TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN ŞARTLARI

Doktora Tezi

Ayşegül KAYA

Ankara, 2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN ŞARTLARI

Doktora Tezi

Ayşegül KAYA

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Leyla Müjde KURT

Ankara, 2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN ŞARTLARI

Doktora Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Leyla Müjde KURT

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

1- **Doç. Dr. Leyla Müjde KURT (Danışman)**
2- **Prof. Dr. Zarife ŞENOCAK**
3- **Prof. Dr. Erkan KÜÇÜKGÜNGÖR**
4- **Prof. Dr. Süleyman YILMAZ**
5- **Prof. Dr. Arif Barış ÖZBİLEN**

Tez Savunması Tarihi:

30.06.2025

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Leyla Müjde KURT danışmanlığında hazırladığım "Sebepsiz Zenginleşmenin Şartları (Ankara, 2025)" adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

09.07.2025

Ayşegül KAYA

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I

KISALTMALAR XII

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN ESASLARI

I. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME KURUMUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME KAVRAMI 5

A. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME KURUMUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ 5

1. Roma Hukukunda Sebepsiz Zenginleşme 5

2. İsviçre- Türk Hukukunda Sebepsiz Zenginleşme 10

B. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME KAVRAMI 11

1. Genel Olarak Sebepsiz Zenginleşme Kavramı 11

2. Sebepsiz Zenginleşme Kavramına İlişkin Tartışmalar 15

II. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN GENEL ÖZELLİKLERİ 17

A. GENEL OLARAK 17

B. GENEL HÜKÜM OLARAK TBK M. 77/1 21

C. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME İLİŞKİSİNİN TARAFLARI 27

D. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME BAKIMINDAN SEBEBE BAĞLILIK İLKESİNİN ÖNEMİ 29

E. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMEDEN DOĞAN TALEPLERİN HUKUKİ NİTELİĞİ 35

1. Nispi (Şahsî- Kişisel) Nitelikte Olması 35

2. Aslî (Bağımsız) Nitelikte Olması 39

F. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME OLUŞTURMAYAN BAZI ÖZEL DURUMLAR 44

1. Genel Olarak 44

2. Zamanaşımına Uğramış Bir Borcun İfası 44

3. Ahlâkî Bir Ödevin Yerine Getirilmesi 46

4. Diğer Eksik Borçların İfası 47

5. Hukuka ve Ahlâka Aykırı Bir Sonucun Gerçekleşmesi Amacıyla Verilen Şey... 48

6. Borç Olmayan Şeyin Bilerek İfası 54

7. Fiili Bir Sözleşme İlişkisi Durumunda Edim 55

G. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME OLUŞTURMADIĞI HÂLDE KANUNUN BU HÜKÜMLERE TABİ KILDIĞI DURUMLAR 56

1. Genel Olarak 56

2. Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkansızlıkta İade Borcu 57

3. Elden Çıkan Nişan Hediyesinin Sağladığı Zenginleşmeyi İade Borcu 59

III. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMEYİ DOĞURAN OLAYLAR 60

A. GENEL OLARAK 60

B. EDİMDEN DOĞAN SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME TÜRLERİ 64

1. Genel Olarak 64

2. Var Olmayan veya Geçersiz Sebebe Dayanan Zenginleşmeler 68

a) Genel Olarak 68

b) Sebep Üzerinde Anlaşma Olmamış Zenginleşmeler 69

c) Borç Olmayan Şeyin İfası (condictio indebiti) 71

aa) Genel Olarak 71

bb) Haklı Bir Sebebin Olmaması 72

cc) Özel İspat Şartı 72

dd) İfa Edenin İradesi 74

ee) Fazla İfa Halinde Durum 83

3. Gerçekleşmeyen Sebebe Dayanan Zenginleşmeler *(condictio ob causam futuram= condictio causa data causa non secuta)* 87

4. Sonradan Ortadan Kalkan Sebebe Dayanan Zenginleşmeler *(condictio ob causam finitam)* 91

a) Bozucu Şartın Gerçekleşmesi Halinde Durum 92

b) Sözleşmeden Dönme Halinde Durum 93

c) Sözleşmenin İptali Halinde Durum 96

5. Çok Kişili İlişkilerde Edimden Doğan Zenginleşmeler 99

C. EDİM DIŞI SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME TÜRLERİ 100

1. Genel Olarak 100

2. Müdahaleden Doğan Zenginleşmeler 101

3. Masraftan Kurtulmadan Doğan Zenginleşmeler 108

4. Rücudan Doğan Zenginleşme 111

5. Beklenmedik Hâlden Doğan Zenginleşmeler 112

a) Genel Olarak 112

b) Üçüncü kişinin fiilinden doğan zenginleşmeler 113

c) Diğer olaylardan doğan zenginleşmeler 115

İKİNCİ BÖLÜM

SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN OLUŞMASININ ŞARTLARI

I. GENEL OLARAK 117

II. BORÇLUNUN MALVARLIĞINDA BİR ZENGİNLEŞME MEYDANA GELMİŞ OLMALIDIR 118

A. GENEL OLARAK ZENGİNLEŞME 118

B. ZENGİNLEŞME TÜRLERİ 122

1. Müspet Zenginleşme- Menfi Zenginleşme 122

a) Genel Olarak 122

b) Müspet Zenginleşme *124*

aa) Aktiflerin Artması 124

bb) Pasiflerin Azalması 126

c) Menfi Zenginleşme *127*

2. Objektif Zenginleşme- Sübjektif Zenginleşme 128

a) Genel Olarak *128*

b) Objektif Zenginleşme *129*

c) Sübjektif Zenginleşme *131*

III. ZENGİNLEŞME BAŞKASININ MALVARLIĞINDAN VEYA EMEĞİNDEN MEYDANA GELMİŞ OLMALIDIR 134

A. GENEL OLARAK 134

B. FAKİRLEŞME ŞARTINI ARAYAN (KLASİK) GÖRÜŞ VE BU GÖRÜŞE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER 136

1. Fakirleşme Şartını Arayan Görüş 136

2. Fakirleşme Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler 140

C. FAKİRLEŞME ŞARTINI ARAMAYAN GÖRÜŞLER 148

1. Genel Olarak 148

2. Hukuka Aykırılık Görüşü ve Bu Görüşe Yöneltilen Eleştiriler 149

a) Hukuka Aykırılık Görüşü *149*

aa) Saf Hukuka Aykırılık Görüşü 150

bb) Değiştirilmiş Hukuka Aykırılık Görüşü 151

cc) Mülkiyet Üzerinde Hukuka Aykırı Hakimiyet Görüşü 153

b) Hukuka Aykırılık Görüşü Yöneltilen Eleştiriler 153

aa) Saf Hukuka Aykırılık Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler 153

bb) Değiştirilmiş Hukuka Aykırılık Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler 158

cc) Mülkiyet Üzerinde Hukuka Aykırı Hakimiyet Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler 158

3. Hukuk Alanının İhlâli Görüşü ve Bu Görüşe Yöneltilen Eleştiriler 160

a) Hukuk Alanının İhlâli Görüşü 160

b) Hukuk Alanının İhlali Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler 165

4. Hakkaniyet Görüşü ve Bu Görüşe Yöneltilen Eleştiriler 168

a) Hakkaniyet Görüşü 168

b) Hakkaniyet Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler 170

5. Yetki (Özgüleme-Tahsis) İçeriği Görüşü ve Bu Görüşe Yöneltilen Eleştiriler.. 175

a) Yetki İçeriği Görüşü 175

aa) Yetki İçeriğinin Yalnızca Edim Dışı Zenginleşmeler Bakımından Geçerli Olacağına İlişkin Görüş 179

bb) Yetki İçeriğinin Tüm Zenginleşme Türleri İçin Geçerli Olacağına İlişkin Görüş .. 182

b) Hakların Farklı Yetki İçeriği 185

aa) Mutlak Haklar Bakımından Yetki İçeriği Görüşü 186

bb) Nisbi Haklar Bakımından Yetki İçeriği Teorisi 192

cc) Bazı Özel Düzenlemelerde Yetki İçeriği 194

c) Yetki İçeriğinin Kapsamı 197

aa) Sübjektif Zenginleşmenin İadesini Reddeden Görüş 197

bb) Sübjektif Zenginleşmenin İadesini Kabul Eden Görüş 198

d) Yetki İçeriği Görüşünde Çok Kişili İlişkiler 201

e) Yetki İçeriği Görüşünde Belirsizlikleri Gidermek İçin İleri Sürülen Çözüm Önerileri…… 203

aa) Müdahalenin Men'i Talebine Yönelim 203

bb) Kullanma Fonksiyonu ve Ücretlendirilebilirlik Kriterine Yönelim 204

cc) Haksız Fiil Hukukuna Yönelim 204

dd) Hesaplaşma Yetkisine Yönelim 205

f) Yetki İçeriği Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler 207

g) Yetki İçeriği Görüşüne Yöneltilen Eleştirilerin Çürütülmesi 208

D. UYGULAMADAKİ DURUM 210

1. İsviçre Uygulamasındaki Durum 210

2. Almanya Uygulamasındaki Durum 215

3. Türkiye Uygulamasındaki Durum 218

E. DEĞERLENDİRME VE KANAATİMİZ 221

IV. ZENGİNLEŞME İLE ZENGİNLEŞTİRİCİ OLAY ARASINDA NEDENSELLİK BAĞI BULUNMALIDIR 226

A. GENEL OLARAK 226

B. DOLAYSIZLIK İLKESİ SORUNU VE ELEŞTİRİSİ 227

1. Genel Olarak 227

2. Dolaysızlık İlkesi 228

3. Dolaysızlık İlkesinin Eleştirisi ve Uygulamadaki Durumu 233

C. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMEDE ARANACAK NEDENSELLİK BAĞI 240

1. Genel Olarak 240

2. Zenginleşme ile Zenginleşmeye Neden Olan Olay Arasındaki Nedensellik Bağı 241

3. Tabii Nedensellik Bağının Yeterli Olması, Uygun Nedensellik Bağının Aranmaması 243

4. Çok Kişili İlişkilerde Durum 245

a) Genel Olarak 245

b) Çok Kişili İlişkilerde Taraflar ve Aralarındaki İlişki 248

c) Bazı Çok Kişili İlişkiler ve Bunlara İlişkin Sorunların Çözümü 250

aa) Tarafı Olunmayan Bir Sözleşmeden Zenginleşme 250

bb) Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme 251

cc) Temsil 252

dd) Havale 257

V. ZENGİNLEŞME SEBEPSİZ OLMALI, HAKLI BİR SEBEBE DAYANMAMALIDIR 265

A. GENEL OLARAK 265

B. HAKLI BİR SEBEP OLMAKSIZIN MEYDANA GELEN ZENGİNLEŞMELER 269

1. Edimden Doğan Zenginleşmenin Haksızlığı 269

a) Var Olmayan veya Geçersiz Sebebe Dayanan Zenginleşmenin Haksızlığı 271

aa) Geçersiz Sebebe Dayanan Zenginleşmenin Haksızlığı 271

bb) Borç Olmayan Şeyin İfasından Doğan Zenginleşmenin Haksızlığı 272

b) Gerçekleşmeyen Sebebe Dayanan Zenginleşmenin Haksızlığı 274

c) Sonradan Ortadan Kalkan Sebebe Dayanan Zenginleşmenin Haksızlığı 274

2. Edim Dışı Zenginleşmenin Haksızlığı 275

a) Müdahaleden Doğan Zenginleşmenin Haksızlığı 275

b) Masraftan Kurtulmadan Doğan Zenginleşmenin Haksızlığı 277

c) Rücudan Doğan Zenginleşmenin Haksızlığı 277

d) Beklenmedik Halden Doğan Zenginleşmenin Haksızlığı 278

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME TALEPLERİNİN TÂBİ OLDUĞU ZAMANAŞIMI SÜRESİ VE SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME KURUMUNUN BENZER KURUMLARLA İLİŞKİSİ

I. ZENGİNLEŞME TALEPLERİNİN TABİ OLDUĞU ZAMANAŞIMI SÜRESİ……..... 279

A. GENEL OLARAK..... 279

B. ZAMANAŞIMI SÜRELERİ 281

1. İki Yıllık (Nispî) Süre..... 281

2. On Yıllık (Mutlak) Süre 287

B. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME DEF'İ 291

II. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME KURUMUNUN BENZER KURUMLARLA İLİŞKİSİ..... 295

A. GENEL OLARAK..... 295

B. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN EŞYA HUKUKU TALEPLERİ İLE İLİŞKİSİ 298

1. İstihkak Davasıyla İlişkisi 298

2. Taşınır Davasıyla İlişkisi..... 304

3. Zilyetlik Davalarıyla İlişkisi..... 305

4. Yapı Nedeniyle Tazminat Talebiyle İlişkisi..... 308

5. İşleme, Karışma ve Birleşme Kapsamındaki Taleplerle İlişkisi..... 311

C. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN MİRAS HUKUKU TALEPLERİ İLE İLİŞKİSİ……. 313

D. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN BORÇLAR HUKUKU TALEPLERİ İLE İLİŞKİSİ 315

1. Alacağın Devriyle İlişkisi 315

2. Sözleşmeden Doğan Taleplerle İlişkisi 319

3. Haksız Fiilden Doğan Taleplerle İlişkisi 331

4. Vekâletsiz İş Görmeye Dayanan Taleplerle İlişkisi 341

a) Genel Olarak 341

b) Gerçek Vekaletsiz İş Görme 343

c) Gerçek Olmayan Vekaletsiz İş Görme 348

SONUÇ 358

KAYNAKÇA 374

ÖZET 411

ABSTRACT 412

KISALTMALAR

ABÜHFD : Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

AHBVÜ : Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

AkdHFD : Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

AMK : Alman Medeni Kanunu (BGB)

aOR. : altes Obligationenrecht (14. Juni 1881)

Art. : Artikel

AÜHFD : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

BATİDER : Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi

BeckOK BGB : Beck'scher Online- Kommentar, Bürgerliches Gesetzbuch

BGB : (Deutsches) Bürgerliches Gesetzbuch (Alman Medeni Kanunu)

BGE :Entscheidungen des schweizerischen Bundesgerichts (İsviçre Federal Mahkemesi Kararları)

BGH : Bundesgerichtshof (Alman Federal Yüksek Mahkemesi)

BGHZ :Entscheidungen des Bundesgerichtshofesin Zivilsachen (Alman Federal Yüksek Mahkemesi'nin hukuk davaları kararları)

Bkz. : Bakınız

BÜHFD : Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

C. : Cilt

CHF : İsviçre Frangı

eBK : 818 Sayılı Borçlar Kanunu

eİBK : Eski İsviçre Borçlar Kanunu

GoA : Geschäftsführung ohne Auftrag (Vekaletsiz iş görme)

GRUR : Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht

HK-BGB : Nomos Handkommentar Bürgerliches Gesetzbuch

JuS : Juristische Schulung

MÖ **:** Milattan Önce

MS : Milattan Sonra

MÜHFHAD : Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi

MüKo BGB :Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch

NJW : Neue Juristische Wochenschrift

Nr. : Paragraf Numarası

OR. : Obligationenrecht (30 März 1911) (İsviçre Borçlar Kanunu)

S. : Sayı

s. : Sayfa

SchKG : İsviçre İcra İflas Kanunu

SÜHFD : Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

StGB : Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937 (Strafgesetzbuch, SR 311.0) (İsviçre Ceza Kanunu)

SZW : Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht

E. : Esas

HMK : Hukuk Muhakemeleri Kanunu

İBK : İsviçre Borçlar Kanunu

İHRK : İsviçre Haksız Rekabet Kanunu

İİK : İcra İflas Kanunu

İMK : İsviçre Medeni Kanunu

İnÜHFD : İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

KTK : Karayolları Trafik Kanunu

TBK : 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu

TMK : 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu

TTK : 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu

URG : Urheberrechtsgesetz (İsviçre Telif Hakkı Kanunu)

UWG : Bundesgesetz über den unlauteren Wettbewerb vom 19. Dezember 1986 (SR 241) (İsviçre Haksız Rekabet Kanunu)

vd. : ve devamı

Y. : Yıl

YBHD : Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi

YHGK : Yargıtay Hukuk Genel Kurulu

YÜHFD : Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

ZGB : Schweizerisches Zivilgesetzbuch (İsviçre Medeni Kanunu)

ZSR : Zeitschrift für schweizerisches Recht

GİRİŞ

Sebepsiz zenginleşme, kanundan doğan bir borç kaynağı olarak borçlar hukukunun temel kurumlarından biridir. Kökeni Roma hukukuna dayanan sebepsiz zenginleşme kurumu, günümüz hukuk sistemlerinde de büyük bir öneme sahiptir ve en az kanundan doğan diğer borç kaynakları kadar dikkate değerdir. Sebepsiz zenginleşme hukuku, temelde başkasının malvarlığından veya emeğinden sebepsiz olarak meydana gelen zenginleşmelere engel olmayı amaçlar. Bu doğrultuda, haksız kazançların iadesini öngören sebepsiz zenginleşme hükümleri hem adaletin sağlanması hem de kişilerin malvarlığı değerlerinin korunması açısından büyük bir öneme sahiptir.

Sebepsiz zenginleşme kurumunun hem teorik düzeyde doğru anlaşılması hem de uygulamada etkin bir biçimde kullanılması, önemli bir çaba ve dikkat gerektirmektedir. Zira sebepsiz zenginleşme kurumunun anlaşılması zor ve uygulanması zahmetlidir. Ancak kurum, uygulamada geliştirilecek uygun yöntemlerle, pek çok sorunun çözülmesinde etkili ve işlevsel bir araç haline gelebilir. Özellikle somut olayda adaletli ve hakkaniyetli sonuçlara ulaşabilmek bakımından sebepsiz zenginleşme kurumunun azımsanamayacak bir rolü vardır.

Sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hem uygulamada hem doktrinde pek çok ihtilaflı mesele bulunmaktadır. Sebepsiz zenginleşme hukukunda, doktrindeki tartışmalar, karmaşık ve aşırıya kaçmış olarak nitelendirilebilecek bir seviyeye ulaşmıştır. Larenz'in sebepsiz zenginleşme konusunda Alman hukukundaki tartışmaların ileri boyutta olmasına ilişkin şu sözü dikkat çekicidir: *"Tecrübeli hukukçular bile bu karmaşada yollarını bulmakta zorlanabilir."*[1] Bu doktora tez çalışması, söz konusu karmaşık konuların derinlemesine incelenmesi, kapsamlı biçimde analiz edilmesi ve tutarlı sonuçlara ulaşılması amacıyla hazırlanmıştır. Ayrıca çalışmamız, sebepsiz zenginleşme kurumunu içinde bulunduğu karmaşıklıktan kurtarmayı, mümkün olabilen en basit ve hızlı çözümler üretmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla tez çalışmamız, bu alanda yol gösterici bir kaynak olma amacını taşımaktadır.

[1] **Larenz,** Karl, Lehrbuch des Schuldrecht, Band II, Besonderer Teil, 11. Auflage, München 1977, Vorwort.

Bu çalışmanın temel amacı, sebepsiz zenginleşmenin oluşması için gereken şartları sistematik bir bütünlük içerisinde ele alarak, özellikle uygulamada ortaya çıkan tereddütlü durumları ve doktrinde tartışılan hususları derinlemesine incelemektir. Söz konusu şartların her biri kendi içinde detaylı bir hukuki analiz gerektirmekte, yanlış veya eksik değerlendirmeler ise adaletin zedelenmesine yol açabilmektedir.

Sebepsiz zenginleşme kurumunun doğru bir şekilde anlaşılabilmesi ve değerlendirilmesi, öncelikle bu kurumun temel şartlarının ayrıntılı biçimde incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, özellikle iade alacaklısının malvarlığında bir azalma meydana gelmesinin gerekip gerekmediği, diğer bir ifadeyle fakirleşmenin zorunlu bir şart olup olmadığı meselesi, bu çalışmanın genel yaklaşımını belirleyen temel konulardan birini oluşturmaktadır. Yine bu konuyla bağlantılı olan sebepsiz zenginleşmede objektif zenginleşmenin yanında sübjektif zenginleşmenin iade edilebilip edilemeyeceği meselesi de aydınlatılması gereken önemli bir husustur. Ayrıca sebepsiz zenginleşme davasının niteliğinin belirlenmesi ve benzer kurumlarla ilişkisi de çalışma kapsamında açıklığa kavuşturulması gereken önemli tartışma alanlarından biridir. Sebepsiz zenginleşme son derece tartışmalı pek çok hususu barındırdığından, sebepsiz zenginleşmenin şartlarının ayrıntılı olarak ele alınması ve bu konudaki karmaşık durumların aydınlatılması oldukça önemlidir.

Çalışmada sebepsiz zenginleşme kurumunun Türk hukukundaki doktrinsel yaklaşımlar ve yargı içtihatları çerçevesinde ayrıntılı biçimde incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu inceleme yapılırken, karşılaştırmalı hukuk yöntemi benimsenerek İsviçre ve Alman hukuk sistemlerinde yer alan doktrin ve içtihatlardan da yararlanılmıştır. Böylelikle kurumun yalnızca Türk hukuku bağlamında değil, daha geniş bir perspektifte nasıl uygulandığı ortaya konulmuş; farklı hukuk sistemlerindeki çözüm yöntemleriyle kıyaslama yapılarak Türk hukukundaki uygulamalara katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Çalışmada sebepsiz zenginleşmenin şartlarına ilişkin pek çok tartışma, ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Sebepsiz zenginleşme hem özel hukukta hem kamu hukukunda uygulama alanına sahiptir. Çalışmamızda konunun özel hukuk boyutu son derece detaylı olarak ele alınmış, kamu hukukuna ilişkin de örneklere zaman zaman yer verilmiştir.

Sebepsiz zenginleşme oldukça kapsamlı bir konu olduğundan, tez çalışmamız araştırmanın derinliği ve bütünlüğünü sağlamak amacıyla sebepsiz zenginleşmenin şartlarıyla sınırlandırılmıştır. Sebepsiz zenginleşmede iade borcunun kapsamına ilişkin hususlar ise konunun kapsamını genişleteceği ve çalışmanın odak noktasını dağıtacağı gerekçesiyle incelenmemiş, çalışma kapsamına dahil edilmemiştir.

Çalışmamız temel olarak üç bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümde öncelikle sebepsiz zenginleşme kurumunun tarihi gelişimi ve sebepsiz zenginleşme kavramına ilişkin tartışmalar ele alınmıştır. Daha sonra sebepsiz zenginleşmenin genel özellikleri bağlamında; TBK m. 77/1'in genel hüküm niteliği, sebepsiz zenginleşme ilişkisinin tarafları, sebepsiz zenginleşme davasının niteliği, sebepsiz zenginleşme bakımından taşınırların devrinde sebebe bağlılık ilkesinin önemi ve sebepsiz zenginleşme oluşturmayan haller ele alınmıştır. Yine birinci bölümde sebepsiz zenginleşmeyi doğuran olaylar; edimden doğan zenginleşmeler ve edim dışı zenginleşmeler şeklinde kategorize edilerek incelenmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde sebepsiz zenginleşmenin oluşmasının şartları tüm ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Sebepsiz zenginleşmenin oluşması için aranan şartlar; borçlunun malvarlığında bir zenginleşmenin olması, zenginleşmenin başkasının mal varlığından veya emeğinden meydana gelmesi, zenginleşme ile zenginleşmeyi meydana getiren olay arasındaki nedensellik bağı ve zenginleşmenin haklı bir nedene dayanmaması olarak dört temel grupta incelenmiştir.

İkinci bölümde öncelikle zenginleşme meselesi ele alınmış, özellikle objektif ve sübjektif zenginleşme anlayışının önemine vurgu yapılmıştır. Ardından, kurumun en çok tartışılan meselelerinden biri olan "fakirleşme" şartı kapsamlı biçimde incelenmiştir. Bu çerçevede, sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesi için fakirleşmenin zorunlu bir unsur olup olmadığına ilişkin doktrindeki farklı yaklaşımlar değerlendirilmiş; fakirleşme şartını arayan görüş ile bu şartı aramayan görüşler ayrıntılı olarak karşılaştırılmıştır. Sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartını arayan klasik görüş ile bunu karşısında fakirleşme şartını aramayan hukuka aykırılık görüşü, hukuk alanının ihlali görüşü, hakkaniyet görüşü ve yetki içeriği görüşü tüm detaylarıyla ele alınmıştır. Yine bu bağlamda uygulamadaki durum incelenmiştir.

İkinci bölümün devamında sebepsiz zenginleşme hukukunda aranan nedensellik bağı ele alınmıştır. Öncelikle, fakirleşme görüşü kapsamında aranan dolaysızlık ilkesi incelenmiş; ardından fakirleşme şartını aramayan görüşler kapsamında zenginleşme ile zenginleşmeyi meydana getiren olay arasında aranan doğal nedensellik bağı incelenmiştir. Yine nedensellik bağı çerçevesinde çok kişili ilişkiler ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır. Son olarak sebepsiz zenginleşmenin oluşmasında zenginleşmenin haklı bir nedene dayanmaması şartı üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise sebepsiz zenginleşme taleplerinin tabi olduğu zamanaşımı süresi ve sebepsiz zenginleşme kurumunun benzer kurumlarla ilişkisi incelenmiştir. Sebepsiz zenginleşmenin benzer kurumlarla ilişkisi ele alınırken sebepsiz zenginleşme davalarının asli dava niteliğine vurgu yapılmıştır. Bu bakımdan sebepsiz zenginleşmenin; eşya, miras ve borçlar hukuku kurumlarıyla ilişkisi ele alınmıştır. Eşya hukuku bağlamında; sebepsiz zenginleşme davasının istihkak davası, taşınır davası, zilyetlik davaları, yapı nedeniyle tazminat talepleri, işleme, karışma ve birleşme talepleri karşısında durumu değerlendirilmiştir. Borçlar hukuku bağlamında; alacağın devri, sözleşmeden doğan talepler, haksız fiilden doğan talepler ve vekaletsiz iş görmeden doğan talepler karşısında durumu ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN ESASLARI

I. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME KURUMUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME KAVRAMI

A. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME KURUMUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. Roma Hukukunda Sebepsiz Zenginleşme

Modern hukuk sitemlerinin temelinde bulunan Roma hukuku, Türk Borçlar Hukuku bakımından önemli bir yere sahiptir. Özellikle sebepsiz zenginleşme kurumunun doğuşunda ve gelişmesinde Roma hukukunun oldukça büyük bir etkisi olmuştur[2]. Sebepsiz zenginleşmenin *(condictio)* tarihi, Roma hukukunun başlangıcına kadar uzanmaktadır[3]. Bu yüzden sebepsiz zenginleşme kavramının açıklanmasında Roma hukuku kaynakları temel alınmalıdır. Sebepsiz zenginleşme kavramının tarihi gelişimine bakıldığında, kavramın farklı dönemlerde farklı şekillerde yorumlandığı görülmektedir[4].

Roma hukukunda sebepsiz zenginleşme, başlangıçta din ve ahlak kuralları gereği var olmuştur. Zira dini ve ahlaki inanca göre malvarlığında sebepsiz olarak artış meydana gelen kimse, dini ve ahlaki bir yaptırımla karşılaşacaktır. Keza doğal hukuka göre de bir kimsenin başkası zararına ve haksız olarak zenginleşmesi hakkaniyete uymaz[5].

---

[2] **Kaser,** Max, Das römische Privatrecht, Erster Abschnitt: Das altrömische, das vorklassische und das klassische Recht, München 1955, s. 495; **Reisoğlu,** Seza, Sebepsiz İktisap Davasının Genel Şartları, Ankara 1961, s. 7. Bugüne kadar Alman Medeni Kanunu'nda kodifiye edilen sebepsiz zenginleşme hukukunun kökleri, esasen Roma hukukunun sebepsiz zenginleşme davalarını içermektedir. **Holler,** Tim Philipp, *"Die Kodifikation des bereicherungsrechtlichen Grundtatbestandes"*, Juristische Arbeitsblätter (JA) 2020, Heft 11, s. 810.

[3] **Balaster,** Gian Felix, Die ungerechtfertigte Bereicherung im internationalen Privatrecht, Winterthur 1955, s. 1; **Schartl,** Reinhard (Bad Nauheim), *"Ungerechtfertigte Bereicherung nach Deutschen Rechtsquellen des Mittelalters"*, 60 Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis 109 (1992), s. 109; **Kaser,** Erster Abschnitt, s. 495.

[4] **Schuster,** Peter Felix, Bereicherungsrecht end neues Rücktrittsrecht, (Studien zum Zivilrecht, Band 105), Hamburg 2015, s. 6.

[5] **Feenstra,** Leyden, *"Hukuk Tarihi Açısından Sebepsiz Zenginleşme Dogmatiği"*, (Çeviren: Özcan Karadeniz), AÜHFD, C. 29, S. 1, Y. 1972, s. 307- 324.

Sebepsiz zenginleşme kurumu, kavram itibariyle Roma hukukunda ayrı bir borç kaynağı olarak ifade edilmese de temel borç kaynaklarından birisi olan '*akit benzerleri (Quasi Contraktus)*' grubu içerisinde yer almıştır[6].

Klasik dönemde "*Kimse başkasının zararına zenginleşmemelidir*" kuralının benimsenmesiyle *'condictio'*[7], adı verilen davalar oluşturulmaya çalışılmıştır[8]. Klasik Roma hukukunun *condictio*'su, para (certa pecunia) veya diğer malvarlığı değerlerine (alia certa res) yönelen özel bir dava türü (actio) olarak anlaşılmaktadır. Klasik *condictio*, başlangıçta bir mülkiyet devrini *(datio)* esas alırken, sonraki gelişiminde mülkiyet devri olmaksızın gerçekleştirilen diğer malvarlığı devirlerini de kapsamına almıştır. Bu dava sistemi, davalının şeyi sebepsiz yere *(sine causa)* alıkoyduğu durumlarda uygulanmaktadır. Bu haksız alıkoymaya ilişkin olarak, klasik hukukta münferit *condictio* durumları ortaya atılmaktadır.

---

[6] **Johnston,** David/ **Zimmermann,** Reinhard, *"Unjustified Enrichment: surveying the landscape"*, Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective, Cambridge 2002, s. 8; **Koschaker,** Paul/ **Ayiter,** Kudret, Roma Hususi Hukukunun Ana Hatları, Ankara 1975, s. 251; **Günal,** Nadi, Roma Hukukunda Var Olmayan Bir Borcun İfası Nedeniyle Sebepsiz Zenginleşme (Condictio Indebiti), Ankara 1996, s. 4; **Rado,** Türkân, Roma Hukuku Dersleri Borçlar Hukuku, İstanbul 2024, s. 137- 138; **Tahiroğlu,** Bülent, Roma Borçlar Hukuku, İstanbul 2023, s. 280.

[7] Erken roma hukukunda *condictio*, katı usule tabi özel bir dava türünü ifade etmektedir. **Schuster,** s. 6. Günümüzde hâlâ sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan iade borcunu ifade etmek için genel olarak '*condictio*' (kondiktion) kavramı kullanılmaktadır. Bkz. **von Tuhr**, Andreas/ **Peter,** Hans, Allgemeiner Teil des Schweizerisches Obligationenrecht, Bd. I, 3. Auflage, Zürich 1984, s. 472; **Riemer,** Hans Michael, *"Bereicherungsansprüche gegenüber Dritten"*, Zeitschrift für juristische Weiterbildung und Praxis, 2005, Nr. II, s. 35. Condictio, eski Roma Hukukunun *"legis actio"* yargılama usulü sisteminde özel yargılama biçimidir. Bkz. **Feenstra,** s. 314; **Apathy,** Peter/ **Klingenberg,** Georg/ **Pennitz**, Martin, Einführung in das römische Recht, 6. Auflage, Wien 2016, s. 196; **Bussy,** Andre, *"İsviçre Hukukunda Sebepsiz Zenginleşmenin (Haksız İktisap) Umumî Şartları Üzerinde Bir İnceleme"*, (Çeviren: Kemal Tahir Gürsoy), AÜHFD, C. 3, S. 2, Mayıs 1948, s. 582; **Ünal,** Hasan, Yargıtay Kararları Işığında Sebepsiz Zenginleşme, Ankara 2024, s. 26; **Özkan,** Faruk, Sebepsiz Zenginleşmeye Uygulanacak Hukuk, İstanbul 2023, s. 10. Roma hukukunda condictioların, *"legis actio per condictionem", "actio in personam" ve "Justinianische condictio"* olmak üzere üç temel gelişim aşamasından geçtiğine ilişkin bkz. **Fu,** Guangyu, Das Causaproblem im deutschen Bereicherungsrecht, Frankfurt 2010, s. 7; **von Tuhr,** Andreas, Zur Lehre von der ungerechtfertigten Bereicherung, s. 7; **Türel,** Ege, *"Roma Hukukundan Günümüze Hukuki Sebep ve Sinallagma İlişkisi"*, MÜHF- HAD, (Prof. Dr. Bülent TAHİROĞLU'na Armağan), Özel Sayı, C. 23, S. 3, Aralık 2017, s. 369. Roma hukukundaki condictio kavramının maddi hukuk anlamında bir hakkı, usul hukuku anlamında da bir davayı ifade ettiğine ilişkin görüş için bkz. **Uğur,** Aynaz, *"Milletlerarası Özel Hukukta Sebepsiz Zenginleşmeler"*, Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 9, S. 56, Şubat 2022, s. 288.

[8] **Schäfer,** Frank L./ **Rückert,** Joachim, Band III, Schuldrecht: Besonderer Teil, 2. Teilband: §§ 657–853, in Hrsg. von Schmoeckel, Mathias/ Rückert, Joachim/ Zimmermann, Reinhard, Historisch-kritischer Kommentar zum BGB, Tübingen: Mohr Siebeck, 2013, Nr. 7, s. 2583; **Kaser,** Erster Abschnitt, s. 495; **Günal,** s. 5. "*Natura aequum est neminem cum alteris detrimento fieri locupletiorem: Bir kimsenin başkasının zararına zenginleşmemesi doğanın gereğidir. Nemo eum damno alterius locupleitor fieri debet: Hiç kimse başkasının aleyhine zenginleşmemelidir. Locupletari non debet aliquis cum alterius iniuria et iactura: Hiç kimse başkasına yaptığı haksızlık ve verdiği zarar dolayısıyla zenginleşmemelidir.*" **Tahiroğlu,** s. 281.

Bununla birlikte *condictio*, tek tip bir dava türü olarak anlaşılmaya devam etmektedir[9]. Klasik Roma hukukunda 'sine causa', belirli bir davanın nedeni olarak gerekçe eksikliğini ifade etmektedir[10]. Bu nedenle ortaya çıkan münferit *condictio* durumları, genel sine causa olgusundan çıkarılabilecek uygulamalar olarak yorumlanabilir.

Condictio; hukuken geçerli bir sebep olmadan taraflardan birinin malvarlığında, diğer taraf aleyhine artış meydana gelmesi neticesinde, artık malik olmayan tarafın 'rei vindicatio' (istihkak) davası açarak malını geri isteyemediği hallerde, malını geri alabilmek için açabileceği şahsi dava olarak tanımlanır[11]. Dava açma hakkı veya buna karşılık gelen formülasyon MÖ 3. yüzyıla ait bir halk kanunu ile oluşturulmuştur. Bu dava başlangıçta yalnızca ödünç verilen paranın geri alınmasını kapsamaktaydı *(condictio certae creditae pecuniae)*. Daha sonra MÖ 2. yüzyılda, yeni bir halk kanunu *condictio*'nun kapsamını, bir borç veya ödünç konusu olan mislî ve gayri mislî eşyaların geri alınmasını da içerecek şekilde genişletmiştir *(condictio certae rei)*[12].

Yargı uygulaması (iudex), doktrinin etkisiyle eşyayı elde tutma hakkı için yeterli hukuki gerekçenin bulunması şartını (iusta causa, causa retinendi) benimsemiştir. *Condictio*'nun söz konusu olabilmesi için; hukuki sebep olmayan malvarlığı kazanımı, yani malvarlıkları arasında geçiş gerekir[13]. Klasik dönemde, '*mancipatio ve in iure cessio*' olarak adlandırılan mülkiyetin devrindeki soyut tasarruf işlemleri, sebepsiz zenginleşmenin en fazla görüldüğü hukuki işlemlerdir[14].

---

[9] **Min,** Beak-Gyu, Der Ausschluß des Bereicherungsanspruchs durch Kenntnis des Leistenden von dem fehlenden Rechtsgrund, Marburg 2002, s. 9.

[10] **Holler,** s. 810; **Kaser,** Erster Abschnitt, s. 497.

[11] **Loewenheim,** Ulrich, Bereicherungsrecht, Schriftenreihe der juristischen Schulung, Heft 38, München 1989, s. 2; **Böcking,** Eduard, Römisches Privatrecht; Institutionen des römischen Civilrechts, Bonn 1862, s. 136; **Tahiroğlu,** s. 280- 281; **Rado,** s. 138.

[12] **Bürgi- Wyss,** Alexander Christoph, Der unrechtmässig erworbene Vorteil im schweizerischen Privatrecht, Zugleich ein Beitrag zur Dogmatik der ungerechtfertigten Bereicherung und der Geschäftsführung ohne Auftrag, Diss., Zürich 2005, s. 56.

[13] **Koschaker/ Ayiter,** s. 251- 252.

[14] **Bürgi- Wyss,** 56; **Tahiroğlu,** s. 281.

Iustinianus Dönemi'nde ise condictionun kapsamı önemli ölçüde genişletilmiştir[15]. Bu dönemde *condictio* türleri; *condictio ob causam datorum, condictio furtiva* ve *condictio indebiti* gibi şekillerde tasnif edilmeye başlanmıştır[16]. Ayrıca *'condictio sine causa'* adı verilen, geçerli bir sebebe dayanmadan ya da gerçekleşmesi imkansız olan sebeplerle elde edilen şeylerin iadesi için, iade mümkün değilse zararın tazmini için genel bir dava ortaya çıkmıştır[17]. Söz gelimi; A, borcu olmasa da hata ederek B'ye bir miktar para vermektedir. B de aldığı bu paranın bir kısmıyla arkadaşı C'ye olan borcunu ödemektedir. Burada B'nin, borç olmayan şeyin ifası kapsamında, *condictio indebiti* ile A'ya yalnızca elinde kalan parayı verme yükümlülüğü vardır. C'ye ödeyerek elinden çıkarmış olduğu miktarı verme yükümlülüğü yoktur[18].

Bu tarihsel arka plan göz önünde bulundurulduğunda, *condictio*'nun yalnızca davacının bir edimine (datio)[19] dayanan haksız malvarlığı durumlarına uygulandığı bununla birlikte davalının bir müdahalesinin sonucu olanlara uygulanmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Roma hukukunun yalnızca edimden doğan zenginleşme taleplerini kabul ettiği ancak müdahaleden doğan zenginleşme taleplerini kabul etmediği söylenebilir. Bu anlayış çerçevesinde, hukuka aykırı davranışlar yoluyla elde edilen menfaatlerin *condictio* yoluyla iadesini sağlamak mümkün olmayacaktır. Ancak doktrinde hukuka aykırı davranışlar yoluyla elde edilen menfaatlerin aslında uygulamanın dışında bırakılmadığına ilişkin önemli argümanlar da ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre *condictio furtiva* her zaman çalıntı malların geri alınmasına olanak tanıyan özel bir düzenleme olmuştur[20] ve bazen klasik müdahale olayları da dahil olmak üzere, kapsamlı bir şekilde uygulanmıştır[21].

---

[15] **Kaser,** Max, Das römische Privatrecht, Zweiter Abschnitt: Die nachklassischen Entwicklungen, München 1959, s. 306; **Balaster**, s. 3.

[16] **Wittmann,** Johnny G., Grundbedingungen der ungerechtfertigten Bereicherung im Schweizerischen und französischen Recht, Zürich 1943, s. 6; **Loewenheim,** s. 3; **Kaser,** Zweiter Abschnitt, s. 306; **Min,** s. 10 vd.

[17] **Apathy/ Klingenberg/ Pennitz**, s. 198; **Holler,** s. 810; **Günal,** s. 4; **Tahiroğlu,** s. 289; **Özkan,** s. 10- 11.

[18] Benzer örnek için bkz. **Tahiroğlu,** s. 289.

[19] Roma hukukundaki 'datio' kavramı, yalnızca verme edimini kapsayan, günümüz edim kavramından daha dar bir anlamı ihtiva eder. Bkz. **Apathy/ Klingenberg/ Pennitz,** s. 197; **Loewenheim,** s. 2.

[20] **Rein,** Wilhelm, Das römische Privatrecht und der Civilprozess bis in das erste Jahrhundert der Kaiserherrschaft, Leipzig 1836, s. 347; **Kaser,** Zweiter Abschnitt, s. 306.

[21] **Bürgi- Wyss,** s. 57.

Geleneksel dava formüllerinin Milattan Sonra (MS) 342'de şekil sürecinin nihai olarak kaldırılmasıyla önemini yitirmesinin ardından, Digest'te[22] yansıtıldığı şekliyle tipik *condictio furtiva* davalarının sınıflandırılması ön plana çıkmıştır[23]. Böylece sebepsiz zenginleşme hukuku dağınık bir konu olarak kalmıştır. Bununla birlikte, *condictio*'nun Digest'teki sistematik yerinden dolayı sözleşme gibi bir borç kaynağı olduğu ilk kez açıkça kabul edilmiştir[24].

Roma hukuku dönemlerinde hukukçular, sebepsiz zenginleşmeyi kazuistik olarak ele almışlardır. Ancak ilerleyen süreçte sebepsiz zenginleşmeyi doğuran olaylar birbirinden ayrılmaya başlanmıştır[25]. Bununla birlikte ne Roma hukuku ne de örf ve adet hukuku 19. yüzyıla kadar tek tip bir 'sebepsiz zenginleşme' tanımı ortaya koyabilmiştir[26].

---

[22] *"Digesta"* Latincede, aynı zamanda 'her şeyi içeren' (Pandectae) olarak da bilinir. Bizans imparatoru I. Justinianus'un emriyle Roma hukuku üzerine derlenen hukuki yazıların bir özetidir.

[23] **Bürgi- Wyss,** s. 57.

[24] **Kaser,** Zweiter Abschnitt, s. 306; **Bürgi- Wyss,** s. 58.

[25] **Bühler,** Theodor, Geschichte des schweizerischen Obligationenrechts Allgemeiner Teil, Zürich 2023, s. 134.

[26] Roma hukuku sonrası süreçte, sebepsiz zenginleşmenin gelişmesine Friedrich Carl von Savigny'nin önemli katkıları olmuştur. 18.- 19. yüzyıllarda Pandekt hukukunda Savigny, Roma hukuku davalarını daha da geliştirmeye odaklanmıştır. Savigny, Roma sebepsiz zenginleşme hukukunun düzensiz yapısını geliştirerek büyük ölçüde tekdüze bir sisteme ulaştırmıştır. Bkz. **Schuster,** s. 10. Savigny'nin sebepsiz zenginleşmeye ilişkin detaylı açıklamaları için bkz. **Savigny**, Friedrich Carl von, System des heutigen Römischen Rechts, Bd. 5, Berlin, 1841, s. 110, 507, 511, 525 vd. Sebepsiz zenginleşmenin dogmatik yapısına Savigny öğretisinin oldukça büyük etkisi olmuştur. Friedrich Carl von Savigny, 'tarihsel hukuk okulu' anlayışı ile özdeşleşmiştir. Tarihsel hukuk okulu, 19. yüzyılın başlarında, seküler doğal hukuk doktrinine karşı bir hukuk anlayışı geliştirmiştir. Bu anlayışta hukukun tarihsel ve kültürel bir olgu olduğu vurgulanmıştır. Savigny'e göre hukuk, yalnızca bir kanun koyucunun iradesiyle değil, toplumun kültüründen, geleneklerinden ve halkın ortak ruhundan oluşur. Hukuk, zamanla toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenir ve bu sürecin dinamikleri toplumsal adaletin sağlanmasında önemli bir rol oynar. Bu metodolojik düşüncede Savigny, her hukuk kuralının temelini araştırmaya, organik bir ilke bulmaya ve kanunun doğal sonuçlarını ortaya koyacak düzenlemeler oluşturmaya odaklanmıştır. Bkz. **Holler**, s. 810. Savigny'nin anlayışına ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. **Savigny**, Friedrich Carl von, Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, Heidelberg 1814, s. 13 vd.; **Savigny**, Friedrich Carl von, System des heutigen Römischen Rechts, Bd. 1, Berlin, 1840, s. 290-296. Savigny, bu temel anlayışı doğrultusunda sebepsiz zenginleşmenin uygulanabileceği durumların çeşitliliğine işaret etmiş, burada basit bir temel prensibin göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamıştır. *"Bir kişinin sahip olduğu malvarlığından sebepsiz olarak bir başkasının zenginleşmemesi"* ilkesine dayanarak, sebepsiz zenginleşme hükümlerinin, sebepsiz elde edilen malvarlığının iadesine yönelik olduğunu ifade etmiştir. Bkz. **Holler**, s. 811. Savigny'nin konuya ilişkin detaylı açıklamları için bkz. **Savigny**, System Bd. 5, s. 525 vd, 564 vd.

2. İsviçre- Türk Hukukunda Sebepsiz Zenginleşme

İsviçre hukukunda, sebepsiz zenginleşmenin sistematik bir biçimde borcun kaynağı olarak kategorize edilmesi ve böylece sözleşme ve haksız fiilden sonra üçüncü bölüm olarak ele alınması tarihsel bir süreçte gerçekleşmiştir. Borcun kaynaklarının sözleşmeden, haksız fiilden ve sebepsiz zenginleşmeden doğan borçlar şeklinde ayrılması Roma hukukundan gelmektedir[27]. Sebepsiz zenginleşme kurumuna ilişkin Roma hukukundaki bakış açısı, İsviçre hukukuna da yansımıştır. İsviçre'de Iustinianus'un sistemine uygun olarak sebepsiz zenginleşmeden doğan borç, def'iye yol açan bağımsız bir yol olarak benimsenmiştir. Bununla birlikte sebepsiz zenginleşme o kadar bağımsız hale getirilmiştir ki sözleşme ve haksız fiilin yanında bağımsız bir borç sebebi haline gelmiştir. Sebepsiz zenginleşmenin yalnızca sözleşme ve haksız fiil gibi borcun doğması için genel bir sebep olarak anlaşıldığı takdirde Borçlar Kanunu'nun genel kısma dahil edilebileceği savunulmuştur[28]. İsviçre'de sebepsiz zenginleşme hukuku, 1869, 1871 ve 1876 tarihli Tasarılarla revize edilmiş ve 1881 tarihli Borçlar Kanunuyla sistematik bir temele oturtulmuştur[29]. 1869 Borçlar Kanunu tasarısında, dördüncü başlık 'Çeşitli Sebeplerden Doğan Borçlar' olarak adlandırılmış, 1871 tasarısında ise ilgili başlık 'Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borçlar' olarak değiştirilmiştir[30].

Sebepsiz zenginleşme eski İsviçre Borçlar Kanunu (eİBK) m. 70-75'te düzenlenmiştir. 70. madde genel kuralı, 71. ve 72. madde ise münferit uygulamaları içermektedir[31]. 70. madde, genel Roma hukuku ilkesi olan *condictio sine causa*'yı, 71. ve 72. madde ise bunun münferit olaylara uygulanmasını içermektedir. Kanuni düzenlemenin temelinde, bir kişinin hakkaniyete aykırı olarak bir başkası aleyhine sahip olduğu maddi avantajı bir tazminat talebine konu etmek değil daha ziyade, başkası aleyhine olan

---

[27] **Schmidlin,** Bruno, *"Das Schweizer Obligationenrecht 2020"*, Schweizerische Juristen-Zeitung (SJZ), 111/2015, s. 27.

[28] **Bühler,** s. 135.

[29] **Dazio**, Giovanni, *"Zur condictio ob causam futuram nach schweizerischem Recht- Teil 1"*, Aktuelle Juristische Praxis, AJP 2024, Heft 12, s. 1317, 1318, 1319, 1320.

[30] **Bühler,** s. 134.

[31] Alman hukukunda ise, eski AMK, AMK'dan (m. 812 vd.) farklı olarak, sebepsiz zenginleşme kurumunu standart bir şekilde düzenlememiş, ancak çeşitli hükümlerde sebepsiz zenginleşmenin münferit unsurlarına yer vermiştir. Bkz. **Apathy/ Klingenberg/ Pennitz,** s. 196.

zenginleşmenin denkleştirilmesi düşüncesi yatmaktadır[32]. Söz konusu düzenlemede, hileli yoldan, dürüstlüğe aykırı şekilde sebepsiz zenginleşme edinimini, (*condictio furtiva, ob turpem ve ob injustam causam*'ı) özellikle vurgulamanın gereksiz olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle eİBK m. 70 *condictiones sine causa* ve m. 72 *condictiones indebiti* şeklinde borçlunun kusurlu olmasının gerekmediği durumlar düzenlenmiştir[33]. Daha sonra İsviçre'de 1869 Borçlar Kanunu tasarısında, dördüncü başlık 'Çeşitli Sebeplerden Doğan Borçlar' olarak adlandırılmış, 1871 tasarısında ise ilgili başlık 'Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borçlar' olarak değiştirilmiştir[34].

Günümüz İsviçre-Türk Hukukunda, sebepsiz zenginleşme; sözleşmeden doğan borç ilişkileri ve haksız fiillerden doğan borç ilişkilerinin yanında ayrı bir borç kaynağı olarak kendisine yer bulmuştur[35]. Söz konusu borç kaynakları, doğrudan doğruya kanundan doğar. Sebepsiz zenginleşme kurumuna ilişkin hükümler; 30 Mart 1911 tarihli mehaz İsviçre Borçlar Kanunu'nda m. 62- 67 arasında, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda m. 77- 82 arasında düzenleme alanı bulmuştur.

B. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME KAVRAMI

1. Genel Olarak Sebepsiz Zenginleşme Kavramı

Sebepsiz zenginleşme kavramı kanunda açıkça tanımlanmamıştır. Ancak TBK m. 77/1'de yer alan düzenlemeden, "*haklı bir sebep olmaksızın bir kişinin başkasının malvarlığından veya emeğinden zenginleşmesi*" durumunun sebepsiz zenginleşme olarak

---

[32] **Dazio**, *"Teil 1",* s. 1320.

[33] **Bühler,** s. 136.

[34] **Bühler,** s. 134.

[35] **Gauch,** Peter/ **Schluep,** Walter R**./ Jäggi**, Peter, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil ohne ausservertragliches Haftpflichtrecht, Band I, 3. Auflage, Zürich 1983, Nr. 1091, s. 233; **Müller,** Christoph, in Berner Kommentar, Art. 1- 18 OR mit allgemeiner Einleitung in das Schweizerische Obligationenrecht, Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen, Bern 2018, III. Entstehungsgründe der Obligation / A.- D. /1.- 2., Nr. 282, s. 81; **Hahn,** Anne-Catherine, in: Atamer Yesim M./Furrer Andreas (Hrsg.), CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Obligationenrecht- Allgemeine Bestimmungen- Art. 1-183 OR, 4. Aufl., Zürich-Basel- Genf 2023, Art. 62, Nr. 1, s. 440. Doktrinde bunların yanında vekaletsiz iş görmeden doğan borç ilişkilerinin de borcun kaynakları arasında yer alması gerektiği bu bağlamda vekaletsiz iş görme hükümlerinin özel hükümlerde değil de genel hükümlerde düzenlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. **David,** Lachat, *"Geschäftsführung ohne Auftrag im Mietrecht1",* mietrechtspraxis (mp), 2024, s.186.

kabul edildiği anlaşılmaktadır. TBK m. 77/1'e göre, haklı bir sebep bulunmaksızın başkasının mal varlığından veya emeğinden meydana gelen zenginleşme sebepsiz zenginleşme ('*ungerechtfertigte Bereicherung*'[36]; '*unjust enrichment*[37]') olarak tanımlanabilir. İBK m. 62/1 ise bir başkasının malvarlığından haklı bir sebep olmaksızın gerçekleşen zenginleşmeyi sebepsiz zenginleşme olarak ifade etmiştir. Sebepsiz zenginleşme somut olaylarda taraflardan birinin elde ettiği avantajın sebepsiz veya hukuki dayanaktan yoksun olduğuna dair emareler bulunması halinde söz konusu olur[38]. Bu tür avantajlar doğrudan para (mal varlığı) olabileceği gibi, parasal değeri olan edimler, haklar veya bir borcun azaltılması şeklinde de olabilir[39].

Sebepsiz zenginleşme kavramı *(ungerechtfertigte Bereicherung)*, saf dil anlayışıyla bakıldığında, zenginleşme hukuku *(Bereicherungsrecht)* kavramının zıttı olarak düşünülebilir. Ancak bu iki kavram esasen aynı anlamda kullanılmaktadır[40]. Dolayısıyla zenginleşme hukuku kavramı, sebepsiz zenginleşme kurumunu ifade etmek için kullanılan başka bir kavramdır.

Sebepsiz zenginleşme, başka bir kişinin ediminin hak edilmeden alınması veya alıkonulması ya da başka bir kişinin malvarlığına müdahale ederek bunun izinsiz kullanılması yoluyla malvarlığında haksız bir artışa yol açan bir denkleştirme sorumluluğudur[41]. Dolayısıyla zenginleşme sorumluluğu, hukuki bir gerekçe olmaksızın gerçekleşen bir malvarlığı kayması nedeniyle kanuni bir denkleştirme sorumluluğu olarak da ifade edilebilir. Mal varlıklarının objektif olarak adil bir şekilde denkleştirilmesi; haksız

---

[36] Sebepsiz zenginleşmeyi ifade eden bir diğer kavram "*condiction*" dur. Roma Hukuku geleneğinden gelen '*condiction*' kavramı, ortak (müşterek) hukukta 'sebepsiz zenginleşme talebi' (der Bereicherungsanspruch) kavramına eş anlamda kullanılmaktadır. Bkz. **Fikentscher,** Wolfgang/ **Heinemann,** Andreas, Schuldrecht Allgemeiner und Besonderer Teil, 11. Auflage, Berlin/ Boston 2017, Nr. 1420, s. 857; **Schmid,** Jörg, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Band I, 11. Auflage, Zürich 2020, Nr. 1498, s. 386; **Gümüş,** Mustafa Alper, Borçlar Hukukunun Genel Hükümleri, Ankara 2021.

[37] **Johnston**/ **Zimmermann**, s. 3.

[38] **Schaller,** Jean-Marc, *"Die Anspruchsmethode"*, Zeitschrift für die Allgemeine Juristische Praxis (AJP/PJA) 01/2011, s. 10.

[39] **Sakowski,** Klaus, Grundlagen des Bürgerlichen Rechts, 4. Auflage, Berlin 2018, s. 148.

[40] **Plate,** Jürgen/ **Geier,** Anton, Das gesamte examensrelevante Zivilrecht, 7. Auflage, Berlin 2021, s. 1595.

[41] **Vetter**, Meinrad/ **Hunziker**, Sandra, *"Reservationsvereinbarungen und Anzahlungen beim Grundstückkauf"*, Aktuelle Juristische Praxis (AJP), 2024, s. 395.

olarak elde edilen edimin iade edilmesiyle, başka bir ifadeyle sebepsiz bir menfaatin ortadan kaldırılmasıyla sağlanmalıdır[42].

TBK m. 77/1'in mehaz hükmü olan İBK m. 62/1'in Fransızca versiyonu, fakirleşme olmasa bile sebepsiz zenginleşmeye dayanılarak iade talebinde bulunulabileceğini ifade etmektedir[43]. İBK'da sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade taleplerinin temelinde, herhangi bir sözleşme ilişkisi değil, hiç kimsenin bir başkasının aleyhine zenginleşemeyeceği şeklindeki hukuki sebep yatmaktadır[44]. Bu bağlamda sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade borcu, tazminat sorumluluğundan ayrılır. Tazminat sorumluluğunda, zarar gören tarafın uğradığı maddi bir zararın telafi edilmesi amaçlanırken, sebepsiz zenginleşme hukukunda, hukuk sistemi tarafından uygun görülmeyen maddi bir menfaatin iadesi amaçlanmaktadır[45].

Zenginleşmenin sebepsiz olarak ortaya çıktığı sayısız durumun söz konusu olabileceği göz önünde bulundurulduğunda, zenginleşmeyi oluşturan tüm olası durumların sıralanabilmesi mümkün değildir[46]. Bu nedenle günümüz doktrini, sebepsiz zenginleşmeyi meydana getiren olayları; 'edimden doğan zenginleşmeler *(Leistungskondiktion)*' ve 'edim dışı zenginleşmeler *(Nichtleistungskondiktion)*' şeklinde genel olarak sınıflama ve bu doğrultuda ilerleme yolunu benimsemiştir[47].

---

[42] **Gelbhaus,** Tea, OR Kommentar, Kommentar zum Schweizerischen Obligationenrecht, Art. 62- 67, OFK-Orell Füssli Kommentar, 4. Auflage, Zürich 2023, Art. 62, Nr. 1, s. 406; **Schwab,** Martin, BGB § 812 Nr. 1-576, in Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch (MüKo BGB) Herausgegeben von: Säcker, Franz Jürgen / Rixecker, Roland / Oetker, Hartmut / Limperg Bettina, 9. Auflage, 2024, BGB § 812, Nr. 1.

[43] İBK m. 62/1'in Fransızca versiyonunun açıklaması için bkz. **Bühler,** s. 136.

[44] **Bühler,** s. 136.

[45] **Schwenzer,** Ingeborg/ **Fountoulakis**, Christiana, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, 8. Auflage, Bern 2020, Nr. 55. 01. Doktrinde sebepsiz zenginleşmeden doğan iade taleplerinin bir denkleştirme fonksiyonunun (Ausgleichsfunktion) olduğu ifade edilmektedir. **Lobinger,** Thomas, BGB § 812, in beck-online Grosskommentar GesamtHrsg: Gsell/Krüger/Lorenz/Reymann, München 2025, § 812, Nr. 2.

[46] **Schaufelberger,** Peter C., Bereicherung durch unerlaubte Handlung, Zürich 1981, s. 203.

[47] **Jenny,** Reto M., Die Eingriffskondiktion bei Immaterialgüterrechtsverletzungen, Unter Berücksichtigung der Ansprüche aus unerlaubter Handlung und unechter Geschätsführung ohne Auftrag, Diss., Zürich 2004, Nr. 309, s. 172; **Prütting,** Hanns, Bürgerliches Gezetsbuch Kommentar, Art. 812- 822, in; Herausgegeben von **Prütting,** Hanns/ **Wegen,** Gerhard/ **Weinreich,** Gerd, Bürgerliches Gezetsbuch Kommentar, 15. Auflage, Gerd 2020, Nr. 14, s. 1691; **Koller,** Alfred, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Handbuch des allgemeinen Schuldrechts ohne Deliktsrecht, 3. Auflage, Bern 2009, Nr. 2 vd., s. 492 vd.; **Schwenzer,** Ingeborg, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, 5. Auflage, Bern 2009, Nr. 56. 01 vd., s. 407 vd.; **Bucher,** Eugen, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht, Zürich 1979, s. 608 vd.; **Larenz,** Karl/ **Canaris**, Claus-Wilhelm, Lehrbuch des Schuldrechts Besonderer Teil, 2. Band, 13. Auflage, München 1994, s. 129; **Medicus,** Dieter, Schuldrecht II Besonderer Teil, 9. Auflage, München 1999, Nr. 633 vd., s. 310 vd.; **Wilburg,** Walter, Die Lehre von der ungerechtfertigten Bereicherung nach österreichischem

Sebepsiz zenginleşmenin ayrı bir borç kaynağı olarak düzenlenmesi[48], temelde diğer hukuki işlemlerden doğan borçların ve haksız fiil hükümlerinin yetersiz kaldığı bazı olayların varlığına dayanır[49]. Sebepsiz zenginleşmeye pek çok kanun hükmünde göndermede bulunulmaktadır[50]. Örnek olarak nişanlanmada hediyelerin iadesine ilişkin TMK m. 122/2, vasinin onamadığı işlemlerde zenginleşmeye ilişkin TMK m. 452, mirasın açılmasında tereke alacaklılarının haklarına ilişkin TMK m. 530, miras bırakandan önce ölme durumuna ilişkin TMK m. 548, mirasta tenkis ve geri istemeye ilişkin TMK m. 604/2, işlemeye ilişkin TMK m. 775/3, karışma ve birleşmeye ilişkin TMK m. 776/3, mirasın denkleştirilmesine ilişkin TMK m. 673, kefilin bildirim yükümlülüğüne ilişkin TBK m. 597/3, temsil olunanın hukuki işlemi onamamasına ilişkin TBK m. 47/3, ifa imkansızlığına ilişkin TBK m. 136/2, bağışlamanın geri alınmasına ilişkin TBK m. 295, vekaletsiz iş görmede iş görenin ehliyetsizliğine ilişkin TBK m. 528, vekaletsiz iş görmede işin iş sahibinin menfaatine yapılmasına ilişkin TBK m. 529/2 ve TBK m. 530, kefilin bildirim yüküne ilişkin TBK m. 597/3, poliçede sebepsiz zenginleşmeye ilişkin TTK m. 732 hükümleri sayılabilir.

---

und deutschem Rech Kritik und Aufbau, Graz 1934, s. 5 vd.; **Öz,** Turgut, Öğreti ve Uygulamada Sebepsiz Zenginleşme, Borçlar Kanunu 61- 66. Maddelerine İlişkin İçtihatlar ile, İstanbul 1990, s. 21; **Ulusan,** İlhan, İyiniyetli Sebepsiz Zenginleşenin İade Borcunun Sınırlanması Sorunu (BK. md. 63/1), İstanbul 1984, s. 8; **Oğuzman,** M. Kemal/ **Öz,** Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt- 2, 16. Bası, İstanbul 2021, s. 389.

[48] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 1, s. 440.

[49] **Furrer,** Andreas/ **Müller- Chen,** Markus/ **Çetiner**, Bilgehan, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 1. Baskı, İstanbul 2021, s. 502; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 6; **Kandemir,** Süleyman, *"Sebepsiz Zenginleşme Davasının Açılamayacağı Haller"*, Terazi Hukuk Dergisi, C. 13, S. 139, Mart 2018, s. 87.

[50] **Bussy,** *"İnceleme 1*", s. 599. Benzer durum Alman hukukunda da söz konusudur. Örneğin; borç ilişkilerine ilişkin AMK m. 323, 327, 516, 527, eşya hukukuna ilişkin AMK m. 951, 977, 988, aile hukukuna ilişkin AMK m. 1301, 1399, miras hukukuna ilişkin AMK m. 1973, 2021, 2196. Bkz. **Hensel,** Carl Heinz, Die Verweisungen auf die Vorschriften der ungerechtfertigten Bereicherung im B. G. B., Berlin 1937, s. 7. İsviçre hukukunda örneğin, temsil olunanın hukuki işlemi onamamasına ilişkin İBK m. 39/3, ifa imkansızlığına ilişkin İBK m. 119/2, bağışlamanın geri alınmasına ilişkin İBK m. 249, vekaletsiz iş görmede iş görenin ehliyetsizliğine ilişkin İBK m. 421/1, vekaletsiz iş görmede işin iş sahibinin menfaatine yapılmasına ilişkin İBK m. 422/3 ve İBK m. 423/2, kefilin bildirim yüküne ilişkin İBK m. 508/3, kambiyo senetlerinde sebepsiz zenginleşmeye ilişkin İBK m. 1052, İBK m. 1093, nişanlanmada hediyelerin iadesine ilişkin İMK m. 91, vasinin onamadığı işlemlerde zenginleşmeye ilişkin İMK m. 411/1, mirasın açılmasında tereke alacaklılarının haklarına ilişkin İMK m. 497, miras bırakandan önce ölme durumuna ilişkin İMK m. 515/2, İMK m. 528, mirasta tenkis ve geri istemeye ilişkin İMK m. 565/2, İMK m. 579/3, İMK m. 590/2, işlemeye ilişkin İMK m. 726/3, karışma ve birleşmeye ilişkin İMK m. 727/3, SchKG (İsviçre İcra İflas Kanunu) m. 291/3, SchKG m. 86 hükümleri sıralanabilir. Bkz. **Grawehr,** Patrick A., Die ungerechfertigte Bereicherung im internationalen Privatrecht der Schweiz unter rechtsvergleichender Berücksichtigung des deutschen, österreichischen, französischen, englischen und US-amerikanischen Recht, Gallen 1991, s. 37- 38.

Günlük hayatta karşılaşılan birçok olayda sebepsiz zenginleşme kurumuna ihtiyaç duyulur. Söz gelimi; bir kişinin sebepsiz olarak başkasının borcunu ödemiş olması, bankanın müşterilerinden birisinin hesabına yatırması gereken bir miktar parayı başka bir müşterisinin hesabına yatırması, ödünç alınan bir taşınırın iyiniyetli üçüncü kişiye satılıp teslim edilmesinden kazanç elde edilmesi durumlarında sebepsiz zenginleşme kurumu devreye girmektedir.

2. Sebepsiz Zenginleşme Kavramına İlişkin Tartışmalar

Sebepsiz zenginleşme kavramının kurumu doğru yansıtıp yansıtmadığı, doktrinde tartışmalara neden olmaktadır. Bir görüşe göre[51]; sebepsiz zenginleşme kavramı, kurumu doğru ifade etmemektedir. Bu görüşe göre; sebepsiz zenginleşme oluşturan durumlar gerçek anlamda 'hiç sebepsiz' olamaz, dolayısıyla sebep yokluğundan bahsedilemez. Yine bu görüşe göre, karışma ve birleşme gibi kanundan doğan iktisap hallerinde dahi, şeklen bir iktisap sebebi mevcut olup; bu sebebin dayanağının eksikliği, sebebin yokluğu anlamına gelmez. Ayrıca bu görüşte, batı hukukunda kurumu ifade etmek için kullanılan *'ungerechtfertigte Bereicherung; unjust enrichment'* kavramlarının '*meşru olmayan, hak edilmemiş zenginleşme'* anlamına geldiği ifade edilmektedir[52]. Dolayısıyla bu görüş, her zenginleşmenin muhakkak bir sebebinin olacağı gerekçesiyle sebepsiz zenginleşme kavramını sorunlu bulmakta ve bunun yerine *'haksız zenginleşme'* kavramını kullanmaktadır[53].

Doktrindeki diğer görüş ise; haksız zenginleşme kavramının haksız fiil sorumluluğu ile karıştırılabileceği gerekçesiyle *'sebepsiz zenginleşme'* kavramının daha yerinde olacağı düşüncesindedir[54].

---

[51] **Serozan,** Rona, Borçlar Hukuku Genel Bölüm, (Yayına Hazırlayanlar: Baysal, Başak/ Sanlı, Kerem Cem), 8. Bası, İstanbul 2022, s. 420.

[52] **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 420.

[53] **Serozan,** Rona, *"Sebepsiz İktisap'ta Yoksullaşma Öğesine Yer Var Mıdır?"*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 22, S. 3, İstanbul 201, s. 2498.

[54] **Eren,** Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 28. Baskı, Ankara 2023**,** Nr. 2613, s. 958; **Eren,** Fikret/ **Dönmez,** Ünsal, Eren Borçlar Hukuku Şerhi, Cilt II m. 49- 82; 2. Baskı, Ankara 2023, Nr. 2, s. 1766.

Kanaatimizce sebepsiz zenginleşme kavramının yerindeliği, esasen sebepsizlik kavramına verilen anlamla ilgilidir. Sebepsiz zenginleşmenin önemi, şekli hukuk ile maddi adalet arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle zenginleşme; zenginleşen kişinin şekli hak talebinde bulunmasına imkan tanınması durumunda hakkın kötüye kullanılması gibi görünecekse sebepsizdir[55]. Tüm sebepsiz zenginleşme durumları için tek tip bir 'sebepsizlik' kavramının oluşturulmaya çalışılması isabetli değildir[56]. Zenginleşmenin ne zaman sebepsiz bir şekilde meydana geldiğini belirlemek için; edimden doğan zenginleşmelerin ve edim dışı zenginleşmelerin (müdahaleden doğan ve beklenmeyen halden doğan zenginleşmelerin) her biri için ayrı bir değerlendirme yapılması gerekir[57]. Edimden doğan zenginleşmelerde sebepsizlik, genellikle, kazandırmanın karşılıksız olmasından kaynaklanmaktadır[58]. Edim dışı zenginleşmelerin önemli bir türü olan müdahaleden doğan zenginleşmelerde sebepsizlik, ihlal edilen hakkın, belirli malları ve bunların sağladığı yararları hak sahibine tahsis etme yönündeki saf nesnel amaçtan kaynaklanır[59]. Yine edim dışı zenginleşmelerin diğer bir türü olan beklenmedik halden doğan zenginleşmelerde sebepsizlik, rastlantısal bir durumdan kaynaklanmaktadır[60]. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşmeye neden olan durumlar ayrıntılı olarak ele alındığında, "sebepsizlik" ifadesinin anlamının derinleştiği; bu bağlamda haksızlık ifadesinden uzaklaştığı görülmektedir.

Örneklendirme suretiyle bir sayımın yapıldığı İBK m. 62/2'de[61] yer alan '*ohne jeden gültigen Grund*' şeklinde ifade edilen kavramın *'geçerli bir sebep olmaksızın'* anlamında kullanılması, ayrıca AMK m. 812/1'de yer alan *'ohne rechtlichen Grund'* şeklinde ifade edilen kavramın '*hukuki bir sebebi olmaksızın'* anlamında kullanılması da esasen sebepsizlik ifadesinin yerinde kullanıldığını göstermektedir[62]. Sebepsizlik ifadesi, kelime anlamı olarak

---

[55] **Schaufelberger,** s. 201.

[56] **Bürgi- Wyss,** s. 149. Sebepsizlik kavramına ilişkin kesin ve genel kabul görmüş bir açıklama yoktur. Bkz. **Hensel,** s. 9.

[57] **Bürgi- Wyss,** s. 146.

[58] **Schaufelberger,** s. 209.

[59] **Jenny,** Nr. 351, s. 195.

[60] **Jenny,** Nr. 316, s. 175.

[61] **Schaufelberger,** s. 194.

[62] Ayrıca doktrinde edimden doğan zenginleşmelere ilişkin açıklamalarda, *"hukuki sebep olmaksızın"* anlamında *"ohne rechtlichen Grund"* kavramının kullanıldığı görülmektedir. **Plate**/ **Geier**, s. 1596; **Mossler,** Patrick, Bereicherung aus Leistung und Gegenleistung, Hamburg 2006, s. 73. Nitekim doktrinde edimden doğan

bakıldığında eleştirilere maruz kalsa da düşünüldüğü gibi sorunlu bir kavram değildir. Dolayısıyla kurumu ifade etmek için tercih edilen, hukuk dilinde de yerleşmiş olan *"sebepsiz zenginleşme"* kavramının kullanılması isabetli görünmektedir.

II. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN GENEL ÖZELLİKLERİ

A. GENEL OLARAK

Sebepsiz zenginleşme kurumu, temel olarak sebepsiz bir şekilde başkasının malvarlığından ya da emeğinden zenginleşen kişinin, zenginleşmeyi geri vermesini amaçlar[63]. Başka bir ifadeyle sebepsiz zenginleşmede amaç, alacaklının malvarlığındaki bir azalmayı telafi etmek değil, borçlunun malvarlığında sebepsiz olarak meydana gelen bir artışı iade etmektir[64]. Zenginleşme sorumluluğu, bir başkasının ediminin haksız olarak elde edilmesi veya alıkonulması ya da bir başkasının mallarından izinsiz olarak yararlanılması yoluyla malvarlığında hukuken haksız olarak meydana gelen artışa ilişkin bir denkleştirme sorumluluğudur[65].

Zenginleşme hukuku hem edim ilişkilerinden kaynaklanan problemlerin çözümünde hem de eşya hukuku ve haksız fiil hukuku kapsamında hukuki menfaatlerin korunmasında

---

zenginleşmelerin bir ön şartı olarak *"hukuki bir sebebin yokluğu"* anlamında *"das Fehlen eines rechtlichen Grundes"* ifadesine yer verilmektedir. **Wiese,** Volker, § 812 Nr. 1-29, in Nomos Handkommentar, Bürgerliches Gesetzbuch (HK-BGB), Schriftleitung: Schulze, Reiner, 12. Auflage, 2024, § 812 Nr. 7.

[63] **Schulin,** Hermann, Basler Kommentar Obligationenrecht I, Art. 62-66, in; Herausgeber von Honsell, Heinrich/ Vogt, Nedim Peter/ Wiegand, Wolfgang, Basler Kommentar Obligationrecht I, Art. 1- 529 OR, 4. Auflage, Basel 2007, Nr. 1, s. 448; **Thöne,** Meik, "Die Grundprinzipien des Bereicherungsrechts", Juristische Schulung (JuS) 2019, Heft 3, s. 193; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2617, s. 959.

[64] **Schaufelberger,** s. 11. Sebepsiz zenginleşmede zenginleşmenin kapsamının belirlenmesi, maddi ve usuli bir meseledir. Şöyle ki İBK m. 62 (TBK m. 77) ve devamı, zenginleşmenin hangi kanuni ilkelere göre belirleneceğini ortaya koyar. Öte yandan, bu hukuki ilkelerin uygulanmasında zenginleşmenin hesaplanması için somut olayda nelerin dikkate alınması gerektiği, mahkemeler tarafından belirlenmesi gereken bir husustur. **Krauskopf**, Frédéric, Präjudizienbuch OR, Die Rechtsprechung des Bundesgerichts (1875-2020), Herausgeber: Peter Gauch, Hubert Stöckli, 10. Auflage, Zürich 2021, Art. 62, Nr. 3, s. 318.

[65] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 1, s. 448. Sebepsiz zenginleşme talebi, hukuki menfaatlerin korunmasına hizmet etmekte ve buna aykırı malvarlığı edinimlerini denkleştirmektedir. **Sieber** Lorenz, *"Gedanken zur Rückerstattung von urteilsmässig festgelegten ehelichen und nachehelichen Unterhaltsleistungen"*, Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins (ZBJV) 157/2021, s. 153.

önemli bir rol oynar[66]. Bu anlamda sebepsiz zenginleşmenin iadeyi sağlama işlevi *(Rückgabefunktion)* vardır[67]. Nitekim sebepsiz zenginleşen, sebepsiz olarak zenginleştiği kısmın iadesini sağlamak durumundadır. Dolayısıyla zenginleşme hukuku, sebepsiz elde edilen şeyin ya da kazancın iade edilmesini sağlar[68]. Burada iade yükümlülüğü, borçlu tarafından elde edilenle sınırlandırılmaktadır[69]. İadeyi sağlama işlevi bakımından, sebepsiz zenginleşme davası; istihkak davası ve zilyetliğin geri verilmesi davalarına benzer[70]. Sebepsiz zenginleşme, hakkaniyet düşüncesi ile kanunda yerini bulmuştur[71]. Nitekim sebepsiz zenginleşme kurumu; kanunda yer alan haksız fiile ilişkin kuralların, aynî hakların ve zilyetliğin korunmasına ilişkin kuralların ya da özel hükümlerin yanında, hakkaniyetin sağlanması bakımından önemli bir işleve sahiptir[72].

Sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümler, özel hükümlerle sınırlandırılmadıkları sürece, özel hukukta herhangi bir sınırlama olmaksızın uygulanır. Kamu hukuku alanında da sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümler uygulama alanı bulur. Kamu hukuku alanında sebepsiz zenginleşmenin iadesi, bir makam tarafından verilen kararlar neticesinde mal varlığında haksız bir artışa neden olunmuşsa bu kararların geçersiz olması veya bu kararlara etkili bir şekilde itiraz edilmesi durumunda uygulanabilir[73]. İsviçre Federal Mahkemesi, İBK

---

[66] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 55. 02. Sebepsiz zenginleşme, kanunda düzenlenen birçok hükmün tamamlayıcısı olma işlevini de taşır. Doktrinde bir görüşe göre söz gelimi; TBK m. 47 yetkisiz temsilde, TBK m. 529 vekâletsiz iş görmede, TBK m. 597 kefilin bildirim yükünde, yine TMK m. 122 nişanlanmada hediyelerin geri verilmesinde, TMK m. 775 işlemede, TMK m. 776 karışma ve birleşmede sebepsiz zenginleşme, tamamlayıcı bir işlevi haizdir. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 13.

[67] **Holenstein,** Patrizia, Wertersatz oder Gewinnherausgabe? Unter den Gesichtspunkten der ungerechtfertigten Bereicherung und der unechten Geschäftsführung ohne Auftrag, Zürich 1983, s. 67 vd.; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 12. Sebepsiz zenginleşme, sözleşmesel edimlerin tasfiyesinde ana kaynak sayılır. Bu anlamda sebepsiz zenginleşme kuralları doktrinde, çözülme (tasfiye, iade, Rückabwicklung) hukukunun genel kuralları olarak ifade edilmektedir. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 419.

[68] **Seiz,** Sarah, Bereicherungsrecht, Vorteilsausgleichung und Schadensweiterwälzung, 1. Auflage, Baden 2019, s. 27.

[69] **Halfmeier,** Axel, *"Inhalt des Kondiktionsanspruchs und Wegfall der Bereicherung"*, JA 2007, Heft 7, s. 492.

[70] **Keller,** Max/ **Schaufelberger**, Peter, Das Schweizerische Schuldrecht, Band III, Ungerechtfertigte Bereicherung, Basel und Frankfurt 1982, s. 6 vd.; **Bucher,** ohne Deliktsrecht, s. 603 vd.; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2622, s. 960.

[71] Sebepsiz zenginleşmenin hakkaniyeti sağlamaya yönelik işlevi Roma hukukuna dayandırılabilir. Zira Roma hukukunda, *"Tabii hukuka göre hiç kimsenin başkasının zararına ve haksız olarak zenginleşmemesinin hakkaniyet gereği olduğu"* kuralı mevcuttur. Kural hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Feenstra,** s. 311.

[72] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 11.

[73] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 1, s. 448; BGE 78 I 88. Sebepsiz zenginleşme kurumu hem özel hukukta hem kamu hukukunda iade taleplerinde söz konusu olabilmektedir. Kamu hukukunda, özellikle borçlanılmamış bir

m. 62 vd. (TBK m. 77 vd.) hükümlerini, kamu hukuku kapsamındaki bir talep için de uygulamaktadır[74]. İsviçre Federal Mahkemesi'ne göre, kamu hukuku kapsamında haksız bir şekilde sağlanan edimlerin iadesi için şekli bir kanuni dayanak gerekmez. Bu, bir idare hukuku ilkesi anlamında, özel hükümlere dayanarak veya TBK m. 77 ve devamının benzer şekilde uygulanması yoluyla gerçekleşebilir[75]. Bununla birlikte edimin hukuken geçerli ancak maddi açıdan hatalı olarak yerine getirilmiş olması halinde zenginleşme talebi söz konusu değildir[76].

Sebepsiz zenginleşme kurumunun işlevi, zenginleşme hukuku bağlamında ileri sürülen görüşlere göre farklılıklar arz etmektedir. Klasik görüşe göre, sebepsiz zenginleşme hukukunun işlevi, kanunun (başlangıçta) çeşitli nedenlerle izin verdiği, ancak gerekçesiz olan ve bu nedenle hakkaniyete aykırı veya haksız olarak nitelendirilen malvarlığı kaymalarını tersine çevirmektir[77]. Zenginleşme hukukuna ilişkin diğer görüşlerin temsilcilerine göre[78]; zenginleşme hukuku, hukuki menfaatlerin korunmasına hizmet eder. Bu kişilere göre; zenginleşme hukuku, mevcut mal varlığı düzeninin hukuk sistemi tarafından öngörülen mal varlığı dağılımına uygun olmadığı hallerde denkleştirme imkanı verir. Sebepsiz zenginleşme hukukunun hukuki etkiyi sürdürme işlevi, hukuki menfaatlerin korunması düşüncesine dayanır. Buna göre zenginleşme talebi, haksız yere kaybedilen bir hukuki durumun devamı olarak ortaya çıkmakta ve bunun sonucunda gerekli olan bir denkleştirmeyi sağlamaktadır[79].

---

verginin ödenmesi durumunda ortaya çıkabilmektedir. **Bussy,** "*İnceleme 1*", s. 590. Kamu hukukundaki benzer uygulama, çifte sigorta sonucu hatalı ödenen sağlık sigortası yardımlarının sigorta kurumundan geri alınması (BGE 138 V 426/430), fazla ödenen vergilerin geri alınması (BGE135 II 274/277 E. 3.1) için mümkündür. Kararlar ve ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Vorb. Art. 62-67, Nr. 4, s. 316.

[74] BGE 139 V 87 E. 3.3.2.; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 2, s. 449.

[75] BGE 138 V 331 E. 5.1; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 2, s. 406.

[76] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 2, s. 449.

[77] **Aebli**, Leo, Die ungerechtfertigte Bereicherung nach schweizerischem Obligationenrecht, Zürich 1912, s. 1; **Guhl,** Theo/ **Koller,** Alfred/ **Schnyder,** Anton K./ **Druey,** Jean Nicolas, Das Schweizerische Obligationenrecht mit Einschluss des Handels- und Wertpapierrechts, 9. Auflage, Zürich 2000, Nr. 1, s. 219; **Berger,** Bernhard, Allgemeines Schuldrecht, 2. Auflage, Bern 2012, Nr. 2019 vd., s. 718; **Wittmann,** s. 49 vd.; **Bürgi- Wyss,** s. 100 vd.; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 597.

[78] **Kaufmann- Bütschli,** Lea Rosemarie, Grundlagenstudien zur ungerechtfertigten Bereicherung in ihrer Ausgestaltung durch das schweizerische Recht, Bern 1983, s. 2 vd.; **Jenny,** Nr. 223- 224, s. 179; **Schaufelberger,** s. 9 vd.

[79] **Sieber,** Lorenz, Der bereicherungsrechtliche Ausgleich bei Leistungsketten, Bern 2015, s. 47; **Janner,** Antonino, Wandlungen der Bereicherungslehre im schweizerischen Recht, Basel 1943, s. 72 vd.; **von Büren,** s. 295; **Keller/ Schaufelberger,** s. 1.

Sebepsiz zenginleşmenin temelinde var olan önemli bir düşünce de denkleştirici adalettir. Sebepsiz zenginleşme hukukuna genellikle bir denkleştirme işlevi atfedilse de denkleştirmenin ne ölçüde gerçekleşmesi gerektiği konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bir görüşe göre, elde edilen zenginleşme konusunun iade edilmesi, sebepsiz zenginleşme hukukunun görevidir ve dolayısıyla bu görüş, iade işlevine göndermede bulunmaktadır[80]. Bu görüşe göre denkleştirici adalet ilkesi, zenginleşenin mevcut malvarlığının durumu ile zenginleştirici olay gerçekleşmeseydi malvarlığının içinde bulunacağı durum arasındaki farkın iadesine ilişkindir[81]. Başka bir görüşe göre, sebepsiz zenginleşme hukuku, malvarlığındaki sebepsiz (haksız) artışları tersine çevirmek için bir araçtır ve aynı zamanda bir kazanç sağlamayı önleme işlevine sahiptir[82]. Diğer bir görüşe göre, sebepsiz zenginleşme hukuku yoluyla yapılabilecek düzeltme somut olaya göre belirlenir. Söz konusu düzeltme, nakdi ödeme, malvarlığının iadesi veya kazancın geri verilmesi şeklinde olabilir[83].

Sebepsiz zenginleşme kurumunun işlevinin belirlenmesinde, sebepsiz zenginleşmeyi doğuran olayların ayrılarak ele alınması önemlidir. Dolayısıyla kurumun işlevinin

---

[80] **Holenstein,** s. 74 vd.

[81] Zenginleşme konusu bir miktar para ise ve para kullanılarak faiz geliri elde edilmişse, piyasa koşullarına uygun ortalama faiz tutarı üzerinden hesaplanacak faizin iadesi mümkündür. **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 531. Ancak Yargıtay'a göre; denkleştirici adalet ilkesi, bir nevi eski hâle getirmeyi içerir. Dolayısıyla geçerli sebep olmaksızın edinilen para, edinme tarihindeki alım gücüne ulaştırılmalıdır.

"Bilindiği gibi ülkemizde yaşanan enflasyon uzun yıllar boyu yüksek oranlarda seyretmiş ve paramızın değeri (alım gücü) de bununla ters orantılı olarak devamlı düşmüştür. Belli bir miktar paranın verildiği tarihteki alım gücü ile aynı miktar paranın aradan geçen zamana bağlı olarak iade günündeki alım gücünün farklı ve çok daha az olduğu bir gerçektir. Hâl böyle olunca alıcının akit tarihinde verdiği paranın aynı miktarda iadesine karar verilmesi, gerçek hayatta büyük sarsıntılara, tutarsızlıklara, adalete karşı var olması gereken güvenin sarsılmasına neden olması, kamu vicdanında haklı eleştiri konusu yapılması üzerine daha adil çözüme ulaşabilmek için yargısal içtihatlarla denkleştirici adalet prensibine göre iade ilkesi benimsenmiştir.

Geçerli bir sebebe dayanmaksızın bir kişinin mal varlığından diğerinin mal varlığına kayan değerlerin eksiksiz iadesi denkleştirici adalet düşüncesine dayanır. Denkleştirici adalet ilkesi ise, haklı bir sebep olmaksızın başkasının mal varlığından istifade ederek kendi mal varlığını artıran kişinin elde ettiği bu kazanımı geri verme zorunda olduğunu ve gerçek bir eski hâle getirme yükümlülüğü bulunduğunu ifade eder.

Denkleştirici adalet ilkesi gereğince güncelleme yapılırken, güncellemeye esas alınan somut veriler tek tek uygulanarak ödeme tarihinden ifanın imkânsız hâle geldiği tarihteki veya akdin ifa edilemeyeceğinin öğrenildiği tarihte ulaştığı alım gücü, çeşitli ekonomik etkenlerin (enflasyon, tüketici eşya fiyat endeksi, altın ve döviz kurlarındaki artış, maaş artışları vs. gibi) ortalamaları alınarak belirlenmesi ve hüküm altına alınması gerekmektedir." YHGK, T. 07. 05. 2019, E. 2017/ 1751, K. 2019/ 528, (Erişim: https://kararara ma.yargitay.gov.tr/).

[82] **Schaufelberger,** s. 9 vd.; **Keller/ Schaufelberger,** s. 1- 2.

[83] **Nietlispach,** s. 174, (Sieber, s. 47'den naklen).

belirlenmesinde günümüzde hakim olan ayırma görüşü etkili olmaktadır. Ayırma görüşü gereğince sebepsiz zenginleşme; edimden doğan zenginleşmeler ve edim dışı zenginleşmeler olmak üzere iki temel gruba ayrılmaktadır[84]. Bu bağlamda, hukuki menfaatleri koruma görevi ve dolayısıyla hukuki etkiyi devam ettirme işlevi, edim dışı zenginleşme alanında kendini gösterirken; hatalı (sakat) edim ilişkilerini tersine çevirme işlevi ise edimden doğan zenginleşme durumlarında kendini göstermektedir[85].

Zenginleşme hukukunda pek çok tartışmalı mesele bulunmaktadır. Bu durumun çeşitli nedenleri vardır. Öncelikle TBK m. 77/1 hükmü, değerlendirici yorum gerektiren genel bir hüküm olarak düzenlenmiştir. Hakimler tarafından ve içtihatlar aracılığıyla somutlaştırılması beklenen genel hükümlerde, diğer hükümlere oranla daha fazla ihtilaflı mesele vardır[86]. Başka bir neden ise zenginleşme hukukunun, yasama organının modern ekonomik yaşamın sorunlarını öngöremediği bir dönemde ortaya çıkmış olmasıdır[87]. Bir diğer neden, zenginleşme hukukunun taleplere temel oluşturma konusunda nispeten sınırlı bir pratik rol oynamasıdır[88]. Zira sebepsiz zenginleşme, bütün toplumsal yaşam için bir istisnayı temsil eder. Normal durum, söz gelimi; bir borcun ödenmesi, kişinin kendi mülkünü kullanması, başkasının mülkünü kiracı veya borçlu olarak kullanmasında olduğu gibi, haklı ve sebebe dayanan bir zenginleşmedir[89].

B. GENEL HÜKÜM OLARAK TBK m. 77/1

TBK m. 77/1'e göre; haklı bir sebep yokken, başkasının malvarlığından veya emeğinden zenginleşen kişi, söz konusu zenginleşmeyi iade etmekle yükümlüdür. Bu hüküm doktrinde; kısa ifadeler içerdiği, yetersiz olduğu, basitleştirilmiş ve keyfi düzenlenmiş olduğu, bu nedenle de metnin yorumunun anlamsız bir çaba olacağı gerekçeleriyle

---

[84] **Larenz/ Canaris**, s. 129; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 55. 04; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 4, s. 441; **Jenny,** Nr. 308, s. 171.

[85] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 55. 02 vd., s. 452- 453; **von Büren,** s. 298 vd.

[86] **Voser,** Nathalie, Bereicherungsansprüche in Dreiecksverhältnissen erläutert am Beispiel der Anweisung, Zürich 2006, s. 131.

[87] **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 55. 03.

[88] **Voser,** s. 133.

[89] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1477, s. 381.

eleştirilmektedir[90]. Söz konusu hüküm, genel hüküm niteliğindedir[91]. Bu genel hüküm, edimden doğan zenginleşmelerin ve edim dışı zenginleşmelerin tamamını kapsar[92]. Bu nedenle genel hükmün uygulanması esnasında mahkeme, doktrinin yardımıyla tutarlı bir yöntem geliştirmelidir. Böylece hukuk güvenliği, doktrinden de yararlanan mahkemelerin bakış açısıyla gerçekleşmiş olacaktır[93].

Zenginleşme hukuku, çok sayıda sorunun tartışmalı olduğu ve hâlen tartışmaya açık olduğu alanlardan biridir[94]. Bunun temel nedeni, özellikle de genel hüküm niteliğindeki düzenlemenin hakim tarafından yorumlanmasının gerekliliğidir. Zira düzenlenmenin sadece küçük bir bölümü kanun koyucu tarafından ele alınmıştır. Dolayısıyla hükmün güncel sorunlara uygulanabilmesi için yorumlanması gerekir.

Günümüzde genel hüküm (Generalklausel- Blankettnorm) kavramı; nitelikli bir muğlaklık veya ucu açıklık özelliğine sahip olan ve bir kanuni düzenlemenin kapsamını oluşturan formülasyonlar olarak tanımlanmaktadır[95]. Nitelikli muğlaklık, tanımlanmayan hukuki terimlerin kullanılmasından kaynaklanan belirsizlikleri ifade eder. Dolayısıyla genel hüküm, kullanılan hukuki terimlerdeki belirsizlik, genellik ve soyutluk düzeyi ile karakterize

---

[90] **Bucher,** Eugen, "*Hundert Jahre schweizerisches Obligationenrecht: Wo stehen wir heute im Vertragsrecht?*", Referat für den Schweizerischen Juristenverein (1983), in: Zeitschrift für Schweizerisches Recht (ZSR) N.F. 102 II (1983), s. 358.

[91] **Kaufmann- Bütschli,** s. 55; **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 55. 04; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 10f, s. 452; **Kramer,** Ernst A., Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Grundkurs, Basel 2009, s. 189, Nr. 425; **Voser,** s. 119; **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art 62, Nr. 1, s. 318; **Jenny,** Nr. 373, s. 205; **Schaufelberger,** s. 203; **Feenstra,** s. 309. Hükümde yer alan hem *'başkasının malvarlığından*' hem de *'sebepsiz bir şekilde zenginleşen'* ifadelerinin son derece belirsiz, muğlak olmasından dolayı bu hükmün genel hüküm olarak kabul edilmesinin haklı olduğuna ilişkin görüş için bkz. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 63; **Han,** Işık Aslı, *"Condictio Indebiti: Borç Olmayan Şeyin İfasına Dayanan Sebepsiz Zenginleşme Talebinin Şartları ve İade Talebine Yönelik Diğer Hukuki Dayanaklarla Sınırlarının Çizilmesi"*, MÜHFHAD, C. 30, S. 1, Y. 2024, s. 447; Alman hukukunda TBK m. 77/1'i karşılayan AMK m. 812/1'in genel hüküm niteliğinde olduğu yönündeki açıklamalar için bkz. **Reeb,** Hartmut, Grundprobleme des Bereicherungsrecht, München 1975, s. 5.

[92] İsviçre Federal Mahkemesi'nin bir kararındaki (BGE 123 III 107 E. 3a) İBK m. 62/1 (TBK m. 77/1)'in edimden doğan zenginleşme durumlarına uygulanamayacağı yönündeki görüşü, doktrinde haklı olarak eleştirilmiştir. Bununla birlikte mahkeme, yayınlanmamış bir başka kararında (9 Temmuz 2003 tarihli Federal Yüksek Mahkeme, 4C.163/2002, E. 2.2) hükmün hem edimden doğan hem de edim dışı zenginleşme talepleri için geçerli olan genel bir hüküm olduğunu ifade etmiştir. Karar ve ayrıntılı bilgi için bkz. **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 10f, s. 452.

[93] **Voser,** s. 120.

[94] **Lieb,** Manfred, *"Das Bereicherungsrecht de lege ferenda",* Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 1982, Heft 7, s. 2034; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 55. 03.

[95] **Kramer,** Ernst A., Juristische Methodenlehre, 6. Auflage, Bern 2019, s. 79; **Voser,** s. 120.

edilir. Başka bir tanıma göre genel hüküm, ucu açık bırakılmış bir kanun hükmünü ifade etmektedir[96]. Genel hükümlerde, kanun koyucu belirli meseleyi ele almış ve bunu kural olarak düzenlemiştir. Ancak içeriğin daha fazla detaylandırılması, kasıtlı olarak uygulamaya bırakılmıştır[97].

Sebepsiz zenginleşme, pek çok durumda meydana gelebilir. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşme hukuku ile ilgili durumlar potansiyel olarak sınırlı sayıda değildir. Sebepsiz zenginleşme hukukunun bu 'durum çeşitliliğini kapsayabilmesi' için[98] açık bir şekilde formüle edilmesi gerekir. Ancak söz konusu açık formülasyon, belirli durumların sebepsiz zenginleşmenin temel hükmü (TBK m. 77/1- İBK m. 62/1) kapsamında doğrudan ve basit bir şekilde ele alınmasını imkansız kılmaktadır[99]. Bu nedenle, kanun hükmünün uygulanabilmesi için münferit durumlarda somutlaştırılması gerekmektedir. Bu somutlaştırma, hakim tarafından gerçekleştirilir.

Hakim, genel hükümleri somutlaştırırken önemli ölçüde yorumlama alanına sahiptir[100]. Burada belirsiz hukuki kavramlar, hakime verilen bir somutlaştırma yetkisi olarak anlaşılmalıdır. Bu da hakimin belirsiz hukuki kavramları somutlaştırma yoluyla gidermesini sağlar[101]. Genel hükümler, mevzuatın dayandığı temel toplumsal değerlere başvurulmasını sağlar[102]. Genel hükümler, açık kanuni düzenlemelerden farklı olarak, toplumsal değerlerde değişikliğe daha hızlı ve daha esnek şekilde uyum sağlama işlevine sahiptir[103]. Bu işlev, hızla akan zamanımızda önemli bir avantajdır. Çünkü burada kanun koyucunun müdahalesine

---

[96] **Hedemann,** Justus Wilhelm, Die Flucht in die Generalklauseln: Eine Gefahr für Recht und Staat, Tübingen 1933, s. 58. Kanunda belirtilen muğlak sözcükler, genellikle yorumlanması gereken ifadelerdir. Bkz. **Peczenik,** Aleksander, On Law and Reason, 2. Auflage, Milton Keynes UK 2009, s. 18.

[97] **Hrubesch-Millauer,** Stephanie, *"Der Billigkeitsentscheid nach Art. 4 ZGB"*, Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins (ZBJV), 149/2013, s. 469.

[98] BGE 131 II 13.

[99] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 64.

[100] **Kramer,** Ernst A./ **Arnet,** Ruth, Juristische Methodenlehre, 7. Auflage, Bern 2024, s. 88.

[101] **Voser,** s. 120; **Kramer,** Methodenlehre, s. 84- 85.

[102] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 64.

[103] **Voser,** s. 120; **Kramer,** Methodenlehre, s. 84.

gerek kalmaksızın, kanunun değişen toplumsal değerlere göre yorumlanarak[104] sürekli uyarlanması söz konusudur[105].

Genel hükümlerin yorumlanmasının ve hakim tarafından somutlaştırılmasının sınırları vardır[106]. Diğer bir ifade ile hakimin keyfi olarak hükmü uygulayabilmesi mümkün değildir. Sınırların belirlenmesinde ise genel hükümlerin yorumlanmasının; hukukun temel ilkelerinin uygulanmasından, boşluk doldurmadan ve hakimin takdir yetkisinin kullanılmasından ayrıldığı noktaların tespiti gerekir.

İlk olarak, genel hükümler, hukukun temel ilkelerinde olduğu gibi toplumsal değerlerle sıkı ilişki içindedir. Ayrıca her ikisi de normatif bir geçerlilik iddiası taşır ve çıkarım yapılmaya müsaittir. Hukukun temel ilkeleri[107], hukuk düzeninin altında yatan değerleri yansıtır. İleri derecede belirsizlik ve genellik ile karakterize edilirler. Genel olmaları nedeniyle doğrudan uygulanamazlar. Daha ziyade, hukuki ve fiili şartlar çerçevesinde, içerdikleri değerlerin mümkün olan en kapsamlı şekilde hayata geçirilmesini sağlarlar. İlkelerin çatışması durumunda, somut olayda öncelik, sadece varılmak istenen sonucun mümkün olan en iyi şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli olana aittir. İlkelerden birinin tamamen göz ardı edilmesi söz konusu değildir. Bu şekilde, hukukun temel ilkeleri mutlak olarak gerçekleştirilmek üzere değil, mümkün olan çerçevede uygulanmak üzere tasarlanmıştır[108]. Ancak genel hükümler, açık kanun hükmü gibi olması bakımından ilkelerden ayrılır[109].

---

[104] **Schaufelberger,** s. 203.

[105] **Kramer,** Methodenlehre, s. 84.

[106] **Voser,** s. 121.

[107] Bir görüşe göre; hukukun temel ilkelerinin bazı işlevleri vardır. Münferit ilkeler birbirleriyle belirli bir iç düzen içinde ilişkilidir. Farklı somutlaştırma derecelerine sahip ilkeler arasında bir ayrım yapılmalıdır. Farklı seviyelerdeki ilkeler birbirleriyle etkileşim halindedir. Zira daha düşük seviyedekiler daha yüksek seviyedekileri somutlaştırmaya, daha yüksek seviyedekiler de daha düşük seviyedekileri yorumlamaya ve gerekçelendirmeye hizmet eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 70- 73.

[108] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 69; **Voser,** s. 30; **Canaris,** Claus- Wilhelm, Systemdenken und Systembegriff in der Jurisprudenz, 2. Auflage, Berlin 1983, s. 52 vd.; **Canaris,** Claus- Wilhelm, Die Feststellung von Lücken im Gesetz, 2. Auflage, Berlin 1983, s. 93 vd.

[109] **Voser,** s. 121. Kural ve ilke ayrımına ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Alexy,** Robert, *"Zum Begriff des Rechtsprinzips"*, Recht, Vernunft, Diskurs, Studien zur Rechtsphilosophie, Frankfurt, 1995, s. 182 vd.; **Çap,** Güneş, *"Robert Alexy'nin İlkeler Teorisine Genel Bir Bakış"*, Anayasa Yargısı, C. 38, S. 2, Y. 2021, s. 225 vd. Sebepsiz zenginleşmenin uluslararası alanda hukukun genel ilkesi teşkil edip etmediğine ilişkin ayrıntılı

İkinci olarak, her ne kadar genel hükmün uygulanması boşluk doldurmaya, özellikle hüküm içi boşluğa (intra legem)[110] eşdeğer bir çözüme yol açsa da genel hükmün yorumlanması ile kanun boşluğunun doldurulması birbirinden farklıdır[111]. Zira bir genel hükmün uygulanmasında bir boşluğun doldurulması değil bir yorumlama süreci ya da bir somutlaştırma süreci söz konusudur[112]. Diğer bir ifadeyle, genel hükümlerin doğasından dolayı hakim, konuyu daha belirli hale getirme yetkisine sahiptir.

Son olarak, TMK m. 4'e göre; hakim, ancak kanunda açıkça belirtilen hâllerde takdir yetkisini kullanabilir. Hakim 'hukuka ve hakkaniyete' göre karar verecekse, hüküm içi boşluk vardır ve bu noktada hakimin takdir yetkisi söz konusudur[113]. Doktrinde hakimin takdir yetkisi; *"kural içi boşluk olarak isimlendirilen durumlarda, öngörülen normu somut olaya uygularken esnek davranabilme yetkisi"* olarak tanımlanmaktadır[114]. Genel hükümlerde durum böyle değildir. Genel hükümlerde, çok açık olmasa bile bir kanun hükmü vardır. Ancak kanun hükmünün neyi kastettiği açık değildir. Bu durumda hakimin takdir yetkisinin kullanımı değil, hakimin yorum yapması söz konusudur[115]. Bu nedenle genel hüküm içeren normlar hakim tarafından yorumlanmalıdır. Bu durum sebepsiz zenginleşme hukuku için de geçerlidir. Dolayısıyla genel hüküm niteliği taşıyan TBK m. 77/1'in somutlaştırılması gerekmektedir. Bu nedenle doktrinde takdir yetkisinin kullanılması ile daha fazla somutlaştırma ihtiyacı olan genel bir hükmün yorumlanmasının farklı olduğu ifade edilmektedir[116].

---

tartışmalar için bkz. **Pirim,** Ceren Zeynep, *"Uluslararası Hukukta Sebepsiz Zenginleşme İlkesi",* GSÜHFD, S. 2, Aralık 2020, s. 601- 627.

[110] *"Bir kanun hükmünün, bir olaya uygulanabilmesi için gerekli unsurları içinde barındırmayıp, hakime bir araştırma ve değerlendirme ile hükmün unsurlarını tamamlama görevi bıraktığı bütün hâllerde bir hüküm içi boşluk (lücken intra legem) söz konusu olur."* Ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Oğuzman,** M. Kemal/ **Barlas**, Nami, Medenî Hukuk, Giriş- Kaynaklar- Temel Kavramlar, 25. Bası, İstanbul 2019, s. 94; **Dural,** Mustafa/ **Sarı,** Suat, Türk Özel Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve Medeni Kanun Başlangıç Hükümleri, 15. Baskı, İstanbul 2020, Nr. 858, s. 138.

[111] **Voser,** s. 122. Kanun boşluğu, hakimin takdir yetkisi ile doldurulamaz. Bkz. **Yılmaz,** Süleyman, Medeni Hukuk Cilt I Başlangıç Hükümleri, Ankara 2022, s. 69.

[112] **Voser,** s. 123.

[113] **Kramer/ Arnet,** s. 219; **Oğuzman/ Barlas**, s. 95- 96.

[114] **Erdoğan,** İhsan/ **Keskin,** A. Dilşad, Türk Medeni Hukuku, Ankara 2018, s. 147.

[115] **Oğuzman/ Barlas**, s. 96.

[116] **Dürr,** David, Kommentar zu Art. 1 und 4 ZGB, in: Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Bd. I/ 1: Einleitung, Art. 1-7 ZGB, 3. Auflage, Zürich 1998, Art. 4 Nr. 11; **Voser,** s. 123; **Sieber,** Ausgleich bei

Kanaatimizce TBK m. 77/1 (İBK m. 62/1) genel hüküm niteliği taşıdığından[117] bu hükmün uygulanması bir yorum sorunudur[118]. Somutlaştırmanın niteliği ne olursa olsun tüm nitelemelerde ilkeler çok önemli bir yere sahiptir. Zira genel hükümler neredeyse hiçbir somut uygulama kriteri içermez[119]. Hâkim, genel hükümleri uygularken özellikle temel hukuki değerlere ve bu hükmün etkilediği hukuk- etik ilkelerine bağlı kalır. Genel hükümlerin somutlaştırılmasında hukukun genel ilkelerine bağlı kalınması, tutarlı sonuçlar elde edebilmek için önemli bir yoldur.

Genel hükümlerin somutlaştırılması, sınırlandırılmaktadır. Çünkü somutlaştırma, diğer hukuk kurallarının ihlaline neden olmamalıdır[120]. Genel hükmün somutlaştırılmasının amacı, genel hukuk sistemine çelişkisiz bir sonuca varmaktır. Dolayısıyla somutlaştırma neticesinde, varılan sonucun amaçlanan kanuni düzene ters düşmemesi gerekir. Başka bir ifadeyle somutlaştırma sonucunun kanun hükmü ile çelişmemesi gerekir. Bu durum lex lata[121] sınırlaması olarak adlandırılır. Burada mevcut normatif bağlam ve kanun koyucunun mevcut menfaat ve hedef dengesi belirleyicidir[122].

Genel hükümlerin somutlaştırılması, son derece önemlidir. Çünkü genel hükümler, pozitif hukuk kuralları için yüksek değere sahip içerikler barındırırlar. İsviçre Federal

---

Leistungsketten, s. 64-65. Doktrinde bir görüşe göre; İMK m.4 (TMK m. 4) kapsamındaki bir usul, İMK m. 1/2 (TMK m.1/2) kapsamındaki bir usulden temelde farklı değildir. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 65.

[117] Avrupa ülkelerindeki kanunlar arasında, İsviçre Borçlar Kanunu sebepsiz zenginleşme hukukuna ilişkin genel bir hüküm içeren tek kanundur. **Schmidlin,** Bruno, Der Vertrag im europäischen Zivilrecht= Le contrat en droit civil européen. Genève 2011, s. 193. Hükmün genel hüküm olarak nitelendirilmesi ve kambiyo senetlerindeki sebepsiz zenginleşme kurumuyla ilgisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Yasan,** Mustafa, Yeni Ticaret Kanunu Tasarısı Hükümleri ile de Karşılaştırmalı Olarak Kambiyo Senetlerinde Sebepsiz Zenginleşme, Ankara 2008, s. 113 vd.

[118] Ancak doktrinde bunun bir yorum sorunun ötesinde olduğu ifade edilmektedir. Buna göre; hükmün muğlaklığı nedeniyle, bu hükmün kapsamı basit bir yorumla belirlenemez. Aksine, hakim bunu somutlaştırmak için kanunun üstünde ve ötesinde hakim hukukunun araçlarını kullanmalıdır. Bu nedenle, münferit olayı 'kanun koyucu gibi hareket ederek hazırlayacağı' (modo legislatoris) bir düzenleme temelinde karara bağlamalıdır. Bu görüşe göre hakim, genel- soyut bir kural oluşturmalı ve bu kurala göre karara bağlanacak olayı çözmelidir. Kanun koyucu, genel bir hüküm kullanmaya karar vererek ve bunun somutlaştırılması görevini hâkime vererek, zenginleşme hukuku bakımından hakime adeta 'hukuk yaratma yetkisi' vermiştir. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 65.

[119] **Voser,** s. 130.

[120] **Voser,** s. 131.

[121] **Yılmaz,** Ejder, Hukuk Sözlüğü, 10. Baskı, Ankara 2011, s. 835.

[122] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 74; **Kramer,** Methodenlehre, s. 99; **Voser,** s. 125.

Mahkemesi bu doğrultuda kararlar vermiştir[123]. Mahkeme, kararlarında genel hükümlerin somutlaştırılmasının önemini ifade etmektedir. Bununla birlikte somutlaştırma, hem benzer başka olaylara tekrar uygulanabilir olmalı hem de çelişkili olmamalıdır. Somutlaştırmada ilkeli ve sistematik bir hukuk oluşturma amacı vardır[124]. Bu nedenle, kararın hukukun temel ilkeleriyle uyumlu hale getirilmesi, tekrarlanabilirliğin sağlanması ve dolayısıyla hukuki kesinliğin temin edilmesi gerekmektedir. Ayrıca alınan kararın mevcut sisteme dahil edilerek tutarlılığın sağlanması gerekir.

Genel hükümler, mevzuatın dayandığı toplumsal değerlere işaret eder. Toplumsal değerler değişirse, genel hükümlerin somutlaştırılması da etkilenir. Dolayısıyla, toplumsal değerlerdeki değişikliklerin bir sonucu olarak, genel hükmün lafzı aynı kalırken somutlaştırmanın sonuçları zaman içinde değişebilir (işlevde değişiklik). İşlevdeki değişimin bir parçası olarak, tarihsel değer yargılarının yerini uygulama sırasında yapılanlar alır. İşlev değişikliği, somutlaştırma için bir şart değildir. Ancak bu değişiklik, somutlaştırmanın güçlü bir göstergesidir[125]. İşlev değişikliği, hukukun değişen toplumsal değerlere sürekli olarak uyarlanmasını sağlar. Bu nedenle işlevde değişiklik neticesinde genel hüküm niteliğindeki TBK m. 77/1, ortaya çıkan sorunlara esnek bir şekilde uygulanarak değişen şartlara ve değerlere uyum sağlanmasına imkan verir.

C. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME İLİŞKİSİNİN TARAFLARI

Sebepsiz zenginleşme, doğrudan doğruya kanundan doğan bir borç ilişkisidir[126]. Bu nedenle her borç ilişkisinde olduğu gibi sebepsiz zenginleşme ilişkisinde de borçlu ve

[123] BGE 123 III 292 E. 2e/aa; BGE 91 II 100 E. 2.

[124] BGE 123 III 292 E. 2e/aa.

[125] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 75; **Voser,** s. 130.

[126] Kanundaki temel ayrıma göre iade talepleri; sözleşmeden, haksız fiilden veya sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan taleplerle benzer şekilde ortaya çıkabilir. Kaynaklarına bağlı olarak bu talepler farklı zamanaşımı sürelerine tabidir. Bkz. BGE 133 III 356 E. 3.2.1 S. 359; BGE 130 III 504 E. 6.1; BGE 127 III 421 E. 3 s. 424; BGE 114 II 152 E. 2c/aa s. 156. Sözleşmeye dayalı bir talebin varlığı halinde sebepsiz zenginleşmeden doğan talep söz konusu olmaz. Bkz. BGE 137 III 243, 247

alacaklı olmak üzere temel olarak iki taraf mevcuttur[127]. Söz konusu taraflar, doktrinde farklı şekillerde ifade edilmektedir[128].

Borçlu ve alacaklı tarafların hangi bağlamda ifade edileceği, söz konusu kavramların çalışma boyunca kullanılması bakımından önem arz etmektedir. Çalışmamızda sebepsiz zenginleşme ilişkisinin borçlusu, başka bir ifadeyle malvarlığı haklı bir sebebe dayanmaksızın başkası aleyhine artan kişi; zenginleşen (Bereicherter) veya iade borçlusu (Bereicherungsschuldner- zenginleşme borçlusu) olarak ifade edilmektedir[129]. Zenginleşen, malvarlığı haklı bir sebebe dayanmaksızın başkası aleyhine artan kişidir. Sebepsiz zenginleşmenin meydana gelebilmesi için zenginleşen kişinin ya da başka bir kişinin kusuru gerekmez. Ancak zenginleşen kişinin iyi niyeti veya kötü niyeti, iade yükümlülüğünün kapsamını etkiler[130].

Sebepsiz zenginleşme ilişkisinin alacaklısı ise, aleyhine zenginleşilen kişi[131], hak sahibi veya iade alacaklısı (Bereicherungsgläubiger- zenginleşme alacaklısı) olarak ifade edilmektedir[132]. Başka bir ifadeyle sebepsiz zenginleşme alacaklısı, aleyhine malvarlığı artan kişidir[133]. Sebepsiz zenginleşmenin varlığını iddia eden kimse, genel kurallar gereği[134] bunu ispatla yükümlüdür[135].

---

[127] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2620, s. 959- 960. Doktrinde bir görüşe göre; "alacaklı" ve "borçlu" terimlerinin kullanılması, sadece potansiyel bir alacağın taraflarını ifade etmektedir. **Wolf,** Maximilian, Bereicherungsausgleich bei Eingriffen in höchstpersönliche Rechtsgüter, Zugleich ein Beitrag zur Simulation von Verträgen durch die Eingriffskondiktion, Baden 2017, s. 40.

[128] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1497, s. 386; Doktrindeki özellikle müdahaleden doğan zenginleşmenin söz konusu olduğu durumlarda, fakirleşme şartından bahsedilemeyeceği düşüncesiyle "fakirleşen" kavramından vazgeçen ve buna bağlı olarak da zıt kavram olan "zenginleşen" kavramını da kullanmayan; bunların yerine "zenginleşme alacaklısı" ve "zenginleşme borçlusu" kavramlarını kullanmayı tercih eden görüş için bkz. **Jenny,** s. 177.

[129] **Keller/ Schaufelberger**, s. 3.

[130] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 3, s. 407; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1478a, s. 381.

[131] Fakirleşen (Entreicherter) kavramının kullanılmamasının temel nedeni, çalışmada savunulan görüşe göre, sebepsiz zenginleşmenin şartları arasında fakirleşme şartının olmamasıdır.

[132] **Keller/ Schaufelberger**, s. 4.

[133] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2620, s. 960.

[134] TMK m. 6'ya göre; *"Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, taraflardan her biri, hakkını dayandırdığı olguların varlığını ispatla yükümlüdür."*

[135] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1478b, s. 381.

Sebepsiz zenginleşme davasının söz konusu olduğu hâllerde, zenginleşen (iade borçlusu), davalı taraf olmaktayken; aleyhine zenginleşilen (iade alacaklısı), davacı taraf olmaktadır.

Zenginleşme talebinin doğması için ilgili taraflardan hiçbirinin fiil ehliyetine sahip olması gerekmez. Zenginleşme süreci, ilgili tarafların herhangi bir hukuki işlemi olmaksızın doğrudan iki malvarlığı arasında gerçekleşir. Bu nedenle, söz gelimi, bir bankanın hatalı bir şekilde bir küçüğün hesabına para yatırması durumunda da küçüğe karşı zenginleşme talebi doğar. Benzer şekilde, vesayet altındaki bir kişi (TMK m. 429), vesayet makamından gerekli iznin (TMK m. 460) alınmamış olması halinde, yapılan bir parasal ödemeyi TBK m. 77 uyarınca geri talep edebilir[136].

Zenginleşme talebi şahsi bir taleptir. Buradan iade talebinin, zenginleşenin şahsına veya külli haleflerine karşı ileri sürülebileceği, ancak zenginleşenin cüzi haleflerine karşı ileri sürülemeyeceği sonucu çıkmaktadır. Dolayısıyla zenginleşen, zenginleşmeden karşılıksız olarak feragat etmekte kural olarak serbesttir[137].

D. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME BAKIMINDAN SEBEBE BAĞLILIK İLKESİNİN ÖNEMİ

Sebebe bağlılık (illiyet) ilkesi; önceden gerçekleşmiş bir işlemin, kendisinden sonra gerçekleşen bir hukuki işlem ile arasındaki sebep- sonuç ilişkisi olarak ifade edilmektedir[138]. Geçerliliği, bir sebebin varlığına ve geçerliliğine bağlı olan hukuki işlemlere sebebe bağlı işlem adı verilir[139]. Sebebe bağlılık ilkesi gereğince, hukuki işlemin geçerliliği, temelde yatan

---

[136] **Keller/ Schaufelberger**, s. 4; BGE 80 II 14.

[137] Doktrinde zenginleşen tarafın iflasında zenginleşme talebinin doğal borç niteliğinin önemi vurgulanmaktadır. Görüş ve ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Keller/ Schaufelberger**, s. 4.

[138] **Güven,** Kudret, *"Taşınır Mülkiyetinin Devren Kazanılmasında Sebebe Bağlılık (İllilik) Sorunu"*, BÜHFD, C. 7, S. 1, Ocak 2021, s. 14. Doktrinde illiyet bağı; *"hukukta, ortaya çıkan zararla, sorumluluğun bağlandığı davranış ya da olay arasındaki sebep- sonuç ilişkisi"* olarak ifade edilmektedir. **Şenocak,** Zarife, Özel Hukukta Hekimin Sorumluluğu, Ankara 1998, s. 88. Temel mantık ilkeleri arasında yer alan nedensellik ilkesinin, hukukta uygulanmasına ilişkin açıklamalar için bkz. **Antalya,** O. Gökhan, Hukuk Teorisi, Cilt 1, 2. Baskı, Ankara 2020, s. 613.

[139] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 496, s. 186.

alacak, ifa, bağışlama, teminat gibi bir causa'ya[140] bağlıdır. Ayni hakka ilişkin tasarruf işleminin geçerli olması, bunun temelinde yatan borçlandırıcı işlemin mevcut ve geçerli olmasına bağlıdır[141]. Sebebe bağlı borçlandırıcı işlemlerle tasarruf işlemlerinde hukuki sebep, bu işlemlerin bir parçasıdır. Dolayısıyla hukuki sebebin geçersizliği veya mevcut olmaması durumunda, asıl işlem olan borçlandırıcı işlem veya tasarruf işlemi de geçersiz olur[142]. Örneğin; taşınmaz mülkiyetinin devri, sebebe bağlı bir tasarruf işlemidir. Bu işlemin geçerliliği, devrin hukuki sebebini oluşturan satış sözleşmesinin geçerliliğine bağlıdır.

Sebebe bağlılık ilkesi; işlemde güvenlik ilkesine hizmet eden, hakkın kazanılmasını sağlayan tasarruf işlemlerinin geçerli bir borçlandırıcı işleme dayanarak yapılıp yapılmadığını tespit ederek hak sahibini korumayı amaçlayan bir ilkedir[143]. Taşınır mülkiyetinin devrinde sebebe bağlılık ilkesinin kabulü, Roma hukukuna kadar uzanmaktadır[144].

Alman hukukunda hem taşınmazlar hem de taşınırlar bakımından sebepten soyutluk ilkesi benimsenmiştir. Alman hukukunda soyutluk görüşünün kabul edilmesi, Alman Medeni Kanun'u 873 ve 929. maddeleri gereğidir. Zira Alman hukukunda taşınır ve taşınmazların devrinde sebebe bağlılığa ilişkin hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla böylesine yorum gerektiren bir durum yoktur. Alman hukukunda sebepten soyutluk ilkesinin benimsenmesi, tutarlıdır[145].

İsviçre-Türk hukukunda, sebebe bağlılık ilkesinin geçerliliği, taşınmazlar bakımından TMK m. 1024 (İMK m. 974) gereğince kuraldır. Hükme göre, taşınmazlarda mülkiyet ve

---

[140] "*Causa",* Roma hukukundan kalma bir ifadedir ve hukuki amaçları (hukuki sebepleri) ifade etmek için kullanılır. Bkz. **Grauer,** Fritz, Die ungerechtfertigte Bereicherung im französischen Privatrecht, Heidelberg 1930, s. 55; **Apathy/ Klingenberg/ Pennitz,** s. 197. Causa'nın; bağışlama sebebi (causa donandi), alacak sebebi (causa credendi- causa acquirendi), ifa sebebi (causa solvendi) olmak üzere çeşitleri vardır. Bunlar sınırlı sayıda değildir. Kazandırıcı işlemlerin başka pek çok sebebi (causa) olabilir. Bkz. **Serozan,** Rona, Medeni Hukuk, Genel Bölüm/ Kişiler Hukuku, 8. Bası, İstanbul 2018, Nr. 1a, s. 337.

[141] **Akçaal,** Mehmet, Eşya Hukuku, 4. Bası, Ankara 2024, s. 39- 40.

[142] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 496, s. 186.

[143] **Güven,** s. 14.

[144] Ayrıntılı bilgi için bkz. **Oğuz,** Arzu, *"Roma Hukuku'nda Mülkiyetin Devir İşlemlerinden Biri Olan Traditio'nun Sebebe Bağlılığı (Iusta Causa Traditionis)",* AÜHFD, C. 47, S. 1, Y. 1998, s. 50; **Esener,** Turhan/ **Güven,** Kudret, Eşya Hukuku, 7. Baskı, Ankara 2017, s. 332.

[145] **Güven,** s. 18.

sınırlı ayni hakların devri, tescilin dayanağı olan hukuki işlemin geçerli olmasına bağlıdır[146]. Ancak kanunda açık bir hüküm olmaması nedeniyle, taşınırlar bakımından sebebe bağlılık ilkesinin geçerliliği doktrinde tartışmalıdır[147]. Nitekim TMK m. 763'te, taşınır mülkiyetinin devri için zilyetliğin devrinin gerektiği ifade edilmektedir. Hükümde yalnızca zilyetliğin devrine ilişkin ibare bulunmakta, devrin geçerliliği için geçerli bir hukuki işlemin olmasına ilişkin ibare bulunmamaktadır.

Taşınır mülkiyetinin devrinde, sebebe bağlılık ilkesinin geçerli olup olmadığına ilişkin doktrinde iki temel görüş bulunmaktadır. Birinci görüş, taşınırlarda sebebe bağlılığı reddetmekte ve sebepten soyutluğu kabul etmektedir[148]. Burada ifade edilen gerekçeler; soyutluk ilkesinin devralanı ve üçüncü kişileri korumasının alışveriş güvenliğine hizmet etmesi, kanun koyucunun taşınmazlarda soyutluk ilkesini kabul etmemesinin taşınmazların devrinin ekonomik bakımdan çok önemli olması ve dolaşım hızının taşınırlara nazaran daha düşük olması karşısında anlaşılır olması, sebepsiz zenginleşme hükümlerindeki zamanaşımı sürelerinin tarafları mülkiyet üzerinde dikkatli davranmaya sevk etmesi, kanunda sebepsiz zenginleşme hükümlerinin ayrıntılı düzenlenmiş olması, sebebe bağlılık görüşünün kabulü halinde TBK m. 78'de düzenlenen 'borçlanılmamış edimin ifası' hükmünün uygulama alanının ortadan kalkması şeklinde sıralanabilir.

---

[146] **Ayan,** Mehmet, Eşya Hukuku I (Zilyetlik ve Tapu Sicili), 13. Baskı, Ankara 2016, s. 220; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 182. Yine kanun koyucunun, önemli gördüğü işlemlerde sebebe bağlılık ilkesini kabul ettiği, KTK m. 20/a'da yer alan motorlu aracın mülkiyetinin devrine ilişkin düzenlemede olduğu gibi, bazı özel hükümler mevcuttur. Bkz. **Güven,** s. 15.

[147] İMK (TMK) hükümlerine göre, taşınmaz üzerindeki tasarruflar sebebe bağlıdır. Taşınır mallar üzerindeki tasarrufların da sebebe bağlılığının kabulü gerekir. Bu kabulle taşınır mallar üzerindeki tasarrufların hukuki bir dayanağının olması gerekir. Bkz. **von Tuhr/ Peter,** s. 475. İsviçre Hukukunda, taşınır mülkiyetinin devrinde soyutluk görüşünün kabulünden 1929 yılındaki İsviçre Federal Mahkemesi kararıyla (BGE 55 II 302) vazgeçilmiş ve sebebe bağlılık görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bkz. **Burcuoğlu,** Haluk, *"Taşınır Mülkiyetinin Devrinde Sebebe Bağlılık ve Soyutluk Kavramları ve Bu Kavramlar Kapsamında Sebepsiz Zenginleşme"*, İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 2018, C. 4, S. 1, s. 59.

[148] **von Tuhr,** Andreas, *"Die eigentumsübertragung nach Schweizerischem Recht"*, ZSR NF. 4047 (Çeviren: Kudret Ayiter, *"İsviçre Hukukuna Göre Mülkiyetin Nakli"*, AÜHFD, C. 5, S. 1, Y. 1948, s. 154; **Ulusan,** s. 21; **Janner,** s. 40 vd.- 52 vd.; **Oğuzman,** M. Kemal/ **Seliçi,** Özer/ **Oktay- Özdemir,** Sabie, Eşya Hukuku, 26. Bası, İstanbul 2024, Nr. 2594, s. 853- 854; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 198; **Arıkan,** Mustafa, *"Taşınır Mülkiyetinin Devrinde Sebebe Bağlılık Sorunu"*, SÜHFD, C. 16, S. 1, Y. 2008, s. 88; **Serozan,** Medeni Hukuk, Nr. 12, s. 345.

Bizim de katıldığımız ikinci görüş ise taşınırların devrinde sebebe bağlılık ilkesini kabul etmektedir[149]. Burada ifade edilen gerekçeler ise; sebebe bağlılık görüşünün kabulünün mülkiyet hakkının[150] korunması anlayışının doğal bir gereği olması[151], ayni hakların herkese karşı ileri sürülebilmesinden dolayı taşınırı iyiniyetle edinmemiş olan üçüncü kişilerden de iade istenebilmesi, devralanın haciz veya iflas durumunda olması halinde devredenin istihkak talebiyle sıra beklemeksizin devrolunan şeyi alabilecek olması, İsviçre-Türk hukukunda taşınmazların sebebe bağlılık ilkesi gereğince devredilmesi karşısında taşınırların da aynı anlayışla devredilebilmesindeki tutarlılık, soyutluk görüşünün benimsenmesinde temel alınan gerekçelerden birinin iyiniyetli üçüncü kişilerin korunmasını sağlamak olması karşısında TMK m. 988 (İMK m. 933) gereği zaten bu korumanın varlığı, eşya hukuku hükümlerinde haksız zilyedin iade yükümünü ayrıntılı şekilde ele alan düzenlemeler karşısında soyutluk görüşünün kabulüyle sebepsiz zenginleşme hükümlerine gidileceği için bu hükümlerin uygulama alanının kalmaması, sebepten soyutluk görüşünde iyiniyetli olmayan kişilerin korunması karşısında sebebe bağlılık görüşünde iyiniyetli kişilerin korunması şeklinde sıralanabilir. Dolayısıyla geçerli bir sebebe bağlı olarak yapılan taşınır devrinde, mülkiyet, borçlar hukuku kapsamında sebepsiz zenginleşme talebi ile iade edilmemelidir[152].

Öte yandan, sebepsiz zenginleşme, kanunun istisnai bir şekilde mülkiyetin sebepten soyut olarak kazanılmasına izin verdiği durumlarda ortaya çıkabilir (TMK m. 776). Bu konudaki en önemli örnek paranın karışmasıdır. Paranın dolaşımda olması ve işlem

---

[149] **Gauch,** Peter/ **Schluep**, Walter R./ **Schmid**, Jörg/ **Rey**, Heinz/ **Emmenegger**, Susan, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil ohne ausservertragliches Haftpflichtrecht, Band I, 9. Auflage, Zürich 2008, Nr. 1501 s. 339; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1501, s. 387; **Keller/ Schaufelberger,** s. 7; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2631, s. 964; **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 41; **Erbek**, Özge, *"Taşınır Mülkiyetinin Devrinde Sebebe Bağlılık (İllîlik)- Soyutluk (Mücerretlik) Meselesi"*, Yaşar Üniversitesi E- Dergisi, C. 8, S. Özel, Y. 2013, s. 979; **Burcuoğlu,** s. 79- 80; **Güven,** s. 33; **Tekinay,** Selahattin Sulhi/ **Akman,** Sermet/ **Burcuoğlu,** Haluk/ **Altop,** Atilla, Tekinay Borçlar hukuku Genel Hükümler, 7. Bası, İstanbul 1993, s. 734; **Akçaal,** Eşya Hukuku, s. 40.

[150] Doktrinde mülkiyet hakkı*; "bir mal üzerinde bir kimsenin sahip olduğu en geniş ve en mutlak ayni hak"* olarak ifade edilmektedir. **Küçükgüngör,** Erkan, Roma Hukukunda İntifa Hakkı, Ankara 1998, s. 111.

[151] **Esener/ Güven**, s. 332.

[152] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 3, s. 449; **von Tuhr/ Peter,** s. 497 vd.; **Becker,** Hermann, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht Band VI, I. Abteilung, Allgemeine Bestimmungen, Art. 1-183 OR, Bern 1945, Art. 62, Nr. 21, s. 340; **Haab,** Robert/ **Simonius,** August/ **Scherrer,** Werner/ **Zobl,** Dieter, ZK ZGB, Art. 641-729, Das Eigentum, in; Zürcher Kommentar, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, 2. Auflage, 1977, Art. 728, Nr. 66, s. 1060.

güvenliğinin korunması ihtiyacının bir sonucu olarak, mülkiyetin, başkalarının parasının karıştığı malike ait olduğu kabul edilir. Ancak, edinim sebepsiz ise (örneğin, hırsız parayı çaldığı için), mülkiyet hakkını kaybeden kişi (parası çalınan kişi) sebepsiz zenginleşmeye dayanarak iade talebinde bulunur. Mülkiyet hakkını kaybeden kişi, artık malik olmadığı için istihkak talebinde bulunabilmesi mümkün değildir. Sonuç olarak, kanun gereği malikin mülkiyeti aslen kazanmış olması, mülkiyet hakkını kaybeden kişinin istihkak yerine sebepsiz zenginleşme talebinde bulunabilmesi için bir ön şart teşkil etmektedir[153].

Taşınır mülkiyetinin devrinde sebebe bağlılık ilkesinin geçerli olup olmadığı önemli sonuçlar doğurmaktadır[154]. Zira sebebe bağlılığın kabulü durumunda; geçersiz sebebe dayanarak zilyetlik devredildiğinde, ayni bir talep olan istihkak davası yoluyla malın geri alınması söz konusu olabilecektir[155]. Bu durum, malikin lehinedir. Ancak sebepten soyutluğun kabulü durumunda; sebebin geçerliliğine bakılmaksızın zilyetliğin devri ile mülkiyet devredilmiş olacağından, istihkak davası ile değil yalnızca şahsi bir talep olan sebepsiz zenginleşme hükümlerince iade mümkün olacaktır[156]. Bu durum ise taşınırı devralan tarafın lehinedir.

Alman hukukuna kıyasla İsviçre hukukunda[157] sebepsiz zenginleşme kurumunun pratik önemi daha azdır[158]. Doktrinde bir görüşe göre, bu durumun sebebi, İsviçre'de hem taşınmazlarda sebebe bağlılık konusunda kanunda açık hüküm bulunması hem de taşınırlarda

---

[153] **Keller/ Schaufelberger,** s. 8.

[154] **Güven,** s. 12.

[155] İsviçre hukukunda sebebe bağlılık ilkesi kabul edildiğinden bu yana istihkak talebinin, zenginleşme taleplerinin uygulama alanını daralttığı ifade edilmektedir. BGE 55 II 306; BGE 93 II 375.

[156] **Ertaş,** Şeref, Eşya Hukuku, İzmir 1986, s. 361; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 186.

[157] Bir hukuki kurumun pratikteki önemi, mahkeme kararlarında yer alma sıklığıyla belirlenebilir. Ancak, bu ifadede göz ardı edilmemesi gereken bir husus vardır. Şöyle ki konunun karmaşıklığı veya belirsizliği de birçok kurumun mahkemeler tarafından ele alınmasında etkilidir. Bu nedenle mahkeme kararlarında yer alan olayların sayısı pratik önemle orantılı olmayabilir. Doktrinde İsviçre Federal Mahkemesi'nin, 1974 ile 2005 yılları arasında, yaklaşık otuz bir yıllık bir süre boyunca, haksız fiillere ilişkin davaları, sebepsiz zenginleşme davalarından iki kat daha fazla ele aldığı ifade edilmektedir. **Voser,** s. 133. Son yıllarda sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartının artık kabul edilmemesi, sebepsiz zenginleşmeye asli nitelik verilmesi, zamanaşımı süresinin uzatılmaya çalışılması gibi gelişmeler, sebepsiz zenginleşme kurumuna bir canlılık getirmektedir. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 419.

[158] **Voser,** s. 134.

1929'dan bu yana uygulanan sebebe bağlılık ilkesidir[159]. Buna göre; sebebe bağlılık ilkesinin kabul edilmesinden dolayı İsviçre-Türk hukukunda, özellikle edimden doğan zenginleşmeler daha az öneme sahiptir. Çünkü bu durumda devir geçersiz olmakta ve istihkak davası (Vindikationsklage) devreye girmektedir[160]. Almanya'da ise sebepten soyutluk ilkesinin varlığı nedeniyle hem taşınırlarda hem de taşınmazlarda sebepsiz zenginleşme hükümlerine gidilmektedir. Bununla birlikte karşılaştırmalı hukuk, sebepten soyutluk ilkesinin uygulanmadığı durumlarda bile zenginleşme hukukunun son derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır[161]. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşme hukuku her zaman vazgeçilmez olmuştur[162].

Ancak doktrinde başka bir görüş, İsviçre'deki sebepsiz zenginleşme kurumunun nispeten sınırlı uygulanmasında, sebebe bağlılık ilkesinin belirleyici olmadığını ileri sürmektedir[163]. Bu görüşe göre, söz konusu sınırlı uygulamanın bir nedeni, İsviçre Federal Mahkemesi'nin, talepleri sebepsiz zenginleşme hukuku yerine sözleşmeden doğan bir temele dayandırma eğilimidir[164]. Doktrinde İsviçre Federal Mahkemesi'nin bu eğiliminin, 1988 yılında temerrüt hâlinde sözleşmeden dönme (TBK m. 125, İBK m. 109) sonucunda ifa edilen edimlerin karşılıklı geri istenebilmesini, sebepsiz zenginleşmeden doğan talep olarak değil de sözleşmeden doğan talep olarak nitelendirmesiyle başladığı ifade edilmektedir[165].

---

[159] Sebebe bağlılık ilkesi, İsviçre Federal Mahkemesi'nin BGE 55 II 302 kararından bu yana sürekli uygulanmaktadır. Bkz. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 36- 37. Karar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Ozanemre Yayla,** Tolunay, Alacağın Devri İşleminin Geçerliliği ve Sebeple Olan İlişkisi (İlliliği), 1. Baskı, Ankara 2019, s. 303- 304.

[160] **Schwenzer,** Ingeborg, Rezeption deutschen Rechtsdenkens im schweizerischen Obligationenrecht, in: I. Schwenzer (Hrsg.) Schuldrecht, Rechtsvergleichung und der Rechtsvereinheitlichung an der Schwelle zum 21. Jahrhundert; Symposium aus Anlass des 65. Geburtstages von Peter Schlechtriem, Tübingen 1999, s. 71; **Jenny,** Nr. 421, s. 225. Taşınmaz hukukunda mülkiyetin nedensel (sebebe bağlı) olarak devredilmesinin gerekçesine ilişkin temel karar, BGE 55 II 302; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1501, s. 387; **von Tuhr/ Peter**, s. 475; **Nietlispach,** s. 155 vd. (Voser, s. 134'ten naklen). Türk hukuklunda da taşınırlarda sebebe bağlılık ilkesinin, sebepsiz zenginleşmenin uygulamasını azalttığı ifade edilmektedir. Ayrıca sebepsiz zenginleşmenin uygulaması, fakirleşme şartının kabul edilmesi nedeniyle de azalmaktadır. Zira bu durum, sebepsiz zenginleşmeyi ikincil bir haksız fiil sorumluluğuna indirgemektedir. Bkz. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 417.

[161] Sebepsiz zenginleşmeye uygulanacak hukuk bağlamında, sebebe bağlılık ilkesinin özellikle taşınırlar bakımından önemi ve amaca uygun vasıflandırılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Özkan,** s. 304 vd.

[162] **von Tuhr/ Peter**, s. 475; **Burcuoğlu,** s. 75.

[163] **Voser,** s. 134.

[164] Doktrinde bir görüşe göre İsviçre Federal Mahkemesi'nde, sözleşmeden doğan bir nedenin olmadığı durumlarda bile, sebepsiz zenginleşme hükümlerin yerine sözleşme hükümlerini uygulama eğilimi vardır. **Voser,** s. 134.

[165] **Voser,** s. 134.

Bundan başka 2000 yılında, İsviçre Federal Mahkemesi, bir çalışan hesabına fazla yapılmış olan ödemelerin geri ödenmesi talebini, sebepsiz zenginleşmeden doğan bir talep olarak değil, sözleşmeden doğan bir talep olarak nitelendirmiştir[166]. Söz konusu nitelendirmede, sebepsiz zenginleşmenin tabi olduğu kısa zamanaşımı süresi de etkili olmuştur (TBK m. 82/1, İBK m. 67/1).

İsviçre Federal Mahkemesi'nin kararlarındaki sebepsiz zenginleşme hükümlerini uygulamama eğilimi, bir yıl kadar sonra ortaya çıkan, sözleşmeyle olan bağlantısına rağmen zenginleşme talebinin kabul edildiği bir davada değişmiştir[167]. 2003 tarihli bir kararda sebepsiz zenginleşmenin uygulanmasına ilişkin yeni eğilim somut bir şekilde ortaya çıkmıştır[168]. Ancak İsviçre Federal Mahkemesi bu kararında bu eğilimin sınırlarını çizmiştir. Buna göre, bir sözleşmenin geçersiz olması, irade sakatlığı içermesi veya askıya alma koşullarına tabi olması, otomatik olarak sözleşmeye dayalı bir tasfiye ilişkisine yol açmaz. Burada dikkat edilmesi gereken şey, tıpkı iş sözleşmesi çerçevesinde fazla ödenen avans ödemelerinde olduğu gibi, talep edilen edimin sözleşmeden doğan bir ifa yükümlülüğüyle ilgili olup olmadığıdır. Eğer sözleşmeden doğan bir ifa yükümlülüğü yoksa, sözleşmeden doğan bir talepte bulunulamaz[169].

E. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMEDEN DOĞAN TALEPLERİN HUKUKİ NİTELİĞİ

1. Nispi (Şahsî- Kişisel) Nitelikte Olması

Nispilik ilkesi, borç ilişkisinden doğan haklar ve borçların yalnızca borç ilişkisinin tarafları arasında ileri sürülebilmesini ifade eder[170]. Bu bağlamda alacaklı, borç ilişkisinden

---

[166] BGE 126 III 119 E. 3d S. 122.

[167] BGE 127 III 421.

[168] BGE 129 III 264 E. 4. 1, karar için ve ayrıntılı açıklama için bkz. **Voser,** s. 135.

[169] İsviçre Federal Mahkemesi bir kararında, bozucu şarta bağlı bir satış sözleşmesine dayanılarak yapılan bir ödemenin, şartın gerçekleşmemesi halinde sebepsiz zenginleşme ilkeleri uyarınca iade edilmesi gerektiğine hükmetmiştir. BGE 129 III 264 E. 4. 1 S. 270. İlgili karar ve açıklamalar için bkz. **Voser,** s. 135.

[170] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 52, s. 18.

doğan hakkını yalnızca borçluya karşı ileri sürebilmektedir[171]. Nispilik ilkesi, edim yükümlülüklerinin yalnızca söz konusu yükümlülüğün hukuki sebebine kendi istekleriyle dahil olan kişiler arasında doğabileceğini ifade etmektedir. Bu yükümlülükler kural olarak, olaya dahil olmayan üçüncü şahıslara yüklenemez[172].

Nispilik ilkesinin temelinde, hukuki işlemlerde irade özgürlüğü ilkesi ve buna dayanan sözleşme özgürlüğünün[173], sözleşmede taraf seçme özgürlüğü olarak tezahür etmesi yatmaktadır[174]. Buna göre, bireyler kendi hukuki ilişkilerini kendi iradeleriyle düzenleyebilir ve özgür iradelerine göre kendileri için bağlayıcı bazı hukuki sonuçlar belirleyebilir. Kişiler bir sözleşmeyi yapıp yapmamakta veya belirli bir kişi ile yapıp yapmamakta özgürdür. Dolayısıyla sözleşme tarafları, hukuki etkileri sadece kendi aralarında özgür bir şekilde ortaya çıkarabilir. Bununla birlikte taraflar, söz konusu hukuki etkileri, bir üçüncü kişi üzerinde ortaya çıkaramaz. Nispilik ilkesinin sonucu da tam olarak budur. Başka bir deyişle, nispilik ilkesi, kendi kaderini tayin hakkının başkalarının kaderini tayin hakkına müdahalesini yasaklamaktadır. Bu ilke böylece, insan iradesinin kişisel sınırlarını ortaya koymaktadır[175].

Doktrinde bir görüşe göre; nispilik ilkesi hukuki işlemlerde irade özerkliği ilkesine dayanıyorsa, borçlar hukukunun özerk olmadığı durumlarda bir rol oynayamaz[176]. Bu görüş, özerk olmayan borçlar hukukunu tanımlamak için *'heteronom borçlar hukuku (heteronomes Schuldrechts)'* kavramını kullanmaktadır[177]. Bu görüşe göre, kanunlar, örf ve adet hukuku ve içtihatlar heteronom borçlar hukukunun olası kaynaklarıdır. Dolayısıyla, bir hukuki ilişkinin özerk mi yoksa heteronom mu olduğu, başka bir ifadeyle taraflar arasındaki ilişkinin

---

[171] **Kocayusufpaşaoğlu,** Necip, Borçlar Hukukuna Giriş -Hukuki İşlem- Sözleşme, Birinci Cilt, 7. Bası, İstanbul 2017, Nr. 23, s. 15; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 52, s. 18- 19.

[172] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 107; **Özkan,** s. 22- 23.

[173] Borçlar hukukuna hakim olan en önemli ilkelerden biri irade özgürlüğü ilkesidir. Bu ilke, taraflar arasında sözleşmenin varlığı durumunda, *'sözleşme özgürlüğü'* olarak tezahür eder. Bkz. **Altınok Ormancı,** Pınar, *"Kira Sözleşmesinin Kurulmasından Sonra Kiralananın El Değiştirmesi: "Satım Kirayı Bozmaz" İlkesinin Sonuçları"*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 12, S. 24, Güz 2013/2, s. 133.

[174] **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger**, OR, 2008, s. 120.

[175] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 108.

[176] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 109.

[177] Heteronom borçlar hukuku kavramının kullanılması ve bu kavramın ayrıntılı açıklamalarına ilişkin görüş için bkz. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 109.

temelinin özerk bir sözleşmeden kaynaklanıp kaynaklanmadığı, taraflar arasındaki ilişkinin temelinin hukuki kaynağına göre belirlenir. Bu anlamda heteronom hukuk; kanun, örf ve adet hukuku veya içtihatlar tarafından oluşturulan hukuki kurumların, belirli bir davranışa veya belirli bir duruma hukuki sonuç bağlaması nedeniyle ortaya çıkan yükümlülükleri içerir. Bu görüşe göre; heteronom hukukta nispilik ilkesinin normatif açıdan hiçbir etkisi yoktur[178]. Çünkü borçlu ve alacaklı arasındaki ilişki olan borç; kanunda, örf ve adet hukukunda veya içtihatlarda belirlenen unsurların gerçekleşmesinden doğar. Bu görüşe göre; borçlu veya alacaklı, bu unsurları kendi şahsında yerine getiren kişidir. Dolayısıyla heteronom hukukta borç ilişkisi, herkes için potansiyel olarak etki doğurabilir[179].

Sebepsiz zenginleşme talepleri, tarafların iradesinden bağımsız olarak ve kanundan dolayı TBK m. 77/1'in unsurları gerçekleşir gerçekleşmez kendiliğinden ortaya çıkar. Sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamındaki borç ilişkisi bu nedenle kanuni bir borç ilişkisidir[180]. Sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi, bir borç ilişkisinden doğduğu için nispi niteliktedir[181]. Her ne kadar sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talepleri, zenginleşenin malvarlığındaki artışı aynen veya değer üzerinden geri verme borcu doğursa da iade taleplerinin nispi nitelikte olduğu gerçeği değişmez. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşme talebi yalnızca alacaklı ve borçlu arasında geçerlidir[182].

Sebepsiz zenginleşmede borçlu veya alacaklı, sebepsiz zenginleşmenin şartlarını gerçekleştiren kişidir. Bu aynı zamanda edim zincirleri için de geçerlidir. Burada da zenginleşen taraf zenginleşmenin şartlarını gerçekleştirirse, sebepsiz zenginleşmenin borçlusu haline gelir. Zenginleşen taraf ile zenginleşme alacaklısı arasında nispi etkiye sahip

---

[178] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 109.

[179] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 109.

[180] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 110.

[181] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1497, s. 386; **Bussy,** *"İnceleme 1*", s. 594; **Reisoğlu,** Safa, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 24. Bası, İstanbul 2013, s. 283.

[182] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 01; **von Tuhr/ Peter,** s. 512; **Tekinay**/ **Akman**/ **Burcuoğlu**/ **Altop,** Borçlar Hukuku, s. 733; **Antalya,** O. Gökhan, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt V/ 1, 2, Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri, 2. Baskı, Ankara 2019, Nr. 3000, s. 691; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 15; **Serozan,** Rona, *"Geçersiz Satım Sözleşmesinin Karşılıklı İfa Sonrası Çözülmesi"*, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 3, S. 4, s. 187- 213, Haziran 2011, s. 187- 188; **Uygur,** Turgut, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Şerhi, Cilt-I, madde 1- 236, 2. Baskı, Ankara 2012, s. 551. Aksi yönde görüşe göre; sebepsiz zenginleşmede kimin borçlu olduğunun tespiti bakımından nispilik ilkesi hiçbir rol oynamaz. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 110.

olan bir borç doğar. Dolayısıyla borç ilişkisi yalnızca borçlu ve alacaklıyı arasında etki doğurur. Başka bir ifadeyle, sebepsiz zenginleşme ilişkisinde, zenginleşme borçlusu ve zenginleşme alacaklısı olmak üzere iki taraf söz konusudur.

Zincirleme ilişkilerin çok kişili ilişkiler olarak tanımlanmasının nedeni, zenginleşen tarafın zenginleşme konusunu edindiği sürece, birden fazla kişinin veya malvarlığının dahil olmasıdır[183]. Esasen sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamındaki çok kişili ilişkiler de yapısal olarak iki kişi arasındaki ilişkilerdir. Burada önemli olan sebepsiz zenginleşmenin şartlarının oluşup oluşmadığıdır. Sebepsiz zenginleşmenin şartları hangi kişiler arasında oluşmuşsa, sebepsiz zenginleşmenin tarafları da onlardır.

Borçlunun karışma veya birleşme gibi nedenlerle sebepsiz olarak mülkiyetine sahip olduğu şeyi üçüncü kişiye devretmesi halinde, alacak hakkı sahibinin üçüncü kişiye karşı zenginleşmeye ilişkin talebi ileri sürebilmesi mümkün değildir. Söz konusu durumda üçüncü kişinin iyiniyetli olup olmamasının bir önemi yoktur. Çünkü burada borçlu, gerçek malik olarak devri gerçekleştirmiştir[184]. Yine borçlu, sebepsiz olarak mülkiyetini elde ettiği malı üçüncü bir kişiye devretmiş ve üçüncü kişi de mülkiyeti kazanmışsa artık alacaklı istihkak davası yoluyla alacağını elde edemez. Alacağın devrinde sebebe bağlılık ilkesinin kabul edilmesi hâlinde de aynı çözüm yolu benimsenir[185].

Sebepsiz zenginleşme isteminin, hak edilmemiş olan bir kazanımın, meşru olmayan bir faydalanmanın aynen ya da nakden artırılmasına yönelik bir alacak hakkından ibaret olması, onun nispi (şahsi) niteliğini ortaya koyar. Nispilik özelliği dolayısıyla bu istem, cebri

---

[183] Doktrinde bir görüşe göre; zincirleme ilişkilerde, zenginleşen taraf, zenginleşme konusunu doğrudan zenginleşme alacaklısından değil, zenginleşme alacaklısından edinmiş olan aracıdan almaktadır. Dolayısıyla edinim sürecine dahil olan kişilerin sahip olduğu irade özerkliği, edim zincirleri söz konusu olduğunda zenginleşme hukuku kapsamındaki iade sürecini de etkileyebilir. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 111-112. Sebepsiz zenginleşmenin heteronom borçlar hukukuna girdiği gerekçesiyle nispilik ilkesinin etkili olmadığını ileri süren görüşe göre; nispilik ilkesi, zenginleşme talebinin kapsamına giren kişilerin belirlenmesinde hiçbir rol oynamaz ve dolayısıyla bu durum, zenginleşme zincirleri söz konusu olduğunda, zenginleşme alacaklısının zenginleşen tarafa karşı bir talepte bulunmasını engellemez. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 116.

[184] **von Tuhr/ Peter**, s. 514. Bununla birlikte doktrinde zenginleşenin, zenginleşme meydana getiren malı, üçüncü bir kişiye bağışlaması halinde bu üçüncü kişiye sebepsiz zenginleşme davasının açılabileceği kabul edilmektedir. **von Tuhr/ Peter**, s. 515.

[185] **Bucher,** Eugen**,** Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, 2. Auflage, Bern 1988, s. 688.

icra durumunda ayni haklara dayanan istemler karşısında, geri planda kalır. Zira söz konusu alacak hakkı, diğer alacaklarla beraber, ayni haklara ilişkin istemlerden sonra sıraya girer[186].

Sebepsiz zenginleşme davasının nispi niteliği, borçlunun iflası hâlinde net olarak ortaya çıkar. Çünkü alacaklının bir iflas alacağının[187] olması onun şeyi aynen talep edebilmesine engel teşkil eder. Başka bir ifadeyle alacaklı, para alacağına dönüşen alacağını iflas masasından diğer alacaklılarla birlikte ve payı oranında alabilir[188]. Bu durum, zenginleşme para dışında bir şeyden oluşsa bile geçerlidir. Çünkü zenginleşme alacağı İİK m. 198 (İsviçre İcra İflas Kanunu -SchKG- m. 211/1) uyarınca parasal bir alacağa dönüştürülür. Ancak iflas eden borçlu, alacaklıya ait malı üçüncü kişiye satmış olabilir. Bu durumda satılan malın parasının tahsil edilip edilmediğine göre alacaklı iki şekilde talepte bulunabilir. Şayet mal satılıp parası tahsil edilmişse alacaklı, bu paranın kendisine verilmesini; mal satılıp parası tahsil edilmemişse malın devrini iflas idaresinden talep edebilir[189].

2. Aslî (Bağımsız) Nitelikte Olması

Sebepsiz zenginleşme davasının niteliğine ilişkin doktrinde farklı görüşler mevcuttur[190]. Bir görüşe göre sebepsiz zenginleşme davası talî (ikincil- Subsidiarität) niteliktedir[191]. Bu görüşe göre; aynı şey ya da edim başka bir dava ile talep edilebiliyorsa,

---

[186] **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 422.

[187] Sebepsiz zenginleşmede nispilik niteliğinin olmadığını savunan görüşe göre; zenginleşme alacaklısının zenginleşen tarafa karşı bir talebi, aracının iflasından etkilenmez. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 116.

[188] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 02; **von Tuhr/ Peter**, s. 512- 513; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 18; **Bucher,** Allgemeiner Teil, s. 687- 688.

[189] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 02; **von Tuhr/ Peter**, s. 513- 514.

[190] Sebepsiz zenginleşmenin asli veya tali niteliğine ilişkin açıklamalar esasen çalışmamızın üçüncü bölümünde ele alınmaktadır. Ancak bu bölümde yapılan açıklamalar, nitelendirme yapmak bakımından önemlidir. Ayrıca çalışmanın devamında yapılmakta olan açıklamalar, burada kabul edilen görüş doğrultusunda şekillenmektedir. Bu bakımdan konunun birinci bölümde ele alınması önem taşımaktadır.

[191] **Furrer,** Andreas/ **Müller- Chen,** Markus, Obligationenrecht- Allgemeiner Teil, Zürich 2008, Nr. 52, s. 466; **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 4, s. 319; **Tekinay**/ **Akman**/ **Burcuoğlu**/ **Altop,** Borçlar Hukuku, s. 735; **Furrer**/ **Müller- Chen**/ **Çetiner**, s. 505; BGE 73 II 194, BGE 199; 45 II 533, 54; BGE 102 II 338. Taksim veya veraset davasının öncelikli olduğuna ilişkin bkz. BGE 102 II 329 E 5c. Yargıtay da kararlarında sebepsiz zenginleşme davasının tali nitelikte bir dava olduğunu ifade etmektedir. Şöyle ki *"... sebepsiz zenginleşme alacaklıya, ikinci derecede (tali nitelikte) bir dava hakkı temin eder. Malvarlığındaki azalmanın başka asli nitelikteki davalarla önlenmesi mümkün ise, sebepsiz zenginleşme davası gündeme gelemez."* YHGK

sebepsiz zenginleşme davası ile talep edilebilmesi mümkün olmaz. Söz gelimi; haksız fiilden ya da sözleşmeden doğan bir alacak hakkı borçludan talep edilebiliyorsa burada alacaklı aleyhine zenginleşme söz konusu olamaz. Bu nedenle artık alacaklının borçludan sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebinde bulunabilmesi mümkün değildir.

Sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebinin tali nitelikte olduğunu savunan söz konusu görüşte, alacaklının borçluya karşı alacak veya mülkiyet hakkını ileri sürebilmesinin, alacaklı aleyhine zenginleşmeyi ortadan kaldıracağı düşüncesi vardır. Bunun başlıca nedeni, İsviçre- Türk hukukunda, sebebe bağlılık ilkesi gereği hukuki bir dayanağı olmaksızın devredilen bir malın iadesinin öncelikle istihkak davası yoluyla gerçekleşmesidir. Yine üçüncü kişilerin haklarına yönelik müdahalelerin ise öncelikle haksız fiil veya gerçek olmayan vekaletsiz iş görme davası yoluyla yaptırıma tabi tutulması gerektiği ifade edilmektedir[192]. Bu nedenle sebepsiz zenginleşme talepleri yalnızca hukuki bir nedenin bulunmamasına rağmen mülkiyetin edinilmesi (örneğin para karıştırma durumunda) veya malların, hizmetlerin ya da gayri maddi hakların hukuki bir dayanak olmaksızın ve mülkiyet devri olmaksızın kullanılması durumunda gündeme gelir[193]. Mutlak ikincillik olarak da ifade edilen bu görüş[194], sebepsiz zenginleşmeyi meydana getiren şartlara, 'başka bir hukuki imkanın olmaması' şeklinde bir başka şart daha eklemektedir[195].

T. 14. 03. 2012, E. 2011/ 748, K. 2012/ 140, (Erişim: https://kararara ma.yargitay.gov.tr/). *"...sebepsiz zenginleşme alacaklıya, ikinci derecede (tali nitelikte) bir dava hakkı temin eder. Mal varlığındaki azalmanın başka asli nitelikteki davalarla önlenmesi mümkün ise, sebepsiz zenginleşme davası gündeme gelemez."* YHGK T. 13.06.2007, E. 2007/330, K. 2007/350; *"...sebepsiz zenginleşme alacaklıya, ikinci derecede (tali nitelikte) bir dava hakkı temin eder. Malvarlığındaki azalmanın başka asli nitelikteki davalarla önlenmesi mümkün ise, sebepsiz zenginleşme davası gündeme gelemez."* Yargıtay 3. HD, T. 23.06.2021, E. 2021/3994, K. 2021/7145, (Erişim: https://kararara ma.yargitay.gov.tr/). "*Sebepsiz zenginleşme ikincil (talî) nitelikte olup mal varlığındaki azalmanın başka aslî nitelikteki davalarla önlenmesi mümkün ise, sebepsiz zenginleşme davası gündeme gelemez. Başka bir anlatımla aynı olayda, aynî haktan (istihkak davası), zilyetlikten, sözleşmeden, sözleşme benzeri hukukî ilişkiden veya haksız fiilden kaynaklanan bir talebin ileri sürülmesi mümkün ise, sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulama alanı bulamayacaktır*." YHGK T. 29. 09. 2022, E. 2020/ 338, K. 2022/ 1194, (Erişim: https://kararara ma.yargitay.gov.tr/).

[192] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 1, s. 440.

[193] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 1, s. 440.

[194] **Furrer,** Andreas/ **Müller- Chen,** Markus, Obligationenrecht- Allgemeiner Teil, Zürich 2008, Nr. 52, s. 466; **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 4, s. 319; **Tekinay**/ **Akman**/ **Burcuoğlu**/ **Altop,** Borçlar Hukuku, s. 735.

[195] Bu görüşün eklemiş olduğu şartın yersiz olduğunu ifade eden görüş için bkz. **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, Nr. 963, s. 352.

Bizim de katıldığımız başka bir görüşe göre sebepsiz zenginleşme davası aslî niteliktedir[196]. Bu görüşe göre; sebepsiz zenginleşme davası, davaların talî nitelik tanımına uymaz. İkincillik (talîlik- Subsidiarität); mevcut bir talep hakkının, öncelik sırasına göre başka bir talepten sonra gelmesini ve bu nedenle sadece birincil talebin neticesiz kalması halinde uygulama alanı bulmasını ifade eder[197]. Esasen bir davanın talî nitelikte olması, aynı olay için davacıya birden fazla dava hakkı tanınmış olmasına bağlıdır. Söz konusu dava hakları ise sıralı olmalıdır. Başka bir ifadeyle, dava, davacıya tanınan davalar arasındaki öncelik sonralık ilişkisine göre açılabilir. Bu durumda birincil nitelikteki dava bir nedenle açılamıyorsa veya açılmış fakat başarısızlığa uğramışsa ikincil (talî) nitelikteki davanın açılabilmesi söz konusu olur.

Eğer burada bir dava hakkının var olması diğer davaları önlüyorsa, önlenen dava talî nitelikte olamaz. Önlenen dava aslında burada hiç söz konusu olmamış, bu dava hakkı yok demektir. Söz gelimi, bir alacak hakkına ilişkin dava hakkının var olması davalının sebepsiz olarak zenginleşmesini önlüyorsa artık sebepsiz zenginleşme davasının varlığından bahsedilemez. Söz gelimi[198], geçerli bir sözleşmeye dayanarak ortaya çıkan dava hakkında, sebepsiz zenginleşmenin 'geçerli bir sebebe dayanmama' şartı gerçekleşmeyeceği için iade söz konusu olmayacaktır. Yine istihkak davasının açılabileceği durumlarda, 'zenginleşme'

---

[196] **Schmid,** Jörg, *"Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag"*, in: Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins (ZBJV), 131/1995, s. 273; **Wittmann,** s. 140; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2630, s. 963; **Ulusan,** s. 27, Nr. 50; **Honsell,** Heinrich, *"Drei Fragen des Bereicherungsrecht*", in: Vogt, Nedim Peter (Hrsg.), Der Allgemeine Teil und das Ganze, Liber Amicorum für Hermann Schulin, Basel 2002, s. 32 vd.; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 61; **Demir,** s. 89- 90; **Oğuzman/ Öz**, Genel Hükümler, Nr. 963 vd., s. 352; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 693; **Özkan,** s. 23; **Wenner,** Martin A., Die Voraussetzungen des Anspruches aus ungerechtfertigter Bereicherung unter besonderer Berücksichtigung des Problems der Subsidiarität, Erkenntnis-kritische Würdigung im Rahmen der schweizerischen Lehre und Rechtprechung, Zürich 1977, s. 167. Doktrinde bir görüşe göre; sebepsiz zenginleşme hukukuna bir hakkaniyet koruyucusu görevi vermek suretiyle kurumu tüm iade istemlerinin arka planına atan, ona ikincillik niteliği atfeden klasik anlayış; kurumun diğer tasfiye istemleri bakımından geri planda kalmasına neden olmaktadır. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 417- 418.

[197] **Wenner,** s. 158; **Jenny,** Nr. 488, s. 259; **Turanboy,** Kürşad Nuri, *"Sebepsiz Zenginleşme Davasının Asli-Tali Niteliği"*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 2, Y. 1997, s. 100. Söz gelimi, TBK m. 620/2'ye göre, *"Bir ortaklık, kanunla düzenlenmiş ortaklıkların ayırt edici niteliklerini taşımıyorsa, bu bölüm hükümlerine tabi adi ortaklık sayılır*." Dolayısıyla, adi ortaklıklara ilişkin hükümler (TBK m. 530 vd.), kanunla düzenlenmiş diğer ortaklıklara ilişkin hükümlere göre ikincil niteliktedir. **Keller/ Schaufelberger**, s. 5.

[198] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 61.

şartı gerçekleşmiş olmaz. Bu durumda sebepsiz zenginleşme davasının talîliliğinden söz etmek isabetli olmayacaktır[199].

Alman doktrininde kabul edilen görüş, sebepsiz zenginleşme davasının ikincil (tali) niteliğinin olmadığıdır[200]. Bu görüşe göre; sebepsiz zenginleşme davası, temelde asli bir dava olmakla birlikte özellikle haksız fiil ve vekaletsiz iş görme davalarıyla yarışır[201]. Sebepsiz zenginleşme davasının yarışan bir dava niteliğinde olup olmadığının da incelenmesi gerekir. Öyle bazı durumlar vardır ki aynı olayda birden fazla davanın şartları gerçekleşir. Söz gelimi, bir olayda aynı anda sebepsiz zenginleşme davasının, haksız fiil davasının, vekaletsiz iş görme davasının şartları gerçekleşmiş olabilir. Çoğunlukla bir haksız fiil söz konusu olduğunda aynı zamanda bir sebepsiz zenginleşme de söz konu olur. İşte bu durumlarda yarışan davaların varlığından bahsedilir.

Sebepsiz zenginleşme kurumunun diğer hukuk normlarına kıyasla, daha kapsamlı ancak daha az belirgin bir kurum olması nedeniyle tartışmalar olmaktadır[202]. İşte bu noktada sebepsiz zenginleşmenin de diğer borç kaynakları gibi kanunda düzenlenen bir borç kaynağı olduğu ve burada diğerleriyle arasında eşitlik olacağı unutulmamalıdır. Dolayısıyla birden fazla davanın şartlarının aynı anda ortaya çıkması hallerinde, dava haklarının yarışması söz konusu olur[203].

---

[199] **Schaufelberger,** s. 17; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 693; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 61; **Keller/ Schaufelberger**, s. 5. Bir sözleşmeye dayanarak bir şey edinen kişinin her zaman malvarlığı artmaktadır. Ancak bir sözleşme kapsamında malvarlığının artması haklı bir nedene dayanmaktadır. Çünkü sözleşme, malvarlığındaki artışın haklı nedenidir. Dolayısıyla bir sözleşmenin varlığı durumunda bir sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesi söz konusu olmaz. Bu nedenle sebepsiz zenginleşmede ve sözleşmeden doğan talepler hiçbir zaman yarışmaz. **Wenner,** s. 144- 145. Doktrinde bir görüşe göre; sebepsiz zenginleşme, diğer yasal hükümlerin etkisiz kaldığı tüm durumlar için bir tür ikame olma özelliğine sahiptir. Bu ikame özelliğinin etkin kullanımı için zenginleşme davasının esnek bir çerçeveye oturtulması gerekir. Çünkü sadece bu durumda diğer davaları en azından kısmen absorbe edebilir. **Wittmann,** s. 140.

[200] **Jenny,** Nr. 489, s. 259; **Schaufelberger,** s. 17; **Honsell,** *"Drei Fragen des Bereicherungsrecht*", s. 32 vd.

[201] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 39- 40, s. 462; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1499, s. 387; **von Tuhr/ Peter**, s. 521 vd.; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2630, s. 963; **Keller/ Schaufelberger,** s. 18- 19; **Schwenzer**/ **Fountoulakis,** Nr. 59. 13 vd.; **Ulusan,** s. 27, Nr. 50; **Guhl**/ **Koller**/ **Schnyder**/ **Druey,** Nr. 11, s. 230; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, Nr. 963 vd., s. 352 vd. Vekaletsiz iş görmeden kaynaklanan taleplere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Sippel,** Harald, Geschäftsführung ohne Auftrag und die Abwicklung fehlgeschlagener Vertragsbeziehungen mit Geschäftsbesorgungscharakter, Berlin 2005, s. 137 vd.

[202] **Wittmann,** s. 141.

[203] Wenner, sebepsiz zenginleşme talebinin ikincilliği görüşünü sert bir şekilde eleştirmektedir. Buna göre; zenginleşme talebi, diğer taleplere göre asla ikincil değildir. Bu gerçek göz ardı edilerek, on yıllardır doktrin ve uygulama tarafından, hiçbir mantıksal, tutarlı hukuki gerekçe olmaksızın, sebepsiz zenginleşme davasının

Taleplerin yarışması; alacaklı ve borçlu tarafları aynı olan birden fazla talep temelinin söz konusu olduğu durumlarda, bu taleplerin birinin diğeri karşısında öncelikle uygulanması gerekmiyorsa, aynı ekonomik amaca yönelen birden fazla talepten birinin seçilebilmesinin mümkün olmasını ifade etmektedir[204]. Burada birden fazla talep aynı anda ileri sürülebilmesine rağmen, bir talebin yerine getirilmesinin diğerini de ortadan kaldırması söz konusu olmaktadır[205]. Sebepsiz zenginleşme davasının başka davalarla yarışırken aynı zamanda talî nitelik taşıması mümkün değildir[206]. Çünkü yarışan davalar[207] arasında eşitlik ilkesi söz konusudur. Burada aslîlik veya talîlik durumu söz konusu değildir. Ayrıca TBK ya da diğer kanunlarda sebepsiz zenginleşmenin talî nitelikte olduğuna ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır[208]. Türk- İsviçre hukukunda hâkim olan, bizim de katıldığımız görüşe göre; sebepsiz zenginleşme davası, şartların varlığı halinde diğer davalarla; örneğin, gerçek olmayan vekaletsiz iş görme[209] ve haksız fiile ilişkin davalarla[210] yarışır.

---

ikincilliği kabul edilmektedir. Sebepsiz zenginleşme davasının asliliğinin kabul edilmesi gerekir. Yalnızca sözleşmeden doğan taleplerin söz konusu olduğu durumlarda, zenginleşmenin haksız olması şartı gerçekleşmediği için sebepsiz zenginleşme meydana gelmez. Ancak bu da asla sebepsiz zenginleşme davasının ikincilliği anlamına gelmez. Diğer tüm taleplerle sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi ise yarışır. **Wenner,** s. 167.

[204] **Göka,** M. Emir, Taleplerin Yarışması, 1. Baskı, İstanbul 2024, s. 333.

[205] **Schaller**, s. 16; **Wenner,** s. 167.

[206] **Schaufelberger,** s. 17; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 61; **Oğuzman**/ **Öz**, Genel Hükümler, Nr. 963 vd., s. 352.

[207] Taleplerin yarışması (Anspruchskonkurrenz) ile seçimlik yarışma (alternative Konkurrenz) farklı kavramlardır. Seçimlik yarışmada kanunun bir kişiye iki veya daha fazla talep hakkını ya da yenilik doğuran hakkı seçmesine imkan tanıma söz konusudur. Seçimlik yarışmada hakların farklı edimler içeren talepler olduğu ifade edilmektedir. Örneğin, karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde borçlunun temerrüdüne bağlı haklar arasında seçimlik yarışma söz konusudur. Taleplerin yarışmasında, taleplerin kapsamları farklıysa alacaklı tamamen tatmin edilinceye kadar kapsamı geniş olan talep ayakta kalır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Göka,** s. 376-384. Ayrıca *"yarışma"* kavramı hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Kaynak,** Seda, Medeni Usul Hukukunda Mütelâhik Dava, 1. Baskı, Ankara 2024, s. 57 vd.

[208] **Wittmann,** s. 139. Doktrinde 'nispi ikincillik görüşü' olarak adlandırılan görüşe göre; sebepsiz zenginleşme davası tüm davalarla olmasa da bazı davalarla yarışır. **Becker,** Hermann, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht Band VI, I. Abteilung, Allgemeine Bestimmungen, Art. 1-183 OR, Bern 1941, Nr. 4 vd., s. 331 vd.; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 541.

[209] **Huguenin,** Claire, Obligationenrecht Besonderer Teil, 3. Auflage, Zürich 2008, Nr. 911- 912, s. 141; **Jenny,** Nr. 493, s. 261; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2642 vd., s. 971 vd.; **Oğuzman**/ **Öz**, Genel Hükümler, Nr. 986, s. 360.

[210] **Keller/ Schaufelberger**, s. 5; **Jenny,** Nr. 494, s. 261; **von Tuhr/ Peter,** s. 521- 522; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2630, s. 963; **Bucher,** Allgemeiner Teil, s. 653; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 39- 40, s. 462; **Oğuzman**/ **Öz**, Genel Hükümler, Nr. 963 vd., s. 352 vd.; **Apathy,** Peter/ **Riedler,** Andreas, Bürgerliches Recht, Band III, Schuldrecht Besonderer Teil, 4. Auflage, Wien 2010, Nr. 15/2, s. 229. Sebepsiz zenginleşmeye ilişkin talebin sözleşmesel talepler dışında istisnasız tüm taleplerle yarışacağına ilişkin görüş için bkz. **Wenner,** s. 167.

F. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME OLUŞTURMAYAN BAZI ÖZEL DURUMLAR

1. Genel Olarak

Sebepsiz zenginleşme oluşturmayan özel durumlar; zamanaşımına uğramış bir borcun ifası, ahlaki bir ödevin yerine getirilmesi, eksik borçların ifası[211], borçlanılmamış edimin bilerek ifa edilmesi hâli, hukuka ve ahlaka aykırı amaçla yapılan kazandırmalar ve fiili bir sözleşme durumunda edim olarak sıralanabilir[212].

2. Zamanaşımına Uğramış Bir Borcun İfası

Bir alacak zamanaşımı ile ortadan kalkmaz, eksik bir borç olarak varlığını sürdürmeye devam eder[213]. Dolayısıyla zamanaşımına uğramış borç, sonradan eksik bir borçtur. Böyle borçlarda alacak, borçlu tarafından ifa edilebilir[214]. Ancak borçlu ifa etmediği takdirde, alacaklı zamanaşımı sebebiyle borçluyu ifaya zorlayamaz. TBK m. 161'e göre; zamanaşımı hakim tarafından re'sen dikkate alınamaz. Zamanaşımının hâkim tarafından dikkate alınabilmesi için, borçlu tarafından def'i olarak ileri sürülmesi gerekir.

TBK m. 78/2'ye göre; zamanaşımına uğramış bir borcun ifasıyla ortaya çıkan zenginleşmeler, iadeye konu olamaz. Özellikle hukuki belirlilik ve hukuki güvenlik nedenleriyle, meydana gelen zenginleşme, zamanaşımı veya hak düşürücü sürenin sona erdiği gerekçesiyle iade edilmemektedir[215].

---

[211] Eksik borçlara ilişkin doktrindeki temel ayrımlar hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Tercier,** Pierre/ **Pichonnaz**, Pascal/ **Develioğlu,** Murat, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 1. Baskı, İstanbul 2016, Nr. 297-302, s. 98- 99.

[212] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 112- 122. Doktrinde bir görüşe göre; cebri icra kapsamında yapılan gerekçesiz ödemelerin geri alınabilirliği bazı kurallara tabidir. İsviçre İcra İflas Kanunu (SchKG) m. 86'ya (İİK m. 72) göre; geçerli bir hukuki dayanağın bulunmaması ve borçlunun hukuki bir itirazda bulunmaması ya da icra takibinde bu durumun ortadan kalkması halinde, bu tür ödemeler bir yıl içinde geri alınabilir. Bu durumda borçlu geçerli bir hukuki talebin olmadığını kanıtlamak zorundadır. SchKG m. 86 uyarınca geri ödeme talebi, söz konusu ödemenin borçlunun kendisi tarafından yapılmadığı, ancak cebri icra yoluyla yerine getirildiği durumlarda da mevcuttur. **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 7, s. 459.

[213] **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 6, s. 466.

[214] **Hahn,** Anne-Catherine, Obligationenrecht- Allgemeine Bestimmungen- Art. 1-183 OR, CHK-Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Zürich- Genf 2007, OR Art. 63, Nr. 6 vd., s. 1369- 1384; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 267, s. 97.

[215] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 3, s. 449.

Borçlunun zamanaşımından haberdar olup olmaması önemli değildir ve borçlu zamanaşımına rağmen ödeme yapmışsa, talep ve takibi mümkün olmayan bir şeye ödeme yapmış olur[216]. Ancak zamanaşımına uğramış borcun ifası, mevcut olmayan bir borcun ifası gibi olmadığından sebepsiz zenginleşme teşkil etmez[217]. Başka bir ifadeyle, zamanaşımına uğramış bir borç ifa edilmişse artık geri istenemez. Burada ifa edenin zamanaşımı süresinden ve bunun öneminden haberdar olup olmamasının bir önemi yoktur[218]. Bu durum TBK m. 78/2' de açıkça düzenlenmiştir. Borçlu, zamanaşımının etkisini bilse de bilmese de durum aynıdır[219]. Zira borç, zamanaşımına uğrasa da ifası mümkün olan geçerli bir borçtur.

Hâl böyleyken borçlanılmamış edimin ifası hâlinde sebepsiz zenginleşmeyi düzenleyen TBK m. 78'de zamanaşımına ilişkin böyle bir düzenlemenin getirilmiş olması, herhangi bir karışıklığa meydan vermemek içindir. Şöyle ki zamanaşımına uğramış bir borcu yerine getiren kişi, bunu kendisini borçlu sanarak yerine getirmişse bu hükme göre iade isteyip isteyemeyeceği noktasında karışıklığa neden olabilir[220]. Söz konusu durumda da sebepsiz zenginleşme hükümlerince iade mümkün değildir[221]. Kanun koyucu, zamanaşımına uğramış olan borcun ifası mümkün bir borç olması genel kuralını, burada da hatırlatmak suretiyle bu karışıklığa engel olmak istemiştir. Borçlunun zamanaşımı def'ini ileri sürmemesinde bir kusuru olmasa bile iade talebinde bulunması mümkün değildir[222].

---

[216] **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 6, s. 466.

[217] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1541, s. 397.

[218] Doktrinde bir görüşe göre; borçlunun herhangi bir sebeple geçici olarak edimi reddetme yetkisine sahip olması borcun varlığını ortadan kaldırmaz. Yine borçlunun alacağı ortadan kaldırabileceği olumsuz bir hakkı kullanmamış olması halinde, söz gelimi, mahsup yoluyla kurtulabileceği bir borcu ödemesi veya fesih yoluyla ortadan kaldırabileceği bir sözleşmeyi ifa etmesi halinde *condictio indebiti* doğmaz. **von Tuhr/ Peter,** s. 480. Doktrinde bir görüşe göre; alacaklının, borçlunun zamanaşımı süresinden ve bunun öneminden habersiz olduğunun farkında olması halinde sebepsiz zenginleşmeden doğan iadenin varlığını kabul eden görüş isabetsizdir. **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1541, s. 397.

[219] **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 6, s. 466; **von Tuhr/ Peter,** s. 479- 480; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1541, s. 397**.**

[220] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 119.

[221] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 513; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, Nr. 1064- 1065, s. 388.

[222] Ancak doktrinde borçlunun, alacaklı tarafından gerçekleştirilen bir aldatıcı davranış neticesinde zamanaşımı def'ini ileri sürmemiş olması halinde, aynı çözümün doğru olmayacağı ifade edilmektedir. Bu durumda, borçlunun iade talebine alacaklının yapacağı itirazın, dürüstlük kurallarına aykırılık teşkil edeceği öne sürülmektedir. Bu görüşe göre, söz konusu itiraz, hakkın kötüye kullanılması oluşturmaktadır. Görüş için bkz. **Oğuzman/ Öz**, Genel Hükümler, Nr. 1056, s. 388; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 120.

3. Ahlâkî Bir Ödevin Yerine Getirilmesi

Bir kimsenin hukuken mecbur olmasa da ahlaki bakımdan yerine getirdiği edimler, sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanılarak talep edilemez. Ahlaki bir ödevin yerine getirilmesi, kişinin bazı toplumsal nedenlerle kendini yükümlü hissettiği bir borcu ifa etmesi anlamını taşır[223]. Bir ifanın, ahlaki borcun ifası olup olmadığının tespit edilmesi ve ahlaki görevin nelerden ibaret olduğunun belirlenmesi zordur[224]. Söz gelimi, bir kazandırmanın bağışlama niteliğinde olduğu durumlarda ahlaki bir borcun ifasından söz edilemez[225].

Ahlaki bir borcun yerine getirilmesi amacıyla yapılan kazandırmalarda, zenginleşme talebine ilişkin hukuki korumadan yararlanılamaz, dava edilebilirlik ortadan kalkar[226]. TBK m. 78/2' ye göre; *"...ahlaki bir ödevin yerine getirilmiş olmasından kaynaklanan zenginleşmeler geri istenemez."*[227]. Hükümden açıkça anlaşılacağı gibi, ahlâkî bir ödevin yerine getirilmesi, hukuki bir sebeptir[228]. Her ne kadar ahlaki bir ödevin yerine getirilmesi ödev olsa da borç oluşturmaz. Söz gelimi, bir kişinin kanuni nafaka yükümlüsü olmadığı yardıma muhtaç olan bir yakın akrabasının bakım ve tedavi masraflarını karşılaması durumunda ahlaki bir ödevin yerine getirilmesi söz konusudur[229]. Böyle bir ifada borçlu, kendini yükümlü hissederek ifa gerçekleştirdiği için, ifanın sebepsiz olmadığı bu yüzden de sebepsiz zenginleşme hükümlerince iade istenemeyeceği düşüncesi vardır[230]. Kanun koyucu

---

[223] **Özbilen,** Arif Barış, *"Kan Bağışı Sözleşmesinin Hukukî Niteliği",* 10. Yıl'a Armağan, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 11, S. 22, Güz 2012/2, s. 349.

[224] **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 132.

[225] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 120; **Kocayusufpaşaoğlu,** s. 57. Doktrinde, kişinin sosyal ve ahlaki açıdan bazı yaptırımlarla karşılaşmamak için kendisini bir şey vermeye zorunlu hissetmesi halinde, bağışlama kastının olamayacağı ifade edilmektedir. **Özbilen**, *"Kan Bağışı Sözleşmesi",* s. 349.

[226] **Schmid,** Nr. 1548, s. 398; **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 7, s. 466.

[227] Bu hüküm, kesin hükümsüzlüğe ilişkin TBK m. 27 (İBK m. 20) hükmünü tamamlamaktadır. **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1548, s. 398.

[228] **Hahn,** CHK- 2023, Art 63, Nr. 6, s. 458; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2771, s. 1021.

[229] Kayınvalidesine bakan birinin, sonradan iadeye ilişkin ileri sürdüğü talebi, Yargıtay tarafından TBK m. 78 uyarınca reddedilmiştir. Yargıtay HD 24. 12. 1956, E. 8726, K. 6504. Karar için ve ayrıntılı bilgi için bkz. **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 131.

[230] **Tercier/ Pichonnaz/ Develioğlu,** Nr. 302, s. 99. Doktrinde bir görüşe göre; örneğin, bir çocuğun gerçek biyolojik babası olmadığı halde nüfus siciline kayıtlı babası olan kişinin bu durumu bilmesine rağmen soybağı ilişkisine itiraz etme hakkından feragat ederse ahlaki bir görev ifa eder. Bu nedenle ödediği şeyi çocuğun biyolojik babasından da çocuktan da geri alamaz. **Geiser,** Thomas, *"Zur Rückforderung von Unterhaltsbeiträgen"*, Zeitschrift für Vormundschaftswesen (ZVW) 2001, s. 34.

borç oluşturmasa bile böylesine bir görevin yerine getirilmesinden sonra iade talebinde bulunmayı doğru bulmamış ve sebepsiz zenginleşmeye dayanarak böyle bir iade talebine engel olmak istemiştir[231]. Dolayısıyla ahlâkî ödevin yerine getirilmesini bir gerçek borç sanarak hareket etmiş olan ve ifada bulunan kişi, sebepsiz zenginleşmeye dayanarak iade talebinde bulunamaz[232].

Ahlaki görevin ifasını, kendisini kanundan ya da sözleşmeden kaynaklı borçlu sanarak yerine getiren kimsenin, durumu ispat etse bile, TBK m. 78 uyarınca sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebinde bulunamayacağı TBK m. 78/2'de açıkça ifade edilmektedir. Ancak ortada bir ahlaki görevin olmaması hâlinde, kendisini borçlu sanarak ahlaki görevini yerine getirme amacıyla yapmış olduğu ifanın iadesini talep edebileceği kabul edilmektedir[233]. Başka bir ifadeyle, kişinin ahlâkî bir ödevi yerine getirme düşüncesinde bir yanılma hâli varsa burada sebepsiz zenginleşmenin varlığından bahsedilebilir[234]. Söz gelimi, yardıma muhtaç olmayan bir akrabaya onun yardıma muhtaç olduğu düşüncesiyle yardım edilmişse, yardım eden kendisini bu ödevi yerine getirmek zorunda olduğu düşüncesiyle hareket etmişse, burada sebepsiz zenginleşmenin varlığından bahsedilir.

4. Diğer Eksik Borçların İfası

Eksik borçlar doktrinde, *"ödenebilir fakat dava edilemez borçlar"*, şeklinde ifade edilmektedir[235]. Eksik borçlarda alacaklı, borçluyu ediminin ifası için dava veya cebri icra

---

[231] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1542, s. 397; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 120. Ancak doktrinde bir görüşe göre; ahlaki bir yükümlülük olduğu iddia edilen bir edimin ifası durumunda, örneğin bir dilencinin dolandırıcılığında, sebepsiz zenginleşmeye dayanarak iade talep edilebilir (BGE 70 IV 193/196 f. E. 1.) karar için ve ayrıntılı bilgi için bkz. **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 63, Nr. 5, s. 323.

[232] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 63, Nr. 6, s.458; **Schwenzer**/ **Fountoulakis**, Nr. 56. 05; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1541- 1542, s. 397.

[233] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 63, Nr. 4, s. 409; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 514; **von Tuhr/ Peter**, s. 482.

[234] **von Tuhr/ Peter**, s. 482.

[235] **Bucher,** Allgemeiner Teil, s. 67; **Fikentscher,** Wolfgang **/ Heinemann,** Andreas, Schuldrecht Allgemeiner und Besonderer Teil, 12. Auflage, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 2022, § 15 I 1, Nr. 68, s. 54; **Becker,** BK OR, 1945, Erste Abteilung Allgemeine Bestimmungen, Nr. 5, s. 7; **Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop,** Borçlar Hukuku, s. 23- 24; **Reisoğlu,** Genel Hükümler, s. 38.

yoluyla zorlayamaz[236]. Bu borçlarda borcun ifası, tamamen borçlunun iradesine kalmıştır. Eksik borçlar, eksik olmakla birlikte mevcuttur. Doktrinde TBK m. 78/2'de zamanaşımına uğramış borçlar ve ahlaki ödevlere ilişkin yer alan düzenlemenin tüm eksik borçlar bakımından uygulanması gerektiği kabul edilmektedir. Başka bir ifadeyle kumar, bahis gibi diğer tüm eksik borçların kendisini borçlu sanarak ifa edilmesi hâlinde de TBK m. 78/2 gereği iade talebinin mümkün olmayacağı kabul edilmektedir[237]. Eksik bir borç, doğal borç olarak adlandırılır. Bu borçlar ifa edilmişse iade söz konusu olmaz. Çünkü eksik borçlar halihazırda mevcut borçtur, dolayısıyla borçlanılmamış edim kapsamında değildir[238].

Kanun, zamanaşımına uğramış borçlar ve ahlaki yükümlülükler yerine getirildiğinde bunları dava edilebilir olarak görmemektedir. Ancak doğal borç (obligatio naturalis) olarak adlandırılan borçları, uygun şekilde yerine getirilebilir borçlar olarak görmektedir. Aynı durum kumar ve bahisten doğan borçlar için de geçerlidir[239]. Kumar ve bahis borçları için TBK m. 78'in yerini özel bir kural olan TBK m. 605/2 almıştır. Buna göre, bu tür borçlar için istenerek yapılan ödemeler, yalnızca oyunun veya bahsin planlanan şekilde gerçekleştirilmesinin engellenmesi veya alıcının dürüst olmayan bir şekilde hareket etmesi durumunda geri alınabilir. TBK m. 524'de düzenleme alanı bulan evlenme simsarlığından doğan borçlar için de aynı sonuca varılmalıdır. Doktrindeki hâkim görüşe göre, böylesine eksik borçlar da tıpkı zamanaşımına uğramış borçlar gibidir[240].

5. Hukuka ve Ahlâka Aykırı Bir Sonucun Gerçekleşmesi Amacıyla Verilen Şey

Sebepsiz zenginleşme, iade borcu doğurur. Ancak sebepsiz zenginleşme hükümlerinden, 'geri istenememe' başlıklı TBK m. 81'e göre[241]; zenginleşmeyi meydana

---

[236] **Şahan,** Gökhan, *"Eksik Borçların İleri Sürülmesinin Hukuki Niteliği"*, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Y. 8, S. 15, Haziran 2020, s. 402.

[237] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 513; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 63, Nr. 4, s. 409; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 87; **Nomer,** Halûk N., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 18. Bası, İstanbul 2021, s. 316.

[238] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 63, Nr. 4, s. 409; **Şahan,** s. 403.

[239] **von Tuhr/ Peter**, s. 482.

[240] **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 5, s. 466; **von Tuhr/ Peter**, s. 482; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2772, s. 1021; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1543, s. 397; **Bucher,** Allgemeiner Teil, s. 683.

[241] eBK m. 65'e (İstirdadın Caiz Olmaması) göre; "*Haksız yahut ahlâka (adaba) mugayir bir maksat istihsali için verilen bir şeyi istirdada mahal yoktur.*"

getiren olay, hukuka ve ahlâka aykırı bir sonucun gerçekleşmesini amaçlıyorsa burada iade istenemez[242]. Ancak iadeye ilişkin bir dava açılmışsa hâkimin bu şeyi Devlete mal etme yetkisi vardır. Hükmün temel amacı, hukuka ve ahlaka aykırı amaç güderek kazandırmada bulunanların iade talebine engel olmaktır[243].

Hukuka ve ahlâka aykırı bir sonuç amaçlanarak verilen şeyin iadesinin mümkün olamayacağını düzenleyen TBK m. 81'de üç şart belirtilmektedir. Bu şartlar; hukuka ve ahlaka aykırı bir sonuç, hukuka ve ahlaka aykırı bir sonuç elde etme kastı ve tasarruf işleminin yapılmış olması şeklinde sıralanabilir.

İlk olarak, hukuka ve ahlaka aykırı bir sonuç olmalıdır. Burada amaçlanan sonucun hukuka ve ahlaka aykırı olması yeterli olup, sonucun mutlaka gerçekleşmesi gerekmez[244]. Söz gelimi; A ile B aralarında, C'yi öldürmek maksadıyla anlaşırlar. A, öldürme eylemini gerçekleştirmesi için B'ye bir miktar para verir. B öldürme eylemini gerçekleştirmese bile A, verdiği parayı geri alamaz. Şeyin verildiği andaki toplumda yaşayan; dürüst, makul ve orta zekalı kişilerce ahlaka aykırı olarak anlaşılan davranışlar bu hüküm kapsamında değerlendirilebilir[245]. Evlilik dışı ilişki kurmak veya rüşvet suçu gibi durumlar da bu

---

TBK m. 81'e göre; *"Hukuka veya ahlaka aykırı bir sonucun gerçekleşmesi amacıyla verilen şey geri istenemez. Ancak, açılan davada hâkim, bu şeyin Devlete mal edilmesine karar verebilir."*

Eski hükümde yeni düzenlemeden farklı olarak Devlete mal edilebilmesi kısmı yer almamaktadır. Eski Borçlar Kanunu döneminde, kazandırmadan yararlananın da hukuka veya ahlaka aykırı amaç güttüğü durumlarda, aldığı şeyin yanına kâr kalması söz konusu olacağından hüküm eleştirilmekteydi. Yeni düzenlemeye göre hakimin, şeyi Devlete mal etme noktasında serbestiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Ancak hükmün ilk cümlesinde, hakimin bu davada, karşı tarafa iade imkanının olmadığının açık olduğu belirtilmektedir. Söz konusu bu çelişkili durumun eleştirisi için bkz. **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, Nr. 1049- 1050, s. 382- 383.

[242] Doktrinde bir görüşe göre; İBK m. 66 (TBK m. 81) kapsamında edimin amacının tam olarak belirlenmesi esastır. **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 14.

[243] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 112; **Eren/ Dönmez,** Cilt II m. 81, Nr. 6, s. 1888. Doktrinde bir görüşe göre; Devlete mal etmeye ilişkin düzenleme, kazandırmayı zenginleşen kişide bırakmayarak tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmeler bakımından adil bir çözüm getirmiştir. Ancak bu hüküm, iade yasağının kapsamına ilişkin bir yenilik getirmemiştir. **Çağlayan Aksoy**, Pınar, *"Sebepsiz Zenginleşme Hukukunda İade Talebinde Bulunulmasını Engelleyen TBK Madde 81 Hükmü Üzerine Bir İnceleme"*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. 31, S. 4, Aralık 2015, s. 174.

[244] **Rüedi,** Yves, Ausschluss der Rückforderungen, Art. 66 OR Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen, Die Entstehung aus ungerechtfertigter Bereicherung, Art. 62- 67 OR, BK- Berner Kommentar, 2011, Nr. 203, s. 60; **Keller/ Schaufelberger,** s. 93; **Eren/ Dönmez,** Cilt II m. 81, Nr. 9, s. 1890; **Koller,** OR, 2009, Nr. 39 vd., s. 504 vd.; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, Nr. 1056, s. 384.

[245] **Eren/ Dönmez,** Cilt II m. 81, Nr. 11, s. 1891.

kapsamda değerlendirilir[246]. Söz gelimi; A, B ile evlilik dışı ilişki kurmak istemektedir. Bu amaçla A, B'ye bir miktar para verir. A, bu amaçla vermiş olduğu parasını geri alamaz.

İkinci olarak, TBK m. 81 hükmü kapsamında değerlendirme için, hukuka veya ahlaka aykırı bir sonuç elde etme kastının bulunması gerekir. Şeyi veren kimse, hukuka ve ahlaka aykırı bir sonucu bilmeli ve istemelidir. Kastın gerçek kast veya muhtemel kast olmasının bir önemi yoktur[247]. Ancak ihmal bu hükmün uygulanması için yeterli değildir[248].

Son olarak, hukuka veya ahlaka aykırı bir sonucun gerçekleşmesi amacıyla bir tasarruf işleminin yapılmış olması gerekir[249]. Hükümde açıkça ifade edilen verilen şeyin geri istenemeyeceği, tasarruf işleminin yapılmış olması gerektiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla borçlandırıcı işlemlerin bu bağlamda değerlendirilebilmesi mümkün değildir[250]. Borçlandırıcı işlemin söz konusu olması halinde, TBK m. 27/1 gereği batıl bir işlem vardır. Bu durumda alacaklı, borçludan edimin ifasını talep edemez, borçlu da borçlandığı edimi ifadan kaçınabilir[251].

TBK m. 81, TBK m. 27/1'de hukuka ve ahlaka aykırı sözleşmeleri kesin hükümsüz sayan düzenlemeyi tamamlar niteliktedir ve bu hükümler arasında yakın bir ilişki mevcuttur[252]. Kesin hükümsüz sözleşmelere dayanarak yapılan ifaların istihkak veya sebepsiz zenginleşme davalarıyla talep edilebilmesi kural olarak mümkündür. Ancak hukuka

---

[246] BGE 95 II 37 vd. Roma hukukunda hayat kadınlarına ödenen ücretin geri alınamayacağı ifade edilmektedir. Başlangıçta bu durum bir karşılıklı ahlaksızlık (mutual turpitudo) durumu olarak görülmekte ve hayat kadınının ücreti alıkoymasını haklı göstermek için kullanılmaktaydı. Ancak daha sonra, bu ücretin ödenmesi, hayat kadınının değil, sadece ücreti verenin ahlaksızlığı olarak görülmüştür. Bu görüşe göre, sadece hayat kadınlığı uygulaması ahlaksızlıktır, paranın kabulü ahlaksızlık değildir. **Apathy/ Klingenberg/ Pennitz,** s. 198.

[247] **Keller/ Schaufelberger,** s. 94; **Eren/ Dönmez,** Cilt II m. 81, Nr. 14, s. 1893.

[248] **von Tuhr/ Peter**, s. 490; **Eren/ Dönmez,** Cilt II m. 81, Nr. 14, s. 1893.

[249] **von Tuhr/ Peter**, s. 492. Doktrinde, hukuka veya ahlaka aykırı amaçla kendisine kambiyo senedi verilen, TBK m. 18 gereği soyut borç ikrarında bulunulan kişinin, kazanmış olduğu alacak hakkının TBK m. 81 uyarınca iadesinin engellenemeyeceği ifade edilmektedir. Bunun nedeni, ahlaka aykırı davranan kişinin kanunun onaylamadığı bir amaçla verdiği şeyi kaybetmesi, ancak soyut olsa bile bu niyetle düzenlenmiş bir vaadi yerine getirmeye zorlanmaması gerektiğidir. Ancak bu görüşe göre; alacağın temliki tasarruf işlemi olduğundan burada TBK m. 81 gereği iade engellenebilecektir. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 118.

[250] **Eren/ Dönmez,** Cilt II m. 82, Nr. 15, s. 1894.

[251] **von Tuhr/ Peter,** s. 492; **Keller/ Schaufelberger,** s. 94; **Schulin**, BSK OR, Art. 66, Nr. 7, s. 475- 476; **Eren/ Dönmez,** Cilt II m. 82, Nr. 15, s. 1894; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, Nr. 105, s. 383-384.

[252] **Eren/ Dönmez,** Cilt II m. 79- 80, Nr. 6, s. 1887; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 113.

ve ahlaka aykırı bir sonucun gerçekleşmesi amacıyla verilen şeyin geri istenememesi noktasında düzenleme getiren TBK m. 81, burada istisna oluşturmaktadır[253].

İsviçre Federal Mahkemesi 2008 yılına kadar İBK m. 66'yı (TBK m. 81) çok geniş bir şekilde uygulamıştır. Şöyle ki sadece edimin hukuka veya ahlaka aykırı bir sözleşmeye dayalı olarak sağlandığı gerekçesiyle iade talebini reddetmiştir[254]. Bu durum çoğu zaman adaletsiz sonuçlara yol açmış, bu nedenle de mahkeme çoğu zaman İMK m. 2 (TMK m. 2)'ye başvurmak zorunda kalmıştır[255]. Bununla birlikte doktrinde, karşı tarafın hukuka veya ahlaka aykırı bir eylemini özendirmek veya ödüllendirmek için verilen şeyin iadesinin mümkün olmayacağı ifade edilmektedir[256].

2008 yılında İsviçre Federal Mahkemesi, eleştiriler doğrultusunda önceden geliştirdiği uygulamasını değiştirmiştir[257]. Hakim görüşe paralel olan bu yeni uygulamaya göre; İBK m. 66 (TBK m. 81) uyarınca iade, yalnızca edimlerin hukuka veya ahlaka aykırı davranışları teşvik etmek veya ödüllendirmek için yapılmış olması halinde söz konusu değildir. Bu çözüm hükmün lafzı ve amacı ile uyumludur. Özellikle de bu hüküm, hukuka veya ahlaka aykırı davranışların teşvik edilmesini veya ödüllendirilmesini yaptırıma bağlamayı amaçladığından, söz konusu yeni uygulama isabetlidir[258].

İsviçre hukukunda kabul edilen, taşınmaz ve taşınır mülkiyetlerinin, dolayısıyla her mülkiyet devrinin sebebe bağlılığı, TBK m. 81'in sadece sebepsiz zenginleşmeye mi uygulanabileceği yoksa benzer bir uygulamanın istihkak davaları için de geçerli olup

---

[253] **Eren/ Dönmez,** Cilt II m. 79- 80, Nr. 6, s. 1887.

[254] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1549, s. 398; BGE 74 II 23 E. 3 S. 28; BGE 75 II 293 E. 2 S. 295; BGE 102 II 401 E. 4a. S. 409 f.

[255] BGE 75 II 293 E. 2 S. 295; BGE 76 II 346 E. 5 S. 370 f.

[256] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1550, s. 398. İsviçre Federal Mahkemesi 2008 yılına kadar, içtihadına bağlı kalmıştır. Mahkeme, önceki tarihli bir borcun tamamı kapatılmadan verilmiş olan bir kredi ile ilgili olarak oldukça tartışmalı bir karar vermiştir. İsviçre Federal Mahkemesi, kredi sözleşmesinin geçersiz olduğuna karar vermiş (TBK m. 27- İBK m. 20) ve İBK m. 66'ya (TBK m. 81) dayanarak, kredi alanın krediyi iade etme yükümlülüğünü tamamen ortadan kaldırmıştır (BGE 102 II 401). Bu noktada iade yükümlülüğünün dikkate alınmaması adalet duygusunu zedelemektedir.

[257] BGE 134 III 438 E. 3 S. 444 f.

[258] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1552, s. 399. İsviçre Federal Mahkemesi'nin İBK m. 66'yı (TBK m. 81) dar yorumlaması, yerindedir. TBK m. 81'in dar yorumlanması önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Bkz. **Çağlayan Aksoy,** s. 174.

olmadığı sorusuna yol açmaktadır. Başka bir ifadeyle, sebepsiz zenginleşme bakımından istisna oluşturan m. 81 karşısında, hukuka ve ahlaka aykırı bir sonuç gerçekleşmesi amacıyla verilen maddi şeye ilişkin edimlerin, sebebe bağlılık ilkesi gereğince, mülkiyetinin kaybedilmeyip istihkak davası yoluyla talep edilip edilemeyeceği tartışmalıdır. İsviçre Federal Mahkemesi, şu ana kadar bu soruyu cevapsız bırakmıştır[259]. Doktrinde temel olarak üç farklı görüş vardır[260]. Doktrinde birinci görüşe göre; hüküm, benzer şekilde istihkak davalarına da uygulanabilir[261]. Bu görüşe göre; tıpkı sebepsiz zenginleşme ile iadenin talep edilemeyeceği gibi istihkak davası ile de iade talep edilmesi mümkün değildir. Burada TBK m. 81'in kıyasen uygulanması gerekir.

İkinci görüşe göre; istihkak davaları için benzer bir uygulama yoktur. Ancak bir taraf istihkak davasına dayanarak talepte bulunursa, 81. maddeyi ileri sürerek sebepsiz zenginleşmeye dayanıp diğer tarafın aleyhine sonuç elde edemez[262]. Ancak istihkak davası ile talebin söz konusu olabilmesi için, para edimleri dışındaki edimlerin zenginleşmeye neden olması gerekir. Çünkü para edimi misli şeydir ve karışma ihtimali vardır. Dolayısıyla para edimi gibi misli şeyler, TBK m. 81 (İBK m. 66) kapsamında değerlendirilmeli ve geri istenememelidir[263].

Son görüşe göre; 81. maddeyi görmezden gelen kimse, TMK m. 2'yi gerekçe göstererek, istihkak talebinde bulunmamalıdır. Söz gelimi, ahlaka aykırı bir teslim durumunda, teslim edilen pornografik ürünü istihkak yoluyla talep eden ancak TBK m. 81'e

---

[259] BGE 37 II 65.

[260] **Gauch,** Peter/ **Schluep,** Walter R./ **Jäggi,** Peter, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil ohne ausservertragliches Haftpflichtrecht, Band I, 5. Auflage, Zürich 1991, Nr. 1554, s. 290; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1554, s. 399.

[261] **von Tuhr,** Andreas, *"Eigentumsübertragung nach schweizerischem Rechte",* Zeitschrift für schweizerisches Recht (ZSR), 40/ 1921, s. 59; **Fikentscher/ Heinemann,** Allgemeiner und Besonderer Teil 2022, § 103 I 6, Nr. 1464, s. 905; **Larenz/ Canaris,** s. 165- 166; **Prütting,** Bürgerliches Gezetsbuch Kommentar, Art. 817, Nr. 8, s. 1729- 1730; **Huguenin,** Claire, Obligationenrecht Allgemeiner und Besonderer Teil, 3. Auflage, Zürich 2019, Nr. 1820, s. 556.

[262] **Lehmann,** Heinrich, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches, 11. Auflage, Berlin 1958, s. 148; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 127; **Hatemi,** Hüseyin, Hukuka ve Ahlaka Aykırılık Kavramı ve Sonuçları, İstanbul 1976, s. 495 vd.; **Lehner,** "*Die Nichtigkeit rechtswidriger Vertage in der neueren Rechtspraxis*", SJZ, 52/ 1956, s. 221.", (Schmid, Allgemeiner Teil, Nr. 1554, s. 399'dan naklen); **Serozan**, Rona, "*Geçersiz Satım Sözleşmesinin Karşılıklı İfa Sonrası Çözülmesi",* İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 3, S. 4, Y. 1969, s. 187 vd.

[263] **Hatemi,** s. 417 vd.

dayanarak bedel iadesi talebine itiraz eden satıcı, TMK m. 2'ye dayanılarak istihkak talebinden mahrum bırakılmalıdır[264].

Hükmün amacının ne olduğuna ilişkin doktrinde farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bir görüşe göre[265]; hükmün amacı, mahkemelerin iş yükünü ahlaka aykırı nedenlerle artırmamaktır. Başka bir görüşe göre[266]; hukuka veya ahlaka aykırı amaçla bir şey vereni cezalandırmaktır[267].

Ancak doktrinde, TBK m. 81'in, genellikle amacından saptırılmış olduğu kabul edilmekte ve uygulama alanı ciddi şekilde sınırlandırılmaktadır. Zira söz konusu hüküm, Roma hukukundan gelmektedir ve cezai bir amaç gütmektedir. TBK m. 81'in yalnızca karşı tarafı hukuka veya ahlaka aykırı davranmaya teşvik amacıyla yapılmış olan kazandırmalarda geçerli olduğu savunulmaktadır[268]. Başka bir ifadeyle, hukuka ve ahlaka aykırı amacın güdüldüğü her halde, yapılan kazandırmalar için söz konusu hükmün uygulanamayacağı ifade edilmektedir. Örneğin; iki taraf arasında bir silah satımı sözleşmesi yapılmıştır. Ancak satın alan tarafın amacı, adam öldürmektir. Bu sözleşme herhangi bir nedenle kesin hükümsüz ise veya iptal edilmişse ya da sözleşmeden dönülmüşse, adam öldürme amacına bakılmaksızın satın alan, yaptığı ödemeyi TBK m. 81 engeline takılmaksızın geri alabilecektir. Çünkü burada satın alan, satıcıyı, hukuka ve ahlaka aykırı bir davranışa razı

---

[264] **Bucher,** *"Wo stehen wir heute im Vertragsrecht?"*, s. 290.

[265] **Arsebük,** Esat, Borçlar Hukuku, Birinci Cilt ve İkinci Cilt, 3. Basım, Ankara 1950, s. 617 vd.

[266] **Hatemi,** s. 613.

[267] **Tunçomağ,** Kenan, Türk Borçlar Hukuku, Cilt I, Genel Hükümler, 6. Bası, İstanbul 1976, s. 628. Bu görüşün eBK döneminde ileri sürüldüğü göz önüne alındığında, TBK m. 81 kapsamında, artık geçerliliğini yitirdiği ileri sürülebilir. Zira TBK m. 81'de 'Devlete mal etme' ye ilişkin düzenlemenin eklenmesiyle artık, hukuka veya ahlaka aykırı amaçla hareket eden her iki tarafın da cezalandırılmasının amaçlandığı ifade edilebilir.

[268] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 12; BGE 95 II 37; **von Tuhr/ Peter**, s. 491. TBK m. 81'e göre; hukuka ve ahlaka aykırı bir sonuç doğurmak amacıyla verilen şey geri alınamaz. Bu hüküm, edimi alan kişiyi hukuka ve ahlaka aykırı bir eylemde bulunmaya zorlayan veya bir mükafat karşılığında edimi alan kişiyi bunu yapmaya teşvik etmeyi amaçlayan hukuka ve ahlaka aykırı sözleşmelere dayalı edimler için geçerlidir. Doktrinde burada ikili bir ayrım yapılmaktadır. İlk olarak edim sağlayıcı, kazandırmayı vaat etmişse ve sözleşmenin hukuka ve ahlaka aykırılık nedeniyle geçersiz olduğunun farkında değilse, TBK m. 78 uyarınca *condictio indebiti* hakkına sahiptir; edim sağlayıcı hukuka ve ahlaka aykırı bir sonuç doğurma niyetinde olmadığından, TBK m. 81 kapsamındadır. İkinci olarak edim sağlayıcı sözleşmenin geçersiz olduğunu biliyorsa veya alıcıyı hukuka ve ahlaka aykırı bir karşı edimde bulunmaya teşvik etmek için yükümlülük üstlenmeden edimde bulunmuşsa, beklenen edim gerçekleşmemişse, gerçekleşmemiş sebepten dolayı *(condictio ob causam futuram)* bir iade mümkün olacaktır. **von Tuhr/ Peter,** s. 490.

etmeye çalışmamaktadır. İsviçre Federal Mahkemesi, eski kararlarında[269] hukuka veya ahlaka aykırı bir sözleşmeye dayanan edim söz konusu olduğunda genellikle İBK m. 66'yı (TBK m. 81) uygularken, günümüzde İBK m. 66'nın uygulamasını sınırlayan görüşün izinden gitmektedir[270].

Taraflar arasında iadeye ilişkin geçerli bir anlaşma varsa, iade bu anlaşmaya dayanacağından TBK m. 81'deki sebepsiz zenginleşme hükmünün uygulanmasına gerek kalmaz[271]. Ancak söz konusu anlaşma, hukuka veya ahlaka aykırı sözleşmenin bir parçası olarak yapılmışsa burada TBK m. 81 hükmünün uygulama alanı bulacağını, bunun da sözleşmenin kesin hükümsüz olmasından ileri geldiğini belirtmek gerekir. Dolayısıyla bu imkân, genel olarak ifadan sonra taraflar arasında yapılan iadeye ilişkin anlaşmalar bakımından geçerli olacaktır[272].

6. Borç Olmayan Şeyin Bilerek İfası

Borçlanılmamış edimin ifasını düzenleyen TBK m. 78'de, borçlanmadığı edimi, kendi borcu sanarak ödediğini ispat eden kimsenin iade talep hakkı mevcuttur. Ancak borçlanmadığı edimi, bilerek ifa eden kimsenin böyle bir talep hakkı söz konusu olmaz. Başka bir ifadeyle, edimi yerine getiren kişi, borcun mevcut olmadığını bilerek veya varlığından şüphe duyarak edimi yerine getirmişse, bir yanılmanın varlığı söz konusu değildir ve bu nedenle zenginleşme talebi kabul edilmez[273]. Bu durumda zenginleşenin kazanımı, kesin korunan bir kazanımdır[274]. Zira kendisinin borçlu olmadığını bilerek bu edimi yerine getiren kişinin edimi geri almak istemesi, çelişkili bir davranış ve dolayısıyla hakkın kötüye kullanılması anlamına gelmektedir[275]. Buna rağmen zenginleşen, hakkının

---

[269] BGE 102 I 401 vd.

[270] **Schwenzer/ Fountoulakis**, Nr. 56. 13; BGE 134 IlI 438, 445.

[271] **von Tuhr/ Peter**, s. 491- 492.

[272] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 117.

[273] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1535, s. 395; **von Tuhr/ Peter,** s. 484.

[274] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 112.

[275] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1535, s. 395. Sinallagmatik sözleşme ilişkisi nedeniyle, sözleşmenin icra edilebilir olmadığını bilerek gönüllü olarak ifada bulunan taraflardan birinin İBK m. 63/1'e dayanarak parasal

korunduğunu bilmeden iadede bulunursa, bu durumu ispatlamak şartıyla TBK m. 78 gereği iade talebinde bulunabilir[276].

İfada bulunan kimse, borcun varlığı konusunda yanılmamış olsa da aleyhine zenginleşilen tarafın ödemeyi hangi saikle kabul ettiği önemsizdir. Söz gelimi; ifada bulunan, bir iş ortağını veya akrabasını üzmemek için ve onlardan talepte bulunan alacaklıyla tartışmak zorunda kalmamak için ödeme yapmıştır ya da makbuz olmaması nedeniyle herhangi bir yasal işlemde ödemenin zaten yapılmış olduğunu kanıtlayamayacağını düşündüğü için ödeme yapmıştır[277]. Bu gibi durumlarda borçlanılmamış edim olsa da yanılma yoktur. Başka bir ifadeyle bilerek bir ifa gerçekleştiği için bu durumun TBK m. 78/1 kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirtmek gerekir.

7. Fiili Bir Sözleşme İlişkisi Durumunda Edim

Geçersiz bir sözleşmenin bir tarafça ya da ilgili tüm taraflarca ifa edilmesi durumunda, edim alacaklısı, şartların gerçekleşmesi halinde, TBK m. 78/1 gereği, iade ile yükümlüdür. Sözleşmenin tarafları, istihkak talebinde bulunamadığı müddetçe, sebepsiz zenginleşmeye dayanarak iade talebinde bulunabilir. İade yükümlülüğünün yerine getirilmesiyle birlikte sözleşme tasfiye edilmiş olur[278].

Ancak sürekli edimli sözleşmelerde, uzun süre boyunca geçersiz bir sözleşmenin ifa edilmesi halinde, söz gelimi TBK m. 323'teki kira ilişkisinin devri söz konusu olduğunda, böylesine bir tasfiyenin pratik olmadığı ve sonuç bakımından tatmin edici olmadığı görülmektedir. Bu nedenle fiili sözleşme ilişkisi bazen bir çıkış yolu olarak seçilmektedir. Bu durumda fiili sözleşme ilişkisi, sanki geçerli bir sözleşme varmış gibi sözleşmenin fiilen yerine getirildiği süre boyunca devam etmektedir[279]. Hatta geçersiz bir hizmet sözleşmesi

bedeli geri alma hakkının reddedilmesi, diğer tarafın ise sözleşmenin geçersizliğine dayanarak bedeli reddedebilmesi yıkıcı bir sonuca yol açacaktır. Bkz. **Vetter/ Hunziker,** s. 395.

[276] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 112.

[277] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1536, s. 395.

[278] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1544, s. 397.

[279] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1545, s. 397.

için bu yaklaşım, kanunda öngörülmüştür. TBK m. 394/3'te; hizmet sözleşmesinin geçersizliğinin sonradan anlaşılması halinde, hizmet ilişkisinin ortadan kaldırılmasına kadar, geçerli bir hizmet sözleşmesinin hüküm ve sonuçlarını doğuracağı ifade edilmektedir.

Geçersiz sözleşme geçerliymiş gibi değerlendirilirse, sözleşmenin geçersizliğine dayanan sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talepleri ileri sürülemez. Bu durum, fiili bir sözleşme ilişkisinin mevcut olduğu diğer haller için de geçerlidir[280]. Söz gelimi TBK m. 394/2'de bir kişinin durumun gereklerine göre sadece ücret karşılığında yapılabilecek bir işi, belirli bir zaman içinde görmesi halinde, işveren tarafın da onayıyla aralarında hizmet sözleşmesinin kurulacağı kabul edilmektedir.

G. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME OLUŞTURMADIĞI HÂLDE KANUNUN BU HÜKÜMLERE TABİ KILDIĞI DURUMLAR

1. Genel Olarak

Sebepsiz zenginleşmenin temel şartlarından biri, zenginleşmenin geçerli bir hukuki sebebe dayanmıyor olmasıdır. Bu şart, kazanımın meydana geldiği an için aranmaktadır. Ancak bazı durumlarda geçmişe etkili sona erme nedeniyle sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan zenginleşme meydana gelebilir. Bu da bir sebepsiz zenginleşme hâli oluşturmaktadır.

Bu genel kuralların aksine istisnai olarak, kazanımı oluşturan hukuki ilişkinin ileriye etkili bir şekilde sona ermesi hâlinde, iadenin, sebepsiz zenginleşme hükümlerince yapılabileceği hâller vardır. Söz konusu haller, doktrinde 'gerçek olmayan sebepsiz zenginleşme' olarak ifade edilmektedir[281]. Çalışmamızda bu haller; kusursuz ifa

[280] Doktrinde bir görüşe göre; sözleşmenin geçersizliğinin yalnızca geleceğe etkili (ex nunc) olarak dikkate alınması gerektiği varsayımı, sözleşmenin tasfiyesinin, sözleşme taraflarının veya üçüncü kişilerin korunma ihtiyacıyla çelişmesi halinde, zenginleşme taleplerinin reddedilmesine yol açar. **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1546, s. 398.

[281] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 109.

imkânsızlığında iade borcu ve elden çıkan nişan hediyesinin sağladığı zenginleşmeyi iade borcu olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır.

2. Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkansızlıkta İade Borcu

TBK m. 136'da borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık düzenlenmiştir. Hükmün ikinci fıkrasına göre; karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde, sonraki imkansızlıktan dolayı borçtan kurtulmuş olan borçlu, diğer taraftan elde ettiği edimleri sebepsiz zenginleşme hükümlerince iadeyle yükümlüdür[282]. Söz konusu hükümde, iade borcunda sebepsiz zenginleşme hükümlerine göndermede bulunulmaktadır. Ancak iade borcunun hukuki dayanağı açıkça ifade edilmemekte ve bu hukuki dayanak doktrinde tartışmalıdır.

Doktrinde bir görüşe göre; TBK m. 136/2'de ifade edilen iade borcunun hukuki dayanağı, sebepsiz zenginleşmedir[283]. Bu görüşe göre, hükümde sebepsiz zenginleşme hükümlerine yapılan gönderme, esasen iadenin hukuki dayanağını da göstermektedir. Burada başlangıçta var olan hukuki sebep imkansızlık nedeniyle ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan *(condictio ob causa finitam)* sebepsiz zenginleşme meydana gelmektedir. Söz gelimi; A, B ile bir mal değişim sözleşmesi yapmışsa ve B'nin edimi daha sonra kendisinin sorumlu olmadığı bir nedenle imkansız hale gelirse, B borcundan kurtulur. Ancak bu durum A ve B arasındaki borç ilişkisini yani mal değişim sözleşmesini etkilemez ve B, bu nedenle A'dan aldığı malın mülkiyetini geçerli bir şekilde edinmiş olur. Bununla birlikte, B'nin sözleşme uyarınca yapmak zorunda olduğu şeyi yerine getirmesi artık gerekmediğinden, şekli olarak geçerli edinimi, gerekçeden yoksundur. Bu, malvarlığında sebepsiz bir zenginleşmeyi ifade etmektedir. B'nin A'dan aldıklarını sebepsiz zenginleşme hükümlerince iade etmesi gerekir[284].

---

[282] Söz konusu iade borcu, kanunda yalnızca borcu imkansızlaşan borçlu için düzenlense de bu iade borcunun yan edim veya kısmi ifa olarak alınan şeyler bakımından da geçerli olduğunu ifade eden görüş için bkz. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 109.

[283] **von Tuhr/ Peter,** s. 493; **Keller/ Schaufelberger,** s. 12; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 4138, s. 1478.

[284] Benzer örnek için bkz. **Keller/ Schaufelberger,** s. 12.

Doktrindeki diğer bir görüşe göre; TBK m. 136/2' de ifade edilen iade borcunun hukuki dayanağı, kanundur[285]. Bu görüşe göre, kusursuz imkânsızlık hâli, borç ilişkisini baştan itibaren değil yalnızca ileriye etkili olarak sona erdirir. Böyle olmasaydı borçlunun temerrüdünden sonra ortaya çıkan imkânsızlığın sonuçlarının açıklanabilmesi mümkün olmazdı[286]. Zira borçlunun temerrüdü ile imkânsızlığın meydana gelmesine kadar geçen süreç için temerrüde ilişkin hükümler uygulama alanı bulmaktadır. Hükümde sebepsiz zenginleşmeye yapılan gönderme ise yalnızca iadenin kapsamına ilişkindir.

İsviçre hukukunda hakim olan, bizim de katıldığımız doktrindeki diğer görüşe göre; TBK m. 136/2' de (İBK m. 119/2) ifade edilen iade borcunun hukuki dayanağı, sözleşmedir[287]. Sözleşmedeki edimlerin değişimi ilişkisi, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkansızlık halinin ortaya çıkmasıyla birlikte bir tasfiye ilişkisine dönüşür. Burada sözleşme ilişkisi devam etmektedir. Dolayısıyla bir sebepsiz zenginleşme ilişkisi söz konusu değildir. Borçlunun temerrüdünde alacaklının sözleşmeden dönme hakkını kullanması durumunda da sözleşme ilişkisi sona ermemektedir. Burada da tasfiye ilişkisine dönüşüm söz konusu olmaktadır. TBK m. 136/2'deki sebepsiz zenginleşmeye ilişkin gönderme, iade borcunun kapsamına ilişkindir. Dolayısıyla iade borcunun kapsamı belirlenirken sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümler kıyasen uygulanmalıdır[288].

---

[285] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 109- 110; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, Nr. 1044, s. 380.

[286] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 109.

[287] **Killias,** Laurent/ **Wiget,** Matthias, Obligationenrecht- Allgemeine Bestimmungen- Art. 1-183 OR, CHK-Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, 4. Auflage, Zürich 2023, Art. 119, Nr. 19, s. 804; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 10; **Burri,** Christof, Tendenzen zur Stabilisierung des Schuldvertrags, Regeln und Entwicklungen, die das Zustandekommen, die Gültigkeit und die Fortdauer des Vertrags begünstigen, Zürich 2010, Nr. 322 vd.; **Kurt,** L. Müjde, Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkansızlık (TBK m. 136), Ankara 2016, s. 259; **Serozan,** Borçlar Hukuku, Nr. 3, s. 254- 255.

[288] **Kurt,** İmkansızlık, s. 259. İBK m. 119/2'de (TBK m. 136/2) sebepsiz zenginleşme hukukuna yalnızca kısmi bir atıfta bulunulduğu sonucuna varılmaktadır. Bkz. **Domenico**, Acocella, *"Die Verjährung in der neueren Rechtsprechung des Bundesgerichts"*, Schweizerische Juristen-Zeitung, SJZ 86/1990, Jahr 1990, s. 334.

3. Elden Çıkan Nişan Hediyesinin Sağladığı Zenginleşmeyi İade Borcu

Nişanlanma, hukuki niteliği itibariyle aile hukukuna özgü bir sözleşmedir[289]. Nişan sözleşmesinin sona ermesiyle taraflar arasında bu sözleşmeden doğan haklar ve yükümlülükler sona erer[290]. TMK m. 122'de, nişanın bozulmasında hediyelerin geri verilmesi düzenlenmiştir. TMK m. 122/2'ye göre; nişanın bozulmasında hediye, aynen veya mislen[291] geri verilemediği zaman, sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulama alanı bulacaktır. Doktrinde '*gerçek olmayan sebepsiz zenginleşme'* olarak da ifade edilen hâllerden bir diğeri olan bu hüküm de istisnai bir sebepsiz zenginleşme hâli oluşturmaktadır[292]. Bunun temel sebebi de nişanlanmanın bozulmasının, geçmişe etkili olmamasıdır. Başka bir ifadeyle nişanın bozulmasıyla nişanlanma, baştan itibaren kurulmamış gibi olmamaktadır[293]. Zira sebepsiz zenginleşmenin meydana gelebilmesi için, sözleşmenin geçmişe etkili olarak ortadan kalkması gerekir. TMK m. 122'de söz konusu olan zenginleşme olgusu ile TBK m. 77'deki zenginleşme olgusu aynı değildir. Zira TMK anlamında zenginleşme, esasen sebepsiz değildir[294].

Kanaatimizce, nişanın bozulması halinde, tıpkı borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkansızlık halinde (TBK m. 136)[295] ve sözleşmeden dönme halinde (TBK m. 125) olduğu

---

[289] **Abik,** Yıldız, *"Nişanlanma ve Nişanlılık"*, AÜHFD, Y. 2005, C. 54, S. 2, s. 147. Nişanlanmanın sözleşme olduğu yönündeki başka bir görüş için bkz. **Yılmaz,** Süleyman, Medeni Hukuk Cilt III Aile Hukuku, Ankara 2023, s. 51.

[290] **Öztan,** Bilge, Aile Hukuku, 6. Bası, Ankara 2015, s. 79.

[291] Aynen veya mislen ifadesinde, mislen kelimesinin gereksiz olduğunu, aynen ifadesinin zaten mislen kelimesini de içinde barındırdığını ifade eden görüş için bkz. **Abik,** s. 150.

[292] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 111.

[293] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 111.

[294] **Öztan,** s. 90. Doktrinde nişanın bozulmasında hediyelerin iadesine ilişkin talebin, sebepsiz zenginleşme talebiyle yarışma halinde olduğu da ifade edilmektedir. Buna göre; İMK m. 94 (TMK m. 122), iadenin zenginleşme talebi yoluyla yapılacağından başka bir şey söylememektedir. Hediyelerin artık ayni olarak mevcut olmaması halinde, uyuşmazlık sebepsiz zenginleşme ilkelerine göre çözülür. Bu nedenle İMK (TMK) sadece bir ayni talep değil, aynı zamanda İBK m. 62 vd. (TBK m. 77 vd.) uyarınca zorunlu bir talep de oluşturmaktadır. Zenginleşme talebi, hem tazminat ödemekle yükümlü olan nişanlının hediyeyi iade etmek istememesi hem de artık iade edemeyecek durumda olması halinde geçerlidir. Bununla birlikte, İMK m. 94 (TMK m. 122) yalnızca bu iade hakkına sahip olan nişanlılara atıfta bulunmaktadır. Yine bu görüşe göre; nişanlılara gelecekteki evliliği düşünerek hediye vermiş olan üçüncü bir kişi de şüphesiz İBK m. 62 vd. uyarınca ayni iade talebinde bulunabilir. **Wenner,** s. 159.

[295] Ayrıntılı bilgi için bkz. Birinci Bölüm, II, G, 2.

gibi, nişan sözleşmesi bir tasfiye ilişkisine dönüşür[296]. Kanunda düzenleme alanı bulan nişanın bozulmasında hediyelerin iadesi, esasen nişan sözleşmesinin kendine özgü iade haline tabidir. Dolayısıyla nişanın bozulmasında iade, TMK m. 122/1'e göre yapılmaktadır. Ancak TMK m. 122/2'de sebepsiz zenginleşme hükümlerine gönderme yapılmaktadır. Söz konusu gönderme ise iadenin kapsamına ilişkindir. Burada sebepsiz zenginleşmede iadenin kapsamına ilişkin hükümler kıyasen uygulama alanı bulmaktadır. Dolayısıyla nişanın bozulması hâlinde iadenin kapsamı, sebepsiz zenginleşme hükümlerince belirlenecektir[297]. Söz gelimi; A ile B nişanlanmıştır. Ancak bir süre sonra nişanı bozarlar. Bunun üzerine A, B'nin kendisine verdiği bir hediyeyi satar ve bedeli kullanır. A'nın iade borcunun kapsamı sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre belirlenir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, nişanın bozulması halinde, hediyeler aynen ya da mislen geri verilemiyorsa sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulama alanı bulabileceğidir. Aksi halde iade, TMK m. 122/1'e göre yapılmalıdır[298].

III. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMEYİ DOĞURAN OLAYLAR

A. GENEL OLARAK

Sebepsiz zenginleşme hukukunda TBK m. 77/1, tüm zenginleşme türleri için yeknesak bir dayanaktır[299]. Ancak zenginleşmeyi doğuran olayların sınıflandırılması bakımından doktrinde bazı görüşler ileri sürülmektedir. Bunlardan biri, zenginleşme taleplerinin tek olduğunu ileri süren tek tip teorisi (Einheitstheorie)[300], diğeri ise

---

[296] Kayınvalide ve kayınpederin gerçekleşmeyen bir evlilikte, kızlarının nişanlısına daha sonra evlenmeleri amacıyla verdikleri hediyelerin gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşme oluşturduğunu ifade eden örneğin yer aldığı görüş için bkz. **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 08.

[297] **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, Nr. 1045, s. 380.

[298] **Öz**, Sebepsiz Zenginleşme, s. 111.

[299] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 39; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1498a, s. 387.

[300] Doktrinde bir görüşe göre sadece Savigny tek tip teorisini belirli bir yapıya kavuşturmayı gerekli görmüştür. Buna göre; sebepsiz zenginleşmenin uygulama alanı her ne kadar çok çeşitli olsa da bu çeşitlilik tek tiplikle ifade edilebilir. Tek tipliğin kabul edilmemesi halinde son derece basit olumsuzluklar olur, bunun bir önemi yoktur. Dolayısıyla von Savigny, tek tiplik teorisinin yerindeliğini vurgulamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Wilhelm,** Jan, Rechtsverletzung und Vermögensentscheidung als Grundlagen und Grenzen des Anspruchs aus ungerechtfertigter Bereicherung, Bonn 1973, s. 19 vd.; **Bühler,** s. 134; **Holler,** s. 811. Savigny'nin sebepsiz zenginleşmeye ilişkin görüşleri için bkz. **Savigny**, System Bd. 5, s. 511 vd., 525 vd.

günümüzdeki hakim görüş olan, farklı zenginleşme tipleri (türleri) arasında ayrım yapan, ayırma teorisidir (Trennungstheorie)[301]. Tek tip teorisi, sebepsiz zenginleşmeyi doğuran olayları, tek bir temel fikir ve dolayısıyla tek tip talep şartları olarak belirtmek istediğinden söz konusu olaylar arasında ayrım yapmamaktadır. Ancak zamanla sebepsiz zenginleşmeye ilişkin taleplerde meydana gelen farklılaşma, esasen tek tip teorisinin uygun olmadığını ortaya koymuştur. Sebepsiz zenginleşmeyi doğuran olayların tespitinde tek tip bir formül bulma çabalarının anlamsız olacağı gerekçesiyle, doktrinde ayırma teorisi kabul edilmeye başlanmıştır[302].

TBK m. 77/1'den zenginleşme doğuran olaylarda tek tiplik varmış gibi anlaşılsa da hükmün kapsamlı bir genel hüküm niteliğinde olması dolayısıyla esasen farklı zenginleşme türlerinin varlığını kabul etmek gerekir[303]. İsviçre Borçlar Kanunu'nun 62. maddesinin birinci fıkrası ve Türk Borçlar Kanunu'nun 77. maddesinin birinci fıkrası, Alman Medeni Kanunu'nun 812. maddesinin birinci fıkrasına oranla tek tiplik anlayışını daha net göstermektedir. Çünkü AMK m. 812'de zenginleşmenin *"başka bir şekilde"* de gerçekleşebileceği belirtilmişken İBK m. 62 ve TBK m. 77, kapsamlı bir genel hüküm[304] olarak düzenlenmiştir[305]. Ancak hem Alman hem İsviçre-Türk doktrininde ayırma teorisi

---

[301] **Larenz/ Canaris**, s. 129; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 55. 04; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 4, s. 441; **Jenny,** Nr. 308, s. 171; **Prütting,** Bürgerliches Gezetsbuch Kommentar, Art. 812- 822, Nr. 14, s. 1691; BGE 129 III 422 E 4; 123 III 101 E 3a; **Thöne,** s. 193; **Musielak**, Hans-Joachim, "*Einführung in das Bereicherungsrecht",* in: Juristische Arbeitsbletter (JA) 2020, Heft 3, s. 161; **Wolf,** Bereicherungsausgleich bei Eingriffen, s. 37. Wilburg, edimden doğan zenginleşme ile edim dışı zenginleşme arasında tutarlı bir ayrım yapması nedeniyle ayırma teorisinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Bkz. **Lobinger,** BeckOGK BGB § 812, Nr. 7. Savigny'nin teklik anlayışının terk edilmesinden sonra sebepsiz zenginleşmenin türlerinin edimden doğan zenginleşme ve edim dışı zenginleşme olarak ayrım yapılarak incelendiğine ilişkin görüş için bkz. **Özel,** Sibel, *"Sebepsiz Zenginleşme Davalarında Kanunlar İhtilafı Meselesi"*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C. 19, S. 1- 2, Y. 2011, s. 735.

[302] **Wilburg,** s. 122 vd.; **von Caemmerer,** s. 337; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1490 vd., s. 385; **Schaller,** s. 11; **Fu,** s. 152; **Lieb,** *"de lege ferenda",* s. 2034. Uygulamada da Elektrikli Cihaz Davası'ndan (Elektrogerätefall) (BGHZ 40, 272) bu yana ayırma teorisi kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. **Fikentscher/ Heinemann,** Allgemeiner und Besonderer Teil 2017, Nr. 1421- 1422, s. 857.

[303] **Jenny,** Nr. 308, s. 171; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 55. 04; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 428. Doktrinde bir görüşe göre; iki sebepsiz zenginleşme türü, *"sebepsizlik"* ve *"başkasının malvarlığından"* zenginleşme özellikleri bakımından farklılık göstermektedir. Söz konusu unsurlardan ikincisi, zenginleşmenin kaynağını ve dolayısıyla alacaklının şahsını belirleme görevini üstlenmektedir. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 39.

[304] Buna karşılık İsviçre doktrinindeki bazı yazarlar, AMK m. 812/1'i "sınırlı genel hüküm" (limitierte Generalklausel) olarak ifade etmektedir. **Kaufmann- Bütschli,** s. 129.

[305] **Jenny,** Nr. 308, s. 171; **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 1, s. 318.

uygulanmaktadır[306]. Sebepsiz zenginleşmeyi doğuran pek çok olayın varlığı karşısında söz konusu olayların kolaylıkla tasnif edilebilmesi mümkün değildir. Bu nedenledir ki doktrinde farklı sınıflandırmalar yapılmıştır[307].

İsviçre doktrininin çoğunluğu, edimden doğan zenginleşme ile müdahaleden doğan zenginleşme ve beklenmedik halden doğan zenginleşme arasında ayrım yapmakla yetinmekte olup[308], Alman doktrinindeki masraftan, kullanımdan, harcamadan doğan zenginleşmelere ilişkin diğer ayrımları benimsememektedir. Ancak sebepsiz zenginleşme durumlarının listesi kapsamlıdır[309]. Şüphesiz, söz konusu zenginleşme halleri sınırlı sayıda değildir ve doktrinin gelecekte başka kategoriler oluşturma ihtimali de vardır. Farklı türdeki zenginleşme tiplerinin farklı kurucu unsurlara ve hukuki sonuçlara sahip olması nedeniyle, edimden doğan ve edim dışı zenginleşme arasındaki ayrım oldukça önemlidir[310]. Dolayısıyla

---

[306] **Lorenz,** Stephan/ **Cziupka,** Johannes, *"Grundwissen– Zivilrecht: Bereicherungsrecht– Grundtypen der Kondiktionen"*, Juristische Schulung (JuS) 2012, Heft 9, s. 778; **Larenz/ Canaris**, s. 129; **Jenny,** Nr. 308, s. 171; **Wiese,** HK-BGB § 812 Nr. 9- 12; **Schaller,** s. 11; **Beuthien,** Volker/ **Weber,** Hansjörg, Schuldrecht II Ungerechtfertigte Bereicherung und Geschäftsführung ohne Auftrag, 2. Auflage, München 1987, s. 2; **Loewenheim,** s. 13 vd. Açıkça teorinin kabulünden bahsetmese de sebepsiz zenginleşmeyi doğuran olaylar bakımından yapmış olduğu tasnifler, bu sonuca işaret etmektedir. **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2646 vd., s. 973 vd.

[307] Sebepsiz zenginleşmeyi meydana getiren olayları; edimden doğan zenginleşmeler ve müdahaleden doğan zenginleşmeler olarak iki gruba ayıranlar için bkz. **Esser,** Josef, Schuldrecht allgemeiner und besonderer Teil ein Lehrbuch 2. Auflage, Karlsruhe 1960, s. 775 vd.; **Kramer,** Ernst A**./ Probst**, Thomas, Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, 2. Auflage, Basel 2013, Nr. 424, s. 227; **von Caemmerer,** Ernst, Bereicherung und unerlaubte Handlung, Tübingen 1954, s. 340 vd.; **Kramer,** Obligationenrecht, Nr. 424, s. 189. Temelde edimden doğan zenginleşmeler ve edim dışı zenginleşmeler olarak ikiye ayırıp edim dışı zenginleşmeleri de müdahaleden doğan zenginleşmeler ve diğer edim dışı zenginleşmeler olarak ayıranlar için bkz. **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 56. 01 vd., s. 407 vd. Edim yoluyla zenginleşmeler, müdahale yoluyla zenginleşmeler, üçüncü kişilerin davranışı yoluyla zenginleşmeler ve beklenmedik hal yoluyla zenginleşmeler olarak ayıranlar için bkz. **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 11 vd., s. 452 vd., **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 508. Temelde edimden doğan zenginleşmeler ve edim dışı zenginleşmeler olarak ikiye ayırıp edim dışı zenginleşmeleri de müdahaleden doğan zenginleşmeler ve harcamadan doğan zenginleşmeler olarak ayıranlar için bkz. **Koller,** OR, 2009, Nr. 2 vd., s. 492 vd. Temelde edimden doğan zenginleşmeler ve edim dışı zenginleşmeler olarak ikiye ayırıp edim dışı zenginleşmeleri de müdahaleden doğan zenginleşmeler ve beklenmedik hâlden doğan zenginleşmeler olarak ayıranlar için bkz. **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 608 vd. Temelde edimden doğan zenginleşmeler ve müdahaleden doğan zenginleşmeler olarak ikiye ayırıp müdahaleden doğan zenginleşmeleri kendi zenginleştirmesi yoluyla ve üçüncü kişinin davranışı ya da beklenmedik hal yoluyla zenginleşmeler olarak ikiye ayıranlar için bkz. **Furrer**/ **Müller- Chen,** Nr. 19, s. 438. Temelde edimden doğan zenginleşmeler ve edim dışı zenginleşmeler olarak ikiye ayırıp edim dışı zenginleşmeleri de müdahale, kullanım veya beklenmedik halden doğan zenginleşme talepleri olarak ayranlar için bkz. **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 1, s. 318.

[308] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1497, s. 386.

[309] **Jenny,** Nr. 308, s. 171- 172.

[310] **Jenny,** Nr. 309, s. 172; **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art 62, Nr. 1, s. 318.

edimden doğan zenginleşme durumları ile edim dışı zenginleşme durumları arasında hem gerekli şartlar hem de hukuki sonuçları bakımından bir ayrım yapılmalıdır[311]. Ancak bazen, edimden doğan zenginleşme ile özellikle müdahaleden doğan zenginleşmenin birbirinden ayrılması zor olabilmektedir[312].

Çalışmamızda ayırma teorisi doğrultusunda sebepsiz zenginleşmeyi doğuran olaylar genel olarak iki grupta toplanmıştır. Bunlar; edimden doğan zenginleşmeler (Leistungskondiktionen) ve edim dışı zenginleşmelerdir (Nichtleistungskondiktionen). Sebepsiz enginleşmeyi doğuran olayların ayrımı, oldukça önemlidir. Edimden doğan zenginleşme ve edim dışı zenginleşme birbiriyle özel bir ilişki içindedir. Edimden doğan zenginleşmeye dayanan iade talebinin söz konusu olduğu durumda aynı zamanda edim dışı zenginleşmeye dayanan iade talebi söz konusu olmaz. İki taraflı ilişkiler bakımından mantıksal açıdan ifade edilmesine gerek olmayan bu durum, çok kişili ilişkiler bakımından önemlidir. Bu da doktrinde edim dışı zenginleşmelerin ikincilliği (Subsidiarität der Nichtleistungskondiktion) kuralı ile ifade edilmektedir. Bu kural gereğince zenginleşen edimden doğan zenginleşme nedeniyle zenginleşmişse artık edim dışı zenginleşme şartları gerçekleşememektedir. Edim ilişkisinin bu önceliği sayesinde edimden doğan zenginleşmede maddi avantaja sahip olan kişi, sözleşme ilişkisinin olmadığı üçüncü şahısların edim dışı zenginleşme taleplerinden korunmaktadır[313].

---

311 **Schwenzer/ Fountoulakis,** 55. 05.

312 Alman Federal Mahkemesi 'havayolu seyahati' kararında esasen müdahaleden doğan zenginleşme oluşturan bir olayda edimden doğan zenginleşme oluşturduğunu kabul etmiştir. Karara göre davalı çocuk, 18 yaşına girmeden birkaç gün önce, uygun bir uçak bileti aldıktan sonra davacı şirketin tarifeli seferiyle Münih'ten Hamburg'a uçmuştur. Burada, aktarma yapan yolcularla birlikte uçağa tekrar binmiş ve sefer için bir bileti olmaksızın New York'a giden uçağa binmiştir. New York'ta vizesi olmadığı için ABD'ye girişine izin verilmemiştir. Davacı daha sonra bu kişiyi aynı gün içinde Münih'e geri götürmüştür. Davacı, yaptığı diğer masrafların yanı sıra, Hamburg/New York güzergahı için belirlenen standart ücreti ödemesini talep etmiştir. Bkz. BGH NJW 1971, 609- BGHZ 55, 128. Müdahaleden doğan zenginleşme ile edimden doğan zenginleşme arasındaki ilişki hakkında objektif olarak doğru bir karar verebilmek için, hak sahibi taraf ile edinen tarafın durumlarına ilişkin olarak kanundan kaynaklanan menfaat değerlendirmelerinin belirlenmesi ve bunların değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Ellger,** Nhard, Bereicherung durch Eingriff Das Konzept des Zuweisungsgehalts im Spannungsfeld von Ausschließlichkeitsrecht und Wettbewerbsfreiheit, Tübingen 2002, s. 245. Doktrinde bir görüşe göre; söz gelimi fikri mülkiyet hakkı sahibi bir kişi, bir lisans sözleşmesi yapmışsa ve bunun herhangi bir nedenle geçersiz olduğu ortaya çıkmışsa, bu sözleşmenin baştan beri geçersiz olduğu kabul edildiğinde, bir edimden doğan zenginleşmeden söz edilebilir. Ancak, bir kişi başka bir kişinin fikri mülkiyet hakkını herhangi bir izin olmaksızın kullanırsa, müdahaleden doğan zenginleşme hükümlerine tabi olur. **Jenny,** Nr. 322, s. 177- 178.

313 **Lorenz/ Cziupka,** s. 778.

Farklı zenginleşme türleri, farklı unsurlara sahiptir ve farklı sonuçlar ortaya çıkarır[314]. Çalışmamızda edimden doğan sebepsiz zenginleşmeler temel olarak; var olmayan veya geçersiz sebebe dayanan zenginleşmeler, gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmeler ve sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan zenginleşmeler olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Edim dışı zenginleşmeler ise temel olarak; müdahaleden doğan zenginleşmeler, masraftan kurtulmadan doğan zenginleşmeler, rücudan (borçtan kurtulmadan) doğan zenginleşmeler ve beklenmedik hâlden doğan zenginleşmeler olmak üzere dört grupta incelenmektedir.

B. EDİMDEN DOĞAN SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME TÜRLERİ

1. Genel Olarak

Edim kavramı ve bu kavramın sebepsiz zenginleşme hukukundaki işlevi İsviçre doktrininde ve içtihatlarında ayrıntılı olarak ele alınmamıştır[315]. Bununla birlikte, Alman doktrini esas alınarak, edim kavramı, başkasının malvarlığının bilinçli ve bir amaç doğrultusunda artırılması, olarak tanımlanmaktadır[316]. Bu bakımdan edimin söz konusu olabilmesi için iki şart gerçekleşmelidir. Birincisi, başkasının malvarlığının bilinçli olarak artırılması gerekir. Aksi halde edim söz konusu olmamaktadır. Söz gelimi; Bekçi B, işvereninin evi için yanlışlıkla kendi kömürünü yakar. B, işvereninin varlıklarını artırmıştır. Ancak bu artış, bilinçli olarak değil, bilinçsiz olarak gerçekleşmiştir. İkincisi ise malvarlığındaki artışın amaca yönelik olması gerekir. Aksi halde edim söz konusu olmamaktadır.

---

[314] **Jenny,** Nr. 309, s. 172.

[315] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 01.

[316] **Schwab,** MüKo BGB, § 812, Nr. 47 vd.; **Reuter,** Dieter/ **Martinek,** Michael, Ungerechtfertigte Bereicherung, (Handbuch des Schuldrecht in Einzeldarstellungen, Band4/ Teilband2), 2. Auflage, Tübingen 2016, s. 13; **Wieling,** Hans Josef/ **Finkenauer,** Thomas, Bereicherungsrecht, 5. Auflage, Berlin 2020, Nr. 3- 5, s. 15; **Musielak**, s. 161; **Lorenz/ Cziupka,** s. 778; **Jenny,** Nr. 322, s. 177; **Beuthien**/ **Weber,** s. 3. Burada edimin konusu mal ya da hizmet olabilir. Roma hukukundaki 'datio' kavramı biraz daha dardır. Bu kavram mal edinme anlamına gelir. Bkz. **Apathy/ Klingenberg/ Pennitz,** s. 196. Edimden doğan zenginleşmelere Türk hukukunda en sık rastlanan örnekler; sosyal sigorta kurumlarının yanlış hesaplama neticesinde sigortalıya fazla ödeme yapması ya da abonelerin su, elektrik, doğalgaz ya da telefon işletmelerine fazladan ödeme yapması halleridir. Bkz. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 421.

Edim kavramı üç ana işlevi yerine getirmektedir[317]. İlk olarak, edimden doğan zenginleşme ve edim dışı zenginleşme arasında ayrım yapılmasına hizmet eder. Söz gelimi; bir kişi bir eşyayı kiraya verirse, sadece zilyetliğin geçici olarak devrini sağlar; kiracı kira süresinin bitiminden sonra eşyayı teslim etmezse, izinsiz kullanımın maddi avantajını bir müdahaleye dayanarak elde eder. İkinci olarak edim kavramı, zenginleşmenin konusunu ve dolayısıyla zenginleşme talebinin içeriğini ve kapsamını belirlemeye hizmet eder. Son olarak, edim kavramı özellikle borçlunun alacaklıya çeşitli hukuki nedenlerle borçlu olduğu durumlarda fiili kazandırmanın tahsis edilmesinde ve örneğin çok kişili ilişkilerde sebepsiz zenginleşmenin taraflarının belirlenmesinde kullanılabilmektedir. Söz gelimi; bir ürünün imalatçısı doğrudan bir toptancının müşterisine teslimat yaparsa, bunun imalatçı tarafından müşteriye karşı yerine getirilen bir edim mi yoksa bir yandan imalatçı tarafından toptancıya ve diğer yandan toptancı tarafından müşteriye karşı yerine getirilen bir edim mi teşkil ettiği belirlenmelidir. Bu soru sadece edimin yerine getirilmesiyle ilgili olarak değil, aynı zamanda özellikle ilgili sözleşmelerin geçerlilik eksiklikleri olması durumunda da gündeme gelir[318].

Edimden doğan zenginleşme (Leistungskondiktion- Zuwendungskondiktion)[319], kazananın malvarlığının arttığı, kazandıranın ise malvarlığının azaldığı zenginleşmedir. Bu tür zenginleşme çoğu zaman alacaklının borçlu lehine kazandırmada bulunduğu hâllerde doğmaktadır[320]. Edimden doğan zenginleşmeler, haksız bir şekilde elde edilen menfaatlerin iadesi edilmesini amaçlayan tüm zenginleşme taleplerini kapsamaktadır. Bu nedenle,

---

[317] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 01.

[318] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 01.

[319]Edimin ifasından doğan zenginleşme, doktrinde kazandırmadan doğan zenginleşme (Zuwendungskondiktion) olarak da ifade edilmektedir. **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2613, s. 958. Ancak doktrinde kazandırma (Zuwendung) ve edim (Leistung) kavramlarının farklı olduğu, kazandırma kavramının temelde malvarlığındaki gönüllü bir artışı ifade ederken edim kavramının malvarlığındaki bilinçli ve amaçlı bir artışı ifade ettiği, buna rağmen terminolojide tutarlı bir ayrımın yapılmadığı ve bu nedenle de kavramların kullanımı esnasında, hangi anlamı ihtiva ederek kullanıldığının belirtilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Görüş için bkz. **Voser,** s. 208- 209. Ayrıca doktrinde; eİBK m. 71'de (İBK m. 62/2)'nin, yoksun bırakılan tarafın maddi avantaj sağlayan faaliyetinin, bir *'edim (Leistung)*' olarak değil, bir *'kazandırma (Zuwendung)'* olarak tanımlandığına ilişkin görüş için bkz. **Bühler,** s. 137. *"Zuwendung"* ve *"Leistung"* kavramlarının edâ anlamına geldiğine ilişkin bkz. **Bussy,** Andre, "İsviçre Hukukunda Sebepsiz Zenginleşmenin (Haksız İktisap) Umumî Şartları Üzerinde Bir İnceleme", (Çeviren: Kemal Tahir Gürsoy), AÜHFD, C. 5, S. 1, Mayıs 1948, s. 197.

[320] "*Sosyal sigorta kurumlarının yanlış hesaplama sonucunda sigortalıya hak ettiğinden fazla para ödemeleri, ülkemizde edim zenginleşmesine yol açan en yaygın örnekleri oluştururlar. Bu olaylar, abonelerin su, elektrik, doğalgaz ve telefon işletmelerine fazla ödemede bulunmaları olaylarında adeta yarışır."* **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 421.

edimden doğan zenginleşme, zenginleşme alacaklısının belirli bir yükümlülükle ilgili olarak zenginleşme borçlusuna sağladığı menfaatlerin iadesine hizmet eder. Bu tür bir menfaatin sebepsiz olduğu kabul edilir. Bu nedenle, söz konusu menfaat, haklı bir nedene dayandırılamıyorsa iade edilmelidir[321]. Edimden doğan zenginleşmenin temel unsuru, genellikle iade borçlusunun elde ettiği menfaati elinde tutma hakkını veren hukuki bir dayanağın bulunmamasıdır[322]. Böyle bir hukuki dayanağın mevcut olup olmadığı, borçların doğması ve ortadan kalkması ile ilgili kurallara göre; özellikle de sözleşme, aile, eşya veya miras hukuku kurallarına ve sosyal güvenlik hukuku gibi kamu hukuku kurallarına göre belirlenmektedir[323]. Hukuki bir dayanağın yokluğunun iade alacaklısı tarafından ispat edilmesi gerekmektedir[324].

Edimden doğan zenginleşme, sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamındaki en önemli gruptur[325]. Edimden doğan zenginleşmede esasen, kazandıran ile kazananın malvarlıklarında bir yer değiştirme söz konusu olur[326]. Söz gelimi, A, B'ye satım sözleşmesine dayanarak beş yüz bin lira ödemede bulunmuş olsun. Sözleşmenin geçersiz olduğu varsayımında B, A'nın yapmış olduğu ödeme sebebiyle A aleyhine zenginleşmiştir. Söz konusu kazandırma borçlu tarafından bizzat yapılabileceği gibi onun hesabına işlem yapan bir yardımcısı tarafından da yapılabilir.

İsviçre Federal Mahkemesi, çeşitli kararlarında İBK m. 62/1 (TBK m. 77/1)'in edimden doğan zenginleşme türlerinde hiçbir şekilde uygulanamayacağını, aksine bunların sadece İBK m. 63/1 (TBK m. 78/1) kapsamında değerlendirileceğini belirtmiştir[327]. Ancak doktrinde bu durum, haklı olarak, sert bir şekilde eleştirilmektedir[328].

---

[321] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 5, s. 441.

[322] **Musielak,** s. 162; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 5, s. 442.

[323] BGE 130 V 414 E 6; BGE 128 V 50 E 3 f; BGE 124 II 570 E 4.

[324] Buna karşın, bir ödemeyi alan kişinin ödemenin hediye olarak yapıldığını iddia etmesi halinde bunu ispat etmesi gerektiğine dair bkz. BGE 105 II 104 E 3.

[325] **von Caemmerer**, s. 342.

[326] **von Tuhr/ Peter**, s. 472- 473.

[327] BGE 123 II 101, 107.

[328] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 55. 04. TBK m. 78/1 (İBK m. 63/1), yalnızca borçlanılmamış bir edimin ifası için yapılan ödemeleri içermektedir. Ancak doktrinde bir görüşe göre; bu kapsama giren başka durumlar da vardır. Örneğin; bozucu şarta bağlı hukuki işlemlerde şartın gerçekleşmemesi durumu, gerçekte ahlaki bir yükümlülüğü olmadığı halde kendisini yükümlü sanarak kazandırmada bulunulması durumu bu kapsamda sayılabilir. Görüş için bkz. **von Tuhr/ Peter,** s. 487.

TBK m. 77/2 (İBK m. 62/2), çeşitli edim yoluyla zenginleşme hallerini örnek kabilinden listelemektedir. Zira söz konusu hükümde kapsamın belirlenmesi ve çerçeve çizilmesi amacıyla bir sayım yapılmamış, örnek olması amacıyla bir listeleme yapılmıştır[329]. Tüm bu taleplerin ortak noktası, alacaklının, hukuki dayanağı olmayan bir kazandırmasına dayanmasıdır. Ancak hükümde zikredilen örnekler hukuki dayanaktan yoksunluğa ve dolayısıyla edimin iade edilebilirliğine yol açan koşullar bakımından farklılık gösterir[330]. Edimden doğan sebepsiz zenginleşmeler[331] temel olarak; var olmayan veya geçersiz sebebe dayanan zenginleşmeler *(condictio sine causa- condictio indebiti)* (TBK m. 77/2 ve m. 78/1), gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmeler *(condictio ob causam futuram= condictio causa data causa non secuta)* (TBK m. 77/2) ve sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan zenginleşmeler *(condictio on causam finitam)* (TBK m. 77/2) olmak üzere üç grupta incelenmektedir[332]. Ancak kanunda örnekleme suretiyle sayılmasa da edimden doğan zenginleşme türleri arasına çok kişili ilişkiler de dahil edilmelidir. Değişen dünyanın gereksinimleri karşısında bu başlığın da eklenmesini gerekli gördüğümüzden, bu bölümde '*çok kişili ilişkilerde edimden doğan zenginleşmeler*[333]' konusunu da incelemekteyiz.

---

[329] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1480, s. 382. İBK m. 62'de (TBK m. 77) sıralanan sebepsiz zenginleşme türleri yalnızca örnek niteliğindedir. Bu hüküm, kapsamlı bir liste içermemektedir. Bkz. 123 III 101 S. 107 E. 3a. AMK m. 812 ve devamında sıralanan münferit sebepsiz zenginleşme talepleri, genel kuralın örnekleridir. Bkz. **Hensel,** s. 9. Genel hükümde belirtilmemekle birlikte, edimden doğan zenginleşmelerin bir örneği olarak hukuka ve ahlaka aykırı şekilde elde edilen edimlerin de gösterilebileceğini ifade eden görüş için bkz. **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Vor. Art. 62- 67, Nr. 3, s. 316.

[330] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 7, s. 442.

[331] **Koziol,** Helmut/ **Welser,** Rudolf, Grundriß des bürgerlichen Rechts, Band I Allgemeiner Teil und Schuldrecht, 9. Auflage, Wien 1992, s. 420 vd.; **von Tuhr/ Peter,** s. 476.

[332] **Kramer,** Obligationenrecht, Nr. 424, s. 189; **Musielak,** s. 162; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s 509. İsviçre Borçlar Kanunu'nun 2020 tasarısında, İBK m. 62/2'deki (TBK m. 77/2), geçerli sebebin yokluğu, gerçekleşmeyen veya sonradan ortadan kalkan sebeplere dayalı zenginleşme kuralı kaldırılarak yerine; *"bu konuda tasfiyeye ilişkin düzenlemeler saklıdır"* demek suretiyle Tasarıda yer alan tasfiyeye ilişkin özel düzenlemelere göndermede bulunulmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Yağcıoğlu,** Ali Haydar, Model Bir Kanun Tasarısı Niteliğindeki "İsviçre Borçlar Kanunu'nun Genel Hükümleri Hakkındaki 2020 Tasarısı (OR 2020)" Hükümlerine İlişkin Açıklamalar, 1. Baskı, Ankara 2021, s. 217- 218.

[333] Bu kapsamda zenginleşme zincirleri (Bereicherungsketten) ve edim zincirleri (Leistungsketten) kavramları da sıkça ifade edilmektedir. Edim zinciri; üç taraflı ilişkilerin en basit kümesi olarak ifade edilmektedir. Örneğin; Toptancı (T), aracı (A) ve son müşteri (M) arasındaki ticaret zinciri, edim zinciri olarak ifade edilebilir. Bkz. **Plate**/ **Geier**, s. 1617. Çok kişili ilişkilerin özellikle edimden doğan sebepsiz zenginleşmeler bakımından önem arz ettiğine ilişkin görüş için bkz. **Riemer,** Nr. IV, s. 35.

2. Var Olmayan veya Geçersiz Sebebe Dayanan Zenginleşmeler

a) Genel Olarak

TBK m. 77 hükmünden anlaşılacağı üzere var olmayan veya geçersiz sebebe[334] dayanan zenginleşmeler iki farklı şekilde ortaya çıkabilir[335]. Birincisi tarafların kazandırma esnasında hukuki sebep konusunda anlaşmamış olmalarıdır. İkincisi ise tarafların üzerinde anlaştıkları hukuki sebebin geçersiz olmasıdır. Geçersiz hukuki sebep üzerinde anlaşan taraflar bakımından kanun koyucu TBK m. 78'de '*borçlanılmayan edimin ifası*' başlıklı özel bir hüküm ihdas etmiştir.

Geçerli bir neden olmaksızın yapılan kazandırmalara ilişkin ifade, hukuki dayanağı olmayan kazandırmaların geri alınabileceğine ilişkin genel ilkeyi ortaya koymaktadır. Bu ilke en önemli ifadesini borçlanılmamış edimin ifasında *(condictio indebiti)* bulmaktadır. Bu sebepsiz zenginleşme, gerçekte var olmayan bir borcu ödemek için sağlanan kazandırmaların iadesine hizmet eder.

TBK m. 77/2'de yer alan geçerli olmayan sebebe dayanan kazandırmalar *(condictio sine causa)* ile TBK m. 78/1'de yer alan borç olmayan edimlerin *(condictio indebiti)* birbirlerinden bağımsız olup olmadıkları konusunda doktrinde iki temel görüş mevcuttur. Doktrinde bir görüşe göre; söz konusu iki kazandırma birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirilemez. Bu görüşe göre; tarafların hukuki dayanakları üzerinde anlaşmaya varmadıkları, geçerli bir sebebe dayanmayan kazandırmaların *(condictio sine causa)*[336] ve borç olmayan edimlerin *(condictio indebiti)* ne ölçüde bağımsız bir öneme sahip olması gerektiği açık şekilde ifade edilmediğinden *condictio indebiti*, *condictio sine causa* ile aynı kefeye konulmalıdır[337]. Kural olarak geçerli bir sebebe dayanmayan kazandırmalar, borç olmayan bir edimin ifasını gerektirir. Bu nedenle sebepsiz zenginleşme talebi yalnızca TMK

---

[334] *"…geçersiz sözleşmeden kaynaklanan (sebepsiz zenginleşmeden) kaynaklı davalarda görevli olduğu belirtildiğinden, konunun sebepsiz zenginleşme hükümlerini ilgilendirdiğinden…"* Yargıtay 10. HD, T. 30.03.2017, E. 2017/1490, K. 2017/2724, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

[335] **Öz**, Sebepsiz Zenginleşme, s. 81.

[336] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1481, s. 382; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 11, s. 452.

[337] **Stadler,** Astrid, BGB § 812 Nr. 1- 86, in: Jauernig Bürgerliches Gesetzbuch Kommentar, 19. Auflage 2023, Nr. 13; **Schwenzer/ Fountoulakis**, Nr. 56. 03.

m. 78/1 borçlanılmamış edimin ifasının *(condictio indebiti)* şartları uyarınca ileri sürülebilir[338]. Edimi yerine getiren ile edim alacaklısı arasında bir borç ilişkisi hiç kurulmamışsa veya geçerli bir şekilde kurulmamışsa veya edim anında bu ilişki zaten sona ermişse, başlangıçta borç olmayan bir şey için edim sağlanmış kabul edilir[339]. Doktrinde bir görüşe göre; sözleşmeden ex tunc etkisiyle dönme, sağlanan edimlerin en başından itibaren hukuki dayanaktan yoksun olduğu ve *condictio indebiti* yardımıyla geri alınması gerektiği anlamına gelir[340]. Bununla birlikte, tüm bu durumlarda iade, edimde bulunanın 'kendisini borçlu sanmış olması' ek şartına tabidir (TBK m. 78/ 1).

Doktrinde bizim de katıldığımız diğer görüşe göre[341]; söz konusu iki kazandırma birbirinden bağımsız değerlendirilmelidir. Nitekim kanunda düzenleniş şekline bakıldığında da söz konusu kazandırmaların, bağımsız olduğu sonucuna varmak gerekir. Bu bağlamda, söz konusu iki kazandırmayı temel olarak aynı başlık altında fakat farklı alt başlıklarda ele almayı uygun bulmaktayız. Dolayısıyla bu görüşün kabulüne ilişkin ayrıntılı açıklamalar da çalışmamızda, 'sebep üzerine anlaşma olmamış zenginleşmeler *(condictio sine causa)*' ve 'borç olmayan edimin ifası *(condictio indebiti)*' başlıkları altında ele alınmaktadır.

b) Sebep Üzerinde Anlaşma Olmamış Zenginleşmeler

Kazandırmada bulunan ile zenginleşenin hukuki sebep bakımından farklı farklı şeyleri temel almaları, sebep üzerinde anlaşma olmama durumunu ifade eder. Bu tip zenginleşmelerde, kazandırma sebebi anlaşılamadığı için TBK m. 78'den farklı olarak, iade alacaklısının hatasının varlığı şartı aranmamıştır[342]. Taraflardan birinin ifa sebebiyle diğerinin bağış sebebiyle hareket etmesi durumu böyledir[343]. Söz gelimi[344]; A, B'ye borcu

---

[338] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 11, s. 452; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1544, s. 397.

[339] **Schwenzer/ Fountoulakis**, Nr. 56. 04. Söz gelimi, alıcının satın alma bedelini ödediği satış sözleşmesi, taraflardan birinin ehliyetsizliği, ahlaka aykırılık veya kanuna aykırılık ya da şekle aykırılık nedeniyle hiçbir zaman geçerli bir şekilde akdedilmemiştir. Bkz. BGE 123 III 101 vd.; BGE 115 II 28 vd.

[340] **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 3, s. 464.

[341] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 82; **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 138 vd.

[342] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 82.

[343] **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 138.

[344] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 81. *"Mahkemece, taraflar arasındaki sözleşme asıl davada davacı tarafın fiil ehliyetini haiz olmaması sebebiyle geçersiz kabul edilmiş ve davalı tarafça yapılan ödemelerin sebepsiz*

olduğu düşüncesiyle beş yüz bin lira versin. B de A'nın kendisine verdiği bu parayı bağışladığını düşünsün. Söz konusu durumda taraflar sebep üzerinde anlaşmamıştır. Yine A, B'nin saatini satın almak üzere B'ye bir miktar para verdiği hâlde B, bu parayı A'nın çocuğunun kırdığı tablonun tazminatı olarak kabul ettiyse aynı durum söz konusudur[345].

İfanın tasarruf işlemi gibi bir hukuki işlemle gerçekleşmesi hâlinde, taraflarca üzerinde anlaşılamamış olan konu, kazandırıcı işlemi sakatlamışsa sebepsiz zenginleşme meydana gelmez. Zira, böyle bir durumda karşı tarafın zenginleştiğinden söz edilemeyeceği için istihkak talebi söz konusu olur. Söz gelimi; A, malını B'ye kiraladığı düşüncesiyle vermiş fakat B, bu malı satın alma düşüncesiyle teslim almıştır. Bu durumda mülkiyet devri gerçekleşmediğinden B'nin sebepsiz zenginleşmesinden bahsedilemez. Dolayısıyla A, iadeyi sebepsiz zenginleşme davasıyla değil istihkak davasıyla talep eder. Yine A malını, kişide hata suretiyle alacaklısı B sandığı C'ye teslim etmişse aynı durum söz konusudur.

Geçerli neden olmaksızın kazandırma *(condictio sine causa)* için başka örnekler vermek de mümkündür[346]. Söz gelimi; var olmayan bir tazminat ödeme yükümlülüğünün veya hiç akdedilmemiş bir sözleşmenin ifası, sigorta ettirenin tazminat hakkı sona ermiş olmasına veya sigorta teminatının başka bir kişiyle ilgili olmasına rağmen bir sigorta bedelinin ödenmesi, borçlu tarafından geri ödeme olarak ödenen bir tutarın alacaklı tarafından hatalı olarak iade edilmesi, zaten ödenmiş olan bir faturanın tekrar ödenmesi, alacaklıdan başka birine ifa, özellikle bankanın yanlış müşteri lehine kredi vermesi, şekil bakımından geçersiz bir sözleşme kapsamında ifa, geçersiz bir sözleşme veya geçersiz bir

---

zenginleşme hükümlerine göre iadesi gerektiği belirtilmiş ise de karşı dava tarihine kadar yapılan aidat ödemelerinin hesaplandığı bilirkişi raporu dikkate alınarak karar verilmiştir. Oysa, geçersiz sözleşmenin ifası istenemeyeceğinden, taraflar birbirlerine verdiklerini TBK'nın 77. maddesi hükmüne dayanarak sebepsiz zenginleşme kurallarına göre geri talep edebilirler." Y. 23. HD. 25. 02.2020, 157/ 1313. Araç satışı bakımından Y. 3. HD, 14. 11. 2018, E. 2017/1150, K. 2018/ 11528. Taşınmaz satışı bakımından YİBK 10. 07. 1940, E. 1939/ 2, K. 1940/ 77, kararlar ve ayrıntılı bilgilendirme için bkz. **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 509.

[345] Benzer örnek için bkz. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 82.

[346] Benzer örnekler için bkz. **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1482, s. 382. *Condictio sine causa* halleri için İsviçre Federal Mahkemesi'nin de pek çok kararı vardır. Söz gelimi; gayrimenkul alımına gerekli izin verilmeyen bir yabancının gayrimenkul satın alma bedelini peşin ödemesi nedeniyle meydana gelen sebepsiz zenginleşme BGE 110 II 335/337 E. 1. Geçersiz bir satın alma sözleşmesi nedeniyle zenginleşme 106 II 36/40 f. E. 4. Geçersiz bir bağışlama vaadi nedeniyle havale yoluyla zenginleşme BGE 105 II 104/106 ff. E. 3, 4. Geçersiz bir kira sözleşmesine dayanarak zenginleşme BGE 64 II 132/135 vd. E. 4 fr. Hukuki olarak geçersiz bir sözleşmeden edim elde ederek zenginleşme BGE 45 II 447/450 E. 2 fr. Kararlar ve ayrıntılı bilgilendirmeler için bkz. **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 6, s. 319 vd.

sözleşme vaadi, bir makamın gerekli onayını almadığı için geçersiz olan bir sözleşme, tüketicinin geri alma hakkını kullandığı bir kapıdan sözleşme, borçlanılandan daha fazla ifa, özellikle fazla ödenen kira veya aşırı yüksek bir sigorta bedeli bu duruma verilen örnekler olarak sıralanabilir. Ancak bağlayıcı olmadığı ileri sürülen ve tek taraflı olarak bağlayıcı olmayan bir sözleşmeden (TBK m. 28 ve TBK m. 30 vd.) elde edilen edim açısından durum farklılıklar arz edebilmektedir.

c) Borç Olmayan Şeyin İfası (condictio indebiti)

aa) Genel Olarak

Mevcut olmayan bir borcun ifası kapsamında gerçekleştirilen edimler, geçerli bir hukuki dayanak olmaksızın gerçekleştirildikleri için TBK m. 77/1 uyarınca geri alınabilir. Bu nedenle, borç olmayan bir edimin geri alınması, edimden doğan zenginleşmenin bir alt türüdür[347]. TBK m. 77 edim dışı sebepsiz zenginleşmeleri de kapsarken TBK m. 78/1'de yer alan özel düzenleme, edimden doğan sebepsiz zenginleşmeleri kapsar. TBK m. 77/1'deki genel kuralın kapsamına girmeyen edimden doğan zenginleşme durumlarında iade, genellikle yalnızca edimin yükümlülük hakkında yanılarak ve isteğe bağlı olarak gerçekleştirilmesi halinde mümkündür[348].

[347] **Wendehorst,** Christiane, Beck'scher Online- Kommentar, Bürgerliches Gesetzbuch (BeckOK BGB), § 812 Nr. 1-294, Herausgegeben von: Hau, Wolfgang/ Poseck, Roman, 71. Ed. 1.8.2024, Nr. 37; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 63, Nr. 1, s. 456; BGE 123 III 101/107 E. 3a. Sebepsiz zenginleşme talebi, İBK m. 62/2 (TBK m. 77/2) uyarınca bir edimin sebepsiz bir şekilde, yani geçerli bir neden olmaksızın, sonradan ortadan kalkan bir nedenle veya gerçekleşmemiş bir nedenle sağlanmış olması halinde söz konusu olur. Bir kazandırma, tarafların hukuki dayanağı üzerinde anlaşmaya varmamış olmaları veya bir borcun yerine getirilmemesi durumunda sebepsiz olarak sağlanmış olur. Bir edim için sözleşmeye dayalı veya hukuki bir dayanak varsa, sebepsiz zenginleşme kapsamına girmez. Örneğin, edim sağlayan ile edimden faydalanan arasında bir borç ilişkisi hiç kurulmamışsa veya etkili bir şekilde kurulmamışsa, borç olmayan bir edim söz konusudur. Bkz. Zürich, Obergericht, HG130071 vom 08.06.2015.

[348] **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 1, s. 321.

bb) Haklı Bir Sebebin Olmaması

TBK m. 77 bağlamında sebepsiz zenginleşmenin meydana gelebilmesi için objektif olarak haklı bir dayanağın bulunmaması gerekir. Ancak TBK m. 78/1'deki borç olmayan bir edimin ifası durumunda *(condictio indebiti)*[349], edimi yerine getiren kişinin kendisini borçlu sanarak ifada bulunduğuna ilişkin sübjektif bir unsur da dikkate alınmalıdır[350]. Dolayısıyla TBK m. 78/1'de bu ilke, ödendiği iddia edilen borcun varlığına ilişkin bir yanılmanın[351] ispatına da bağlı kılınmıştır. Borçlanılmamış edimin ifasından kaynaklanan bir zenginleşme yasağı, sadece ödemeler için geçerli olmayıp mal ve hizmet edimlerinin yerine getirilmesini de kapsamaktadır[352].

cc) Özel İspat Şartı

TBK m. 78/1'e göre; borçlanılmamış edimi, kendisini borçlu sanarak yerine getiren kimse, bu durumu ispat ederse iade talebinde bulunabilir. Hükümde ifade edilen borçlanılmamış edimin ifası yoluyla meydana gelen sebepsiz zenginleşme, esasen TBK m. 77'de düzenlenen geçerli bir sebebe dayanmayan sebepsiz zenginleşmelerdendir. Ancak kanun koyucu, bu tip sebepsiz zenginleşmeleri, uygulama alanının özelliklerinden ve öneminden dolayı ayrı bir hükümle düzenleme gereği duymuştur[353]. Genel hüküm olarak düzenlenen TBK m. 77/1 karşısında TBK m. 78 özel hüküm niteliği taşır[354].

---

[349] **Apathy/ Klingenberg/ Pennitz,** s. 197. İBK m. 63 (TBK m. 78), ödemeden bahsetmektedir. Doktrinde bir görüşe göre; bu, bir borcu yerine getirmeye yönelik herhangi bir edimi ifade eder. **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 2, s. 464. Ancak TBK m. 78'de (İBK m. 63) ifade edilen edimin, yalnızca ifa amacıyla edimi (causa solvendi) kastettiğini belirten görüş de mevcuttur. **Han,** s. 457.

[350] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 10d, s. 452.

[351] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 63, Nr. 1, s. 409; BGE 123 III 101 E. 3.

[352] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 63, Nr.1, s. 456.

[353] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 83.

[354] **Kaufmann- Bütschli,** s. 55. İsviçre Federal Mahkemesi'nin yerine getirilmesi gereken talebin mevcut olmaması veya tarafların hukuki sebep üzerinde, açık veya gizli bir şekilde anlaşmamış olması durumunda genellikle İBK m. 63 (TBK m. 78) anlamında borçlanılmamış bir edimin ifasının söz konusu olduğuna ilişkin kararları mevcuttur. Örneğin; irade eksikliği nedeniyle itiraz edilen sözleşmeye ilişkin karar için bkz. BGE 114 II 131 E. 3. Sözleşmenin hükümsüzlüğüne ilişkin karar için bkz. BGE 123 III 101.

Sebepsiz zenginleşme çeşitleri içinde yalnızca 'borçlanılmamış edimin ifası' hâlinde özel bir ispat şartı aranır[355]. Kendini borçlu sanarak ifayı gerçekleştiren kişinin, mevcut bir yükümlülüğün yanılarak yerine getirilmesinin yanı sıra, söz konusu edimin bir borcun ifası için yapıldığını ve yükümlülüğün mevcut olmadığını ispat etmesi gerekir[356]. Borçlanılmamış edimin ifası, ifayı gerçekleştirenin rızasıyla olmakla birlikte kendisini borçlu sanarak gerçekleşmiş olmalıdır. Zira hükümden açıkça anlaşılacağı gibi, ifa edenin, kendisini borçlu sanarak ifayı gerçekleştirdiğini ispat etmesi gerekir[357].

Borçlanılmamış edimin ifası kapsamında sebepsiz zenginleşmeden doğan iade davasıyla, bir borcun ortadan kaldırılması amacıyla bir ödeme yapıldığını, bu borcun mevcut olmadığını ve borcun varlığının yanılarak kabul edildiğinin kanıtlanması gerekir[358]. Davalı borcun varlığını değil, davacı borç olmadığını kanıtlamak zorundadır. Bununla birlikte, davalı iyi niyetle, özellikle aksi yönde kanıtlar sunarak ispat sürecinde iş birliği yapmalıdır[359]. Bu hüküm, edim sahibinin, var olmadığı kendisi tarafından bilinen bir borcu ifa etmek için ödediği şeyi iade almasının çelişkili davranışa eşdeğer olacağı düşüncesine dayanmaktadır. Söz konusu hüküm, asıl borcun zamanından önce sona ermesi halinde erken ödenen faize uygulanmaz[360]. İade talep eden tarafın edim anında kendi edim yükümlülüğü konusunda gerçekten yanılıp yanılmadığına somut olayın şartlarına göre hakim karar verir[361].

---

[355] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 83.

[356] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 63, Nr. 2, s. 409; BGE 64 II 121, 125. Ancak hem içtihatlarda hem de doktrinde diğer şartların kanıtlanması halinde yanılmanın kanıtlanmasına ilişkin herhangi bir katı kriterin uygulanmayacağı ifade edilmektedir. BGE 64 II 121, 126; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 07; **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 9, s. 466.

[357] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1534, s. 395; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 63, Nr. 2, s. 409; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 63, Nr. 1, s. 456; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 83; BGE 123 III 101 E. 3; BGE 64 II 121, 125.

[358] BGE 64 II 121/125 E. 1.

[359] **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 63, Nr. 3, s. 322; BGE 119 II 305/305 f. E. 1.

[360] BGE 52 II 228/232 E. 1, 2.

[361] **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 63, Nr. 3, s. 322.

dd) İfa Edenin İradesi

İsteğe bağlı ifa durumunda yanılmanın ispatlanması zorunluluğu ile kanun koyucu, zenginleşmenin, aleyhine zenginleşilen tarafın iradesiyle gerçekleştiği edimden doğan zenginleşme olarak adlandırılan alan için özel bir düzenleme yaratmış olup, bu düzenleme TBK m. 77'deki genel kuraldan ayrılmaktadır[362]. Edimden doğan zenginleşmede zenginleşmenin, aleyhine zenginleşilen kişinin iradesiyle gerçekleşmiş olması gerekir. Buna karşılık, edim dışı zenginleşme hallerinde zenginleşme, aleyhine zenginleşilen tarafın iradesi dışında ve genellikle müdahalesi olmaksızın gerçekleşir[363].

Öte yandan, tüm irade dışı edimler için yanılmanın kanıtlanmasına gerek yoktur. Bazı durumlarda, sadece edimin istem dışı yapılıp yapılmadığının incelenmesi gerekir[364]. İsviçre Federal Mahkemesi'nin içtihadına göre, İBK m. 66 (TBK m. 81) saklı kalmak şartıyla, genel olarak kınanabilir bir şekilde *(condictio ob turpem vel iniustam causam)* elde edilen menfaatlerin geri alınması için yanılmanın kanıtlanması gerekmemektedir[365].

Sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebinin sadece edimin yerine getirilmesinden sonra ortaya çıkan bir olguya dayandığı durumlar TBK m. 78/1'in kapsamına girmez. Bu durum örneğin, henüz akdedilmemiş bir sözleşmeye ilişkin olarak halihazırda edim sağlayan bir kişinin, bu sözleşmenin daha sonra akdedilmemesi halinde sebepsiz zenginleşme talebinde bulunması halinde geçerlidir. Bu talep TBK m. 77 kapsamında değerlendirilecektir. Aynı durum, şartın gerçekleşmemesi halinde, şarta bağlı bir sözleşmeye dayanarak sağlanan edimden doğan sebepsiz zenginleşme için de geçerlidir[366].

Bir edim TBK m. 78/1'in uygulama alanına giriyorsa ve iradi olarak (isteyerek) yerine getirilmişse, edim sahibi bunu ancak yanılarak geçerli bir yükümlülüğün varlığını kabul etmişse TBK m. 77 uyarınca geri alabilir. Ancak, yanılgı yalnızca edimle ilgili olmalı ve aynı zamanda edimin dayandığı işlemin geçerliliğini etkilememelidir. Edimi

---

[362] BGE 129 III 646/649 vd. E. 3.2; **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 2, s. 318.
[363] **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 2, s. 318; BGE 123 III 101/107 E. 3a.
[364] BGE 123 III 101/107 E. 3a.
[365] BGE 123 III 101 E. 3a S. 107.
[366] **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 2, s. 318.

gerçekleştiren kişi bir borcun mevcut olmadığını biliyorsa veya bu konuda şüpheleri varsa ve yine de edimi kendi isteğiyle gerçekleştiriyorsa, edimi ifa sırasında bu hakkını saklı tutmadığı sürece, iade söz konusu olmaz[367]. Dolayısıyla TBK m. 78/1 uyarınca iade talebi reddedilir[368].

Söz konusu yanılgının TBK m. 30 anlamında bir yanılma olması önemli değildir[369]. Burada salt bir hukuki yanılma yeterlidir[370]. Yanılmanın mazur görülebilir olup olmadığı da önemsizdir[371]. Başka bir ifadeyle her türlü hata, hukuki hata veya fiili hata, mazur görülebilir veya mazur görülemez hata, iade hakkı verir[372]. Kendini borçlu sanarak yapılan ifada ifa eden alacaklının kusurlu olması halinde de sebepsiz zenginleşmeye ilişkin iade talebinde bulunulabilir[373]. Edimde bulunanın bir borcu yerine getirmediği gerekli özen gösterilerek tespit edilebilse bile iade talebi söz konusu olabilir[374]. Öte yandan, edimde bulunanın söz konusu borcun varlığı konusunda şüpheleri varsa, edimde bulunan daha önce buna uygun bir

---

[367] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 07; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1535, s. 395.

[368] BGE 123 III 101 E. 3.

[369] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 63, Nr. 1, s. 409; BGE 129 III 646 E. 3.2; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 63, Nr. 5, s. 458; **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 4, s. 465.

[370] BGE 40 II 249 E 5; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 63, Nr. 5, s. 458.

[371] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1534, s. 395. Örneğin, sahte belgeler sonucunda ödeme yapılması halinde onaylayan banka tarafından lehtara karşı geri ödeme talebi. BGE 131 III 227 E. 4.3.

[372] **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 63, Nr. 4, s. 323; BGE 129 III 646/649. Hatanın mazur görülebilirliği kanunda iadenin bir şartı olarak belirtilmemiştir ve bu nedenle bu husus zorunlu değildir. Ancak bu husus İsviçre Federal Mahkemesi'nin uygulamasında (BGE 31 II 291 ff.), bir iadeden menfaat sağlayan için ortaya çıkabilecek dezavantajlara istinaden zaman zaman gerekli görülmüştür. Buna göre; alıcıya verilen bu zarar ancak edim sağlayıcının sorumlu olmadığı bir dezavantajdan kurtarılması söz konusu olduğunda mazur görülebilir. Doktrinde bir görüşe göre; bu değerlendirme isabetlidir. Ancak bu durum iadenin kapsam dışı bırakılmasına yol açmamalı, yalnızca alıcının iadeden kaynaklanan zararının ya zenginleşme değerlendirilirken dikkate alınmasına ya da İBK m. 26'ya (TBK m. 35) kıyasen edim sağlayıcıya yanılmada kusurunun bir sonucu olarak yüklenmesine yol açmalıdır. Görüş için bkz. **von Tuhr/ Peter,** s. 484.

[373] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 512. *"Somut olayda; gönderilen havalenin açıklama kısmına, davalı şirketin bayisi olan dava dışı şirketin bayiye verilen bayi kodu yazılmıştır. Bu olgu ve havalenin davalı şirketin hesabına gönderilmiş olması, ödemenin hataya dayalı olarak yapılmadığını, diğer bir anlatımla davacı şirketin, dava dışı bayinin davalı şirkete olan borcunu ödeme iradesiyle hareket ettiğini göstermektedir."* Yargıtay 3. HD., T. 18. 10. 2016, E. 2015/ 17841, K. 2016/ 11709, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

[374] BGE 129 III 646 E 3.

çekince koymamışsa, sonraki ödemelerin iadesi istenemez[375]. Böyle bir şüphenin varlığına rağmen iade talebinde bulunulması, çelişkili davranış oluşturur[376].

İade için ön şart, edimi sağlayan kişinin veya temsilcisinin borç yükümlülüğüne ilişkin bir yanılgı halinde olmasıdır. Mevcut olmadığını bildiği bir borcu ifa eden bir kişi edimini geri alamaz. TBK m. 78'de öngörülen yanılma, ifanın hukuki dayanağı ile ilgilidir ve bu nedenle, işlem temelinde yanılma ile ilgisi yoktur. Bu yanılma edimin gerçekleştirildiği tasarruf işleminin geçerliliğini etkilemez. Ancak edim sahibine, karşı tarafın elde ettiği zenginleşmenin iadesini talep etme hakkı verir[377]. Yanılma ya edimi sağlayan kişinin var olmayan bir gerçeğe inanmasından ya da söz gelimi, borcunun zaten ödenmiş olması gibi bir durumdan habersiz olmasından kaynaklanır.

TBK m. 78/1 anlamında yanılma için aranan şartlar çok katı olmamalıdır. Somut olayın şartlarına göre, ödeyenin, borçlanmadığı şeyi ifa ederken bağış yapma niyetiyle hareket etmediği anlaşılıyorsa, bir yanılma olduğu kabul edilir. Ticari işlemlerde, hiçbir zaman bağış yapma niyetinin olmadığı kabul edilmelidir[378]. TBK m. 78/1'in (İBK m. 63) diğer şartları yerine getirildiği takdirde, yanılmanın ispatı için katı bir kriter aranmaz[379].

Bu hükmün arka planında hakkın kötüye kullanılmasının yasaklanması yatmaktadır. Başka bir ifadeyle edim yerine getiren kişi, borcun mevcut olmadığını bilerek veya varlığından şüphe duyarak edimi yerine getirmişse, yanılmanın varlığı söz konusu değildir. Bu nedenle zenginleşmeden doğan iade talebi kabul edilmez. Bu durumda, ifa eden, edimi geri almak isterse çelişkili bir davranış söz konusu olmakta, bu da hakkın kötüye kullanılması anlamına gelmektedir[380]. Zira karşılıksız olarak yerine getirilen edimler, edimi yerine getiren

---

[375] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 07; **Koller,** Alfred, *"Die Kondiktionssperre von Art. 63 Abs. 1 OR"*, Aktuelle Juristische Praxis, AJP 2006, s. 470; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1533, s. 395; **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 4, s. 465.

[376] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 512.

[377] **von Tuhr/ Peter,** s. 483.

[378] **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 63, Nr. 4, s. 323.

[379] BGE 64 II 121/126 E. 4.

[380] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1535, s. 395. Konuya ilişkin pek çok İsviçre Federal Mahkemesi kararı mevcuttur. Söz gelimi; TBK m. 77 vd. uyarınca iade hakkı, hak sahibi tarafın daha sonraki bir tarihte bundan menfaat elde etmek amacıyla sözleşmenin kendisi tarafından bilinen şekil eksikliğinden şikayetçi olmaması halinde hakkın kötüye kullanılması nedeniyle reddedilebilir (BGE 113 II 187/189 E. 1a). Kiracı, kira

kişinin bilinçli olarak karşılıksız bir kazandırmada bulunmayı amaçlaması halinde geri alınamaz[381]. Zenginleşme talebi de TBK m. 78/1'in (İBK m. 63) uygulama alanında, edimi sağlayan tarafın hatasından değil, geçerli bir hukuki dayanağın olmamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla TBK m. 78/1 bu açıdan talep için ayrı bir dayanak teşkil etmemekte, sadece TBK m. 77'nin (İBK m. 62) bir sınırlamasını oluşturmaktadır[382].

Ancak, edimin iade ihtirazi kaydına tabi olarak yapılmış olması halinde durum böyle değildir. Bu ihtirazi kayıt, yanılma olmaksızın yerine getirilen edime rağmen zenginleşmeye dayanan iade talebinin varlığını haklı çıkarmaktadır[383]. İhtirazi kaydın varlığı durumunda, 78. madde değil, ihtirazi kaydın anlamının yorum yoluyla belirlenmesinden sonra, bu belirlemeye bağlı olarak iade alacaklısının borcun mevcut olmadığını ispat etmesi veya iade borçlusunun belirli bir süre içinde alacağının varlığını ispat etmemesi halinde ödemeyi yapan kişiye karşı bir iade hakkı doğurur[384].

Doktrinde bir görüşe göre; borçlanılmamış edimin ifası bakımından ifa edilmesi gereken borcun mevcut olmaması; bu borcun hiç mevcut olmaması veya ifa sırasında zaten sona ermiş olması halinde söz konusu olur[385]. Bu görüşe göre; bir şarta bağlı alacak, ancak şartın gerçekleşmesiyle doğacağından şartın gerçekleşmesinden önce ifa edilen edim, *condictio indebiti* kapsamında geri alınabilir. Doktrinde aynı durumun henüz doğmamış alacaklar için de geçerli olduğu ifade edilmektedir[386]. Buna göre söz gelimi; nisan ayında

---

sözleşmesinde değişiklik (kira artışı) için şekil şartına uymaktan açıkça, bilerek ve isteyerek vazgeçmişse ve şekil bakımından geçersiz olan sözleşmeyi kendi özgür iradesiyle yerine getirmeyi tercih etmişse, kiracının zenginleşme talebinde bulunması da hakkın kötüye kullanılması teşkil eder (BGE 123 III 70/74 f. E. 3c-d). Öte yandan, bir kiracının kira bedelini itiraz etmeksizin uzun bir süre ödemiş olması, kira sözleşmesindeki şekli bir eksikliğin daha sonra ileri sürülmesi ve zenginleşme taleplerinin ileri sürülmesi halinde bu durum hakkın kötüye kullanılması anlamına gelmez (BGE 138 III 401/405 E. 2.3.3). Geçersiz bir sinallagmatik sözleşme söz konusu olduğunda, taraflardan biri sözleşmenin icra edilebilir olmadığını bilerek ancak karşı edimin gönüllü olarak da sağlanacağına dair gerçek olmayan bir beklenti içinde edimde bulunmuşsa, iade talebi edimin hataen yerine getirilmiş olması şartına bağlı kılınamaz (edim için öngörülen sebebin bulunmaması yeterlidir) (BGE 115 II 28/29 f. E. 1a.).

[381] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 63, Nr. 2, s. 457; **Becker,** BK OR, 1945, Art. 63, Nr. 1, s. 342.

[382] **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 55. 04; **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 1, s. 463; **Koller,** *"Die Kondiktionssperre von Art. 63 Abs. 1 OR"*, s. 468; BGE 115 II 28 E 1a; BGE 64 II 121 E 5;BGE 40 II 249 E 5.

[383] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1535, s. 395; **von Tuhr/ Peter,** s. 484.

[384] **von Tuhr/ Peter,** s. 484.

[385] **von Tuhr/ Peter,** s. 479.

[386] **von Tuhr/ Peter,** s. 479.

başlayan bir kira sözleşmesinde kiranın yanlışlıkla ocak ayında ödenmiş olması durumunda iadenin mümkün olduğu ileri sürülmektedir. Öte yandan, mevcut ancak henüz vadesi gelmemiş bir borcun erken ifa edilmesi durumunda, iadenin kabul edilebilirliği konusunda bir tereddüt oluşabilir. Çünkü 78. madde, borcun olmamasını öngörmektedir. Oysa burada henüz vadesi gelmemiş olsa bile bir borç mevcuttur. Bununla birlikte, doktrinde, en azından alıcının vaktinden önce yapılan ödemeyi elinde bulundurmasına izin verilmesi halinde, kesin olarak zenginleşeceği ara faizin iadesine imkan tanımanın hakkaniyete uygun olacağı ifade edilmektedir[387].

TBK m. 78/1 tüm zenginleşme taleplerine uygulanmaz. Bilinçli olarak yapılan bir kazandırmayla bağlantılı olmayan müdahaleden doğan zenginleşme talepleri baştan itibaren hükmün kapsamı dışındadır. Kendisini borçlu sanarak ödemede bulunma şartı, gelecekteki belirsiz bir olay için bilinçli olarak ifa edilen edimlerin iadesine hizmet eden *condictio causa data causa non secuta* ve edimin amacının sonradan ortadan kalkması halinde uygulanabilen *condictio ob causam finitam* bağlamında geçerli değildir[388]. TBK m. 78/1 (İBK m. 63) aynı zamanda sinallagmatik sözleşmelerin (synallagmatischer Verträge) feshi için de geçerli değildir. Bunun yerine, her bir taraf genellikle kendi ifa yükümlülüğüne ilişkin bir yanılgı olduğunu kanıtlamak zorunda kalmadan TBK m. 77'ye (İBK m. 62) başvurabilir[389].

TBK m. 78'in öngördüğü iade yasağı sadece *'kendi isteğiyle'* yapılan ödemeleri kapsamaktadır[390]. Bu nedenle, baskı altında bir cebri icra tehdidi altında, bir tehdidin etkisi altında veya zorunluluk haline ilişkin bir durumda yapılan ödemeler, ödemeyi yapan kişi en

---

[387] **von Tuhr/ Peter,** s. 479.

[388] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 63, Nr. 3, s. 409; BGE 115 II 28 E 1; **von Tuhr/ Peter**, s. 489- 490; **Guhl**/ **Koller**/ **Schnyder**/ **Druey,** Nr. 10, s. 221.

[389] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 63, Nr. 3, s. 457; **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1576 vd., s. 357; **Koller,** *"Die Kondiktionssperre von Art. 63 Abs. 1 OR"*, s. 468- 470; BGE 115 II 28.

[390] Gönüllü bir şekilde ve hata olmaksızın borçlu olunmayan bir edimi sağlayan kişi, daha sonra bunun iadesini talep ederse çelişkili davranmış olur. Bkz. **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 63, Nr. 3, s. 409. Ayrıca irade dışı sebepsiz zenginleşmelere ilişkin olarak İsviçre Federal Mahkemesi tarafından verilen pek çok karar vardır. Söz gelimi; bir edimin yanlışlıkla ve kasıtsız olarak yerine getirilmesi halinde, borçlanılmamış şeyin gönüllü olarak ifası söz konusu değildir BGE 124 II 570/579 E. 4d. Taraflardan biri sözleşmenin geçersiz olduğunu bilerek ifada bulunursa, kural olarak söz konusu hükmü ileri süremez BGE 115 II 28/29 E. 1a. Kararlar için ve ayrıntılı bilgi için bkz. **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 63, Nr. 1, s. 322.

başından beri hiçbir borcu olmadığının farkında olsa bile geri alınabilir[391]. Söz gelimi, A ile B arasında geçersiz bir satım sözleşmesi gerçekleşmiştir. Tehdit altında olan A, malı B'ye teslim etmişse burada malın mülkiyeti B'ye geçmemiş olacağından sebepsiz zenginleşme söz konusu olmaz. A, istihkak talebiyle malı geri alabilir. Yine kira sözleşmesini feshetme tehdidinin varlığı halinde de bu durum geçerlidir[392].

TBK m. 78/3, özel kanun hükümlerini saklı tutmaktadır. Söz konusu hüküm, İBK m. 63/3'ten farklı olarak, yalnızca *"…diğer kanun hükümleri saklıdır…"* demek suretiyle genel bir göndermede bulunmaktadır. Bununla birlikte İBK m. 63/3'te, iflas kanunu (İsviçre İcra İflas Kaunu- SchKG) hükümlerine açık bir gönderme söz konusudur. Dolayısıyla borç olmayan bir şeyin istem dışı ödenmesine ilişkin en önemli durum, SchKG m. 86'ya göndermede bulunularak İBK m. 63/3'te düzenlenmiştir. Buna göre, hakkında yasal işlem başlatıldığı için borç olmayan bir şeyi ödemeye zorlanan kişi, ödemeyi borç olmadığını bilerek yapmış olsa bile ödenen şeyi iade talep edebilir[393]. Söz gelimi, İİK m. 72/ 7'ye göre (SchKG m. 86); borçlu olmadığı bir parayı, cebri icra tehdidi altında kaldığı için tamamen ödemek zorunda kalan kişi, ödeme tarihinden itibaren bir yıl içinde, paranın geri alınmasını talep edebilir. Söz konusu hüküm, TBK m. 78'den farklı olarak, kendisini borçlu sanarak ödeme yaptığına ve dolayısıyla yanılmaya ilişkin özel ispat şartı aramaz. Burada yalnızca kişinin borçlu olmadığı bir parayı cebri icra tehdidi altında ödemek zorunda kaldığını ispat etmesi yeterlidir[394].

---

[391] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 07; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 63, Nr. 4, s. 457; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 63, Nr. 3, s. 409; BGE 123 III 101 E 3b; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1539, s. 396. Doktrinde bir görüşe göre; borç olmayan şeyin ifası, İBK m. 21 (TBK m. 28) aşırı yararlanma hallerinde de gündeme gelebilir. Burada mağdur, sözleşmenin geçersiz olduğunu bilse bile, sıkıntısı nedeniyle edimi yerine getirmeye zorlanmışsa bunu istihkak veya sebepsiz zenginleşme davası yoluyla geri alabilir. Bu görüşe göre örneğin; konut kıtlığının yaşandığı dönemlerde, kanun koyucunun kiralar için kamu izni şartı (fiyat denetimi) getirmesi ve kiracı veya kiralayanın belirli bir konut vb. elde etmek için resmi olarak onaylanan kiradan daha yüksek bir kira ödemeyi ödemesi halinde ev sahibinin, kiracıya ya da gerekirse Devlete iade borcu doğar. Bu durumda kiracı, ödeme yükümlülüğü konusunda yanılmamış olsa bile iade talep edebilir. **von Tuhr/ Peter,** s. 485.

[392] BGE 129 III 646 E. 3.2.

[393] Doktrinde bir görüşe göre; kamu hukuku kapsamında var olmayan bir borcu, örneğin bir vergi borcunu, mahkemeler aracılığıyla borcun varlığına itiraz etme fırsatı verilmeden ödemeye zorlanan bir kişi için de hukuki durum benzerdir. Bu durumda ifada bulunan kişinin, herhangi bir yanılması söz konusu olmasa da iade talep hakkı olmalıdır. Ancak bu görüşe göre; yanlışlıkla tarh edilen vergilerin geri alınması, vergi borcunun kendisi gibi, bir kamu hukuku meselesidir ve bu nedenle İBK (TBK)'ya tabi değildir. **von Tuhr/ Peter,** s. 486.

[394] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1538, s. 396; **Kuru,** Baki/ **Aydın,** Burak, İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı, 6. Baskı, Ankara 2021, s. 156.

Borçlu olunan şeyden başka bir şey hatayla ödenmişse veya seçimlik ya da genel bir borç söz konusu olduğunda, borçlu sadece bu şeyin borcunun konusu olduğuna dair yanlış bir inançla bir şey ödemişse, borç mevcut olmadığı için iade mümkündür. Alacaklı olmayan bir kişiye ödeme yapılmışsa da örneğin; alacağın temliki durumunda olduğu gibi borçlu yanlış kişiye yapılan ödemeyle iyi niyetli olarak borcundan kurtulmadıkça, iade mümkündür. Bir kişinin kendisinin olduğuna inandığı başka bir kişinin para borcunu yerine getirmesi halinde de iade mümkündür. Çünkü söz konusu bu ödeme de mevcut olmayan bir hukuki temele dayanmaktadır[395].

Bir irade sakatlığı hâli ile yapılmış olan tasarruf işlemine, ifada bulunan tarafından icazet verilmesi hâlinde ya da TBK m. 39'daki bir yıllık iptal süresinin geçirilmesi hâlinde, tasarruf işlemi de borçlandırıcı işlem de geçerli olacağından burada sebepsiz zenginleşmeden bahsetmek mümkün değildir[396].

Sakat olan bir tasarruf işlemiyle bir malın teslimi gerçekleşmiş ve bu teslim sonucu zilyetliği kazanan kişi de malı kendi malvarlığına işleme (TMK m. 775), karışma ve birleşme (TMK m. 776) yoluyla katmışsa veya kendisine ait bir malın bütünleyici parçası hâline getirmişse bu durumda artık borçlanılmamış edimin ifası nedeniyle sebepsiz zenginleşme hâlini düzenleyen TBK m. 78'e dayanılarak iade talebinde bulunulamaz. Söz konusu durumda edim dışı zenginleşme mevcuttur. Dolayısıyla burada TBK m. 77'deki genel sebepsiz zenginleşme hükmüne dayanarak ve özel ispat şartına bağlı olmaksızın iade talebinde bulunulabilir[397]. Söz gelimi, A, tehdit altında B'ye bir miktar para vermiştir. B de geçerli bir sebep olmaksızın aldığı bu parayı kendi paralarına karıştırmıştır. B artık paraları iktisap ettiği için ve bu iktisap borçlanılmamış edimin ifası mahiyetinde olmadığı için A, B'den TBK m. 77'ye dayanarak iade talebinde bulunabilmektedir.

Herhangi bir irade sakatlığı hâli bulunmasa da kazandırmanın özgür irade ile yapılmamış kabul edildiği istisnai durumlar olabilir. Böyle istisnai durumlar TBK'da açıkça düzenlenmiş olmasa da TBK m. 78/1'de yer alan *"kendi isteğiyle yerine getiren"*, TBK m.

---

[395] **von Tuhr/ Peter,** s. 481.

[396] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 93.

[397] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 93.

78/3'te yer alan *"diğer kanun hükümleri saklıdır"* ifadelerinden ve TBK m. 28 '*aşırı yararlanma'* hükümlerinden bu sonuca varılabilir[398]. Söz gelimi, taşınır rehnindeki hapis hakkını düzenleyen TMK m. 950, kiraya verenin hapis hakkını düzenleyen TBK m. 336 veya saklama sözleşmelerindeki hapis hakkını düzenleyen TBK m. 580 gibi hapis hakkının varlığı hâllerinde, bu hakkını kullanma tehdidi ile karşı tarafın özgür iradesini etkileyen kişinin gerçekleştirmiş olduğu fiil TBK m. 38 bağlamında irade sakatlığı hâli olan tehdidin şartlarını taşımamaktadır. Ancak bu durumlarda malını kurtarmak amacıyla, borcu olmayan ifayı gerçekleştiren kişinin, ifayı özgür iradesi ile gerçekleştirmediği, dolayısıyla gerçekleştirmiş olduğu ifanın iadesini sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanarak talep edebileceği kabul edilmektedir[399]. Yine borçlanılmamış edimin icra tehdidi altında ifası (İİK m. 72)[400], kişinin kendi iradesi dışında yaptığı ifanın önemli bir örneği olarak kabul edilmektedir[401].

TBK m. 78'in kapsamına giren bir zenginleşme, yalnızca ifa amacıyla yapılan kazandırmalarda söz konusu olur[402]. Taraflar ifa yerine edim ya da ifa uğruna edime karar vermişlerse bu da söz konusu şartın gerçekleşmesi anlamına gelir. İfa amacıyla kazandırma sadece sözleşmeden doğan borçların ifası için değil, diğer borçların ifası için de geçerlidir. Kazandırmanın ifa sebebiyle yapılmamış olması ya da sebep bakımından tarafların anlaşmamış olması hâllerinde TBK m. 78 değil, genel sebepsiz zenginleşme kuralı olan TBK m. 77 uygulama alanı bulur[403].

---

[398] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 513.

[399] **von Tuhr/ Peter**, s. 485.

[400] *"İstirdat davası, şartları ve hükümleri İİK'da düzenlenmiş olan bir eda davasıdır. Bu dava, borçlu aleyhine açılan icra takibinin kesinleşmesi nedeniyle icra tehdidi altında haksız yere ödendiği iddia edilen paranın geri verilmesi talebiyle genel mahkemelerde açılır."* Bkz. **Demir,** Ömer Faruk, İstirdat Davası, Ankara 2020, s. 24.

[401] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 513; **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 8, s. 466. Sebepsiz zenginleşme davası asli niteliktedir. Bu bağlamda doktrinde hem TBK m. 77 vd. hükümlerinde düzenlenen sebepsiz zenginleşme davasının şartlarının hem de İİK m. 72'de düzenlenen istirdat davasının şartlarının gerçekleştiği durumlarda bu davaların yarıştığı belirtilmektedir. **Demir,** s. 114. *"Lûgatta istirdat davası başlığı altında yapılan ilk tanım borçlar hukukunda yerini bulan sebepsiz zenginleşme davasına karşılık gelmekte olup bu davanın ikinci tanımda açıklanan ve icra iflas hukukuna özgü bir eda davası olan istirdat davası ile benzer yönleri bulunmaktadır."* YHGK, T. 10.02.2022, E. 2022/80, K. 2022/107, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

[402] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 83.

[403] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 84.

İstem dışı yapılan ve bu nedenle yanılmaya ilişkin özel ispat şartı olmaksızın geri alınabilen edimler, örneğin bir yazım hatası gibi, sadece bir dikkatsizlik sonucu yerine getirilen edimlerdir[404]. Ancak, başka bir tarafın sözleşmeden çekilmesi amacıyla yapıldığı için ahlaka aykırı olarak nitelendirilebilecek ödemeler, yalnızca gerçek bir baskı durumunda yapılmışlarsa TBK m. 78/1 anlamında isteğe bağlı olmayan ödeme olarak kabul edilir. Bu tür ödemeler edimi gerçekleştiren kişinin inisiyatifiyle yapılmışsa, ödemenin edim yükümlülüğüne ilişkin bir yanılgıya dayandığı kanıtlanmadıkça geri alınamaz[405].

TBK m. 78 kapsamında borçlanılmamış edimin ifası halinde sebepsiz zenginleşme meydana gelebilmesi, sözleşmenin hem hükümsüzlüğü hem de yokluğu hâlleri için geçerlidir[406]. İfaya temel olan borç ilişkisi, kazandırmanın gerçekleştiği anda geçersiz olmalıdır. İfa anında düzelmiş olan geçersiz borç ilişkisi var ise artık bu şartın gerçekleştiğinden söz edilemez. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşme mevcut olamaz. Söz gelimi, irade sakatlığı nedeniyle hükümsüz olan bir sözleşmeye icazet verilmesi hâlinde, sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebinden bahsetmek mümkün değildir[407].

TBK m. 170 anlamında geciktirici koşula bağlı borçlar, şart gerçekleştiği andan itibaren hüküm ve sonuçlarını doğurur. Dolayısıyla şart gerçekleşinceye kadar yapılmış olan hatalı ifalar, TBK m. 78 kapsamında borçlanılmamış edimin ifası niteliğindedir[408]. Şart gerçekleştikten sonra iade talebinde bulunulamaz. Yasal temsilcinin icazetini gerektiren durumların varlığı hâlinde de işlem askıdayken ifa gerçekleşmişse, ifa eden bakımından aynı durum söz konusudur[409].

---

[404] BGE 124 III 570 E 4d; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 63, Nr. 4, s. 457. Doktrinde bir görüşe göre; sözleşme tarafının bilgisayarının bilmeyerek yanlış programlanması bu duruma örnek teşkil eder. **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1539a, s. 396.

[405] **Hahn**, CHK- 2023, Art. 63, Nr. 4, s. 457; BGE 123 III 101 E 3c.

[406] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 84.

[407] İsviçre Federal Mahkemesi kararlarında; irade sakatlığı hallerinde ya da sözleşmedeki şekil eksikliği hallerinde, sözleşmenin geçersizliğinin söz konusu olduğu durumlarda iade taleplerinin sebepsiz zenginleşme ve istihkak davalarıyla ileri sürülebileceği ifade edilmektedir. Aynı durumun şartın yerine getirilmemesi nedeniyle hiçbir zaman var olmayan bir sözleşmeyle ilgili olarak da söz konusu olduğu ifade edilmektedir. BGE 137 III 243, 251.

[408] **von Tuhr/ Peter,** s. 479.

[409] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 86.

Sona ermiş bir sözleşmenin, sona erdiğini bilmeyerek ifada bulunan kimse de borçlanılmamış edimin ifasından kaynaklanan sebepsiz zenginleşme hükmünden yararlanabilir[410]. Söz gelimi; A ile B arasında sona eren kira sözleşmesinden sonra, kira sözleşmesinin devam ettiğini sanarak ifayı gerçekleştiren A'nın B'den TBK m. 78 kapsamında iade talep hakkı vardır. Yine sözleşmenin ifayla sona ermesi hâlinde, kendini borçlu zanneden kişinin tekrar ifa gerçekleştirmesi durumunda da TBK m. 78 hükmü uygulama alanı bulur[411].

ee) Fazla İfa Halinde Durum

Var olan borç ilişkisinde, fazla ifa gerçekleşmiş olabilir. Söz gelimi, A ile B arasındaki borç ilişkisinde, para borcunun miktarı bin lira iken A, kendini iki bin liranın borçlusu sanarak B'ye iki bin lira ifada bulunmuştur[412]. Bu durumda iade talebinin hukuki dayanağının ne olduğu konusunda tartışma mevcuttur. Doktrinde bu noktada iki temel görüş vardır. Birinci görüş, talebin sözleşmeden doğan bir talep olduğunu ileri sürmektedir[413]. Bizim de katıldığımız ikinci görüş ise, talebin sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi olduğunu ileri sürmektedir[414].

Talebin sözleşmeden doğan bir talep olduğunu ileri süren görüş, uzun yıllardır sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan talep olarak kabul edilen fazla ifa durumunu, sözleşmesel talep olarak değerlendirmeye başladığı için doktrinde, yeni yaklaşım olarak

---

[410] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 86.

[411] Doktrinde bir görüşe göre; bu durumlar genellikle, borç üçüncü bir kişi tarafından ifa edildiğinde bu durumu bilmeyen borçlunun yapmış olduğu ifalar bakımından söz konusu olmaktadır. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 86.

[412] Yine ocak ayı kirasını ödemiş olan kiracının yaptığı ödemeyi unutarak aynı dönem için tekrar ödeme yapması, bu duruma verilebilecek başka bir örnektir. Benzer örnekler için bkz. **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 510.

[413] **Buz,** Vedat, *"Sözleşmede Kararlaştırılandan Fazla İfa Hâlinde İade Talebinin Hukuki Dayanağı"*, XXI. Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu 9- 10 Aralık 2005, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü, Ankara 2006, s. 145 vd.; **Bucher,** *"Wo stehen wir heute im Vertragsrecht?"*, s. 131.

[414] **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 358- 359; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 72; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 703. Doktrinde, İsviçre Federal Mahkemesi kararlarını temel alarak, geçici ödeme ilişkisi dışındaki fazla ifaya ilişkin iade taleplerinin, sebepsiz zenginleşme hükümlerince talep edilmesi gerektiği de ileri sürülmektedir. **Demirsatan,** Barış, "*Türk Borçlar Kanunu'nun 78. Maddesinin Uygulama Alanına İlişkin Olarak Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 14. 3. 2012 Tarih ve E. 2011/ 13- 748 K. 2012/ 140 Sayılı Kararının Değerlendirilmesi*", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 71, S. 2, Y. 2013, s. 573- 574.

ifade edilmektedir. Bu görüşe göre, sebepsiz zenginleşme ilişkisi geçerli bir sözleşme ilişkisinin hiç bulunmadığı ya da sonradan ortadan kalktığı durumlarda söz konusudur. Dolayısıyla geçerli bir sözleşme ilişkisinin varlığı hâlinde uygulanabilmesi mümkün değildir[415]. Yine bu görüşe göre eksik ifa ile fazla ifa arasında bir simetri hâli mevcuttur. Başka bir ifadeyle nasıl ki eksik ifa durumunda sözleşmeye gidilerek talepte bulunuluyorsa fazla ifa durumunda da sözleşmeye gidilebilmelidir. Sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanması buradaki simetriyi bozmaktadır[416]. Sözleşmenin tarafları arasında fazlaya ilişkin kısmın iadesi konusunda örtülü bir anlaşmanın varlığı kabul edilmelidir. Ayrıca bu görüşte sebepsiz zenginleşmeden doğan iade taleplerinde uygulanan zamanaşımı sürelerinin kısa olması ve iyiniyetli zenginleşenin iade borcundaki sınırlamalara ilişkin birtakım eleştiriler getirilmek suretiyle fazla ifada sözleşmesel talebin varlığı kabul edilmektedir[417]. Doktrinde çok taraftar bulamayan bu görüş, özellikle Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 14. 03. 2012 tarihli kararından[418] sonra uygulamada sıkça kabul edilmeye başlanmıştır.

Fazla ifaya ilişkin iade talebini sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan talep olarak kabul eden görüş, doktrinde geleneksel yaklaşım olarak ifade edilmektedir. Bu görüşe göre; fazlaya ilişkin kısmın sözleşmeyle doğan borçla bir ilgisi yoktur. Esasen bu kısım, sözleşme çerçevesi dışında olduğundan sözleşmesel talep olarak ileri sürülemez[419]. Burada sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan iade talebi mevcuttur[420]. Örneğin; aynı borç için yanlışlıkla iki kez ödemede bulunulması halinde borçlanılmamış edimin ifasından doğan *(condictio*

---

[415] **Buz,** *"Fazla İfa Halinde İade Talebi",* s. 145.

[416] **Buz,** *"Fazla İfa Halinde İade Talebi",* s. 148.

[417] **Buz,** *"Fazla İfa Halinde İade Talebi",* s. 144- 145.

[418] *"... taraflar arasındaki sözleşme hükmü, edimlerin karşılıklı olarak tür ve miktarını tespit etmekle birlikte, bu sınırlama aynı zamanda taraflar arasında örtülü olarak, karşı tarafa geçeceği öngörülmeyen malvarlığı değerlerinin iadesi yükümlülüğünü de içerdiğinden, davacı şirketin, sözleşmenin feshedildiği 03.03.2007 tarihinde yapılacak bir kümülatif hesaplama (sözleşmenin sonunda kesin hesaplama) sonucu, davalıya fazladan yaptığı bir ödemenin varlığının tespiti halinde, bu miktarı sözleşme hukuku çerçevesinde davalı idareden istirdada hakkı bulunduğunun kabulü gerekmektedir."* YHGK, T. 14.03.2012, E. 2011/748, K. 2012/140, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

[419] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 72; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 358- 359; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 703.

[420] **Larenz/ Canaris**, s. 146; **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 39- 40; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 358- 359; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 72; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 703; **Demirsatan**, s. 566. Doktrinde bu görüşü destekledikleri verdikleri örneklerden anlaşılan yazarlar için bkz. **Eren/ Dönmez**, Cilt II m. 78, Nr. 5, s. 1837; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2710, s. 998; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 450; **Saymen,** Ferit H. **/ Elbir,** Halid K., Türk Borçlar Hukuku I, Umumi Hükümler Birinci Cilt, İstanbul 1958, s. 551.

indebiti) sebepsiz zenginleşmenin varlığından bahsedilir[421]. Uygulamada[422] ise Yargıtay, uzun yıllar bu görüşü kabul etmiştir[423]. Bu görüşü kabul etmekle birlikte, istisnai bir halin de ortaya konulduğu diğer bir görüş de mevcuttur. İsviçre Federal Mahkemesi kararlarında benimsenen[424] yöntemi takip eden bu görüşe göre[425]; sözleşme ilişkisinde fazlaya ilişkin ifa, sebepsiz zenginleşme oluşturur. Başka bir ifadeyle İsviçre Federal Mahkemesine göre, bir sözleşme kapsamında sağlanan edimlere ilişkin tüm geri ödeme talepleri sözleşmeye dayalı nitelikte değildir[426]. Bir sözleşmenin ifasında herhangi bir çekince olmaksızın sözleşmeye göre borçlu olunan miktardan fazlasını veren kişi, aradaki farkı yalnızca zenginleşme hukukuna dayanarak geri alabilir[427]. Dolayısıyla burada tıpkı geleneksel yaklaşımda olduğu gibi sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanması gerekir. Bu kurala sözleşmede bir geçici ödeme/ hesaplama ilişkisinin varlığı istisna oluşturur. Şayet sözleşmede geçici ödeme/

---

[421] Benzer örnekler için bkz. **Eren/ Dönmez**, Cilt II m. 78, Nr. 5, s. 1837; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2710, s. 998; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 450; **Saymen/ Elbir,** s. 551.

[422] BGE 107 II 220/ 221.

[423] *"Davalı tarafından Mart, Nisan ve Mayıs 2000 aylarına ait kira paraları, kira sözleşmesinin hususi şart sekizinci maddesinde belirlendiği gibi özel artış şartı uygulanmak suretiyle 285.000.000 lira olarak yatırılmıştır. Borçlar Kanunu'nun, 62. maddesine göre; "Borçlu olmadığı şeyi ihtiyariyle veren kimse hataen kendisini borçlu zannederek verdiğini ispat etmedikçe onu istirdat edemez..." Kanunu bilmemek mazeret sayılamayacağı gibi ihtirazi kayıt ileri sürmeksizin ödeme yapan davalı kiracı, sonradan böyle bir nedene dayanarak istirdat davası açması da mümkün değildir."* Yargıtay 3. HD. T. 6.11.2000, E. 2000/10330, K. 2000/10511, (Erişim: https://legalbank.net/arama). *"Davalı kiracı savunmasında bankaya yatırılan ... liranın üç aylık (Ağustos-Eylül-Ekim)kira karşılığı olduğunu ileri sürmektedir. Borçlar Kanunu'nun 62. maddesine göre; Borçlu olmadığı şeyi ihtiyariyle veren kimse, hataen kendisini borçlu zannederek verdiğini ispat etmedikçe, onu istirdat edemez... Kanunu bilmemek mazeret sayılamayacağı gibi ihtirazi kayıt ileri sürmeksizin ödeme yapan davalı kiracı, sonradan böyle bir nedene dayanarak istirdat davası açamayacağı gibi, fazla yatırdığı kira parasının sonraki aya mahsup edilmesini istemesi de mümkün değildir. O halde mahkemece ödenmeyen Ekim 2000 dönemine ait kira bedeli yönünden davanın kabulü ile fazla istemin reddine karar vermek gerekir."* Y. 3. HD. T. 12.9.2001, E. 2001/7137, K. 2001/7341, (Erişim: https://legalbank.net/arama).

[424] BGE 107 II 220 S. 220; BGE 127 III 426/ 427.

[425] **Demirsatan,** s. 573- 574.

[426] Sözleşmeyle borçlanılan bir edimin sağlanması halinde, geçerli sözleşme hukuki dayanağı teşkil eder, bu nedenle edimden yararlanan kişi haksız yere, yani hukuki dayanak olmaksızın zenginleşmiş olmaz. Bkz. BGE 133 III 356 E. 3.2.1 S. 358; BGE 127 III 421 E. 3 s. 424; BGE 126 III 119 E. 3b s. 121. İsviçre Federal Mahkemesi, çeşitli vesilelerle, son zamanlardaki içtihat ve doktrinde sebepsiz zenginleşme hukukunun uygulama alanını kısıtlama ve iade taleplerini sözleşmeye dayalı talepler olarak ele alma eğilimindedir. Bkz. BGE 130 III 504 E. 6.1; BGE 126 III 119 E. 3c. Öte yandan, bir sözleşme bağlamında sunulan bütün edimlerin sözleşmeye dayalı iade talebine yol açacak şekilde sözleşme kaynaklı bir nedene sahip olması gerekmediğini de ifade etmiştir. Bkz. BGE 133 III 356 E. 3.2.1 ve 3.3.1 s. 359 f; BGE 137 III 243, 248.

[427] BGE 137 III 243 E. 4.4.1; BGE 133 III 356 E. 3.2.1. Ayrıca BGE 126 III 119 E. 2 ve 3'e göre, hesaba fazla ödenen ücretlerin geri ödenmesi talebi TBK m. 77 (İBK m. 62)'den değil, sözleşmeden kaynaklanmaktadır. BGE 107 I 220 E. 3'te ise, fazla ödenen ücretlerin geri ödenmesi talebi sözleşmeden değil, TBK m. 77 (İBK m. 62)'den kaynaklanmaktadır.

hesaplama ilişkisi varsa o zaman yapılan geçici ödemeler fazla olduğunda sözleşmesel bir talep olarak iadesi mümkün olabilecektir.

Kanaatimizce gereğinden fazla ifanın gerçekleşmesinin, TBK m. 78 gereği *'borçlanılmamış edimin ifası' (condictio indebiti)* kapsamında değerlendirilmesi gerekir. Başka bir ifadeyle ifayı aşan kısmın iadesi, sebepsiz zenginleşme kapsamında talep edilmelidir. Söz gelimi, A ile B arasındaki borç ilişkisinde, para borcunun miktarı bin lira iken kendini iki bin liranın borçlusu sanarak B'ye iki bin lira ifada bulunan A, borçlanılmayan edimin ifası kapsamında, aşan kısmın iadesini talep edebilecektir. Ancak İsviçre Federal Mahkemesi kararlarında belirtilen geçici ödemelerdeki durum ayrıca değerlendirilmelidir. Zira bu durumda sözleşme çerçevesi içerisinde bir ödeme yapılmış ve bunun sözleşmede belirlenen sınırlar içerisinde değişebileceği ifade edilmiştir. Burada sözleşmede belirlenen şartlar söz konusu olduğu için iadeye ilişkin talep de sözleşmesel olacaktır. Sözleşmede belirlenmemiş olan fazla ifanın, taraflar arasında örtülü bir anlaşmanın varlığından bahisle sözleşmesel talep olarak değerlendirilmesi yerinde değildir. Özellikle üç köşeli ya da çok kişili ilişkiler bağlamında konunun ayrıca ele alınması gerekir. Çünkü bu tarz ilişkilerde sözleşmenin tarafları dışında üçüncü kişiler de devreye girer. Söz gelimi bir havale ilişkisinde havale eden A, havale alıcısı C ve banka B olsun. A ve C arasında bir satım sözleşmesi olsun. A, bu sözleşmeden kaynaklanan 100.000 TL borcunu C'ye ödemek üzere banka B'ye bir havale talimatı vermiş olsun. Ancak banka B, havaleyi 120.000 TL olarak gerçekleştirsin. Söz konusu durumda banka B, C'ye yapmış olduğu 20.000 TL'lik fazla ödemeyi ancak sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanarak talep edebilir. Zira burada B ve C arasında herhangi bir sözleşme ilişkisi bulunmamaktadır. Ancak temelde bu ödeme A ve C arasındaki sözleşmeden dolayı yapılmaktadır. İşte bu gibi durumlarda iadeyi, sözleşmesel talep olarak değerlendirmenin yerinde olmadığı açıktır[428].

Dönemi gelmemiş olan dönemli bir borcu, döneminin geldiğini sanarak ifa eden kimse, TBK m. 78 kapsamında iade talep edebilecektir. Ancak doğmuş olmasına rağmen muaccel olmayan borcu ifa eden kimse, kendini borçlu sanarak hatalı bir ifada bulunsa bile

[428] Doktrinde, edimden doğan zenginleşme durumunda, borcun taraflarının edim esas alınarak belirleneceği, bunun özellikle çok kişili ilişkilerde önemli olduğu ifade edilmektedir. Bu görüşe göre, zenginleşme alacaklısı edimi sağlayan kişi, zenginleşme borçlusu ise edimi alan kişidir. **Koller,** OR, 2009, Nr. 15, s. 496.

iade isteyemez[429]. Esasen burada vadesi gelmemiş bir borç olduğu için borçlanılmamış bir edimin ifasından bahsedilemez[430]. Zaten kanun koyucu TBK m. 96'da erken ifayı mümkün kılmıştır. Ancak doktrinde bir görüş, en azından alıcının vaktinden önce yapılan ödemeyi elinde bulundurmasına izin verilmesi halinde, zenginleşeceği ara faiz bakımından iadeye imkan tanımanın hakkaniyete uygun olacağını kabul etmektedir[431].

Seçimlik borçlarda TBK m. 87 gereği seçim hakkına sahip olan borçlu, bu hakkının varlığından habersiz olduğu için hatayla edimlerden yalnızca birini borcun konusu sanmış olabilir. Bu durumda ifayı gerçekleştiren borçlunun, hatasını (kendisini borçlu sandığını) ispat ederek TBK m. 78 kapsamında iade talebinde bulunabileceği kabul edilmektedir[432]. Çünkü seçim hakkı kullanılmadıkça ifa borcu henüz doğmamıştır[433].

3. Gerçekleşmeyen Sebebe Dayanan Zenginleşmeler *(condictio ob causam futuram= condictio causa data causa non secuta)*

Gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmenin söz konusu olabilmesi için kazandırma anında bir hukuki sebep olmamasına rağmen ileride gerçekleşmesi beklenen bir sebebin varlığı ve bu sebebin gerçekleşmemesi gerekir[434]. *Condictio ob causam futuram*, sebepsiz zenginleşmeye ilişkin genel hükümlerin kural olarak uygulandığı bir edimden doğan

---

[429] **Becker,** BK OR, 1945, Art. 63, Nr. 3, s. 343; **Wittmann,** s. 156; **Aebli**, s. 79.

[430] **Apathy/ Klingenberg/ Pennitz,** s. 197; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 87.

[431] **von Tuhr/ Peter,** s. 479.

[432] **von Tuhr/ Peter,** s. 481; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 88.

[433] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 88.

[434] **von Tuhr/ Peter,** s. 487; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1485, s. 383; **Apathy/ Klingenberg/ Pennitz,** s. 198; **Dazio**, *"Teil 1",* s. 1326; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 97. *"Davacı, davalıya avukatlık yapması nedeniyle yıl içinde kurumda çalışmaya devam edeceği düşüncesi ile 2012 yılı vekalet ücreti ödemesinin peşin olarak yapıldığını, ancak yapılan ödemeden kısa bir süre sonra davalının kurumdan ayrılarak hakimlik mesleğine geçtiğini, davalıya yersiz olarak 6.523,87 TL ödendiğini belirterek, yersiz ödenen miktarın davalıdan tahsiline karar verilmesini talep ve dava etmiştir…"* Yargıtay 3. HD, T. 13.09.2018, E. 2016/20748, K. 2018/8503, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). Söz gelimi; şarta bağlı bir alacağın ifa edilmesi (TBK m. 170 vd.) ancak daha sonra gerçekleşmemesi, rıza gerektiren bir sözleşme ilişkisinde tarafların verilmesini beklediği rızanın daha sonra verilmemesi halinde önceden yapılan peşin ödeme durumu bu gruba dahil edilebilir. Benzer örnekler için bkz. **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1486, s. 383. Yine başka bir örnek olarak faizin vaktinden önce ödenmesi ancak anapara alacağının vaktinden önce sona ermesi halinde durum böyledir. Benzer örnek için bkz. **von Tuhr/ Peter,** s. 488.

zenginleşme türüdür[435]. Bu sebepsiz zenginleşme türü, beklenen ancak nihayetinde gerçekleşmeyen bir olayla ilgili sağlanan kazandırmaların iadesi için kullanılabilir[436]. İleride gerçekleşmesi beklenen sebebin gerçekleşmediğinin veya artık gerçekleşemeyeceğinin objektif olarak tespit edildiği an, sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebinin doğması bakımından belirleyicidir[437].

Sebebin gerçekleşmemesi, bir sözleşmenin akdedilmesi beklentisi içindeyken sözleşmeye yönelik ifanın hâlihazırda kısmen yerine getirilmiş olması ve daha sonra sözleşmenin akdedilmemesi halinde söz konusu olabilir[438]. Söz gelimi, bir sözleşmenin geçerliliğinin bir lisansın verilmesine bağlı kılınması, bir ön şart olabilir[439]. Borçlanılmamış edimin ifasının aksine, edimi yerine getiren kişi burada henüz bir edim yükümlülüğü olmadığını bilir. Ancak edim, beklenen ancak daha sonra gerçekleşmeyen bir nedene bağlı olarak veya edimin alıcısını yasal olarak yükümlü olmadığı bir şekilde davranmaya teşvik etmek amacıyla yerine getirilir. Örneğin; kiracı A ile kiralayan B arasında bir kira sözleşmesi yapılmıştır. Kiracı A, kiranın uzun süreli olacağına ilişkin bir beklentiyle kiralananda bazı tamiratlar gerçekleştirmiştir. A ile B arasında tamirat masraflarının üstlenilmesine ilişkin bir anlaşma bulunmamaktadır. Uzun süreli kiraya ilişkin beklenti karşılanmamışsa bu masrafların A tarafından üstlenilmesi halinde sebep gerçekleşmemiştir. Yine diğer tarafın da hükümsüz sözleşmeyi kendi isteği ile yerine getireceği beklentisiyle, her iki tarafça da resmi olarak geçersiz olduğu bilinen bir gayrimenkul satış sözleşmesi için yapılan ödemeler bu bağlamda değerlendirilir[440].

---

[435] **Dazio,** Giovanni, *"Zur condictio ob causam futuram nach schweizerischem Recht- Teil 2"*, Aktuelle Juristische Praxis, AJP 2024, Heft 12, s. 1331.

[436] **Weiss**, Kinga M./ **Hofstetter**, Domino M., *"Die Qualifikation von Betreuungs- und Pflegeleistungen durch Angehörige und ihre Bedeutung im Erbrecht"*, Aktuelle Juristische Praxis (AJP) 2014 s. 354; **Hahn,** CHK-2023, Art. 62, Nr. 9, s. 442.

[437] **Dazio**, *"Teil 1"*, s. 1329.

[438] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 12, s. 452.

[439] BGE 129 III 503 E 3.3 f; BGE 129 III 264 E 3.2.2.

[440] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 08. Ayrıca kayınvalide ve kayınpederin gerçekleşmeyen bir evlilikte, kızlarının nişanlısına daha sonra evlenmeleri amacıyla verdikleri hediyelerin gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşme oluşturduğunu ifade eden örneğin yer aldığı görüş için bkz. **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 08.

Sebebin gerçekleşmemesinden sorumlu olan kişiler zenginleşme talebinde bulunamaz[441]. Başka bir ifadeyle, beklenen sebep veya amacın gerçekleşmemesi edimi sağlayan kişiye yüklenebiliyorsa, iade talebinin hakkın kötüye kullanılması olarak görülmesi ve bu nedenle reddedilmesi gerekir[442].

Gerçekleşmeyen sebebe dayanan sebepsiz zenginleşme hâli birçok şekilde meydana gelebilir. Örneğin; geciktirici şarta bağlı sözleşmede borcun şart meydana gelmeden önce ifa edilmesi durumunda[443], dönemi gelmeyen kira bedellerinin ödenmesinden sonra kira sözleşmesinin sona ermesi hâlinde[444] bu tür bir sebepsiz zenginleşmenin varlığından bahsedilir[445].

Condictio causa data causa non secuta, şekle aykırılık nedeniyle geçerli olmayan bir sözleşmenin taraflardan biri tarafından gönüllü olarak yerine getirilmesi, ancak diğer tarafın daha sonra öngörülen şekil şartını yerine getirmeyi veya sözleşmeyi imzalamayı reddetmesi halinde de söz konusu olur[446]. Örneğin; gerçekleştirilen mülkiyet naklinin gelecekte yapılacak bir sözleşmeye bağlanması hâlinde sebepsiz zenginleşme söz konusudur. Örneğin; A ile B bir taşınmaz satım sözleşmesi yapmayı düşünürler. A'ya konutunu satmayı planlayan B, A'dan konutun bedelini, tapuda işlemleri yapmadan önce alır. Ancak daha sonra B, konutu satmaktan vazgeçer. A, burada B'den gerçekleşmeyen sebebe dayanan sebepsiz zenginleşme uyarınca iade talebinde bulunabilir[447].

Buna karşın, yalnızca tek taraflı umut veya beklentilere dayalı olarak sağlanan edimler *condictio causa data causa non secuta*'ya dayanılarak talep edilemez. Zira bu edimlerde alıcı kendisi risk almıştır[448]. Oysa umut ve beklenti tek taraflı olmamalı, buna

---

[441] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 4, s. 407. İlgili kararlar için bkz. BGE 105 II 92 E.4.b;BGE 104 II 202 E.4.

[442] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 09; BGE 104 Il 202, 203 f.

[443] **Guhl/ Koller/ Schnyder/ Druey,** Nr. 10, s. 221; **von Tuhr/ Peter,** s. 487- 488; **Becker,** BK OR, 1945, Art. 62, Nr. 15, s. 338.

[444] **von Tuhr/ Peter,** s. 488.

[445] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 98.

[446] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 98.

[447] **Huguenin,** Claire, Obligationenrecht Allgemeiner Teil, 3. Auflage, Zürich 2008, s. 276- 280; BGE 115 II 28 vd.

[448] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 9, s. 443. Ancak yalnızca tek taraflı umut veya beklentilere dayalı olarak sağlanan edimlerin de sebepsiz zenginleşme oluşturacağına ilişkin görüş mevcuttur. Söz gelimi; bir tarafın diğer

ilişkin her iki tarafın da iradesi ortada olmalıdır. Yani alıcı edimi belirli bir amaç için kabul etmeli ve yalnızca bu amacın gerçekleşmesi halinde elinde tutması söz konusu olmalıdır[449]. Taraflar arasında, beklentinin gerçekleşmemesi durumunda verilenin iadesine yönelik bir anlaşma mevcutsa sebepsiz zenginleşmeden değil, söz konusu iade anlaşmasından kaynaklanan bir talepten bahsedilebilir[450]. Yine kazandırmada bulunanın saiki nedeniyle boşa çıkan bir beklenti mevcut olabilir. Bu durumda kazandırmanın temelini oluşturan sebepte bir geçersizlik söz konusu olmadığından iade talebi öne sürülemez[451].

Gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmenin diğer zenginleşme türlerinden farkı, zenginleşmenin gerçekleşmesi, kazandırmaya temel oluşturan beklentinin karşılanmamasına bağlıdır. Diğer bir ifadeyle kazandırma esnasında geçerli bir borcun olmaması, zenginleşmeyi sebepsiz hâle getirmez[452]. Kazandırmaya temel oluşturan beklentinin boşa çıkma anında artık zenginleşme baştan itibaren sebepsiz sayılmaktadır. Kazandırmanın temelinde yatan beklentinin boşa çıktığı an, gerçekleşmesi beklenen sürenin dolduğu ya da hukuki sebebin gerçekleşmediği andır[453].

TBK m. 78 uyarınca borçlanılmamış bir edimin ifasının aksine, gerçekleşmemiş bir nedenden dolayı sağlanan kazandırmada, ödemenin yanlışlıkla yapılmış olması söz konusu değildir[454]. Gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmede beklentinin boşa çıktığı ana kadar sebepsiz zenginleşmeden bahsedilemez. Beklentinin boşa çıkması anına kadar olan süreçte sebepsiz zenginleşmenin varlığını kabul edebilmek için, TBK m. 78 gereği, ifa

---

tarafı evlat edinme umuduyla yapmış olduğu kazandırma karşısında bu beklenti yerine gelmemişse ya da kendisini mirasçı atayacağını zannederek karşı tarafa ifada bulunulmuşsa ancak mirasçı olarak atanmamışsa yine gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmenin varlığından bahsedileceği kabul edilmektedir. Başka bir durum, aralarında geçersiz bir sözleşme bulunan taraflardan birinin bu sözleşmenin geçersizliğini bilmesine rağmen durumu önemsemeyerek ve diğer tarafın da bunu önemsemeyeceğini düşünerek ifada bulunması ancak diğer tarafın sözleşme geçersizliğinden dolayı ifayı yerine getirmemesi hâlinde gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmenin varlığından bahsedilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 510; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 99.

[449] BGE 105 II 92 E 3a; BGE 82 II 430 E 6.

[450] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 100.

[451] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 100.

[452] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 510; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 99.

[453] **von Tuhr/ Peter,** s. 489; **Becker,** BK OR, 1945, Art. 62, Nr. 26, s. 341.

[454] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 4, s. 407; BGE 137 III 243 E. 4.4.5.

edenin, ifayı kendisini borçlu sanarak yerine getirdiğinin ispatı gerekir[455]. Kazandırmada bulunanın, sebebin kesinlikle gerçekleşmeyeceğini bilerek kazandırmada bulunması veya hukuki dayanağın gerçekleşmesini dürüstlük kurallarına aykırı olarak engellemesi halinde TBK m. 78'e kıyasen iade talep edemeyeceği kabul edilmektedir[456].

Edim sağlayanın beklentileri, geçerli bir sözleşmenin konusu olmadığı halde sadece belirli nedenlerle koruma altına alınmışsa gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmeye başvurulabilir[457]. Söz gelimi[458]; edimin bir sözleşme üzerinde diretilmesinin makul olmayacağı bir akrabalık veya arkadaşlık ilişkisi çerçevesinde gerçekleştirilmiş olması durumunda gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşme olabilir. Yine bir sözleşmenin uygulamaya konulmasının, yetkisizlik gibi dış etkenlerden dolayı mümkün olmaması halinde gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşme söz konusu olabilir.

4. Sonradan Ortadan Kalkan Sebebe Dayanan Zenginleşmeler *(condictio ob causam finitam)*

Sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan zenginleşme, kazandırmanın yapıldığı sırada geçerli bir sebep olmakla birlikte söz konusu sebebin sonradan ortadan kalkması halinde ortaya çıkan zenginleşmedir[459]. Ancak böyle bir zenginleşmenin sebepsiz

---

[455] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 100.

[456] **von Tuhr/ Peter,** s. 489; **Aebli**, s. 98; **Lieb,** Manfred, Kommentar zu § 812- 822 BGB, in: Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Bd. 5: Schuldrecht- Besonderer Teil III, § 705- 853, Red. P. Ulmer, 4. Auflage, Müchen 2004, BGB § 81, Nr. 4, 5 vd.; **Becker,** BK OR, 1945, Art. 62, Nr. 18, s. 339.

[457] Ancak uygulamada, edimlerin gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşme yardımıyla geri alınabilmesi, hakkında bir anlaşma yapılmamış beklentileri korumak için de söz konusu olabilmektedir. BGE 105 II 92 E 4.

[458] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 10, s. 443.

[459] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 10; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 4, s. 408; **von Tuhr/ Peter,** s. 493; **Hahn,** CHK- 2023, Art 62, Nr. 11, s. 443; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1487, s. 383; **Becker,** BK OR, 1945, Art. 62, Nr. 19, s. 339; **Fikentscher**/ **Heinemann,** Allgemeiner und Besonderer Teil 2017, Nr. 1449 vd. s. 900. *"Arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesinde yüklenicinin işi bırakması nedeniyle arsa sahiplerinin borçlunun temerrüdü hükümlerine dayalı olarak sözleşmeden dönmesi sonucunda yüklenici, yaptığı imalatlardan arsa sahiplerinin faydalanabilecek durumda olması halinde, söz konusu imalatların sözleşmenin feshi davasının açıldığı tarihteki piyasa rayiçlerine göre imalat bedeli hesaplanarak, bu miktarın sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre arsa sahiplerinden isteyebilecektir."* Yargıtay 23. HD., T. 13. 06. 2017, E. 2015/ 9761, K. 2017/ 1793, karar için bkz. **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 511. Sicile kayıtlı babanın ödediği nafaka için biyolojik babaya karşı talepte bulunması kararı için bkz. BGE 129 III 646 E. 3vd. Doktrinde bir görüşe göre; bir kişinin mevcut bir sözleşmeyi tamamen veya kısmen yerine getirmesi ve sözleşmenin (hukuki sebebin) daha

zenginleşme teşkil edebilmesi için, sebebin geçmişe etkili olarak ortadan kalkması gerekir[460]. Hukuki sebebin sonradan ortadan kalkması, örneğin, edimin ifasından sonraki bir koşulun yerine getirilmesi ve verilmiş bir hediyenin geri alınması halinde söz konusu olur.

Sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan zenginleşmeler, özellikle edimin temelinde yatan hukuki ilişkinin; bozucu bir şartın ortaya çıkması, sözleşmeden dönme[461] veya iptal nedeniyle sona ermesi halinde ortaya çıkabilir. Ancak burada, her durumda bunun yerine sözleşme ilkelerine göre bir iadenin mümkün olup olmadığı incelenmelidir[462].

a) Bozucu Şartın Gerçekleşmesi Halinde Durum

Bozucu şarta bağlı sözleşmelerde bozucu şartın gerçekleşmesiyle hukuki işlem kesin hükümsüz hale gelir. Söz konusu hükümsüzlük, şartın gerçekleşme anından itibaren kural olarak ileriye etkili sonuç doğurur[463]. Bozucu şarta bağlı sözleşmelerde ifada bulunduktan sonra bozucu şartın gerçekleşmesi halinde şartın etkisinin nasıl gerçekleşeceği doktrinde tartışmalıdır [464]. Bir görüşe göre[465]; ayni etki kendiliğinden ortadan kalkmaktadır. Bunun sonucunda da daha önceden devredilmiş olan haklar örneğin, mülkiyet hakkı kendiliğinden devredene geçer. Başka bir işleme gerek yoktur. Bu görüşün doğal sonucu, mülkiyet hakkının geçişi nedeniyle istihkak davasının gündeme gelmesidir. Ancak aynen iadenin mümkün olmadığı örneğin, devralanın yani iade borçlusunun mülkiyet ya da alacak hakkını iyiniyetli üçüncü kişiye devretmesi, malvarlığında zenginleşme meydana getiren şeyin tüketilmesi

---

sonra ortadan kalkması halinde ortaya çıkan durumda sonradan ortadan kalkan sebep söz konusudur. **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 14, s. 453.

[460] **Becker,** BK OR, 1945, Art. 62, Nr. 19, s. 339; **Fikentscher/ Heinemann,** Allgemeiner und Besonderer Teil 2017, Nr. 1450, s. 900; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 101.

[461] BGE 64 II 264 E 1.

[462] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 11, s. 444.

[463] **Kaşak,** Fahri Erdem, *"Roma Hukukuyla Karşılaştırmalı Olarak Türk Hukukunda Şart (Koşul, Condicio)"*, İnÜHFD, C. 10, S. 2, Y. 2019, s. 559.

[464] Tartışmaya ilişkin açıklamalar için bkz. **Gümüş,** s. 1004.

[465] **Zimmermann,** Reinhard, The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition, Juta & Co, Ltd., Cape Town 1992, s. 734; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 3669, s. 1331. Doktrinde ibra ve alacağın devrine ilişkin tasarruf işlemlerinin bozucu şarta bağlı olarak yapılması halinde şartın gerçekleşmesinin ardından ibrada borcun tekrar canlanacağı, alacağın temlikinde ise temlik işleminin hükümsüzleşerek alacağın tekrar eski sahibine döneceği ifade edilmektedir. **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 545.

veya yok edilmesi gibi durumlarda sebepsiz zenginleşmeden doğan iade borcunun varlığı söz konusu olur[466]. Yine zenginleşmeye neden olan şey para ise paranın karışması nedeniyle iade, sebepsiz zenginleşme hükümlerince mümkün olur.

Bizim de katıldığımız diğer görüşe göre[467]; bozucu şarta bağlı sözleşmelerde ifada bulunduktan sonra bozucu şartın gerçekleşmesi halinde, sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan zenginleşmenin varlığından söz edilir. Çünkü bozucu şartın gerçekleşmesi, bozucu şarta bağlı olarak gerçekleştirilen tasarruf işlemini etkisiz hale getirir[468]. Ancak bu etkisizlik, tasarruf işlemine konu olan hakkı örneğin, mülkiyet hakkını kendiliğinden tasarruf edene geri döndürmez. Burada hakkın iadesi sebepsiz zenginleşme hükümlerince talep edilir.

b) Sözleşmeden Dönme Halinde Durum

Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkansızlık ve sözleşmeden dönme[469] hallerinde sebepsiz zenginleşmenin meydana gelip gelmediği konusuna da sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan zenginleşme kapsamında değinmek gerekir. Çünkü geçmişte hakim görüş borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkansızlık (TBK m. 136) ve sözleşmeden dönme (TBK m. 125) durumlarının buraya dahil edilmesi yönündeydi[470]. Ancak günümüzde bizim de katıldığımız hakim görüşe göre; bu durumlarda sebepsiz zenginleşmeden doğan bir iade yükümlülüğü değil, sözleşmeden doğan bir iade yükümlülüğü söz konusudur[471]. Sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan zenginleşmenin ortaya çıkabilmesi için hukuki sebebin geçmişe etkili olarak (ex tunc) ortadan kalkması gerekir. Oysa söz gelimi, TBK m. 136'da düzenleme alanı bulan borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkansızlık hallerinde asli edim yükümlülükleri, geleceğe etkili olarak (ex nunc) ortadan kalkmaktadır[472].

---

[466] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2632, s. 965.

[467] **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 454; **Tercier/ Pichonnaz/ Develioğlu,** Nr. 1835, s. 563.

[468] **Gümüş,** s. 1004.

[469] Dönme teorileri olarak ifade edilen görüşler doktrinde temelde; 'Klasik Dönme Teorisi' ve 'Dönüşüm (Yeni Dönme) Teorisi' olarak iki gruba ayrılmaktadır. Klasik dönme teorisi; sebepsiz zenginleşme görüşü, kanuni borç ilişkisi görüşü ve ayni etkili dönme görüşü olarak üç gruba ayrılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Kurt,** L. Müjde, Yüklenicinin Eseri Teslim Borcunda Temerrüdü, Ankara 2012, s. 292 vd.

[470] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 15, s. 454.

[471] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 10.

[472] **Kurt,** İmkansızlık, s. 258.

Klasik dönme görüşünde, sözleşmeden dönme, sonradan ortadan kalkan sebebin en belirgin örneği olarak ifade edilir[473]. Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde, borçlunun temerrüdü hâlinde alacaklının sahip olduğu sözleşmeden dönmeyi de içeren seçimlik haklar, TBK m. 125'te düzenlenmiştir. Şartların gerçekleşmesiyle alacaklı, sözleşmeden dönme hakkını kullanabilir. Bu görüşe göre, bu hakkın kullanımı, borç ilişkisini geçmişe etkili olarak ortadan kaldırır[474]. Dolayısıyla sözleşme gereği, önceden yapılmış olan kazandırmalar sebepsiz hâle gelir ve bunların iadesi sebepsiz zenginleşme hükümlerince talep edilebilir[475].

Bu görüşe göre, ayrıca işlem temelinin çökmesi halinde de sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanabilmesi gerekir. Zira bu durumda sözleşmenin yeni koşullara uyarlanması mümkün değilse ya da doğru değilse ilişkinin tamamen ortadan kaldırılması durumu söz konusu olur. Bu ihtimalde TBK m. 138'de düzenlenen sözleşmeden dönme hakkı kullanıldığında sözleşmenin geçmişe etkili olarak ortadan kalktığı kabul edilmek suretiyle sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanması gündeme gelir[476].

Bizim de katıldığımız, İsviçre-Türk doktrininde ağırlıklı olan dönüşüm (yeni dönme) görüşünde[477], sözleşmeden dönme, sözleşme ilişkisini ortadan kaldırmaz. Burada bir içerik

---

[473] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 15, s. 454; **von Tuhr/ Peter,** s. 493.

[474] **von Tuhr,** Andreas/ **Escher**, Arnold, Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts, Band II (mit Supplement), 3. Auflage, Zürich 1984, s. 155; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 102.

[475] **Meyer,** Stephan D**./ Schuppli,** Benedikt, *"Smart Contracts» und deren Einordnung in das schweizerische Vertragsrecht",* in: Zeitschrift für juristische Weiterbildung und Praxis, 2017, s. 221; **Ulusan,** s. 76 vd.; **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 33 vd.; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 102.

[476] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 105. Bir başkasının mal varlığından sebepsiz bir şekilde zenginleşen kişi, zenginleşmeyi iade etmekle yükümlüdür. Bu yükümlülük özellikle, kişinin geçerli sebep olmaksızın veya gerçekleşmemiş veya sonradan ortadan kalkmış bir sebepten dolayı sağladığı kazandırmalarda ortaya çıkar (İBK m. 62/2). Zürih Yüksek Mahkemesi verdiği bir kararda, davacının başlangıçta malvarlığı kaymasını amaçlamış olsa bile, somut olayda edim gerekçesi dönme beyanı ile ortadan kaldırdığını ifade etmiştir. Dolayısıyla davalının zenginleşmesi, edimden doğan zenginleşmeden kaynaklanmıştır. Zürich, Sozialversicherungsgericht, KK.2021.00032 vom 11.07.2023 E. 5.4.

[477] **Gauch**, Peter, "*Wirkung des Rücktritts und Verjährung des Rückforderungsanspruches bei Schuldnerverzug (Anerkennung der Umwandlungstheorie: BGE 114 II 152 ff.)*", in: recht 1989, s. 122-128, s. 123 vd.; **Weber**, Rolf H., *Vertragsaufhebung beı Leıstungsstörungen - Rechtsnatur und Rechtsfolgen*, Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins, ZBJV 127/1991, s. 634- 647, s. 637 vd.; **von der Crone,** Hans Caspar/ **Monferrini,** Isabelle, *"Die Rückabwicklung mangelhafter Verträge, Urteil des Schweizerischen Bundesgerichts 4A_562/2010 vom 3. Mai 2011 i.S. X. Corp. (Beschwerdeführerin) gegen A. (Beschwerdegegnerin)"*, Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht, SZW 2011, s. 491; **Weber,** Rolf H./ **Emmenegger,** Susan, BK Art. 109, in Berner Kommentar, Die Folgen der Nichterfüllung, Art. 97-109 OR, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen, 2. Aufl., Bern 2020, Art. 109, Nr. 46- 47; **Glatthard**, Melchior, Das Rücktrittsrecht, Art. 97 Abs. 1 OR und die analoge Anwendung des Rücktrittsrechts nach Art. 107 Abs. 2 OR und Art. 109 OR, Bern 2020, s. 53 vd.; **Keller/ Schaufelberger,** s. 10; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1488,

değişikliği söz konusudur. Sözleşmenin konusu, sözleşme ile kararlaştırılmış borçların ifasından, sözleşmeyi tasfiye etme borcuna dönüşür. Burada sözleşmeden doğan borçların yerini artık, dönmeden önce elde edilen edimlerin iadesi alır. Sözleşmeden dönme, değiştirici yenilik doğuran bir haktır. Dönme hakkı kullanılınca, henüz ifa edilmemiş olan edimleri ifa borcu ortadan kalkarken ifa edilmiş olan edimler bakımından bir tasfiye ilişkisi (Abwicklungsverhältnis) başlar[478]. Dolayısıyla burada tamamen sözleşmeye dayalı bir geri verme borcu söz konusu olduğundan sebepsiz zenginleşmenin varlığından bahsetmek mümkün değildir. İsviçre Federal Mahkemesi, eski kararlarında sözleşmeden dönme bakımından klasik görüşü kabul etmekteydi[479] ancak sonraki kararlarında artık yeni dönme görüşünü kabul etmektedir[480].

İsviçre Borçlar Kanunu'nun Genel Hükümleri Hakkındaki 2020 Tasarısı'nda[481] sebepsiz zenginleşmenin temel maddesinde değişiklik öngörülmüştür. Bu değişiklik önerisi, kanun maddesinin numarası ve içeriğine ilişkindir. İBK m. 62 hükmünün (TBK m. 77), İBK 2020 Tasarısı'nda m. 64 olarak değiştirilmesi teklif edilmiştir. Özellikle bu hükmün ikinci fıkrasında önemli bir değişiklik öngörülmüştür. İBK m. 62'ye göre; "*1. Haksız bir şekilde bir başkasının mal varlığından zenginleşen kimse, bu zenginleşmeyi geri vermekle yükümlüdür. 2. Bu yükümlülük özellikle zenginleşmenin geçerli olmayan veya gerçekleşmemiş ya da sonradan sona ermiş bir sebebe dayanması durumunda doğmuş olur*." Yeni hüküm olarak düşünülen İBK 2020 Tasarısı m. 64'e göre; "*1. Haksız bir şekilde bir başkasının mal varlığından zenginleşen kimse, bu zenginleşmeyi geri vermekle yükümlüdür. 2. Bu konuda tasfiyeye ilişkin düzenlemeler saklıdır."*

s. 384; **Kurt,** Temerrüt, s. 302; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 454; **Eren/ Dönmez**, Cilt III m. 125, Nr. 25, s. 2437; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 3506, s. 1269; **Akçura Karaman,** Tuba, *"Sona Ermiş veya Geçersiz Sözleşmelerde Tarafların İfa Etmiş Oldukları Edimlerin İadesi"*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 1, Haziran 2018, s. 303.

[478] **Eren/ Dönmez**, Cilt III m. 125, Nr. 21, s. 2435.

[479] BGE 60 II 27.

[480] BGE 114 II 152.

[481] Ayrıntılı bilgi için bkz. **Huguenin** Claire/ **Meise** Barbara, *"OR 2020: Braucht die Schweiz ein neues Vertragsrecht? – Eine Einführung"*, Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht (SZW) 2015, s. 280- 300.

Görüldüğü gibi 2020 Tasarısı'nda sebepsiz zenginleşmeye ilişkin genel hükümde, ilk fıkra aynı kalsa da ikinci fıkra değiştirilmek suretiyle tasfiye ilişkilerinin öncelenmesi durumu söz konusudur. Burada kanun koyucu, tasarıda geliştirdiği sözleşmenin tasfiyesine ilişkin özel hükümlere[482] yollamada bulunmak suretiyle değişim yapmak istemiştir[483]. Dolayısıyla sözleşmeden dönme halinde, sebepsiz zenginleşme hükümleri yerine tasfiyeye ilişkin hükümlerin uygulanması söz konusudur[484].

c) Sözleşmenin İptali Halinde Durum

Sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan zenginleşmeler bakımından önemli bir husus da iptale ilişkindir[485]. Bir sözleşmenin iptali ile sözleşme geçmişe etkili olarak (ex tunc) sona erer[486]. Dolayısıyla sözleşmenin iptali, başlangıçtaki duruma geri dönülmesine yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak da sözleşmenin başlangıcından iptale kadar olan süreçte (askı sürecinde) yerine getirilmiş olan edimler, istihkak ya da sebepsiz zenginleşme davası yoluyla geri alınabilmektedir.

İptal edilebilir sözleşmelerin askıdaki durumunu sınıflandırmaya yönelik çeşitli teorik yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlar doktrinde üç temel teori çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu teoriler genel olarak; geçersizlik teorisi (Ungültigkeitstheorie), paylaşılan (değiştirilmiş) geçersizlik teorisi (modifizierte/geteilte Ungültigkeitstheorie) ve iptal edilebilirlik teorisi (Anfechtungstheorie) olarak sıralanabilir[487].

---

[482] TBK'da ve İBK'da yer almayan, yalnızca İBK 2020 Tasarısı'nda yer alan, m. 79'a göre; *"1. Bir sözleşmenin geçersiz olduğu veya hükümlerinin başka bir sebeple ortadan kalktığı anlaşıldığında, sözleşmede veya kanunda öngörülmüş olması kaydıyla, o sözleşme tasfiye edilir. 2. Tarafların, uyuşmazlığın çözüm yollarına ilişkin olan veya tasfiye sırasındaki veya sonrasındaki ilişkilerini düzenlemeye yönelik anlaşmaları saklıdır."* Ayrıntılı bilgi için bkz. **Yağcıoğlu,** s. 269 vd.

[483] Ayrıntılı bilgi için bkz. **Yağcıoğlu,** s. 216- 218.

[484] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 5, s. 408; **Honsell,** Heinrich, *"İsviçre Borçlar Kanunu/Or 2020'ye İlişkin Eleştirel Düşünceler"*, (Çeviren: Ümmühan Kaya), YBHD, C. 2, S. 2, 2017, s. 194; BGE 114 II 152 E. 2.b.

[485] Görüşlere ilişkin açıklamalar için bkz. **Gümüş,** s. 234- 236.

[486] **Schmidlin,** Bruno, in Berner Kommentar, Mängel des Vertragsabschlusses, Art. 23-31 OR, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen, 2. Auflage, Bern 2013, Art. 31 / I.-III., Nr. 12; **von der Crone/ Monferrini,** s. 492.

[487] **Kut,** Ahmet/ **Bauer,** Christoph, in: Atamer Yesim M./Furrer Andreas (Hrsg.), CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Obligationenrecht- Allgemeine Bestimmungen- Art. 1-183 OR, 4. Aufl., Zürich- Basel- Genf 2023, Art. 31, Nr. 2, s. 178.

Geçersizlik teorisine göre[488]; henüz itiraz edilmemiş olan iptal edilebilir bir sözleşme baştan itibaren geçersizdir ve halihazırda gerçekleşmiş olan edim, hukukî dayanaktan yoksundur. Düzelebilir geçersizlik olarak da ifade edilen bu görüşe göre; iptal edilebilir bir sözleşme, sözleşmenin her iki tarafı için de askıda geçersizdir. Askı sürecinde taraflar bakımından hak ve borç doğmaz. Askıda geçersizlik halini kesin geçersizliğe dönüştürme yetkisi, sadece iradesi sakatlanmış olan tarafa verilmiştir. İradesi sakatlanan taraf, iptal hakkını kullanmazsa ya da sözleşmeye icazet verirse sözleşmenin geçersizlik durumu ortadan kalkar ve sözleşme baştan itibaren geçerli hâle gelir. Bu görüşün doğal sonucu olarak iptal hakkının kullanılmasıyla baştan itibaren geçersiz olan sözleşme bakımından halihazırda yerine getirilmiş olan edimler, istihkak davası yoluyla talep edilebilecektir. Çünkü söz konusu edimler, sebebe bağlılık ilkesi gereğince baştan itibaren hukukî dayanaktan yoksundur. Dolayısıyla mülkiyet karşı tarafa geçmez. Bu nedenle de mülkiyet hakkına dayanılarak istihkak davası yoluyla edimlerin iadesi talep edilebilir. Bununla birlikte aynen iadenin mümkün olmadığı, dolayısıyla istihkak davasının açılamadığı durumlar söz konusu olabilir. Örneğin; devralanın yani iade borçlusunun mülkiyet ya da alacak hakkını iyiniyetli üçüncü kişiye devretmesi, malvarlığında zenginleşme meydana getiren şeyin tüketilmesi veya yok edilmesi hallerinde aynen iade artık mümkün değildir. Bu gibi durumlarda sebepsiz zenginleşmeden doğan iade borcu gündeme gelir[489]. Yine zenginleşmeye neden olan şey para ise paranın karışması nedeniyle iade, sebepsiz zenginleşme hükümleri çerçevesinde mümkün olur. Doktrinde bir görüşe göre[490]; geçersizlik teorisinin kabulü halinde istihkak davasıyla iadenin mümkün olmadığı durumlarda söz konusu olan sebepsiz zenginleşme, borçlanılmamış edimin ifası *(condictio indebiti)* olarak kabul edilir. Bu durumda iade, borçlanılmamış edimin ifası (TBK m. 78/ İBK m. 63) kapsamında gerçekleştirilir.

Paylaşılan (değiştirilmiş) geçersizlik teorisine göre[491]; sözleşme, itiraz etme hakkına sahip olan taraf için bağlayıcı değildir, diğer taraf ise sözleşme ile bağlıdır. Başka bir ifadeyle

---

[488] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 15, s. 453- 454; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1488, s. 384; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 707. İsviçre Federal Mahkemesi de bu görüşü kabul etmektedir. BGE 137 III 243, E. 4.4.3; BGE 132 III 242.

[489] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2632, s. 965.

[490] **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 3, s. 464.

[491] **von Tuhr/ Peter,** s. 330; **Oğuzman,** M. Kemal/ **Öz,** Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 1, 19. Bası, İstanbul 2021, Nr. 379, s. 124.

iptale kadar sözleşme, iradesi sakat olan taraf bakımından düzelebilir hükümsüzlük teşkil ederken, karşı taraf bakımından ise iptal edilme bozucu şartına bağlı olan geçerlilik teşkil eder[492]. Şartın gerçekleşmesi ise geriye etkilidir. Dolayısıyla itiraz etme hakkına sahip olan taraf bakımından geçerli bir sebebe dayanmayan kazandırma söz konusuyken diğer taraf bakımından sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan kazandırma söz konusudur. Bu görüşe göre; iradesi sakatlanan taraf, sözleşmeyle bağlı değildir. Ancak sözleşme iptal hakkının kullanılmasına ilişkin sürenin sonunda geçerli hale gelecektir. Bu da düzelebilir hükümsüzlük olarak ifade edilmektedir[493]. İradesi sakatlanan taraf, sözleşmenin geçerli hale gelmesini istemiyorsa bunu kendisi beyan eder, hakim bunu re'sen göz önünde bulundurmaz. Bu bağlamda kullanılan iptal hakkı, sözleşmeyi kesin hükümsüz hale getirmeye imkân veren yenilik doğuran bir haktır[494].

Bizim de katıldığımız iptal edilebilirlik teorisine göre[495]; iptal edilebilir bir sözleşme geçerlidir ve ancak iptal edildiğinde sona erer. Bu görüşe göre tüm iptal edilebilir sözleşmeler bakımından iptal teorisi geçerlidir. İptal teorisine göre; iptal edilebilir bir sözleşme geçerli olarak kurulur. Ancak bu geçerlilik, iptal hakkı ile sınırlandırılmıştır. İptal hakkının kullanılmaması ya da sözleşmeye icazet verilmesi durumunda sınırlılık ortadan kalkar. İptal hakkının kullanılmasına kadar yerine getirilmiş olan edimler bakımından mülkiyetin devri gerçekleşmiştir. Ancak bu geçiş sebepsizdir. Dolayısıyla burada devreden, yalnızca sebepsiz zenginleşme hükümlerince iade talebinde bulunabilir. Bu durumda ortaya çıkan sebepsiz zenginleşme, sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan zenginleşme teşkil eder[496].

---

[492] **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler/ Cilt 1, Nr. 379, s. 124.

[493] **Gümüş,** s. 234.

[494] **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler/ Cilt 1, Nr. 380, s. 124.

[495] **Bucher,** Allgemeiner Teil, s. 210; **Huguenin,** Allgemeiner und Besonderer Teil, Nr. 566- 574, s. 175- 176; **Schmidlin,** BK OR, Art. 23/ 24, Nr. 379; **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 39.07; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 1257, s. 470; **Eren/ Dönmez,** Cilt II m. 77, Nr. 53, s. 1830- 1831, **Buz,** Vedat, Borçlunun Temerrüdünde Sözleşmeden Dönme, Ankara 1998, s. 88. Schmidlin'e göre iptal edilebilirlik teorisi sözleşmenin iptali ilişkisini kabul etmeyi kolaylaştırmaktadır. Çünkü İBK m. 31 (TBK m. 39) kapsamındaki iptal, geçerli bir şekilde akdedilmiş bir sözleşmeye karşı yöneltilmişse, iptal ile irade sakatlığı iddiasının başlangıç noktası aynıdır. **Schmidlin,** BK OR, Art. 31 / I.-III. Nr.19 vd. Doktrinde bir görüşe göre; Schmidlin'in akılda kalıcı açıklaması, doktrinin iptal edilebilirlik teorisini giderek daha fazla kabul etmesinin nedenlerinden biridir. **Burri,** Nr. 345, s. 156. İsviçre Federal Mahkemesi BGE 114 II 143 sayılı kararda, iptal edilebilirlik teorisini açıkça reddetmiştir. Ancak Federal Mahkeme BGE 129 III 327 sayılı kararda, doğru teori konusunu tartışmaya açarak bu teoriyi tekrar değerlendirmeye almıştır. Bkz. **Burri,** Nr. 260, s. 115.

[496] **Gümüş,** s. 619.

Geçersizlik teorisi ile iptal edilebilirlik teorisi arasındaki en temel fark askıdaki süreçte sözleşmenin durumuna ilişkindir. Buna göre; geçersizlik teorisinde sözleşme, askı süresinde geçersizken; iptal teorisinde sözleşme, askı süresinde geçerlidir[497].

5. Çok Kişili İlişkilerde Edimden Doğan Zenginleşmeler

Sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamında, çok kişili ilişkiler (Mehrpersonenverhältnisse) ve dolayısıyla zenginleşme zincirleri (Bereicherungsketten) üzerinde hukukun genel ilkelerinin önemli bir yeri vardır[498].

Sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamındaki çok kişili ilişkiler, sebepsiz zenginleşme hukukuyla ilgili bir duruma üç veya daha fazla kişinin dahil olmasıyla karakterize edilir[499]. İkiden fazla kişinin dahil olduğu çok kişili ilişkilerde zenginleşmenin belirlenmesi borçlar hukukunun ve hatta özel hukukun en tartışmalı ve sorunlu alanlarından biridir[500]. Malvarlığı değerlerinin sebepsiz bir şekilde devredilmesinden etkilenmesi muhtemel olan tüm kişiler, ilgili kişiler olarak kabul edilir. Ancak yalnızca edim aracıları gibi tamamen teknik işlevler üstlenen bağımlı yardımcı kişiler bu kapsamda değerlendirilmez. Bu ayrımın yapılması münferit durumlarda zor olabilir ve bir ön hukuki değerlendirme gerektirmektedir.

Temsil, üçüncü kişiler lehine sözleşmeler ve havaleler gibi üç veya daha çok kişili ilişkilerde[501], zenginleşme denkleştirmesinin taraflarını belirlemek genellikle zordur[502]. Soyut bir kuralla bağlı olmaksızın, üçüncü bir kişi tarafından ileri sürülen bir borcun yerine getirilmesinde kimin iade alacaklısı olarak kabul edileceği somut olayın şartlarına göre

---

497 **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 1256, s. 470.

498 İrade özerkliğinin sonucu olarak ortaya çıkan risk dağılımı ilkesi; ilgili taraflarca üstlenilen risk dağılımının zenginleşme hukuku bağlamında korunmasını gerektirir. Bunun gerekçesi, her bir kişinin sözleşmenin diğer tarafını seçiminden sorumlu olması ve ediminin amaç ve hedefini kendisinin belirleyebilmesidir. Hak sahibi olmayan taraftan iyi niyetle mülk ediniminin düzenlenmesinde amaç, iyiniyetli hak kazanımında, güvenin korunması ilkesidir. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 83 vd.

499 **Canaris,** Claus-Wilhelm, *"Der Bereicherungsausgleich im Dreipersonenverhältnis"*, in: Paulus /Dıederıchsen/Canarıs (Hrsg.), Festschrift Für Karl Larenz Zum 70. Geburtstag, 1973, s. 800; **Wendehorst,** BeckOK, BGB § 812, Nr. 166.

500 **Larenz/ Canaris,** s. 199.

501 **Riemer,** Nr. IV, s. 35.

502 **Musielak**, s. 164; **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 56. 15; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1536d, s. 396.

belirlenmelidir[503]. Çok kişili ilişkiler, edimden doğan ilişkiler grubu içerisinde yer alır[504]. Bu nedenle bu kısımda çok kişili ilişkilerden genel bir şekilde bahsedilmektedir. Ancak tarafların belirlenmesi ve bu ilişkilerde sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümlerin uygulanabilirliği, aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır[505].

C. EDİM DIŞI SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME TÜRLERİ

1. Genel Olarak

Sebepsiz zenginleşmeyi doğuran olayların tespitinde kabul edilen ayırma teorisinin gereği olarak edimden doğan zenginleşmelerden başka, edim dışı zenginleşmelerin varlığı da kabul edilmektedir. İsviçre-Türk hukukunda, kanunda açıkça edim dışı zenginleşmelerden bahsedilmemektedir. Alman hukukunda da edim dışı zenginleşmeler sadece AMK m. 812'de *"…başka herhangi bir şekilde…"* ifadesinden çıkarılmaktadır[506]. Edimden doğan zenginleşmelerin söz konusu olmadığı durumlarda meydana gelen sebepsiz zenginleşmeler, edim dışı zenginleşme olarak ifade edilebilir[507].

---

[503] Konuyla ilgili olarak İsviçre Federal Mahkemesi'nin pek çok farklı kararından bahsedilebilir. Söz gelimi; alacaklı, geçersiz bir kefalete dayanarak bir ödemeden kaynaklanan zenginleşme talebinde bulunma hakkına sahiptir. Bu talep ortadan kalkarsa (alacaklıya karşı "kefilin" feragat etmesi halinde), "kefil" asıl borçluyu dava edebilir. Bkz. BGE 70 II 271/272. Çocuğu akrabaları tarafından ücretsiz olarak büyütülen bir baba sebepsiz zenginleşir bkz. BGE 55 II 262/265. Bir sigortacı sigorta ettirene veya önceki lehtara iyi niyetle bir ödeme yapmışsa, sigortacıya bildirimde bulunmadan atanan başka bir lehtar, sigorta ettirene veya önceki lehtara karşı, eski lehtarın lehine olan hükmün tamamen veya kısmen iptal edildiği yeni lehtar beyanından haberdar olması koşuluyla, sebepsiz zenginleşme davası açabilir (içtihattaki değişiklik). Bu durumda, sigorta yardımını almayan yeni lehtar, bu yardımı alan kişinin yeni lehtar hükmünden haberdar olduğunu kanıtlamakla yükümlüdür. Bkz. BGE 110 II 199/206 f. Kararlar ve ayrıntılı bilgilendirmeler için bkz. **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 6, s. 319.

[504] **Lieb,** *"de lege ferenda",* s. 2035.

[505] Bkz. İkinci Bölüm, IV, C, 4.

[506] **Gursky,** Karl- Heinz, 20 Probleme aus dem BGB Bereicherungsrecht, 5. Auflage, 2004, s. 32; **Lorenz/ Cziupka,** s. 777; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 19, s. 455; **Thöne,** s. 198. Edim dışı zenginleşmelere Türk hukukunda sıklıkla karşılaşılan örnek; kamu mallarının özellikle de kamuya ait taşıtların ve telefonların özel amaçlar için kullanılmasıdır. Bkz. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 422.

[507] Doktrinde bir görüşe göre edim dışı sebepsiz zenginleşme *"karşı tarafa kazandırmada bulunulduğu bilinerek ve özel bir amaç izlenerek (ifa düşüncesiyle) yapılan bir kazandırma söz konusu olmaksızın başkası aleyhine vuku bulan zenginleşmelerdir."* **Baygın,** Cem, *"Edim Dışı Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan İade Talebinin Haksız Fiil ve Vekaletsiz İş Görmeden Doğan Talepler Karşısındaki Durumu"*, Prof. Dr. Fahiman Tekil'in Anısına Armağan, İstanbul 2003, s. 573.

Ayırma teorisi gereği yapılan temel ayrımın son derece önemli olduğunu belirtmek gerekir. Başka bir ifadeyle edimden doğan zenginleşme ve edim dışı zenginleşme temeline dayanan tasnif önemlidir. Bununla birlikte özellikle edim dışı zenginleşmeler bakımından yapılan alt tasnifler şeklî ayrımlardır. Doktrinde edim dışı zenginleşmelerin alt türlerine ilişkin tasniflerde farklılıklar söz konusudur. Bu alt tasnifler, esas bakımından sonuca etki eden tasnifler olmasa da konunun kolay anlaşılması bakımından önem taşımaktadır[508]. Bu sebeple çalışmamızda edim dışı zenginleşmeler (Nichtleistungskondiktionen); müdahaleden doğan zenginleşmeler (Eingriffskondiktionen), masraftan kurtulmadan doğan zenginleşmeler (Verwendungskondiktionen), rücudan (borçtan kurtulmadan) doğan zenginleşmeler (Rückgriffskondiktionen) ve beklenmedik hâlden doğan zenginleşmeler (Zufallskondiktionen) olmak üzere dört gruba ayrılarak incelenmektedir[509].

2. Müdahaleden Doğan Zenginleşmeler

Edim dışı sebepsiz zenginleşme halleri arasında en önemli grup, müdahaleden doğan zenginleşmelerdir[510]. Kanunda müdahaleden doğan zenginleşme için özel bir hüküm olmasa da TBK m. 77/1'in, kapsamlı bir genel hüküm niteliğinde olması sebebiyle[511], müdahaleden doğan zenginleşmeyi de kapsadığı doktrinde ve içtihatlarda kabul edilmektedir[512].

Zenginleşmenin, zenginleşen tarafından gerçekleştirilen bir müdahaleden ve fiilden doğması halinde, müdahaleden doğan zenginleşme (Eingriffskondiktion) söz konusu olur[513].

---

[508] Alman doktrinine dayanılarak, İsviçre hukukunda diğer edim dışı zenginleşme halleri arasında rücudan doğan zenginleşme, masraftan doğan zenginleşme ve beklenmedik halden doğan zenginleşmeler yer almaktadır. Ancak uygulamada, edim dışı zenginleşmelerin bu üç zenginleşme türüne ayrılmasının hiçbir önemi yoktur. Bu ayrımın öneminin olmamasının nedeni doktrinde bir görüşe göre; rücudan doğan zenginleşmelerin ve masraftan doğan zenginleşmelerin iadesinin kural olarak; sözleşme, edimden doğan zenginleşme veya vekaletsiz iş görme gibi taleplere de dayandırılabileceği, beklenmedik halden doğan zenginleşmeler başlığı altında toplanılan durumların da çoğunlukla; müdahaleden doğan zenginleşmelere dahil edilebileceği düşüncesidir. **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 57. 11, 12.

[509] Benzer bir sınıflandırma için bkz. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 479 vd.

[510] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 24; **Musielak,** s. 165.

[511] AMK m. 816'da müdahaleden doğan zenginleşmeye ilişkin özel bir hükme yer verilmiştir.

[512] **Jenny,** Nr. 320, s. 176; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 518.

[513] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 20, s. 455**; Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 6, s. 408; **Furrer/ Müller-Chen/ Çetiner,** s. 517. *"...kamu mallarının, özellikle kamuya ait taşıt araçlarının ve telefonların özel ve kişisel*

Bu nedenle burada belirleyici olan husus, sebepsiz zenginleşmeden sorumlu olan kişinin zenginleşmeye kendi eylemiyle mi yoksa kendisine atfedilebilecek bir eylemle mi (yardımcı kişilerin sorumluluğu) neden olduğudur[514].

Müdahale kavramı genel olarak, müdahaleden doğan zenginleşme kapsamında bir hak talebine yol açabilecek, başka bir kişinin malı veya hakkı üzerindeki etkiyi tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu etkinin daha kesin olarak nasıl tanımlanabileceği henüz açıklığa kavuşturulmamıştır[515].

Müdahaleden doğan zenginleşmeden bahsedebilmek için bir edimin söz konusu olmaması gerekir[516]. Müdahaleden doğan zenginleşme nedeniyle söz konusu olan sorumluluk için önemli olan, başka bir kişinin malvarlığı alanına yapılan izinsiz, ancak mutlaka kusurlu olması gerekmeyen müdahaledir[517]. Dolayısıyla iade edilebilirlik için belirleyici faktör, elde edilen maddi avantajın sebepsiz zenginleşme alacaklısına atfedilebilir olup olmadığıdır[518]. Söz gelimi; bir kişinin, başkasının malvarlığı değerini tüketmesi veya kullanması ya da patentini kullanması halinde müdahaleden doğan zenginleşme söz konusu olur[519]. Yine bir taşınmazı yetkisi olmayan bir kişi tarafından kiraya verilen mal sahibi, bu kişiye karşı müdahaleden doğan zenginleşme veya vekaletsiz iş görmeye dayanarak talepte bulunabilir[520].

Müdahaleden doğan zenginleşmede fiil, genel anlamda haksız fiil şeklinde gerçekleşir. Burada başkasının hakkı ya da hukuki değeri ihlal edilmektedir. Bu ihlal fiiline

---

amaç için kullanılmaları, yetkisiz ve izinsiz yararlanma yoluyla edim dışı müdahale zenginleşmesine yol açmanın ülkemizde en sık karşılaşılan örnekleridir." **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 422.

[514] **Jenny,** Nr. 318, s. 176.

[515] **Wolf,** Bereicherungsausgleich bei Eingriffen, s. 40.

[516] **Jenny,** Nr. 322, s. 177.

[517] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 22, s. 448; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 6, s. 408; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 20, s. 455. Doktrinde bir görüşe göre; söz konusu müdahale üçüncü bir tarafın eylemlerinden de kaynaklanabilir. **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 57.01.

[518] **Musielak,** s. 165; **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 57.02.

[519] **Heermann,** Peter W., *"Schadensersatz und Bereicherungsausgleich bei Patentrechtsverletzungen"*, Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht (GRUR), 1999, Heft 8-9, s. 624; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 20, s. 455.

[520] BGE 129 III 422 E. 4.

müdahale denir[521]. Söz gelimi; bir kişinin, başkasının boyasıyla evini boyaması veya başkasının lastiğini kendi arabasına takması ya da başkasının arazisindeki kumu kendi inşaatında kullanması hâllerinde müdahaleden doğan zenginleşme söz konusudur[522]. Yine bir başkasının fikri mülkiyet hakkının izinsiz olarak kullanılması müdahaleden doğan zenginleşmenin uygulama alanına girer[523]. Örneğin; bir ticari markanın ya da patentin haksız olarak kullanılması durumunda müdahaleden doğan sebepsiz zenginleşme meydana gelir[524].

Kullanım hakkına müdahale; mülkiyetin, patent haklarının, telif haklarının, kişisel hakların, alacak haklarının vb. izinsiz kullanımı durumunda söz konusudur. Söz gelimi; başka bir kişinin aracının izinsiz kullanılması durumunda izinsiz kullanıcı, kiralık bir arabanın maliyetinden tasarruf ederek kendini zenginleştirmektedir[525]. Yine iyi niyetli bir ev sahibi tarafından başkalarına ait mobilyaların, izinsiz kiralanması durumunda zenginleşme kazanılan kira bedelinden kaynaklanır. Burada TMK m. 993/1 lex specialis olarak uygulanmaz. Çünkü eşyaları kiralamak için yetkisi olmayan ev sahibi, üçüncü kişinin mobilyalarını kendisi kullanmamaktadır. Yetkisiz ev sahibinin kendi menfaatine kötü niyetle hareket etmesi halinde, kendisine karşı TBK m. 530 ve taleplerin kesişmesi nedeniyle TBK m. 77 ve devamı çerçevesinde iade talebinde bulunulabilir[526]. Yine başkasına ait patentin izinsiz kullanımı halinde zenginleşme, tasarruf edilen lisans ücreti ve üretilen ürünlerin kullanılmasından elde edilen kazançtan kaynaklanmaktadır. Aynı durum başkasına ait marka, tasarım veya modelin izinsiz kullanımı için de geçerlidir[527]. Tanınmış bir kişinin

---

[521] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2650, s. 975; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 708.

[522] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 123.

[523] **Jenny,** Nr. 319, s. 176. Söz gelimi, *"Bir grup genç film eleştirmeni bir akşam çok beğendikleri bir filmin gösterimini yapmaya karar verir ve ziyaretçilerden giriş ücreti talep eder. Filmlerin gösterimi özel kullanımın ötesine geçerse ve fikri hak sahiplerine herhangi bir lisans ücreti ödenmezse film eleştirmenleri haksız tahsil ettikleri giriş ücreti ile zenginleşmiştir. Bu noktada belirtelim ki FSEK m. 70/3'de düzenlenen ve mali hakları ihlal edilen eser sahibinin temin edilen kazancın kendisine verilmesini isteyebileceğine dair hüküm, fikri hakları ihlal edenin kötü niyetli olması şartıyla bir gerçek olmayan vekâletsiz iş görme hali olarak karşımıza çıkar. Bu kişinin iyi niyetli olması halinde ise sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre geri verme yükümlülüğünü koşulları ve sonuçları belirlenir."* **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 521.

[524] **Fezer,** Karl-Heinz /**Tochtermann,** Lea, MarkenG § 14 Nr. 1048- 1054, in Beck'sche Kurz Kommentare Markenrecht, Herausgegeben von: Karl-Heinz Fezer, 5. Auflage 2023, MarkenG § 14, Nr. 1053- 1054; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 518.

[525] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 21, s. 455.

[526] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 21, s. 455.

[527] **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 57.07; **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1491, s. 337; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 21, s. 455.

resminin rızası olmaksızın reklam amacıyla yayınlanması veya tanınmış bir yazarın kitabının rızası olmaksızın onun adıyla yayınlanması durumlarında zenginleşme, elde edilen kazançtan kaynaklanmaktadır[528].

Müdahaleden doğan zenginleşmenin ne zaman söz konusu olacağı doktrinde tartışmalıdır. İsviçre Federal Mahkemesi ve doktrinin bir kısmı, müdahaleden doğan zenginleşmenin sebepsiz olup olmadığı sorusunu *'müdahale teorisi'* (Eingriffstheorie) olarak adlandırılan teoriye dayandırarak çözüme kavuşturmaktadır[529]. Bu teoriye göre, ihlal edilen normun koruma amacı spesifik olarak dikkate alınmaksızın, maddi avantajın hukuka aykırı olarak elde edilmiş olması yeterlidir.

Ancak bu teori eleştirilmektedir. Şöyle ki hukuka aykırılık teorisinin temelinde, emredici hukuk kuralının ihlal edilmesi bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle hukuka aykırılık teorisinde zenginleşmenin iadesinin söz konusu olabilmesi için, emredici hukuk kuralının, zenginleşmenin iadesini amaçlaması gerekir. Söz gelimi, haksız rekabet halinde, haksızlığı gerçekleştiren firmanın bu haksızlık neticesinde elde ettiği zenginleşme, diğer firmalarca sebepsiz zenginleşme kapsamında talep edilemeyecektir. Çünkü rekabet hukuku kurallarında temel amaç, piyasalardaki dengeyi sağlamak ve sağlıklı bir rekabet ortamı oluşturmaktır[530]. Başka bir ifadeyle rekabet hukukuna ilişkin kurallar tüm kişilerin rekabet ihlallerine karşı korunmasını amaçlar[531]. Burada zenginleşmenin iadesi amacı söz konusu değildir.

Buna karşılık doktrinde hakim görüşe göre, müdahaleden doğan zenginleşmenin gerçekleşmesi için gereken haksız bir şekilde malvarlığındaki zenginleşme, daha kısıtlayıcı olan *'yetki içeriği teorisiyle*' (Zuweisungstheorie) açıklanmaktadır[532]. Yetki içeriği teorisinde müdahalede haksızlık durumunun meydana gelebilmesi için belirli kişiye özgülenmiş bir hak

---

[528] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 21, s. 456.

[529] BGE 129 III 422 E 4; **Schaufelberger,** 125 vd.

[530] **Antalya,** Genel Hükümler, s. 709.

[531] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 519.

[532] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 23, s. 448; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 518; **Holenstein,** s. 75 vd.; **Jenny,** Nr. 373, s. 204- 205; **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 57. 02.; **Stadler,** Jauernig BGB § 812, Nr. 51; **Lorenz/ Cziupka,** s. 780; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 19, s. 455; **Huguenin,** Allgemeiner und Besonderer Teil, Nr. 1798, s. 548.

veya hukuki değerin ihlal edilmiş olması gerekir[533]. Bu teoride başkasının hukuk alanı, genel kurallar koyularak belirlenebilmesi mümkün olmadığından somut olaya göre belirlenmelidir[534]. Bu bağlamda mutlak haklar ve nispi haklar arasında fark vardır. Şöyle ki mutlak hak sahibinin yetki içeriği daha geniş olduğundan hak sahipliğinin belirlenmesi daha kolaydır. Ancak nispi haklarda yetki içeriği ve dolayısıyla hak sahipliğinin belirlenmesi daha zordur[535]. Bunun temelinde, borç ilişkisinin nispiliği ilkesi vardır ve sözleşmeden ya da haksız fiilden doğan talepler burada kendini gösterir[536].

Bir mutlak hakkın ihlali halinde, ihlali gerçekleştiren kişinin malvarlığında artış meydana geliyorsa, başkasının hukuk alanının ihlali söz konusudur[537]. Bir nispi hakkın ihlali halinde yetki içeriğinin belirlenmesi istisnai durumlarda söz konusu olur[538]. Örneğin; bir alacak hakkının varlığı halinde, hakkın kime ait olduğu genelde bellidir. Dolayısıyla bu durumda hak sahibi, doğrudan alacak hakkına ilişkin talebi kullanır. Ancak bu ilişkiye, alacağın devrinde[539] olduğu gibi üçüncü bir kişi dahil olabilir. Söz gelimi, A'nın B'ye 500.000 TL borcu olsun. B bu alacağı C'ye devretsin. B veya C, alacağın devredildiğini A'ya bildirmeden önce A, parayı B'ye iyiniyetle ödesin. İşte bu durumda C, müdahaleden doğan zenginleşmeye dayanarak B'den, yapılan ödemenin iadesini talep edebilir.

Müdahale, maddi ve manevi zarara neden olabilir. Bu zarar, müdahalede bulunanın zenginleşmesine yol açabilir[540]. Söz gelimi; bir miktar parası B tarafından çalınan A'nın malvarlığında azalma meydana gelmiştir. Bu esnada B'nin de zenginleşmesi söz konusudur. Müdahale, her zaman bu şekilde gerçekleşmez. Bazen de zenginleşenin malvarlığında artış olsa da karşı tarafın malvarlığı azalmayabilir[541]. Söz gelimi; A'nın Marmaris'te bulunan

---

[533] **Musielak,** s. 165; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 709.

[534] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 519.

[535] **Antalya,** Genel Hükümler, s. 709; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 522.

[536] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 522.

[537] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 519.

[538] **Antalya,** Genel Hükümler, s. 709; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 522.

[539] TBK m. 186; *"Borçlu, alacağın devredildiği, devreden veya devralan tarafından kendisine bildirilmemişse, önceki alacaklıya; alacak birkaç kez devredilmişse, son devralan yerine önceki devralanlardan birine iyiniyetle ifada bulunarak borcundan kurtulur."*

[540] **Eren**, Genel Hükümler, Nr. 2650, s. 975.

[541] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2650, s. 975.

yazlığını A Ankara'da bulunduğu sırada izinsiz kullanan B, yazlıkta kaldığı süre boyunca kira vermediği için malvarlığında artış olmuştur. Ancak yazlığını hiç kiraya vermeyi düşünmeyen A'nın ise malvarlığında bir azalma meydana gelmemiştir. Dolayısıyla müdahaleden doğan zenginleşmenin meydana gelmesi için, aleyhine zenginleşilen kişinin malvarlığında bir azalmanın meydana gelmesi, başka bir ifadeyle bu kişinin zarara uğramış olması gerekmez[542].

Hem müdahale teorisine hem de yetki içeriği teorisine göre, müdahaleden doğan zenginleşmelerden kaynaklanan talepler, özellikle üçüncü kişi mülkiyet ve fikri mülkiyet haklarının ihlali durumunda mevcuttur[543]. Patent, marka, tasarım hakları gibi hakların haksız kullanımı durumunda müdahaleden doğan zenginleşme taleplerinin, ilgili özel kanunların buna ilişkin bir hüküm içerip içermediğine veya sadece TBK m. 530 uyarınca kazanç iadesi imkanına işaret edip etmediğine bakılmaksızın mümkün olduğu konusunda geniş bir mutabakat vardır[544]. Mülkiyet hukuku kapsamındaki mülkiyet hakları gibi, fikri mülkiyet hakları da sahibine, üçüncü kişilerin hakkını kullanmasını yasaklayabileceği veya TBK m. 77 uyarınca, üçüncü kişilerin kendi rızası olmaksızın bu haktan elde ettiği faydalar için iade talep edebileceği bir kullanım tekeli vermektedir[545]. Söz gelimi; tanınmış bir oyuncu olan A, ücret karşılığında bir fotoğrafını reklam amaçlı kullanılmak üzere B'ye verir. B, A'nın vermiş olduğu fotoğrafı dışında başka fotoğraflarını da onun rızası olmaksızın kataloglarında kullanmaktadır. Bu durumda A, B'den sebepsiz zenginleşmeye dayanarak iade talebinde bulunabilmektedir[546].

Doktrinde başka kişilerin kişilik haklarının yetkisiz ticari kullanımında, müdahaleden doğan zenginleşmenin söz konusu olduğu ifade edilmektedir[547]. Bir kişinin adının,

---

[542] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 24, s. 448; BGE 129 III 422 E 4.

[543] **Keller/Schaufelberger,** s. 44 vd.

[544] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 26, s. 449.

[545] Bununla birlikte, fikri mülkiyet haklarının ihlali durumunda tazminat taleplerinin değerlendirilmesinde; şaşırtıcı bir şekilde, müdahaleden doğan zenginleşmeye ilişkin herhangi bir yorum yapılmamıştır. Bkz. BGE 132 III 379. Zenginleşme taleplerinin kabul edilmesi, münhasır ve devredilemeyen sözleşmesel bir kullanım hakkına müdahale edilmesi durumunda da tartışmalıdır. Söz gelimi; bir fikri mülkiyet hakkının münhasır bir lisansın ihlali suretiyle saldırıya uğraması ve lisans sahibinin hak sahibi yerine müdahalede bulunan kişiye karşı dava açmak istemesi durumunda söz konusu olmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Jenny,** Nr. 403, s. 219.

[546] **Musielak,** s. 165.

[547] **Schwenzer/Fountoulakis**, Nr. 57.07.

görüntüsünün veya sesi gibi diğer kişilik değerlerinin rızası olmaksızın reklam amaçlı kullanılması durumunda sebepsiz zenginleşme talebi ileri sürülmektedir. Bu kişilik değeri, kullanımı yalnızca hak sahibinin tasarrufunda olan münhasır kişilik haklarını oluşturur. Medya veya bir reklam şirketi bu yetkiyi ihlal ederse, ilgili kişi müdahaleden doğan zenginleşmeye dayanarak iade talebinde bulunma hakkına sahiptir[548]. Bunun arka planında, bu tür hakların sadece koruma talepleriyle sınırlı olmadığı, aynı zamanda sahiplerine ilgili ticari fırsatları kullanma konusunda münhasır yetki sağladığı düşüncesi yatmaktadır[549].

Müdahaleden doğan zenginleşme talepleri, üçüncü bir kişinin hizmet ediminden yetkisiz olarak yararlanması halinde de ortaya çıkabilir. Ancak, öncelikle tarafların neden uygun bir sözleşme akdetmekten kaçındıkları incelenmelidir. Eğer hizmet edimleri, sözleşmeye dayalı bir temel olmaksızın sunuluyorsa, bunun nedeni genellikle hizmet sağlayıcının bundan, örneğin daha sonra kârlı bir sözleşme şeklinde, fayda sağlamayı beklemesidir. Üçüncü kişinin hizmet ediminden sözleşme olmaksızın yararlanılması halinde, hizmet sağlayıcının, çabalarının karşılıksız kalacağı konusunda önceden bilinçli olarak risk almış olsa bile, herhangi bir tazminata hak kazanıp kazanmayacağı sorusu sürekli olarak gündeme gelecektir[550].

Sebepsiz zenginleşmeden doğan iade borcunun ortaya çıkabilmesi için kusur şartı aranmaz[551]. Örneğin kişi, başkasına ait buğdayları kendisinin sanarak kullanmışsa, bu kişinin mazur görülebilir bir gerekçesi olsa bile sebepsiz zenginleşmeden doğan iade borcunu ifa etmek durumundadır. Ancak hukuk düzenince mazur görülebilen davranışlar bir zenginleşmeye neden olmuşsa, burada sebepsiz zenginleşmenin varlığından bahsetmek

---

[548] **Prinz,** Matthias, Nr. 249-281, in Lauterkeitsrecht Kommentar zum Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (UWG), Band I, Herausgegeben von: Karl-Heinz Fezer, Wolfgang Büscher, Eva Inés Obergfell, 3. Auflage 2016, Nr. 278.

[549] BGE 133 III 145053 E 2.

[550] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 28, s. 450. Bunun yanı sıra İsviçre uygulaması, sözleşmeye benzer hallerde fiili bir sözleşme ilişkisinin varlığını kabul etmektedir. Ayrıca zarar gören tarafa bu çerçevede sözleşmeye benzer bir tazminat talep hakkı tanıma eğilimindedir. Bu nedenle sebepsiz zenginleşme hukuku, tazminat kuralları tarafından kısmen geçersiz kılınmaktadır. Bu doğrultuda İsviçre Federal Mahkemesi'nin içtihadına göre, kullanım avantajı veya hizmetin üçüncü kişilere ücretsiz olarak sunulması amaçlanmamışsa ve zarar gören taraf daha önce bundan yararlanmayı açıkça reddetmişse, bu durum her zaman geçerli olmalıdır. BGE 119 II 437 E 3b.

[551] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 22, s. 448; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 125.

mümkün olamayacaktır[552]. Örneğin, hukuka aykırı olmayan bir rekabet yoluyla rakibini batırıp kazanç elde eden tacir, sebepsiz zenginleşmeden dolayı sorumlu tutulamaz[553].

Bazı müdahaleden doğan zenginleşme halleri, örneğin montaj, dikme, işleme, birleşme ve karışma (TMK m. 722, m. 729, m. 775, m. 776) gibi, eşya hukuku kapsamında özel olarak düzenlenmiştir. İyiniyetli kazanımlarda, edinilen şeyin elde tutulmasına yönelik bir hukuki sebep olmasına rağmen söz konusu düzenlemelerde, sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan talep hakkı doğrudan kanunda yer almaktadır[554]. Karışma yoluyla birleşmenin tipik örneği, birinin parasının bir başkasının parasına ayırt edilemeyecek şekilde karışması halidir. Özellikle edimin ifası söz konusu olduğunda, tasarruf işleminin geçersizliğinden dolayı paranın mülkiyeti teslimle geçmez. Bu nedenle parayı alan kişi, bu parayı kendi parasıyla karıştırırsa edimden doğan değil, bir müdahaleden doğan zenginleşmenin varlığından bahsetmek gerekir[555].

3. Masraftan Kurtulmadan Doğan Zenginleşmeler

Bir kişi, edimde bulunma düşüncesi olmadan, karşı tarafa ait bir şeye değer ekliyor ya da karşı tarafın işini görmek suretiyle onu bir masraftan kurtarıyorsa, masraftan doğan zenginleşmenin varlığından bahsetmek gerekir[556]. Aleyhine zenginleşilen kişinin, başka bir kişiye ait olduğunu bilmeden bir şeye değer kazandırması hâli, masraftan doğan

---

[552] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 125.

[553] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 125.

[554] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 520.

[555] *"Davalıların murisinin hukuki işlem ehliyetinin bulunmaması nedeniyle satış işlemi TMK'nun 15. maddesi uyarınca geçersizdir. Bu takdirde geçersiz sayılan işlem nedeniyle verilen satış bedelinin iadesi, sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre davalılardan talep edilebilir."* Bkz. Y. 3.HD. T. 27. 09. 2016, E. 2015/ 17478, K. 2016/ 11287, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). Öte yandan Yargıtay'ın 07. 06. 1939 gün ve 31/47 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı'nda taşınmaz malın haricen satış ve satış vaadinin geçersiz olması durumunda satıcı mülkiyetin naklini ve aksi halde aldığı bedeli iade edeceğini taahhüt etmiş ve alıcı da bunu kabul ederek bedeli satıcıya vermiş olduğu için, şartın gerçekleşmemesi sebebiyle bedelin iadesine ilişkin talep, sebepsiz zenginleşmeden değil sözleşmeden doğan bir talep olarak kabul edilmiştir. **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 520.

[556] **Larenz/ Canaris,** s. 188 vd.; **Medicus,** Nr. 716-718, s. 347-348; **Ulusan,** s. 13; **Öz**, Sebepsiz Zenginleşme, s. 129. Masraftan doğan zenginleşme (Aufwendungskondiktion), kullanım yoluyla zenginleşme (Verwendungskondiktion) ve rücu yoluyla zenginleşme (Rückgriffskondiktion) için kullanılan bir üst kavram olarak ifade eden ve bu şekilde sınıflayan görüş için bkz. **Medicus,** Nr. 638, s. 311; **Jenny,** Nr. 309, s. 172.

zenginleşmenin tipik görünümüdür[557]. Söz gelimi; A, komşusu B'nin olduğunu düşündüğü ancak C'ye ait olan motoru tamir etmiştir. C, burada sebepsiz zenginleşmiştir. Yine A, arkadaşı C'nin olduğunu düşündüğü ancak B'ye ait olan hayvanları beslemiştir. Bu durumda A, B'ye karşı sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebinde bulunabilecektir.

Nadiren de olsa aleyhine zenginleşilen, sebepsiz zenginleşmeye kendi iradi olmayan davranışıyla yol açabilir[558]. Söz gelimi; ayırt etme gücünden yoksun olan bir kişinin, kendi malını başkasının malına karıştırması bu duruma örnek oluşturur. Yine küçüğün, anlamını ve sonuçlarını bilmeksizin başkalarına sağladığı yarar da bu neviden bir sebepsiz zenginleşme oluşturur. Ayırt etme gücünün olduğu istisnai bazı hallerde de yine bu neviden bir sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesi mümkündür.

İade alacaklısının kendi malını, başka birinin malı üzerinde kullandığı haller bu kapsamdadır. Söz gelimi, kapıcının evi tamir etmek için kendi malzemelerini kullanması[559]. Kapıcı kendi malzemelerini kullanırken iyi niyetli veya kötü niyetli olabilir[560]. Elbette bunun pratik önemi oldukça azdır. Çünkü kullanım yoluyla meydana gelebilecek malvarlığı değerinde yer değiştirmeler, vekâletsiz iş görme, sözleşme, zilyetlik gibi pek çok farklı kuruma dahil edilebilir ve bu nedenle pek çok talebe konu olabilir[561]. Bu bağlamda sebepsiz zenginleşme kurumunun uygulanması sınırlandırılmış olmaktadır.

TMK m. 722 (İMK m. 671) veya TMK m. 729 (İMK m. 678) söz konusu olduğunda bir ayrım yapılmalıdır. Yapı malzemesinin maliki, malzemenin kendine ait olduğunu ve yapının başkasına ait olduğunu biliyorsa, TMK m. 723 (İMK m. 672) uyarınca bir talep ve ayrıca bir edimden doğan zenginleşme talebi söz konusu olabilir[562]. Yapı malzemesinin sahibi, malzemenin kendisine ait olduğunun ya da yapının başkasına ait olduğunun farkında değilse ya da her ikisinin de farkında değilse TMK m. 723 (İMK m. 672) uyarınca, başka bir

---

[557] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 129.

[558] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 128.

[559] **Jenny,** Nr. 311, s. 173.

[560] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2647, s. 973.

[561] **Jenny,** Nr. 312, s. 173; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2647, s. 973. Doktrinde bir görüşe göre; kullanıma temel teşkil eden borcun geçerli olmadığı ortaya çıkarsa, malvarlığının denkleştirilmesi edimden doğan zenginleşmeye dayandırılabilir. **Jenny,** Nr. 311, s. 173.

[562] **Jenny,** Nr. 312, s. 173.

kişinin malvarlığında bilinçli ve kasıtlı bir artış (edim) olmaksızın onun malını kullanmış olması sebebiyle de kullanımdan doğan zenginleşmeye ilişkin talepte bulunma hakkına sahiptir[563].

Masraftan kurtulmadan doğan zenginleşmelerin bir kısmında, 'dayatılmış zenginleşme sorunu (das Problem der aufgedrängten Bereicherung)' olarak ifade edilen özel bir durum bulunmaktadır. Dayatılmış zenginleşme sorunu; zenginleşme alacaklısının bilinçli bir şekilde karşı tarafı, kendisi aleyhine zenginleştirmesi halidir. Burada zenginleşme alacaklısı, zenginleşenin kim olduğunu bilmektedir. Ayrıca yapmış olduğu kazandırmanın hukuki sebebinin olmadığını da bilmektedir. Bunlara ek olarak kendisi de kazandırmayı karşılıksız olarak yapmamaktadır. Dolayısıyla burada zenginleşme alacaklısı, karşı tarafı kendisine bir çıkar sağlamaya zorlamak ya da en azından bu ilişkiden doğan bir sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi hakkına sahip olmak için bir emri vaki yapmaktadır[564]. Söz gelimi; otomobil tamircisi A ile B arasında B'nin aracının basit tamiri için bir anlaşma yapılmıştır. Ancak A'nın, B'nin kendisine bedelin tamamını ödeyeceği düşüncesiyle, aracın birçok parçasını değiştirmesi ve iç-dış temizliğini yapıp B'ye teslim etmesi durumu böyledir. Yine A'nın, kendisine karşılık vermeye zorlamak üzere, arkadaşı B yokken onun evini temizlemesi, bahçesindeki tüm düzenlemeleri yapması hâli dayatılmış zenginleşme oluşturmaktadır.

Dayatılmış zenginleşme, bir sorun olarak ifade edilmektedir. Çünkü zenginleşme alacaklısı, bilinçli olarak bir kazanç sağlama amacındadır. Bu amaç karşısında her ne kadar zenginleşen, daima iyi niyetli zenginleşenin iade borcuna tabi olsa (TBK m. 79/1)[565] ve zenginleşme alacaklısı vekaletsiz iş görmeye ilişkin hükümlerden (TBK m. 526 vd.) yararlanamayacak olsa da bu korumanın yetersiz olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla zenginleşenin bu durum karşısında daha fazla koruma hak ettiği, iade yükümünün ayrıca sınırlanması gerektiği düşünülmektedir.

---

[563] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 21, s. 456**; Jenny,** Nr. 313, s. 174.

[564] **Antalya,** Genel Hükümler, s. 712; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 131.

[565] Doktrinde bir görüşe göre; dayatılmış zenginleşme sorunu, masraftan kurtulmadan doğan zenginleşme durumunda özellikle önemlidir. Bu durum, zenginleşme talebinin TBK m. 79 yoluyla kapsamının sınırlandırılmasına yol açar. **Jenny,** Nr. 312, s. 173.

Sorunun çözümü için doktrinde farklı öneriler ileri sürülmektedir. Doktrindeki bir görüşe göre[566]; tazminatın belirlenmesi ve indirilmesine ilişkin TBK m. 51 ve m. 52 hükümleri kıyasen uygulanmalıdır. Dolayısıyla bu görüşte, iade yükümlülüğünün kapsamı, hakimin takdir yetkisi sınırları içerisinde daraltılmaktadır. Doktrindeki başka bir görüşte[567]; sorunun çözümünde arada bir sözleşme ilişkisinin olup olmamasına göre ikili bir ayrım yapılmaktadır. İlk olarak; zenginleşen ile zenginleşme alacaklısı arasında bir sözleşme ilişkisinin varlığı halinde, sözleşmeden doğan borcun kapsamı dışına çıkılarak bir hak elde etmek için karşı tarafı zenginleştiren kişi, sözleşmeden doğan koruma yükümünü ihlal etmektedir. Dolayısıyla zenginleşen, bu iade yükümünün azaltılması yoluyla zararın tazminini talep edebilir. İkinci olarak; zenginleşen ile zenginleşme alacaklısı arasında sözleşme ilişkisinin olmaması halinde, zenginleşenin ahlaka aykırı bir davranışla kasten zarara uğratıldığından bahisle TBK m. 49/1 yardımıyla aynı çözüme ulaşılmaktadır.

4. Rücudan Doğan Zenginleşme

Rücudan doğan zenginleşmeler (Rückgriffskondiktionen), borçtan kurtulmadan doğan zenginleşmeler olarak da ifade edilmektedir[568]. Bu tür zenginleşmeler başkasının borcunu ödeme hâlinde ortaya çıkar[569]. Başka bir ifadeyle üçüncü şahıslara ait borçların karşılıksız olarak ödenmesi sonucunda ortaya çıkar[570]. Bununla birlikte, bir sözleşme (örneğin, TBK m. 510), vekaletsiz iş görme yetkisinden kaynaklanan bir talep (TBK m. 529) veya kanuni temlikten kaynaklanan bir talep gibi diğer talep dayanakları genellikle hali hazırda mevcut olduğundan, rücudan doğan zenginleşmenin pratikte pek bir önemi yoktur[571]. Ayrıca, ödeme yapan kişi, ödediği alacağın eski borçlusuna olan kendi borcunu bu şekilde ödediğine inanıyorsa, artık eski borçluya karşı edimden doğan zenginleşme için dava açabilir. Rücudan doğan zenginleşmenin uygulanması kapsamında, vekaletsiz iş görme halleri, yani bir kimsenin üçüncü bir kişinin borcunu kendisinden talep edilmediği halde

---

[566] **Antalya,** Genel Hükümler, s. 712; **Ulusan,** s. 209 vd.

[567] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 132.

[568] **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 498.

[569] **Musielak,** s. 166; **Jenny,** Nr. 314, s. 174; **Loewenheim,** s. 102.

[570] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 35, s. 452.

[571] Rücudan doğan zenginleşmenin uygulama alanının kısıtlı olduğuna ilişkin bkz. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 498.

ödemesi durumu da bulunmaktadır (TMK m. 529)[572]. Çok nadir rastlanan bu sebepsiz zenginleşme durumuna, borçlu ve ifa eden arasında bir sözleşmenin bulunduğu hâllerde yer yoktur[573].

İsviçre doktrininde, üçüncü şahıslara ait malların kullanımı genellikle eşya hukuku kapsamında tazminat taleplerine yol açarken, üçüncü şahıslara ait borçların ödenmesi öncelikle özel kanuni rücu talepleri[574] ve ikincil olarak da vekaletsiz iş görmeden kaynaklanan taleplerle tazmin edilmektedir[575].

Rücudan doğan sebepsiz zenginleşmeler, çoğunlukla edimden doğan zenginleşmelerde söz konusu olur[576]. Bu tür zenginleşmelere özellikle üç köşeli ilişkilerde rastlanır. Söz gelimi, A, B'ye C'nin borcunu öder ve C borçtan kurtulursa A'nın C'ye rücuu hâlinde bu durum ortaya çıkar[577].

5. Beklenmedik Hâlden Doğan Zenginleşmeler

a) Genel Olarak

Müdahaleden doğan zenginleşmelerin yanı sıra doktrinde bazen zenginleşme alacaklısının amaca yönelik bir edimine dayanmayan başka tür zenginleşmelerden de bahsedilmektedir. Bunlar arasında, özellikle, beklenmedik haller yoluyla zenginleşme

---

572 **Jenny,** Nr. 314, s. 174.

573 Rücudan doğan zenginleşmelere, vekâletsiz iş görmenin bulunduğu hâllerde de yer olmayacağına ilişkin görüş için bkz. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 133.

574 Sebepsiz zenginleşmenin Türk borçlar hukukunda kanuni rücu aracı olarak ifade edildiği görüş için bkz. **Korkmaz,** Ekin, *"Bir Kanunî Rücu Aracı Olarak Halefiyetin Türk Borçlar Hukuku ve İsviçre Borçlar Hukukunda Geçerli Olan Rücu Sistemlerindeki Yeri"*, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 11, S. 1, (Haziran 2021), s. 449.

575 Ancak İBK m. 62 (TBK m. 77) temelinde çocukla olan akrabalık ilişkisine itiraz edilmesinin ardından biyolojik babaya karşı rücu taleplerinin ileri sürüldüğü karar için bkz. BGE 129 III 646. İsviçre doktrininde, müdahaleden doğan zenginleşmeye ek olarak edim dışı zenginleşmeler kapsamında daha fazla ayrım yapmaktan kaçınılmaktadır. Bkz. **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 57.11 f.

576 **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 133. Ancak doktrinde, istisnaen de olsa edim dışı zenginleşmelere dahil edilen rücudan doğan zenginleşmelerin söz konusu olabildiği ifade edilmektedir. Bu görüşe göre; bir edim dışı zenginleşmenin rücudan doğan zenginleşme gurubuna dahil edilebilmesi için bu durum borç olmayan şeyin ifası (TBK m. 78) niteliği taşımaması gerekir. Ayrıca geçerli bir ifa sebebi nedeniyle üçüncü kişi tarafından ifanın gerçekleştirilmiş olması gerekir. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 133; **Medicus,** Nr. 721, s. 349.

577 **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2647, s. 973.

durumunda uygulanması amaçlanan[578] ancak kolayca müdahaleden doğan zenginleşme halleri kapsamına alınabilen[579] beklenmeyen haller yer almaktadır[580].

Zenginleşme durumu, zenginleşme borçlusuna atfedilemeyen üçüncü bir kişinin fiilini de içeren beklenmedik bir durumdan kaynaklanıyorsa, bu durum beklenmedik halden doğan zenginleşme olarak adlandırılır[581].

Beklenmedik hâlden doğan zenginleşmeler (Zufallskondiktionen); üçüncü kişinin fiilinden doğan zenginleşmeler ve diğer olaylardan doğan zenginleşmeler olarak iki gruba ayrılabilir[582].

b) Üçüncü kişinin fiilinden doğan zenginleşmeler

Üçüncü bir kişinin zenginleşme borçlusuna atfedilemeyecek olan fiilini içeren bir rastlantı zenginleşmeye neden olursa, beklenmedik hâlden doğan zenginleşme söz konusu olur[583]. Söz gelimi, bir misafirin, ev sahibinin şöminesinde üçüncü bir kişinin odununu yaktığı örnekte, ev sahibi sebepsiz zenginleşme borçlusu, odun sahibi ise sebepsiz zenginleşme alacaklısı konumundadır. Burada sebepsiz zenginleşmeyi doğuran olay, misafirin fiilidir. Dolayısıyla bu örnekte, üçüncü kişinin fiilinden doğan sebepsiz zenginleşmenin varlığından bahsedilir[584].

Özellikle üçüncü bir kişinin zenginleşme borçlusunun lehine bir eylemde bulunduğu durumlarda, müdahaleden doğan zenginleşme ile beklenmedik halden doğan zenginleşme arasındaki sınırın çizilmesi bazen zor olabilmekte ve bu durum yetki içeriği teorisinin beklenmedik halden doğan zenginleşmeye de uygulanmasını haklı çıkarmaktadır[585]. Üçüncü

---

[578] Örneğin; başka bir kişinin çayırında otlatma yapılması hali.

[579] Örneğin; çayırda otlatmanın başka bir kişinin mülküne izinsiz müdahale şeklinde nitelendirilmesi suretiyle müdahaleden doğan zenginleşme grubuna dahil edilebilmesi hali.

[580] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 34, s. 452.

[581] **Jenny,** Nr. 315, s. 174.

[582] **Keller/ Schaufelberger,** s. 47.

[583] **Jenny,** Nr. 316, s. 175; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1492, s. 385.

[584] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2652, s. 975; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 711. Yine söz gelimi; icra takibi sırasında malların yetkisiz bir şekilde haczedilmesi ve paraya çevrilmesinin ardından elde edilen gelirin dağıtılması, malları bu şekilde etkilenen kişinin alacaklıya hiçbir borcu olmaması halinde üçüncü kişinin fiilinden kaynaklanan bir sebepsiz zenginleşmenin meydana geldiği söylenebilir.

[585] **Jenny,** Nr. 316, s. 175.

kişinin sebep olduğu beklenmedik hâlden doğan zenginleşmenin gerçekleşebilmesi için üçüncü kişinin kusurunun olması ya da olayda bir hukuka aykırılığın meydana gelmesi gerekmez[586]. Burada sorumluluk hukuku kuralları geçerli değildir[587].

Bir kimse, başkasının arazisi üzerinde, bir başkasının malzemesini kullanmak suretiyle yapı inşa etmiş olabilir. Bu durumda malzeme sahibi veya arazi malikinin söz konusu yapıyı yapan üçüncü kişiyle karşılıklı olarak ne gibi taleplerde bulunabileceği TMK'da düzenlenmemiştir. Doktrinde, taraflar arasında yapıyla ilgili bir hukuki ilişkinin olmaması durumunda somut olayın özelliklerine göre vekâletsiz iş görmeye, haksız fiile ya da sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümlerin de uygulanabileceği ifade edilmektedir[588]. Bu bağlamda, söz konusu yapıyı inşa eden üçüncü kişinin eylemi, arazi malikine ya da malzeme sahibine atfedilemiyorsa burada beklenmeyen hâlden doğan zenginleşmenin varlığından bahsedilebilecektir[589]. Başka bir ifadeyle bir kişi, malzemenin veya inşa edilen taşınmazın sahibi olmaksızın, başka bir kişinin malzemesini bir başkasının arazisine yerleştirirse, bu kişinin eylemi arazinin veya malzemenin sahibine yüklenemediği sürece, bir beklenmedik halden doğan zenginleşme söz konusu olur[590].

Bir hakkın kazanılması için gereken şartlardan birinde eksiklik olması halinde hakkın kazanımı mümkün değildir. Ancak TMK m. 988 gibi istisnai hallerde, hakkı kazanacak olanın iyiniyetli olması sonucunda söz konusu kazanım korunur[591]. Ancak burada, emin sıfatıyla zilyet olan kişinin üçüncü kişiye yaptığı bu tasarruftan elde ettiği kazancın ne olacağı konusunda doktrinde tartışma vardır. Bir görüşe göre; elden çıkaran tarafın iyi niyetli olması halinde, satıştan elde edilen kazanç malın kullanımı olarak kabul edilir ve TMK m. 993/1 (İMK m. 938/1) uyarınca herhangi bir tazminat ödenmeksizin alıkonulabilir[592]. Doktrindeki yeni olan diğer görüş, bu kısıtlamayı reddetmektedir[593]. Bu görüşe göre, üçüncü şahıslara ait

---

[586] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2652, s. 976.

[587] Doktrinde bir görüşe göre; İBK m. 55 (TBK m. 66) adam çalıştıranın sorumluluğu bağlamında ve İBK m. 101 (TBK m. 116) yardımcı kişilerin fiillerinden sorumluluk bağlamında zenginleşenin yardımcıları da üçüncü kişi kapsamında değerlendirilir. **Bucher,** Allgemeiner Teil, s. 685.

[588] **Sirmen,** A. Lale, Eşya Hukuku, 8. Baskı, Ankara 2020, s. 426.

[589] **Jenny,** Nr. 317, s. 175.

[590] **Jenny,** Nr. 317, s. 175.

[591] **Oğuzman/ Barlas,** Nr. 811, s. 253- 254.

[592] BGE 71 II 90, 97.

[593] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 25, s. 449; **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 59.05.

malların haksız kullanımı ve faydalanılmasına ilişkin denkleştirme talep edilebilir[594]. Bu talepler, zenginleşme hukuku ilkelerine değil, öncelikle eşya hukuku ilkelerine dayanmaktadır.

TMK m. 988'da belirtilen emin sıfatıyla zilyetten iyiniyetle kazanım sağlayan üçüncü kişi, bu kazanımı bağışlama suretiyle elde etmiş olabilir. Başka bir ifadeyle bu kazanım karşılıksız olmuş olabilir. Bu durumda taşınırın malikin elinden rızasıyla çıktığı neredeyse her ilişkide bir sözleşmenin varlığı ve buradaki talebin de sözleşmesel talep oluşturacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla burada sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanamamaktadır. Ancak bağışlamanın öncesinde ya da sonrasında sözleşmenin geçersiz olduğu durumlarda, sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talepleri gündeme gelecektir[595].

c) Diğer olaylardan doğan zenginleşmeler

Sebepsiz zenginleşme bir kişinin herhangi bir davranışı olmaksızın, tamamen beklenmedik bir durumdan kaynaklanarak da gerçekleşebilir[596]. Bu beklenmedik duruma bazen doğa olayları veya doğada yaşayan canlıların meydana getirdiği olaylar da neden olabilir[597]. Bu gibi olayların neden olduğu sebepsiz zenginleşmeler de zenginleşme borçlusu ve zenginleşme alacaklısının fiillerinden bağımsız meydana gelmektedir. Söz gelimi; birleşme veya karışma sonucunda mülkiyetin izinsiz olarak elde edilmesi, sebepsiz zenginleşme talebine yol açar[598].

Söz gelimi[599], bir koyun sürüsünün kendiliğinden komşu araziye girmesi ve orada otlaması hâlinde hayvanların sahibinin, hayvanların yediği ot miktarınca zenginleşmesi, bu gruba dahildir. Yine rüzgar sonucu A'nın bahçesindeki buğdayların B'nin bahçesine uçarak karışması hâlinde diğer olaylardan doğan sebepsiz zenginleşme söz konusudur. Aynı şekilde,

---

[594] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 25, s. 449.

[595] **Özay,** Osman Levent, *"Emin Sıfatıyla Zilyedin Taşınırı Bağışlamasının Hükmü",* Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AkdHFD), C. 12, S. 2, Aralık 2022, s. 1887.

[596] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 26, s. 457; **Musielak,** s. 166.

[597] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2653, s. 976.

[598] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 25, s. 449; BGE 129 III 422, 425 f.

[599] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 6, s. 409; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1495, s. 385; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 25, s. 457.

bir bilgisayar hatası nedeniyle banka havalesi tutarının yanlış hesaba yatırılması hali beklenmedik olaya örnek olabilir[600].

TMK m. 768/1 ya da m. 768/2 söz konusu olduğunda[601], yeni malike karşı bir sebepsiz zenginleşme talebi gündeme gelmez. Zira yeni malik mülkiyeti aslen elde etmiştir ve bu nedenle 'elinde bulundurmaya izin verilmesi' için bir sebebi vardır. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşmenin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Aynı şekilde, TMK m. 768/3 gereği, bir arı sürüsü sahibinin elinden kaçtığında, istihkak davası hâlâ mümkündür. Doktrinde bu durumda, beklenmeyen hâlden doğan zenginleşmenin ortadan kalktığı ifade edilmektedir[602].

Hayatın olağan akışı içerisinde meydana gelen ve hukuk düzenince, katlanılması beklenen bir risk olarak görülen olayların da sebepsiz zenginleşme oluşturmayacağını ifade etmek gerekir[603]. Söz gelimi, A ile B'nin yapmış olduğu meyve hasadı sonucunda B'nin meyveleri ilaçlama eksikliği nedeniyle telef olmuş ve bu sayede A, meyvelerini daha yüksek fiyattan satabilmişse, burada bir sebepsiz zenginleşmenin varlığından bahsetmek mümkün değildir.

TMK m. 708'deki "*birikme, dolma, toprak kayması veya kamuya ait suların yatağında ya da seviyesinde değişme gibi*" yeni arazi oluşumuna sebep olan durumlar söz konusu olduğunda, 'aynen iade' mümkün olması halinde beklenmedik halden doğan zenginleşmeye ilişkin bir durum söz konusu değildir. Ancak bu durum makul süre zarfında ortadan kalkmışsa beklenmedik halden doğan zenginleşmeye ilişkin bir durum ortaya çıkmaktadır[604].

---

[600] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 26, s. 457.

[601] TMK m. 768'e göre; "*Tutulan av hayvanları, yeniden serbest kalır ve sahipleri onları gecikmeksizin ve ara vermeksizin aramaz ve tekrar tutmak için uğraşmazsa, sahipsiz duruma gelirler.*
Ehlileştirilmiş hayvanlar tekrar vahşileşir ve sahiplerine dönmezlerse, sahipsiz duruma gelirler.
Arı oğulu başkasının taşınmazına uçmuş olmakla sahipsiz duruma gelmez."

[602] **Jenny,** Nr. 316, s. 175.

[603] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 128.

[604] **Jenny,** Nr. 316, s. 175.

İKİNCİ BÖLÜM

SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN OLUŞMASININ ŞARTLARI

I. GENEL OLARAK

Sebepsiz zenginleşme, kişinin haklı bir sebep bulunmaksızın başkasının malvarlığından ya da emeğinden elde ettiği menfaatin iadesine dayanan ve borçlar hukukunun temel borç kaynaklarından birini teşkil eden bir hukuki kurumdur. Kanun koyucu TBK m. 77/1'de, bir kişinin başkasının malvarlığından ya da emeğinden haksız bir şekilde yararlanarak zenginleşmesi durumunda, bu zenginleşmenin iade edilmesi gerektiğini açıkça hükme bağlamaktadır. Ancak, bu hükümde sebepsiz zenginleşmenin ne olduğu, hangi durumların bu kapsama girdiği ya da zenginleşmenin nasıl bir hukuki niteliğe sahip olduğu doğrudan tanımlanmamış; bunun yerine, sebepsiz zenginleşmenin oluşabilmesi için gerekli şartlar belirtilerek bu hukuki kurum açıklanmıştır. Bu yaklaşım, sebepsiz zenginleşmenin hukuk sistemimizdeki işlevini ortaya koymak açısından önemli olmakla birlikte, aynı zamanda uygulamada çeşitli belirsizliklere ve farklı yorumlara da yol açabilmektedir. Ayrıca kavramın tanımlanmamış olması, sebepsiz zenginleşme kurumunun anlaşılmasını ve uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Bu belirsizlik hem doktrinde hem de uygulamada sebepsiz zenginleşmenin yorumlanmasında zorluklar yaratmaktadır. Dolayısıyla, sebepsiz zenginleşme ile ilgili kanunda yer alan hükümler ve şartların ayrıntılı bir biçimde incelenmesi, bu kavramın hukuki niteliğinin ve uygulanabilirliğinin doğru bir şekilde belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

TBK m. 77/1 hükmü doğrultusunda sebepsiz zenginleşmenin oluşabilmesi için belirli şartların gerçekleşmesi gerekir[605]. Burada aranan şartlar dört ana başlık altında toplanabilir. Bu şartlar; borçlunun malvarlığında bir zenginleşme meydana gelmiş olmalıdır, zenginleşme

[605] Yargıtay bazı kararlarının gerekçesinde sebepsiz zenginleşmenin şartlarını şu şekilde ifade etmektedir: *"sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için; bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik (illiyet) bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli haklı bir sebebe dayalı olmaması gerekmektedir."* YHGK T. 29. 09. 2022, E. 2020/ 338, K. 2022/ 1194, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). Ayrıca doktrinde bazı yazarlar, TBK m. 77/1'in (İBK m. 62/1) lafzından hareketle, sebepsiz zenginleşmenin şartlarını üç başlık altında incelemektedir. Bunlar; borçlunun sebepsiz zenginleşmesi, bu zenginleşmenin alacaklının malvarlığından kaynaklanması ve sebepsiz şekilde olmasıdır. **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 55. 06.

başkasının malvarlığından veya emeğinden meydana gelmiş olmalıdır, zenginleşme ile zenginleştirici olay arasında nedensellik bağı bulunmalıdır ve zenginleşme haklı bir sebebe dayanmamalıdır şeklinde sıralanabilir.

II. BORÇLUNUN MALVARLIĞINDA BİR ZENGİNLEŞME MEYDANA GELMİŞ OLMALIDIR

A. GENEL OLARAK ZENGİNLEŞME

Zenginleşme, sebepsiz zenginleşme hukukunun temelinde yatan kavram olarak kabul edilmektedir[606]. Çünkü sebepsiz zenginleşmenin söz konusu olabilmesi için başkası aleyhine bir zenginleşmenin meydana gelmiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla zenginleşme olmadan sebepsiz zenginleşme iddiasında bulunulamaz[607]. Sebepsiz zenginleşme taleplerinin temelinde yatan kural, hiç kimsenin başka bir kişinin malvarlığından veya emeğinden, o kişinin aleyhine olarak haksız bir şekilde zenginleşemeyeceğidir. Bu tür bir zenginleşme iade edilmeli ya da bu zenginleşmenin karşılığı ödenmelidir. Başkası aleyhine zenginleşmeme kuralı, mal varlığı düzenine veya mal varlığının iki taraf arasındaki dağılımına aykırı olan işlemleri bertaraf ederek mal varlığının korunmasına hizmet etmektedir[608].

Zenginleşmenin tespiti, esasen sebepsiz zenginleşmede iade borcunun konusudur. Ancak sebepsiz zenginleşmenin oluştuğundan bahsedebilmek için aranan şartlar arasında 'zenginleşmenin meydana gelmesi' de bulunmaktadır. Bu nedenle, zenginleşmenin tespiti, sebepsiz zenginleşmenin varlığının ortaya konulabilmesi için kritik bir unsurdur. Bu bağlamda zenginleşmenin tespitine ilişkin sınırlı da olsa bazı değerlendirmelerin bu bölümde yapılması gerekmektedir.

Sebepsiz zenginleşmenin oluştuğundan bahsedebilmek için öncelikle haksız olarak meydana gelen bir zenginleşmenin varlığı gerekir. Kural olarak zenginleşmenin tam olarak

---

[606] **Wittmann,** s. 24; **von Büren,** s. 295; **Esser,** s. 780; **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1471, s. 333; **Beuthien/ Weber,** s. 1-2.

[607] **Jenny,** Nr. 406, s. 221.

[608] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 93.

iadesi gerekir[609]. Zenginleşme (Bereicherung), bir kişinin malvarlığında ekonomik olarak artış meydana gelmesi, başka bir ifadeyle maddi bir avantajın oluşması olarak ifade edilmektedir[610]. Ancak TBK m. 79 (İBK m. 64) buna ilişkin sınırlama getirmektedir. Bu hükümde, sebepsiz zenginleşmede iade borcunun amacı ve kapsamı düzenlenmektedir. Bu hüküm, zenginleşmenin elden çıkan kısmının iadesinde sorumluluktan kurtulma hususunu ele almaktadır[611]. Ancak bu hüküm, zenginleşmenin tespiti ve iadenin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin ayrıntılı bir düzenleme içermediğinden eksik bir hükümdür[612]. Dolayısıyla bu mesele doktrinde çeşitli tartışmalara neden olmaktadır.

Doktrindeki hakim görüşe göre, zenginleşme talebi öncelikle aynen iadeye dayanmaktadır[613]. Dolayısıyla zenginleşen elde ettiği şeyi aynen iade etmelidir. Bu nedenle ilgili yaklaşım nesne odaklı bir yaklaşımdır. Aynen iade yükümlülüğü, sebepsiz zenginleşmeye ilişkin talebin ayni karakterinden değil, söz konusu talebin işlevinden ve amacından kaynaklanmaktadır[614]. Zenginleşen tarafın zenginleşme konusunu geri vermesi sübjektif olarak imkânsız hale gelmişse, örneğin sebepsiz olarak elde edilen bir şey satılarak elden çıkarılmışsa bu durumda değer ikamesi gerekir[615].

Zenginleşmenin asıl konusu, sebepsiz zenginleşme neticesinde ondan elde edilen menfaatlerdir. Eğer bu menfaatler veya ikame edilen şey aynen iade edilemiyorsa, her zaman

---

609 **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1516, s. 342; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 64, Nr. 1, s. 411.

610 **Wiese,** HK BGB § 812, Nr. 3; **Kramer,** Obligationenrecht, Nr. 428, s. 190- 191; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 503; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1471, s. 380; **Koller,** Alfred, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Handbuch des allgemeinen Schuldrechts ohne Deliktsrecht, 4. Auflage, Bern 2017, Nr. 30. 14, s. 527; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 5, s. 449; **Becker,** BK OR, Art. 62, Nr. 2, s. 334; **von Tuhr/ Peter,** s. 472; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 684.

611 **Hahn,** CHK- 2007, Art. 64, Nr. 1, s. 1378. Doktrinde bir görüşe göre; malvarlığında artış şartı, yalnızca iadenin kapsamıyla bağlantılı olarak incelenmesi gereken ek bir sorumluluk şartıdır. İBK m. 64 (TBK m. 79) yalnızca iyi niyetle hareket eden bir kişi söz konusu olduğunda uygulanır. Bu hükmün sorumluluğu sınırlayıcı bir işlevi vardır. **Holenstein,** s. 124.

612 **Koller,** OR, 2017, Nr. 30. 79, s. 545.

613 **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 1; **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 41- 42; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 58.02, s. 471; **Hahn,** CHK- 2007, Art. 64, Nr. 2, s. 1378; **Reisoğlu,** Genel Hükümler, s. 284; BGE 137 III 243 E. 4.4.4; BGE 134 III 438 E. 2.4; BGE 133 III 153 E. 2.4.

614 **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 504.

615 **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 58.08, s. 473; **Holenstein,** s. 110- 113.

değer ikamesi (Wertersatz) gerekir[616]. Bu durum, zenginleşmenin niteliği gereği ayni olarak iade edilememesi halinde de geçerlidir. Söz gelimi; işçilik hizmetleri, nakliye hizmetleri veya hukuki dayanak olmaksızın elde edilen kullanım faydaları buraya dahildir. Aynı durum, edinilen malın işleme, birleşme veya karışma yoluyla zenginleşen tarafın mülkiyetine geçmesi halinde de geçerlidir. Dolayısıyla aynen iadenin mümkün olmadığı durumlarda nakden iade gündeme gelmektedir. Ancak nakden iade (değer ikamesi) söz konusu olduğunda ne kadar zenginleşildiğinin tespiti gerekmektedir[617]. Zenginleşmenin tespitinin nasıl yapılacağı ise doktrinde tartışmalıdır.

Doktrinde bir görüşe göre; zenginleşme, zenginleşenin malvarlığında meydana gelen değişimdir. Buna göre, sebepsiz olarak elde edilen şey veya bir edim sonucunda borçlunun malvarlığında bir iyileşme olup olmadığı ve malvarlığının ne ölçüde iyileştiği, malvarlığının artıp artmadığı, gerekli masraflardan kurtulup kurtulmadığı veya pasiflerinde bir artış olup olmadığı önem arz etmektedir. Malvarlığında meydana gelen değişim, doktrinde fark hipotezi (Differenzhypothese) olarak adlandırılmaktadır[618]. Bu hipoteze göre zenginleşme, zenginleşenin halihazırdaki malvarlığı değeri ile zenginleştirici olay meydana gelmeden önceki malvarlığı değeri arasındaki farktır[619]. Zarar kavramında nasıl ki malvarlığının azalması ve malvarlığının artışının engellenmesi ayrımı yapılıyorsa zenginleşme bakımından da aynı ayrım yapılır. Zenginleşme miktarı da zarar miktarı gibi fark hipotezine göre

---

[616] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 64, Nr. 3, s. 411; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 58.07, s. 473.

[617] TBK m. 79/1'de zenginleşmenin iadesine sınır getirilmektedir. Bu sınır da zenginleşmenin belirlenmesinde dikkate alınmaktadır.

[618] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1478, s. 381; **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 1, s. 317; **Vetter / Hunziker**, s. 395; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 5, s. 449.

[619] **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 1, s. 317; **Vetter / Hunziker**, s. 395; **Schulin, BSK OR,** Art. 62, Nr. 5, s. 449; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1478, s. 381; **Guhl/ Koller/ Schnyder/ Druey,** Nr. 2, s. 219; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 503; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 3, s. 406; BGE 129 III 646 E. 4.2; BGE 45 II 447 E. 2; BGE 133 V 205 E. 4.7; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 337; **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 57; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 685. Söz konusu hesaplama yönteminin, tazminat hukukundaki fark teorisinden esinlendiğine ilişkin görüş için bkz. **von Tuhr/Peter,** s. 473. Doktrinde bir görüşe göre; zenginleşme, zenginleşmenin konusuna bakılmaksızın malvarlıkları arasındaki farka dayanmaktadır. Bu yüzden, söz konusu farkın hesaplanması soyuttur. Dolayısıyla malvarlığındaki fark, ihlali yapan kişinin kazancının zenginleşme olarak kabul edilebileceği anlamına gelmektedir. **Jenny,** Nr. 415, s. 222. Haksız fiil ile sözleşmeye aykırılıkta zararın tespiti, tazminat alacaklısının malvarlığında oluşan farka göre belirlenmektedir. Bkz. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 504. Ancak kanaatimizce sebepsiz zenginleşmedeki durumun izahı şarttır. Zira sebepsiz zenginleşmedeki fark teorisi, zenginleşenin (zenginleşme borçlusunun) zenginleştirici olay gerçekleşmeden önceki malvarlığı ile olay gerçekleştikten sonraki malvarlığı arasındaki farkı ifade etmektedir. Dolayısıyla buradaki fark teorisinde sebepsiz zenginleşme alacaklısının fakirleşmesinin (zararının) bir önemi olmamaktadır.

belirlenir[620]. Malvarlığındaki değişimin belirlenmesine hizmet eden fark hipotezi, tabiri caizse 'ayna görüntüsü' şeklinde zenginleşmeye uygulanır[621]. Buna göre zenginleşme; aktiflerin artması, pasiflerin azalması, aktiflerin azalmaması, pasiflerin artmaması şeklinde olabilir[622]. Ancak burada aktiflerin azalmaması ve pasiflerin artmaması ortak anlam ihtiva eder. Dolayısıyla doktrinde bu sınıflama; müspet zenginleşme (lucrum emergens)- menfi zenginleşme (damnum cessans) olarak ele alınmaktadır[623].

Doktrinde bizim de katıldığımız başka bir görüşe göre[624]; zenginleşmenin kapsamı, zenginleşmeye yol açan duruma nedensel olarak atfedilebilen, gerçek değer artışına göre değerlendirilmektedir. Bu görüş, TBK m. 79'daki iyiniyetli zenginleşenin iade borcuna ilişkin sınırlamaya uymak kaydıyla ödenmesi gereken iade borcunun tespitinde objektif kriterlere dayanmaktadır. Dolayısıyla bu görüş, geleneksel mal varlığı odaklı yaklaşımdan uzaklaşmaktadır. Bu durumda objektif zenginleşme ve sübjektif zenginleşme (kazanç) olmak üzere iki grup söz konusu olmaktadır[625]. Kanaatimizce, tazminat hukuku bağlamında zararın tespitinde kullanılan fark teorisinin aynen iadeye dayanan sebepsiz zenginleşme hukukunda uygulanması isabetsizdir. Özellikle aynen iadenin yapılamadığı durumda zenginleşmenin

---

620 **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 434.

621 **von Tuhr/Peter,** s. 472- 473. Ancak doktrinde fark hipotezinin sebepsiz zenginleşme kurumuna uygun olmadığını ifade eden görüş de bulunmaktadır. Buna göre; zenginleşenin, zenginleşme sonucu malvarlığında meydana gelen değişime, iktisap edilen şeyin yanında sağladığı yararlar, semereler, kazançlar gibi birçok kalem dahildir. Ayrıca zenginleşenin iktisap nedeniyle uğradığı zararlar, ekonomik kayıplar da zenginleşmeyi kısıtlayacaktır. Hatta öyle bazı durumlar vardır ki zenginleşenin, sebepsiz zenginleşme nedeniyle uğradığı ekonomik kayıplar, zenginleşme miktarını aşabilir. Fark teorisinin kabulü, söz konusu durumda zenginleşmenin olmadığı sonucuna götürebilir. Dolayısıyla fark kuramı, sonuçları itibarıyla sebepsiz zenginleşme kurumuna uygun değildir. Görüş için bkz. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 28.

622 **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger**, OR, 2008, Nr. 1472- 1473, s. 333; **Jenny,** Nr. 408-413, s. 222.

623 **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 6- 7, s. 450; **von Tuhr/ Peter,** s. 473- 474; BGE 129 III 646/652 E. 4.2; BGE 133 V 205/212 E. 4.7. Zenginleşme, tazminat hukukundaki zarar gibi, malvarlığının mevcut durumu ile malvarlığının haksız bir şekilde geçişi olmasaydı var olacak durumu arasındaki farktan oluşur. Doktrinde bir görüşe göre; tıpkı zarar durumunda malvarlığının azalması (damnun emergens) ve malvarlığının artmaması (lucrum cessans) arasında bir ayrım yapıldığı gibi, sebepsiz zenginleşmede aynı ayrım yapılabilir. **von Tuhr/ Peter,** s. 473.

624 **Hahn,** CHK- 2007, Art. 64. Nr. 3, s. 1379.

625 **Jenny,** Nr. 462, s. 249; **Schaufelberger,** s. 148- 152; **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 41- 42; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 504 vd. Alman hukukunda soyut hesaplamaya dayanan fark hipotezi görüşü aşılmıştır. Bunun yerine elde edilenin somut olarak anlaşılması gerektiği görüşü kabul edilmektedir. Bkz. **Jenny,** Nr. 416, s. 223.

tespitinin aynı malvarlığı değerinin objektif piyasa değerine[626] göre ve bununla bağlantılı olarak subjektif zenginleşmeye göre belirlenmesi daha isabetli görünmektedir.

B. ZENGİNLEŞME TÜRLERİ

1. Müspet Zenginleşme- Menfi Zenginleşme

a) Genel Olarak

Bir kişinin malvarlığında ekonomik olarak artış meydana gelmesi, başka bir ifadeyle maddi bir avantajın oluşması, zenginleşme olarak ifade edilmektedir[627]. Malvarlığında meydana gelen artış, ekonomik bakımdan olmalıdır[628]. Dolayısıyla edime konu olabilecek şeylerin tamamı, zenginleşmeye konu olabilmektedir[629]. Bu bağlamda ayni ve şahsi haklar, soyut yararlar ve emekten meydana gelen avantajlar, zenginleşme konusu olabilir. Edim konusu olabilecek bir aşk mektubunun bile sebepsiz zenginleşme talebine konu olabileceği ifade edilmektedir[630]. Bununla birlikte ekonomik değeri olmayan manevî değer ve artışların zenginleşmeye dahil olması mümkün değildir[631].

---

626 *"Mahkeme, görüşülen iskelecilerin ifadelerinden, davalı tarafından istihdam edilen iskelecilerin söz konusu dönemde davacının şantiyesinde çalıştıklarının ve davacı için iskele işi yaptıklarının açık olduğunu değerlendirmiştir. Söz konusu zenginleşme, yapılan iskele işinin rayiç ve piyasa değerine göre belirlenmiştir. Burada önemli olan, aynı iş için davacının piyasa koşullarında ortalama ne kadar ödeyeceğidir."* Urteil (Bundesgericht) 4A_128/2020 vom 03.09.2020.

627 **Wiese,** HK BGB § 812, Nr. 3; **Kramer,** Obligationenrecht, Nr. 428, s. 190- 191; **Furrer**/ **Müller- Chen/ Çetiner**, s. 503; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1471, s. 380; **Koller,** OR, 2017, Nr. 30. 14, s. 527; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 5, s. 449; **Becker,** BK OR, Art. 62, Nr. 2, s. 334; **von Tuhr/ Peter,** s. 472; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 684.

628 Malvarlığı ekonomik anlam, günlük anlam ve hukuki anlam olarak farklı şekillerde ifade edilebilir. Günlük anlamda malvarlığı; kişinin toplumdaki ekonomik ve sosyal konumunu, geçim ve hayat standartlarını belirleyen ekonomik güçtür. Ekonomik anlamda malvarlığı ise bir kişinin belli bir zaman dilimi içerisinde aktiflerinden pasiflerinin (borçlarının) çıkarılması sonucunda kalan ekonomik değerdir. Hukuki anlamda malvarlığı ise, kişinin parayla ölçülebilen, ekonomik değeri haiz haklarının tümü olarak kabul edilir. Doktrinde bir görüşe göre; sebepsiz zenginleşme bakımından malvarlığı, bir kişinin ekonomik gücü ve hakimiyet alanı olarak kapsam bakımından daha geniş anlaşılmalıdır. Bu anlamda ekonomik güç, iktisadi değerlerden oluşur. İktisadi değer ise ihtiyaçları gidermeye yarayan, parayla ölçülebilen ve dolayısıyla paraya çevrilme imkânı bulunan şeylerdir. Başka bir ifadeyle, kullanılabilen, tüketilebilen ve devredilebilen şeylerdir. Görüş için bkz. **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2656 vd., s. 977 vd.

629 **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 23.

630 **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 435.

631 **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2659, s. 978; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 22.

Bir kişiye hukuk düzeni tarafından ekonomik bir değer üzerinde tasarruf yetkisi tanınmışsa, o kişi bu değeri hakimiyeti altında tutmaktadır. Hukuk düzeni tarafından bir kişinin hakimiyeti alanına konulan değerlere hukuki değer denir[632]. Hukuki değerlerin para ile ölçülebilenleri, mal varlığı değeri olarak ifade edilmektedir. Malvarlığı değerleri; aynî haklar, alacak hakları, fikrî ve sınaî haklar, bazı miras hakları olarak sıralanabilmektedir[633].

Sebepsiz zenginleşme bakımından malvarlığı, iktisadi açıdan anlaşılmalıdır[634]. Bu bakımdan bir kişinin para ile ölçülebilen ve hukuken korunan tüm ekonomik değerleri malvarlığı olarak kabul edilmelidir[635]. Söz gelimi; bir kişiye ait para, taşınmaz mal, taşınır mal, sınırlı aynî haklar, alacak hakları, fikrî ve sınaî haklar, zilyetlik durumu ekonomik değerdir.

Müspet ve menfi zenginleşme; zenginleşenin malvarlığında aktiflerin artması, pasiflerin azalması, aktiflerin azalmaması, pasiflerin artmaması şeklinde olabilir[636]. Ancak burada menfi zenginleşme; yani aktiflerin azalmaması ve pasiflerin artmaması, ortak anlam ihtiva eder. Dolayısıyla doktrinde bu sınıflama; temel olarak müspet zenginleşme ve menfi zenginleşme şeklinde yapılmaktadır[637]. Müspet zenginleşmenin kapsamı, aktiflerin artmasından (örneğin, bir banka tarafından yapılan yanlış havale) ve pasiflerin azalmasından (örneğin, üçüncü şahıs borçlarının hatalı ödenmesi); menfi zenginleşmenin kapsamı da malvarlığının azalmamasından (örneğin, çocuk nafakasının eksik ödenmesi neticesinde nafaka borçlusunun tasarruf yoluyla zenginleşmesi[638]) oluşmaktadır[639]. İsviçre Federal Mahkemesi, zenginleşmeyi istikrarlı bir şekilde malvarlığında bir artış; aktiflerde bir artış

---

[632] **Keller/ Schaufelberger,** s. 22.

[633] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2657, s. 977.

[634] Doktrinde bir görüşe göre; sebepsiz zenginleşme bakımından önemli olan, net malvarlığıdır. Net malvarlığı; aktifler bütünü olarak ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle net malvarlığı, bir kişinin belli bir zamanda pasiflerin malvarlığından çıkarılmasıyla kalan, içerisinde negatif değerlerden oluşan pasif yer almayan, aktifler bütünüdür. **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2658, s. 978.

[635] **Aebli,** s. 21; **von Tuhr/ Peter,** s. 85. Ayrıca bir hakkın kuvvetlendirilmesinin de zenginleşme olarak ifade edilebileceğine ilişkin görüş için bkz. **Becker,** BK OR, Art. 62, Nr. 2, s. 334.

[636] **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger**, OR, 2008, Nr. 1472- 1473, s. 333.

[637] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 6- 7, s. 450; **von Tuhr/ Peter,** s. 473- 474.

[638] BGE 129 III 646.

[639] **Kramer,** Obligationenerecht, Nr. 428, s. 191; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1472- 1473, s. 380; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 55. 06; BGE 87 II 137, 142; BGE 129 III 646, 652.

veya pasiflerde bir azalış veya malvarlığında bir azalış olmaması, diğer bir deyişle aktiflerde bir azalış olmaması veya pasiflerde bir artış olmaması olarak yorumlamıştır[640].

b) Müspet Zenginleşme

Müspet zenginleşme, borçlunun mal varlığında zenginleştirici olay sonrasında meydana gelen fiili artıştır[641]. Söz konusu fiili artış, zenginleşenin malvarlığındaki aktifin artması ya da pasifin azalması şeklinde ortaya çıkabilir[642]. Müspet zenginleşme, doktrinde bazı yazarlar tarafından *'fiili zenginleşme'* olarak da ifade edilmektedir[643].

aa) Aktiflerin Artması

Bir kişi ekonomik olarak değer taşıyan, alacak hakkı veya mülkiyet hakkı gibi bir hak kazanmışsa ve bu hak zenginleşenin malvarlığına geçmişse o kişinin malvarlığının aktifinde artma meydana gelir[644]. Bu artış, müspet bir zenginleşmedir.

Malvarlığında meydana gelen aktifin artması durumu çeşitli şekillerde olabilir. Söz gelimi; bir kişinin başkasından çalarak malvarlığına kattığı yüz bin lira ile kendisine emanet edilen bir pırlantayı iyiniyetli üçüncü kişiye satarak elde ettiği yüz bin lira o kişinin malvarlığının aktif kısmını somut olarak artırır. Yine karşılıksız kazanımlar, para ile ölçülebilen bir hukuki değerse malvarlığının aktifini artırır. Ancak karşılıklı kazanımlarda aynı durum söz konusu olmaz. Başka bir ifadeyle karşılıklı kazanımlarda ekonomik değerin kazanılması bir edim karşılığında olacağı için malvarlığına giren değere karşılık malvarlığından bir değer çıkmaktadır. Dolayısıyla bu durumda malvarlığında artıştan söz edilememektedir.

---

[640] BGE 129 III 646 E.4.2; BGE 87 II 137 E.7d; BGE 71 II 91 E.5; BGE 45 II 44 7E.2; BGE 40 II 249 E.2.

[641] **Schaufelberger,** s. 47; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2662, s. 979.

[642] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1472- 1473, s. 380; **von Tuhr/ Peter,** s. 473- 474; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 5- 6, s. 449-450; **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 59.

[643] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 24.

[644] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, s. 450; **von Tuhr/ Peter**, s. 473; **Öz**, Sebepsiz Zenginleşme, s. 25.

Sınırlı aynî hakların ya da yenilik doğuran hakların kazanılması da malvarlığının aktifini artırır[645]. Aynı şekilde kişisel haklardaki kuvvetlendirmeler veya değer artışları da zenginleşme meydana getirir. Söz gelimi, kişisel bir hakkın tapuya şerh edilmesi ya da bir alacağın rehinle teminat altına alınması durumları zenginleşme olarak değerlendirilir[646]. Zenginleşenin malvarlığındaki aktifi artıran şeylerden bir diğeri de gayrimaddî malların kazanılması ya da bunlardan yararlanılmasıdır. Ayrıca başkasına ait zilyetliğin ele geçirilmesi halinde de zenginleşenin malvarlığı artmaktadır. Buna göre, zilyedin elinde bulunan şeyi kullanma, tüketme, karşılıklı olarak başkasına devretme imkanını kullanmak suretiyle malvarlığının aktifini artırması mümkündür[647].

Para, misli mal niteliğindedir. Paranın bu niteliği, onun mülkiyetinin kazanılması halinde kazanan kişinin parasıyla karışma ihtimalini beraberinde getirir. Paranın karışma özelliğinin olması onu soyut kılar ve dolayısıyla malvarlığında fiili artış genel olarak para kazanımı şeklinde gerçekleşir. Söz gelimi, geçersiz bir bağışlama sözleşmesine dayanılarak bir miktar paranın bağışlanmasında, paranın teslimiyle mülkiyet kazanılır. Yine bir miktar paranın çalınmasında, gasp edilmesinde de durum böyledir. Kişilik haklarının, patent haklarının ya da telif haklarının ihlâl edilmesiyle kazanılan paralar da malvarlığının aktifini fiilen artırır[648].

---

[645] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2664, s. 979.

[646] Hukuki dayanak olmaksızın elde edilen şeyin ipotek altına alınmasından sonra sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamında iadesine ilişkin bkz. **Bodenbenner,** Hans- Joachim, Bereicherungsrechtliche Rückabwicklung nach Belastung des rechtsgrundlos erlangten Gegenstandes mit einem Kreditsicherungsrecht, Berlin 2002. s. 227 vd.

[647] **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 77; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 25.

[648] Malvarlığını fiilen artıran durumlardan biri de taşınır malın kazanılmasının soyutluk ilkesine göre gerçekleştiği hâldir. Böyle bir durumda taşınır malın mülkiyeti kazanıldığı anda borçlunun malvarlığı fiilen artar. Söz gelimi, işleme, karışma ve birleşme durumları varsa burada borçlunun malvarlığının fiilen artışı, işleme, karışma ve birleşmenin gerçekleştiği anda söz konusu olur. Bu nedenle TMK işleme (m. 775/III), karışma ve birleşme (m. 776/III) hâllerinde sebepsiz zenginleşmeden doğan dava hakkını saklı tutmuştur. Bütünleyici parça ilkesinin bir gereği olarak yapının arsa sahibinin mülkiyetine geçeceğini ve bu nedenle haksız inşaat (TMK m. 722) hâlinde de sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanması gerektiği ifade edilmektedir. Alacağın temliki bakımından da soyutluk bağlamında değerlendirme yapmak gerekir. Alacağın temlikini soyut bir işlem olarak kabul eden görüşe göre; alacak hakkı, borçlandırıcı işlem geçersiz olsa da devralana geçeceğinden bu halde sebepsiz zenginleşme söz konusu olur. Buna karşın alacağın temlikini sebebe bağlı (illi) bir işlem olarak kabul eden görüşe göre; borçlandırıcı işlem geçersiz olduğunda tasarruf işlemi de geçersiz olacağından alacak hakkı, devralana geçmez bu hâlde sebepsiz zenginleşme söz konusu olmaz. Borç ikrarını soyut işlem olarak kabul eden görüşe göre; zenginleşen lehine yapılan soyut borç ikrarı, aktifin artmasına neden olur. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2667 vd., s. 980 vd.

Malvarlığında aktifin artması bazen de maddi ya da fikri varlığın kullanılması suretiyle ortaya çıkar. Söz gelimi, A'ya ait bir teknik proje, B tarafından kullanılmış ve bunun neticesinde B bir kazanç elde etmiştir. Bu şekilde elde edilen bir kazançla malvarlığındaki aktif artmaktadır. Aktiflerdeki artış, alacağın ya da temlik edilen bir alacağın tahsili gibi üçüncü tarafa ait bir hakkın kendi yararına elden çıkarılması, bir mülkün geliştirilmesi veya bir alacağın rehin tesis edilerek güvence altına alınması gibi mevcut bir hakkın değerindeki artış şeklinde olabilir[649].

bb) Pasiflerin Azalması

Malvarlığının net malvarlığı olarak kabul edilmesi hâlinde, pasif kısmı azaltan her durum malvarlığını artırmaktadır. Malvarlığının pasif kısmını borçlar, yükümlülükler ve sınırlamalar oluşturmaktadır. Ancak pasif kısmın oluşması için bu borçların, yükümlülüklerin veya sınırlamaların malvarlığını kısıtlaması şarttır. Bir borcun sona ermesi, bir rehnin ortadan kalkması gibi durumlarda malvarlığındaki pasif azalmış olur ve dolayısıyla malvarlığı artar. Başka bir ifadeyle borcu ortadan kaldıran her işlem örneğin, herhangi bir sebebe dayanmayan ibra ya da üçüncü kişinin sebepsiz yere borçlunun borcunu ifası, pasifin azalmasına neden olmaktadır[650]. Böylece zenginleşenin malvarlığında pasifin azaldığı kısım kadar zenginleşme meydana gelmektedir[651].

İfade etmek gerekir ki borçtan kurtulan kişinin malvarlığının zaten borcunu karşılayamayacak olması durumunun zenginleşmenin meydana gelmesinde etkisi yoktur. Zira pasifin azalması hâlihazırda bir zenginleşme hâli olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla zenginleşen kişi, borcunu ödemeye yeterli malvarlığının zaten olmadığını ileri süremez[652].

---

649 **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 6, s. 450.

650 **von Tuhr/ Peter**, s. 473- 474; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 6, s. 450.

651 **Berger,** Allgemeines Schuldrecht, Nr. 2048, s. 726- 727; **von Tuhr/ Peter**, s. 474; **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 59; **Schaufelberger,** s. 61.

652 **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 26.

c) Menfi Zenginleşme

Menfi zenginleşme, zenginleşenin yapması gereken bir gideri yapmaması durumunda ortaya çıkmaktadır[653]. Bu durum, borçlunun haksız olarak başkasının bir hukuki değerini kullanması ve bu şekilde yapacağı giderlerden tasarruf etmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Söz gelimi; A'nın kitabının telif ücreti ödenmeksizin B tarafından yayımlanması hâlinde ödenmeyen telif ücreti kadar giderden tasarruf eden B, bu miktarda zenginleşmiştir[654]. Aynı şekilde D'nin arabasını izinsiz kullanan E, bu kullanım oranında zenginleşmiştir. Yine kira sözleşmesi sona ermesine rağmen kiracının kiralananı para ödemeden kullanmaya devam etmesi hâlinde kiracı, kira ödemediği miktarda zenginleşmiştir.

Menfi zenginleşme, doktrinde; malvarlığının azalmaması ya da tasarruftan doğan zenginleşme (Ersparnisbereicherung) olarak da anılmaktadır[655]. Malvarlığının azalmaması, tasarruftan doğan zenginleşmeleri de kapsar. Bu, zenginleşme durumunda borçlunun, olayların olağan akışı içinde yapmak zorunda kalacağı masraflara katlanmak zorunda kalmaması anlamına gelir[656]. Çünkü menfi zenginleşmede zenginleşen, esasen yapması gereken giderleri yapmamakta ve bu giderlerden tasarruf etmek suretiyle malvarlığının azalmasını önlemektedir[657]. Bu noktada belirtmek gerekir ki gider ve zarar farklı kavramlar olup birbiriyle karıştırılmamalıdır. Gider, kişinin iradesi ile yaptığı harcamalar sonucunda malvarlığının azalmasına yol açmakta iken zarar, kişinin iradesi dışında malvarlığının azalmasına yol açmaktadır[658]. Söz gelimi; başka bir kişinin evinin, arabasının, patentli

---

[653] **Becker,** BK OR 1945, Art. 62, Nr. 1, s. 334.

[654] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2670, s. 981.

[655] **Kramer,** Obligationenrecht, Nr. 428, s. 190; **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art 62, Nr. 1, s. 317; **von Büren,** Nr. 30. 17, s. 527; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 58.12, s. 474- 475; **von Tuhr/ Peter,** s. 474. **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 7, s. 450. Doktrinde menfi zenginleşme, 'fakirleşmeden kurtulma' olarak da ifade edilmektedir. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 27.

[656] **Jenny,** Nr. 414, s. 222; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 7, s. 450. Örneğin; olayların olağan akışında, bir evde yaşayan kişi, ayrıca bir sözleşme olmasa bile bu evin elektrik masraflarını öder. Zürih Yüksek Mahkemesi bir kararında, başkasının konutunu kullanan kişinin elektrik faturalarını istemeden ödemeye devam ettiği durumda, bir fakirleşmenin meydana geldiğini ifade etmektedir. Karara göre, söz konusu olayda aktifler azalmamış ve pasifler artmamış, sebepsiz zenginleşme meydana gelmiştir. Kararda tasarruf zenginleşmesi durumunda kullanılabilecek gerçek bir malvarlığı bulunmadığından sebepsiz zenginleşmenin iadesinin gerektiği belirtilmiştir. Zürich, Obergericht, PP210051 vom 02.12.2021 E. 4.

[657] BGE 129 III 646.

[658] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2671, s. 981.

buluşunun kullanılması, yiyecek gibi mallarının tüketilmesi, kişinin kendi malvarlığının artmasına yol açmaktadır. Yine kiracılığın sona ermesinden sonra dairede kalan kiracı, sözleşme uyarınca borçlu olacağı kira bedelinden tasarruf ederek zenginleşir. Bir uçak seyahatinin biletsiz şekilde yapılması durumunda seyahat masraflarından tasarruf edilerek zenginleşilmektedir[659]. Başka bir kişinin arabasını kullanırken tasarruf, sürüş masraflarından kaynaklanır. Bunlar benzin masrafları ve varsa kişinin kendi arabasının yıpranma masrafları veya kiralık araba masraflarıdır[660].

Kişinin karşılıksız olarak hizmet ediminden yararlanması hâlinde de bir tasarruf etme söz konusu olacağı için menfi zenginleşme meydana gelmektedir. Söz gelimi, A, B'nin arabasını yıkamış ancak karşılığında parasını alamamışsa burada B'nin aslında yapması gereken gideri yapmayıp ondan tasarruf etmesi söz konusudur. Dolayısıyla B, başkasına ödeyeceği ücretten tasarruf ederek zenginleşmiştir.

Menfi zenginleşmenin meydana gelmesi için tasarruf edilen giderin zorunlu olup olmaması gerektiği doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre; tasarruf edilen giderin zenginleşmeye neden olması için zorunlu gider olması gerekmektedir[661]. Diğer görüşe göre ise; zenginleşmenin meydana gelmesi için zenginleşenin başkasının malvarlığına bir müdahalesinin olması yeterlidir. Tasarruf edilen giderin zenginleşmeye neden olması için zorunlu olması gerekmemektedir[662].

2. Objektif Zenginleşme- Sübjektif Zenginleşme

a) Genel Olarak

Doktrinde zenginleşmenin kapsamı, zenginleşmeye yol açan duruma nedensel olarak atfedilebilen, gerçek değer artışına göre değerlendirilir. Bu durumda objektif zenginleşme ve sübjektif zenginleşme (kazanç) olmak üzere iki grup söz konusu olur[663].

---

[659] **Wiese,** HK BGB § 812, Nr. 4.

[660] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 7, s. 450; **Keller/ Schaufelberger,** s. 25- 26.

[661] **Wittmann,** s. 37- 38.

[662] **Wenner,** s. 45.

[663] **Schaufelberger,** s. 148- 152; **Hahn,** CHK- 2007, Art. 64, Nr. 1 vd., s. 1378 vd.; **Jenny,** Nr. 444 vd., s. 239- 241.

b) Objektif Zenginleşme

Sebepsiz zenginleşme talebi öncelikle zenginleşmenin aynen iadesine dayanmaktadır[664]. Bu şekilde iadenin mümkün olmaması halinde, zenginleşenin elde ettiği zenginleşme objektif kritere göre belirlenmektedir. Objektif değer, diğer bir ifadeyle piyasa değeri, borçlu olunan değerdir[665]. Objektif kriterin kullanılması, iade alacaklısının zenginleşmeyi piyasa değerinden daha düşük olarak görmesi durumunda önem arz eder. Çünkü her ne kadar iade alacaklısı kendince, piyasa değerinden daha düşük bir zenginleşme bedeli öngörse de[666] zenginleşmenin iadesi piyasa değerinin altındaki bir miktarda olamaz. İade borcunun hesaplanmasında indirim yalnızca edimin objektif nedenlerle daha düşük değerde olması halinde düşünülebilmektedir. Bu nedenle, söz gelimi, bir kişinin evinin izinsiz kullanımı durumunda, nakden iade borcu genellikle ilgili mülk için bir kira sözleşmesi kapsamında borçlu olunacak kira tutarında ödenirken, bir kişinin fikri mülkiyet haklarının ihlali durumunda standart bir piyasa lisans ücreti iade alacaklısına ödenir.

Dolayısıyla zenginleşenin objektif olarak hesaplanmış bir değeri iade borcu kapsamında ödemesi gerekmektedir[667]. Bu da piyasada geçerli olan nesnel parasal karşılıktır[668]. Zenginleşenin, zenginleştirici olay sonucunda malvarlığında herkes için geçerli olan, objektif olarak elde ettiği değer artışı objektif zenginleşme olarak ifade edilir[669]. Başka bir ifadeyle objektif zenginleşme; herhangi bir üçüncü kişinin de aynı durum sonucunda elde edeceği değerden ibarettir[670]. Örneğin; A, B'nin elli bin lirasını çalmıştır. Burada A, elli bin lira objektif zenginleşmiştir. Yine A, B'nin ceketini iyiniyetli üçüncü kişiye üç yüz lira

---

[664] **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 1; **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 41- 42; **Holenstein,** s. 110-113; **Hahn,** CHK- 2007, Art. 64, Nr. 2, s. 1378; BGE 137 III 243 E. 4.4.4; BGE 134 III 438 E. 2.4; BGE 133 III 153 E. 2.4.

[665] **Koller,** OR, 2017, Nr. 30. 79, s. 545; **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1517a, s. 342. Doktrinde bir görüşe göre; iadenin kapsamında sübjektif olarak daha yüksek bir değer dikkate alınmaz. **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 58.08, s. 473; **Serozan**, Borçlar Hukuku, s. 426.

[666] BGE 48 II 235, 236.

[667] BGE 119 II 437 E. 3a/cc; BGE 131 III 257; BGE 132 III 489 E. 3.4.

[668] **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 507.

[669] **Keller/ Schaufelberger,** s. 49

[670] **Schaufelberger,** s. 148.

bedelle satmış ve teslim etmiştir. Şayet ceketin objektif piyasa değeri de üç yüz lira ise burada A, üç yüz lira objektif zenginleşmiştir.

Objektif zenginleşme bakımından bir şeyin piyasa değeri (Marktwert- Verkehrswert) önem arz etmektedir[671]. Piyasa değeri, satış geliri olarak da ifade edilmektedir[672]. İzinsiz olarak tüketilen mallarda objektif zenginleşme, malın piyasa değerine eşittir. Örneğin; A, B'nin beş kilogram bulgurunu kullanmış ve bu bulgurun piyasa değeri beş yüz lira ise, A beş yüz lira objektif zenginleşmiştir. Yine iade borçlusunun, iade alacaklısının malını izinsiz olarak kullanması hâlinde objektif zenginleşmenin tespiti, o malın izin alınarak kullanılması hâlinde bunun için ödenecek miktara göre belirlenmektedir. Söz gelimi; A, B'nin arabasını izinsiz olarak bir gün kullanmıştır. B'nin arabasının piyasadaki bir günlük kiralama bedeli beş yüz liradır. Dolayısıyla A, beş yüz lira objektif zenginleşmiştir. Malvarlığının yanı sıra elbette emeğin de piyasa değerinin ve dolayısıyla objektif zenginleşmenin tespiti mümkündür[673]. Örneğin; ev işlerinde yapılan yardım neticesinde zenginleşen taraf, söz konusu emeğin piyasa değeri kadar zenginleşmiştir.

Zenginleşenin, objektif olarak zenginleşmiş olabilmesi için iade alacaklısının zararının doğmasına gerek yoktur. Örneğin, bir kişinin yayımlamadığı hatta hiç yayımlamayı düşünmediği bir eserinin başkası tarafından telif ücreti ödenmeksizin yayımlanması hâli verilebilir[674]. Bu noktada zenginleşenin objektif zenginleşmesi, eseri izin alarak yayımlamış olsaydı ödeyeceği telif ücreti kadardır. Sorumluluk hukukunun aksine[675], hak sahibinin buna karşılık gelen bir geliri gerçekten elde edip edemeyeceği önemli değildir. Önemli olan hak sahibinin; haklarını, mallarını veya edimlerini piyasa değerinden daha düşük bir fiyata üçüncü şahıslara sunmak zorunda olmamasıdır[676].

Objektif zenginleşmede zenginleşen tarafın zenginleşme konusu şeyi iktisap etmek için ifa etmiş olduğu karşı edim, zenginleşme süreciyle bağlantılı olarak malvarlığında

---

[671] **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1517a, s. 342.
[672] **Schaufelberger,** s. 149.
[673] **von Tuhr/ Peter,** s. 501.
[674] Benzer örnekler için bkz. **von Caemmerer,** s. 357- 359; **Schaufelberger,** s. 151.
[675] BGE 132 III 379.
[676] **Hahn,** CHK- 2007, Art. 64, Nr. 3, s. 1379.

meydana gelen azalma, iadenin kapsamı bakımından önemsizdir. Dolayısıyla, edim zincirleri söz konusu olduğunda, zenginleşen tarafın zenginleşme konusunu aracıdan ödeme karşılığında mı yoksa bedelsiz olarak mı aldığı zenginleşmenin tespiti açısından önemsizdir[677].

c) Sübjektif Zenginleşme

Zenginleşenin objektif zenginleşmeden yararlanmak suretiyle, fiziki veya ekonomik faaliyeti[678] sonucunda malvarlığında meydana getirdiği artış, sübjektif zenginleşme olarak ifade edilmektedir[679]. Esasen burada zenginleşenin özel bir yeteneğine ya da becerisine dayanan bir kazanç söz konusu olmaktadır[680]. Zenginleşenin bir ticari faaliyeti sonrasında bu artışın meydana gelmesi ise kârdır. Sebepsiz zenginleşme kurumunda söz konusu bu kâr, sübjektif zenginleşme[681] olarak adlandırılmaktadır[682]. Söz gelimi; A, B'nin kendisine bıraktığı piyasa değeri üç yüz lira olan ceketini, iyiniyetli C'ye beş yüz liraya satmış ve teslim etmiştir. A'nın objektif zenginleşmesi üç yüz lira iken sübjektif zenginleşmesi iki yüz liradır. Yine A, B'nin dükkanından çaldığı on bin liralık ses sistemini arabasına döşemiş ve arabasının beş yüz bin lira olan piyasa değerini beş yüz yirmi bin lira yapmıştır. Burada A'nın objektif zenginleşmesi on bin lira, sübjektif zenginleşmesi on bin liradır.

Sübjektif zenginleşmenin objektif zenginleşmeden az olduğu durumlarda meydana gelen zenginleşmelerin objektif zenginleşme içerisinde yer aldığı kabul edilmektedir[683]. Ancak zenginleşmenin objektif zenginleşmeden fazla olması ya da objektif zenginleşme olmaksızın meydana gelmesi hâllerinde kazancın geri verilmesine ilişkin sorun ortaya çıkmaktadır. Doktrinde elde edilen avantaja veya buna karşılık gelen objektif değerin nakden ödenmesine ek olarak zenginleşenin zenginleşme konusunun sağladığı faydaları da iade

---

677 **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 98.

678 **Schaufelberger,** s. 152.

679 **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2676, s. 983.

680 **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 507.

681 Sübjektif zenginleşme, doktrinde kazanç (Gewinn) olarak da ifade edilmektedir. Bkz. **Schaufelberger,** s. 152.

682 **Schaufelberger,** s. 151- 152; **Keller/ Schaufelberger,** s. 50.

683 **Keller/ Schaufelberger,** s. 51.

etmesi gerektiği ifade edilmektedir[684]. Bu durum özellikle sebepsiz yere elde edilen paranın yardımıyla kazanılan faiz için geçerli olmaktadır[685]. Zenginleşen, asıl zenginleşme konusu yerine bir ikame değer elde etmişse, örneğin onun yok olmasıyla bir tazminat veya sigorta alacağı elde etmişse, zenginleşme talebi bu ikame değeri de kapsamaktadır[686].

Malvarlığında artış meydana gelen kimsenin faaliyetine dayanan ve genel olarak kazanç (kâr) biçiminde gerçekleşen sübjektif zenginleşmenin hangi hükümlere göre talep edilebileceği doktrinde tartışmalıdır. Doktrinde bir görüşe göre, borçlunun sorumluluğu, malın piyasa değerinin teslim edilmesiyle sınırlıdır ve bunu aşan kazanç olan sübjektif zenginleşme, kural olarak gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümlerine tabidir[687]. Sebepsiz zenginleşmede iadesi gereken zenginleşme miktarı fakirleşme görüşünü kabul edenlere göre, fakirleşme miktarıyla, fakirleşme görüşünü kabul etmeyenlere göre ise objektif zenginleşme miktarıyla sınırlıdır. Dolayısıyla burada herhangi bir üst sınıra tabi olmayan gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümlerince menfaat devri yaptırımı söz konusu olmalıdır[688].

Bizim de katıldığımız diğer bir görüşe göre ise, sübjektif zenginleşmenin iadesinde sebepsiz zenginleşme ve gerçek olmayan vekâletsiz iş görme hükümleri yarışır[689]. Sebepsiz zenginleşmede kazancın iadesi, bir medeni hukuk yaptırımıdır[690]. Müdahalede bulunanın fazladan elde etme davranışının, yaptırıma tabi tutulması gerekir. Bu yaptırım sebepsiz zenginleşme ya da gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümleriyle yerine getirilebilir.

---

[684] **Hahn,** CHK- 2007, ART 64, Nr. 4, s. 1379; BGE 84 II 179 E 4.

[685] BGE 116 II 689 E 3b; BGE 84 II 179 E 4.

[686] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 58. 05, s. 472; **Hahn,** CHK- 2007, ART 64, Nr. 4, s. 1379; BGE 44 II 132, 141; **von Tuhr/ Peter,** s. 503.

[687] **Jenny,** Nr. 569, s. 294; **Gauch**/ **Schluep**/ **Schmid**/ **Rey**/ **Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1517c, s. 343; **Fikentscher**/ **Heinemann**, Allgemeiner und Besonderer Teil 2017, Nr. 1467, s. 877; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 58.10, s. 474; **Hahn,** CHK- 2007, Art. 64, Nr. 5, s. 1379; BGE 129 III 422 E 4; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2678, s. 984; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 505.

[688] **Baş Süzel,** Ece, Gerçek Olmayan Vekaletsiz İş Görme -Menfaat Devri Yaptırımı-, 2. Baskı, İstanbul 2023, s. 237- 238.

[689] **Holenstein,** s. 158- 159. Sebepsiz zenginleşmede subjektif zenginleşmenin iadesinin mümkün olduğuna ilişkin bkz. BGE 45 II 447, 452.

[690] **Wilburg,** s. 122; **Holenstein,** s. 14; **Seiz,** s. 27; **Koppensteiner/ Kramer,** s. 155.

Sebepsiz zenginleşmede sübjektif kazancın iadesini engelleyen herhangi bir durum yoktur[691]. Aksine sebepsiz zenginleşme kurumunun amacı, haksız ya da sebepsiz olarak elde edilen menfaatlerin iadesidir[692]. Burada sübjektif zenginleşmenin zenginleşen kişide bırakılması, sebepsiz zenginleşme kurumunun amacıyla bağdaşmamaktadır.

Gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümleri ile sebepsiz zenginleşme hükümlerinin yarışması kapsamında bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Kanaatimizce sübjektif kazancın iadesi bakımından şartların varlığı halinde sebepsiz zenginleşme hükümlerine ya da gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümlerine başvurabilmek mümkündür. Çünkü hem sebepsiz zenginleşme kapsamında gerçekleşen zenginleşme hem de gerçek olmayan vekaletsiz iş görme kapsamında elde edilen kazanç, haklı menfaat değildir. Doktrinde sübjektif zenginleşmenin sebepsiz zenginleşme kapsamında iade edilemeyeceğinden bahisle gerçek olmayan vekaletsiz iş görmenin daha avantajlı olacağı ileri sürülmektedir[693]. Ancak bu görüşe katılmak mümkün değildir. Kanaatimizce sebepsiz zenginleşme kurumu bakımından sübjektif zenginleşmenin iadesine engel olan herhangi bir durum yoktur. Gerçek olmayan vekaletsiz iş görmenin gerçekleşebilmesi için bir iş görme söz konusu olmalıdır. Ayrıca iş görenin kast ya da ağır ihmal derecesinde kusurunun olması gerekir[694]. Tüm bunlar karşısında sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesinde bir iş görme ya da kusur aranmaz. Bu bakımdan müdahale edenin malvarlığında artış olması yeterlidir.

---

[691] Başkalarının haklarına müdahale durumunda sebepsiz zenginleşme talebinin yalnızca (objektif) değerin ödenmesine yönelik olduğu yönündeki görüş artık kabul görmemektedir. Çünkü bu durumda, uygulamanın kapsamı, üçüncü şahıslar tarafından kullanılabilecek kişisel varlıkların (görüntü, isim ve ses gibi) hukuka aykırı ihlalleri ile sınırlı olacaktır. Zira objektif değer, bir kişinin başka bir kişinin hukuki varlığını izinsiz olarak kullanması halinde, normalde yasal kullanımı için ödemesi gereken bir kullanım ücreti olarak anlaşılmaktadır. Doktrinde bir görüşe göre; bu konudaki en doğru yaklaşım, zenginleşme talebinin objektif değeri aşan maddi avantajları da kapsaması gerektiğidir. **Inderkum,** Matthias, Schadenersatz, Genugtuung und Gewinnherausgabe aus Persönlichkeitsverletzung, Zürich 2008, Nr. 440, s. 190.

[692] Schaufelberger,'e göre; kazancın iadesi, müdahalede bulunanın kusurlu olması halinde mümkün olmalıdır. Çünkü kusursuz olarak zenginleşen kişinin kazancı iade etmesi, temel hukuk anlayışına uymaz. Müdahale fiilinin gerçekleştiği tazminat hukukunda kural olarak sadece kusur söz konusu olduğunda zararın tazmini gerekir. Sebepsiz zenginleşmede de iade talepleri, zenginleşenin iyi niyetli olup olmamasına bağlı olarak değişir. **Schaufelberger,** s. 226- 228.

[693] **Baş Süzel,** s. 237.

[694] **Baş Süzel,** s. 240.

Bununla birlikte kanaatimizce zenginleşen, objektif değeri aşan bir sübjektif değer elde etmişse bu değerin alacaklıya iadesi, en az zenginleşende kalması kadar adaletsiz bir sonuca yol açmaktadır. Bu bakımdan somut olay adaletinin sağlanabilmesi için sebepsiz zenginleşmenin amacıyla örtüşen başka bir çözüm önerisi ileri sürülebilir. Burada objektif zenginleşmeyi aşan sübjektif zenginleşme, tıpkı TBK m. 81'deki düzenlemede olduğu gibi devlete mal edilebilir. Zira sebepsiz zenginleşmede ne zenginleşme alacaklısının elde etmesi gerekenden fazlasını ona verme ne de zenginleşenin haksız bir şekilde elde ettiği kazancın yanına kâr kalması amaçlanır. Söz konusu iki durumun da en adil şekilde ortadan kaldırılabilmesi bakımından devlete mal edilme seçeneği değerlendirilebilir.

III. ZENGİNLEŞME BAŞKASININ MALVARLIĞINDAN VEYA EMEĞİNDEN MEYDANA GELMİŞ OLMALIDIR

A. GENEL OLARAK

TBK m. 77/1 hükmünde yer alan *"başkasının malvarlığından veya emeğinden"* ifadesi, diğer bir deyişle zenginleşmenin kaynağı doktrinde tartışmalıdır[695]. Tartışmaların temelinde, fakirleşme kavramı, başka bir ifadeyle sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade taleplerinin söz konusu olabilmesi için fakirleşme şartının aranıp aranmayacağı yer almaktadır.

Fakirleşme şartını arayan görüş 'klasik görüş'[696] olarak da adlandırılmaktadır. Fakirleşme şartını arayan görüşte sebepsiz zenginleşme kurumunun amacı, alacaklının

---

[695] **Bürgi- Wyss,** s. 106; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 8, s. 450; **von Büren,** Bruno, Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, Zürich 1964, s. 309; **Keller/ Schaufelberger,** s. 30; **Kaufmann-Bütschli**, s. 200. Doktrinde başkasının iş gücünden yararlanmanın zenginleşme oluşturacağının açık olması karşısında kanun koyucu tarafından *"başkasının…emeğinden"* vurgusunun yapılması eleştirilmektedir. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 435.

[696] **Berger,** Bernhard, Allgemeines Schuldrecht, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil mit Einbezug des Deliktsrecht und Einführung in das Personen- und Sachenrecht, 3. Auflage, Bern 2018, s. 726; **Aebli**, s. 21; **Bussy,** "*İnceleme 1"*, s. 626; **Bürgi- Wyss,** s. 123; **Guhl/ Koller/ Schnyder/ Druey,** Nr. 4, s. 220; **von Tuhr/ Peter**, s. 472- 473; **Beuthien/ Weber,** s. 4; **Tercier/ Pichonnaz/ Develioğlu,** Nr. 1831, s. 561; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 36 vd.; **Ataay,** Aytekin, Borçlar Hukukunun Genel Teorisi, Birinci Yarım, 2. Bası, İstanbul 1975, s. 360; **Nomer,** s. 306; **Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop,** Borçlar Hukuku, s. 734; **Ozanemre Yayla,** Tolunay, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2023, s. 370- 371.

zararını ve malvarlığında meydana gelen azalmayı gidermektir. Bu görüşte önemli olan fakirleşmedir. Fakirleşme şartını aramayan görüşte[697] ise sebepsiz zenginleşme kurumunun amacı, borçlunun malvarlığında meydana gelen zenginleşmeyi iade etmektir. Borçlu, zenginleşmesi ölçüsünde iade yükümlüsüdür[698]. Bu görüşte ise önemli olan zenginleşmedir. Doktrinde, fakirleşme şartının aranmayacağına ilişkin ortaya çıkan görüşler genellikle birbiriyle örtüşmekte ve ayırt edilmeleri her zaman kolay olmamaktadır. Bununla birlikte doktrinde ifade edilen görüşlerin ayrı ayrı ele alınması, açıklık ve anlaşılırlık bakımından son derece önemlidir[699].

Sebepsiz zenginleşmeye ilişkin ileri sürülen görüşler günümüzde son derece derinlemesine tartışmalıdır [700]. Çalışmamızda tartışmalar, fakirleşme şartını arayan ve fakirleşme şartını aramayan görüşler olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir. Fakirleşme şartını aramayan görüş ise genel olarak kendi içerisinde; hukuk alanının ihlali, hukuka aykırılık, hakkaniyet ve yetki (özgüleme- tahsis) içeriği görüşü olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır.

---

[697] **Holenstein,** s. 14; **Wilburg,** s. 98; **Schaufelberger,** s. 48; **Schmid,** Allgemeiner Teil, s. 543; **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1566, s. 353; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 3, s. 406; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 9, s. 451; **Schaller,** s. 13; **Lorenz/ Cziupka,** s. 777; **Reisoğlu,** Genel Hükümler, s. 275; **Ünal,** s. 27; **Serozan,** Rona, *"Edim Sürecine İkiden Çok Kişinin Katıldığı Durumlarda Haksız Zenginleşme Kökenli Tasfiyenin Kimler Arasında Gerçekleşeceği Sorunu"*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C. 19, S. 1-2, Y. 2011, s. 880- 881; **Bakkal**, Ali, *"Borçlar Hukukunda Sebepsiz Zenginleşme Kurumunun Genel Şartlarından 'Fakirleşme' Üzerine Mukayeseli Bir Tetkik"*, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 2, Y. 2001, s. 43; **Uygur,** s. 547; **Serozan,** Rona, TBK m. 77- 82, İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu Yürürlük Kanunu Cilt I, m. 1- 82, İstanbul 2019, TBK m. 77, Nr. 11, s. 1160- 1161.

[698] **Bucher,** Allgemeiner Teil, s. 652; **von Büren,** s. 309; **Keller/ Schaufelberger,** s. 31; **Esser,** s. 804 vd.

[699] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 27- 28.

[700] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1466, s. 378.

B. FAKİRLEŞME ŞARTINI ARAYAN (KLASİK) GÖRÜŞ VE BU GÖRÜŞE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

1. Fakirleşme Şartını Arayan Görüş

Fakirleşme şartını arayan klasik görüş, sebepsiz zenginleşmenin söz konusu olabilmesi için iade alacaklısının fakirleşmesi (Entreicherung) gerektiğini ifade etmektedir[701]. Başka bir ifadeyle klasik görüşe göre başkasının malvarlığından ya da emeğinden zenginleşmenin meydana gelebilmesi için iade borçlusunun malvarlığında bir artış olurken iade alacaklısının malvarlığında bir azalma olmalıdır[702]. Esasen burada alacaklının malvarlığı ile borçlunun malvarlığı arasında bir yer değişimi söz konusu olmaktadır. Borçlunun malvarlığındaki artış zenginleşmeyi, alacaklının malvarlığındaki azalış da fakirleşmeyi ifade etmektedir[703].

Klasik görüş, büyük ölçüde tarihsel yorum, daha az ölçüde de gramatik, sistematik ve teleolojik yorum dikkate alındığında zenginleşme hukukunda bir fakirleşme şartının

---

[701] **Bürgi- Wyss,** s. 123; **Berger,** s. 726, Nr. 2045; **Aebli**, s. 22; **Wittmann,** s. 47; **Bussy,** *"İnceleme 1*", s. 626; **Tercier/ Pichonnaz/ Develioğlu,** Nr. 1831, s. 561; **Guhl/ Koller/ Schnyder/ Druey,** Nr. 4, s. 220; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 36 vd.; **Kuzgun**, Şerife/ **Kuzgun,** Ersan, *"İyi Niyetli Sebepsiz Zenginleşenin Geri Verme Borcunun Sınırlandırılması Sorununun Yargıtay Kararları Işığında Değerlendirilmesi"*, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 17, S. 1, Ocak 2018, s. 190- 191; **Kandıralıoğlu,** P. Çağla, *"Kambiyo Senedi Olma Niteliğini Kaybetmiş Olan Çeklerde Hamilin Sahip Olduğu Hukuki İmkanlardan Sebepsiz Zenginleşme"*, Fasikül Aylık Hukuk Dergisi, C. 3, S. 18, Mayıs 2011, s. 43. *"Sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için; bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik (illiyet) bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli haklı bir sebebe dayalı olmaması gerekmektedir."* YHGK T. 29. 09. 2022, E. 2020/ 338, K. 2022/ 1194, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). Klasik görüşü savunan diğer yazarlar hakkında bilgi için bkz. **Bürgi-Wyss,** s. 108.

[702] **Berger,** s. 726, Nr. 2045; **Aebli**, s. 23; **Wittmann,** s. 47; **Bussy,** *"İnceleme 1*", s. 626; **von Tuhr/ Peter,** s. 472.

[703] Yargıtay da yerleşik içtihatlarında sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade taleplerinde fakirleşme şartını aramaktadır. *"…sebepsiz zenginleşmeye dayalı olarak iade isteminde bulunulabilmesi için, bir tarafın malvarlığının diğer tarafın malvarlığı aleyhine çoğalması gerekir. Buna göre sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene dayalı olmaması gerekir. Zenginleşen, başkasının malvarlığından veya emeğinden haklı bir sebep olmaksızın elde ettiği zenginleşmeyi geri vermek zorundadır. Bunun için de öncelikle iade borcunun kapsamı belirlenmeli, fakirleşme ve zenginleşme zamanı tespit edilmelidir…*
Bu doğrultuda yerleşen Yargıtay uygulamasına göre; davacının, taşınmaza yaptığını iddia ettiği iyileştirme giderlerini sebepsiz iktisap hükümleri uyarınca davalıdan isteyebilmesi için yaptığı giderlerin mal varlığından çıkmış ve davalı tarafın mal varlığına geçmiş olması şarttır." Yargıtay 3. HD. E. 2022/ 8112, K. 2023/ 982, T. 05. 04. 2023, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

gerekliliğini açıkça işaret etmektedir. Bu nedenle klasik görüşü savunanlar, aksi görüşte olup bu şartın aranmaması gerektiğini savunanlara kararlılıkla karşı çıkmaktadır. Klasik görüşün savunucuları, özellikle tanımlanması zor, muğlak bir 'maddi adalet' kavramına başvurarak normun anlamını ve yasama iradesini dolanmanın kabul edilemeyeceği ifade etmektedir[704].

Klasik görüşte, fakirleşme olmadan zenginleşme olmaz düşüncesi vardır. Buna göre; zenginleşmede azami miktar, fakirleşme miktarıdır. Dolayısıyla zenginleşme miktarının fakirleşme miktarından fazla olduğu durumlarda, borçlunun iade borcu, fakirleşme miktarı ile sınırlı olmaktadır. Fazla kısım borçluda kalmaya devam etmektedir. Bu görüşü savunanlar olayların pek çoğunda zenginleşme ile fakirleşme miktarının eşit olduğunu ifade etmektedir[705]. Sebepsiz zenginleşme alacağında sınır, zenginleşme ile fakirleşme arasındaki nedensellik bağıdır[706]. Bu görüşte aranan nedensellik bağı şartı, malvarlığındaki değişmenin ortak bir nedenden kaynaklandığını ifade etmektedir. Dolayısıyla birbirleriyle maddi bir bağlantısı olmayan durumların zenginleşme hukuku kapsamında değerlendirilemeyeceği ve bunun önlenmesi gerektiği ifade edilmektedir[707].

Tazminat talebi gibi sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebi de davacının uğradığı bir kaybı temel alır ve bu kaybın ötesine geçemez. Ancak sebepsiz zenginleşmede önemli olan zenginleşenin malvarlığında bir artışın meydana gelmesiyken; tazminat sorumluluğunda önemli olan zarara uğrayan tarafın malvarlığında azalma olmasıdır[708].

Sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartı arayan klasik görüşe göre, sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesinde kimin etkili olduğuna ilişkin ikili bir ayrım yapmak

---

[704] **Bürgi- Wyss,** s. 123.

[705] Söz gelimi, A'nın bir taşınırını sebepsiz olarak iktisap eden B, taşınırın değeri kadar zenginleşmekteyken A, aynı miktarda fakirleşmektedir. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 37.

[706] **Guhl/ Koller/ Schnyder/ Druey,** Nr. 4, s. 220; **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey**, OR, 1998, Nr. 1475, 1565, s. 319, 337; **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 106; **Bucher,** Allgemeiner Teil, s. 658 vd. Sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesinde fakirleşme şartını aramamakla birlikte, malvarlığında meydana gelen azalma ile zenginleşme arasında bir nedensellik bağı bulunması gerektiğini savunan görüş için bkz. **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 9, s. 451.

[707] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 9, s. 451; **von Tuhr/Peter,** s. 473. Doktrinde aksi takdirde, sebepsiz zenginleşme aracılığıyla bir kişiye normal olarak elde edemeyeceği çıkarlar sağlanabileceği ifade edilmektedir. Bu da sebepsiz zenginleşmenin niteliği ile bağdaşmayan sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 36.

[708] **von Tuhr/ Peter,** s. 473.

gerekir. İlk olarak, sebepsiz zenginleşme tamamen malvarlığında azalma meydana gelen (fakirleşen) kişinin davranışlarıyla ortaya çıkmışsa, zenginleşmenin üst sınırının fakirleşme miktarı olduğunun kabulü, adalete uygun bir değerlendirmedir. Zira yalnızca kendi eylemleriyle fakirleşen bir kişinin, sadece fakirleşmesini telafi edebilmesi adil bir çözümdür[709]. Örneğin; A'nın evini geçerli bir sebep olmaksızın boyayan B, A'dan yalnızca boyanın ve emeğinin piyasa değerini talep edebilir. Yoksa evin boyadan sonra kazandığı değeri talep edemez. Böyle bir yol izlenmezse adaletli olmayan taleplerin sınırlanması zorlaşacaktır. İkinci olarak, diğer zenginleşme olaylarında fakirleşme şartını sağlayan ve sağlamayan durumlar arasında bir ayrım yapmak gerekir. Buna göre fakirleşme şartının gerçekleştiği durumlarda sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanırken, fakirleşme şartının gerçekleşmediği durumlarda vekâletsiz iş görme hükümlerinin uygulanması gerekir. Bu bağlamda doktrinde, vekaletsiz iş görme hükümlerinin borçlar kanununun genel hükümleri kısmına taşınması ve sebepsiz zenginleşme hükümlerinde düzenlemelere gidilmesi gibi köklü bir reform gerektiği de ileri sürülmektedir[710].

Başkasının malvarlığının azalmasına yönelik fakirleşme şartının gerçekleştiği durumlar, haksız fiil kapsamında da söz konusu olabilir. Haksız fiilden doğan tazminat taleplerinin gündeme gelebilmesi için uygun nedensellik bağı aranır. Uygun nedensellik bağının bulunmadığı, haksız fiilden doğan tazminat talebine uymayan malvarlığı azalmaları, sebepsiz zenginleşme hükümleri çerçevesinde talep edilebilmektedir[711].

Bu görüşe göre; fakirleşme şartının gerçekleşmediği durumlarda, gerçek olmayan vekâletsiz iş görmeye ilişkin hükümler uygulama alanı bulacaktır[712]. Burada vekâletsiz iş

---

[709] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 40- 45.

[710] Bu görüşe göre, mevcut vekaletsiz iş görme hükümleri örneğin; İBK m. 419 (TBK m. 526), İBK m. 420 (TBK m. 527) ve İBK m. 421 (TBK m. 528) pek çok açıdan yetersizdir. Yine İBK m. 423 (TBK m. 530) yürürlükten kaldırılmalı ve bunun yerine sebepsiz zenginleşmenin düzenlendiği İBK m. 62 (TBK m. 77)'ye kazancın dağıtımına ilişkin bir üçüncü fıkra eklenmelidir. Bunlardan başka İBK m. 62/1 (TBK m. 77/1); *"Belirli bir nedenle sebepsiz zenginleşen kişi, aynı nedenden dolayı fakirleşen kişiye bu zenginleşmeyi geri vermekle yükümlüdür"* şeklinde düzenlemelidir. Ayrıca İMK'da, fikri mülkiyet ve rekabet hukukuna ilişkin özel kanun hükümlerinde kazancın iadesine ilişkin vekaletsiz iş görme hükümlerine göndermede bulunan hükümler, bu değişimlere uyumlu hale getirilmelidir. Bu düzenlemeler, doktrinde ve yargı içtihatlarında her zaman ihmal edilmiş olan vekaletsiz iş görme hukukunu, sadece tarihsel bakımdan açıklanabilen ve aslında çağdaş kanunlaştırmada yeri olmayan bir figür olmaktan kurtaracaktır. **Bürgi- Wyss,** s. 282- 284.

[711] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 40.

[712] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 41.

görenin gördüğü işten elde ettiği kazancın, hukuki alanına müdahale edilen kişinin kendisi tarafından elde edilebilecek olup olmadığına bakılmaksızın TBK m. 530 gereği devri istenebilmektedir. Söz gelimi; A, B'nin malını B'nin satmayı başaramayacağı kadar yüksek bir miktara satmıştır. Burada B, A'nın bu satıştan elde ettiği kârı sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre isteyemese bile gerçek olmayan vekâletsiz iş görme hükümlerince isteyebilir.

Haksız fiil durumlarında da gerçek olmayan vekâletsiz iş görmeye ilişkin hükümler uygulama alanı bulabilmektedir[713]. Söz gelimi; D isimli dergi, ünlü bir manken olan A'nın fotoğraflarını kullanmak suretiyle tirajını artırmaktadır. Bu durumda manken A'nın herhangi bir zararının olduğunu ya da fakirleştiğini söylemek mümkün olmayacağından haksız fiile ya da sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümlerin burada uygulanması mümkün değildir. Dolayısıyla söz konusu durumda, gerçek olmayan vekâletsiz iş görmeye ilişkin hükümlerin uygulanması gerekir.

Yine bu görüşte; fikri mülkiyet haklarının ihlali halinde vekâletsiz iş görme hükümleri uygulama alanı bulur[714]. Zira fikri mülkiyet haklarının ihlali söz konusu olduğunda, bir fakirleşme meydana gelmediği için sebepsiz zenginleşmeden bahsedilemez. Söz gelimi; A'nın yazmış olduğu kitabı izinsiz olarak basan B basımevi, telif ücreti ödemeksizin gerçekleştirmiş olduğu bu basım işleminde hem telif ücretini hem de bundan elde ettiği tüm kazancı gerçek olmayan vekâletsiz iş görme hükümlerince sahibine vermek zorunda olacaktır[715].

Vekâlet sözleşmesine konu olabilecek her şeyin gerçek olmayan vekâletsiz iş görmeye de konu olabileceği doktrinde kabul edilmektedir[716]. Bu nedenle TBK m. 530'un

---

[713] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 42.

[714] **Bürgi- Wyss,** s. 274. Fikri mülkiyet haklarının ihlali halinde fakirleşme görüşünün yetersiz kaldığını ifade eden görüş için bkz. **von Graffenried**, Christoph, *"Vermögensrechtliche Ansprüche bei Urheberrechtsverletzungen",* Aktuelle Juristische Praxis (AJP) 1993, s. 602.

[715] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 43. Aynı şekilde İsviçre Federal Mahkemesi, başka bir kişinin modelinin izinsiz kullanılması halinde BGE 45 II 202; bir patent sahibinin haklarının ihlal edilmesi ve bu şekilde bir kazanç elde edilmesi halinde BGE 97 II 169 gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümlerinin uygulanacağına karar vermiştir. Kararlar hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. **von Tuhr/ Peter**, s. 523.

[716] **Tandoğan,** Haluk, Mukayeseli Hukuk ve Hususiyle Türk–İsviçre Hukuku Bakımından Vekâletsiz İş Görme, İstanbul 1957, s. 74.

dışında kalan zenginleşme hâlleri oldukça az olacaktır[717]. Ancak burada da ayrık durumlardan bahsedilmektedir. Söz gelimi; ayırt etme gücü olmayan A'nın elde etmiş olduğu haksız kazancın iadesi noktasında vekâletsiz iş görmeden bahsedebilmek mümkün değildir. Zira vekâletsiz iş görenin ayırt etme gücüne sahip olması, dolayısıyla gerçekleştirdiği davranışın bilincinde olması gerekir. Buna karşın sebepsiz zenginleşmeden doğan sorumlulukta böyle bir şart gerekmez. Doktrinde bir görüşe göre; bu durumda fakirleşme şartı aramayan görüş uygun gibi görünse de yaptığı işin farkında olmayan kimsenin beslenme, barınma gibi yararlanmalarının gerçek bir zenginleşme oluşturmayacağı göz önünde bulundurulmalıdır[718]. Bu görüşe göre örneğin; küçük bir çocuk olan A, uçağa kaçak olarak binmiş ve yolculuk yapmıştır. Çocuğun bu yaptığının farkında olmaması nedeniyle bir zenginleşme olmayacağı kabul edilebilir.

İsviçre- Türk hukukunda gerçek olmayan vekâletsiz iş görme hükümlerinin, sebepsiz zenginleşme hükümlerini tamamlayan ve boşlukları dolduran nitelikte önemli bir düzenleme olduğu ifade edilmektedir[719]. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartının aranması bu açıdan makul kabul edilmektedir. Alman hukukunda gerçek olmayan vekâletsiz iş görme hükmü, vekâletsiz iş görme hükümlerine yapılan bir yollamayla sınırlı kalmıştır. Vekâletsiz iş görmeye ilişkin hükümler de yer yer sebepsiz zenginleşme hükümlerine yollama yapmaktadır (AMK m. 678, 684). Doktrinde bir görüşe göre; Alman hukukunda temel olarak fakirleşme şartının aranmaması buradan kaynaklanmaktadır[720].

2. Fakirleşme Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler

Sebepsiz zenginleşme kurumunda amaç, zenginleşenin haklı bir sebebe dayanmaksızın elde ettiği zenginleşmeyi hak sahibine iadesini sağlamaktır. Ancak klasik görüşün kabulü hâlinde iade alacaklısı yalnızca fakirleşme miktarı kadar bir iade alabilmektedir. Bu durumda, eğer zenginleşen kişi fakirleşme miktarından daha fazla bir

[717] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 42.
[718] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 44.
[719] **von Tuhr/ Peter,** s. 523- 524.
[720] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 43.

zenginleşme elde etmişse, bu kısım iade borçlusunda kalmaya devam eder. Böylece, aslında zenginleşen lehine sonuçlar doğmuş olur. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşmeyi *'fakirleşme'* şartıyla sınırlamak, sebepsiz zenginleşme kurumunun varlık nedenini, özünü yok saymak anlamına gelir[721].

Kanunda *"başkasının malvarlığından"* zenginleşmeden bahsedilmektedir. Yani kanun mecazi anlamda bir malvarlığı kaymasını öngörmektedir. Ancak örneğin, kişilik haklarının hukuka aykırı ihlali durumunda böyle bir malvarlığı kayması genellikle söz konusu değildir. Bu nedenle doktrinde, zenginleşmeye dayanan iade talebinin söz konusu olabilmesi için fakirleşmenin gerek olmadığına ilişkin görüşler geliştirilmiştir[722]. Buna göre; sebepsiz zenginleşmeden doğan talepler her zaman alacaklı ile borçlu arasında doğrudan bir malvarlığı kaymasının gerçekleşmiş olmasını gerektirmez. İade borçlusu, iade alacaklısının aleyhine elde ettiği tüm zenginleşmeyi iade etmelidir[723]. Bu bağlamda fakirleşme şartı, edim dışı zenginleşmelere, özellikle müdahaleden doğan zenginleşme durumlarına uygun olmamaktadır[724].

Ayrıca klasik görüş, sebepsiz zenginleşme hukukunun sistematik ve teleolojik olarak yanlış anlaşılmasına dayanmaktadır[725]. Bu görüşte sebepsiz zenginleşme ile haksız fiil kurumları karıştırılmaktadır. Klasik görüşe göre borçlunun sebepsiz zenginleşmesi karşısında alacaklının fakirleşmesi gerekmektedir. Burada önemli olan alacaklının malvarlığından borçlunun malvarlığına bir ekonomik değerin geçmesidir. Böyle bir değer geçişi söz konusu değilse sebepsiz zenginleşmeden bahsedilemez. Örneğin; bir kişinin resmi kullanılarak ya da ismi kullanılarak zenginleşilmesi durumunda, malvarlıkları arasında bir yer değişimi meydana gelmediği için sebepsiz zenginleşme söz konusu olmaz[726]. Yine borçlunun masraftan tasarruf etme suretiyle gerçekleştirdiği zenginleşmelerde iki malvarlığı

---

[721] **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 423.

[722] **Weber**, Rolf H., *"Geldentschädigung als Rechtsfolge von Persönlichkeitsverletzungen?"*, Medialex 2000 S. 75, Zeitschrift für Kommunikationsrecht, s. 83.

[723] **Schaller,** s. 13; BGE 129 III 422/425; **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 1, s. 317.

[724] **Schwenzer/ Fountoulakis,** 55. 09; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 23, s. 457. Söz gelimi, eğer bir kişi sözleşmeden doğan hakkı olmaksızın bir mülkü kullanıyorsa, mülk sahibi söz konusu süre boyunca mülkü kiraya vermeyecek olsa bile makul bir kira borcu doğar. BGE 119 I1 437, 442.

[725] **Schaufelberger,** s. 103, 115.

[726] **Guhl/ Koller/ Schnyder/ Druey,** Nr. 4, s. 220; **von Tuhr/ Peter,** s. 473; **Wenner,** s. 35- 36.

arasında yer değişimi yoktur. Burada da alacaklının ortaya çıkan kaybı, borçlunun zenginleşmesine denk değildir[727]. Ancak sebepsiz zenginleşmede kurumun adından da anlaşılacağı gibi fakirleşmenin değil zenginleşmenin esas alınması gerekmektedir[728]. Zira kurumun adı *"sebepsiz fakirleşme (ungerechtfertigte Entreicherung)"* değil *"sebepsiz zenginleşme (ungerechtfertigte Bereicherung)"* olarak ifade edilmektedir[729].

TBK'da sebepsiz zenginleşme, haksız fiilden sonra düzenlenmiştir. Sebepsiz zenginleşme hükümlerinde, zenginleşenin iade borcunun alacaklının uğradığı zararla ya da fakirleşme miktarıyla sınırlı olduğuna ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır. Sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanmasında haksız fiile ilişkin düzenlemelerin yerine mülkiyet (istihkak) ve zilyedin iade borcuna ilişkin hükümlerin ilham kaynağı olması daha isabetli olmaktadır[730].

Klasik görüş, fakirleşmenin olmadığı durumlarda sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesi halinde çözümü gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükmünde aramaktadır[731]. Doktrinde bir görüşe göre; gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümleri, sorumluluk hukukunun en geniş kapsamlı hükümlerini oluşturur ve tüm kazançların devrini içeren en ağır yaptırımına sahiptir[732]. Elde edilen tüm menfaatlerin devrini içeren bu yaptırım, iyiniyetli zenginleşen bakımından ve hatta sırf hukuki eksikliği bilmediğinden kötüniyetli kabul edilen zenginleşen bakımından son derecece ağır olmaktadır[733]. Klasik görüş, sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartının aranmaması halinde, Alman hukukundan farklı olarak İsviçre-Türk hukukunda ayrıca düzenleme alanı bulan gerçek olmayan vekaletsiz iş görme

---

[727] **von Büren,** s. 309; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 8-9, s. 450- 451; **Larenz/ Canaris,** s. 128; **Esser,** s. 780.

[728] **Kramer,** Obligationenrecht, s. 190, Nr. 427; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 423.

[729] **Jenny**, Nr. 420, s. 224; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 423; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2681, s. 985.

[730] **Keller/ Schaufelberger,** s. 33; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2683, s. 987.

[731] **Öz,** Turgut, *"Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri"*, Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan, Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları III, Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri- Borç İlişkilerinde Özel Durumlar- Taraf Değişiklikleri TBK Değerlendirmeleri ve İrdelemeleri, 26- 27 Mayıs 2012, İstanbul, s. 25.

[732] **Serozan**, Borçlar Hukuku, s. 426.

[733] Burada zenginleşmenin iadesinde yalnızca objektif zenginleşmenin ele alınması gerektiğini, sübjektif zenginleşmenin iade kapsamına dahil edilmemesini ifade eden görüş için bkz. **Serozan**, Borçlar Hukuku, s. 426.

hükümlerinin işlevsiz kalacağını ifade etmektedir[734]. Ancak kanunda sebepsiz zenginleşmeye ilişkin düzenlemede vekaletsiz iş görme hükümlerine herhangi bir gönderme yapılmamaktadır. Bu bağlamda gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümlerinin uygulamasının olmayacağı gerekçesiyle sebepsiz zenginleşme oluşturan durumlarda vekaletsiz iş görme hükümlerine gitmek isabetli görünmemektedir. Ayrıca böyle bir kabulde bile sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartını aramayan görüş içerisinde, sübjektif zenginleşmenin vekaletsiz iş görme hükümlerince yapılacağını ifade eden yazarların[735] düşüncesi göz ardı edilmektedir.

Klasik görüş, çok kişili ilişkiler bakımından da yetersiz kalmakta ve uygulamada çeşitli sorunlara sebebiyet vermektedir[736]. Fakirleşme görüşü, edimden doğan zenginleşme durumlarında, yalnızca iki kişi arasındaki hali hazırda sorunsuz olan ilişkileri çözmek için elverişlidir. Birisi var olmayan bir borca dayanarak ödeme yaparsa, ödeyen, alıcının zenginleştiği miktarla fakirleşir. Ancak, günümüzün sorunlu üç ve çok kişili ilişkilerinde fakirleşme şartı, hangi kişiler arasında zenginleşmenin denkleştirilmesi gerektiğini belirlemek için uygun değildir[737]. Burada fakirleşme şartı genellikle, sebepsiz zenginleşmenin taraflarının belirlenmesini ve menfaat değerlendirmesinin yapılmasını zorlaştırmaktadır[738].

Alman hukukunda sebepsiz zenginleşmeyi düzenleyen AMK m. 812'de, 'başkasının pahasına' (auf dessen kosten, auf Kosten eines andern) ifadesi kullanılsa da günümüz hâkim

---

[734] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 43.

[735] **Jenny,** Nr. 569, s. 294; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 58.10, s. 474; **Hahn,** CHK- 2007, ART 64, Nr. 5, s. 1379; BGE 129 III 422 E 4; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2678, s. 984; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 505.

[736] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 3, s. 441; **Kara Kılıçarslan,** Seda, Akreditif Özelinde Üç Köşeli İlişkilerde Sebepsiz Zenginleşme, Ankara 2025, s. 136.

[737] **Kara Kılıçarslan,** s. 136.

[738] Bu nedenle İsviçre Federal Mahkemesi, nüfus siciline kayıtlı baba davasında; çocuğa karşı nafaka yükümlülüğü geriye dönük olarak sona eren nüfus siciline kayıtlı babanın, çocuğun tanınmasının ardından, isabetli olarak bu tutarların soy bağı olan babaya ödetilmesine ilişkin hukuki işlem başlatılabileceğine karar vermiştir. BGE 129 III 646, 651 f. Söz konusu karara ilişkin ayrıntılı tartışmalar için bkz. **Spycher,** Annette, *"Solange das Kind minderjährig ist -Oder: Wie gelangt der Betreuungsunterhalt zum wirtschaftlich Berechtigten?",* in (Hrsg.) Schwander, Ivo/ Reusser, Ruth / Fankhauser, Roland, Brennpunkt Familienrecht, Festschrift für Thomas Geiser zum 65. Geburtstag, s. 538.

görüşü bunu, iki malvarlığı arasında yer değiştirme olarak anlamamaktadır[739]. Zenginleşmenin belirlenmesinde iade alacaklısının malvarlığındaki azalmaya değil, iade borçlusunun malvarlığındaki artışa odaklanmak gerekir. Bu bağlamda AMK m. 812'de sorulması gereken sorular; 'Ne elde edildi?', 'Ne kazandırdı?' ya da 'Şu anda ne kazandırıyor?' şeklinde olmalıdır[740].

Günümüzde hakim görüş tarafından, malvarlığı kayması şartı ve dolayısıyla iade alacaklısının fakirleşmesi şartı reddedilmektedir[741]. Sebepsiz zenginleşmenin bir şartının fakirleşme değil, başkası aleyhine zenginleşme diğer bir ifadeyle "*başkasının malvarlığından- emeğinden zenginleşme"* olması gerektiği savunulmaktadır[742]. Doktrinde Klasik görüşte, sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesinde fakirleşme şartının aranmasının, tarihi yorum sonucunda ortaya çıktığı ifade edilmektedir[743]. Ancak tarihsel açıdan bakıldığında da fakirleşme şartının aranmaması gerektiği açıktır[744]. Zira İsviçre'de zenginleşme hukukuna ilişkin ilk düzenlemelerde, zenginleşenin elde etmiş olduğu ilk menfaatin yanında bu menfaat dolayısıyla sonradan elde edilen kazançların da iade kapsamına alınması gerektiği ifade edilmektedir[745].

---

[739] **Fikentscher**/ **Heinemann**, Allgemeiner und Besonderer Teil 2017, Nr. 1432, s. 864; **Larenz**/ **Canaris**, s. 128- 131; **Stadler,** Jauernig BGB § 812, Nr. 11.

[740] **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 1.

[741] **Schmid,** *"Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag"*, s. 272; **Wilburg,** s. 98; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 8, s. 450**; Jenny**, Nr. 420, s. 224; **Vetter** / **Hunziker,** s. 395; **Schaller,** s. 13; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 3, s. 406; **von Büren,** s. 309; BGE 129 III 422 E. 4; **Bucher,** Allgemeiner Teil, s. 652; **Keller/ Schaufelberger,** s. 31; **Esser,** s. 804 vd; **Wilburg,** s. 98; **Jenny,** Nr. 328, s. 183; **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 80; **Furrer**/ **Müller- Chen/ Çetiner**, s. 507; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2683, s. 986; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 417. Önceki görüşlerinde fakirleşme şartını arasa da sonrasında görüş değiştirerek bu şartın gerekli olmadığını ifade eden eser için bkz. **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1566, s. 353.

[742] **Keller/ Schaufelberger**, s. 35; **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1566, s. 353; **Schaufelberger,** s. 125; **Holenstein,** s. 75; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2681, s. 985.

[743] **Bürgi- Wyss,** s. 123.

[744] Doktrinde bir görüşe göre; Roma hukuk metinlerinde sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartının aranması bakımından açık ibare yer almamaktadır. Bu görüşe göre; günümüzde de sebepsiz zenginleşmenin oluşmasında fakirleşme şartına gerek yoktur. Bu noktada aranan şart, zenginleşmenin iade alacaklısının aleyhine, onun pahasına gerçekleşmiş olmasıdır. **Guhl/ Koller/ Schnyder/ Druey,** Nr. 4, s. 220.

[745] **Keller/ Schaufelberger,** s. 34. Yine Windsheid, zenginleşenin mal varlığında yalnız başlangıçta meydana gelen ilk artışları değil, buna dayalı olarak daha sonra elde edilen artışların da zenginleşme kapsamında ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. Bkz. **Windsheid/ Kipp,** paragraf 424, 1, (Keller/ Schaufelberger, s. 34'ten naklen).

Doktrinde sebepsiz zenginleşme bakımından mülkiyet dağılımındaki bozulmanın telafisi fikri vurgulanmaktadır. Ancak malvarlığında azalma gerektiren fakirleşme şartı, söz konusu fikirle bağdaşmaz. Sebepsiz zenginleşme hukukunun haksız fiil hukuku doğrultusunda yorumlanması, kurumun amacını temelden sarsmaktadır. Bu nedenle haksız fiil sorumluluğundakinden başka bir denkleştirme fikrinin gerekliliği hayati önem taşımaktadır[746].

Sebepsiz zenginleşmede eBK'dan sonra TBK'da bazı noktalarda değişikliğe gidilmiştir. Özellikle eBK m. 61'de *"...aharın zararına mal iktisap eden..."* ve eBK m. 66'da *"...mutazarrır olan..."* ifadeleri değiştirilerek yerine TBK m. 78'de yer alan *"edimi... yerine getiren..."* ve m. 82'de yer alan *"...hak sahibi..."* ifadeleri kullanılmaktadır. Söz konusu değişikliğin nedeni doktrinde tartışmalıdır.

Sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartını arayan görüş, bu değişikliğin sebepsiz zenginleşme ile haksız fiilin ayırt edilebilmesi bakımından yapıldığını ifade etmektedir[747]. Bu görüşe göre, iki kurum arasındaki farkın vurgulanması amacıyla ortak terimlerin kaldırılması gerekmekteydi, bu nedenle zarar ve zarar gören terimleri kanun metninden çıkarılmıştır. Bizim de katıldığımız fakirleşme şartını aramayan görüşe göre ise, kanun metnindeki söz konusu değişikliğin nedeni, fakirleşme şartının artık aranmayacağının ifade edilmek istenmesidir[748]. Bu değişiklik, sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartının aranmasının isabetsiz olduğunu gösteren ve dolaysızlık öğesinin artık bulunmadığına işaret eden olumlu bir değişikliktir[749]. Ayrıca TBK m. 77'nin gerekçesinde, *"...öğreti ve uygulamada ortaya çıkan yeni anlayışa uygun olarak..."* değişikliğin yapıldığı ifade edilmektedir. Buradan da fakirleşme şartının kaldırılmasının amaçlandığı açıkça anlaşılmaktadır.

---

[746] **Amrein,** s. 16- 25, (Sieber, Ausgleich bei Leistungsketten, s. 36'dan naklen).

[747] **Öz,** *"Borç İlişkileri"*, s. 26; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 344.

[748] **Antalya,** Genel Hükümler, s. 682. Ayrıca TBK m. 77'nin gerekçesinde şu ifadelere yer verilmektedir; *"818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 61 inci maddesinde, 'Haklı bir sebep olmaksızın âharın zararına mal iktisap eden kimse, onu iadeye mecburdur' denildiği hâlde, öğreti ve uygulamada ortaya çıkan yeni anlayışa uygun olarak Tasarının 76 ncı maddesinin birinci fıkrasında 'Haklı bir sebep olmaksızın bir başkasının malvarlığından veya emeğinden zenginleşen, bu zenginleşmeyi geri vermekle yükümlüdür.' denilmektedir."*

[749] **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 424; **Serozan,** İstanbul Şerhi, TBK m. 77, Nr. 13, s. 1161.

Yargıtay'ın yerleşik içtihatları, sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartının aranması gerektiği yönündedir[750]. Uygulamadaki bu durum, sebepsiz zenginleşmede malvarlıklarının

[750] *"Sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için; bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene dayanmaması gerekir. Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre; sebepsiz zenginleşme, geçerli olmayan veya gerçekleşmemiş ya da sona ermiş bir sebebe dayanması durumundan doğmuş olur."* Yargıtay 3. HD. E. 2023/1580, K. 2024/807, T. 27.02.2024, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). *"Sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için, bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene dayalı olması gerekir. İade borcunun kapsamını belirlemede öncelikle fakirleşme ve zenginleşme zamanının tespit edilmesi gerekir. Sebepsiz zenginleşme nedeniyle iade isteminde bulunabilmek için, bir tarafın mal varlığının diğer tarafın mal varlığı aleyhine çoğalması gerekir. Bu azalma ve çoğalmanın, dava konusu taşınmazın davacı tarafından davalıya teslim edildiği tarihte gerçekleştiğinin kabulü zorunludur."* Yargıtay 3. HD. E. 2023/463, K. 2024/489, 06.02.2024, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). *Sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene dayalı olmaması gerekir. Zenginleşen, başkasının malvarlığından veya emeğinden haklı bir sebep olmaksızın elde ettiği zenginleşmeyi geri vermek zorundadır. Bunun için de öncelikle iade borcunun kapsamı belirlenmeli, fakirleşme ve zenginleşme zamanı tespit edilmelidir… Bu doğrultuda yerleşen Yargıtay uygulamasına göre; davacının, taşınmaza yaptığını iddia ettiği iyileştirme giderlerini sebepsiz iktisap hükümleri uyarınca davalıdan isteyebilmesi için yaptığı giderlerin mal varlığından çıkmış ve davalı tarafın mal varlığına geçmiş olması şarttır."* Yargıtay 3. HD. E. 2022/8091, K. 2023/985, T. 05.04.2023, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). *Sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için; bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene dayalı olmaması gerekir."* Yargıtay 3. HD. E. 2020/9943, K. 2021/9278, T. 29.09.2021, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). *"…borcun kaynağı olarak öngörülen sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için; bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun illiyet bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir haklı sebebe dayalı olmaması gerekmektedir. 22.02.1991 tarihli, 1990/1 E., 1991/1 K. sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme kararında vurgulandığı gibi, iade borcunun kapsamının belirlenmesinde öncelikle fakirleşme ve zenginleşme zamanının tespit edilmesi gerekir."* Yargıtay HGK. E. 2018/902, K. 2021/1555, T. 02.12.2021, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). *"Sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene dayalı olmaması gerekir. Zenginleşen, başkasının malvarlığından veya emeğinden haklı bir sebep olmaksızın elde ettiği zenginleşmeyi geri vermek zorundadır. (TBK m.77/1) Bunun için de öncelikle iade borcunun kapsamı belirlenmeli, fakirleşme ve zenginleşme zamanı tespit edilmelidir."* Yargıtay 3. HD. E. 2019/5242, K. 2020/1439, T. 19.02.2020, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). *Sebepsiz zenginleşmeye dayalı olarak iade isteminde bulunulabilmesi için, bir tarafın malvarlığının diğer tarafın malvarlığı aleyhine çoğalması gerekir. Buna göre sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene dayalı olmaması gerekir. Zenginleşen, başkasının malvarlığından veya emeğinden haklı bir sebep olmaksızın elde ettiği zenginleşmeyi geri vermek zorundadır. (TBK m.77/1) Bunun için de öncelikle iade borcunun kapsamı belirlenmeli, fakirleşme ve zenginleşme zamanı tespit edilmelidir."* Yargıtay 3. HD. E. 2018/5891, K. 2019/5519, T. 18.06.2019, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). *"Sebepsiz zenginleşmede bir tarafın mal varlığının diğer tarafın malvarlığı aleyhinde çoğalması gerekir. Yani zenginleşme fakirleşmenin karşılığı olmalıdır. Başka bir anlatımla aralarında illiyet bağı bulunmalıdır. İade borcunun kapsamını belirlemede öncelikle fakirleşme ve zenginleşme zamanının tespit edilmesi gerekir. Ekonomik yönden zenginleşmenin ve fakirleşmenin, taşınmazın suyunun satış suretiyle giderildiği anda gerçekleştiğinin kabulü gerekir."* Yargıtay 3. HD. E. 2014/21810, K. 2015/18070, T. 16.11.2015, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). *"Sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için; bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene*

yer değişimi ve fakirleşme şartının titizlikle aranıyor olması, doktrinde haklı olarak eleştirilmektedir[751]. Kanaatimizce Yargıtay'ın kararlarındaki bu dirençli uygulama, fakirleşme şartının kabulü halinde, sebepsiz zenginleşmeye ilişkin problemlerin üstesinden daha kolay gelinebilmesinden kaynaklanıyor olabilir. Ancak bu durum, sebepsiz zenginleşme kurumunun amacıyla bağdaşmamaktadır. Özellikle de gelişen teknolojiler ve çağın gerekleri düşünüldüğünde daha derinlik isteyen sorunların çözümünde bu yaklaşım, oldukça sığ kalmaktadır.

İsviçre Federal Mahkemesi de eski tarihli kararlarında sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartını aramaktaydı. Buna göre fakirleşme, zenginleşmenin bir yansıması olarak hesaplanması gereken malvarlığı azalmasından ibarettir[752]. Ancak son dönemlerde İsviçre Federal Mahkemesi, çeşitli vesilelerle fakirleşme şartından en azından zımnen vazgeçmiştir[753]. 2005 yılında ise mahkeme, müdahaleden doğan zenginleşme hali için fakirleşme şartından vazgeçtiğini açıkça ifade etmiştir[754].

---

dayalı olmaması gerekir. Buna göre, davacı vekili temyiz dilekçesinde, davalı tarafından açılan meni müdahale davasının sonuçlanmış olmasına rağmen men kararının henüz infaz edilmediğini bu durumda da davacının zilyetliğinin halen devam ettiğini belirtmiş olmasına göre, dava konusu edilen taşınmazın halen davacı elinde olduğu ve davacı tarafından kullanıldığı bu nedenle davacının henüz fakirleşmesinden söz edilemeyeceği anlaşıldığından sebepsiz zenginleşme olgusunun henüz gerçekleşmediği nazara alınarak davanın reddine karar verilmesi gerekirken…" Yargıtay 3. HD. E. 2012/8365, K. 2012/13134, T. 23.05.2012, (Erişim: https://kararara ma.yargitay.gov.tr/). *"Sebepsiz zenginleşmede bir tarafın mal varlığının diğer tarafın malvarlığı aleyhinde çoğalması gerekir. Yani zenginleşme fakirleşmenin karşılığı olmalıdır. Başka bir anlatımla aralarında illiyet bağı bulunmalıdır. İade borcunun kapsamını belirlemede öncelikle fakirleşme ve zenginleşme zamanının tespit edilmesi gerekir. Ekonomik yönden zenginleşmenin ve fakirleşmenin, taşınmazın suyunun satış ücretiyle giderildiği anda gerçekleştiğinin kabulü gerekir."* Yargıtay 3. HD. E. 2011/4157, K. 2011/18374, T. 22.11.2011, (Erişim: https://kararara ma.yargitay.gov.tr/).

[751] **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 425.

[752] BGE 99 II 131 E. 5a.

[753] BGE 129 III 422 E. 4; BGE 119 II 437 E. 3b/cc; BGE 119 II 40 E. 2b.

[754] BGE 133 III 153. Ayrıca bkz. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 54. İsviçre Federal Mahkemesi'nin kararlarına ilişkin ayrıntılı değerlendirme için bkz. İkinci Bölüm, III, D.

C. FAKİRLEŞME ŞARTINI ARAMAYAN GÖRÜŞLER

1. Genel Olarak

Fakirleşme şartını aramayan görüşlerin temelinde, sebepsiz zenginleşme hukukunun bir zenginleşme meselesi olduğu, fakirleşme meselesi olmadığı düşüncesi vardır[755]. Başka bir ifadeyle zenginleşme, iade alacaklısı aleyhine ekonomik bir etkiye sahip olmayı gerektirir. Ancak bunun mutlaka malvarlığında mevcut bir azalma şeklinde olması gerekmez. Dolayısıyla zenginleşme, zenginleşenin malvarlığında meydana gelen artışa dayanmaktadır[756]. Malvarlığı kaymasının (fakirleşmenin) gerekli olup olmadığı sorusu özellikle müdahaleden doğan zenginleşme durumunda ortaya çıkmaktadır[757]. Doktrinde, sebepsiz zenginleşmeye dayanarak iade talebinde bulunulabilmesi için fakirleşme şartının gerekli olmadığını düşünen yazarlar[758], TBK m. 77'de yer alan *"başkasının malvarlığından*

---

[755] **Koppensteiner,** Hans- Georg/ **Kramer,** Ernst A., Ungerechtfertigte Bereicherung, 2. Auflage, Berlin/New York 1988, s. 84 vd.; **Schmid,** *"Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag"*, s. 272; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 8, s. 450; **Jenny**, Nr. 420, s. 224; **Vetter** / **Hunziker,** s. 395; **von Büren,** s. 309; **Keller/ Schaufelberger,** s. 30 vd.; **Schaller,** s. 13; **Kaufmann- Bütschli,** s. 230 vd.; **Uygur,** s. 547; **İstemi,** Mehmet, Sebepsiz Zenginleşme Davasının Şartları, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1993, s. 59; **Serozan,** İstanbul Şerhi, TBK m. 77, Nr. 11, s. 1160- 1161. Son yıllarda fakirleşme şartının aranmaması gerektiğine ilişkin İsviçre özel hukuk doktrininde köklü bir değişim yaşanmaktadır. 1970'li yıllara kadar sebepsiz zenginleşmenin oluşmasında fakirleşme şartını arayan düşünce yaygınken daha sonraki dönemlerde bu şartın artık aranmadığı ifade edilmektedir. Doktrinde özellikle 2000 yılında sebepsiz zenginleşmenin oluşmasında fakirleşme şartının aranmaması gerektiği hakim görüş haline gelmiştir. Sebepsiz zenginleşmenin oluşmasında fakirleşme şartının aranmasının terk edilmesine ayrıntılı bilgilendirmeler ve bu görüşte olan yazarlar hakkında bilgiler için bkz. **Bürgi- Wyss,** s. 107- 108.

[756] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 3, s. 406; **von Büren,** s. 309; **Reisoğlu,** Genel Hükümler, s. 275; BGE 129 III 422 E. 4. Bu görüş, ilk olarak 1964 yılında von Büren tarafından benimsenmiştir. Daha sonra pek çok yazar tarafından muhtelif zamanlarda desteklenmiştir. Bu görüşte olan yazarlar hakkında bilgi için bkz. **Bürgi- Wyss,** s. 107.

[757] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 9, s. 451. Üçüncü bir kişinin malvarlığının haksız kullanımı halinde müdahaleden doğan zenginleşme meydana gelir. Doktrinde bu durumda hak sahibinin malın objektif kullanım değeri ölçüsünde sebepsiz zenginleşme iade talep hakkının olduğu ifade edilmektedir. **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 1, s. 317. Örneğin; alt kiracının kira sözleşmesinin sona ermesinden sonra kiralanan malı kullanmaya devam etmesi halinde bu durum ortaya çıkabilir. BGE 129 III 422/424.

[758] **Wilburg,** s. 98; **Jenny,** Nr. 328, s. 183; **Furrer**/ **Müller- Chen/ Çetiner**, s. 507; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 417. Önceki görüşlerinde fakirleşme şartını arasa da sonrasında görüş değiştirerek bu şartın gerekli olmadığını ifade eden yazarlar için bkz. **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1566, s. 353. Aksi görüşte olup sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartını arayan Bürgi- Wyss'e göre; sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartının aranması, zenginleşme hukuku doktrininin içine düştüğü karmaşadan kurtulması bakımından önemlidir. Fakirleşme şartının aranmaması, sebepsiz zenginleşmenin taraflarının tespitini zorlaştırmaktadır. Yine şartın aranmaması halinde yalnızca objektif zenginleşme mi iade edilecek yoksa sübjektif kazancın da iadesi mümkün mü sorularını gündeme getirecektir. Bu görüşe göre; bu noktada yapılan tartışmalar, hukuki temelden yoksundur. **Bürgi- Wyss,** s. 123- 124.

veya emeğinden" ifadesinin anlamını belirlerken, başka bir ifade ile zenginleşmenin sınırlarını belirlerken, bazı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşler genel olarak hukuka aykırılık, hukuk alanının ihlâli, hakkaniyet ve yetki (özgüleme- tahsis) içeriği görüşü olmak üzere dört ana başlık altında incelenebilir.

2. Hukuka Aykırılık Görüşü ve Bu Görüşe Yöneltilen Eleştiriler

a) Hukuka Aykırılık Görüşü

Hukuka aykırılık görüşüne (Widerrechtlichkeitstheorie) göre; hukuka aykırı bir fiil marifetiyle başkasının malvarlığından veya emeğinden zenginleşme, başkası aleyhine zenginleşmedir. Bu görüşün temelinde yatan düşünce, hiç kimsenin bir başkasının hakkı üzerinde hukuka aykırı bir müdahaleden kazanç sağlayamayacağı ilkesidir[759]. Bu görüşte sebepsiz zenginleşmeden doğan taleplerin hukuka aykırı fiilden doğan talepler olduğu ileri sürülmektedir[760].

Hukuka aykırılık görüşünün ileri sürülmesinden sonraki tarihlerde bu görüş, doktrinde çeşitli ayrımlara tabi tutulmuştur[761]. Hukuka aykırılık görüşünü genel olarak saf hukuka aykırılık görüşü (reine Widerrechtlichkeitstheorie)[762], değiştirilmiş hukuka aykırılık görüşü (modifizierte Widerrechtlichkeitstheorie)[763] ve mülkiyet üzerinde hukuka aykırı hakimiyet görüşü (widerrechtliche Vermögensherrschaft) olmak üzere üç alt başlık altında incelemek mümkündür.

---

[759] Doktrinde bir görüşe göre; kimsenin bir başkasının hakkı üzerinde hukuka aykırı bir müdahaleden kazanç sağlayamayacağı ilkesi**,** sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamında kazancın iadesi veya zenginleşme sorumluluğunun en önemli dayanağıdır. **Holenstein,** s. 18.

[760] **Schulz,** Fritz, System der Rechte auf den Eingriffserwerb, Archiv für die civilistische Praxis, 1909, 105. Bd., H. 1 (1909), s. 423.

[761] Schulz'un hukuka aykırılık teorisini müdahale edinimi hakları sistemi (System der Rechte auf den Eingriffserwerb), Jakobs'un hukuka aykırılık teorisini hukuka aykırı davranışların yaptırımı olarak kazanç sorumluluğu (Gewinnhaftung als Sanktion für widerrechtliches Handeln) olarak adlandıran görüş için bkz. **Holenstein,** s. 15- 17; **Wilhelm,** s. 77 vd. Yine Schulz'un hukuka aykırılık teorisini saf hukuka aykırılık teorisi (reine Widerrechtlichkeitstheorie) ve Jakobs'un hukuka aykırılık teorisini değiştirilmiş hukuka aykırılık teorisi (modifizierte Widerrechtlichkeitstheorie) olarak adlandıran görüş için bkz. **Jenny,** Nr. 333, 338, s. 185, 188.

[762] **Schulz,** s. 423.

[763] **Jakobs,** Horst H., Eingriffserwerb und Vermögensverschiebung in der Lehre von der ungerechtfertigten Bereicherung, Bonn 1964, s. 30, 43, 54, 55, 61, 64, 65, 109, 122.

aa) Saf Hukuka Aykırılık Görüşü

Saf hukuka aykırılık görüşüne göre; sebepsiz zenginleşmeden doğan talepler, haksız fiillerden doğan talepleri temsil etmektedir. Bu görüşte sebepsiz zenginleşmenin belirlenmesindeki temel unsur, müdahale teşkil eden fiilin hukuka aykırı olup olmadığıdır[764]. Bu bağlamda hukuka aykırı fiil; hem emredici kuralların veya yasakların ihlali halinde hem de fiili gerçekleştirenin bu fiilden kaçınmakla yükümlü olduğu sübjektif bir özel hakka müdahalesi halinde söz konusu olur[765].

Müdahaleden doğan zenginleşme, müdahaleden elde edilen kazancın, yani bir hakkın hukuka aykırı bir şekilde ihlal edilmesinden elde edilen kazancın iadesini amaçlamaktadır[766]. Başka bir ifadeyle kazancın iadesine ilişkin talep hakkı, sübjektif bir hakkın hukuka aykırı bir şekilde ihlal edilmesiyle elde edilen müdahale edinimi hakkıdır[767]. Hakkın çıkış noktası, hiç kimsenin bir başkasının hakkı üzerinde hukuka aykırı bir müdahaleden kazanç elde edemeyeceği ilkesidir[768]. Bu ilke saf adalet duygusu (geläuterten Rechtsgefühl) ile temellendirilmektedir[769]. Saf hukuka aykırılık görüşüne göre, zenginleşme taleplerinin tamamı, başkalarının haklarına yapılan müdahalelerden ve hatta genel olarak hukuka aykırı müdahalelerden kaynaklanmaktadır[770].

Saf hukuka aykırılık görüşü, tazminat fikrinin tam aksini kabul eder. Çünkü söz konusu görüş, kusura bakılmaksızın, borçlunun malvarlığını müdahale gerçekleşmemiş olsaydı ne durumda olacaksa o duruma getirmeyi amaçlamaktadır. Başka bir ifadeyle müdahale, zarar görenin zarar verici olay olmasaydı var olacak mali durumunun değil, haksız müdahalede bulunanın haksız müdahale olmasaydı var olacak mali durumunun eski durumuna getirilmesine yönelik bir talep hakkı doğurmaktadır[771]. Burada fakirleşme

[764] **Schulz,** s. 479.

[765] **Schulz,** s. 433.

[766] **Schulz,** s. 433.

[767] **Schulz,** s. 3.

[768] **Schulz,** s. 423, 443. Burada Lord Hatherley'in mahkemenin asla bir kişinin bir yanlışlıktan kâr elde etmesine izin vermeyeceğine ilişkin sözü alıntılanmaktadır. Bkz. **Jenny,** Nr. 333, s. 186.

[769] **Schulz,** s. 444.

[770] **Schulz,** s. 473.

[771] **Schulz,** s. 445.

görüşünden farklı olarak iade alacaklısının malvarlığında azalma olması şartı (fakirleşme) aranmaz. Saf hukuka aykırılık görüşünde, hakkı ihlal edenin hukuka aykırı fiili, sebepsiz zenginleşme talebinin tek belirleyici unsuru kabul edilmektedir[772]. Burada sebepsiz zenginleşmenin oluşması için; müdahale, müdahaleden doğan edinim, müdahale ile edinim arasında nedensel bağlantı gerekmektedir[773]. Müdahale eden, müdahale olmadan da aynı sonucu elde edebiliyorsa, nedensel bağlantının varlığından bahsedilemez[774].

bb) Değiştirilmiş Hukuka Aykırılık Görüşü

Saf hukuka aykırılık görüşünde ileri sürülen cesur fikirlerin bu görüşe yöneltilen eleştiriler dikkate alınarak değiştirilmiş bir biçimde yeniden ele alınması yarım yüzyıldan fazla zaman almıştır[775]. Saf hukuka aykırılık görüşünü cesur kılan şey, sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartını aramayarak bu meselenin bir zenginleşme meselesi olduğunu ileri süren ve bu doğrultuda çözüm önerileri getiren ilk görüş olmasıdır.

Değiştirilmiş hukuka aykırılık görüşünün temelinde de saf hukuka aykırılık görüşünde olduğu gibi, kimsenin hukuka aykırı bir müdahaleden kazanç sağlamasına izin verilmemesi düşüncesi bulunur [776]. Ancak saf hukuka aykırılık görüşünden farklı olarak hukuka aykırılık teorisinin uygulama alanını müdahaleden doğan zenginleşme durumu ile sınırlandırma söz konusudur[777]. Müdahale edenin hukuka aykırı fiili, hak sahibi olmayan kişinin edinimi ile hak sahibi kişinin malvarlığı arasında gerekli bağlantıyı kurmaktadır[778].

---

[772] **Schulz,** s. 79, 478. Edim dışı zenginleşmelerde hukuka aykırılığın önemi için bkz. **Ebert,** Bertram, Bereicherungsausgleich im Wettbewerbs- und Immaterialgüterrecht, Diss. Mainz, Berlin 2001, s. 122 vd.

[773] **Schulz,** s. 431.

[774] **Schulz,** s. 430.

[775] **Holenstein,** s. 17. Schaufelberger'e göre; Schulz, *condictio indebitinin* temelini, elde edilen zenginleşmenin alınmasının veya alıkonulmasının hukuka aykırılığında görmektedir. Schulz'un yaptığı bu abartılar, görüşünün tanınmasına yarardan çok zarar vermiştir. Jakobs, *condictio indebiti* ilkesinin uygulanmasından kaçınmak için elinden geleni yapmaktadır. **Schaufelberger,** s. 86.

[776] **Jakobs,** s. 54- 55. Jakobs'un çıkış noktası da, hiç kimsenin hukuka aykırı müdahaleden kazanç sağlamasına izin verilmemesi gerektiği ilkesidir. **Holenstein,** s. 17. Değiştirilmiş hukuka aykırılık teorisi, doktrinde, *"başkalarının hukuki menfaatlerinin hukuka aykırı"* kullanımı olarak da ifade edilmektedir. **Jenny,** Nr. 338, s. 188.

[777] **Jakobs,** s. 55.

[778] **Jakobs,** s. 28, 29, 54.

Malvarlığındaki bir artışın başkasının aleyhine gerçekleşmesi için, müdahale konusu edinimin başkasının malvarlığını etkilemesi yeterlidir. Burada hukuka aykırı fiil sonucunda iade alacaklısının malvarlığının azalmış olması önem arz etmez[779]. Bu düşünceye göre, hak sahibi kişinin sahip olduğu hakkın meşruiyeti açısından, başka bir kişinin kazanç elde etme eylemini yasaklayabilmesi ya da bu eylemi gerçekleştirmeye münhasıran yetkili olması arasında bir fark yoktur. Bunun nedeni, kazancın bir şekilde hâlâ mal sahibinin mülkiyetine ait olması değil, yaptırım gerektirdiği için iade edilmesidir[780].

Değiştirilmiş hukuka aykırılık görüşü, hukuka aykırı fiilleri; mutlak hakları ihlal eden, başkasını korumayı amaçlayan normları ihlal eden, ahlaki kurallarla bağdaşmayan ve bir talep hakkını ihlal eden fiiller olarak anlamaktadır[781]. Saf hukuka aykırılık görüşünde olduğu gibi talebin amacı, objektif zenginleşmenin iadesi değil kullanımın sağladığı kazancın, yani hukuka aykırı kullanımdan elde edilen subjektif kazancın iadesidir[782].

Bu görüşe göre hukuka aykırılık teşkil eden şey, bir hakkın sahibinden başkası tarafından kullanılmasıdır[783]. Başka bir ifadeyle bir kazancı elde etme hakkına sahip olan kişi asıl hak sahibidir. Ancak bu hakkın sahibi olmayan bir başkası, yani müdahalede bulunan kişi söz konusu kazancı elde ettiğinde hukuka aykırılık meydana gelir.

Bu görüşün dayandığı temel ilke, tazminat sorumluluğundaki düşünceden farklıdır. Tazminat düşüncesinde zarar görenin zararının giderilmesi söz konusudur. Değiştirilmiş hukuka aykırılık görüşünde ise iade alacaklısının malvarlığındaki azalma değil, iade borçlusunun malvarlığındaki artış önemlidir. Zira burada, müdahale eden kişinin hukuka aykırı müdahale olmasaydı sahip olacağı malvarlığı durumuna geri getirilmesi amaçlanmaktadır[784]. Çünkü tıpkı fikri mülkiyet haklarında olduğu gibi, iade alacaklısının malvarlığında her zaman bir azalmanın meydana geldiğini söylemek doğru olmaz[785].

---

[779] **Jakobs,** s. 64.
[780] **Jakobs,** s. 106- 107.
[781] **Jakobs,** s. 168-169.
[782] **Jakobs,** s. 37 vd.
[783] **Jakobs,** s. 30.
[784] **Jakobs,** s. 64.
[785] **Jakobs,** s. 67 vd.

cc) Mülkiyet Üzerinde Hukuka Aykırı Hakimiyet Görüşü

Mülkiyet üzerinde hukuka aykırı hakimiyet (widerrechtliche Vermögensherrschaft) görüşü; hukuka aykırı fiilin değil, mülkiyeti üzerinde hukuka aykırı bir şekilde tasarruf edilmesinin, müdahaleden doğan zenginleşme açısından belirleyici olduğunu ifade eder[786]. Bu görüşte hukuka aykırılık düşüncesinin hukuka aykırı eylemler için bir yaptırım olarak anlaşıldığı, müdahaleden doğan zenginleşme bakımından taşıdığı önemin yeterince ifade edilmediği kabul edilmektedir[787]. Mülkiyet üzerinde hukuka aykırı hakimiyet görüşünde, hukuka aykırılık değerlendirmesinin pozitif tarafına odaklanılmaktadır[788]. Bu görüşe göre, müdahaleden doğan zenginleşmeye ilişkin asıl sorun, alacaklıya ne ölçüde bir hukuki menfaat tahsis[789] edildiğinin tespitine ilişkindir. Hukuka aykırılık, iade alacaklısına hukuk sistemi tarafından bir malın tahsis edildiği değerlendirmesini içerdiği için, müdahale edenin müdahalenin sonuçlarına katlanması gerekir[790]. Sebepsiz zenginleşme, hukuka aykırı fiil nedeniyle değil, zenginleşmeye konu olan malvarlığı değeri, müdahale edenin mülkiyetine dahil olduğu için ortaya çıkmaktadır. Aslında zenginleşmenin iadesi, hak sahibi tarafa kendi hakkı olmasından dolayı yapılmaktadır[791].

b) Hukuka Aykırılık Görüşü Yöneltilen Eleştiriler

aa) Saf Hukuka Aykırılık Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler

Hukuka aykırılık görüşü uygulamadaki kolaylığına rağmen doktrinde fazla desteklenmemekte ve çeşitli nedenlerle eleştirilmektedir[792]. Görüşün kabul görmemesinin

---

[786] **Wilhelm,** s. 93. Doktrinde bir görüşe göre; müdahaleden doğan zenginleşme, iade alacaklısının haklarının iade borçlusunun mülkiyet haklarıyla çelişmesinden kaynaklanmaktadır. **Ebert,** s. 96.

[787] **Wilhelm,** s. 77 vd.

[788] **Wilhelm,** s. 90 vd.

[789] Tahsis; kelime anlamı itibariyle *"bir şeyi bir kimseye veya bir yere ayırma"* anlamına gelir. Tahsis etmek; özgülemek, ayırmak anlamlarına gelir. **Türk Dil Kurumu,** Türkçe Sözlük (K- Z), 12. Baskı, Ankara 2023, s. 3150.

[790] **Wilhelm,** s. 93.

[791] **Wilhelm,** s. 80, 93, 99. Doktrinde hukuka aykırılık teorisinin bu değiştirilmiş halinin, yetki içeriği (tahsis) görüşüne yaklaştığı ifade edilmektedir. **Jenny,** Nr. 340, s. 190; **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 293.

[792] **Musielak,** s. 165; **Schaufelberger,** s. 86; **Holenstein,** s. 19; **Wiese,** HK-BGB § 812 Nr. 13.

temel nedeni, sebepsiz zenginleşmeyi doğuran olayların hepsinin hukuka aykırı fiil görüşü ile açıklanmaya çalışılmasıdır[793]. Hukuka aykırılık görüşünün uygulama alanı daha dar tutulması gerekirken oldukça geniş tutulmaktadır. Şöyle ki bu görüşte mutlaka zenginleşme denkleştirmesi (Bereicherungsausgleiches) gerektiren bazı durumlar kapsam dışı bırakılmaktadır[794]. Söz gelimi; zenginleşme, üçüncü kişinin davranışından kaynaklanan hukuka uygun bir fiile dayanıyorsa, hukuka aykırılık teorisi geçerliliğini yitirmektedir[795].

Zenginleşme denkleştirmesinin menfaatlere aykırı olduğu durumları da kapsaması haklı olarak eleştirilmektedir[796]. Örneğin; acelesi olan bir iş adamının kâr vaat eden bir randevuyu kaçırmamak için tehlikeli bir şekilde, Karayolu Trafik Kanunu'nu ihlal ederek rakip araç kullanıcısını sollaması ve bu sayede kârlı bir işlem gerçekleştirmesi halinde zenginleşmeden doğan iade borcu doğmaktadır[797]. Eğer hukuka aykırılık teorisi bu şekilde uygulanacak olursa, sollanan taraf, sollayan tarafın elde ettiği kâr için sebepsiz zenginleşme talebinde bulunma hakkına sahip olmaktadır.

Ayrıca hukuka aykırılık görüşü yalnızca müdahalenin hukuka aykırılığına dayanmakta[798] ve müdahaleden doğan zenginleşmenin aşırı geniş bir uygulama alanına sahip

---

[793] Schaufelberger, Schulz tarafından geliştirilen hukuka aykırılık teorisinin, parlak ve özünde doğru fikirlerine rağmen genellikle çok geniş kapsamlı olmasından dolayı haklı olarak kabul görmediğini ifade etmektedir. **Schaufelberger,** s. 87.

[794] **Holenstein,** s. 19.

[795] Holenstein, hukuka aykırı bir fiile gerek olmaksızın, bir durumun haksızlığının esas alınabileceğini açıkça ortaya koyan durumların söz konusu olduğunu ifade etmektedir. Örneğin; tehlike sorumluluğu genellikle herhangi bir haksız fiile bakılmaksızın bozucu/ihlal edici bir duruma veya ihlal edici bir yapıya dayanır. **Holenstein,** s. 22.

[796] **Jenny,** Nr. 335, s. 186; **Holenstein,** s. 19; **Reeb,** s. 34; **Koppensteiner/ Kramer,** s. 72. Ayrıca doktrinde, hukuka aykırılık teorisinin uygulanmasında müdahaleden doğan zenginleşmenin uygulama kapsamının aşırı geniş olduğu da vurgulanmaktadır. **Ebert,** s. 72.

[797] **Holenstein,** s. 20; **Jenny,** Nr. 335, s. 186. Doktrinde bu kabul eleştirilmektedir. Buna göre; Karayolları Trafik Kanunu'nu ihlalin kazanç elde etmeye neden olacak şekilde değerlendirilemez. Zira burada nedensellik bağı meydana gelmez. Bu örnekte müdahaleden doğan zenginleşmenin iadesi, iş adamının ihlali olmasaydı kazanç elde edemeyeceği varsayımına dayanmaktadır. Eleştirinin ayrıntıları için bkz. **Ebert,** s. 71 vd.

[798] Holenstein'e göre, hukuka aykırılık teorisi benimsendiğinde, hukuka aykırı müdahale yoluyla elde edilen tüm maddi menfaatlerin geri verilmesi gerekir. Bu görüşte, talebin sınırı sadece nedensellik bağıyla çizilir. Talep, her zaman hukuka aykırı müdahalede bulunan kişinin elde ettiği kazanca yöneliktir. Çünkü sebepsiz zenginleşen kişinin malvarlığı, müdahaleden önceki hale getirilmelidir. Fakirleşme görüşünden farklı olarak, kazanç, iade alacaklısının malî kaybından bağımsız düşünülür. Bu durum, kişi kusurlu olmasa bile, hukuka aykırı davranışlara karşı bir yaptırım anlamı taşır. **Holenstein,** s. 23.

olmasına yol açmaktadır[799]. Bunlardan başka, müdahaleden doğan zenginleşmelerde, hukuka aykırılık koşulu sağlanmasa da zenginleşme meydana gelmiş olabilir[800]. Söz gelimi, bir kişinin kendisine saldıran bir köpekten korunmak için başka bir kişinin bahçesine girmesi ve acıkınca da oradaki elmalardan yemesi gibi bir zorunluluk hâlinin varlığı durumunda, zenginleşenin müdahalesi hukuka aykırı değildir. Ancak bu durumda zenginleşenin iade yükümlülüğü vardır.

Hukuka aykırılık görüşü, sebepsiz zenginleşme hukukundaki tüm sebepsiz zenginleşme taleplerinde denkleştirme işlevini yerine getiremediği gerekçesiyle de eleştirilmektedir[801]. Hukuka aykırılık teorisinin yalnızca başkalarının hukuki menfaatlerine yönelik müdahaleler alanında etkili olmaması, aynı zamanda saf hukuka aykırılık teorisinin müdahale hakkının içine yerleştirmek istediği edimden doğan zenginleşme alanı için de ortak bir formül olarak kullanılması gerektiği ifade edilmektedir[802]. Özellikle, edimden doğan zenginleşme talebi, hukuka aykırılık görüşü ile açıklanamamaktadır. Bunun nedeni, buradaki hukuka aykırılığın edim alıcısının bir eylemiyle ilişkilendirilememesidir. Zira edimden doğan zenginleşme (daha sonra) edim sağlayanın bir eylemi ile ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla edimin bu şekilde kabul edilmesi, edim alıcısının hukuka aykırılıkla itham edilmesi için yeterli olmaz. Sonuç olarak hukuka aykırılık görüşünün edimden doğan zenginleşmelerde uygulanamayacağı kabul edilmektedir[803].

Hukuka aykırılık görüşü bir doğa olayı veya üçüncü bir kişinin eylemleri gibi müdahaleden doğan zenginleşme dışındaki edim dışı zenginleşmeler bakımından bir çözüm getirmediği gerekçesiyle de eleştirilmektedir[804]. Örneğin, rüzgardan dolayı buğdayların bir tarladan başka bir tarlaya süpürülmesinden dolayı hukuka aykırı fiil meydana gelmiş olmasa da sebepsiz zenginleşme oluşmaktadır.

---

[799] **Jenny,** Nr. 374, s. 205; **Holenstein,** s. 19; **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 289.

[800] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2693, s. 991.

[801] **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 290.

[802] **Jenny,** Nr. 333, s. 186; **Nietlispach,** s. 223 vd. (Jenny, s. 186'dan naklen).

[803] **Beuter,** Claudia, Die Kommerzialisierung des Persönlichkeitsrechts (Dissertation), Konstanz: University of Konstanzs, 2000, s. 144; **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 290; **Wilburg,** s. 22, 25; **Loewenheim,** s. 74 vd.

[804] **Wiese,** HK-BGB § 812 Nr. 13.

Saf hukuka aykırılık görüşü, müdahaleden doğan zenginleşme meselesine de tatmin edici bir çözüm sunmamaktadır[805]. Bunun temel sebebi, alacaklıyı bir şekilde zarara uğratan her hukuka aykırı davranış, malvarlığı hukuku bakımından sonuç doğurmaz. Hukuka aykırılık görüşü yalnızca fiil veya fiilin yarattığı durum hakkında bir yargı oluşturmaktadır. Ancak bu görüşün sebepsiz zenginleşmeyi esas ilgilendiren konu olan, hukuka aykırı fiilden elde edilen menfaatlerin başka bir kişiye bırakılıp bırakılmayacağıyla ilgili herhangi bir sonuç içermediği ifade edilmektedir[806]. Dolayısıyla hukuka aykırılık görüşünün kabul edilebilmesi mümkün değildir.

Hukuka aykırılık görüşüne diğer bir eleştiri nedeni, sebepsiz zenginleşme hukukunun haksız fiil hukukuna kabul edilemez bir şekilde yakınlaştırılmasıdır[807]. Bu yakınlaştırma, sebepsiz zenginleşme ve haksız fiilin farklı haksızlık içeriklerinin yanlış değerlendirilmesiyle yapılmaktadır. Sebepsiz zenginleşme sadece objektif haksızlığa dayanırken, haksız fiilin haksızlığı objektif normatif bir davranıştan sapma olan fiile ilişkin bir değer yargısına dayanmaktadır. Bu nedenle, hukuka aykırılık kararı yalnızca davranışın haksızlığını değerlendirir ancak hakkı ihlal eden kişinin elde ettiği avantajın haksızlığına ilişkin herhangi bir ifade içermez[808]. Eğer hukuka aykırılık teorisi kabul edilirse, hukuka aykırı müdahale yoluyla elde edilen her türlü maddi menfaatten vazgeçilmesi gerekmektedir. Talebin kapsamı sadece nedensellik şartı ile sınırlıdır. Bu şekilde, talebin içeriği her zaman ihlal eden tarafından elde edilen kazanca da yöneliktir. Çünkü sebepsiz zenginleşme borçlusunun malvarlığı, hukuka aykırı müdahale olmasaydı sahip olacağı duruma geri getirilmelidir. Fakirleşme görüşünün aksine, kazanç, sebepsiz zenginleşme alacaklısının ihlal edilen mali menfaatinden yani fakirleşmeden bağımsız olarak düşülmektedir. Bununla birlikte hukuka aykırılık görüşü, kusursuz bile olsa hukuka aykırı her davranış için bir yaptırım içermektedir[809].

[805] **Loewenheim,** s. 74 vd.
[806] **Beuter,** s. 145.
[807] **Holenstein,** s. 21.
[808] **Holenstein,** s. 21.
[809] **Holenstein,** s. 22.

Hukuka aykırılık görüşü, sadece müdahalede bulunan tarafın zenginleşme üzerinde hak sahibi olmadığını belirtmekte ancak zenginleşme denkleştirmesinin da tam olarak hak sahibi olan tarafa verilmesi gerektiği gerçeğini göz ardı etmektedir[810]. Bu görüşte, müdahalede bulunan taraf, hukuk düzeninin münhasıran yetkili tarafa tanımış olduğu bir hukuki durumu ihlal etmektedir[811]. Hak sahibinin hak üzerinde tasarrufta bulunmak suretiyle ücret elde edebilip edemeyeceğinin bir önemi yoktur. Başka bir deyişle, hakkı ihlal eden, hak sahibine ayrılmış bir yararlanma tekeline müdahale etmektedir[812].

Haksız fiil hukuku kapsamındaki hukuka aykırılık görüşünün sebepsiz zenginleşme hukukuna aktarılması, en azından davranışsal haksızlık alanında, müdahaleden doğan zenginleşmenin aşırı geniş bir uygulama alanına sahip olmasına yol açmaktadır[813]. Diğer bir ifadeyle, müdahale edenin kazanç üzerinde hak sahibi olmadığının tespit edilmesi, zenginleşmenin ortadan kaldırılması için yeterli değildir. Bunun yerine, söz konusu menfaatlerin zarar görenin kendisine ait olması gerekir[814]. Haksız fiil hukukundan farklı olarak sebepsiz zenginleşme hukuku, hukuka aykırı davranışların sonuçlarını gidermekle ilgili değil; belirli bir malvarlığı dağıtımının geçerli bir sebebe dayanıp dayanmadığıyla ilgilidir[815].

Müdahaleden doğan zenginleşmenin aşırı geniş uygulama alanı, haksız rekabet hukuku alanında açıkça görülmektedir. Saf hukuka aykırılık teorisine göre, her türlü rekabet ihlali, haksız rekabete yol açabilecek niteliktedir ve her türlü rekabet ihlali müdahaleden doğan zenginleşme imkanı sağlamaktadır. Rekabet ihlali veya ihlal tehdidi, yasal koruma için yeterli görüldüğü sürece, rekabet hukuku kapsamında rakiplerin ciddi biçimde

---

[810] **Jenny,** Nr. 375, s. 206.

[811] **Koppensteiner/ Kramer,** s. 75. Alman Federal Mahkemesi'nin bir kararında şu ifadeler yer almaktadır: *"Mülkiyet haklarının ihlali durumunda sebepsiz zenginleşme sorumluluğunun hukuki bağlantı noktası- bütün müdahaleden doğan zenginleşme taleplerinde olduğu gibi- hukuk sistemi tarafından izin verilen ve hukuk sistemine göre bir hak sahibine münhasıran tasarruf etmesi için tahsis edilen bir hukuki durumun ihlal edilmesidir. Bu nedenle, hukuki durumun tahsis içeriği, edimden doğan zenginleşme durumunda elde edilen şeyin alacaklı tarafından ifa edilen bir edimden kaynaklanması gerekliliğinin yerini almaktadır. Malvarlığının tahsisi ilkesine göre, ihlali gerçekleştiren kişi, başkasının korunan hukuki konumuna hukuka aykırı müdahalede bulunarak elde ettiklerini iade etmelidir."* BGHZ, 24.11.1981- X ZR 7/80.

[812] **Jenny,** Nr. 375, s. 206.

[813] **Koppensteiner/ Kramer,** s. 72; **Holenstein,** s. 21; **Jenny,** Nr. 336, s. 187.

[814] **Jenny,** Nr. 336, s. 187.

[815] **Loewenheim,** s. 74 vd.

korunduğu kabul edilmektedir. Ancak, bu durum hukuki menfaatleri münhasıran onlara özgü kılmamaktadır. Bu, daha ziyade genel kamunun menfaatine olan davranış kurallarının uygulanması ile ilgili olmaktadır[816].

bb) Değiştirilmiş Hukuka Aykırılık Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler

Değiştirilmiş hukuka aykırılık teorisinde savunulan malvarlığına müdahale ile müdahalenin malvarlığı üzerindeki etkisi arasındaki bağlantı olarak kabul edilen hukuka aykırılık unsuru eleştirilmektedir[817]. Ayrıca burada savunulan malvarlığı kayması unsuru, müdahaleden doğan zenginleşmelerde bir unsur olarak değerlendirilemez[818].

Değiştirilmiş hukuka aykırılık teorisinde, saf hukuka aykırılık teorisine kıyasla çok az şey değişmektedir. Değiştirilmiş hukuka aykırılık teorisinde hukuka aykırı eylemler mutlak hakların ve bir başkasını korumayı amaçlayan normların ihlali olarak anlaşılsa da ticaret hukukunun herhangi bir şekilde ihlal edilmesinin müdahaleden doğan zenginleşme için yeterli olmasına izin vermektedir[819].

cc) Mülkiyet Üzerinde Hukuka Aykırı Hakimiyet Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler

Mülkiyet üzerinde hukuka aykırı hakimiyet görüşü sebep ve sonucu birbirine karıştırdığı için eleştirilmiştir. Bir hukuk süjesine hukuki bir konum tahsis edilmesinin sonucu (sebep), müdahalenin men'i talebinin kabul edilmesidir (sonuç). Bunun tersi söz konusu değildir[820]. Ayrıca, saf ve değiştirilmiş hukuka aykırılık teorilerine yöneltilen eleştiriler burada da geçerli olmaktadır[821]. Zira bu görüş farklı bir vurguyla da olsa hukuka

---

816 **Jenny,** Nr. 336, s. 188.

817 **Schwab,** MüKo BGB, § 812 Nr. 292.

818 **Röthel,** Anne, *"Die Lehre vom Zuweisungsgehalt"*, Juristische Ausbildung (JURA), 40(10), 2018, s. 1005; **Ellger,** s. 172.

819 **Jenny,** Nr. 338, s. 188.

820 **Jenny,** Nr. 341, s. 190.

821 Bkz. İkinci Bölüm, III, C.

aykırılık görüşüyle benzer niteliktedir[822]. Hukuka aykırılık görüşleri, birbirinden tamamen bağımsız görüşler değil, daha ziyade detaylarda farklılık gösteren bir karaktere sahiptir[823].

Hukuka aykırılık teorisi, değiştirilmiş biçimleriyle bile, müdahaleden doğan zenginleşmenin uygulama alanının sınırlandırılmasına uygun bir katkıda bulunamamaktadır. Hukuka aykırılık görüşü, müdahale eden tarafın elde ettiği faydalara neden hak sahibi olmadığını açıklayabilmektedir. Ancak, bu görüş, kullanım hakkının tahsisini dikkate almadığı için, bunların neden etkilenen tarafa iade edilmesi gerektiğini açıklayamamaktadır[824].

Mülkiyet üzerinde hukuka aykırı hakimiyet görüşü tarafından hukuka aykırılık görüşünün daha sonra geliştirilen bu versiyonu, aslında hukuka aykırılık görüşünü yetki içeriği görüşüne yaklaştıran bir yönelim benimsemiştir[825].

Mülkiyet üzerinde hukuka aykırı hakimiyet görüşünün yetki içeriği görüşüne yakınlaşması, acelesi olan iş adamı örneğiyle açıklanmaktadır[826]. Karayolları Trafik Kanunu'nun hatalı sollamaya ilişkin hükümleri, sollanan kişinin can ve mal güvenliğini korumayı amaçlasa da karayolu trafiğinde hızlı hareket etmenin sonucunda gerçekleşen kazancı paylaştırmayı amaçlamaz. Bununla birlikte hızlı hareket etme neticesinde bir kazanç elde edilmiş olabilir. Bu durum, sollayan kişinin hızlı hareket ederek bu kazancı elde etmeyi umup ummadığına bakılmaksızın geçerlidir. Aynı örnekte yetki içeriği görüşünün gerekçesi şu şekildedir: Bir kazanç elde etme umudu, sollanan tarafın malvarlığında bir imkan olarak bile yoktu. Dolayısıyla sollayan taraf, sollanan taraf için tahsis edilmiş bir hukuki konuma müdahale etmemiştir. Böyle bir imkan mevcut olsa bile karayolu trafik düzenlemeleri bunu

---

[822] **Jenny,** Nr. 340, s. 190.

[823] **Ellger,** s. 173.

[824] **Jenny,** Nr. 346, s. 192.

[825] **Schwab,** MüKo BGB, § 812 Nr. 293. *"Yetki içeriği görüşüne yakın böyle bir yaklaşım Kellmann ve Haines'de de vardır. Schulz tarafından savunulan şekliyle hukuka aykırılık görüşüne yakın olan Kellmann, hukuka aykırılık görüşü ile yetki içeriği görüşünü birleştirmektedir. Zira o da müdahalenin hukuka aykırılığına ek olarak nihayetinde başkalarının hukuki menfaatlerinin kullanılmasına odaklanmaktadır. Haines de hukuka aykırılık görüşünü benimseyenler içerisinde yer almaktadır. Ancak Haines, belirli hukuki pozisyonların ihlaline, alacaklıyı koruyan bir normun amacına alacaklının malvarlığını artırırken belirli bir alanda tasarrufta bulunma hakkını saklı tutmasına odaklanmaktadır. Böylece Haines, yetki içeriği görüşüne oldukça yakın bir pozisyon benimsemektedir."* **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 294.

[826] **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 294.

sollanan tarafa malvarlığının bir parçası olarak tahsis etmemektedir. Her iki görüş de bir kazanç elde etmek için trafik kurallarını ihlal etmek suretiyle bir başkasını sollayan kişinin, sollanan kişi aleyhine zenginleşmediğini ifade etmektedir. Sonuç olarak bu iki görüşün çözüm gerekçelerine bakıldığında farklı nüanslara sahip olsalar da ulaştıkları çözüm önemli ölçüde birbirine yaklaşmaktadır.

3. Hukuk Alanının İhlâli Görüşü ve Bu Görüşe Yöneltilen Eleştiriler

a) Hukuk Alanının İhlâli Görüşü

Hukuk alanının ihlâli görüşünün (Beeinträchtigungstheorie) temelinde başkasının hukuk alanının ihlal edilmesi yoluyla zenginleşme bulunmaktadır[827]. Bu görüş, *"başkasının hukuki değerlerinin çiğnenmesi, başkasının hukuk alanına haksız müdahale"* düşüncesinden ileri gelmektedir[828]. Hukuk alanının ihlali görüşünde; sebepsiz zenginleşme hukuku kavramının özünde, başkasının malvarlığından ifadesinin 'başkasının hukuk alanının ihlali' anlamına gelecek şekilde yeniden yorumlanması bulunur[829]. Hukuk düzenince korunan hakların konusu, hukuki değeri oluşturmaktadır. Malvarlığı hakları, özellikle aynî haklar, alacak hakları, fikrî haklar ve kişilik hakları ile bu hakların koruma alanına giren malvarlığı

[827] Bürgi- Wyss'ye göre; Schaufelberger'in hukuk alanının ihlali teorisi, temelde Alman yazarlar Schulz ve Jakobs'un hukuka aykırılık teorisine dayanmaktadır. Ancak ihlal teorisinde önemli olan kimin hukuk alanının ihlal edildiğidir. **Bürgi- Wyss,** s. 124. Jenny'e göre; Schaufelberger, Alman hukuka aykırılık teorisini İsviçre doktrinine ihlal teorisi olarak aktarmıştır. Bu nedenle ihlal teorisi, doktrinde zaman zaman hukuka aykırılık teorisinin alt başlığı olarak da ele alınmaktadır. **Jenny,** Nr. 344, s. 191.

[828] **Keller/ Schaufelberger**, s. 35; **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1566, s. 353; **Kaufmann- Bütschli,** s. 200 vd.; **Schaufelberger,** s. 125. İsviçre Federal Mahkemesi'nin bir kararında yer alan ifade şöyledir: *"Sebepsiz zenginleşme talebi zenginleşme alacaklısı ile zenginleşme borçlusunun malvarlıkları arasında doğrudan bir kayma gerçekleşmiş olmasını gerektirmez; daha ziyade, iade edilecek olan şeyin borçlu tarafından bir başkasının zararına elde edilmiş olması aranır. Belirleyici olan, bir başka kişinin hukuk alanına müdahale eden ve bu şekilde bir menfaat elde eden kişinin haksız olarak elde ettiği bu menfaati ve gerekirse bunu aşan tazminatı hak sahibine vermek zorunda olmasıdır."* BGE 129 III 422 E. 4 kararın değerlendirmesi için bkz. **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 507.

[829] **Picker,** Eduard, Der negatorische Beseitigungsanspruch, Ludwig Röhrscheid Bonn, 1972, s. 50; **Kaehler,** Christian-Michael, Bereicherungsrecht und Vindikation: allgemeine Prinzipien der Restitution, dargestellt am deutschen und englischen Recht, Schriften zum deutschen und europäischen Zivil-, Handels- und Prozeßrecht; Bd. 70, E. und W. Gieseking, 1972, s. 44.

değerleri, fikir ve kişilik değerleri[830] gibi hukuki değer ve haklar ise kişinin hukuk alanını (Rechtssphäre) oluşturmaktadır[831].

Hukuk alanının haksız bir biçimde müdahaleye maruz kalması neticesinde hukuk alanının ihlâli ortaya çıkmaktadır[832]. Bir başkasının hukuk alanının ihlali yoluyla elde edilen menfaatler, o kişi aleyhine bir zenginleşme oluşturduğu için bu durumda sebepsiz zenginleşme alacağı gündeme gelmektedir[833]. Diğer bir ifadeyle bir zenginleşme başka bir kişinin aleyhine elde edilmişse, zenginleşme o kişinin hukuk alanını[834], yani hâkimiyet haklarının sağladığı mülkiyet değerlerini ihlal etmektedir. Dolayısıyla burada iade alacaklısının malvarlığının azalmasını gerektiren fakirleşme şartı aranmamaktadır[835].

Bu görüşte sebepsiz zenginleşme hukukunun genel amacı, sebepsiz olarak edinilen menfaatlerin geri alınmasıdır[836]. Tazminat hukuku ile zenginleşme hukuku karşılaştırıldığında, taleplerin içeriklerinde bir simetri ortaya çıkmaktadır. Çünkü zarar, malvarlığında bir azalma; zenginleşme, malvarlığında bir artıştır[837]. Zararın karşıtı olarak kabul edilen zenginleşme, her türlü parasal menfaati içerir. Dolayısıyla başarılı bir ekonomik faaliyetin sonucu olan kişinin kendi malları aracılığıyla elde ettiği bir tesadüfi kazanç da zenginleşmedir. Başka bir deyişle, zenginleşme ve kazanç aynı anlama gelen kavramlardır[838]. Hukuk alanının ihlâli görüşünde bir kişinin sebepsiz zenginleşmesi için muhakkak malvarlığında bir azalmanın olması, başka bir ifadeyle iade alacaklısının fakirleşmesi gerekmez[839]. Bir kişinin malvarlığında azalma olmadan da aleyhine zenginleşme meydana

---

[830] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 508.

[831] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2690, s. 990.

[832] **Keller/ Schaufelberger,** s.35; **Schaufelberger,** s. 128.

[833] **Furrer**/ **Müller- Chen/ Çetiner**, s. 507- 508; **Keller/ Schaufelberger,** s.35.

[834] **Schaufelberger,** s. 125, 128, 137. Doktrinde başkasının malvarlığından ifadesi, başkasının aleyhine (pahasına) zenginleşme olarak anlaşılmaktadır. Bkz. **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1475, s. 380; **Kaufmann-Bütschli,** s. 200 vd. Bu başkasının pahasına ifadesi, günümüzde artık malvarlığında yer değişme olarak anlaşılmamaktadır. Bkz. **Fikentscher**/ **Heinemann**, Allgemeiner und Besonderer Teil 2017, Nr. 1432, s. 864; **Larenz**/ **Canaris**, s. 128- 131; **Stadler,** Jauernig BGB § 812, Nr. 11.

[835] **Schaufelberger,** s. 128.

[836] **Schaufelberger,** s. 7.

[837] **Schaufelberger,** s. 9.

[838] **Schaufelberger,** s. 48.

[839] **Keller/ Schaufelberger**, s. 35; **Schaufelberger,** s. 128; **Kara Kılıçarslan,** s. 136.

gelebilir. Bu görüşte, bir kişinin patentli buluşunun, ticari markasının, tasarımının veya modelinin ya da eserinin izinsiz kullanımı, o kişinin hukuk alanının ihlali için özel bir durum olarak görülmektedir[840]. Söz gelimi, fikrî ve sınaî hakların ihlâli halinde, hak sahibinin malvarlığında bir azalma meydana gelmemiş olsa da ihlâli gerçekleştiren kişi zenginleşmiş olabilir.

Hukuk alanının ihlali görüşünde, zenginleşme sebepsiz olmalıdır. Sebepsizlik şartının, bir malvarlığı ediniminin, şekli açıdan sorunsuz olsa bile gerekçesiz ve maddi adalete aykırı olması halinde sağlanmış olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla sebepsizlik, hukuk düzeni tarafından yaratılan malvarlığı dağılımıyla bağdaşmayan bir zenginleşmenin oluşmasına yol açmaktadır. Burada zenginleşen tarafın şekli bir hak talebinde bulunmasına izin verilmesi halinde, hakkın kötüye kullanılması söz konusu olmaktadır[841]. Bir kazandırma esasen TBK m. 77/2'de belirtilen "*geçerli olmayan veya gerçekleşmemiş ya da sona ermiş bir sebebe dayanan"* durumlarda sebepsizdir[842]. Menfaat sahibinin başka bir kişinin hukuki alanına müdahalesi ancak ilgili kişinin müdahaleye rıza göstermesi veya müdahalenin hukuk sistemi tarafından kabul edilmesi halinde hukuka uygundur ve ortaya çıkan zenginleşme haklı görülebilmektedir. Hukuka uygun bir müdahale sadece istisnai durumlarda, örneğin tazminat ödeme yükümlülüğüne de yol açabilen eylemler söz konusu olduğunda (İBK m. 52/ 2- TBK m. 64/2) sebepsiz zenginleşmeye yol açar[843]. TBK m. 64/2'de zikredilen zaruret halinde, hukuka uygun bir fiil neticesinde tazminat yükümlülüğü doğmaktadır. Bu da çok istisnai hallerde sebepsiz zenginleşmeye yol açabilir.

Sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebi, iade alacaklısının zenginleşme ölçüsünde malvarlığının azalması gerektiği düşüncesinin aksine, haksız fiil benzeri bir zenginleşme anlayışına dayanır[844]. Ancak, sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebi malvarlığındaki azalmayı telafi etmeye değil, malvarlığındaki artışı telafi etmeye hizmet ettiğinden, sorumluluk hukukunun ilkeleri, sebepsiz zenginleşme hukukuna hiçbir

[840] **Schaufelberger,** s. 145.
[841] **Schaufelberger,** s. 201.
[842] **Schaufelberger,** s. 209.
[843] **Schaufelberger,** s. 216 vd.
[844] **Schaufelberger,** s. 66, 103, 116, 120.

değerlendirme yapılmaksızın aktarılamamaktadır[845]. Öte yandan sebepsiz zenginleşme ve istihkak talepleri ile zilyetliğin iadesi talepleri arasında sistematik ve işlevsel bir bağlantı olduğu kabul edilebilmektedir. Bu taleplerde davalının malvarlığından hukuka aykırı yararlanmaların geri alınması söz konusu olmaktadır[846].

Hukuk alanının ihlali görüşünde objektif ve sübjektif zenginleşme arasında ayrım yapılmaktadır. Objektif zenginleşme, herhangi bir üçüncü kişinin de aynı olay sonucunda elde edebileceği değeri içerirken[847]; sübjektif zenginleşme, sebepsiz zenginleşme borçlusunun objektif zenginleşmesini ve elde ettiği kârı da kapsamaktadır[848]. Bu görüşe göre, sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebinin kapsamının belirlenmesinde müdahale edenin kusurlu olup olmadığı önem arz etmektedir. Zira müdahale eden, sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesinde kusuru yoksa objektif zenginleşmeden; kusuru varsa sübjektif zenginleşmeden sorumludur[849].

Hukuk alanının ihlali görüşünde, sübjektif hak kavramı önemli bir yere sahiptir. Doktrinde bir görüşe göre sübjektif hak; hukuk sistemi tarafından verilen ve beşeri menfaatlerin tatminine hizmet eden irade hakimiyetidir[850]. Sübjektif hakkın özü iradenin kontrolünde, amacı ise, belirli malları ve bunların faydalarını hak sahibi kişiye tahsis etme şeklindeki salt nesnel işlevde yatmaktadır[851]. Sübjektif bir hakka sahip olmak, hukuken izin verilen çerçevede onunla ilişkili tüm avantajlardan yararlanabilmek anlamına gelir. Eğer bu yararlanma imkanı dış etkilerle ihlal edilirse; sübjektif hak, malvarlığı dünyasında düzen sağlayıcı bir otorite olma görevini yerine getiremez. Hukuk düzeni, amacını yerine getirmedeki bu başarısızlığa yaptırım öngörür. Tam da bu noktada sebepsiz zenginleşme

[845] **Schaufelberger,** s. 104.
[846] **Schaufelberger,** s. 105, 106.
[847] **Schaufelberger,** s. 148.
[848] **Schaufelberger,** s. 151 vd.
[849] **Schaufelberger,** s. 227.
[850] **Amrein,** s. 9- 10, (Sieber, Ausgleich bei Leistungsketten, s. 36'dan naklen).
[851] **Amrein,** s. 9- 10, (Sieber, Ausgleich bei Leistungsketten, s. 36'dan naklen).

kurumu devreye girer. Sebepsizlik niteliği, sübjektif hakların malvarlığı tahsisi işlevinin ihlal edilmesi ve dolayısıyla amaçlarını yerine getirememeleridir[852].

Hukuk alanı ifadesinden, malvarlığına ilişkin sübjektif haklar vererek, hukuki süjenin bir sınırlandırılmış kişisel hakimiyet alanı anlamı çıkarılmaktadır[853]. Bu anlamlandırma sayesinde, hukuk alanına hem kişilik hakları hem de malvarlığı hakları dahil edilebilmektedir[854]. Sübjektif hakların malvarlığı özgüleme işlevi (Güterzuordnungsfunktion), bir kişinin bir mal üzerindeki tasarruf özgürlüğünü veya tasarruf yetkisini garanti etmeleri ve üçüncü şahısları bundan hariç tutmaları anlamına gelir[855]. Dolayısıyla belirli bir hukuki süjenin hukuk alanı kavramı, hukuk sisteminin ona mallar üzerinde sübjektif haklar (hakimiyet hakları) tanıyarak sınırlandırılmış bireysel bir iktidar alanı olarak genişlemektedir. Hakimiyet hakları; mülkiyet haklarını, sınırlı ayni hakları, fikri mülkiyet haklarını ve ayrıca kişilik haklarını içermektedir[856].

Bir hukuk alanı, hak sahibinin sübjektif hakla kendisine tahsis edilen bir mal üzerinde, sınırlandırılmamış ve hukuken tanınmış olan hakimiyetini kullanmasının engellenmesi halinde ihlal edilmiş olur. Bu durum, hak sahibinin malının tahrip edilmesi ya da elinden alınması sonucunda üzerinde kontrol sağlayamaması halinde ya da hak sahibinin bireysel yetkilerini kullanmasının engellenmesi ya da kısıtlanması halinde ortaya çıkar. Bu hallerde başkasının hakimiyet yetkilerinin (Herrschaftsbefugnisse) ihlali söz konusu olmakta ve dolayısıyla hukuk alanı ihlal edilmektedir[857].

Hukuk alanının ihlâli görüşünde, iade borçlusunun zenginleşmesi gerekli ise de iade alacaklısının fakirleşmesine gerek yoktur. Ancak burada alacaklı aleyhine bir zenginleşmenin meydana gelmiş olması gerekmektedir. Borçlunun zenginleşmesi çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. İlk olarak alacaklının malvarlığında azalma meydana

---

[852] Doktrinde bir görüşe göre; bu hem müdahaleden doğan zenginleşme hem de edimden doğan zenginleşme bakımından geçerlidir. **Amrein,** s. 9- 10, (Sieber, Ausgleich bei Leistungsketten, s. 36'dan naklen.)

[853] **Schaufelberger,** s. 126.

[854] **Schaufelberger,** s. 127.

[855] **Schaufelberger,** s. 127.

[856] **Schaufelberger,** s. 126 vd.

[857] **Schaufelberger,** s. 129- 130.

getiren, söz gelimi, malvarlığının gasp edilmesi veya tüketilmesi gibi bir fiil, borçlunun zenginleşmesine sebep olmaktadır. İkinci olarak alacaklının malvarlığında azalma meydana getirmemekle birlikte onun hukuken korunan menfaatlerini kullanma, bunlardan yararlanma ve bunlar üzerinde tasarruf etme şeklinde gerçekleştirilen eylemler de borçlunun alacaklı aleyhine zenginleşmesine neden olmaktadır. Müdahalede bulunanın, başkasının aleyhine elde ettiği kazanç da sebepsiz zenginleşme oluşturmaktadır. Dolayısıyla kazancın iadesinin sebepsiz zenginleşme hükümlerince talep edilmesi gerekmektedir. Zira burada, zenginleşme hukukunun işleviyle örtüşen, sebepsiz maddi menfaatlerin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır[858]. Söz gelimi, bir kişinin evinin rızası dışında kullanılması hâlinde borçlunun ödemediği kira bedeli kadar alacaklı aleyhine bir zenginleşme söz konusu olmaktadır[859]. Şöyle ki A, B'nin dairesinin bir odasını resim atölyesi olarak kiralamıştır. Ancak başka bir odayı kiralamaksızın depo olarak kullanmaktadır. B, depo olarak kullanılan bu odayı başkasına kiralamayı düşünmediği sürece A'nın kullanımının B'yi fakirleştirdiği söylenemez. Ancak A, depo olarak kullandığı oda için depo maliyetlerinden tasarruf etmektedir. Dolayısıyla bu tasarruf ölçüsünde B aleyhine zenginleşmektedir.

b) Hukuk Alanının İhlali Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler

Hukuk alanının ihlali görüşünde; sebepsiz zenginleşme hukuku kavramının özünde, başkasının malvarlığından ifadesinin 'başkasının hukuk alanının ihlali' anlamına gelecek şekilde yeniden yorumlanması bulunur[860]. Hukuk alanının ihlali görüşü, mevcut modern zenginleşme hukuku teorileri olan yetki içeriği teorisi ve hukuka aykırılık teorisi ile karşılaştırıldığında, ilk etapta edimden doğan ve edim dışı tüm zenginleşme durumlarını kapsayan yeni bir ortak bağlantı noktası oluşturmaktadır. Ancak daha yakından bakıldığında, 'başkasının hukuk alanının ihlali' ifadesi 'başkasının sübjektif haklarının ihlali[861]' ifadesinin

---

[858] **Schaufelberger,** s. 226.

[859] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2691, s. 990.

[860] **Picker,** s. 50; **Kaehler,** s. 44. Bu ifadeye İsviçre Federal Mahkemesi kararlarında da rastlanır. Ancak bu ifade, mahkeme kararlarında, sadece gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümleriyle (İBK m. 423- TBK m. 530) bağlantılı olarak yer alır. BGE 47 II 198, BGE 51 II 583. Kararlar ve ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Holenstein,** s. 35, 164.

[861]Doktrinde bir görüşe göre; hukuk alanının ihlali görüşünde kritik noktalarda, sübjektif hakların mülkiyet tahsisi işlevine odaklanılmaması, hukuk alanının belirlenmesinde tahsis teorisinden alınan bu kriterin terk

terminolojik olarak farklı şekilde belirtilmesidir. Dolayısıyla bu görüşte geliştirilen çözüm önerisi, aslında hukuka aykırılık teorisinde yer almaktadır[862].

Hukuk alanı kavramına ilişkin bir belirsizliğin olduğu bu görüş; başlangıçta yetki içeriği teorisinde geliştirilen düşünceye dayanmasına rağmen, sübjektif hakların mal tahsisi fonksiyonundan bahsetmektedir. Ancak, özellikle mal tahsisi fonksiyonuna sahip olmayan veya en azından bu hususta oldukça tartışmalı olan belirli sübjektif hakları, yetki içeriği teorisi çerçevesinde belirtilen hukuk alanının dışında tutmayı ihmal etmektedir. Özellikle kişilik hakları söz konusu olduğunda, bunların kişiye tahsis edilen eşya üzerinde gerçek bir mülkiyet veya yararlanma/kullanma hakkı vermediği savunulmaktadır. Ancak hakimiyet hakları ikincil haklar[863] olarak adlandırılan hakların karşısında görüldüğü için, bunlar kişinin hukuk alanına dahil edilmektedir. Böylece, kişilik hakkı şüphesiz birincil haklar arasında yer almaktadır. Ancak bu kesin ifade, ikincil olmayan tüm hakların, zıt sonuç olarak, bir kişinin hukuk alanına dahil olduğunu kanıtlamak için kullanılamaz[864].

Hukuk alanının ihlali görüşündeki 'ihlal' kavramının belirsizliği de eleştirilen başka bir meseledir. İhlal kavramı, hukuk alanının sübjektif hakların tahsis içeriğine dayandırılamayacağının bir diğer göstergesidir. Zira ihlal, sübjektif bir hakkın tahsis içeriğinin önemi konusunda dogmatik olarak aksi yönü işaret eder[865]. Bir kişinin hukuk alanının ihlalinden bahsetmek için, maddi veya maddi olmayan bir saldırıya (Störung) neden olmak yeterlidir. Ancak bu durumun TMK m. 983 anlamında bir 'zilyetliğe saldırı' (Besitzesstörung)[866] olarak nitelendirilemeyeceği hususu, fikri mülkiyet hakkı ihlallerindeki

---

edilmesine yol açmıştır. Sonuç olarak tahsis içeriği fark etmeksizin her türlü sübjektif hak, hukuk alanına dahil edilmektedir. **Holenstein,** s. 37.

[862] **Holenstein,** s. 36. Doktrinde Schaufelberger'in ihlal teorisinin hukuka aykırılık teorisine yakınlığı nedeniyle, orada söz konusu olan eleştirilerin bu teori için de geçerli olacağı ifade edilmektedir. **Jenny,** Nr. 345, s. 192.

[863] İkincil haklar (sekundäre Rechte); kendisi veya bir başkası için bir hakimiyet tesis etme hakkı ya da böyle bir hakkı ortadan kaldırma veya değiştirme yetkisinden oluşur. **von Tuhr/ Peter,** s. 23, 26.

[864] **Holenstein,** s. 36- 37.

[865] **Holenstein,** s. 37.

[866] Eşya, zilyedin fiili hakimiyet alanından çıkarılmasa da fiili hakimiyetinin zilyet tarafından kullanılmasını onun rızası dışında engelleyen ya da zorlaştıran hukuka aykırı fiiller, zilyetliğe saldırı meydana getirir. Bkz. **Sirmen,** s. 77. Başka bir ifadeyle zilyetliğe saldırı, zilyetliğin kaybedilmesine ve dolayısıyla zilyedin zilyetlik durumunun sınırlandırılmasına yol açmamış olması kaydıyla eşya üzerindeki fiili hakimiyetin herhangi bir şekilde ölçüsüz olarak ihlal edilmesidir. **Stark,** Emil W., Berner Kommentar, Der Besitz, Art. 919-941 ZGB, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Sachenrecht, Besitz und Grundbuch, 3. Aufl., Bern 2001, Art. 928 Nr. 19.

hukuki durumun karşılaştırılmasıyla ortaya konulmaktadır[867]. Çünkü fikri mülkiyet hakkının yetkisiz kullanımı sonucunda herhangi bir zilyetliğe saldırı meydana gelmez. Söz gelimi; bir patent sahibi, aynı anda üçüncü bir kişi tarafından ihlal edilen patentini sorunsuz bir şekilde kullanmaya devam edebilmektedir. Hatta belirli koşullar altında, kendi satışlarını artırmak için hakkı ihlal eden kişinin örneğin, söz konusu ürünün yaygınlaşmasını sağlamak gibi başarılı ticari politikasından yararlanabilmektedir. Böylece TMK m. 983 anlamında herhangi bir saldırı/ihlal ortaya çıkmamaktadır. Sonuç olarak başkasının sübjektif haklarının ihlali, hukuka aykırılığın yorumlanmasından başka bir şey değildir[868]. Ancak hukuka aykırılık teorisine karşı geliştirilen 'ihlal teorisi' terminolojisinin daha elverişli bir etkiye sahip olması, özellikle edimden doğan zenginleşme durumunda açıkça görülmektedir. Burada kazandırmada bulunan kişinin kendi hukuk alanının ihlal edildiğini ifade etmesi, kendi hukuk alanına hukuka aykırı bir müdahalede bulunulduğunu ifade etmesinden daha kolay görünmektedir[869].

Hukuk alanının ihlali görüşünde sanki tek tip bir uygulama varmış gibi bir izlenim yaratılması karşısında, edimden doğan zenginleşmelerde fakirleşme şartını savunan klasik görüşe, müdahaleden doğan zenginleşmelerde de hukuka aykırılık görüşüne dayanıldığı ifade edilmektedir. Burada 'başkasının malvarlığından' ifadesinin 'başkasının hukuk alanının ihlali' şeklinde yorumlanması sadece dilsel bir tek tipleştirmedir. Bu da hukuka aykırılık görüşüne dayanan müdahaleden doğan zenginleşme ile klasik görüşe dayanan edimden doğan zenginleşmenin bir tür biçimsel kombinasyonu olmaktadır[870].

Hukuk alanının ihlali görüşünde fakirleşme şartını arayan zarar eksenli klasik görüş eleştirilmektedir. Ancak haksız fiil hukukundaki zararın tazmini ile sebepsiz zenginleşme

---

[867] **Holenstein,** s. 38.

[868] **von Tuhr/ Peter,** s. 409.

[869] **Holenstein,** s. 38.

[870] Ayrıca Holenstein'a göre; hukuk alanının ihlali görüşünde zenginleşme denkleştirmesine, düpedüz menfaatlere aykırıymış gibi görünen durumlar dahil edilmektedir. Yazar şu örnekleri vermektedir: Demirci ustasının, komşusu olan besteci ile yaptığı sözleşmeye aykırı olarak, kendisine yasak olan saatte çekiç kullanması ve bundan kazanç elde etmesi durumunda ya da bir arazi sahibinin, komşusu lehine sözleşmeyle mülkünün üzerine belirli bir yükseklikten fazla inşaat yapmamayı taahhüt etmesine (TMK m. 779) rağmen sonra daha yüksek inşaat yapması ve mülkünün değerini artırması durumunda karşı taraf aleyhine bir zenginleşme söz konusudur. Genellikle bu tür irtifak haklarından elde ettiği bedeli aşan kazancın en azından bir kısmının komşuya verilmesi gerekir. **Holenstein,** s. 39- 41.

hukukundaki iade taleplerinin arasında bir simetri olduğunu ifade eden bu görüşte, simetrinin ne ölçüde olacağı belirlenememekte ve haksız fiildeki amacın zararın tazmini olduğu gerçeği unutulmaktadır. Ayrıca kazancın iadesi noktasında, haksız fiille sebepsiz zenginleşme arasındaki simetri ilişkisinin bir anda bağlantı noktası haline gelmesi başka bir çelişki yaratmaktadır. Dolayısıyla bu simetri ilişkisi, gerekçelendirilememektedir[871].

4. Hakkaniyet Görüşü ve Bu Görüşe Yöneltilen Eleştiriler

a) Hakkaniyet Görüşü

Hakkaniyet görüşüne (Billigkeitstheorie)[872] göre; TBK m. 77/1 (İBK m. 62/1), hakkaniyet çerçevesinde somutlaştırılması gereken genel bir hükümdür[873]. Bu görüşe göre; sebepsiz zenginleşme kurumuna ilişkin söz konusu genel hükmün somutlaştırılmasında TMK m. 4'ün uygulanması gerekir[874]. Bu görüşte genel hüküm, hâkimin TMK m. 1'e göre değil, hakkaniyete (TMK m. 4) göre doldurmaya yetkili ve yükümlü olduğu bir kanun boşluğu olarak anlaşılmaktadır. Dolayısıyla burada bir hüküm içi boşluk (intra legem)[875] söz konusudur ve hakkaniyet düşüncesi aracılığıyla TMK m. 4'e başvurarak bu boşluğun doldurulması gerekmektedir[876].

Hakkaniyet yalnızca sebepsiz zenginleşmeyle değil, zenginleşmeyi oluşturan diğer unsurlarla da ilgilidir[877]. Bu görüşe göre, zenginleşme hukukunun amacı, dogmatik olarak

---

[871] **Holenstein,** s. 42- 43.

[872] Hakkaniyet görüşü, bazı kaynaklarda "*genel hüküm teorisi (Generalklauseltheorie*)" olarak da ifade edilmektedir. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 42. Sebepsiz zenginleşmeye ilişkin problemlerin hakkaniyet değerlendirmeleri temelinde karara bağlanması gerektiğini ifade eden genel hüküm teorisi, Kaufmann- Bütschli tarafından ileri sürülmektedir. Nietlispach da bu görüşü desteklemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Bürgi- Wyss,** s. 124. Doktrinde bir görüşe göre; hakkaniyet görüşüyle yani en azından hakkaniyetin gerçekleştirilmesi için özel bir hukuki çare olarak sebepsiz zenginleşme anlayışıyla Kaufmann-Bütschli, sebepsiz zenginleşme kurumu bakımından tamamen farklı bir yaklaşım benimsemektedir. **Jenny,** Nr. 347, s. 193.

[873] **Kaufmann- Bütschli,** s. 56 vd., 96 vd., 97 ve 99.

[874] **Kaufmann- Bütschli**, s. 58.

[875] **Oğuzman/ Barlas**, s. 94; **Dural/ Sarı,** Nr. 858, s. 138.

[876] Boşluk doldurulması süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Kaufmann- Bütschli**, s. 56 vd.

[877] **Kaufmann- Bütschli,** s. 98.

gelişmiş hukuk sistemindeki haksız mal dağıtımını gidermektir[878]. Kanun koyucu, genel bir hükmü standartlaştırarak, somut hukuk kuralları bulma görevini hakime devretmektedir[879]. Ancak hakkaniyete uygun hareket etmek keyfi kararlar almak anlamına gelmemektedir.

Günlük yaşamda sebepsiz zenginleşme oluşturabilecek pek çok durum vardır ve bunların ayrı ayrı düzenlenmesi mümkün değildir. Bu nedenle kanun koyucu, tüm zenginleşme türlerini kapsayan bir genel hüküm düzenlemiştir. Bu genel hüküm, hakim tarafından hakkaniyete göre somutlaştırılır. Hakkaniyete göre somutlaştırmanın, sebepsiz zenginleşme doğuran olayların belirlenmesi bakımından yapılması gerekir. Ayrıca malvarlığında meydana gelen azalmanın tespitinde ve bu azalma ile zenginleşme arasındaki bağlantı bakımından da yapılması gerekir[880]. Hakkaniyet görüşünde, somut olayın özelliklerinin dikkate alınması önem taşımaktadır[881]. Hiçbir karar keyfi alınmamalı, her bir karar objektif ve maddi olarak gerekçelendirilmelidir ki bu da belirli bir kural oluşumuna yol açabilsin[882]. Bu şekilde anlaşılan hakkaniyete uygun karar, '*maddi hukuki kesinliği'*, gerçekleştirir. Maddi hukuki kesinlik, alınan kararların öngörülebilir olması ve somut olayda keyfiliğe düşmeden her bir kararda mümkün olan en adaletli sonuca ulaşılmaya çalışılmasını ifade eder[883]. Hakkaniyet görüşüne göre TBK m. 77/1 (İBK m. 62/1)'in uygulanmasında, maddi hukuki kesinliğin sağlanması amaçlanır[884].

Somut olayın özelliklerinin dikkate alınarak değerlendirilmesi, esnek bir zenginleşme hukuku doğurmaktadır. Ancak bu durum hukuki belirlilik ilkesiyle çelişmektedir[885]. Zira her somut olayın farklı olması ve bu doğrultuda hareket edilebilmesi, hukuki sonucu öngörülemez kılmaktadır. Burada hakkaniyet ve hukuki belirlilik arasında bir dengenin bulunması gerekmektedir[886].

---

[878] **Kaufmann- Bütschli,** s. 2 vd.
[879] **Kaufmann- Bütschli,** s. 56.
[880] **Kaufmann- Bütschli**, s. 98.
[881] **Kaufmann- Bütschli**, s. 203.
[882] **Kaufmann- Bütschli**, s. 59.
[883] **Kaufmann- Bütschli**, s. 64
[884] **Kaufmann- Bütschli**, s. 96- 99.
[885] **Kaufmann- Bütschli**, s. 62.
[886] **Kaufmann- Bütschli**, s. 63.

Kanunda yer alan *"başkasının malvarlığından veya emeğinden zenginleşen"* şeklindeki ifade, fakirleşme şartı olarak yorumlandığında, malvarlığında azalma meydana gelen kişi, yalnızca bu azalmayı zenginleşenden talep edebilmektedir. Ancak söz gelimi, hak sahibi kişinin aynı dönemde kullanmayacağı hak sahibine ait mülkün kullanılması veya kiralanması durumunda, fakirleşme şartı gerçekleşmez. Bu ihtimalde mülk sahibi, sebepsiz kullanımla zenginleşenden iade talebinde bulunamamaktadır[887].

b) Hakkaniyet Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler

Sebepsiz zenginleşmeye ilişkin iade talebinin nihayetinde bir hakkaniyet meselesi olduğu doktrinde sıklıkla dile getirilse de bu görüşlerin günümüzde geçerliliğini yitirdiği söylenebilir[888]. Zira hakkaniyet görüşü hem İsviçre[889] hem Alman doktrininde[890] çeşitli nedenlerle eleştirilmektedir.

Eleştirilerin temelinde, hakkaniyet görüşünün Roma hukuku geleneğine dayanan eski bir anlayış olduğu yatmaktadır. Zira Roma hukukunda, sebepsiz zenginleşmeye dayanan davalarda hakkaniyet düşüncesinin temel alındığı kabul edilmektedir[891]. Söz konusu eleştiri, Roma hukukunda temel borç kaynağı olarak ayrıca bir düzenlemeye sahip olmayan sebepsiz zenginleşme kurumunun, günümüz düzenlemelerinden farklı olduğu ve bu farklılığın dikkate alınması gerektiği yönündedir. Bu karşıt düşünce, tıpkı sözleşmeden doğan ve haksız fiilden doğan borçlar gibi sebepsiz zenginleşmeden doğan borçların da kanunda bağımsız bir borç kaynağı olarak düzenlendiğini ve hakkaniyete göre karar vermedeki uygulamanın diğer

---

[887] **Kaufmann- Bütschli**, s. 200. Sübjektif, mutlak bir hakkın sahibinin, hakkın konusu olan şeyden mahrum kalması veya hakkının başka bir şekilde zedelenmesi durumunda, kural olarak fakirleşme şartının gerçekleştiği kabul edilir. **Kaufmann- Bütschli**, s. 203.

[888] **Lieb,** MüKo BGB, § 812, Nr. 21- 22; **Voser,** s. 162; **Jenny,** Nr. 350, s. 194; **von Caemmerer,** s. 338. Doktrinde bir görüşe göre; hakkaniyet düşüncesi, Pomponius'un eski doğal hukuk ilkesi olan *"iure naturae aequm est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletiorem"*, bir kişinin bir başkasının zararına hukuka aykırı olarak zenginleşmesi hakkaniyete aykırıdır, anlamına gelen fikrine dayanır. **Honsell,** *"Drei Fragen des Bereicherungsrecht*", s. 25; **Schwab,** MüKo BGB, § 812, Nr. 97.

[889] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1476, s. 380; **Jenny,** Nr. 349, s. 194; **Rusch,** Arnold F., *"Der entreicherte Bereicherte",* ZSR 2013, 571 vd.

[890] **Reeb,** s. 4 vd.; **Voser,** s. 162; **Lieb,** MüKo BGB, § 812, Nr. 21- 22; **Wilburg,** s. 18 vd.; **Honsell,** *"Drei Fragen des Bereicherungsrecht",* s. 25 vd.; **Schwab,** MüKo BGB, § 812, Nr. 97.

[891] **Jenny,** Nr. 350, s. 194; **von Caemmerer,** 338 vd.; **Günal,** s. 5.

kurumlardan farklı olmayacağını belirtmektedir[892]. Dolayısıyla zenginleşme talebinin hakkaniyete yakınlığına yapılan vurgunun nedeni, sebepsiz zenginleşmenin sözleşme ya da haksız fiilden kaynaklanan talepler gibi ayrı bir borç kaynağı olarak görülmemesidir. Ancak sebepsiz zenginleşme artık modern talep sistemine tamamen entegre olmuştur ve bu nedenle artık böyle özel bir gerekçeye ihtiyaç duymamaktadır. Dolayısıyla zenginleşme hukukunun hakkaniyet hukukuna uygun olduğu söylenemez.

Sebepsiz zenginleşme hukukunun bir hakkaniyet hukuku değil, bilakis çoğunlukla, yanlış ifa edilen edimlerin ve müdahaleden doğan kazanımların geri ödenmesine hizmet eden bir kurum olduğu ifade edilmektedir[893]. Hakkaniyet fikrinin eleştirisinde varılan önemli bir sonuç, sebepsiz zenginleşmenin, genel olarak hakkaniyete uygun olmayan hukuki sonuçların düzeltilebileceği bir acil durum kiti olduğu fikrinin en baştan reddedilmesinin gerektiğidir[894]. Söz gelimi[895]; iş yeri kiracısının, iş yoluyla edindiği müşterilerin, kiralama süresi sonundaki değeri üzerinden zenginleşme talebinde bulunabilmesi mümkün değildir. Ayrıca alacakların zamanaşımına uğramasından kaynaklanan dezavantajlar da sebepsiz zenginleşme yoluyla giderilemez. Yine yanlış/hatalı ancak hukuken bağlayıcı bir mahkeme kararının etkileri, sebepsiz zenginleşme hukuku yoluyla önlenemez. İsviçre Federal Mahkemesi bazı kararlarında hakkaniyet düşüncesinin, sebepsiz zenginleşme hukukuna yol gösterdiğini belirtmektedir[896]. Ancak bu husus hukuk düzeninin başka bir koruma sağlamadığı veya açık bir düzenleme içermediği durumlarda geçerli olmaktadır[897].

---

[892] **Bürgi- Wyss,** s. 100- 103; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 431; **Honsell,** *"Drei Fragen des Bereicherungsrecht",* s. 26; **Schäfer,** Frank L., Das Bereicherungsrecht in Europa: Einheits- und Trennungslehren im gemeinen, deutschen und englischen Recht, Diss. Heidelberg 2000, UEP Bd. 10, Berlin 2001, s. 689- 691.

[893] **Jenny,** Nr. 350, s. 195.

[894] **Sieber, "***Unterhaltsleistungen",* s. 155; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 7, s. 409; **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 4, s. 319; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1476, s. 380- 381; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 10c, s. 452; **Vetter/ Hunziker,** s. 395; **Bucher,** Allgemeiner Teil, s. 653. Özellikle taleplerin zamanaşımına uğramasından kaynaklanan dezavantajlar sebepsiz zenginleşme hukuku yoluyla ortadan kaldırılamaz bkz. BGE 117 II 404, 410 E. 3.d. Doktrinde sebepsiz zenginleşmenin toplumdaki adaletsizlikleri düzeltmede kullanılacak *"tılsımlı bir değnek"* olmadığı ifade edilmektedir. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 429.

[895] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1476, s. 381.

[896] BGE 82 II 439 f. E. 9b; BGE 73 II 108 f.

[897] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 10c, s. 452.

Hakkaniyet görüşüne doktrinde yapılan başka bir eleştiri de hakimin hakkaniyete göre karar verme yetkisinin yalnızca kanunun belirlediği ölçüde olabileceği yönündedir. Zira TMK m. 4'ün yalnızca kanunda belirlenen durumlarda uygulanabilmesi söz konusudur. Ancak mevcut sebepsiz zenginleşme hukukunda, kanun koyucu tarafından belirlenen böyle bir durumdan bahsedilemez[898].

Hakkaniyet görüşüne yapılan bir diğer eleştiriye göre, sebepsiz zenginleşme kurumunda, hakkaniyet ve adalet yalnızca yardımcı kavramlardır[899]. Buna göre; hakimin sadece kendi hakkaniyet anlayışına giren meselelerde sebepsiz zenginleşmeye ilişkin talepleri kabul edebileceği fikri doğru değildir. Burada hakkaniyet kavramına sığınarak, hakim tarafından öznel bir şekilde, kanunda düzenlenen sebepsiz zenginleşme kurumunun şartlarının ve özelliklerinin belirlenmesi mümkün olmamalıdır. Dolayısıyla böylesine bir hakkaniyet fikrinin reddedilmesi gerekir. Sebepsiz zenginleşme hukukunun hakkaniyeti sağlamaya yönelik işlevi artık eskide kalmıştır. Sebepsiz zenginleşme, sadece hakkaniyetle açıklanamayacak kadar bağımsız ve zorunlu bir denkleştirme işlevine sahiptir[900].

Görüşe yapılan başka bir eleştiriye göre, hakkaniyet teorisi, tüm zenginleşme türleri için tek tip bir formüle dayanmaktadır. Ancak, müdahaleden doğan zenginleşme ve edimden doğan zenginleşme o kadar farklı durumları kapsamaktadır ki burada tek tip bir yaklaşım uygun görünmemektedir[901]. Her ne kadar sebepsiz zenginleşme düzenlemesi (TBK m. 77/1, İBK m. 62/1) genel hüküm olarak kabul edilse de devam eden hükümlerde; *condictio sine causa, condictio causa data non secuta, condictio ob causam finitam ve condictio indebiti* gibi bazı edimden doğan zenginleşme örnekleri düzenlenmektedir. Örneğin, *condictio indebiti* (borçlanılmamış edimin ifası), yalnızca genel hükmün bir örneği olarak anlaşılamaz. Zira burada 'kendisini borçlu sanarak' yanılarak yapılan bir ifa söz konusudur. Bu durum, genel kriterlerin değil, yalnızca bir tipolojinin münferit durumlarda zenginleşme talebini anlamlı bir şekilde sınırlandırabileceğini göstermektedir. Böyle bir tipoloji, yasa koyucunun

---

[898] Ayrıca doktrinde bir görüşe göre; sebepsiz zenginleşme kurumundaki 'sebepsizlik (Ungerechtfertigheit)' kavramının 'haksızlık- hakkaniyetsizlik (Unbilligkeit)' kavramına dönüştürülmesi de doğru değildir. **Voser,** s. 143.

[899] **Wilburg,** s. 19.

[900] **Lieb,** MüKo BGB, § 812, Nr. 22.

[901] **Jenny,** Nr. 373, s. 204.

yaptığı gibi, sadece edimden doğan zenginleşme türleri arasında mantıklı bir ayrım yapmakla kalmamalı, aynı zamanda zenginleşme durumunun nasıl ortaya çıktığına ilişkin olarak da ayrım yapmalıdır. Bu nedenle temel soru, zenginleşmenin potansiyel zenginleşme alacaklısının davranışından mı (edimden doğan zenginleşme), potansiyel zenginleşme borçlusunun davranışından mı (müdahaleden doğan zenginleşme) yoksa potansiyel taraflara atfedilemeyecek bir olaydan mı (beklenmedik halden doğan zenginleşme) kaynaklandığıdır. Bu bağlamda, sebepsiz zenginleşme talebinin koşullarının ve hukuki sonuçlarının belirlenmesi gerekir[902]. Ayrıca, hakkaniyet teorisi yalnızca münferit durumlara dayandığı ve genel anlamda bir kriter oluşturmadığı için hukuki kesinlik/belirlilik ilkesi ile çelişmektedir[903].

Genel hükümlerin belirlenmesinde hakkaniyet kavramı etkilidir. Çünkü genel hükümlerde, somut olaylara uygulanabilirlik önemlidir. Ayrıca uygulamada esneklik sağlayan genel ilkelerin kullanılması doğaldır. Ancak metodolojik olarak bu yaklaşımın genel maddeye dayanan hakkaniyet görüşünden farklı olduğu açıktır[904]. Başka bir ifadeyle kanunda düzenlenmiş olan ve sınırları belli olan sebepsiz zenginleşme kurumunun tüm düzenlemelerinin TMK m. 4'e dayanan hakkaniyet görüşü çerçevesinde değiştirilebilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla zenginleşmenin ya da fakirleşmenin belirlenmesinde ya da iki durum arasındaki bağlantının belirlenmesinde hakkaniyet düşüncesinin salt bir şekilde uygulanması yerinde değildir.

İsviçre Federal Mahkemesi kararlarında sebepsiz zenginleşme hukuku, öncelikli olarak ve çok sayıda uygulanmamışsa da düzenli olarak uygulanmıştır[905]. Sebepsiz zenginleşme hukuku bakımından İsviçre Federal Mahkemesi'nin eski uygulamaları, yanlış kararların olağandışı bir şekilde yoğunlaştığı gerekçesiyle doktrinde sıkça eleştirilmektedir[906]. Genel olarak, zenginleşme hukukuna ilişkin bazı temel konularda

---

[902] **Jenny,** Nr. 373, s. 205.

[903] **Jenny,** Nr. 374, s. 205.

[904] **Voser,** s. 162.

[905] **Voser,** s. 168. Alman mahkeme kararlarında da hakkaniyet görüşünün aksi yönünde (bu görüşe yöneltilen eleştiriler doğrultusunda) bir yaklaşım bulunmamaktadır. Bkz. BGHZ 111, 308, 312; BGHZ 55, 128, 134; BGHZ 36, 232, 234 f.; BGH, WM 1978, 708, 711.

[906] **Bucher,** *"Wo stehen wir heute im Vertragsrecht?",* s. 331.

doktrinin çoğunluğunun görüşleri ile İsviçre Federal Mahkemesi'nin uygulaması arasında bir tutarsızlık olduğu, ancak bu farklılığın son yıllarda oldukça azaldığı söylenebilir[907]. Nitekim hakkaniyet fikri, İsviçre Federal Mahkemesi'nin hakkaniyet odaklı uygulaması, uzunca bir süre İsviçre Federal Mahkemesi'nin kararlarında sürdürülmüştür[908]. İsviçre Federal Mahkemesi'nin bir kararına göre[909], talep edilen bir borcun üçüncü bir kişi tarafından yerine getirilmesi durumunda kimin fakirleşmiş sayılacağı, soyut bir kurala bağlı kalmaksızın, somut olayın durumuna göre belirlenmelidir. Zenginleşme davasının amacı, hukuk sistemine ve hakkaniyete aykırı olan ve artık başka hukuki yollarla değiştirilemeyecek bir durumu ortadan kaldırmaktır. Kimin fakirleşeceğine ilişkin kararın münferit davanın hukuki ve fiili koşullarına göre verilmesi, bu amaca ve zenginleşme eyleminin hukuki niteliğine uygundur. İBK m. 62 (TBK m. 77), hakime bu konuda tam özgürlük vermektedir.

Bununla birlikte İsviçre Federal Mahkemesi, 1991 yılı itibariyle sebepsiz zenginleşmede hakkaniyet odaklı uygulamasından uzaklaşmış, kural odaklı uygulamayı benimsemiştir[910]. Federal Mahkeme *"Helikopter Davası (Helikopterfall)"*[911] olarak bilinen davada verdiği kararında, zenginleşme hukukunun adil olmayan hukuki sonuçları düzeltmeye yönelik kullanılacak bir kurum olması düşüncesine karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla İsviçre Federal Mahkemesi, sebepsiz zenginleşme iddialarının temeli olarak hakkaniyet fikrini terk etmiştir[912].

---

[907] **Voser,** s. 168.

[908] BGE 73 II 108, 109; BGE 82 II 430, 440; BGE 70 II 117, 122 f; BGE 70 II 271, 274. Alman Federal Mahkeme kararlarında da zenginleşme taleplerinde hakkaniyet uygulamasına yer verilmektedir. Bkz. BGHZ 36, 232, 234 f; BGHZ, 15.03.1978- IV ZR 77/77.

[909] BGE 70 II 117 122f.

[910] **Voser,** s. 170; **Jenny,** Nr. 349, s. 194.

[911] BGE 117 II 404, 409.

[912] **Voser,** s. 171.

5. Yetki (Özgüleme-Tahsis) İçeriği Görüşü ve Bu Görüşe Yöneltilen Eleştiriler

a) Yetki İçeriği Görüşü

Sebepsiz zenginleşmeye dayalı iade taleplerinin dayandığı esas, malvarlığındaki azalma değil artıştır. Başka bir ifadeyle sebepsiz zenginleşmenin temelinde fakirleşme değil zenginleşme düşüncesi vardır. Sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesi için iade alacaklısının malvarlığında azalma olması gerektiği anlayışı geçerliliğini yitirmiştir. Sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümde yer alan *"malvarlığından veya emeğinden"* ifadesini yalnızca malvarlığı kayması (fakirleşme) olarak ifade etmek, iki taraflı edimden doğan zenginleşmeler bakımından uygun olmaktadır[913]. Edimde bulunanın aktifleri ödeme ölçüsünde azalırken alıcının aktifleri aynı ölçüde artmaktadır. Ancak doktrinde, İsviçre- Türk hukukunda sebebe bağlılık ilkesinin kabul edilmesinden dolayı sebepsiz zenginleşmeden doğan iade taleplerinin öneminin nispeten az olduğu ileri sürülmektedir[914]. Çünkü burada istihkak talebinin devreye girmesi söz konusudur.

Özellikle fikri mülkiyet haklarının ihlali halinde fakirleşme şartını arayan düşünce gerçeklikle bağdaşmamaktadır[915]. Sorumluluk hukukunun aksine, sebepsiz zenginleşme hukuku zararla değil, bir kişinin geçerli yetki içeriğine aykırı olarak elde ettiği avantajla ilgilidir[916]. Fakirleşme şartının varlığı, müdahaleden doğan zenginleşmenin etkisizleştirilmesine neden olmaktadır. Bu durumda zenginleşme talebi, tazminat talebinin bir alt türüne indirgenmektedir[917]. Tazminat hukukunda, zarara uğrayan tarafın zararının telafisi düşüncesi vardır. Buna karşın sebepsiz zenginleşme hukukunda, değer tahsisi

---

913 **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 23, s. 457; **Jenny,** Nr. 421, s. 225; **Schwenzer/ Fountoulakis,** 55. 09.

914 **Schwenzer,** Rezeption, s. 71; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 417. İsviçre Federal Mahkemesi'nin taşınmazlarda mülkiyetin sebebe bağlı olarak devredilmesinin gerekçesine ilişkin temel karar için bkz. BGE 55 II 302; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1501, s. 387; **von Tuhr/ Peter**, s. 475. Türk hukukunda hem taşınırlarda sebebe bağlılık ilkesinin kabul edilmesi hem de özellikle uygulamada sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartının aranması, sebepsiz zenginleşmenin uygulanmasını azaltmaktadır. Bu durum, sebepsiz zenginleşmeyi ikincil bir haksız fiil sorumluluğuna indirgemektedir. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 417.

915 **Wilburg,** s. 98. Doktrinde bir görüşe göre; Wilburg teorisinin çıkış noktası, tüm zenginleşme durumlarının edim ve edim dışı durumlar olarak sınıflandırılmasıdır. **Holenstein,** s. 8.

916 **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 80.

917 **Jenny,** Nr. 420, s. 224; **Keller/Schaufelberger,** s. 27; **Schaufelberger,** 109; **Wilburg,** s. 98; **von Büren,** s. 309.

(Wertzuteilung) düşüncesi vardır[918]. Bu düşünceye göre sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebi; iade alacaklısının durumuna değil, iade borçlusunun durumuna bağlıdır[919]. Sebepsiz zenginleşmenin zenginleşen tarafın durumuna bağlı olduğunu ileri süren görüşlerden biri de yetki içeriği teorisidir (Zuweisungsgehaltstheorie). Belirtmek gerekir ki yetki içeriği görüşü, sebepsiz zenginleşme bakımından günümüz doktrininde hakim olan görüştür[920].

Hukuk düzeninin kişilere tanımış olduğu haklar doğrultusunda kişiler, belirli yetkilere de sahiptir. Söz konusu yetkiler, hakkın sahibi olan kişiye ait olup ona özgülenmiştir. İşte kişiye özgülenen yetkilere aykırı olarak meydana gelen her türlü zenginleşme, yetki (özgüleme) içeriği görüşüne göre, sebepsiz zenginleşmeyi oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle yetki içeriği görüşü, hukuk düzeninin bir hakkın sahibine verdiği yetkinin tahsis içeriğine dayanmaktadır[921]. Doktrinde yetki içeriği görüşünün;

---

[918] Bu özellik nedeniyle de sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebi; tazminat talebine değil, istihkak talebine benzetilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Wilburg,** s. 98.

[919] **Jenny,** Nr. 420, s. 224.

[920] **Wilburg,** s. 27; **von Ceammerer**, s. 337 vd.; **Holenstein,** s. 11 vd.; **Sieber**, Ausgleich bei Leistungsketten, s. 94; **Jenny,** Nr. 330, s. 184; **Jahn,** Christian Hendrik, Der Bereicherungsausgleich im Mehrpersonenverhältnis, Tübingen, Mohr Siebeck 2014, s. 172; **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 295; **Thöne,** s. 199; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 427; **Musielak,** s. 165; **Medicius,** s. 346; **Fikentscher**/ **Heinemann**, Allgemeiner und Besonderer Teil 11. Auflage, Nr. 1467, s. 877; **Reeb,** s. 34; **Stadler,** Jauernig BGB § 812, Nr. 52; **Wendehorst,** BeckOK BGB § 812, Nr. 123- 124; **Kleinheyer,** Gerd, *"Eingriffsbereicherung durch unbefugte Nutzung und Wertersatz"*, JuristenZeitung, 16. Jahrg., Nr. 15/16 (11. August 1961), s. 473 vd. Yetki içeriği görüşünün kökenleri, AMK'nın yürürlüğe girmesinden önceki zamanlara kadar uzanır. Çünkü o zamanlar bile İmparatorluk Yüksek Mahkemesi, fikri mülkiyet haklarının izinsiz kullanımı durumunda, müdahale edenin hakkı olmayan şeyleri kendi menfaatine tahsis ettiği görüşünü benimsemiştir (RGZ 35, 63, 70 (1895)). Peukert, yetki içeriği fikrinin ilk olarak Philipp Heck tarafından ileri sürüldüğünü ifade etmektedir. Ona göre Heck, 'alacaklının aleyhine' unsurunu, edinim olanaklarının 'genel olarak alacaklıya tahsis edilmesi' gerektiği şeklinde açıklamıştır. Bununla birlikte, Peukert, hakkın malvarlığı tahsisi amacını edimden doğan zenginleşmeyle değil de müdahaleden doğan zenginleşmeyle ilişkilendiren kişinin Wilburg olduğunu ifade etmektedir. Peukert'e göre, o zamandan beri müdahaleden doğan zenginleşmelerde yetki içeriği görüşü, doktrin ve içtihatlarda hakim görüş olmuştur. **Peukert,** Alexander, Güterzuordnung als Rechtsprinzip, München 2008, s. 427. Sebepsiz zenginleşmede edinim, iade alacaklısının pahasına gerçekleştirilmiş olmalıdır. Doktrinde edinimden kaynaklanan fırsatların iade alacaklısına tahsis edilmesinin yeterli olduğu ifade edilmektedir. **Heck,** Philipp, Grundriß des Schuldrechts, Tübingen 1929, s. 421. Alman Federal Mahkeme kararlarında da yetki içeriği görüşü hakim görüştür. Bkz. BGHZ 82, 299 (306); BGHZ 99, 385 (387); BGHZ 107, 117 (120 f.); BGH NJW 2013, 781.

[921] **Stadler,** Jauernig BGB § 812, Nr. 52; **Holenstein,** s. 11; **von Caemmerer,** s. 330 vd.; **Larenz/ Canaris,** s. 169; **Wilburg,** s. 25 vd.; **Medicius,** s. 345 vd. Yetki içeriği görüşü, hukuk düzeninin belli bir kişiye tahsis ettiği hakkın (mülkiyet, sınırlı ayni haklar, fikri mülkiyet hakları vb.) korunmasına hizmet etmektedir. Bkz. **Fikentscher**/ **Heinemann**, Allgemeiner und Besonderer Teil 2017, Nr. 1467, s. 877.

"hakların aitlik düzeni ve sahibine verdiği yetki içeriği" düşüncesine dayandığı ifade edilmektedir[922].

Yetki içeriği görüşünün anlaşılması bakımından yetki içeriği kavramının açıklanması önem arz etmektedir. Yetki içeriği kavramına ilişkin söz konusu açıklamalardan hareketle bir tanım yapılabilir. Buna göre yetki içeriği kavramı; hukuk düzeninin belirli bir hakkı bir kişiye tahsis etmesiyle birlikte, bu hakka bağlı olarak söz konusu kişiye tanıdığı münhasır yetkiler bütününü ifade eder[923]. Bu yetkiler, hakkın kullanımına, tasarrufuna ve korunmasına yönelik olup, yalnızca hak sahibine özgülenmiş niteliktedir. Bu bağlamda, yetki içeriği kavramı, bir hakkın hukuk düzeni tarafından kime ait olduğunun ve bu kişi tarafından hangi çerçevede kullanılabileceğinin belirlenmesini sağlar. Örneğin; bir yazarın edebi eser üzerindeki telif hakkı, FSEK kapsamında ona tanınmış olup; eseri çoğaltma, yayımlama, temsil etme gibi yetkileri içeren bir hak bütününü oluşturur. Bu hak, yalnızca eser sahibi olan yazara ait olup, onun hukuki tasarrufuna özgülenmiştir. Bu özgüleme, söz konusu hakkın yetki içeriğini teşkil eder.

Yetki içeriği görüşü, bir kimsenin hukuk düzenince başka bir kişiye özgülenen yetki alanına müdahalesi sonucu elde ettiği menfaatin, geçerli bir hukuki sebep olmaksızın sağlanması hâlinde, bunun sebepsiz zenginleşme teşkil edeceği anlayışına dayanır[924]. Bu görüşe göre, iade alacaklısının malvarlığında doğrudan bir eksilme olmasa dahi, yetki içeriğine aykırı olarak elde edilen her türlü kazanç, iade borçlusunun sebepsiz zenginleştiğini gösterir.

Yetki içeriği görüşünde, bir hakkın yetki içeriğine karşı ihlal gerçekleşmişse bunun neticesinde meydana gelen zenginleşmenin sebepsiz olacağı ve bu zenginleşmenin iadesinin gerekeceği ifade edilmektedir[925]. Bu görüşe göre, zenginleşmenin olup olmadığı hakkın bizzat kendisi dikkate alınarak tespit edilir. Burada belirli malvarlığını ve bunların

---

[922] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2686, s. 988.

[923] Yetki içeriğine ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. **Ellger,** s. 148 vd., 403 vd.; **Röthel,** s. 1005; **Jenny**, Nr. 237, s. 133; Nr. 351, s. 195 vd.; **Zogg,** Samuel, "*Bitcoin als Rechtsobjekt- eine zivilrechtliche Einordnung*", Zeitschrift für juristische Weiterbildung und Praxis, recht 2019, Heft 2, s. 114.

[924] **Ellger,** s. 153.

[925] **Reeb,** s. 34; **İstemi,** s. 109.

kullanılmasını hak sahibi tarafa tahsis etme gibi tamamen nesnel bir amaç vardır[926]. Bu bağlamda tahsis ilkesi, hukuki etkinin devamlılığı ilkesi ile tamamlanır[927].

Yetki içeriği kuralı, sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamında denkleştirmenin ne zaman gerçekleşmesi gerektiğini belirlemektedir. Bu kural, münhasır kullanım ve hukuki konumlardan yararlanma haklarının belirli bir kişiye tahsis edilmesine ve dolayısıyla mevcut malvarlığı düzenine dayanmaktadır. Zenginleşme talebi, malvarlığı düzenine aykırı bir malvarlığı dağılımının söz konusu olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır[928]. Buna göre, bir malvarlığı borçlunun hakimiyeti altına girse bile, malvarlığı düzenine uygun bir şekilde dağıtıldığı ve gerekli denkleştirmenin hak sahibine yapılabildiği durumlarda sebepsiz zenginleşme söz konusu değildir.

Yetki içeriği görüşünde, müdahaleden doğan zenginleşmenin amacı belirlenirken, sabit düzeninin korunması temel alınır. Burada amaç, alıcıya sağlanan menfaatin hukuk sistemi tarafından alacaklıya tahsis edilip edilmediği ve bu nedenle nihai olarak alacaklının aleyhine olup olmadığının tespit edilmesidir. Bu yaklaşım isabetlidir. Çünkü bir avantajın zenginleşen tarafa değil de talep sahibine tahsis edilip edilmediğine karar vermek önemli bir meseledir[929]. Yetki içeriği görüşü, aynı gerekçeye dayanarak hangi hukuki durumların böyle bir yetki içeriğine sahip olduğuna ilişkin tespiti yapar[930]. Dolayısıyla, müdahaleden doğan zenginleşme, iade alacaklısının yetki içeriğinin ihlal edilip edilmediğiyle tespit edilir. Bu nedenle müdahaleden doğan zenginleşme, yetki içeriğinin ve dolayısıyla malvarlığı düzeninin ihlal edilmesini yaptırım altına alma görevini üstlenir ve bu bağlamda hukuki süreklilik etkisi düşüncesini dikkate alır[931]. Buna göre, sahibine tahsis edilen hak, hakkın

---

926 Teorinin kurucusu olarak bilinen yazar için bkz. **Wilburg,** s. 27. Teoriyi daha sonra destekleyen yazar için bkz. **von Ceammerer**, s. 337 vd. Holenstein'ın tahsis teorisine göre, sebepsiz zenginleşmede ihlal edilen hakkın yetki (tahsis) içeriği belirleyicidir. Yetki içeriği kavramının tanımlanması zordur. Bu teori, Alman yazarlar Wilburg ve von Caemmerer'in buna karşılık gelen teorisine dayanmaktadır. Ayrıca daha sonra Kohler ve Schwenzer tarafından da benimsenmiştir. Teoriyi destekleyen yazarlar hakkında açıklamalar için bkz. **Bürgi-Wyss,** s. 124.

927 **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 80. Doktrinde bir görüşe göre; hukuki etkinin devamlılığı ilkesi ile tamamlanma, tahsise aykırı olarak başka bir kişi yararına gerçekleştirilen kullanma imkanlarının bu kişi tarafından iade edilmesini ifade eder. **Voser,** s. 88; **Wilburg,** s. 49.

928 **Jenny,** s. 195 vd.

929 **Thöne,** s. 199.

930 **Wendehorst,** BeckOK BGB § 812, Nr. 123.

931 **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 35; **Peukert,** s. 420 vd.

tahsis içeriğinin ihlal edilerek ortadan kalkması durumunda, sebepsiz zenginleşmeye dayalı bir talep şeklinde etkili olmaya devam etmektedir[932]. Dolayısıyla belirli bir hukuki durumun yetki içeriği, tüm hukuk sisteminin değerleriyle belirlenmektedir[933].

Yetki içeriği görüşü önceleri hukuki dayanağın yokluğu ile bağlantı kurulmasına hizmet ederken daha yakın tarihlerde, alacaklının korunan malvarlığı alanını tanımlamaya veya malvarlığı alanlarını sınırlandırmaya hizmet etmektedir[934]. Bu bağlamda hangi tür zenginleşmenin yetki içeriği kapsamında değerlendirileceğine ilişkin doktrinde iki temel görüş mevcuttur. İlk görüşe göre[935]; yetki içeriği görüşü yalnızca edim dışı zenginleşmeler bakımından özellikle de müdahaleden doğan zenginleşmeler bakımından geçerli olup edimden doğan zenginleşmeler bakımından geçerli değildir. Edimden doğan zenginleşmelerde edim ilişkisinden kaynaklanan tasfiye ilişkisi esas alınmalıdır. Bizim de katıldığımız ikinci görüşe göre[936]; yetki içeriği görüşü hem edimden doğan zenginleşmeler hem edim dışı zenginleşmeler bakımından uygulanmalıdır. Bu görüşlerin gerekçeleriyle birlikte açıklığa kavuşturulması, meselenin anlaşılabilirliği ve sağlıklı bir tartışma zemini açısından büyük önem taşımaktadır.

aa) Yetki İçeriğinin Yalnızca Edim Dışı Zenginleşmeler Bakımından Geçerli Olacağına İlişkin Görüş

Edim dışı zenginleşmelerde, özellikle müdahaleden doğan zenginleşmelerde fakirleşme şartının aranması, başka bir ifadeyle iade alacaklısının malvarlığının azalması şartı, sebepsiz zenginleşme hukukunun amacıyla bağdaşmamaktadır. Müdahaleden doğan

---

[932] Holler'e göre; Schulz'un aksine Walter Wilburg, müdahaleden doğan zenginleşmeyi hakkın ihlaline yönelik bir talep olarak değil, daha ziyade ihlal edilen hakkın tahsis içeriğini gerçekleştirme amacı taşıyan hukuki etkinin devamına yönelik bağımsız bir talep olarak anlamıştır. Bu konudaki temel düşüncesi şu şekilde özetlenebilir: Sahibine tahsis edilen hak, hakkın tahsis içeriğinin ortadan kalkması durumunda, sebepsiz zenginleşmeye dayalı bir talep şeklinde etkili olmaya devam eder. **Holler,** s. 813.

[933] **Peukert,** s. 438 vd.; **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 35.

[934] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 35- 36.

[935] **von Caemmerer**, s. 350 vd.

[936] **Sieber**, Ausgleich bei Leistungsketten, s. 94; **Holenstein,** s. 112, 126 vd.

zenginleşmenin hukuka aykırılığı; eşyanın kullanımının mülkiyet hakkının yetki içeriğine ve diğer tüm ayni haklara aykırı olmasındadır[937].

Sadece bir şeyin sahibi; şeyi kullanma ve yararlanma, onu tüketme ve o şey üzerinde tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Eğer bir başkası bu şeyi kullanır ya da bundan bir tasarrufta bulunursa müdahil olan kişi uygun bir değer karşılığı ödemekle yükümlüdür[938]. Söz gelimi, bir kişinin bir apartman dairesini, bir depoyu, bir garajı, bir ulaşım aracını hukuka aykırı olarak kullanması; yanlışlıkla biletsiz bir tiyatro gösterisine katılması gibi durumlarda sebepsiz zenginleşme meydana gelir. Böyle bir sebepsiz zenginleşme durumunda zenginleşenin kusurundan bağımsız olarak onu, elde edilen menfaati ödemekle yükümlü kılmak vazgeçilmez bir ihtiyaçtır[939].

Yine mülkiyet hakkının varlığı, o şeyin sahibi ve onun çıkarlarının korunmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte mülkiyetin ekonomik amacı, ayni hakimiyetin de ötesine geçmektedir. Zira bu şeyin varlığı sona erse de örneğin, bu şey yok edilse de mülkiyetten organik olarak gelişen ve mülkiyetin korunmasını daha da geliştirmeye hizmet eden yetki içeriği temelinde bir zenginleşme talebi doğar. Başka bir ifadeyle mülkiyet sona erse de onun tahsis gücü, zenginleşme talebinde varlığını sürdürmektedir. Bu hukuki süreklilik etkisi hakkı, temel hakkın yetki alanına giren tüm malları kapsar[940].

Başkasına ait hukuki bir değerin kullanılması, paraya çevrilmesi, tüketilmesi ya da bu değerden yararlanılması durumlarında meydana gelen edim dışı zenginleşmeler bakımından, özellikle müdahaleden doğan zenginleşmeler bakımından yetki içeriği görüşü, Alman hukukunda yaygın olan görüştür[941]. Bu noktada edimden doğan zenginleşmeler bakımından bu görüşün kabul edilmediği söylenebilir.

---

[937] **von Caemmerer**, s. 350 vd.

[938] **von Caemmerer**, s. 353.

[939] **Wilburg,** s. 101.

[940] **Wilburg,** s. 123- 124. Doktrinde bir görüşe göre; burada müdahaleden doğan zenginleşme talebinin içeriği genişletilmekte ve zenginleşme hukuku kapsamında kazancın iadesi talebi desteklenmektedir. **Holenstein,** s. 9.

[941] **Lorenz/ Cziupka,** s. 780; **Wilburg,** s. 7- 12; **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 295.

Yetki içeriği görüşü, zenginleşmeye yol açan fiilin hukuki değerlendirmesini yapmaz[942]. Bu görüşte daha ziyade, bir menfaatin hukuk sistemi tarafından iade alacaklısına tahsis edilip edilmediği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu görüşün temel yaklaşımı, sübjektif hakların veya bunlardan doğan yetkilerin tahsis içeriği olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşım, edim dışı zenginleşmeler bakımından önem arz eder. Zira özellikle müdahaleden doğan zenginleşme durumunda alacaklı, karşı tarafa*; "Bana ait olan, senin olmayan bir şeyi benim herhangi bir müdahalem olmadan aldın"* şeklinde bir haksızlık iddiasıyla başvurmaktadır[943]. Bu fikir, örneğin mülkiyet ve fikri mülkiyet haklarında hemen kendini göstermektedir. Bu görüşün doktrinde hızlı bir şekilde kabul edilmesinin ana nedenlerinden biri de budur[944].

Bu görüş yetki içeriğine, öncelikle malvarlığı alanlarını sınırlama ve böylece talep hakkına sahip kişiyi belirleme görevi vermektedir. Bu doğrultuda tahsis, *"başkasının malvarlığından"* unsuruyla bağlantılıdır. Zenginleşme herhangi bir nedenle haklı olarak gerçekleşmemişse ancak o zaman sebepsiz bir zenginleşmeden bahsedilebilir. Zenginleşme alacaklısının haklarının yetki içeriğine aykırı olarak malvarlığı edinimi de zenginleşmenin sebepsiz niteliğine işaret etmektedir. Bu görüş, zenginleşenin elde ettiği menfaatin aslında başka kişiye ait bir menfaat olduğunu belirtmektedir. Diğer bir deyişle zenginleşen, başkasına ait bir haktan yararlanma yetkisine aykırı biçimde zenginleşmektedir. Dolayısıyla edim dışı zenginleşmeler dayanağını, sınırlandırılan hakkın yetki içeriğinde bulmaktadır[945].

Edimden doğan zenginleşmeler, temelde edimin sebebine ilişkin bir hataya dayanmaktadır. Bununla birlikte her hukuki işlemin ardındaki irade oluşumu dikkate alındığında, sebebe ilişkin bu hata, edimi hukuken sebepsiz hale getirme etkisine sahiptir. Edimden doğan zenginleşme, sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamındaki en önemli gruptur

---

[942] Yetki içeriği görüşünde bir eylemin hukuka aykırılığı değil hukuka aykırı sonucu önemlidir. Bkz. **Reeb,** s. 35.

[943] **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 295.

[944] **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 295; **Wendehorst,** BeckOK BGB § 812, Nr. 123; **Ellger,** s. 175 vd.

[945] **Wilburg,** s. 7- 12. Müdahaleden doğan zenginleşme ve beklenmedik halden doğan zenginleşme arasında bazen ayrım yapmak zordur. Jenny'e göre; özellikle üçüncü kişinin fiiliyle meydana gelen beklenmedik halden doğan zenginleşmeler, yetki içeriği teorisine başvurmayı haklı çıkarmaktadır. **Jenny,** Nr. 315, s. 175.

ve burada edimlerin iade edilmesi söz konusudur[946]. Dolayısıyla edimden doğan zenginleşmelerde edim ilişkisi temel alınmaktadır. Başka bir ifadeyle edimden doğan zenginleşmelerde, 'edim- tasfiye ilişkisi' önemliyken edim dışı zenginleşmelerde, 'yetki içeriği' önemlidir[947].

bb) Yetki İçeriğinin Tüm Zenginleşme Türleri İçin Geçerli Olacağına İlişkin Görüş

Yetki içeriği görüşü hem edimden doğan zenginleşmeleri hem de edim dışı zenginleşmeleri kapsar. Bu görüş, diğer görüşten farklı olarak edimden doğan zenginleşmeleri de yetki içeriği görüşü çerçevesinde değerlendirmektedir[948]. Zira edimden doğan zenginleşme alanında önemli olan husus, bir malvarlığının malvarlığı düzenine aykırı olarak elde edilip edilmediğidir. Bu durumda, başlangıçtan itibaren ya da sonradan, sakat bir temele dayanan edim, malvarlığının yetki içeriğine aykırı olarak dağıtılmasına yol açmaktadır. Zenginleşme hukukuyla korunan malvarlığı düzeni, münferit hukuk süjelerinin korunan malvarlığı alanlarını birbirinden ayırmaktadır. Bu nedenle, malvarlığı düzenine aykırı olarak mal edinilmesi, başka bir kişiye tahsis edilmiş bir malın edinilmesi anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle başkasının mal varlığı alanından, onun aleyhine bir mal edinme söz konusudur.

Edimden doğan zenginleşme durumunda, hukuki dayanaktan yoksun olan kazandırma, zenginleşme ilişkisini ortaya çıkaran ve onu somutlaştıran bir dayanak noktasıdır. Şayet bir malvarlığı edinimi iade alacaklısından kaynaklanmıyorsa, zenginleşmenin iadesi işlevi iade alacaklısının hukuki durumunun tahsis içeriği yoluyla belirlenir[949]. Bu nedenle, edim dışı zenginleşme ile bunun sonucunda elde edilen mal varlığının tahsis edilmesi arasındaki yakın bağlantı sıklıkla vurgulanır. Malvarlığının tahsisi

---

[946] **von Caemmerer**, s. 342.

[947] **von Caemmerer**, s. 350 vd.; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 427.

[948] **Sieber**, Ausgleich bei Leistungsketten, s. 94; **Holenstein,** s. 112, 126 vd.

[949] **Peukert,** s. 428.

ilkesine göre ihlalde bulunan kişi, bir başkasının korunan hukuk alanına hukuka aykırı bir şekilde müdahale etmek suretiyle edindiklerini iade etmelidir[950].

TBK m. 77/1'in 'başkasının malvarlığından' ifadesi, yetki içeriği görüşünde malvarlığı düzenine aykırı olarak malvarlığı ediniminde belirleyici ölçüttür. Bu ölçüt, alacak hakkına sahip kişinin belirlenmesine hizmet etmektedir. Ancak bir malvarlığının bu şekilde belirli bir kişinin malvarlığından edinilmiş olduğu açık olduğunda, bu edinimin sebepsiz olup olmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla edimden doğan zenginleşmelerde alacak hakkına sahip olan kişi belirlidir. Bununla birlikte bu edimin hukuken geçerli bir sebebe dayanıp dayanmadığı ayrıca değerlendirilmesi gereken önemli bir husustur.

Zenginleşmeye neden olan kazanımın sebepsiz olup olmadığının belirlenmesi sorunu, edim dışı zenginleşmeye ilişkin talepler alanında da karşımıza çıkar[951]. Burada, önemli olan maddi bir menfaatin elde edilmesinin haksızlığıdır. Bu bakımdan, yetki içeriğinin ihlali, onun sebepsizliğini gösterir.

Malvarlığı düzeninin ihlali, sakat bir temele dayanan edimin söz konusu olduğu edimden doğan zenginleşmeler için de geçerli olmaktadır. Çünkü edim temelinin sakat olması halinde, edimin alıcısı edim konusunu TBK m. 77/1 anlamında edim sahibinin malvarlığından veya onun aleyhine elde etmiş olmaktadır. Aynı zamanda, edimin temelini oluşturan hukuki işlem, malvarlığının taraflar arasındaki hareketini haklı gösterme görevine sahiptir[952]. Burada edimin hukuki temelinin sakat olması, malvarlığı ediniminin de sebepsiz olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu noktada, başkasının malvarlığından sebepsiz bir şekilde zenginleşmenin unsurları ortaya çıkmış olur[953].

Edim dışı zenginleşmede hak sahibi dışındaki kişinin iktisabının haksız niteliği, edimden doğan zenginleşmede olduğu gibi iktisabı meşrulaştıran bir sebebin yokluğunda yatmamaktadır. Burada belirleyici faktör, belirli malları ve bunların kullanılmasını hak sahibi

---

[950] Bundesgerichtshof 24.11.1981 X ZR 7/80 *"Kunststoffhohlprofil II"*; BGHZ 82, 299, 306 (1981); BGH GRUR 2000, 685, 686; BGH 30.11.1976 X ZR 81/72 *"Kunststoffhohlprofil"*.

[951] **Jenny,** Nr. 330, s. 184.

[952] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 95.

[953] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 96.

tarafa tahsis etmeye yönelik objektif amaçtır. Öte yandan, müdahale fiilinin hukuka aykırılığı önemsizdir. Önemli olan, kullanılan hakkın yetki içeriğidir[954].

Yetki içeriğine aykırılık ve hukuka aykırılık farklı anlamlar ifade etmektedir. Esasen yetki içeriği görüşü, hukuka aykırılık teorisinin bir sınırlaması olarak anlaşılmalıdır. Bir hakkın hukuka aykırılığının tespitinde belirleyici kriterlerden biri, hakkın tahsis içeriğine aykırılıktır (Zuweisungswidrigkeit)[955]. Hukuka aykırılık teorisinin ele aldığı tahsise aykırılık kriteri, kendi içinde hukuka aykırılık barındırmaktadır. Doktrinde bu durum metaforik olarak ifade edilmektedir. Buna göre; iç içe geçmiş iki daire vardır. Bunlardan küçük olanı tahsise aykırı durumları, büyük olanı ise hukuka aykırı müdahaleleri kapsar[956]. Bu yaklaşım, tahsisin içeriğine yönelik her ihlalin aynı zamanda hukuka aykırı olduğunu ifade eder. Bunun nedeni, tahsisin içeriğinin hukuk sistemi tarafından temellendirilmesidir. Yetki içeriğinin ihlali, tahsise aykırılık ve dolayısıyla da hukuka aykırılık anlamına gelmektedir. Buradan, hukuki bir pozisyona yapılan her hukuka aykırı müdahalenin tahsise aykırı olmadığı, ancak her tahsise aykırı müdahalenin hukuka aykırı olduğu sonucu çıkmaktadır[957].

Bir hakkın yetki içeriğinin belirlenmesinde hakkın bir kişiye kendi menfaati için tahsis edilip edilmediği önem taşır. Bu tahsis, mutlak haklar söz konusu olduğunda hukuk düzeni aracılığıyla, nispi haklar söz konusu olduğunda ise taraflar arasında akdedilen sözleşme aracılığıyla gerçekleşmektedir. Hukuka aykırı tahsis yalnızca sebepsizliği kapsamamakta; aynı zamanda TBK m. 77/1 (İBK m. 62/1)'de yer alan *"başkasının malvarlığından"* şeklinde ifade edilen şartı da kapsamaktadır. Burada belirli bir zenginleşme konusunun elde edilmesini tahsisin hukuka aykırılığına bağlayarak tüm zenginleşme durumlarını kapsayan bir ilke yaratılmaktadır. Hukuka aykırı tahsis; davranış, kusur ve nedensellikten bağımsız olarak değerlendirilen *"normatif, değerlendirme odaklı bir durum haksızlığı"* anlamına gelmektedir[958]. Buna göre, durum haksızlığının bir edime, bir

[954] **Jenny,** Nr. 351, s. 195.
[955] **Holenstein,** s. 110.
[956] **Jenny,** Nr. 376, s. 207.
[957] **Jenny,** Nr. 376, s. 207.
[958] **Holenstein,** s. 110.

müdahaleye ya da bir tesadüfe dayanıp dayanmadığı önemsizdir. Bu daima, yetki içeriğinin ihlali ile sonuçlanır.

Kanaatimizce de tüm sebepsiz zenginleşme türleri için yetki içeriği görüşünün geçerli olduğunu ifade etmek gerekir. Burada tek fark, edimden doğan zenginleşmelerde yetki içeriğinin belirlenmesinin, edim dışı zenginleşmelere göre daha basit olmasıdır. Çünkü edimden doğan zenginleşmeler bakımından hem taraflar hem de yetki içeriğinin kapsamına giren durumlar, edim ilişkisi kapsamında bellidir. Edim ilişkisi, kişilere tanınan hakkı ve onun sınırlarını belirler. Bu aynı zamanda söz konusu hakkın yetki içeriğini de ifade eder. Sadece, edim dışı zenginleşmelerde bunların tespiti biraz daha zorlaşmaktadır. Sonuç olarak edimden doğan zenginleşmelerde yetki içeriğinin kapsamını edim ilişkisinin kapsamı oluşturmakta, edim dışı zenginleşmelerde yetki içeriğinin kapsamını ihlal edilen hakkın kapsamı oluşturmaktadır. Dolayısıyla hem edimden doğan hem de edim dışı zenginleşmelerde yetki içeriği görüşü uygulanabilmektedir.

b) Hakların Farklı Yetki İçeriği

Yetki içeriği görüşü, sebepsiz zenginleşme bakımından doktrinde hakim görüştür[959]. Ancak söz konusu görüş birliği, sadece yetki içeriği görüşünün temel anlamıyla ilgilidir. Görüşün daha ayrıntılı formülasyonu konusunda görüş birliğinden bahsetmek mümkün değildir. İhtilafın merkezinde bir hakkın yetki içeriğine sahip olup olmadığı ve bu yetkiye ne ölçüde sahip olunduğu sorusu yer almaktadır[960]. Başka bir ifadeyle kişilere verilen hakların sahibine sağladığı yetkilerin neler olduğu, yetkilerin içeriği ve kapsamı doktrinde tartışmalıdır[961]. Hukuki bir durumun yetki içeriğini soyut olarak belirlemek için genel bir

---

[959] **Buck- Heeb,** Petra, BGB § 812, in: Erman Bürgerliches Gesetzbuch, 16. Auflage, 2020, Nr. 65; **Wilburg,** s. 27; **von Ceammerer**, s. 337 vd.; **Holenstein,** s. 11 vd.; **Sieber**, Ausgleich bei Leistungsketten, s. 94; **Jenny,** Nr. 330, s. 184; **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 295; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 427.

[960] **Holenstein,** s. 11.

[961] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 35. Tahsis teorisinde herhangi bir malvarlığı ediniminde, başka bir kişinin hakkının tahsis içeriği ihlal ediliyorsa bu edinimden vaz geçmek gerekir. Tahsis teorisi hem iade borçlusunun hem de iade alacaklısının maddi menfaatlerini göz önünde bulundurur. Her hakkın tahsis içeriğinin ayrı ayrı değerlendirilmesi ve belirlenmesi gerekir. **Holenstein,** s. 23- 24. Doktrinde bir görüşe göre; bir çıkarın yetki içeriğine sahip olup olmadığı, haksız fiillerdeki normun koruma amacına dahil olup olmadığı sorunuyla

standart neredeyse yoktur. Bunun yerine her bir olayda kullanımın münhasıran hak sahibine tahsis edilip edilmediğine bakmak gerekmektedir.

Hangi hakların yetki içeriğine sahip olduğuna ilişkin tartışmalarda temel olarak ikili bir ayrım yapılabilir. Bu bağlamda mutlak hak ve nisbi hak ayrımı önem arz etmektedir. Mutlak hak, herkes tarafından ihlal edilebilen ve herkese karşı ileri sürülebilen hak olarak ifade edilmektedir[962]. Nisbi hak, bir hukuki ilişki içinde yer alan kişiler tarafından ihlal edilebilen ve yine yalnızca bu kişiler tarafından ileri sürülebilen haktır[963]. Dolayısıyla bu haklara yalnızca hukuki ilişkinin tarafları uymak zorundadır. Mutlak hak, bir mal ya da bir kişi üzerinde hakimiyet yetkisi, nisbi hak ise bir edimin yerine getirilmesini talep yetkisi vermektedir[964]. Doktrinde yalnızca mutlak hakların ve nispi hakların sahibine vereceği yetkiler bakımından farklı görüşler mevcuttur.

aa) Mutlak Haklar Bakımından Yetki İçeriği Görüşü

Doktrinde aynî haklar, fikri[965] ve sınai haklardan oluşan mutlak hakların sahibine yetkiler verdiği kabul edilmektedir[966]. Doğası gereği mutlak haklar, hukuki varlığın kullanımı ve yararlanılması bakımından hak sahibine tahsis edilmektedir[967]. Dolayısıyla mutlak hakların yetki içeriğinin belirlenmesi nispeten daha az problemlidir.

---

benzerdir. Dolayısıyla tahsis içeriğinin belirlenmesinde, normun koruma amacına ilişkin yaklaşımlar özellikle de kamu yararının gözetilmesi yöntemi dikkate alınabilir. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 434.

[962] **Altaş,** Hüseyin, Medeni Hukuk Başlangıç Hükümleri (TMK m. 1-7), Ankara 2018, s. 84; **Oğuzman/ Barlas,** Nr. 543, s. 162- 163.

[963] **Oğuzman/ Barlas,** Nr. 544, s. 163; **Altaş,** s. 91.

[964] Ayrıntılı karşılaştırma ve bilgi için bkz. **Altaş,** s. 97.

[965] Hakim görüş, sübjektif fikri mülkiyet haklarının bir yetki içeriğine sahip olduğu yönündedir. Bkz. **Jenny,** Nr. 380, s. 207; **Lieb,** MüKo BGB, § 812, Nr. 246; **Holenstein,** s. 86 vd.; **Schwenzer/ Fountoulakis**, Nr. 57. 07; **Wilburg,** s. 40 vd.; **Medicus,** Nr. 713, s. 346; **von Caemmerer,** 354 vd.; **Larenz/ Canaris**, s. 129. Fikri mülkiyet haklarının yetki içeriğine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Ellger,** s. 656 vd.

[966] **Schwenzer/ Fountoulakis**, Nr. 57. 04; **von Ceammerer**, s. 396.

[967] **von Ceammerer**, s. 396.

Doktrinde hakim görüş; mülkiyetin yetki içeriğine sahip olduğu yönündedir[968]. Zira TMK m. 683, bir mülkün sahibinin o mülk üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunabileceğini öngörmektedir. Eğer bir kişi bir başkasının mülkünü kendi çıkarı için kullanır ya da tüketirse, mülkiyetin yetki içeriğine müdahale etmiş olur ve dolayısıyla denkleştirme bedeli ödemekle yükümlü hale gelir[969]. Başka ifadeyle bir şey üzerinde sahip olunan kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkisi olarak tanımlanan mülkiyet haklarına[970] yönelik bir müdahale sebepsiz zenginleşmeyi ortaya çıkaran bir unsur olarak kabul edilir.

Mülkiyet hakkında öncelikle mülkiyetin değil kullanımın tahsisi söz konusudur. Yetki içeriği, fikri mülkiyeti temsil eden somut eşyanın mülkiyeti ve kullanımı ile sınırlı olmayıp bunun ötesine geçmektedir. Söz gelimi, bir nesnenin çoğaltılması mülkiyet hakkının yetki içeriğine aykırı değildir. Ancak çoğaltma yetkisinin münhasıran mal sahibine ait olduğu fikri mülkiyet haklarının ihlali yetki içeriğine aykırıdır[971].

Müdahaleden doğan zenginleşme ancak mülkiyetin yetki içeriğine müdahale edilmesi halinde söz konusu olur. Hukuk düzeni, mal sahibine mülkiyeti üzerinde hukuk düzeninin sınırları dahilinde tasarrufta bulunma hakkı tanır. Başka bir ifadeyle mülkiyet hakkı bile sadece hukuk düzeninin sınırları dahilinde mevcuttur. Söz gelimi; mal sahibi, mülkü üzerinde belirli bir yüksekliğin üzerinde uçulmasına katlanmak zorundadır. Bu konuda zenginleşme hukuku kapsamında bir denkleştirmeden bahsedilemez[972]. Şehir manzaralı kartpostallarda resmedilen evlerin sahipleri için de denkleştirme gündeme gelmez[973]. Yine bir eşyanın sadece fotoğrafının çekilmiş olması, mülkiyetin yetki içeriğini ihlal etmez. Çünkü hukuk

---

968 **Kleinheyer**, Gerd, *"Rechtsgutsverwendung und Bereicherungsausgleich",* JuristenZeitung, 14. August 1970, 25. Jahrg., Nr. 15/16, s. 472; **Holenstein,** s. 83 vd.; **Larenz/ Canaris**, s. 172 vd.; **von Ceammerer**, s. 352 vd.; **Wilburg,** s. 28 vd.; **Medicus,** Nr. 713, s. 345- 346; **Schwenzer/ Fountoulakis**, Nr. 57. 04 vd.

969 **Schwenzer/ Fountoulakis**, Nr. 57. 04.

970 Mülkiyet hakkı kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Calabresi,** Guido/ **Melamed,** Douglas A., *"Property Rules, Liability Rules, and Inalienability: One View of the Cathedral"*, Harvard Law Review, Vol. 85, No. 6 (Apr., 1972), s. 1089 vd. Doktrinde mülkiyet hakkı; *"eşya üzerinde en geniş yetkiler sağlayan ayni hak"* olarak ifade edilmektedir. **Sirmen,** s. 259.

971 **Holenstein,** s. 87; **Machlup,** Fritz, *"Die wirtschaftlichen Grundlagen des Patentrechts"*, 2. Teil, Heft 10, Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht (GRUR Ausl 1961), s. 479.

972 **Schwenzer/ Fountoulakis**, Nr. 57. 06; BGE 104 II 86 vd.

973 BGH NJW 1975, 778.

sistemi, telif hakkı hukukunun aksine, eşyanın sahibine özgü bir çoğaltma hakkı vermez[974]. Ancak doktrinde bir görüşe göre; sanat tarihi açısından değerli bir binanın kartpostallarının ticari kullanımı söz konusu olduğunda, fotoğraf çekimi sadece ilgili mülke girilerek yapılabiliyorsa mülkiyetin yetki içeriğinin ihlal edildiği kabul edilmelidir[975].

Sınırlı ayni hakların yetki içeriği de doktrinde tartışmalı değildir[976]. Bununla birlikte doktrinde, olumsuz irtifakların, hak sahibi tarafın mülkü kullanmasına veya ondan yararlanmasına izin vermedikleri[977] ancak hak sahibi tarafa yalnızca bir yasaklama hakkı tanıdıkları için herhangi bir yetki içeriğine sahip olmadıkları ifade edilmektedir[978]. Mülkiyet ve diğer ayni hakların yanı sıra patent, telif hakkı ve faydalı model haklarının yetki içeriğinde de bir ihtilaf bulunmamaktadır[979]. Ancak, kişilik hakları ve rekabet hakları (Wettbewerbsrechte) konusu doktrinde tartışmalıdır.

Kişilik haklarının ne ölçüde yetki içeriğine sahip olduğu doktrinde henüz net bir şekilde açıklığa kavuşturulmuş değildir[980]. Bu durum, temelde maddi olmayan ama aslında maddi menfaatleri de korumaya hizmet eden kişilik hakkının doğasına dayanmaktadır[981]. Doktrinde bir görüşe göre; kişilik haklarına yönelik tüm ihlallerde, vekaletsiz iş görmeye dayalı bir talep hakkı söz konusu olmaktadır[982]. Ayrıca kişilik hakkı temelde bir hak değil, bir koruyucu durumlar bütünüdür[983]. Doktrindeki diğer bir görüşe göre ise; kişilik hakları,

---

974 Doktrinde telif hakkına ilişkin kuralın mefhumu muhalifinden (argumentum e contrario) bu anlamın çıkarıldığı ifade edilmektedir. **Jenny,** Nr. 385, s. 210.

975 **Schwenzer/ Fountoulakis**, Nr. 57. 06.

976 **Jenny,** Nr. 390, s. 213; **Wilburg,** s. 36 vd.; **Holenstein,** s. 84 vd.; **von Caemmerer,** s. 354.

977 **Holenstein,** s. 85.

978 **Jenny,** Nr. 390, s. 213- 214.

979 **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1491, s. 337; **Schwenzer/ Fountoulakis**, Nr. 57. 07; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 21, s. 455- 456.

980 **Jenny,** Nr. 391, s. 214.

981 **Weber**, *"Geldentschädigung",* s. 83.

982 **Raiser,** Ludwig, *"Der Stand der Lehre vom subjektiven Recht im Deutschen Zivilrecht"*, JuristenZeitung (JZ), 11. August 1961, 16. Jahrg., Nr. 15/16, s. 471. **Mestmäcker,** Ernst-Joachim, *"Eingriffserwerb und Rechtsverletzung in der ungerechtfertigten Bereicherung"*, JuristenZeitung (JZ), 13. Jahrg., Nr. 17 (5. September 1958), s. 525. Eski görüşlerin aksine bugün artık doktrinde genel kişilik hakkının ya da daha doğrusu bundan türetilen yetkilerin kural olarak yetki içeriğine sahip olduğu kabul edilmektedir. **Koppensteiner/ Kramer,** s. 82.

983 **Holenstein,** s. 13.

hak sahibinin bir ücret karşılığında üzerinde tasarrufta bulunma yetkisinin ihlal edildiği durumlarda yalnızca vekaletsiz iş görmeye dayalı bir talep hakkı doğurur[984].

Doktrindeki bizim de katıldığımız diğer görüşe göre; genel kişilik hakkı[985], münhasıran hak sahibi kişiye tanınmaktadır[986]. Yetki içeriğinin belirlenmesinde, bir ücret mukabilinde üzerinde tasarrufta bulunma imkanının etkilenip etkilenmediği önem taşımaz. Buna göre, kişilik hakkının yetki içeriğine sahip olan yönü sadece kişinin kendi görüntüsü, sesi, adı (TMK m. 26), yaşam öyküsü gibi maddi çıkarları koruyan yönleri değil, gayri maddi çıkarlarının da dahil olduğu tüm yönleridir[987]. Bununla birlikte zenginleşme denkleştirmesi (Bereicherungsausgleich), hukuki sonuçlar düzeyinde her zaman uygulanamayabilir. Nitekim genel kişilik hakkının ihlal edilen yönü zenginleşme denkleştirmesi bağlamında hesaplanamayabilir. Söz gelimi, kişilik hakkının ihlali, gazetedeki bir makale yoluyla kişiye atılan bir iftiradan kaynaklanabilir. Bunun maddi olarak karşılığı hesaplanamaz, çünkü bu ticarileştirilemez[988]. Kişinin özellikle isim, imaj ve kendi hayat hikayesi gibi kişilik hakkının ticarileştirilebilir (Kommerzialisierbarkeit) yönleri de yetki içeriğine sahiptir[989]. Her ne kadar TMK m. 25 (İMK m. 28a) sebepsiz zenginleşme hükümlerine değil de vekaletsiz iş görme hükümlerine göndermede bulunsa da burada edim dışı zenginleşmenin ileri sürülmesini engelleyen bir durum yoktur[990].

---

[984] **Kleinheyer**, *"Rechtsgutsverwendung"*, s. 475; **Weber,** *"Geldentschädigung",* s. 84- 85; **Wilburg,** s. 43 vd. İçtihatlarda kişinin kendi imajı üzerindeki hakkının bir maddi değeri olduğu kabul edilmektedir. Bkz. BGHZ 20, 345, 354 f., *"Paul Dahlke"*; BGH, 14.04.1992, Az.: VI ZR 285/91 *"Talkmaster- Foto"*.

[985] Doktrinde kişilik hakkı; bir insanın doğumundan ölümüne kadar geçen süreçte sadece insan olmasından dolayı sahip olduğu, hukuken korunan değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır. **Özbilen,** Arif Barış, İnsan Kökenli Biyolojik Maddelere İlişkin Hukuki İşlemler, İstanbul 2011, s. 72.

[986] **Jenny,** Nr. 392, s. 215; **Prinz**, Nr. 279.

[987] **Jenny,** Nr. 392, s. 215.

[988] **Jenny,** Nr. 392, s. 215.

[989] **Schwenzer/ Fountoulakis**, Nr. 57. 07. Specht'e göre; kişisel veriler üzerindeki fiili hakimiyet durumu, sebepsiz zenginleşme kapsamında iadeye konu olabilecek bir malvarlığı olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda, kişisel veriler üzerinde bir yetki içeriğinin varlığı kabul edilir. Burada önemli olan husus, kişilik hakları ile ilgili verilerin ticarileştirilebilmesidir. **Specht,** Louisa, *"Datenverwertungsverträge zwischen Datenschutz und Vertragsfreiheit– Eckpfeiler eines neuen Datenschuldrechts",* in: Im Auftrag der Deutschen Gesellschaft für Recht und Informatik (DGRI) Jahrbuch 2017, s. 53-54.

[990] Somut olayda herhangi bir haklı gerekçe yoksa hem meydana gelen kişilik hakkı ihlali hem de bunun sonucunda ortaya çıkan zenginleşme hukuka aykırıdır. Bir başkasının kişilik haklarını ihlal etmesine izin verilmeyen bir kimsenin bunun sonucunda zenginleşmesine de izin verilemez. Buna karşılık, herhangi bir haklı sebep çifte etkiye sahiptir. Buradaki haklı sebep sadece kişilik haklarının ihlalini değil aynı zamanda buna dayalı zenginleşmeyi de haklı kılar. **Inderkum,** Nr. 442, s. 191. Aksi görüşte olan Weber, özellikle kişilik haklarının ihlali halinde sebepsiz zenginleşme kurumunu alternatif bir kurum olarak görmekte ancak kurumun

Rekabet haklarının (Wettbewerbsrechte) yetki içeriğine sahip olup olmadığı konusunda doktrinde üç temel görüş bulunmaktadır. Birinci görüş; rekabet haklarının hiçbir şekilde yetki içeriğinin olmadığını ifade eden görüştür. İkinci görüş; ihlal edilen hukuki pozisyonun münhasıran tasarrufta bulunma yetkisine sahip tarafa verilmesi halinde yetki içeriğine sahip olacağını ifade eden görüştür. Üçüncü görüş, rekabet hakkının münhasıran hak sahibine tanınıp aynı zamanda ücretlendirilebilir olduğu durumlarda yetki içeriğine sahip olduğunu diğer durumlarda olmadığını ifade eden görüştür. Dördüncü görüş ise; rekabet haklarının tamamının yetki içeriğine sahip olduğunu ifade eden görüştür.

Birinci görüşe göre; sahibine sabit fırsatlar ve kazanç beklentileri ile belirli faaliyet alanları münhasıran tahsis edilmediğinden, haksız rekabet kanunu uyarınca korunan pozisyonların bir yetki içeriği yoktur[991].

İkinci görüşe göre; rekabet haklarında yetki içeriği sadece ihlal edilen hukuki pozisyonun (Rechtsposition), hukuk sisteminin amacına uygun olarak, münhasıran tasarrufta bulunma yetkisine sahip tarafa verilmesi halinde söz konusu olmaktadır[992]. Haksız rekabet hukuku, sadece rekabet ihlallerini yaptırım altına almayı amaçlar[993]. Buna karşılık haksız rekabet hukukuyla belirli fırsatlara ve kazanç beklentilerine sahip bir faaliyet alanını tamamen sübjektif bir hak vasıtasıyla ekonomik kuruluşlara tahsis etmek amaçlanmaz[994]. Dolayısıyla haksız rekabetle ilgili tüm durumların yetki içeriğine sahip olduğuna ilişkin

---

soyut bir maddi menfaatin iadesi için çok uygun olmadığını ileri sürmektedir. Ona göre; kişilik haklarının ihlalinde müdahaleden doğan zenginleşme ile ilgili ilk sorun, kişilik hakları ihlal edilen kişinin ödeme karşılığında bile örneğin, bir medya yayınına rıza göstermeyecek olması halinde, sebepsiz zenginleşmeye ilişkin talebin reddedilmesinden doğmaktadır. İkinci sorun ise, piyasa fiyatlarının olmadığı durumlarda değer tazminatının belirlenmesinde veya yetki içeriğinin belirlenmesine yönelik kriterlerin oluşturulmasında güçlükler ortaya çıkmaktadır. Üçüncü olarak, İBK m. 64 (TBK m. 79) ışığında, iyi niyetli olduğunu kanıtlamakta pratik zorluklar yaşayabilecek iade borçlusunun bile müdahaleden elde ettiği kazançtan mahrum bırakılamayacak olmasıdır. **Weber**, *"Geldentschädigung",* s. 83. Ancak doktrinde kişilik haklarına ilişkin kanuni düzenlemelerin değiştirildiği zamandan önceki doktrinde bazen yetki içeriği reddedilmektedir. **Schaufelberger,** 135 f.; **Holenstein,** 95; **Raiser,** s. 471; **Mestmäcker,** s. 525.

[991] **Stadler,** Jauernig BGB, § 812, Nr. 56.

[992] Jenny'e göre; hukuka aykırılık teorisinde, haksız rekabet hukukunun her ihlalinin vekaletsiz iş görme veya müdahale yoluyla zenginleşmeye neden olacağı ifade edilmektedir. **Jenny,** Nr. 394, s. 215. Doktrinde rekabet (Wettbewerb), *"çeşitli ekonomik varlıklar arasında, tedarikçilerin ve alıcıların üçüncü kişilerle iş ilişkileri için kâr odaklı çabalarına dayanan, piyasaya bağlı bir rekabet ilişkisi"* olarak tanımlanmaktadır. **Weber,** Rolf H./ **Volz,** Stephanie, Wettbewerbsrecht- Fachandbuch, 2. Auflage, Zürich 2023, s. 3.

[993] **von Ceammerer**, s. 396.

[994] **Mestmäcker,** s. 525- 526.

sağlam bir veriden bahsedilemez[995]. Burada üçüncü kişinin edimlerinden yararlanılması (İHRK m. 5), hukuka aykırı olarak elde edilen üretim ve ticari sırların kullanılması veya ifşa edilmesi (İHRK m. 6), ticari unvanın korunmasına ilişkin ihlal (İHRK m. 3/d) gibi eylemlerin hak sahibi tarafın yetki içeriğine aykırı olduğu ve dolayısıyla müdahaleden doğan zenginleşmenin mümkün olduğu kabul edilmektedir[996]. Başka bir ifadeyle rekabet hakkı, sadece kamuyu korumayı amaçlamadığı sürece yetki içeriğine sahip olur. Söz gelimi, bir başkasının çalışma sonuçlarını veya bilgi birikimini izinsiz olarak kullanan kişi sebepsiz zenginleşmeden doğan denkleştirme bedeli ödemekle yükümlüdür (İHRK m. 5, 6).

Bizim de katıldığımız üçüncü görüşe göre[997] rekabet haklarının yetki içeriği, münhasıran hak sahibine tanınan bir yetkinin varlığı ve ihlale bir ücret karşılığı izin verilmesi ihtimalinin olması halinde söz konusudur. Haksız rekabet nedeniyle sebepsiz zenginleşme talebi, sadece bireysel menfaat sağlayan bir normun ihlali durumunda rekabetçiye tanınması durumunda kabul edilemez. Çünkü bir normun bireysel açıdan lehte olması, sadece etkilenen rakibin bireysel olarak yasaklama talebinde bulunma hakkına sahip olduğu anlamına gelmez. Bunun yanında ihlale bir ücret karşılığı izin verilmesi ihtimalinin de varlığı gerekir. Rekabet kurallarının ihlali durumunda sebepsiz zenginleşmenin oluşup oluşmadığı, yalnızca ihlale uğrayan tarafın, ihlal edenin eylemlerine bir ücret karşılığında izin verip vermeyeceğine dayanabilir[998]. Aslında burada önemli olan husus, ihlale uğrayan tarafın, ihlal olarak kabul edilecek eyleme ücret karşılığında izin verme fırsatına sahip olup olmadığıdır[999]. Dolayısıyla burada iade alacaklısının hukuki durumu veya bundan doğan menfaatler üzerinde bir bedel karşılığı tasarrufta bulunma imkânının zedelenip zedelenmediği önem taşır[1000]. Bu kriter, özellikle haksız rekabet hukukunda etkili bir uygulama alanı sağlayabilir. Zira rekabetin tüm

---

995 **Jenny**, Nr. 399, s. 216.

996 **Jenny,** Nr. 395, s. 216.

997 **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 325; **Lieb,** MüKo BGB, § 812, Nr. 258.

998 Doktrinde bir görüşe göre; yetki içeriğinin belirlenmesinde pazarlanabilirlik (ticarileştirilebilirlik/ satılabilirlik) (Kommerzialisierbarkeit) kriteri, rekabet haklarını, mülkiyet benzeri özelliklere sahip olanlardan ayırmaktadır. **Jenny,** Nr. 354, s. 198.

999 **Lieb,** MüKo BGB, § 812, Nr. 259; **Röthel,** s. 1012. Görüşün eleştirisi için bkz. **Koppensteiner/ Kramer,** s. 77; **Ebert,** s. 83 vd.

1000 **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 326.

katılımcıları için fırsat eşitliği söz konusudur. Bunun sonucu olarak da rekabetin tüm katılımcılarının hukuki durumları eşit şekilde korunmaktadır.

Dördüncü görüşe göre[1001]; rekabet hukukunun ihlali yoluyla kazanılan herhangi bir rekabet avantajı, kaçınılmaz olarak rakiplerin aleyhine olmaktadır. Çünkü bunlar kanunla güvence altına alınan fırsat eşitliğini ihlal etmiştir. Dolayısıyla bir yetki içeriğinin ihlali söz konusudur ve sebepsiz zenginleşme taleplerinin kabul edilmesinin önünde herhangi bir engel yoktur[1002].

bb) Nisbi Haklar Bakımından Yetki İçeriği Teorisi

Nispi hakların da yetki içeriğine sahip olduğu doktrinde ifade edilmektedir[1003]. Ancak bu husus her zaman somut duruma göre değerlendirilmelidir. Doktrinde ağırlıklı görüş; alacak sorumluluğunun (talepten doğan sorumluluğun) yetki içeriğine sahip olduğunu kabul etmektedir[1004]. Dolayısıyla, alacağın temlikinde temlik eden, temlik edilen bir alacağı sözleşmeye aykırı olarak tahsil eder ve borçlu bunu ödeyerek sorumluluğunu ortadan kaldırabilirse (TBK m. 186), temlik eden sadece sözleşmeye aykırı olarak devrin hukuki sebebini oluşturan devir taahhüdünü (pactum de cedendo'yu) ihlal ettiği için değil, aynı zamanda TBK m. 77 vd. ve TBK m. 530 uyarınca da sorumlu olur[1005]. Aynı durum, başlangıçta borçluyu ibra etmeyen alacaklının daha sonra yanlış alacaklıya edim sağlanmasına izin vermesi halinde de geçerlidir. Aksi takdirde, nispi haklar yetki içeriğine sahip olmaz[1006].

[1001] **Kleinheyer**, *"Rechtsgutsverwendung"*, s. 476.

[1002] Bu görüşün eleştirisine göre; serbest rekabette potansiyel sebepsiz zenginleşme alacaklısı kural olarak yalnızca eşit erişim fırsatına sahiptir ve bu fırsat da kural olarak herkese açıktır. Bu durum henüz sebepsiz zenginleşmeyle korunabilir değildir. Özellikle, bu erişim imkanından bir ücret karşılığında tasarruf etme imkanı bulunmamaktadır. Bu durum, bir rakibin eylemleriyle birden fazla rakibe zarar verdiği durum göz önünde bulundurulduğunda daha anlaşılır olmaktadır. Bu durumda, zarar gören her bir rakip zenginleşme talebinde bulunma hakkına sahip olacaktır, ancak bunların kapsamı belirsizdir. **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 325; **Lieb,** MüKo BGB, § 812, Nr. 258; **Mestmäcker,** s. 526.

[1003] **Koppensteiner/ Kramer,** s. 83. Aksi görüş için bkz. **Ellger,** s. 858.

[1004] **Schwenzer/ Fountoulakis**, Nr. 57. 08; **von Caemmerer,** s. 355. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Ellger,** s. 854.

[1005] **Jenny,** Nr. 401, s. 218.

[1006] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 57. 08.

Özellikle, çifte satış (Doppelverkauf) durumunda, müdahaleden doğan zenginleşmenin uygulanabilir olup olmadığı açık bir şekilde ifade edilmemektedir. Çifte satış durumunda satıcı, ilk alıcıya teslim etmeden önce söz konusu malı ikinci kez satar ve mülkiyetini devrederse, bu şekilde ilk alıcının sözleşmeyle kurulmuş olan yetki içeriğine müdahale etmiş olmaz[1007]. Aksi halde bu, borç ilişkisinin nispiliği ile çelişir. Zira satıcı, söz konusu malı devretmediği için, ilk satış işleminin tamamlanmasından sonra da mal sahibi olarak kalmaktadır. Satış sözleşmesinin akdedilmesiyle, ilk alıcı, yalnızca satın alınan malın mülkiyetinin devrine ilişkin bir talepte bulunmuş olur (TBK m. 183). Ancak satıcı/ malik, satın alınan malı kullanma ve yararlanma hakkını muhafaza eder[1008]. Bu bakımdan ikinci satış, üçüncü kişiye ait bir hakkın yetki içeriğine yönelik bir ihlal olarak görülemez. Çünkü kullanma ve yararlanma hakları, hâlâ mal sahibine aittir[1009].

Doktrinde bir görüşe göre; üçüncü bir kişinin, devredilemez bir hakkın sözleşmeye dayalı kullanımına eylemleriyle müdahale etmesi halinde müdahaleden doğan zenginleşme söz konusu olmaktadır[1010]. Başka bir ifadeyle bu görüşte, bir hukuki durumun "*münhasıran kullanılmak üzere bir kişiye devredilmesi*" halinde yetki içeriğine sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu görüş, lisans sahibine üçüncü kişiye karşı harekete geçme imkânı sunar. Söz gelimi, bir ünlünün (lisans veren) bir fotoğrafı münhasıran kullanılmak üzere bir reklam ajansına (lisans alan) devredilsin. Bu halde üçüncü bir kişi, örneğin bir medya şirketi, pazarlama ajansının izni olmadan söz konusu fotoğrafı basmış olsun. Bu görüşe göre, böyle bir durumda ünlü kişi, fotoğrafını basan üçüncü kişinin sözleşmeyle belirlenen yetki içeriğini ihlal etmesi nedeniyle, üçüncü kişiye karşı müdahaleden doğan zenginleşmeye veya vekaletsiz iş görmeye dayanarak talepte bulunabilir[1011].

[1007] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 57. 08; **Holenstein,** s. 99.

[1008] **Jenny,** Nr. 402, s. 218.

[1009] **Holenstein,** s. 99.

[1010] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 41. Doktrinde bir görüşe göre; söz gelimi, bir sinema oyuncusunun belirli fotoğraflarını dağıtma konusunda münhasır hakka sahip olan kişi, başka bir kişinin bu fotoğrafları ticari olarak kullanması durumunda bir müdahaleden doğan zenginleşme hakkı elde eder. Doktrinde bu durumun, aynı zamanda kişilik hakkının maddi yönünün miras yoluyla intikal edebileceğini kabul eden modern eğilimi de doğruladığı ifade edilmektedir. **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 57. 08.

[1011] **Jenny,** Nr. 403, s. 219.

Ancak bu görüş, sözleşmelerin yalnızca sözleşme tarafları arasında hak ve yükümlülükler tesis ettiği şeklindeki nispilik ilkesiyle çeliştiği gerekçesiyle eleştirilmektedir[1012]. Çünkü burada üçüncü kişiyi yükümlülük altına sokan bir sözleşme söz konusudur. Elbette lisans sahibinin bağımsız hareket edebilmesi pratik bir ihtiyaçtır. Burada çözüm olarak temsil veya vekalete ilişkin hükümler düşünülebilir. Doktrinde diğer bir görüşe göre; devredilemeyen haklar söz konusu olduğunda, sözleşmeye bağlı olmayan üçüncü kişinin sözleşme içeriğinden etkilenmesi kabul edilmediğinde, nispilik ilkesi uyarınca çifte satıştaki yöntemin uygulanması gerekir[1013]. Buna göre; önceki örneğe devam edilirse, lisans veren ünlü ile reklam şirketi arasında bir sözleşme ilişkisi vardır. Nispilik ilkesi gereği üçüncü bir kişi sözleşmeden etkilenemez[1014]. Dolayısıyla çifte satıştaki anlayış çerçevesinde burada lisans veren, üçüncü kişi medya şirketine yetki içeriğinin ihlali iddiasında bulunamaz.

cc) Bazı Özel Düzenlemelerde Yetki İçeriği

TMK m. 722'de (İMK m. 671) düzenlenen arazi ve yapı malzemesi arasındaki mülkiyet ilişkisine dair durumlar ile TMK m. 729'da (İMK m. 678) düzenlenen araziye dikilen fidanlara ilişkin durumlar da yetki içeriğine aykırılık teşkil etmektedir. TMK m. 723'te (İMK m. 672) yer alan malzeme sahibinin tazminat talebiyle müdahaleden doğan zenginleşme arasındaki ilişki açık değildir[1015]. Doktrinde bir görüş; bu hükümleri, müdahaleden doğan zenginleşmenin özel olarak düzenlenmiş şekilleri olduğunu, TMK m. 723'ün özel hüküm niteliğinin olduğunu ve özel hüküm genel hükmü bertaraf eder ilkesinin

---

[1012] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 57. 08.

[1013] **Jenny,** Nr. 404, s. 220.

[1014] Ancak doktrinde, başkasının eşyasının kullanılması ve tüketilmesinin yetki içeriğine aykırı olduğu ifade edilmektedir. Bu görüşe göre; fiili sözleşme ilişkisi kavramı veya fiili sözleşme kavramı aracılığıyla üçüncü kişilerin edimlerinden yararlanılması halleri de yetki içeriğine aykırılık teşkil eder. **Kramer,** Ernst A./ **Schmidlin,** Bruno, Allgemeine Einleitung in das schweizerische Obligationenrecht und Kommentar zu Art. 1- 18 OR Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen, BK- Berner Kommentar Band/Nr. VI/1/1, 1986, OR Art. 1, Nr. 22, s. 100- 101. Fiili sözleşme (faktischer Vertrag) kavramına ilişkin bilgi için bkz. **Wyss,** Eveline/ **Caspar,** Hans, *"Bestechung bei Vertragsschluss"*, Urteil des Obergerichts des Kantons Zürich vom 17. September 2002 i.S. ABZ Recycling AG (Klägerin und Appellantin) gegen Stadt Zürich (Beklagte und Appellantin), SZW/RSDA 1/2003, s. 41.) Ancak başka bir görüş ise bu yaklaşımın edim dışı zenginleşmelerin uygulanmasından kaçınmak için geliştirildiğini, başkasının eşyasının yetkisiz kullanımının yalnızca edim dışı zenginleşme kavramıyla çözüme kavuşturulabileceğini ileri sürmektedir. **Jenny,** Nr. 386- 387, s. 211- 212.

[1015] **Jenny,** Nr. 387, s. 212.

(lex specialis) gereği olarak da TMK m. 723'ün önceliğini savunmaktadır[1016]. Doktrindeki diğer görüş ise dava grupları arasında ayrım yapmaktadır[1017]. Benzer şekilde TMK m. 775'de düzenlenen işleme, TMK m. 776'da düzenlenen karışma ve birleşme durumları, yetki içeriğine aykırılık teşkil etmektedir. Ancak bu hükümlerde tazminat ve sebepsiz zenginleşmeden doğan istem hakları saklı tutulmuştur. Birleşme veya karışma üçüncü bir şahıs tarafından gerçekleştirilirse, söz gelimi, bir zanaatkar sözleşme tarafı olmayan bir kişiye ait malzemeyi monte ederse, mülkiyetin kazanılmasında yüklenici ile yapılan eser sözleşmesi hukuki dayanak olarak temel alınır[1018]. Bu sözleşmenin geçersiz olması halinde, bu ilişkinin ortadan kalkmasının edimden doğan zenginleşmeye bağlı olarak gerçekleşmesi gerekir[1019].

Emin sıfatıyla zilyetten mülkiyet edinmeyi düzenleyen TMK m. 988 (İMK m. 933), tapu siciline iyiniyetle güvenerek mülkiyet edinmeyi düzenleyen TMK m. 1023 (İMK m. 973) ve kaybedilen ya da çalınan eşyanın hak sahibinin taşınır davası açmayarak üçüncü kişinin mülkiyeti edinmesine sonradan izin vermiş olmasını düzenleyen TMK m. 989 (İMK m. 934) hükümlerindeki durumlar, yetki içeriğine aykırılık teşkil etmektedir[1020].

İyiniyetli zilyedin, zilyedi olduğu şeyden yararlanmasını düzenleyen TMK m. 993'e (İMK m. 938) göre; zilyedin kullanma ve yararlanma dolayısıyla herhangi bir tazminat

---

[1016] Özel hükmün genel hükme öncelikli uygulanacağına ilişkin *"lex specialis derogat legi generali"* ilkesi, genellik- özellik ilişkisinin mevcut olması halinde uygulanabileceği anlamına gelmektedir. Bkz. **Schister**, Roman, Eigentümer-Besitzer-Verhältnis im schweizerischen Recht, Baden 2021, s. 186. Bu nedenle, söz konusu olayın hem genel hem de özel kuralın uygulama alanına girmesi gerekmektedir. Alman hukukunda talepler arasındaki ilişki hakkında bir şey söylemese de birleşmeyi müdahaleden doğan zenginleşmenin bir uygulaması olarak gören görüş için bkz. **von Caemmerer,** s. 353.

[1017] Doktrinde bir görüşe göre; ilk durum, başkasına ait bir malzemenin kendi arazisine yerleştirilmesi halidir. Bu durumda İMK m. 672 kapsamındaki talep ile müdahaleden doğan zenginleşmeye dayanan iade talebi yarışır. İkinci durum, bir kişinin kendi malzemesiyle başka bir kişinin arazisine yapı yapması halidir. Bu durumda, malzemenin sahibi kendisini yanlışlıkla arazinin sahibi olarak düşünüyorsa, bir edim dışı zenginleşmeden doğan iade talebinin bulunduğu kabul edilir. Malzeme sahibi ile arazi sahibi arasında bir sözleşme varsa, her iki talep de geçerli olmaz. Hem malzeme sahibine hem de arsa sahibine sözleşmeyle bağlı olan üçüncü bir taraf (örneğin inşaat müteahhidi) varsa ve arsa sahibi yapılan işi/müdahaleyi üçüncü kişinin edimi olarak görüyorsa, müdahaleden doğan zenginleşme söz konusu olmaz. Ancak bu durumda İMK m. 672 dikkate alınabilir. Ancak en azından ikinci durumda, bir kullanımdan doğan zenginleşme söz konusudur. **Schwenzer**, Allgemeiner Teil, Nr. 59. 07- 59. 10.

[1018] BGE 99 II 131, 134 f.

[1019] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 57. 05.

[1020] **von Caemmerer,** s. 353; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 57. 04.

yükümlülüğü bulunmamaktadır. Doktrin ve uygulamada ağırlıklı olan görüşte; TMK m. 993'ün, müdahaleden doğan zenginleşmeye göre öncelikli olduğu kabul edilmektedir[1021]. Hatta İsviçre Federal Mahkemesi kararları, bir kişinin mülkünün elden çıkarılması/satılması durumunda eşya hukuku kurallarının önceliğini desteklemektedir[1022].

TBK m. 322/2'de (İBK m. 262) düzenlenen izinsiz alt kiralamanın, ana kira sözleşmesinin yetki içeriğini ihlal edip etmediği ve dolayısıyla ev sahibinin kiracıya karşı TBK m. 530 veya TBK m. 77 vd. uyarınca harekete geçmesine olanak tanıyıp tanımadığı doktrinde tartışmalıdır[1023]. Doktrinde bir görüşe göre; izinsiz alt kiraya verme, ana kira sözleşmesinin veya mülkün yetki içeriğini ihlal etmez. Bunun nedeni, ev sahibinin ödeme karşılığında mülk üzerinde tasarrufta bulunma imkanının engellenmemiş olmasıdır. Zira İBK m. 262 uyarınca ev sahibinin alt kiralamaya onay vermemesi yalnızca belirli durumlarda mümkündür[1024]. Ancak doktrinde bizim de katıldığımız başka bir görüşe göre; izinsiz alt kiraya verme de yetki içeriğini ihlal etmekte ve sebepsiz zenginleşme meydana getirmektedir[1025]. Zira İBK m. 262'den farklı olarak TBK m. 322/ 2'ye göre; konut ve çatılı iş yeri kiralarında kiracı, kiralayanın yazılı rızası olmadıkça, kiralananı başkasına kiralayamaz. Dolayısıyla kiracı, kiralananı alt kiraya verirken kiraya verenin yazılı rızasını almak zorundadır[1026]. Kanunun açık hükmü de izinsiz alt kira durumunda, ana kira sözleşmesinin ve mülkün yetki içeriğinin ihlalinin söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

[1021] **Jenny**, Nr. 389, s. 213.

[1022] **Holenstein,** s. 137 vd.; BGE 71 II 90- 96 vd.

[1023] İsviçre Federal Mahkemesi, bu hususta bazen İBK m. 423'ün (TBK m. 530) uygulanabilirliğini kabul etmektedir. Mahkeme, söz konusu durumda kira sözleşmesi zaten sona ermiş olduğundan, İBK m. 262 ışığında kira sözleşmesinin yetki içeriğinin değerlendirilmesini yapmamaktadır. Buna göre zaten eski kiracının alt kiraya vermesi, mülkiyetin yetki içeriğini ihlal etmektedir. BGE 126 III 69 vd., 72 vd. Aksi yöndeki görüş için bkz. **Holenstein,** s. 165 vd.; BGE 39 II 702 vd., 707.

[1024] **Jenny,** Nr. 404, s. 220.

[1025] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 57. 04; BGE 129 Il1 422, 425.

[1026] **Aral,** Fahrettin/ **Ayrancı,** Hasan, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 17. Baskı, Ankara 2024, s. 388.

c) Yetki İçeriğinin Kapsamı

Yetki içeriği görüşünde, objektif zenginleşmeyi aşan kısmı oluşturan sübjektif zenginleşmenin, başka bir ifadeyle kazancın iadesinin sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre mümkün olup olmadığı hususunda, dolayısıyla yetki içeriğinin kapsamı bakımından doktrinde görüş ayrılıkları mevcuttur. Bir görüşe göre; yetki içeriğinin yani sebepsiz zenginleşmenin iadesinin kapsamı sadece objektif zenginleşmeden oluşur. Diğer görüşe göre iade; objektif zenginleşmenin yanında sübjektif zenginleşmeyi de kapsar. Bu iki görüş arasındaki farklılıkların, dayandıkları teorik temeller ve uygulamaya etkileri bakımından detaylandırılması elzemdir.

aa) Sübjektif Zenginleşmenin İadesini Reddeden Görüş

Bu görüşe göre[1027], hukuki menfaatin kullanımı sonucunda elde edilen kazancın iadesine gerek yoktur. Söz konusu görüşe göre müdahaleden doğan zenginleşme, başkasının malvarlığının kullanılması, ondan yararlanılması, onun tüketilmesi veya onun değerlendirilmesi halinde gündeme gelmelidir[1028]. Bu görüş, kullanma eylemiyle bu eylemin sonucu olarak elde edilen kazanç arasında ayrım yapmaktadır. Örneğin, başkasının eşyasını kullanan bir kişi, eşyanın yetki içeriğine göre malikine ait olan bir şeyi edinmiştir. Bununla birlikte, telif hakları ve patent hakları gibi diğer tüm mutlak haklar da bir yetki içeriğine sahiptir[1029]. Dolayısıyla müdahaleden doğan zenginleşme, mülkiyetin korunmasına hizmet eder. Zenginleşme talebinin konusu sadece elde edilen şeyin değeridir, bu değeri aşan herhangi bir kazanç değildir. Buna göre, söz gelimi iyiniyetli bir patent ihlalcisi, korunan ürünün kullanımı sonucunda elde ettiği değer kadar zenginleşmektedir. Başka bir deyişle bu kişi patentin varlığından haberdar olsaydı iyi niyetle ödemek zorunda kalacağı lisans ücreti

---

[1027] **Fikentscher/ Heinemann,** Allgemeiner und Besonderer Teil 2022, § 104 V Nr. 1516, s. 931; **von Ceammerer**, s. 356 vd.; **Schwab,** MüKo BGB, § 818, Nr. 83; **Lieb,** MüKo BGB, § 818, Nr. 45. Bu görüş doktrinde, *"usus, fructus ve abususun sınırlandırılmış yetki içeriği"* olarak da ifade edilmektedir. **Jenny,** Nr. 352, s. 196.

[1028] **von Ceammerer**, s. 352- 353.

[1029] **von Ceammerer**, s. 354.

kadar zenginleşmektedir. Değer ikamesi talebi (Wertersatzanspruch) olarak nitelendirilen bu sebepsiz zenginleşme hukuku talebi, doktrinde kabul edilmektedir[1030].

bb) Sübjektif Zenginleşmenin İadesini Kabul Eden Görüş

Bu görüşe göre[1031], hukuki menfaat sahibine sadece hukuki menfaatin kendisi değil aynı zamanda bu menfaatin kullanımı sonucunda elde edilen kazancın da iade edilmesi gerekir. Kazancın iadesi (Gewinnherausgabe), bir medeni hukuk yaptırımıdır. Müdahalede bulunanın fazladan elde etme davranışının, yaptırıma tabi tutulması gerekir. Ayrıca kazancın iadesi talebiyle birlikte, tazminat hukuku ile sebepsiz zenginleşme hukuku arasında bir kesişim noktasına ulaşılmış olur. Kazancın iadesi talebi, sebepsiz zenginleşme hukukuna dahil edilmelidir. Nitekim sebepsiz zenginleşmede amaç, zararı tazmin etmek değil; zenginleşme hukukunun işleviyle örtüşen sebepsiz maddi menfaatleri ortadan kaldırmaktır[1032]. Bu görüş, müdahaleden doğan zenginleşmeye ilişkin iade talebini, üçüncü kişinin hukuki menfaatiyle tüm avantajlarını kapsayan hukuki etkinin devamına yönelik bir talep olarak anlamaktadır[1033]. Hukuki etkinin devamına yönelik talebi bir örnekle açıklamak gerekirse, mülkiyet hakkının ihlalinde malikin istihkak davası ve müdahalenin meni davasıyla (rei vindicatio ve actio negatoria) hakkını koruması söz konusudur. Eşyanın kaybolması nedeniyle bu haklar kaybedilirse sadece eşyanın iadesine ilişkin bir talep değil, aynı zamanda eşyanın kullanımından ve tüketilmesinden kaynaklanan zenginleşmeye ilişkin talep de söz konusu olur[1034]. Ancak burada hukuki menfaat ile menfaat sonucu elde edilen kazanç arasında bir 'ekonomik bağlantı' (wirtschaftlichen Zusammenhangs) olmalıdır. Hukuki menfaatle birlikte elde edilen kazancın iadesini destekleyen bu görüş, gerekçe olarak

---

[1030] **Schwab,** MüKo BGB, § 818, Nr. 269; **Lieb,** MüKo BGB, § 818, Nr. 32; **von Caemmerer,** s. 209 vd.

[1031] **Wilburg,** s. 122; **Holenstein,** s. 14; **Seiz,** s. 27; **Koppensteiner/ Kramer,** s. 155.

[1032] Schaufelberger,'e göre; ancak müdahalede bulunanın kusursuz olması halinde, kazancın iadesi talebine bir istisna getirilmesi doğru olacaktır. Zira bu durumda, kusur olmasa da kazancın iadesi talebinin kabul edilmesi, sisteme aykırılık oluşturur. Çünkü tazminat kural olarak sadece kusur söz konusu olduğunda ödenir ve zenginleşme talepleri de zenginleşen kişinin iyi niyetli ve kötü niyetli olması durumlarında farklılık gösterir. Bu durumda müdahalede bulunanın kusurlu olduğunun ispatı, müdahale edilen tarafa yüklenemeyeceğinden, müdahalede bulunanın kendi sorumluluğunun olmadığını ispat etmesi gerekir. **Schaufelberger,** s. 226- 228.

[1033] **Wilburg,** s. 28.

[1034] **Wilburg,** s. 28.

ikâme ilkesi (Surrogationsprinzip) ve risk dağılımı ilkesini (das Prinzip der Risikoverteilung) kullanmaktadır[1035].

Kazancın iadesini de sebepsiz zenginleşmede iade kapsamına alan bu görüş, yetki içeriğini daha kapsamlı ele almaktadır. Ayrıca bu görüşte, kişilik haklarının ihlali ve haksız rekabet durumlarında da geçerliliğini koruyan ve bu nedenle vekaletsiz iş görmeye kıyasla daha geniş bir uygulama alanına sahip olan bir kazancın iadesi talebi ortaya konmaktadır[1036]. Hak sahibi temelde kazanç elde etme imkanına da sahiptir. Dolayısıyla hak sahibinin menfaatinin ihlali sonucunda elde edebileceği kazancı da elde edememesi söz konusudur. Buna karşılık yalnızca değer ikamesinin iadesinin gerektiğini ileri süren diğer görüşte, fakirleşmenin telafisi söz konusudur. Bu da o görüşü ileri sürenlerin de ortak olarak reddettiği fakirleşme şartının kabulü anlamına gelmektedir[1037]. Bir başkasının malını iyi niyetle kullanan kişi bunun sonucunda elde ettiği değeri de teslim etmelidir. Hak sahibi kişinin hukuki varlığı kendisinin kullanmak isteyip istemeyeceği veya kullanıp kullanamayacağı ve dolayısıyla buna karşılık gelen bir mali dezavantaja sahip olup olmayacağı da önemsizdir[1038].

Geçmişte mahkeme içtihatlarında ve doktrinde, değer kavramının objektif olarak, yani elde edilen şeyin piyasa değeri olarak anlaşılması gerektiği büyük ölçüde kabul edilmekteydi[1039]. Buna karşın günümüzde doktrinde, sübjektif bir değer kavramı yaygın olarak kabul edilmektedir[1040]. Buna göre; sebepsiz zenginleşme borçlusu sadece elde edilen şeyin kendisi için somut, bireysel olarak sahip olduğu değeri iade etmekle yükümlüdür.

[1035] **Koppensteiner/ Kramer,** s. 131 vd.

[1036] **Holenstein,** s. 34.

[1037] **Holenstein,** s. 14.

[1038] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 57. 10.

[1039] **Fikentscher/ Heinemann,** Allgemeiner und Besonderer Teil 2022, § 104 V Nr. 1516, s. 931; **Ebert,** s. 142 vd.; **Ellger,** s. 890 vd.; **von Ceammerer**, s. 356 vd.; **Schwab,** MüKo BGB, § 818, Nr. 84; BGHZ 55, 128 (135); BGH 7.1.1971-VII ZR 9/70, *"Flugreisefall"*; BGHZ 168, 220 (239) = NJW 2006, 2847.

[1040] **Koppensteiner/ Kramer,** s. 155; **Wilburg,** s. 122; **Holenstein,** s. 14; **Seiz,** s. 27. Subjektif zenginleşmenin iadesinin, sebepsiz zenginleşme kapsamında yapılmaması gerektiği yönündeki aksi görüş için bkz. **Schwab,** MüKo BGB, § 818, Nr. 83; **Lieb,** MüKo BGB, § 818, Nr. 45. Alman Federal Mahkemesi bu konuda çelişkili bir tutum sergilemektedir. Zenginleşme talebi, BGHZ 229 (1959), s. 157 vd. kararında kazançların iadesi talebi olarak; 20 Mayıs 1964 tarihli BGH kararında değer tazminatı olarak (= NJW 1964, s. 1853); BGHZ 68 (1976), s. 90 vd. kararında ise belirsiz bırakılmış ve (24 Kasım 1981 tarihli BGH) kararında yine değer tazminatı talebi olarak kabul edilmiştir. Ayrıntılı değerlendirme için bkz. **Holenstein,** s. 14.

Sübjektif değer kavramı, alacaklının borçluyu objektif piyasa değerinin yanı sıra elde ettiği kazancı da iade etmeye zorlamaktadır[1041].

Doktrinde, sübjektif değer kavramını yalnızca edim dışı zenginleşmelerde kabul edilmekte, diğer durumlarda ise objektif değer kavramı tercih edilmektedir[1042]. Edim dışı zenginleşmelerde yalnızca objektif zenginleşmenin iadesine ilişkin görüş artık kabul görmemektedir. Özellikle kişilik haklarının ihlali halinde, sadece objektif zenginleşmenin iadesi, üçüncü kişiler tarafından kullanılabilecek kişilik değerlerinin (görüntü, isim ve ses gibi) hukuka aykırı ihlalleri ile sınırlı olacaktır. Zenginleşmenin kapsamı, bir kişinin başka bir kişinin hukuki varlığını izinsiz olarak kullanması halinde, normalde yasal kullanımı için ödemesi gereken bir kullanım ücretinden oluşmaktadır. Ancak müdahale eden kişi, müdahale fiilinden bir karşılık elde ettiyse hiç şüphesiz ki bu karşılığı müdahalede bulunduğu kişiye borçludur. Bu konudaki en doğru yaklaşım, objektif değeri aşan subjektif değerin de sebepsiz zenginleşme hükümlerince iadesidir[1043].

Kanaatimizce zenginleşen, objektif değeri aşan bir sübjektif değer elde etmişse bu değerin alacaklıya iadesi, en az zenginleşende kalması kadar adaletsiz bir sonuca yol açabilecek niteliktedir. Bu bağlamda sebepsiz zenginleşmenin amacıyla örtüşen başka bir çözüm önerisi ileri sürülebilir. Objektif zenginleşmeyi aşan sübjektif zenginleşme, tıpkı TBK m. 81'deki[1044] düzenlemede olduğu gibi devlete mal edilebilir. Zira sebepsiz zenginleşmede ne zenginleşme alacaklısının elde etmesi gerekenden fazlasını ona verme ne de zenginleşenin haksız bir şekilde elde ettiği kazancın yanına kâr kalması amaçlanır. Söz konusu iki durumun da en adil şekilde ortadan kaldırılabilmesi bakımından devlete mal edilme seçeneği değerlendirilmelidir.

[1041] **Koppensteiner/Kramer,** s. 156 vd.; **Reeb,** s. 101, 107.

[1042] **Reeb,** s. 96 vd.

[1043] **Inderkum,** Nr. 440, s. 190.

[1044] TBK m. 81'de yer alan devlete mal etme düzenlemesi, özellikle iki tarafın da hukuka aykırı hareket ettiği durumlar bakımından adil olmuştur. Zira bu düzenleme, kazandırmada bulunan kişi cezalandırılırken zenginleşen kişinin adeta ödüllendirilmesinin önüne geçmektedir. **Çağlayan Aksoy,** s. 172.

d) Yetki İçeriği Görüşünde Çok Kişili İlişkiler

İkiden fazla kişinin dahil olduğu çok kişili ilişkilerde sebepsiz zenginleşmeye ilişkin iadenin taraflarının ve kapsamının belirlenmesi borçlar hukukunun ve hatta özel hukukun en tartışmalı ve sorunlu alanlarından biridir[1045]. Edimden doğan zenginleşmelerde zenginleşme denkleştirmesi, başlangıçta var olan geçersiz edim temeli nedeniyle meydana gelen zenginleşmeden dolayı yapılmaktadır. Burada söz konusu olan geçersiz edim temeli, yetki içeriğine aykırılık teşkil etmektedir. Edim zincirleri söz konusu olduğunda aracı, zenginleşme konusunu yetki içeriğine aykırı olarak elde etmektedir. Aksi takdirde zenginleşme alacaklısının herhangi bir talebi söz konusu olamaz. Bu durum, bu şartlar altında, aracının yine de zenginleşme konusunu zenginleşen tarafa bedelsiz olarak devredip devredemeyeceği ve deyim yerindeyse malvarlığı düzeninin ihlalini düzeltip düzeltemeyeceği sorusunu gündeme getirmektedir. Ancak tüm bunlar için her halükarda aracı ile zenginleşen arasında geçerli bir hukuki işlemin varlığı gerekir[1046].

Roma hukukunda geçerli olan *"Hiç kimse sahip olduğu haklardan daha fazlasını devredemez"* şeklindeki kural, burada önem arz eder[1047]. Doğru anlaşıldığı takdirde bu kural, mantıksal ve hukuksal açıdan gereklidir. Dolayısıyla satıcı, sahip olmadığı ve üzerinde tasarrufta bulunmaya yetkili olmadığı bir hakkı kimseye devredememektedir. Bu değerlendirme, burada da geçerlidir. Aracı, zenginleşme konusunu yetki içeriğine aykırı olarak elinde tutmaktadır. Zira burada aracının zenginleşme alacaklısından elde ettiği edinim sebepsizdir. Bu nedenle, bu durumda potansiyel bir zenginleşme talebi söz konusudur. Burada zenginleşen taraf, zenginleşme konusunu yetki içeriğine aykırı olarak elinde tutmaktadır[1048].

Zenginleşmeye konu olan malvarlığı, yalnızca aracı ile yapılan bir anlaşma temelinde zenginleşen alacaklıya tahsis edilmiş bir malvarlığı ise, zenginleşen tarafın edinimi baştan

---

[1045] **Larenz/ Canaris,** s. 199.

[1046] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 102.

[1047] "*Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse haberet.*" **Söğüt, İpek Sevda,** *"Özel Hukuk Sorunlarının Çözümünde Roma Hukukuna Dayanan Temellerden Uzaklaşılmasının Sonuçları"*, AÜHFD, C. 69, S. 2, Y. 2020, s. 781.

[1048] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 103.

itibaren yetki içeriğine aykırı değildir. İlgili taraflar, yasal olarak korunmayan veya belirli bir kişiye tahsis edilmeyen malları sözleşmenin konusu yapmakta serbesttir. Ancak, bu tür bir mal tahsisi, yalnızca söz konusu sözleşmenin tarafları arasında bir etkiye sahiptir. Sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamında denkleştirme, yalnızca bir yanda sebepsiz zenginleşme alacaklısı ve aracı, diğer yanda da söz konusu malı edim konusu haline getirmiş olan aracı ve zenginleşme borçlusu olan taraf arasında mümkündür[1049].

Çok kişili ilişkilerde yetki içeriği görüşünün uygulanmasında iki temel yöntem izlenebilmektedir. Bunlardan ilki edimden doğan zenginleşmelerde edim ilişkisinin temel alınması, edim dışı zenginleşmeler bakımından yetki içeriği görüşünün temel alınması yöntemidir[1050]. İkinci yöntem ise hem edimden doğan zenginleşmeler bakımından hem de edim dışı zenginleşmeler bakımından yetki içeriği görüşünün temel alınması yöntemidir[1051]. Kanaatimizce bu iki çözüm de uygulama bakımından herhangi bir fark oluşturmamaktadır. Zira edimden doğan zenginleşmelerde yetki içeriğinin kapsamını edim ilişkisinin kapsamı oluşturmakta, edim dışı zenginleşmelerde yetki içeriğinin kapsamını ihlal edilen hakkın kapsamı oluşturmaktadır.

İki taraflı ilişkiler bakımından edim ilişkisinin olduğu yerde edim dışı zenginleşme talebinden bahsedilemez. Zira yetki içeriğinin belirlenmesi temel olarak edim ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla da sebepsiz zenginleşme, edim ilişkisine göre belirlenmektedir. Çok kişili ilişkiler söz konusu olduğunda hem edimden doğan zenginleşme hem de edim dışı zenginleşme aynı anda söz konusu olabilmektedir. İşte bu durumda edim dışı zenginleşmelerin ikincilliği (Subsidiarität) hususu devreye girmektedir. Bu bağlamda edimden doğan zenginleşme, edim dışı zenginleşmelere göre öncelikle talep edilebilmektedir[1052].

[1049] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 104.

[1050] Ayrıntılı açıklamalar için bkz. İkinci Bölüm, III, 5, a, aa.

[1051] Ayrıntılı açıklamalar için bkz. İkinci Bölüm, III, 5, a, bb.

[1052] **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 475.

e) Yetki İçeriği Görüşünde Belirsizlikleri Gidermek İçin İleri Sürülen Çözüm Önerileri

Edim dışı zenginleşmelerde ve özellikle müdahaleden doğan zenginleşmelerde hukuki bir durumun yetki içeriğini soyut olarak belirlemek için kullanılabilecek genel bir standart neredeyse yoktur. Bunun yerine, her bir olayda söz konusu kullanımın münhasıran hak sahibine tahsis edilip edilmediğinin araştırılması gerekir. Bu bağlamda yetki içeriği görüşünü benimseyenler tarafından çeşitli çözümler öne sürülmektedir[1053]. Bu çözümleri sınıflandırarak ele almak, anlaşılırlık bakımından önemlidir. Bu çözüm önerilerini genel olarak; müdahalenin men'i talebine yönelim, kullanma fonksiyonu ve ücretlendirilebilirlik, haksız fiil hukukuna yönelim ve hesaplaşma yetkisi olarak sınıflandırmak mümkündür.

aa) Müdahalenin Men'i Talebine Yönelim

Zenginleşenin mal edinimi başka bir kişinin hukuki menfaatleri aracılığıyla gerçekleşmişse, müdahaleden doğan zenginleşme söz konusudur[1054]. Bir kişinin hukuki menfaatinden bahsedebilmek için hukuk sisteminin bu kişiye mülkün kullanımını belirleme ve mülke erişime karşı kendini savunma imkanı vermesi gerekmektedir. Hukuk sistemi, söz konusu hukuki menfaatin sahibine müdahalenin men'i hakkı tanıyorsa durumun böyle olduğu söylenebilir[1055]. Bu çözümün pratik sonucu, zenginleşme taleplerinin hem haksız rekabet hukukunun ve diğer koruyucu kanunların ihlali durumunda hem de genel kişilik hakkının ihlali durumunda yetki içeriği görüşünün uygulanabilmesidir[1056]. Bu çözüm, müdahalenin men'i talebine odaklanarak hukuka aykırılık görüşüne çok yaklaştığı için eleştirilmektedir[1057].

[1053] Doktrinde bir görüşe göre; yetki içeriği görüşünün savunucuları bu sorunu, bazı durumlarda münferit olay bazında çözmeye çalışmaktadır. **Larenz/ Canaris,** s. 170.

[1054] **Reeb,** s. 36 vd.; **Koppensteiner/Kramer,** s. 94 vd.

[1055] **Kleinheyer**, *"Rechtsgutsverwendung"*, s. 475; **Buck- Heeb,** Erman BGB § 812, Nr. 66.

[1056] **Buck- Heeb,** Erman BGB § 812, Nr. 66; **Kleinheyer**, *"Rechtsgutsverwendung"*, s. 475 vd.

[1057] **Lieb,** MüKo BGB, § 812, Nr. 248.

bb) Kullanma Fonksiyonu ve Ücretlendirilebilirlik Kriterine Yönelim

Yetki içeriğinin belirlenmesinde temel sorun, korunan hukuki durumun davacıya bir kullanım işlevi sağlayıp sağlamadığıdır. Bu da zenginleşenin, davacı için belirli bir maddi değeri olan hukuki durumlara müdahale ettiği anlamına gelmektedir. Davacının (iade alacaklısı), mülkiyet hakkının ihlal edilmesi durumunda müdahaleden doğan zenginleşmenin meydana geldiği açıktır. Alacaklı sadece mülkiyet hukuku açısından etkilenmişse, borçlunun belirli bir ediniminin alacaklının aleyhine elde edildiği kabulü anlaşılabilirdir ve haklıdır[1058]. Kullanım işlevi olan hukuki durumlara bu anlamda müdahale edilip edilmediği, kural olarak, davacının sadece müdahale nedeniyle genel tasarruf özgürlüğünün zedelenip zedelenmediğine değil, aynı zamanda ödeme karşılığında hukuki durumu veya ondan kaynaklanan menfaatleri elden çıkarma olasılığının da zedelenip zedelenmediğine göre belirlenmektedir[1059]. Söz gelimi, bir kişinin kendi fotoğrafı üzerinde kullanım hakkı vardır. Ancak bu kişinin rızası olmaksızın fotoğrafı kullanılmaktadır. Bu durumunda fotoğraf sahibinin fotoğrafın kullanılması suretiyle bir ücret elde edebilip edemeyeceği önem taşır. Bu çözüm önerisini getirenlere göre; böyle bir ücret elde etme olasılığı yoksa yetki içeriğinin ihlal edildiğinden bahsedilemez. Ancak ücret elde etme olasılığı varsa yetki içeriğinin ihlal edildiği söylenebilir. Davacının bu tür kullanım veya faydalanma imkanlarını zaten gerçekleştirme niyetinde olup olmadığı önemli değildir[1060].

cc) Haksız Fiil Hukukuna Yönelim

Yetki içeriği görüşü, hangi durumların yetki içeriğine sahip olduğu ve bunun sınırlarının nereye kadar uzandığı gibi zorlu sorularla karşı karşıyadır. Bu çözüme göre; bir

---

[1058] **Schwab,** MüKo BGB, § 812, Nr. 300.

[1059] **Ullmann,** Eike, *"Die Verschuldenshaftung und die Bereicherungshaftung des Verletzers im gewerblichen Rechtsschutz und Urheberrecht"*, GRUR 1978, Heft 11, s. 619. Doktrinde bir görüşe göre; malikin ücret karşılığında malın içeriği ve kullanımı üzerinde tasarrufta bulunma imkânı, bir hukuki varlığın mutlak yetki içeriğine ilişkin önemli bir gösterge sağlar. Ancak ücretlendirilebilirlik kriterinin tek kriter olarak kullanılması yerinde değildir. **Buck- Heeb,** Erman BGB § 812, Nr. 66.

[1060] **Kleinheyer**, *"Rechtsgutsverwendung"*, s. 476; **Buck- Heeb,** Erman BGB § 812, Nr. 68. Alman Federal Mahkemesi genel kişilik hakkı ile ilgili olarak daha önceki içtihadını terk etmiştir. BGHZ 26, 349 (353) = NJW 1958, 827- *"Herrenreiterfall"*. Yeni uygulamaya göre; bir fotoğrafın, sahibinin rızası olmaksızın usulsüz olarak yayımlanması halinde, fotoğrafın bulunduğu yerdeki geçerli olan uygulamaya göre izin verilmesi halinde ödenmesi gereken ücret tutarında bir zenginleşme talebi söz konusu olabilir. BGHZ 20, 345 (355) = NJW 1956, 1554 - *"Paul-Dahlke-Fall"*.

hukuki durumun hak sahibine müdahaleden doğan zenginleşme sağlayabilmesi için hukuki menfaatin, haksız fiil korumasından yararlanması gerekmektedir[1061]. Buna göre; yetki içeriği görüşü, hukuka aykırılık görüşünü temel alır. Burada yetki içeriği, haksız fiil koruması yoluyla belirlenmelidir. Çünkü haksız fiil hukuku, tam da eldeki sorun olan bir malın belirli bir kişiye tahsis edilip edilmediği ve ne ölçüde tahsis edildiği sorusuna karar vermek için özel bir kanuni düzenleme içermektedir. Ancak zenginleşme hukuku bakımından yetki içeriği ve haksız fiil koruması arasında uygunluk arayan bu çözüm herhangi bir fayda sağlamayacağı gerekçesiyle eleştirilmektedir[1062].

dd) Hesaplaşma Yetkisine Yönelim

Hesaplaşma yetkisi çözümü öneren görüş; elde edilen menfaat karşılığında bir sözleşme akdetmeye ve bunun hesabını vermeye kimin yetkili olduğuna dayanan *"diğer sebepsiz zenginleşme durumu (other conditio sine qua non)"* kavramını ortaya atmaktadır[1063]. Bu çözüm, bir kimsenin hakkı olmayan bir menfaati elde etmiş olmasına dayanan zenginleşme talebini, diğer pek çok talepten ayırmaktadır. Bu durumda karşılaşılan zorluk, hesaplaşma hakkını değerlendirmek için hangi kriterlerin kullanılacağını belirlemektir. Bu nedenle, hesaplaşma hakkı çözümüne başvurulması, yetki içeriği görüşünün yerine değil, ona ek olarak önerilmektedir[1064]. Hesaplaşma yetkisi, söz gelimi, meşhur hava yolculuğu davasını[1065] sebepsiz zenginleşme hukuku açısından kategorize etmeyi mümkün kılacak bir durumdadır. Kaçak yolcu, havayolu şirketinin ücretlendirme yetkisine sahip olduğu bir hizmetten kendi isteği doğrultusunda yararlanmaktadır. Burada yetki içeriği görüşü bu olayı sınıflandırmada zorluk yaşamaktadır. Dolayısıyla, kaçak yolcunun havayolu şirketinin malları üzerinde kontrol sahibi olduğu iddiası eksik kalmaktadır[1066]. Bunun nedeni kaçak yolcunun sadece uçağı değil, aynı zamanda havayolu

---

[1061] **Larenz/ Canaris,** s. 170.

[1062] **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 302.

[1063] **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 304'ten naklen **Schall,** Alexander, Leistungskondiktion und 'Sonstige Kondiktion' auf der Grundlage des einheitlichen gesetzlichen Kondiktionsprinzips, München 2003, s. 76 vd.

[1064] **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 304.

[1065] BGHZ 55, 128.

[1066] **Wolf,** Bereicherungsausgleich bei Eingriffen, s. 91.

şirketinin hizmetlerini, pilotun ve uçaktaki personelin hizmetlerini kendi amaçları doğrultusunda kullanmış olmasıdır. Yetki içeriği görüşü tüm ekonomik varlıklara (işgücü dahil) müdahale edilmesi durumunda uygulanırsa bu tür durumlara çözüm üretebilir[1067]. Bu görüşün geliştirilmesinde İBK m. 62/1'de yer alan *"başkasının malvarlığından zenginleşen"* ifadesi etkili olmuştur. İBK da yalnızca malvarlığından zenginleşme ifade edilmiş emekten zenginleşmeye ilişkin bir ifade yer almamıştır. Ancak TBK m. 77/1'de zaten *"başkasının malvarlığından ya da emeğinden zenginleşen"* şeklinde geçen ifade zenginleşmenin hem malvarlığında hem de emeğinden meydana gelebileceğini açıkça ortaya koymuştur.

Yine örneğin eğer bir kişi, bir başkasının bir sanayi veya ticaret fuarı organizasyonu için kiraladığı bir alanda, organizatörün rızası olmaksızın kendi hizmetleri için el ilanları dağıtırsa, müdahaleden doğan zenginleşme durumu ortaya çıkmaktadır. Bununla ilgili olarak Düsseldorf Bölgesel Yüksek Mahkemesi, ihlali gerçekleştiren kişinin, organizatörün kiraladığı yerden ticari olarak yararlanma hakkına müdahale ettiğini belirtmektedir[1068]. Mahkeme böylece, müdahalenin amacının fuar organizatörünün söz konusu yere sahip olma hakkı değil, organizatörün bu yerde sunduğu hizmet olduğunu belirtmektedir. Reklam broşürlerinin dağıtımını, önemli miktarda insan trafiğinin olduğu fuarda yapmak, müdahale edenin öncelikle aklına gelen seçenek olmaktadır. Zira bu insan yoğunluğu, müdahale edenin reklam amacını gerçekleştirmesi bakımından önem arz etmektedir. Dolayısıyla müdahale konusu, burada da fiziksel olmayan bir avantaj olmuştur. Doktrinde *"Diğer sebepsiz zenginleşme durumu"* kavramının, bu müdahale senaryosunu ele almanın en tutarlı yolu olduğu ifade edilmektedir[1069]. Ancak bu görüşe göre, hesaplaşma hakkı kriterini bütünüyle yetki içeriği görüşü ile değiştirmek uygun değildir. Daha ziyade bu kriter, yetki içeriği görüşünün ihtiyaçları karşılayamadığı durumlarda tarafların belirlenmesi için ek bir yol sunmaktadır.

[1067] **Jahn,** s. 175 vd.

[1068] OLG Düsseldorf BeckRS 2016, 9773 Rn. 21., kararın değerlendirmesi için bkz. **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 304.

[1069] **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 304.

f) Yetki İçeriği Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler

Yetki içeriği görüşüne yöneltilen eleştirilerden biri; hangi hakların yetki içeriğine sahip olduğunun ve bunun sınırlarının somut bir şekilde belirlenememesine yöneliktir. Görüşü destekleyenlerin bu sorunun çözümü için önerdikleri 'hukuk uygulayıcısının daha sonra ortaya çıkabilecek durumları yorumlayarak değerlendirmesi' yolu boş bir formül olarak değerlendirilmektedir[1070]. Ayrıca, durumların hukuka aykırı ya da hukuka uygun olarak nitelendirilmesinin yanlış olduğu, sadece eylemlerin bu şekilde nitelendirilebileceği ifade edilmektedir[1071].

Başka bir eleştiri ise yetki içeriğinin ücretlendirilebilirlik kriterine ilişkindir. Ücretlendirilebilirlik kriterine göre, tahsis edilmiş bir kullanım hakkının sebepsiz zenginleşme oluşturabilmesi için söz konusu hakkın bir ücret karşılığında elden çıkarılabilir olması gerekmektedir. Bu kriter, müdahaleden doğan zenginleşmenin sınırlı bir uygulama alanına sahip olmasına yol açabilir. Nitekim münhasıran tahsis edilmiş bir kullanım hakkından yararlanma, bir sebepsiz zenginleşme oluşturmazken; hak sahibi kişinin ücret karşılığında elden çıkarabileceği münhasıran tahsis edilmiş bir kullanım imkanından yararlanma, sebepsiz zenginleşmeye temel oluşturmaktadır[1072]. Tam bu noktada pazarlanabilirliğine bakılmaksızın münhasır bir hak oluşturan müdahalenin men'i talebinden bir ücret karşılığında feragat edilebileceği hususu eleştirilmektedir. Yine her münhasır hakkın kendiliğinden pazarlanabilir bir kullanım seçeneğine sahip olduğunun kabulü de eleştirilmektedir. Zira izin veya onayın ücretlendirilebilir olması, sadece münhasır bir hakkın tanınmasının ekonomik etkisidir.

[1070] **Reeb,** s. 35- 36; **Kleinheyer**, *"Rechtsgutsverwendung"*, s. 472- 473.

[1071] **Jenny,** s. 199.

[1072] Ücretlendirilebilirlik (Marktgängigkeit- Kommerzialisierbarkeit- pazarlanabilirlik) kriteri bakımından eleştiri için bkz. **Larenz/ Canaris,** s. 172.

g) Yetki İçeriği Görüşüne Yöneltilen Eleştirilerin Çürütülmesi

Yetki içeriği görüşüne yöneltilen en temel eleştiri, sınırların belirsizliğidir. Esasen söz konusu belirsizlik içi doldurulması gereken bir meseledir. Burada sınırlar, ilgili normun koruma amacıyla belirlenebilmektedir. Söz gelimi, İsviçre Telif Hakkı Kanunu'nun 10. maddesine göre, sübjektif anlamda telif hakkı; eser sahibine çoğaltma, dağıtma, sergileme, icra etme gibi haklar verir. Düzenleme, üçüncü bir kişi tarafından gerçekleştirilen belirli bir eylemin aslında eser sahibine ait olup olmadığı, üçüncü kişinin bu madde kapsamında yetki sahibi olup olmadığı ve dolayısıyla bir telif hakkı ihlali yapılıp yapılmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. Bu durum, fikri mülkiyet hukukunda hukuka aykırılık ve yetki içeriği görüşleri arasında pratikte neredeyse hiçbir fark olmadığını göstermektedir[1073]. Ancak özellikle haksız rekabet hukukunda veya genel kişilik haklarında farklı görüşler aynı sonuçları doğurmamaktadır[1074].

Aslında, yetki içeriği kavramı büyük ölçüde yoruma muhtaçtır. Doktrinde bir görüşe göre; bu husus yetki içeriği görüşüne karşı bir eleştiri değildir. Aksine, bu görüşü savunanlar için yetki içeriğini belirlemeye yönelik kesin kriterler geliştirmeleri gerektiği anlamında bir meydan okuma olarak değerlendirilebilir[1075].

Ayrıca yetki içeriği görüşünde eleştirilen sınırların eksikliği durumu, bu teoriye bağlanamaz. Söz konusu sınırların eksikliği, tartışmalı olan malvarlığı tahsisinin (Güterzuordnung[1076]) bir sonucudur. Burada hukuki menfaatlerin korunmasına ilişkin kapsamın genişletilmesi ve genel hareket özgürlüğünün değerlendirilmesi söz konusudur. Müdahaleden doğan zenginleşmenin uygulama alanına ilişkin belirsizlik, malvarlığı tahsisine ilişkin hukuktan, yasal bir menfaatin mevcut olup olmadığı sorusundan kaynaklanmaktadır[1077]. Müdahaleden doğan zenginleşmenin kapsamının, yetki içeriğinin

---

[1073] **Enzinger,** Michael, *"Die Eingriffskondiktion als Rechtsbehelf im gewerblichen Rechtsschutz",* GRUR, 1997, Heft 2, s. 98.

[1074] **Jenny**, Nr. 363, s. 201; **Enzinger,** s. 98.

[1075] **Schwab,** MüKo BGB § 812, Nr. 296; **Reeb,** s. 35.

[1076] Doktrinde bir görüşe göre; malvarlığı tahsisi (Güterzuordnung) kavramı, devretme (Übertragung), kullanma (Verwendung), hakim olma (Beherrschung) kavramlarını içeren üst kavram olarak kullanılmaktadır. **Layr,** Angelika K., Funktionale Äquivalenz digitaler Rechtsgeschäfte, Zürich-Genf 2024, s. 138.

[1077] **Jenny,** Nr. 364, s. 201.

kapsamıyla bir ilgisi yoktur. Müdahaleden doğan zenginleşmenin kapsamına ilişkin sorunun çözümü, çok sayıda hususun genel bir bakış açısıyla ele alınmasını gerektirir[1078].

Yetki içeriği görüşüne yöneltilen diğer bir eleştirinin temelinde ise ücretlendirilebilirlik kriteri vardır. Ancak yetki içeriği görüşünde, hak sahibinin ihlal edilen kullanım ve faydalanma imkânını ücret karşılığında bırakabilip bırakamayacağının bir önemi yoktur. Objektif yaklaşım[1079], söz konusu durumdaki çözümün önünü açmaktadır. Çünkü objektif yaklaşım; sebepsiz zenginleşme konusunun, mutlaka bir malvarlığı değerine sahip olmayı gerektirmediğini, burada bir şeyin edinilmiş olmasının yeterli olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece, ekonomik değeri olmayan mektuplar veya fotoğraflar sebepsiz zenginleşme üzerinden talep edilebilmektedir[1080]. Sebepsiz zenginleşmede iade borcunun kapsamı söz konusu olduğunda bu, iade borçlusunun malvarlığındaki değişim durumuna bağlı olabilir, ancak bu bir zorunluluk değildir[1081].

İade borçlusunun malvarlığındaki değişim, edinilen şeyin artık mevcut olmaması durumunda TBK m. 79 kapsamında önem arz edebilmektedir. Dolayısıyla, ücretlendirilebilirlik kriteri, zenginleşmenin denkleştirilmesinde iade borçlusunun malvarlığındaki değişim durumunun öncelikle önemli olduğu gerçeğiyle çelişmektedir. Söz gelimi; ekonomik değeri olmayan bir mektubun, iade alacaklısının malvarlığında da hiçbir değeri yoktur, ancak bu yine de talep edilebilmektedir. Burada zenginleşmenin konusu (TBK m. 77) ile geri vermenin kapsamı (TBK m. 79) birbirine karıştırılmaktadır. Zira bir hukuki varlığın pazarlanabilirliği, piyasa değerinin belirlenmesi, hukuki sonuç bakımından önem arz

---

[1078] **Koppensteiner/ Kramer,** s. 79.

[1079] Jenny'e göre; sebepsiz zenginleşmeye ilişkin normların amacı, haksız olarak iktisap edilenin geri verilmesidir. ücretlendirilebilirlik yaklaşımının iade işleviyle bağdaştırılamayacağı şu basit örnekten de görülebilir: Bir kişi, kendi başına hiçbir malvarlığı değeri olmayan sıradan bir mektubu haksız bir şekilde ele geçirir. Bu durumda, zenginleşmenin sadece objektif bir yönü bulunmaktadır. Buna göre zenginleşme sadece iade borçlusunun malvarlığı üzerindeki etkilerde değil, elde edilen şeyde bulunmaktadır. Lüks bir seyahatten izinsiz yararlanılması örneğinde de meydana gelen masraflara ilişkin argüman daha ileri gitmez. Çünkü malvarlığındaki artış yalnızca olayların olağan akışı içinde yapılması gereken veya normal şartlarda yapılmış olan masraflarla ilgili olduğu ölçüde kabul edilir. Bu durum, müdahalede bulunanın olağandışı masraflar yapması halinde sorumlu olmayacağı şeklinde endişe verici bir sonuca yol açmıştır. Böylece müdahale eden, olası her türlü olağandışı harcamayı yaparak bir zenginleşme durumunu önleyebilecektir. **Jenny,** Nr. 460, s. 247- 248.

[1080] **Jenny,** Nr. 366, s. 202.

[1081] Bkz. TBK m. 79/1; Art. 64 OR; § 818 Abs. 3 BGB.

eder[1082]. Hukuki menfaat ticarileştirilemiyorsa, yani piyasa değeri yoksa, iade borçlusunun niteliği gereği aynen iade edemeyeceği gayri maddi malın kullanımı için herhangi bir bedel ödemeyecektir[1083]. Bu bağlamda aleyhinde zenginleşilen tarafın kullanma ve yararlanma imkanını gerçekleştirmeyi amaçlayıp amaçlamadığı da önemsiz olmaktadır[1084]. Zenginleşen taraf, zaten karşı tarafın hukuki menfaatini kullanmış olması nedeniyle zenginleşmiştir[1085].

D. UYGULAMADAKİ DURUM

1. İsviçre Uygulamasındaki Durum

İsviçre Federal Mahkemesi kararlarında sebepsiz zenginleşme hukuku, sıklıkla yer almasa da düzenli olarak kendine yer bulmuştur[1086]. İsviçre Federal Mahkemesi'nin içtihadına göre, sebepsiz zenginleşmenin özel hukuk sistemindeki amacı ve işlevi, maddi hukukla çelişen zenginleşmeyi, yani 'sebepsiz' olan zenginleşmeyi düzeltmektir. Eğer bir kişi kendisine borçlu olunmayan bir edim elde ederse, bu edim sebepsizdir. Bu tür durumlarda yapılan ödeme, hukuk sisteminin nihai amacına, maddi adalete uygun olmadığı için, iade talebinde bulunarak ödemenin etkisini düzeltmek hukuk sisteminin görevidir. Sebepsiz zenginleşme hukukunun bu anlayışı göz önünde bulundurularak, İsviçre Federal Mahkemesi, 1990'ların başına kadar sebepsiz zenginleşme talebinin şartlarını, sebepsiz zenginleşme talepleri alanına önemli ölçüde hakim olan klasik doktrine göre ve hakkaniyet odaklı bir şekilde belirlemiştir[1087].

İsviçre Federal Mahkemesi'nin hakkaniyet odaklı uygulaması, mahkemenin kararlarında uzunca bir süre sürdürülmüştür[1088]. İsviçre Federal Mahkemesi'nin bir kararına

---

[1082] Ayrıntılı bilgi için bkz. **Ebert,** s. 86; **Loewenheim,** s. 121.

[1083] **Jenny,** Nr. 368, s. 203.

[1084] **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 57. 10.

[1085] **Jenny,** Nr. 368, s. 203; **Lieb,** MüKo BGB, § 812, Nr. 360.

[1086] **Voser,** s. 168. Örnek Alman Federal Mahkemesi kararları için bkz. BGHZ 111, 308, 312; BGHZ 55, 128, 134; BGHZ 36, 232, 234 f.; BGH, WM 1978, 708, 711.

[1087] BGE 64 II 121 E.5f; BGE 129 III 646 E.3.2; BGE 73 II 108; BGE 70 II 117 E.1; BGE 40 II 249 E.5.

[1088] BGE 73 II 108, 109; BGE 82 II 430, 440; BGE 70 II 117, 122 f; BGE 70 II 271, 274.

göre[1089], talep edilen bir borcun üçüncü bir kişi tarafından yerine getirilmesi durumunda kimin fakirleşmiş sayılacağı, soyut bir kurala bağlı kalmaksızın, somut olayın şartlarına göre belirlenmelidir. Zenginleşme davasının amacı, hukuk sistemine ve hakkaniyete aykırı olan ve artık başka hukuki yollarla düzeltilemeyecek bir durumu ortadan kaldırmaktır. Kimin fakirleşeceğine ilişkin kararın somut olayın şartlarına göre verilmesi, bu amaca ve zenginleşmenin hukuki niteliğine uygundur. İBK m. 62 (TBK m. 77) hakime bu konuda tam özgürlük vermektedir.

Fakirleşme şartına ilişkin doktrinin klasik görüşü, İsviçre Federal Mahkemesi'nin bu konuda öncü karar statüsünde olan 1973 tarihli kararında açıkça ortaya konmaktadır[1090]. 1991 gibi daha yakın bir tarihte, doktrin, fakirleşme şartının aranmaması gerektiğine ilişkin değişimden çoktan etkilenmişken; İsviçre Federal Mahkemesi, fakirleşme şartının aranması gerektiğine ilişkin içtihadını yinelemiştir[1091].

Sebepsiz zenginleşme hukuku bakımından İsviçre Federal Mahkemesi'nin eski uygulamaları, yanlış kararların olağandışı bir şekilde yoğunlaştığı gerekçesiyle doktrinde sıkça eleştirilmiştir[1092]. Genel olarak, zenginleşme hukukuna ilişkin bazı temel konularda doktrinin çoğunluğunun görüşleri ile İsviçre Federal Mahkemesi'nin uygulaması arasında bir tutarsızlık olduğu söylenebilirse de bu farklılık son yıllarda oldukça azalmıştır[1093].

Bununla birlikte İsviçre Federal Mahkemesi'nin sebepsiz zenginleşmede hakkaniyet odaklı uygulaması, 1991 yılı itibariyle kural odaklı uygulamaya dönüşmüştür[1094]. Federal Mahkeme *"Helikopter Davası (Helikopterfall)"*[1095] olarak bilinen davada verdiği kararda, zenginleşme hukukunun adil olmayan hukuki sonuçları düzeltmeye yönelik bir araç olarak

[1089] BGE 70 II 117 122f.
[1090] BGE 99 II 131, 146.
[1091] BGE 117 410.
[1092] **Bucher,** *"Wo stehen wir heute im Vertragsrecht?",* s. 331.
[1093] **Voser,** s. 168.
[1094] **Voser,** s. 170; **Jenny,** Nr. 349, s. 194.
[1095] BGE 117 II 404, 409.

kullanılmasına karşı çıkmıştır. Dolayısıyla İsviçre Federal Mahkemesi, sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade taleplerinde hakkaniyet fikrini terk etmiştir[1096].

1993 yılında, İsviçre Federal Mahkemesi'nin zenginleşme hukuku bağlamında fakirleşme şartına atıfta bulunmadan yalnızca zenginleşmeden bahsettiği iki kararı yayımlanmıştır[1097]. Bu kararlar, içtihat hukukunda fakirleşme şartından vazgeçildiğine yönelik bir değişiklik olarak yorumlanabilir[1098].

1999'da kanton mahkemesinin fakirleşme şartını aramayan ve son dönemlerde hakim olan doktrine atıfta bulunarak fakirleşme şartından vazgeçtiği bir kararının kaydedilmesinin ardından İsviçre Federal Mahkemesi 2003 yılında hâlâ istenen netliği sağlamayan bazı kararlar vermiştir[1099]. Bu kararlarda da fakirleşme kavramından bahsedilmemektedir. Burada daha ziyade, çok kişili ilişkiler bağlamında, zenginleşme talebi için doğrudan malvarlığı kaymasının gerekli olmadığı vurgulanmaktadır[1100].

İsviçre Federal Mahkemesi, uygulama alanı neredeyse aynı olan vekaletsiz iş görmeden doğan taleple bağlantılı olarak da hukuka aykırılık görüşünü veya yetki içeriği görüşünü açıkça benimsememiştir. Konuyla ilgili olarak İsviçre Federal Mahkemesi, 1913 yılında ev sahibinin kiracıya karşı vekaletsiz iş görme nedeniyle (yetkisiz alt kiralamaya ilişkin) açtığı davayı reddetmiştir[1101]. Mahkeme bu kararda; kiracının evi, ev sahibinin izni olmadan kiraya verdiği için yükümlülüğünü ihlal ettiğini kabul etmiş ve bu nedenle bir hak ihlali olduğunu vurgulamıştır. Ancak, kiracının izinsiz alt kiralamayla ev sahibinin

---

[1096] **Voser,** s. 171. Bu kararda İsviçre Federal Mahkemesi'nin hakkaniyet fikrine mesafesini koyduğuna ilişkin görüş için bkz. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 52.

[1097] BGE 119 II 43 Erw. 2b; BGE 119 II 437 S. 442.

[1098] Doktrinde bir görüşe göre bu yorum, sorunlu bir durum gibi görünmektedir. Bu görüşe göre; muhtemelen söz konusu davalarda fakirleşmenin varlığına ilişkin bir tartışma olmamıştır ve dolayısıyla bu da herhangi bir anlaşmazlığa yol açmamıştır. Ayrıca yine aynı görüşe göre; İsviçre Federal Mahkemesi açıkça fakirleşme şartından uzaklaşmamıştır. Görüş için bkz. **Bürgi- Wyss,** s. 110- 111.

[1099] BGE 129 III 422, 425; BGE 129 III 652.

[1100] Doktrinde bir görüşe göre; sebepsiz zenginleşme talebinin bir fakirleşmeyi gerektirip gerektirmediği sorusu, İsviçre Federal Mahkemesi'nin 1993 yılından bu yana ortaya koyduğu içtihatlar çerçevesinde artık net bir şekilde cevaplanamamaktadır. Bununla birlikte, İsviçre Federal Mahkemesi'nin klasik doktrinle uyumlu olan fakirleşme şartını aradığı daha önceki kararlarını hiçbir zaman açıkça reddetmediğini ifade etmek gerekir. **Bürgi- Wyss,** s. 112.

[1101] BGE 39 II 702 ff., 706.

malvarlığına müdahale etmediği, zira mülk üzerindeki yasal tasarruf yetkisinin kira sözleşmesinin akdedilmesiyle kiracıya devredildiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla mahkeme, burada bir vekaletsiz iş görmenin söz konusu olamayacağı gerekçesiyle davayı reddetmiştir. Mahkeme bu gerekçe ile yetki içeriği teorisine daha yakın görünmektedir[1102]. İsviçre Federal Mahkemesi tarafından 2000 yılında verilen başka bir kararda ise yetkisiz bir şekilde alt kiraya verme durumunda, ev sahibinin vekaletsiz iş görmeye ilişkin talebi kabul edilmiştir. Karara göre, kiracı, mülkü yalnızca ev sahibiyle sözleşmede kararlaştırıldığı şekilde kullanabilir; izinsiz alt kiraya verme, ev sahibinin yasal alanına bir ihlal teşkil etmektedir. Dolayısıyla kiracı, ev sahibinin mal varlığını ihlal etmektedir[1103]. Bu karara dayanarak İsviçre Federal Mahkemesinin her iki teoriye de aynı mesafede olduğu söylenebilir[1104].

İsviçre Federal Mahkemesi 2006 yılında verdiği bir kararında, başkasına ait bir gayrimenkulün izinsiz olarak kullanılması durumunda, malvarlığı kayması (fakirleşme) bulunmamasına rağmen, mal sahibine müdahaleden doğan zenginleşme kapsamında iade talebinde bulunma hakkı tanındığını belirtmiştir[1105].

Doktrinde bir görüşe göre; İsviçre Federal Mahkemesi'nin hukuka aykırılık veya yetki içeriği teorisini açıkça benimsememiş olması, diğer sebeplerin yanı sıra, yargılama konusu davalarda sonucun aynı olacağı gerçeğinden kaynaklanıyor olabilir[1106].

İsviçre Federal Mahkemesi 2006 tarihli bir kararında[1107]; bir patent sahibinin buluşunu kullanma konusunda münhasır hakka sahip olması nedeniyle kazancın iadesini talep etmek hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu karara göre; İsviçre Federal Mahkemesi daha önceki içtihadında iade yükümlülüğünün her halükarda bir vekaletsiz iş görmeye dayandığını (İBK m. 423/ TBK m. 530) ve iyi niyetin bu bakımdan bir etkisinin

---

[1102] **Jenny,** Nr. 369, s. 203.

[1103] BGE 126 III 69 ff. Daha yakın tarihli BGE 129 III 422 ff., 425 ve BGE 4C.101/2003 kararlarından da bu sonuca varılamaz. **Jenny,** Nr. 370, s. 203- 204.

[1104] **Jenny,** Nr. 370, s. 203.

[1105] BGE, I zivilrechtliche Abteilung 28.06.2006 4C.105/2006.

[1106] **Jenny,** Nr. 371, s. 204.

[1107] BGer 4C.290/2005 vom 12.04.2006, (*"Rohrschelle"*).

olmadığını vurgulamaktaydı[1108]. Ancak mahkeme, daha yakın tarihli kararlarında iyiniyet ve kötüniyet ayrımı yapmaktadır. Bu kararlara göre; mutlak hakları ihlal edilen kişinin elde ettiği kazancın iadesini talep etmesi; sadece kötüniyet durumunda vekaletsiz iş görmeye dayanırken, iyiniyet durumunda sebepsiz zenginleşmeye dayanmalıdır[1109]. İade borçlusunun bir başkasının aleyhine elde ettiği zenginleşme her halükarda İBK m. 62/1 (TBK m. 77/1) uyarınca sebepsiz zenginleşme hükümlerince iade edilmelidir.

Doktrinde bir görüşe göre İsviçre Federal Mahkemesi'nin 2006 tarihli söz konusu kararında[1110], esasen mevcut mülkiyet durumunun dikkate alınması gerektiğini ve hukuk sisteminin bir malı veya hakkı ve bunun münhasır olarak kullanımını sadece hak sahibi tarafa verip vermediği sorusunun sorulması gerektiğini belirten yetki içeriği (tahsis) teorisini kabul etmektedir[1111]. Fikri mülkiyet hakları gibi mutlak haklar, kuşkusuz yetki içeriğine sahiptir. Bir patentin tahsis içeriği, hak sahibinin patenti ticari olarak kullanma konusunda münhasır hakka sahip olması anlamına gelmektedir. İsviçre Federal Mahkemesi'nin bu kararında yetki içeriği teorisine gönderme yapıldığı kabul edilmelidir. Nitekim bu kabul için geçerli bir neden bulunmaktadır. Bu görüşe göre söz konusu neden, sadece tahsis teorisinin bir kişinin sahip olduğu malvarlığı değeri ile izinsiz olarak elde ettiği malvarlığı değeri arasında ayrım yapmakta işlevsel olarak kullanılabilmesidir[1112]. Dolayısıyla yalnızca tahsis teorisi kullanılarak yapılabilen bu önemli ayrımlar, genel hüküm teorisi veya hukuka aykırılık teorisi kullanılarak yapılamaz.

Edim zinciri söz konusu olduğunda, İsviçre Federal Mahkemesi, zenginleşme alacaklısının zenginleşen tarafa karşı doğrudan talepte bulunmasına doktrindeki görüşlerin paralelinde çeşitli gerekçelerle karşı çıkmıştır[1113]. İsviçre Federal Mahkemesi'nin çok kişili ilişkiler bağlamında son derece muğlak kararlar verdiğini belirtmek gerekir[1114].

[1108] BGE 97 II 169 E. 3a s. 178.

[1109] BGE 129 III 422 E. 4 s. 425.

[1110] *"Rohrschelle"* kararı olarak bilinen karar için bkz. BGer 4C.290/2005 vom 12.04.2006.

[1111] **Kohler,** Patrick, *"Gewinnherausgabe bei Patentrechtsverletzungen Bemerkungen zur Entscheidung "Rohrschelle"- Bundesgericht vom 12. April 2006"*, Zeitschrift für Immaterialgüter-, Informations- und Wettbewerbsrecht, 2006, s. 816.

[1112] **Kohler,** s. 816.

[1113] BGE 87 II 18.

[1114] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 52.

Hukuki ilişkiye dahil olan kişilerin kolayca tespit edilemediği çok kişili ilişkilerde zenginleşme hukuku taleplerinin değerlendirilmesinde belirli zorluklar ortaya çıkmaktadır. Klasik görüşün sebepsiz zenginleşmede aradığı şartlar, özellikle de doğrudan malvarlığı kayması şartı, bu tür durumlarda ortaya çıkan sorunları çözmek için elverişli değildir[1115]. İsviçre Federal Mahkemesi'nin içtihadı, havale bağlamında hukuki muamelelerin ve haklı beklentilerin korunmasına işaret etmektedir[1116]. Bu bağlamda mahkeme, parasız ödeme işlemlerinin sorunsuz işlemesindeki kamu menfaatini gözetmektedir. Bunun sonucu olarak da hiç kimsenin, üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı hukuki ilişkilerden kaynaklanan riskleri kabul etmek zorunda olmadığını belirtmektedir. Mahkeme bu görüşü nedeniyle, genellikle edim ilişkisine dahil olan taraflar arasında havale söz konusu olduğunda, genel kabulünün aksine, istisnai olarak havale edilen kişinin havale alıcısına karşı doğrudan bir talepte bulunmasına cevaz vermektedir[1117].

2. Almanya Uygulamasındaki Durum

Alman Federal Mahkemesi kararlarında sebepsiz zenginleşmede yetki içeriği görüşünün kabul edildiği açıktır[1118]. Mahkeme pek çok kararında yetki içeriğine ilişkin kabulünü yinelemektedir. Federal mahkemenin bir kararına göre[1119]; fikri mülkiyet haklarının ihlali, hak sahibine münhasıran tasarruf etmesi için tahsis edilen bir hukuki konumun ihlali anlamına gelmektedir. Bu nedenle, edim dışı zenginleşme durumunda hukuki konumun yetki içeriği, edimden doğan zenginleşme durumunda edim ilişkisinin yerini

---

[1115] Doktrinde bir görüşe göre; kamu alanının ve haklı beklentilerin korunmasına ilişkin hususlar zenginleşmeden doğan iade talebinin oluşturulması için belirleyicidir. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 58.

[1116] BGE 121 III 109 E. 4a; BGE 117 II 404 E. 3b; BGE 116 II 689 E. 3b/aa.

[1117] İsviçre Federal Mahkemesi, yalnızca kendisine havale yapılan kişi tarafından havale alıcısına yapılan ödemenin hatalı olduğu durumlarda farklı bir yaklaşım benimsemektedir. BGE 117 II 404 E. 3a.

[1118] **Wendehorst,** BeckOK BGB § 812, Nr. 123- 124; BGHZ 82, 299 (306); BGHZ 99, 385 (387); BGHZ 107, 117 (120 f.); BGH NJW 2013, 781.

[1119] BGHZ, 82, 299 ff., 306. Alman Federal Mahkemesinin verdiği bazı kararlarında yetki içeriğine sahip hukuki durumlara örnekler: Faydalı modeller ve patentler için bkz. BGHZ 68, 99; 82, 306; buluş hakkı için bkz. BGHZ 185, 346. Genel kişilik hakkının tezahürleri için bkz. BGH NJW 1992, 2085; NJW 2009, 3032 ve NJW 2021, 1303; NJW 1981, 77; NJW 2008, 3782. Kişiliğin ölümden sonra korunması ile ilgili karar için bkz. BGHZ 143, 219 vd., BGH NJW 2012, 1729. Telif hakkı için bkz. BGHZ 5, 123. Kararlar ve ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Stadler,** Jauernig BGB, § 812 Nr. 55.

almaktadır. Malların tahsisi ilkesine göre, müdahalede bulunan, başkasının korunan hukuki alanına hukuka aykırı bir şekilde girerek elde ettiği şeyi iade etmelidir.

Bununla birlikte, Alman Federal Mahkemesi'nin yetki içeriği görüşünü benimsediğini beyan etmesine rağmen, başka bir kişinin hak alanına yapılan müdahalenin hukuka aykırılığına atıfta bulunması tam olarak tutarlı değildir. Doktrinde bir görüşe göre; mahkeme, hukuka aykırılık açıklamasından vazgeçebilir[1120]. Zira yetki içeriği görüşünde bir eylemin hukuka aykırılığı değil hukuka aykırı sonucu söz konusudur[1121].

Alman Federal Mahkemesi, verdiği başka bir kararında yetki içeriğinden açıkça bahsetmektedir[1122]. Buna göre; Alman Medeni Kanununun 812. maddesinin 1. fıkrasının 1. cümlesi uyarınca, sebepsiz zenginleşme alacaklısının edimi yoluyla veya başka bir şekilde onun aleyhine olarak sebepsiz zenginleşme borçlusunun edindiği şey elde edilmiş sayılır. Tüm hak ihlallerinde olduğu gibi, mülkiyet hakkı ihlallerinde de sebepsiz zenginleşme sorumluluğu, hukuk sistemine göre bir hak sahibine münhasıran tasarruf etmesi için tahsis edilen bir hukuki konumun ihlal edilmesinden kaynaklanır. Edim dışı zenginleşme durumunda hukuki durumun yetki içeriği, edimden doğan zenginleşme durumunda zenginleşmenin iade alacaklısının bir ediminden kaynaklanması şartının yerini almaktadır. Malvarlığının tahsisi ilkesine göre, ihlalde bulunan kişi, başkasının korunan hukuk alanına hukuka aykırı bir şekilde müdahale ederek elde ettiği şeyi iade etmelidir.

Alman Federal Mahkemesi başka bir kararında, yetki içeriğine değinmektedir[1123]. Buna göre; eğer ihlal edilen konum bir yetki içeriğine sahip değilse veya müdahale sonucunda etkilenmemişse, bir müdahaleden doğan zenginleşme durumu söz konusu değildir. Yine başka bir karara göre[1124]; sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesi için borçlu, alacaklının izni olmaksızın yararlanma hakkı kendisine geçmeyecek olan korunan bir hukuki pozisyonu ihlal etmelidir. Burada söz konusu olan ekonomik kullanımı alacaklıya ait

---

[1120] **Jenny,** Nr. 371, s. 204; **Koppensteiner/Kramer,** s. 75.
[1121] **Reeb,** s. 35.
[1122] BGH 24.11.1981, Az.: X ZR 7/80 *"Kunststoffhohlprofil II"*.
[1123] BGHZ 107, 117, 120.
[1124] BGHZ 131, 267.

olan bir hukuki değerin yetki içeriğine müdahaledir. Bu nedenle, ev sahibinin izinsiz alt kiralamadan dolayı kiracıya karşı talepte bulunma hakkı yoktur. Ev sahibinin kendisi de aynı şekilde alt kiralamayı yapma hakkına sahip değildir[1125].

Kişinin kendi imajını reklam amaçlı kullanıma sunup sunmayacağına ve ne şekilde sunacağına ilişkin kararı, kişilik hakkının temel bir bileşenidir[1126]. Bu nedenle, bir görüntünün reklam amacıyla izinsiz bir şekilde ticari olarak kullanılması, kişinin kendi görüntüsü üzerindeki kişilik hakkının yetki içeriğine bir müdahale teşkil eder. Burada hem tazminat talebi hem de sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi söz konusu olur[1127]. Ancak basının kamuoyunu ilgilendiren olaylar hakkında haber yapması halinde söz konusu kişi, habere konu olan ve daha önceden kamuoyunca tanınmamış bir kişiyse durum farklıdır. Burada bu kişinin kendi görüntüsü üzerinde herhangi bir ticari menfaatinin olabileceği açık değilse yetki içeriğine bir müdahale söz konusu olmaz. Bu gibi durumlarda basın, hakkında haber yapılan kişinin ticari haklarından yararlanma yetkisini ihlal amacı gütmez. Aksine, basının habercilik menfaati ön plandadır. Haberde ilgili kişinin resmine yer verilerek tirajın artırılması yoluyla ek kazanç elde etme niyeti sadece yardımcı bir unsurdur. Bu gibi durumlarda görüntünün yayınlanması, ticari kullanım teşkil etmez[1128].

Alman Federal Mahkemesi'nin bir başka kararında yetki içeriği görüşü yine açıkça ele alınmaktadır. Buna göre; AMK m. 812/1 uyarınca bir zenginleşmeden doğan iade talebinin mevcudiyeti, hukuk sisteminin hak sahibine münhasıran tasarruf ve kullanım için tahsis etmiş olduğu bir hukuki pozisyonun ihlal edilmesine bağlıdır. Elde edilen maddi avantaj, ihlal edilen hukuki pozisyonun yetki içeriğine aykırı olmalıdır. Korunan hukuki pozisyonun yetki içeriği, hak sahibinin, hukuki değerin kullanımını, ekonomik olarak yararlanmak üzere, üçüncü bir kişiye bırakma yetkisine sahip olmasıyla ilgilidir. Bu nedenle,

---

[1125] **Medicius,** s. 346.

[1126] BGH NJW 2013, 793 =GRUR 2013, 196 = WRP 2013, 184 marjinal no. 15- Playboy am Sonntag, mwN.

[1127] BGH NJW 2013, 793 = GRUR 2013, 196 para. 42- Playboy am Sonntag, mwN; BGH 19.01.2021- VI ZR 125/20, (BGH: Unzulässige Nutzung eines Prominentenbildes als *„Klickköder"*-Clickbaiting, NJW 2021, 1306, Nr. 25- 33).

[1128] BGH NJW 2012, 1728 para. 28; BGH 19.01.2021- VI ZR 125/20, (BGH: Unzulässige Nutzung eines Prominentenbildes als *„Klickköder"*-Clickbaiting, NJW 2021, 1306, Nr. 25- 33).

AMK m. 812/1 uyarınca müdahaleden doğan zenginleşme, iade alacaklısının yetki içeriğinin iade borçlusu tarafından ihlal edilmesi suretiyle meydana gelir[1129].

3. Türkiye Uygulamasındaki Durum

Türk hukukundaki uygulamada, sebepsiz zenginleşmenin oluşmasında fakirleşme şartını arayan klasik görüş hakimdir. Zira Yargıtay, fakirleşme şartının gerekliliğini uzun zamandır kararlarında mütemadiyen dile getirmektedir. Yargıtay'ın sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartını aradığına ilişkin pek çok güncel kararı bulunmaktadır. Bu kararların çoğunda aynı ifadelerle fakirleşmenin aranması gerektiği belirtilmektedir. Uygulamadaki durumu açıkça ortaya koyabilmek adına Yargıtay kararlarında geçen ifadeleri aynen almayı uygun bulmaktayız.

2024 tarihli bir karara göre; *"Sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için; bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene dayanmaması gerekir. Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre; sebepsiz zenginleşme, geçerli olmayan veya gerçekleşmemiş ya da sona ermiş bir sebebe dayanması durumundan doğmuş olur"*[1130].

Başka bir karara göre; *"Sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için, bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene dayalı olması gerekir. İade borcunun kapsamını belirlemede öncelikle fakirleşme ve zenginleşme zamanının tespit edilmesi gerekir. Sebepsiz zenginleşme nedeniyle iade isteminde bulunabilmek için, bir tarafın mal varlığının diğer tarafın mal varlığı aleyhine çoğalması gerekir. Bu azalma ve*

[1129] BGH, 10.05.2012- I ZR 109/11 (BGH: Unbefugte Zweitverwertung einer nicht urheberrechtsschutzfähigen Planung durch den Architekten NJW 2013, 781). Benzer kararlar için bkz. BGHZ 107, 117 = NJW 1990, 52 = GRUR 1990, 221- "Forschungskosten"; BGHZ 192, 192 = NJW 1990, 52 = GRUR 1990, 221- "Forschungskosten"; BGHZ 192, 204 = NJW 2012, 2034 = GRUR 2012, 417 marjinal no. 40- "gewinn.de"; Benzer başka bir karar için bkz. BGH, Urteil vom 10. 1. 2013 – VII ZR 259/11.

[1130] Yargıtay 3. HD. E. 2023/1580, K. 2024/807, T. 27.02.2024, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

çoğalmanın, dava konusu taşınmazın davacı tarafından davalıya teslim edildiği tarihte gerçekleştiğinin kabulü zorunludur.[1131]*"*

Başka bir örnek karara göre, *"Sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene dayalı olmaması gerekir. Zenginleşen, başkasının malvarlığından veya emeğinden haklı bir sebep olmaksızın elde ettiği zenginleşmeyi geri vermek zorundadır. Bunun için de öncelikle iade borcunun kapsamı belirlenmeli, fakirleşme ve zenginleşme zamanı tespit edilmelidir… Bu doğrultuda yerleşen Yargıtay uygulamasına göre; davacının, taşınmaza yaptığını iddia ettiği iyileştirme giderlerini sebepsiz iktisap hükümleri uyarınca davalıdan isteyebilmesi için yaptığı giderlerin mal varlığından çıkmış ve davalı tarafın mal varlığına geçmiş olması şarttır.*[1132]*"*

Diğer bir karara göre, *"Sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için; bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene dayalı olmaması gerekir"*[1133].

Bir diğer karara göre, *"…borcun kaynağı olarak öngörülen sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için; bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun illiyet bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir haklı sebebe dayalı olmaması gerekmektedir. 22.02.1991 tarihli, 1990/1 E., 1991/1 K. sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme kararında vurgulandığı gibi, iade borcunun kapsamının belirlenmesinde öncelikle fakirleşme ve zenginleşme zamanının tespit edilmesi gerekir"*[1134].

Bir başka karara göre, *"Sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene dayalı olmaması gerekir.*

[1131] Yargıtay 3. HD. E. 2023/463, K. 2024/489, T. 06.02.2024, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).
[1132] Yargıtay 3. HD. E. 2022/8091, K. 2023/985, T. 05.04.2023, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).
[1133] Yargıtay 3. HD. E. 2020/9943, K. 2021/9278, T. 29.09.2021, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).
[1134] Yargıtay HGK. E. 2018/902, K. 2021/1555, T. 02.12.2021, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

Zenginleşen, başkasının malvarlığından veya emeğinden haklı bir sebep olmaksızın elde ettiği zenginleşmeyi geri vermek zorundadır. (TBK m.77/1) Bunun için de öncelikle iade borcunun kapsamı belirlenmeli, fakirleşme ve zenginleşme zamanı tespit edilmelidir"[1135].

Bir diğer karara göre, *"Sebepsiz zenginleşmeye dayalı olarak iade isteminde bulunulabilmesi için, bir tarafın malvarlığının diğer tarafın malvarlığı aleyhine çoğalması gerekir. Buna göre sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene dayalı olmaması gerekir. Zenginleşen, başkasının malvarlığından veya emeğinden haklı bir sebep olmaksızın elde ettiği zenginleşmeyi geri vermek zorundadır. (TBK m.77/1) Bunun için de öncelikle iade borcunun kapsamı belirlenmeli, fakirleşme ve zenginleşme zamanı tespit edilmelidir"*[1136].

Başka bir karara göre, *"Sebepsiz zenginleşmede bir tarafın mal varlığının diğer tarafın malvarlığı aleyhinde çoğalması gerekir. Yani zenginleşme fakirleşmenin karşılığı olmalıdır. Başka bir anlatımla aralarında illiyet bağı bulunmalıdır. İade borcunun kapsamını belirlemede öncelikle fakirleşme ve zenginleşme zamanının tespit edilmesi gerekir. Ekonomik yönden zenginleşmenin ve fakirleşmenin, taşınmazın suyunun satış suretiyle giderildiği anda gerçekleştiğinin kabulü gerekir"*[1137].

Diğer bir karara göre, *"Sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için; bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli bir nedene dayalı olmaması gerekir. Buna göre, davacı vekili temyiz dilekçesinde, davalı tarafından açılan meni müdahale davasının sonuçlanmış olmasına rağmen men kararının henüz infaz edilmediğini bu durumda da davacının zilyetliğinin halen devam ettiğini belirtmiş olmasına göre, dava konusu edilen taşınmazın halen davacı elinde olduğu ve davacı tarafından kullanıldığı bu nedenle davacının henüz fakirleşmesinden söz edilemeyeceği anlaşıldığından sebepsiz zenginleşme*

[1135] Yargıtay 3. HD. E. 2019/5242, K. 2020/1439, T. 19.02.2020, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).
[1136] Yargıtay 3. HD. E. 2018/5891, K. 2019/5519, T. 18.06.2019, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).
[1137] Yargıtay 3. HD. E. 2014/21810, K. 2015/18070, T. 16.11.2015, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

olgusunun henüz gerçekleşmediği nazara alınarak davanın reddine karar verilmesi gerekirken…"[1138].

Bir başka karara göre, *"Sebepsiz zenginleşmede bir tarafın mal varlığının diğer tarafın malvarlığı aleyhinde çoğalması gerekir. Yani zenginleşme fakirleşmenin karşılığı olmalıdır. Başka bir anlatımla aralarında illiyet bağı bulunmalıdır. İade borcunun kapsamını belirlemede öncelikle fakirleşme ve zenginleşme zamanının tespit edilmesi gerekir. Ekonomik yönden zenginleşmenin ve fakirleşmenin, taşınmazın suyunun satış ücretiyle giderildiği anda gerçekleştiğinin kabulü gerekir"*[1139].

E. DEĞERLENDİRME VE KANAATİMİZ

Sebepsiz zenginleşmenin düzenlendiği TBK m. 77/1'de (İBK m. 62/1) yer alan *"başkasının malvarlığından veya emeğinden"* ifadesini açıklarken doktrinde ileri sürülen pek çok görüş mevcuttur. Bu görüşler; fakirleşme şartını arayan klasik görüş ve fakirleşme şartını aramayan görüşler olmak üzere temel olarak iki gruba ayrılmaktadır. Fakirleşme şartını aramayan görüşler de hukuka aykırılık görüşü, hukuk alanının ihlali görüşü, hakkaniyet görüşü ve yetki içeriği görüşü olmak üzere dört alt gruba ayrılmaktadır.

Öncelikle fakirleşme şartının aranıp aranmayacağı hususunda bir değerlendirme yapmak gerekir. Değişen dünyanın gereksinimleri ve ilerleyen teknolojiyle birlikte hukuk kurumlarının uygulamaları da değişebilmektedir. Hukuk kurumlarının değişime ayak uydurabilmesi ve ihtiyaçları giderebilmesi için doktrinde çeşitli görüşler ileri sürülebilmektedir. Sebepsiz zenginleşme kurumu bakımından da bu gelişmelerin takibi ve bu doğrultuda ileri sürülen görüşler son derece önemlidir. Sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartının aranması, pek çok durumda artık ihtiyaçları karşılayamamaktadır. Doktrinde bu şartın aranmaması gerektiğine ilişkin çok fazla görüş ve argüman ileri sürülmektedir[1140]. 1909 tarihinde hukuka aykırılık teorisiyle başlayan bu karşıt görüş,

---

[1138] Yargıtay 3. HD. E. 2012/8365, K. 2012/13134, T. 23.05.2012, (Erişim: https://kararara ma.yargitay.gov.tr/).
[1139] Yargıtay 3. HD. E. 2011/4157, K. 2011/18374, T. 22.11.2011, (Erişim: https://kararara ma.yargitay.gov.tr/).
[1140] Ayrıntılı açıklamalar için bkz. İkinci Bölüm, III.

günümüzde farklı formlarda devam etmektedir. Bu görüşler ayrıntılı olarak ele alındığında esasen fakirleşme şartının aranmaması noktasında ne kadar geçerli nedenler olduğu anlaşılmaktadır.

Sebepsiz zenginleşme hukuku anlayışında hem doktrinde hem de uygulamada tarihsel bir değişim gözlemlenmektedir. Temel özellikleri itibariyle bu değişim, zarar temelinde ele alınan fakirleşmeye odaklanan bir anlayıştan, en azından hukuki menfaatlerin korunmasına hizmet eden daha kapsamlı bir zenginleşme hukuku anlayışına doğru evrilmektedir. Bu değişim, özellikle klasik görüşün pek çok sorunu çözmeye uygun olmadığının fark edilmesiyle tetiklenmiştir. Ancak Alman ve İsviçre hukuklarındaki uygulamada söz konusu olan bu değişimin ne yazık ki Türk hukukunda mevcut olduğu söylenemez. Zira Yargıtay neredeyse tüm kararlarında ısrarlı bir şekilde klasik görüşün savunduğu fakirleşme şartını aramaktadır. Yargıtay'ın tüm sorunların çözümüne uygun olmayan bir sebepsiz zenginleşme anlayışında olmasını anlamlandırabilmek mümkün değildir.

Fakirleşme şartını aramayan görüşler arasında ayrı bir değerlendirme yaparak görüşümüzü belirtmek önem arz etmektedir. Zira fakirleşme şartının aranmaması konusunda diğer görüşler ortak ve isabetli olsalar da önerdikleri çözümler birbirinden farklıdır. Bu bağlamda hukuka aykırılık görüşü, hukuk alanının ihlali görüşü, hakkaniyet görüşü ve yetki içeriği görüşü ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

Hukuka aykırılık görüşü, fakirleşme şartına ilk karşıt düşüncenin geliştirildiği görüş olduğundan, sebepsiz zenginleşme kurumu bakımından büyük bir öneme sahiptir. Zira Roma hukukundan gelen klasik geleneğin ilk kez farklı değerlendirildiği bu görüş, esasen sonraki görüşlere öncü niteliktedir. 1909 tarihinde ileri sürülen bu görüş, ilk destekçilerini 1964 tarihinde bulabilmiştir. Her ne kadar fakirleşme şartını ilk reddeden bu görüşün taraftar bulması yarım yüzyıla yakın sürse de bu görüşün önemi günümüzde daha iyi anlaşılmaktadır. Ancak hukuka aykırılık görüşünde temel alınan yaklaşım, haksız fiil hukukuna son derece benzemekte, müdahaleden doğan zenginleşmenin sınırlarını oldukça genişletmektedir. Bu bağlamda hukuka aykırılık görüşünün hem saf hali hem değiştirilmiş hali sebepsiz zenginleşmenin amacını gerçekleştirmek bakımından elverişli değildir.

Hukuk alanının ihlali görüşü, hukuka aykırılık görüşünden sonra, fakirleşme şartını reddeden bir diğer görüşü oluşturmaktadır. Bu özelliği ile aslında sebepsiz zenginleşme kurumunun amacına hizmet etmektedir. Ancak hukuka aykırılık görüşünden ne derece farklı olduğu konusunda haklı eleştiriler bulunmaktadır. Hatta hukuk alanının ihlali görüşü, Alman hukuka aykırılık görüşünün İsviçre doktrinindeki görünümü olarak da değerlendirilmektedir. Bu görüşün olumsuz yönleri hem ihlal kavramının hem hukuk alanı kavramının belirsiz olması ve bu kavramların sebepsiz zenginleşme kurumu bakımından yeterli çözüm sunmamasıdır. Bu nedenle hukuk alanının ihlali görüşüne yöneltilen eleştirileri haklı bulmakta ve bu görüşün de sebepsiz zenginleşmedeki sorunları çözmekte yetersiz olduğunu düşünmekteyiz.

Hakkaniyet görüşü diğer adıyla genel hüküm görüşü, sebepsiz zenginleşme kurumunun somut olay üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda fakirleşme şartıyla bağlı olunmadığını fakirleşmesiz de zenginleşme olabileceğini ifade eden bir diğer görüştür. Bu görüş de temel mantığı bakımından haklı olmakla birlikte uygulanması ve geliştirilen çözüm bakımından son derece problemlidir. Zira bu görüş, sebepsiz zenginleşmeye ilişkin temel hükmün (TBK m. 77/1) genel hüküm niteliğinde olduğunu ve bu hükmün hakimin takdir yetkisi ile (TMK m. 4) doldurulması gerektiğini ifade etmektedir. Hükmün genel hüküm niteliğinde olduğunu kabul etmekle birlikte, takdir yetkisi kapsamında değerlendirilememesi gerektiğini düşünmekteyiz. Ayrıca hakkaniyet görüşünün Roma hukukundan kalma uygulama sistemini devam ettirdiği açıktır. Bu bakımdan hakkaniyet görüşü için yapılan eleştirileri de haklı bulmakta ve görüşün sebepsiz zenginleşme kurumu bakımından uygulanabilir olmadığını düşünmekteyiz.

Yetki içeriği görüşü, hukuka aykırılık görüşünün oldukça sınırlandırılmış hali olarak ifade edilebilir. Yetki içeriği görüşü, sebepsiz zenginleşmeyi oluşturan malvarlığı unsurlarının sınırlandırılmasında önemli bir yer tutar. Bu görüş, doktrinde hakim görüşü oluşturmaktadır. Yetki içeriği teorisine göre, belirleyici unsur, zenginleşmenin, zenginleşme alacaklısının hak sahibi olduğu bir hukuki durumun yetki içeriğine aykırı olarak gerçekleşip gerçekleşmediğidir. Yetki içeriği görüşü bu itibarla büyük ölçüde sebepsiz zenginleşme düzenlemesinin temelindeki değer yargısını yansıtmaktadır. Bu nedenle sebepsiz

zenginleşmenin amacına en uygun görüşün yetki içeriği görüşü olduğunu ve doktrinde savunulan diğer görüşlere tercih edildiğini belirtmekte yarar vardır.

Yetki içeriğine, özellikle kapsamının belirsizliği konusunda doktrinde eleştiriler yöneltilmektedir. Yetki içeriği kavramı büyük ölçüde yoruma muhtaçtır. Ancak bu durum, yetki içeriği görüşünün oluşturduğu bir durum değildir. Zira eleştirilerin temelinde yatan belirsizlik, aslında hakların kapsamı ve kullanımı bakımından var olan belirsizliktir. Söz gelimi, bir kişilik hakkının ihlalinin sebepsiz zenginleşme bağlamında yetki içeriği oluşturup oluşturmayacağı diğer mutlak haklara göre daha karmaşıktır. Diğer mutlak haklarda yetki içeriği daha net belirlenebilirken kişilik haklarında tartışmalar olmaktadır. Bu da kişilik hakkının yapısından ve diğer mutlak haklara göre farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Yetki içeriği görüşünde her ne kadar ayrıntılı tartışmalar ve çözüm önerileri ileri sürülmekteyse de bu görüş esasında çok karmaşık değildir. Elbette somut olay adaletinin sağlanması bakımından her bir meselenin tek tek incelenmesi gerekir. Ancak uygulayıcıya sunulan karmaşık formüller, bu kurumun yanlış uygulanmasına ve hatta kurumun uygulanmasından kaçınmalara neden olmaktadır.

Yetki içeriği görüşüne geniş perspektiften bakıldığında iki temel mesele vardır. Birincisi, yetki içeriği görüşünün sadece edim dışı zenginleşmelerde mi yoksa hem edimden doğan hem de edim dışı zenginleşmelerde mi uygulanacağıdır. İkincisi, zenginleşmenin iadesinde sadece objektif zenginleşmenin mi esas alınacağı yoksa hem objektif hem sübjektif zenginleşmenin mi esas alınacağıdır.

Sebepsiz zenginleşmenin nispi niteliği gereği, yetki içeriğinin belirlenmesinde ihlal edilen hakkın münhasıran hak sahibine tanınıp tanınmaması önem arz etmektedir. Bu bağlamda hem edimden doğan zenginleşmelerde hem de edim dışı zenginleşmelerde yetki içeriği görüşünün uygulanabilmesi mümkündür. Edimden doğan zenginleşmeler bakımından yetki içeriğinin kapsamı, edim ilişkisine göre belirlenebilmektedir. Edim dışı zenginleşmelerde özellikle müdahaleden doğan zenginleşmelerde yetki içeriğinin kapsamı, münhasıran hak sahibine tanınan hakkın yetki içeriğine ilişkindir. Burada tek fark, edimden doğan zenginleşmelerde yetki içeriğinin belirlenmesinin, edim dışı zenginleşmelere göre

daha basit olmasıdır. Bu bağlamda kanaatimizce hem edimden doğan hem de edim dışı zenginleşmelerde yetki içeriği görüşü uygulanabilmektedir.

Doktrindeki hakim görüşe göre sebepsiz zenginleşme durumunda kural, aynen iadedir. Ancak aynen iadenin mümkün olmadığı durumlarda nakden iade gerekir. Nakden iade gerektiren durumlarda zenginleşenin zenginleşme değeri belirlenirken objektif zenginleşme temel alınmaktadır. Öncelikle sebepsiz zenginleşme alacaklısı, piyasa değeri olan objektif zenginleşmeyi elde etmektedir. Ancak objektif zenginleşmeyi aşan bir sübjektif zenginleşme, yani kazanç söz konusu olduğunda, durumun nasıl ele alınacağına dair bir çözüm önerisi sunmak gerekir.

Gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümleri ile sebepsiz zenginleşme hükümlerinin yarışması kapsamında bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Kanaatimizce sübjektif kazancın iadesi bakımından şartların varlığı halinde sebepsiz zenginleşme hükümlerine ya da gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümlerine başvurabilmek mümkündür. Çünkü hem sebepsiz zenginleşme kapsamında gerçekleşen zenginleşme hem de gerçek olmayan vekaletsiz iş görme kapsamında elde edilen kazanç, haklı menfaat değildir. Kanaatimizce sebepsiz zenginleşme kurumu bakımından sübjektif zenginleşmenin iadesine engel olan herhangi bir durum yoktur. Hatta gerçek olmayan vekaletsiz iş görmedeki iş görmenin gerçekleşmesi ve iş görenin kast ya da ağır ihmal derecesinde kusurunun olması şartları düşünüldüğünde sebepsiz zenginleşme yoluyla sübjektif kazancın iadesinin daha avantajlı olduğu söylenebilir. Çünkü sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesinde böyle şartlar aranmaz.

Bununla birlikte zenginleşen, objektif değeri aşan bir sübjektif değer elde etmişse bu değerin alacaklıya iadesi, en az zenginleşende kalması kadar adaletsiz bir sonuca yol açabilmektedir. Bu bağlamda sebepsiz zenginleşmenin amacıyla örtüşen başka bir çözüm önerisi ileri sürülebilir. Objektif zenginleşmeyi aşan sübjektif zenginleşme, tıpkı TBK m. 81'deki düzenlemede olduğu gibi devlete mal edilebilir. Zira sebepsiz zenginleşmede ne zenginleşme alacaklısının elde etmesi gerekenden fazlasını ona verme ne de zenginleşenin haksız bir şekilde elde ettiği kazancın yanına kâr kalması amaçlanır. Söz konusu iki durumun da en adil şekilde ortadan kaldırılabilmesi bakımından devlete mal edilme seçeneği

değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme, gerçek olmayan vekâletsiz iş görmenin şartlarının gerçekleştiği durumlarda neden sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurulması gerektiği sorusunu gündeme getirse de her zaman maddi çıkarların esas alınmasının doğru bir yaklaşım olmadığı belirtilmelidir. Malvarlığına müdahalede bulunulan kişi, söz konusu müdahalenin zenginleşenin yanına kâr kalmamasını istese de elde edilen kazancın kendisine de verilmesini istemeyebilir. Burada kendi içerisinde hakkaniyeti sağlama amacı güdebilir. İşte böyle bir düşünceyle hem objektif zenginleşmesinin kendisine iadesini hem de sübjektif zenginleşmenin zenginleşenden alınmasını sağlayan bu çözüm, sebepsiz zenginleşme kurumunu tercih nedeni olabilir.

IV. ZENGİNLEŞME İLE ZENGİNLEŞTİRİCİ OLAY ARASINDA NEDENSELLİK BAĞI BULUNMALIDIR

A. GENEL OLARAK

Sebepsiz zenginleşmenin meydana gelebilmesi için aranan şartlardan biri de nedensellik bağıdır[1141]. Ancak nedensellik bağının nerede aranacağına ilişkin doktrinde bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bu konuda doktrinde iki temel görüş mevcuttur. İlk görüş, nedensellik bağının zenginleşme ile fakirleşme arasında olması gerektiğini belirten ve bunu genel olarak dolaysızlık ilkesi ile açıklayan klasik görüştür. İkinci görüş ise nedensellik bağını zenginleştirici olay ile meydana gelen zenginleşme arasında arayan, dolaysızlık şartının gerekmediğini belirten görüştür. Çalışmamızda bu görüşler; dolaysızlık ilkesi sorunu ve sebepsiz zenginleşmede aranacak nedensellik bağı olmak üzere temel iki başlık altında ayrıntılı şekilde ele alınmaktadır.

[1141] Nedensellik bağının tarihi gelişimine ilişkin ayrıntılı bilgiler için bkz. **Fu,** s. 30 vd.

B. DOLAYSIZLIK İLKESİ SORUNU VE ELEŞTİRİSİ

1. Genel Olarak

Sebepsiz zenginleşmenin meydana gelebilmesi için fakirleşme şartını arayan klasik görüşte, nedensellik bağının zenginleşme ile fakirleşme arasında olması gerektiği kabul edilmektedir. Ancak bu bağlantının tam olarak nasıl kurulması gerektiği konusunda tam bir fikir birliğinden bahsedilemez[1142].

Doktrinde bir görüşe göre; sebepsiz zenginleşmenin meydana gelebilmesi için zenginleşme ile fakirleşme arasında genellikle, doğal bir nedensellik bağlantısı gereklidir[1143]. Bu durum, zenginleşmenin fakirleşme olmadan meydana gelemeyeceği veya fakirleşmenin zenginleşme olmadan ortaya çıkamayacağı, birinin diğerinin nedeni olduğu hallerde söz konusu olmaktadır[1144]. Doktrinde başka bir görüş ise, nedensellik bağının dolaysız olmasını istisnai haller dışında kabul etmektedir[1145]. Doktrindeki bir diğer görüşe göre ise; sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesinde, doğal nedensellik bağı bir ön koşul değildir, zenginleşme ve fakirleşmenin ortak bir nedene dayanması ve bu nedenle bağlantılı olması gerekmektedir[1146].

[1142] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 29.

[1143] Sebepsiz zenginleşmenin oluşmasında, fakirleşme şartını aramamasına rağmen zenginleşme ile fakirleşme arasında doğal bir nedensellik bağı olması gerektiğini belirten, bu ilişkiyi 'zenginleşme ile fakirleşme arasında doğal bir illiyet bağının veya hukuki etkilerin sebep ve sonuçları arasındaki hukuki bir bağın varlığı' olarak ifade eden görüş için bkz. **Kaufmann- Bütschli**, s. 200- 221.

[1144] **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 600. İsviçre Federal Mahkemesi kararlarında, dolaysızlık şartının amacı, zenginleşmeyi dolaylı olarak elde eden üçüncü kişileri iade borçlusu grubundan çıkarmak olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla edim zinciri durumunda doğrudan taleplerin reddedilmesinin nedeni, malvarlığı kaymasının dolaylı olmasıdır. Ayrıntılı bilgi ve kararlar için bkz. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 59.

[1145] **Wittmann,** s. 58 vd.; **Bussy,** İnceleme 1, s. 629 vd.; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 48 vd.

[1146] **Bürgi- Wyss,** s. 144- 145; **Gauch**, Peter/ **Schluep,** Walter R./ **Schmid**, Jörg/ **Rey**, Heinz, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil ohne ausservertragliches Haftpflichtrecht, Band I, 7. Auflage, Zürich 1998, Nr. 1565- 1566, s. 337- 338. Ancak bu yazarlar daha sonra fakirleşme şartından ve buradaki nedensellik bağının aranması şartından vazgeçerek hukuk alanının ihlali görüşüne katılmışlardır. **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1566, s. 353.

2. Dolaysızlık İlkesi

Dolaysızlık ilkesi (doğrudan doğruyalık ilkesi- Unmittelberkeitprinzip), sebepsiz zenginleşmenin gerçekleşmesi için fakirleşme şartını arayan (klasik) görüşün temel aldığı bir ilkedir. Dolaysızlık ilkesi, fakirleşme ile zenginleşme arasındaki nedensellik bağının doğrudan doğruya olması gerektiğini ifade eden ilkedir[1147]. Ancak burada farklı düşünceler geliştirilmiştir. Dolaysızlık ilkesinin her durumda geçerli olduğunu savunan görüş ile ilkenin yalnızca istisnai haller dışında geçerli olacağını savunan görüşler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle çok kişili ilişkilerden kaynaklanan edim zincirleri durumunda bu ilke son derece önem arz etmektedir. Dolaysızlık ilkesinin tüm sebepsiz zenginleşme durumlarında geçerli olduğunu savunan ve İsviçre Federal Mahkemesi kararlarında sıkça yer alan görüşe göre[1148]; dolaysızlık ilkesinin amacı, zenginleşme konusunu dolaylı olarak edinen üçüncü kişileri zenginleşme borçlusu grubundan çıkarmaktır.

Dolaysızlık ilkesinin istisnai haller dışında geçerli olduğunu savunan görüşe göre; sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesi için zenginleşme ile fakirleşme arasında nedensellik bağı olmalıdır[1149]. Söz konusu nedensellik bağının ise dolaysız olması gerekir. Dolaysızlık şartı temel olarak, sebepsiz zenginleşmede iade talebine engel oluşturan ve iade

---

[1147] **Kupisch**, Berthold, Gesetzespositivismus im Bereicherungsrecht Zur Leistungskondiktion im Drei Personen Verhältnis, Duncker & Humblot, Berlin 1978, s. 17; **Lehmann,** Heinrich, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches, 6. Auflage, Berlin 1949, s. 191; **Wagner,** Gerhard, *"Gesetzliche Schuldverhältnisse",* in: Dietmar Willoweit (Hrsg.), Rechtswissenschaft und Rechtsliteratur im 20. Jahrhundert (2007), s. 225; **Kellmann,** Christof, Grundsätze der Gewinnhaftung Rechtsvergleichender Beitrag zum Recht der ungerechtfertigten Bereicherung, Duncker & Humblot, Berlin 1969, s. 115- 116; **Wilburg,** s. 108; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 48; **Oğuzman/ Öz**, Genel Hükümler, s. 346. İmparatorluk Mahkemesi de kararlarında dolaysızlık ilkesinin gerekliliğinden bahsetmiştir. Bkz. RG. 79 121; RG. 64 214; RG. 9112; RG. 127 344, 133, 87; RG. Warn. 21, Nr. 130; RG. JW. 1926, 2571 f. Alman Federal Mahkemesi de eski tarihli kararlarında dolaysızlık ilkesinin öneminden bahsetmiştir. Yeraltı otoparkı erişim yolunu sadece davalının kiracıları kullansa bile, davalı, davacının aleyhine müdahale yoluyla zenginleşerek bir şey elde ederse, sebepsiz zenginleşme nedeniyle borçlu duruma düşebilir. Malvarlığı kaymasının dolaysızlığı (bkz. BGH, NJW 1977, 1287), diğer hususların yanı sıra, edim dışı zenginleşmenin taraflarını belirlemeye ve iade yükümlülüğünü doğrudan müdahaleden yararlanan kişiyle sınırlandırmaya hizmet etmektedir. Bkz. BGH: Benutzung des Nachbargrundstücks durch Mieter des Baulastbegünstigten, NJW 1985, 1953; BGH: Überzahlung an das Vollstreckungsgericht durch den Ersteher eines zwangsversteigerten Grundstücks, NJW 1977, 1287.

[1148] **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 600.

[1149] Yargıtay bazı kararlarının gerekçesinde sebepsiz zenginleşmenin şartlarını şu şekilde ifade etmektedir: *"sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için; bir taraf zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi, zenginleşme ve fakirleşme arasında uygun nedensellik (illiyet) bağının bulunması ve zenginleşmenin hukuken geçerli haklı bir sebebe dayalı olmaması gerekmektedir."* YHGK T. 29. 09. 2022, E. 2020/ 338, K. 2022/ 1194, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

talebine engel oluşturmayan durumlar olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Nitekim hem uygulamada hem doktrinde, iki durumun varlığı söz konusudur. Bu görüşe göre; sebepsiz zenginleşmede aranan nedensellik bağının gereği olarak ileri sürülen dolaysızlık ilkesi, özel ve sınırlı bir anlam ihtiva eder. Dolaysızlık şartı, iade borçlusunun malvarlığında gerçekleşen zenginleşmenin, bir başkasının mal varlığına aktarılması halinde sağlanamaz. Bu nedenle dolaysızlık durumunun varlığı, zenginleşmenin iadesi talebine engel teşkil eder. Bu durum doktrinde '*iade talebine engel oluşturan dolaysızlık durumları*' olarak ifade edilmektedir[1150]. Söz gelimi; A'nın bir taşınırını sebepsiz olarak iktisap eden B, bu taşınırı yine sebepsiz olarak C tarafından iktisap edilmesi suretiyle kaybetmiştir. B, A'nın malını sebepsiz iktisap etmek suretiyle zenginleşmiştir. Yine C de B'deki malı sebepsiz iktisap etmek suretiyle zenginleşmiştir. Ancak söz konusu zenginleşme, sadece taraflar arasında ileri sürülebilecektir. Her ne kadar A ile C arasındaki durumda bir sebepsiz zenginleşme var gibi görünse de burada A, C'den sebepsiz zenginleşmeye dayanarak iade talebinde bulunamayacaktır[1151].

Ancak dolaysızlık ilkesinin gerekliliğini savunan görüş, zenginleşen ile fakirleşen kişi dışında bir üçüncü kişinin fiil veya işlemleriyle meydana gelen sebepsiz zenginleşmelerde dolaysızlık kuralının önem taşımayacağını ifade etmektedir[1152]. Böyle bir durumda zenginleşmenin iadesi talep edilebilmektedir. Başka bir ifade ile sebepsiz zenginleşme, üçüncü bir kişinin eylem ya da işlemiyle meydana gelse de malvarlığının üçüncü kişiye devri söz konusu değilse, iade talebine engel olan bir dolaylılık bulunmamaktadır[1153]. Esasen bu kuralı benimseyenler, dolaysızlık kuralına bazı istisnalar getirmek suretiyle kuralı sınırlandırmayı amaçlamaktadır ve bu istisnaları da *'iade talebine engel oluşturmayan dolaysızlık durumları'* şeklinde ele almaktadır. Bu görüş, söz konusu istisnai durumları; üçüncü kişinin birine ait değeri kendi malvarlığına katmaksızın başkasına kazandırması, temsilci aracılığıyla zenginleşmeler, üç köşeli ilişkiler, alacağın temlikinde

[1150] **Oğuzman/ Öz**, Genel Hükümler, s. 346.

[1151] Benzer örnek için bkz. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 48.

[1152] **Aebli**, s. 23; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 48; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 427.

[1153] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 50.

iyiniyetli borçlunun eski alacaklıya ifada bulunması, başkası aleyhine üçüncü kişiye ait şeyden yararlanma olmak üzere çeşitli şekillerde tasnif etmektedir[1154].

Üçüncü kişinin birine ait değeri kendi malvarlığına katmaksızın başkasına kazandırması durumunda, zenginleşme konusu, üçüncü kişinin malvarlığına girmeden zenginleşenin malvarlığına girmektedir. Söz gelimi; A'nın taşınırını alan B, bu taşınırı kendisi iktisap etmeden C'ye vermiştir. Burada C, zenginleşen konumundadır. Dolayısıyla A, C'ye karşı sebepsiz zenginleşme hükümlerince iade talebinde bulunabilecektir.

Temsilci aracılığıyla zenginleşmeler de iade talebine engel oluşturmayan dolaylılık hâllerinden biridir. Ancak bu hâlde doğrudan temsil ve dolaylı temsil olmak üzere ikili bir ayrım yapılarak incelemede bulunmak gerekmektedir. İlk olarak doğrudan temsil hâlinde, taşınır mülkiyetinin naklini sebepten soyut kabul eden görüşe göre, mülkiyet nakli, geçersiz bir sözleşmeye dayanılarak yapılsa da tasarruf işlemi geçerli olduğu sürece geçerli olmaktadır. Bu gibi durumlarda yapılan tasarruf işlemleri, temsilciler aracılığıyla yapılınca da geçerli olmaktadır. Her ne kadar tasarruf işlemleri temsilciler aracılığıyla gerçekleşse de işlemlerin sonuçları taraflar arasında doğmaktadır. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşmeden doğan talepler de taraflar arasında ileri sürülebilmektedir. Söz konusu durumda temsilciler, sebepsiz zenginleşme ilişkisinin tarafı da olamamakta, bu ilişkinin dolaylı sayılmasına neden de olmamaktadır[1155].

İkinci olarak dolaylı temsil hâlinde, temsil olunan, borçlandırıcı işleme de tasarruf işlemine de taraf değildir. Dolayısıyla bu durumda meydana gelen sebepsiz zenginleşmelerde taraflar, dolaylı temsilci ile karşısında işlem yapan taraftır. Söz gelimi; A, bir taşınırını geçersiz bir satım sözleşmesiyle C'nin dolaylı temsilcisi olan B'ye satıp teslim etmiştir. Her ne kadar B, C'ye malın devrini yapmak üzere satın almışsa da sözleşmenin tarafı kendisidir. Burada C, B'nin A'ya vermiş olduğu paranın sebepsiz zenginleşme hükümlerince iadesini talep edemez. A da C'den aynı şekilde iade talebinde bulunamaz. Zira işlem A ile B arasında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşmeye ilişkin talepler ancak Aile B arasında

[1154] **Oğuzman/ Öz**, Genel Hükümler, s. 346- 350; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 48- 59.
[1155] **Oğuzman/ Öz**, Genel Hükümler, s. 348; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 51.

ileri sürülebilecektir. Yine bir banka hesabına yapılan yanlış ödemede, banka bir ödeme yeri olarak kabul edilse bile iade talebinin hesap sahibine yöneltilmesi gerekmektedir[1156].

Üç köşeli ilişkilerde de dolaysızlık ilkesinin istisnai hallerinin başka bir görünümü bulunmaktadır. TBK'nın 83. maddesi gereği, alacaklının şahsen ifada bir menfaati yoksa borçlunun borcunu şahsen ifa zorunluluğu bulunmamaktadır. Borcun şahsen ifa edilmemesi halinde, ifanın alacaklı tarafından kabulü zorunludur. Üç kişinin dahil olduğu bu tarz hukuki ilişkilere, çizim tarzı da düşünülerek *"üç köşeli ilişkiler (Dreieckverhältnissen)"* ismi verilmektedir[1157]. Başkasının borcunu ifa düşüncesiyle TBK m. 83 hükmü temel alınarak bazı kazandırmalar yapılmış olabilmektedir. Bu kazandırmalar neticesinde farklı sebepsiz zenginleşmeler ortaya çıkabilir. Dolayısıyla bu tür zenginleşmeler, sebepsiz zenginleşme hukukunun karmaşık sorunlara sahip olmasına yol açmaktadır.

Üç köşeli ilişkilerde, taraflar arasında üç farklı ilişki vardır. Bu ilişkileri; kapama ilişkisi, ifa ve karşılık (değer) ilişkisi olarak sıralamak mümkündür. Söz gelimi; A, B ve C üç köşeli bir ilişkinin tarafları olsun. İlk ilişki; A ile C arasındaki A'nın borcunu ödemek üzere C'ye yetki veren ya da borcu ona yükleyen bir kapama ilişkisidir (Deckungverhältnisse). İkinci ilişki, A ile B arasındaki C'nin ifasıyla sonlanacak olan temel borç ilişkisi, A ile B arasındaki bir karşılık (değer) ilişkisidir (Valutaverhältnisse). Üçüncü ilişki, C ile B arasındaki borç ilişkisi niteliğinde olmayan bir kazandırma (Zuwendungsverhältnis) ilişkisidir[1158]. Bu ilişkilerin sebebi olan durumların geçersizliğine göre farklı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir ve bu sonuçların ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir[1159].

[1156] Benzer örnek için bkz. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 52; BGE 92 II 335 vd. Karara ilişkin açıklamalar için bkz. **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 514.

[1157] **Schwab,** MüKo BGB, § 812, Nr. 390; **Voser,** s. 14 vd.; **Medicus,** s. 353; **Öz**, Sebepsiz Zenginleşme, s. 52; **Koppensteiner/ Kramer,** s. 24. Bu ilişkiler üç ve çok kişili ilişkiler *"Drei- und Mehrpersonenverhältnissen"* olarak da adlandırılmaktadır. Bkz. **Loewenheim,** s. 59 vd.; **Wiese,** HK BGB § 812, Nr. 22; **Stadler,** Jauernig BGB § 812, Nr. 23 vd.; **Wendehorst,** BeckOK BGB § 812, Nr. 166.

[1158] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 52 vd. Konuya ilişkin örnekler için bkz. **Oğuzman/ Öz**, Genel Hükümler, s. 349- 350.

[1159] Dolaysızlık ilkesini kabul eden ancak buna farklı istisnalar oluşturan görüşe göre; üç köşeli ilişkilerin sebebi olan durumlarda söz konusu olan geçersizlik halleri farklı sonuçlar doğurmaktadır. İlk olarak kapama ilişkisinin geçersizliği durumu, ikinci olarak karşılık ilişkisinin geçersizliği durumu, üçüncü olarak çifte geçersizlik durumu ve son olarak da hata hâlindeki durum ele alınmalıdır. *Kapama ilişkisinin geçersizliği;* vekâlet, havale, üçüncü kişi yararına sözleşme gibi ilişkilerin geçersiz olması ihtimalinde ortaya çıkmaktadır. Bu gibi ilişkilerin

Alacağın temlikinde iyiniyetli borçlunun eski alacaklıya ifada bulunması hali de dolaysızlık ilkesinin istisnalarından bir başkasını oluşturmaktadır. TBK m. 186'ya göre; borçlu, alacağın temlikinden sonra, eski alacaklıya iyiniyetle borcunu ödemişse borcundan kurtulur. Burada kendisine alacak temlik edilen kişi, borçlu tarafından eski alacaklıya yapılan ödeme neticesinde aleyhine zenginleşilen konumuna gelmektedir. Dolayısıyla bu ilişki sebebiyle kendisine ifa yapılan eski alacaklı (temlik eden), alacak hakkını başkasına devrettikten sonra bu ifayı kabul ettiği için sebepsiz zenginleşen konumuna gelmektedir. Bu durumda yeni alacaklı (temlik edilen), eski alacaklıya (temlik eden) sebepsiz zenginleşmeye ilişkin iade talebini ileri sürebilmektedir[1160]. Söz gelimi; Aile B arasında bir taşınır satım sözleşmesi yapılmıştır. Yine A ile C arasında da bir alacağın temliki ilişkisi vardır ve A, B'den olan taşınır mülkiyetinin nakli alacağını C'ye temlik etmiştir. Ancak bu durumdan haberi olmayan iyiniyetli B, ifayı A'ya gerçekleştirmiştir. Bu durumda A, sebepsiz zenginleşmiş, C ise aleyhine zenginleşilen olmuştur. C, sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebini A'ya karşı ileri sürebilmektedir. Her ne kadar sebepsiz zenginleşme, üçüncü kişinin işlemiyle gerçekleşmiş olsa da bu durum dolaysızlık ilkesine aykırı düşmemektedir. Dolayısıyla da iade talebini önlememektedir.

Başkası aleyhine üçüncü kişiye ait şeyden yararlanma halinde de yine dolaysızlık ilkesinin istisnasının bir başka görünümü olarak kabul edilmektedir. Sebepsiz zenginleşme, birine ait şeyden, o şeyin malikine karşı herhangi bir sorumluluk altına girilmeksizin yararlanılarak başkası aleyhine zenginleşme durumunda da söz konusu olur. Ancak yararlanılan şeyden haksız zilyetlik hükümlerince tazminat borcu altında olan kişinin, sebepsiz zenginleştiğinden söz edilmez[1161]. Söz gelimi; A ile B arasında bir buğday satımı

---

geçersiz olması hâlinde, bu ilişkiye dayanarak ifada bulunan taraf, kendi aleyhine, karşı tarafın sebepsiz zenginleşmesine neden olmaktadır. *Karşılık (değer) ilişkisinin geçersizliği;* geçerli bir sözleşmeye dayanarak (kapama ilişkisi) başkasını borçtan kurtarmak için ifada bulunan kişinin ifa ettiği borç geçersizse, sebepsiz zenginleşme yalnızca geçersiz borç ilişkisinin tarafları arasında söz konusu olmaktadır. *Çifte geçersizlik (Doppelmängel);* kapama ilişkisi ile karşılık (değer) ilişkisinin ikisinin birden geçersiz olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifade ile üçüncü kişiye ifayı yükleyen borç ilişkisinin ve ifa ile sona erdirilmek istenen borç ilişkisinin geçersiz olduğu durumlar, çifte geçersizlik olarak ifade edilmektedir. *Hata hâlinde,* tarafların, ifanın kime karşı yapılacağı ya da ifanın hangi borca ilişkin olduğu konusunda hataya düşmeleri söz konusu olmaktadır. Hata hâlinde, kazandırmanın gerçekleştiği taraflar arasında sebepsiz zenginleşmeye ilişkin iade taleplerinin ileri sürülebilmesi mümkündür. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 52 vd. Konuya ilişkin örnekler için bkz. **Oğuzman/ Öz**, Genel Hükümler, s. 349- 350.

[1160] **Oğuzman/ Öz**, Genel Hükümler, s. 350- 351; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 58.

[1161] **Öz**, Sebepsiz Zenginleşme, s. 58.

yapılmıştır. A, B'nin söylediği yere buğdayları bırakmıştır. Bu sırada kendisi de başkasından buğday satın almış olan iyiniyetli C, B'nin buğdaylarını kendisinin sanarak almış ve hayvanlarına yedirmiştir. İyiniyetli C, TMK m. 993 gereği, A'ya karşı tazminat veya iadeyle sorumlu değildir. Öte yandan yarar ve hasarı düzenleyen TBK m. 208 gereği buğdayların akıbetinde kusuru olmayan satıcı A, sorumlu olmamaktadır. B ise elde edemediği buğdayların bedelini A'ya ödemek zorunda kalmaktadır. Bu durumda C, B aleyhine zenginleşmektedir. B, C'ye karşı, dolaysızlık ilkesine takılmaksızın, sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebini ileri sürebilmektedir.

3. Dolaysızlık İlkesinin Eleştirisi ve Uygulamadaki Durumu

Zenginleşme talebi için, iade alacaklısının fakirleşmesi ve zenginleşme öncesinde (doğrudan) bir malvarlığı kayması olması gerektiği yönündeki klasik görüşün kabul edilemeyeceği, dolayısıyla zenginleşme ile fakirleşme arasında doğrudan bir nedensellik bağı bulunması şartının da reddedilmesi gerektiği doktrinde ifade edilmektedir[1162]. Diğer bir ifadeyle malvarlığı kayması (fakirleşme) şartının reddedilmesi bir başka önemli ifadeyi de gündeme getirmektedir. Buna göre; bir zenginleşme talebi, ister edimden doğan zenginleşme açısından olsun ister edim dışı zenginleşme açısından olsun, içtihatlar arasında da kullanılan yaygın bir formülün aksine[1163], malvarlığı kaymasının dolaysız olmasını gerektirmez. Malvarlığı kayması şartı aranmadığında, bu kaymanın dolaysız bir şekilde gerçekleşmesi de şart değildir[1164].

[1162] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 99; **Schwab,** MüKo BGB, § 812, Nr. 50; **Wilburg,** s. 112; **Kupisch**, Drei Personen Verhältnis, s. 17 vd.; **Serozan,** Genel Hükümler, s. 424. Bir görüşe göre; yetki içeriği görüşünün bazı savunucuları, zenginleşmenin sebepsiz zenginleşmeyi doğuran olaya atfedilebilir olmasını ve zenginleşme konusunun bu olaya kadar iade alacaklısının malvarlığının bir parçası olması gerektiği ifade edilmektedir. Burada dolaysızlık kriterine, sebepsiz zenginleşmenin taraflarının belirlenmesinde önem atfedilmektedir. Ancak bu görüşün kabul edilmesi mümkün değildir. **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 99.

[1163] BGH, NJW 1977, 1287; BGH, NJW 1985, 1953.

[1164] **Schwab,** MüKo BGB, § 812, Nr. 50; **Kellmann,** s. 116; **Wilburg,** s. 112; **Kupisch**, Drei Personen Verhältnis, s. 17 vd.; **Wagner,** s. 225 vd. Günümüz edim kavramında dolaysızlık ilkesinin öneminin artık kalmadığına ilişkin bkz. **Fikentscher/ Heinemann,** Allgemeiner und Besonderer Teil 2022, Nr. 1432, s. 893 vd.; **Stadler,** Jauernig BGB § 812, Nr. 59.

Kanununda yer almayan dolaysızlık ilkesinin geçerliliği de tartışmalıdır. Eskiden çok dikkat çeken bu ilkenin işlevi her zaman belirsiz kalmıştır[1165]. Dolaysızlık ilkesini kabul edenler tarafından ileri sürülen üçlü ilişkilerde, edim zincirlerinde çifte eksiklik olması durumunda, bir aracıya yapılan edimlerde ya da geçersiz sözleşmelere dayanan edimlerde geçerli olan istisnalar bu belirsizliğin pekişmesinde önemli rol oynamaktadır. Dolaysızlık kavramı müdahaleden doğan zenginleşmeler bakımından alacaklının aleyhine haksız iktisabın ne zaman kabul edilebileceği sorusuna cevap vermek için kullanılmıştır. Günümüzde, sebepsiz zenginleşmeden doğan iade taleplerinde dolaysızlık ilkesinin dikkate alınması gerektiğine ilişkin düşünce, büyük çoğunlukla reddedilmektedir[1166].

Malvarlığı kayması görüşü olarak da ifade edilen klasik görüşte fakirleşme ve zenginleşme arasındaki nedenselliğin dolaysızlığı önemlidir. Ancak sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebinde bulunabilmek için, iade alacaklısının fakirleşmesi gerektiği yönündeki klasik görüş reddedilmelidir[1167]. Dolaysızlık şartının uygulanabilmesi için malvarlığı kaymasının başka bir kişinin malvarlığı üzerinden hukuki bir işlem yoluyla gerçekleşmemiş olması gerekir. Ancak özellikle çok kişili ilişkiler söz konusu olduğunda dolaysızlık şartının uygulanması hem çok aşırı katı hem de çok yetersizdir[1168]. Zira kişi üçüncü kişinin borçlarını ödeyerek veya bir havale yoluyla, yani üçüncü kişinin malvarlığının aktarılması yoluyla dolaylı bir işlem gerçekleştirmektedir. Ancak dolaysızlık şartının kabulü halinde burada bir sebepsiz zenginleşme ihtimalinden şüphe dahi edilmemektedir.

Özellikle çok kişili ilişkilerin söz konusu olduğu durumlarda, dolaysızlık ilkesi, uygulamayı son derece daraltmaktadır. Menfaatin kendisine sağlandığı üçüncü kişilerin, asıl hak sahibinin taleplerine karşı korunması gerekir. Ayrıca, yansıma menfaatler söz konusu

---

[1165] **Lieb,** MüKo BGB, § 812, Nr. 17.

[1166] **Reeb,** s. 30, 38; **Koppensteiner/ Kramer,** s. 86 vd.; **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 99; **Schwab,** MüKo BGB, § 812, Nr. 50; **Wilburg,** s. 112; **Kupisch**, Drei Personen Verhältnis, s. 17 vd.; **Serozan,** Genel Hükümler, s. 424. **Fikentscher/ Heinemann,** Allgemeiner und Besonderer Teil 2022, Nr. 1432, s. 893 vd.; **Stadler,** Jauernig BGB § 812, Nr. 59. Ancak doktrinde dolaysızlık ilkesinin, özellikle çifte geçersizlik durumlarında yardımcı bir çözüm yolu olarak kullanılmasında bir sakınca olmadığı ifade edilmektedir. Görüş için bkz. **Lieb,** MüKo BGB, § 812, Nr. 18.

[1167] **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1566, 1566a, s. 353; **Koller,** OR, 2017, Nr. 30. 19 vd., s. 528 vd.; **Schwenzer/ Fountoulakis**, Nr. 55.09, s. 454; **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 55. 09.

[1168] **Wilburg,** s. 111.

olduğunda, diğer bir ifadeyle zenginleşen tarafın yakınları veya alacaklıları gibi üçüncü kişilere yönelik salt menfaatler söz konusu olduğunda, denkleştirme yükümlülüğünün önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Dolaysızlık şartı, sebepsiz zenginleşmenin taraflarını belirlemek için gerekli değildir. Zaten yetki içeriği görüşü, sebepsiz zenginleşmenin taraflarının belirlenmesinde etkili bir çözüm sunmaktadır. Buna göre; iade alacaklısı, mevcut malvarlığı düzenine aykırı olarak malvarlığı edinilen kişidir; iade borçlusu ise malvarlığını yetki içeriğine aykırı olarak elinde bulunduran kişidir.

Ayrıca rücu yasağı ve yansıma menfaatler için iade yükümlülüğünün önlenmesi işleviyle dolaysızlık şartı, görünüşe göre sebepsiz zenginleşme hukukunun genel hükmünün çok kişili ilişkilerde uygulama alanını sınırlamayı ve böylece somutlaştırmayı amaçlamaktadır. Ancak TBK m. 77/1'in (İBK m. 62/1) somutlaştırılması, dolaysızlık ilkesinin saptırmalarıyla değil, doğrudan değerlendirme yoluyla yapılmalıdır[1169].

Dolaysızlık ilkesini benimseyen görüşün istisna olarak kabul ettiği hallere bakıldığında, istisnaların kuraldan daha yaygın uygulama alanına sahip olacağı açıkça görülmektedir. Keza bu istisnaların zaman içinde çoğalmasının önünde hiçbir engel de yoktur. Ayrıca özellikle üç köşeli ilişkilerde sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan iade borcunun kimler arasında söz konusu olduğunun tespitinde dolaysızlık ilkesi, amaca uygun bir sınırlama ölçütü sayılmaz. Üç köşeli bir ilişki örneği olan havalede dolaysızlık kavramının yetersizliği göze çarpmaktadır. Zira dolaysızlık ilkesi gereği lehtara sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebini yöneltecek taraf, dolaysız kazandırmada bulunan banka gibi görünse de aslında dolaylı kazandırmada bulunan havale edendir. Söz konusu hukuki sonucun dolaysızlık kavramıyla açıklanması mümkün olmamaktadır[1170]. Sebepsiz zenginleşmeden

[1169] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 99- 100.

[1170] Schwab'a göre, yargı içtihatlarında ve doktrinde, havale eden tarafın uygulanabilir bir havalesinin bulunmadığı durumlarda, havale ödeyicisi taraf olan bankanın üçüncü kişiye karşı doğrudan zenginleşme talebinde bulunabileceği görüşü hakimdir. Schwab'a göre bu yaklaşım, son derece haklıdır. Bu durumda havale ödeyicisi tarafın aynı zamanda havale eden tarafa bir edim sağlamak istediği doğrudur. Bu nedenle bazı yazarlar havale ödeyicisi tarafın, havale eden tarafa karşı zenginleşme talebinde bulunmasını da mümkün görmüşlerdir. Ancak buradaki örneklerde havale eden taraf, herhangi bir şey elde etmemiştir. Mal hareketini başlatmadığı gibi, sağlanan şey üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunmamış ve değer ilişkisinde yaptığı herhangi bir iade karşılığı da gerçekleşmemiştir. **Schwab,** MüKo BGB, § 812, Nr. 94.

kaynaklanan iade ilişkisinin taraflarının belirlenmesinin, dolaysızlık gibi hukuki gerçeği yansıtmayan, yeterli olmayan ve şematik kavramlarla yapılabilmesi mümkün değildir[1171].

Sadece hakkaniyet görüşünün savunucuları, zenginleşme zincirleri durumunda doğrudan sebepsiz zenginleşmeye temelden karşı değildir. Onlar için belirleyici olan, münferit olayda böyle bir talebin kabul edilmesinin, hukuk sisteminin tüm değerleri dikkate alındığında, maddi hukuki belirlilik anlamında hukuki hakkaniyet fikrine uygun olup olmadığıdır[1172]. Başka bir ifadeyle bu görüşte olanlar, zenginleşme hukukunun maddi hukuki kesinlik anlamında hakkaniyet fikrinin gerçekleştirilmesi için genel bir hükme dayandığı temel anlayışından hareket etmektedirler. Bu görüşe göre; zenginleşme ile fakirleşme bağlantısının dolaysız (doğrudan) veya dolaylı (vasıtalı) olması önemli değildir. Sadece dolaylı zenginleşme durumunda bir denkleştirme talebinin değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine, somut olayın tüm koşullarına dayalı olarak hakkaniyet anlayışı uyarınca karar vermek gerekir[1173].

Yetki içeriği görüşü, iade alacaklısının fakirleşmesini bir şart olarak aramadığı için dolaysızlık şartını da aramamaktadır. Böylece zenginleşme talebinin kapsamının sınırlandırılmasının önüne geçilmiş olmaktadır[1174]. Yetki içeriği görüşünde; yetki içeriğinin ihlali ile zenginleşen tarafın zenginleşme konusunu edinmesi arasında yeterli bir bağlantı olması gerekir[1175]. Ancak zenginleşme konusu, yalnızca zenginleşen alacaklı ile aracı arasındaki bir anlaşmaya dayanılarak zenginleşene tahsis edilmişse durum farklıdır. Böyle bir anlaşma zenginleşeni bağlayamaz. Dolayısıyla zenginleşen, aracının aksine, zenginleşme konusunu yetki içeriğine aykırı olarak edinmez ve zenginleşme talebi doğmaz. Ayrıca, iade alacaklısının talebi, zenginleşme konusunu aracıya ayıpsız olarak devretmiş olması halinde baştan itibaren mümkün değildir[1176]. Yetki içeriği görüşünde bazı yazarlara göre;

[1171] Doktrinde bir görüşe göre; dolaysızlık kavramı yerine edimden doğan zenginleşmelerde edim ilişkisi, edim dışı zenginleşmelerde ise yetki içeriği gibi daha etkili ve tutarlı normatif kavramların kullanılması gerekir. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 427.

[1172] **Kaufmann-Bütschli,** s. 248.

[1173] **Kaufmann-Bütschli**, s. 222 vd.

[1174] **Ellger**, s. 231

[1175] **Schaufelberger,** s. 140- 141.

[1176] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 105.

zenginleşme talebinin bağlayıcı niteliği nedeniyle, aracı zenginleşme konusunu bedelsiz olarak devretmiş olsa dahi, dolaylı zenginleşme durumunda doğrudan denkleştirme söz konusu olmaz[1177].

İsviçre doktrininde genel kabul gören ayırma teorisi uyarınca sebepsiz zenginleşmeyi doğuran olaylar; edimden doğan zenginleşmeler ve edim dışı zenginleşmeler olmak üzere ayrılır. Genel olarak da edim dışı zenginleşmeler bakımından yetki içeriği teorisi kabul edilmektedir. Çok kişili ilişkiler bakımından kural ve somut olayı değerlendirme odaklı düşünce ön plana çıkmaktadır[1178]. Burada özellikle, risk dağılımı ilkesi ile hukuki güvenliğe değinilmektedir. Buna göre, ilgili taraflarca üstlenilen risk dağılımının sebepsiz zenginleşme bağlamında da korunması gerekmektedir. Özellikle, mevcut savunma ve itirazlar muhafaza edilmeli ve hiç kimse üçüncü kişi ilişkisinden kaynaklanan savunma ve itirazları kabul etmek zorunda kalmamalıdır.

Çok kişili ilişkilerde sebepsiz zenginleşme, yalnızca edimden doğan zenginleşme şeklinde ortaya çıkar. Bu nedenle edim kavramı, çok kişili ilişkilerde tarafların belirlenmesinde önemlidir[1179]. İade alacaklısının sebepsiz zenginleşmeden doğan iadeyi doğrudan talep edebilmesi; çifte geçersizlik halinde veya iade alacaklısının zenginleşme konusunu bedelsiz olarak elde etmesi halinde istisnai olarak mümkündür.

İsviçre Borçlar Kanunu 2020 Taslağı, edim zinciri konusunu ele almamaktadır ve açıklama metninde de bu konuda herhangi bir yorum yer almamaktadır. Bununla birlikte, taslağın yazarlarına göre, malvarlığının kayması dolaylı da olabilir. Mevcut yasal durumla karşılaştırıldığında, özellikle İBK m. 62/1'in (TBK m. 77/1) genel hükmü neredeyse hiç değiştirilmeden kabul edildiğinden, burada menfaat grupları için herhangi bir temel değişikliğin söz konusu olmadığı görülmektedir[1180].

[1177] **Keller/Schaufelberger,** s. 4.
[1178] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 62.
[1179] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 49.
[1180] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 50.

İsviçre Federal Mahkemesi, sebepsiz zenginleşme davalarında dolaysızlık ilkesinin kesin olarak uygulanması gerektiğine ilişkin kararlar vermiştir. Söz konusu karardan biri 1961 yılında *"Heer– Goldstein"*[1181] davasında verilmiştir. Bu davada hem Bay Heer hem Bay Goldstein, Bayan Oschwald tarafından dolandırılmaktadır. Bayan Oschwald mağdurlardan Yugoslavya ile yapılan uyuşturucu ticaretini finanse etmek için borç istemekte ve onlara yüksek kâr sözü vermektedir. Mağdurlarının güvenini kazanarak onlardan daha fazla para almak için yapılan ilk yatırımlardan onlara büyük kârlar ödemiştir. Bu, mağdurları etkilemek için kullanılan iyi bilinen bir yöntemdir. Bay Heer bu yöntemden etkilenmektedir. Bayan Oschwald'ın varlıklarına karşı iflas ilan edildiğinde, Bayan Oschwald'ın Bay Heer'e 700.000 İsviçre Frangı borcu bulunmaktadır. Bay Goldstein ise kârla yapılan ilk geri ödemeden sonra başka para vermemiş ve 170.000 İsviçre Frangı tutarında kâr elde etmiştir. Davada İsviçre Federal Mahkemesi, Bay Heer'in Bay Goldstein'a karşı talebini reddetmiştir. Karara göre, Bay Goldstein'ın aldığı para, davacının varlıklarından değil, Bayan Oschwald'ın varlıklarından gelmektedir[1182]. Dolayısıyla Federal Mahkeme, sebepsiz zenginleşmede, zenginleşmenin doğrudan fakirleşenin malvarlığından gelmesi durumunda mümkün olduğu ilkesini uygulamıştır.

Yine başka bir İsviçre Federal Mahkemesi kararında dolaysızlık ilkesi kabul edilmektedir. Söz konusu karar, 1980 tarihli *"i.S. Brown– Kyriakidou"*[1183] davasına ilişkindir. Bu davada davacı Bayan Brown, Cenevre'de bir bankadaki hesabı için Bay Meylan'a belirli bir vekaletname verir. Bay Meylan, bu vekaletname ile Bayan Brown'un hesabındaki parayı, kendisi ile Bayan Kyriakidou arasında olan satış sözleşmesinden kaynaklanan kendi borçlarını ödemek için kullanır. Bayan Brown, hesabındaki paranın iadesi talebiyle Bayan Kyriakidou aleyhine sebepsiz zenginleşme davası açar. Ödemenin doğrudan kendi malvarlığından davalının mal varlığına aktarıldığını iddia eder. Federal Mahkeme, diğer hususların yanı sıra, Bayan Brown'un iddiasına dayanan davayı reddeder.

[1181] BGE 87 II 18.
[1182] BGE 87 II 18 E. 2 S. 21.
[1183] BGE 106 II 29.

Dolaysızlık ilkesi 1991 yılında *"Helikopter Davası'nda (Helikopterfall)"*[1184] da yeniden gündeme gelmiştir. Ancak burada İsviçre Federal Mahkemesi bizzat Alman hukukundaki edim kavramı görüşüne[1185] göndermede bulunmaktadır. Burada davacının davalı alıcıya karşı, zenginleşme hukuku kapsamında doğrudan talebi reddedilmektedir. Buna gerekçe olarak davacının fakirleşmesinin başka bir kişinin zenginleşmesine neden olan olaylarla sınırlı olması gerektiği argümanı ileri sürülmektedir.

İsviçre Federal Mahkemesi'nin belirli davalarda doğrudan doğruyalık şartına uyması, bu şartın çok kişili ilişkilere ilişkin tüm davalarda tutarlı bir şekilde uygulanmadığını göstermektedir. Ancak son yıllarda uygulamasını değiştiren Federal Mahkeme, şaşırtıcı bir şekilde önceki farklı uygulamasına hiç yer vermeksizin, doğrudan doğruyalık ilkesinin gerekmediğine ilişkin kararlar vermektedir[1186].

Dolaysızlık ilkesinin aranmadığı söz konusu kararlardan biri İsviçre Federal Mahkemesi'nin 2003 yılında edimden doğan zenginleşmelerde dolaysızlık sorununa ilişkin vermiş olduğu "*Sicile kayıtlı baba davası (Registervaterfall)"* kararıdır[1187]. Dava, sicile kayıtlı baba Y'nin, biyolojik baba Z'ye karşı açmış olduğu sebepsiz zenginleşme davasıdır[1188]. Y ve X birlikte yaşadığı sırada W dünyaya gelir. Y, W'yi çocuğu olarak tanır. Ancak bir süre sonra aralarındaki iletişim kopar. Fakat Y, W'ye nafaka ödemeye devam eder. W, reşit olduktan sonra Y'nin soybağının reddi[1189] ve Z'nin babalığının tespiti için dava açar. Biyolojik baba Z'nin babalığının tespitinden sonra sicile kayıtlı baba Y, Z'ye karşı nafaka iadelerine ilişkin sebepsiz zenginleşme davası açar.

[1184] BGE 117 II 404.

[1185] Doktrinde zenginleşme hukuku kapsamındaki havale gibi üçgen ilişkilerin çözümünde edim kavramının uygunluğu vurgulanmaktadır. **Fikentscher/ Heinemann,** Allgemeiner und Besonderer Teil 2017, Nr. 1434, s. 894.

[1186] **Voser,** s. 176.

[1187] BGE 129 III 646. Benzer yöndeki Alman Federal Mahkemesi kararına (BGH, 20.05.1981- IVb ZR 571/80) ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Gülen Erdoğan,** İsmahan, *"Kanuni Babanın Evlilik Birliği İçinde Doğan Çocuk İçin Yaptığı Masrafları Biyolojik Babadan İsteme Hakkı ve Kapsamı"*, AHBVÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 28, S. 4, Y. 2024, s. 239- 270.

[1188] Benzer şekilde meydana gelen durumların sebepsiz zenginleşme oluşturacağına ilişkin görüş için bkz. **Akçaal,** Mehmet, *"Evlilik Birliği İçinde Doğan Çocuklar İçin Koca Tarafından Yapılan Giderlerin Biyolojik Babadan Talebinin Hukuki Dayanağı"*, ABÜHFD, C. 7, S. 14, Y. 2019, s. 443.

[1189] Soybağının reddine ilişkin ayrıntılı açıklamaların yer aldığı eser için bkz. **Kayaalp,** Abdullah Emre, Türk Hukukunda Soybağı ve Soybağının Reddi, Ankara 2023.

Söz konusu karar, sicile kayıtlı babanın, çocuğu tanıyan biyolojik babaya karşı zenginleşme talebini içermektedir. Bu karara göre; sağlanan edim ile zenginleşme arasında ekonomik bir bağlantı olması yeterli olup hukuki bir bağlantının bulunması önemli değildir. Burada zenginleşme alacaklısı ile zenginleşme borçlusu arasında doğrudan bir malvarlığı kaymasının gerçekleşmiş olması önemli değildir. Önemli olan, bir kişinin haksız yere zenginleşmiş olmasıdır ki bu durumda, biyolojik baba açısından tasarruf zenginleşmesi mevcuttur. Başka bir ifadeyle kararda İsviçre Federal Mahkemesi, zenginleşme talebi için zenginleşme borçlusu ve zenginleşme alacaklısı arasında doğrudan bir malvarlığı geçişine gerek olmadığını bunun yerine borçlunun başkası aleyhine zenginleşmesinin yeterli olacağını belirtmektedir. İsviçre Federal Mahkemesi başka bir kararında[1190] da aynı esasları kabul ederek dolaysızlık konusunda önceki uygulamasına nihayet son vermiştir[1191].

C. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMEDE ARANACAK NEDENSELLİK BAĞI

1. Genel Olarak

Nedensellik bağı genel olarak sebep ve sonuç arasındaki ilişki olarak anlaşılmaktadır[1192]. Sebepsiz zenginleşmenin meydana gelebilmesi için, klasik görüşün ileri sürdüğü gibi bir fakirleşmeye ve dolayısıyla zenginleşme ile fakirleşme arasında nedensellik bağının bulunmasına gerek yoktur[1193]. Zira zenginleşme ile fakirleşme arasında nedensellik bağının gerekliliğine ilişkin böyle bir kabul, tüm zenginleşme durumlarında mevcut değildir. Kanaatimizce sebepsiz zenginleşmede aranması gereken nedensellik bağı, zenginleşme ile zenginleşmenin meydana gelmesine neden olan olay arasındadır.

[1190] BGE 129 III 422.

[1191] **Voser,** s. 178.

[1192] **Fischer,** Willi/ **Böhme,** Anna/ **Gähwiler,** Fabian, in: Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), Orell Füssli Kommentar (OFK), Kommentar zum Schweizerischen Obligationenrecht, 4. Aufl., Zürich 2023, OR Art. 41, Nr. 64, s. 277.

[1193] [1193] **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1566, 1566a, s. 353; **Koller,** OR, 2017, Nr. 30. 19 vd., s. 528 vd.; **Schwenzer/ Fountoulakis**, Nr. 55.09, s. 454; **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 55. 09; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 424.

2. Zenginleşme ile Zenginleşmeye Neden Olan Olay Arasındaki Nedensellik Bağı

Sebepsiz zenginleşmenin oluşmasında fakirleşme şartını aramayan görüşler, nedensellik bağını zenginleşme ve fakirleşme arasında değil, isabetli olarak zenginleşme ve zenginleşmeye neden olan olay arasında aramaktadır. Söz gelimi; fakirleşme şartını reddeden görüşlerden biri olan hukuk alanının ihlali görüşünde; zenginleşme ile başka bir kişinin hukuki alanının ihlal edilmesi arasında fiili bir bağlantı olmasının gerekli olduğu ifade edilmektedir. Burada aranan nedensellik bağı, zenginleşme ile ihlali ortaya çıkaran olay arasında aranmaktadır[1194]. Buna göre; bir kişinin başka bir kişiden zenginleşme dolayısıyla talepte bulunabilmesi için zenginleşmenin kendi aleyhine elde edilmiş olması gerekir. Ancak bu şarta dayanarak, bir yandan zenginleşme ve diğer yandan ihlal durumu arasında fiili bir bağlantı olması gerektiğine şüphe yoktur. Bir yandan zenginleşmeye, diğer yandan da ihlale neden olan olay, ya ihlale uğrayan tarafın kendi fiilinden ya zenginleşen tarafın bir fiilinden ya da her iki tarafın da sorumlu olmadığı bir olaydan, yani beklenmedik bir olaydan kaynaklanabilir.

Yine fakirleşme şartını reddeden görüşlerden diğeri olan yetki içeriği görüşünde, zenginleşme ile zenginleştirici olay olan yetki içeriğinin ihlali arasında nedensellik bağı aranmaktadır[1195]. Kanaatimizce de sebepsiz zenginleşmenin gerçekleşmesi için aranan nedensellik bağının, zenginleşme ile zenginleşmeyi doğuran olay arasında olması gerekir. Başka bir ifade ile zenginleştirici bir olayın meydana gelmesi neticesinde zenginleşme ortaya çıkmalıdır ki bu ikisi arasında illiyet bağının varlığından bahsedilsin. Zenginleşmeyi doğuran olay, edimden veya edim dışı bir durumdan kaynaklanabilir[1196]. Söz konusu zenginleştirici olaylar ile zenginleşme arasında bir nedensellik bağının bulunması halinde zenginleşme başkası aleyhine gerçekleşmiş olur. Aksi halde bu şartın gerçekleşmiş olduğundan bahsedilemez[1197].

[1194] **Schaufelberger,** s. 140- 141.

[1195] **Jenny,** Nr. 484, s. 257.

[1196] Zenginleşmeyi doğuran olayların; edimden doğan, müdahaleden doğan veya beklenmeyen halden doğan olaylar olacağını ifade eden görüş için bkz. **Schaufelberger,** s. 141.

[1197] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2694, s. 991. Sebepsiz zenginleşmede aranan nedensellik bağının, kendisinden yararlanılanın fakirleşmesiyle diğer tarafın zenginleşmesi arasında olması gerektiğine ilişkin görüş için bkz. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 46. Sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartını kabul etmemekle birlikte zenginleşme ile fakirleşme arasında daima bir bağlantı olmasının gerektiğini ileri süren, başka bir ifadeyle

Sebepsiz zenginleşmede iade talebi, mal varlığı düzenine aykırı bir zenginleşmenin olmasına dayanır. Denkleştirme, ancak iade talep edilen borçlunun alacaklıya tahsis edilen bir malvarlığını elde ettiği ölçüde haklı görülebilir. Bu nedenle, iade alacaklısının tahsisle bağlantılı bir hukuki durumun etkilendiği ancak meydana gelen zenginleşmenin malvarlığı düzeninin ihlalinden tamamen bağımsız olduğu durumlarda iade talebi reddedilmektedir. Malvarlığı düzeninin ihlalinin bir sonucu olarak kabul edilen hukuka aykırı tahsis ile zenginleşme konusunun edinimi arasında bir bağlantı bulunması gerekir. Başka bir ifadeyle edinim, iade alacaklısı bakımından hukuka aykırı tahsise yol açmalıdır. Bu bağlamda, hukuka aykırı tahsisi bir durum ve malvarlığı düzeninin ihlal edilmesi şeklinde anlamak gerekir.

Zenginleşme konusunun edinilmesi hukuka aykırı bir tahsis sonucunu doğurmuyorsa, aynı olayın hem malvarlığı düzeninin ihlaline yol açmış olması hem de zenginleşmeye neden olması önemli değildir[1198]. Söz gelimi; tepede tarlası olan ve tarlasında suya ihtiyacı olan bir çiftçinin lehine olan yağış, aynı tepenin dibinde tarlası olan ve nemli tarlada hasadı çürüyecek olan çiftçinin aleyhine olabilmektedir. İşte burada iade talebi mümkün değildir. Burada, hasadı çürüyen çiftçinin malvarlığında azalma meydana gelse de tepedeki tarlasında suya ihtiyacı olan çiftçi, kazancını kendi hasadından elde etmektedir. Bu kazanç, mülkiyet hakkı ve emeği doğrultusunda kendisine tahsis edilmektedir. Yağmur nedeniyle hasat ve kazanç normalden daha yüksek olsa bile, ek gelir, hasadı çürüyen çiftçinin hukuki durumunun bozulmasına bağlanamaz. Bir hasadı destekleyen ancak diğerini yok eden olayın tek ve aynı olması sonucu değiştirmez.

Ancak örneğin, bir köpeğin bir kişinin mutfağına girerek aşçıya ait bir yumurtayı yemesinde durum farklıdır. Burada, köpeğin sahibi, yumurtanın değeri kadar köpek besleme masrafından kurtulur. Zenginleşme konusunun edinimi ile yetki içeriğinin ihlali arasında bir

---

zenginleşme fakirleşmenin bir sonucu olmalı ve bunun tersine fakirleşme de zenginleşmenin bir sonucu olmalıdır şeklinde ifade edilen görüş için bkz. **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art 62, Nr. 1, s. 318. Doktrinde bir görüşe göre; fakirleşme ve dolayısıyla malvarlığı kayması olmamasına rağmen, mal sahibinin bir iade talebinin olması isabetli olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, malvarlığı kayması ve en azından zenginleşme ile fakirleşme arasında maddi/fiili bir bağlantı olması şartı varlığını sürdürmelidir. **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 9, s. 451. Doktrinde bir görüşe göre; zenginleşmenin iade alacaklısının aleyhine gerçekleşmiş olması şartından, iade borçlusunun zenginleşmesi ile iade alacaklısının mali açıdan dezavantaja uğraması arasında nedensel bir bağlantı olması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Ancak, nedensellik bağının doğrudan olması gerekmez. **Becker,** BK OR 1945, Art. 62, Nr. 7.

[1198] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 100.

nedensellik bağı varsa, zenginleşen kişinin her bir hukuki halefinin edinimi açısından da yeterli bir bağlantı vardır. Dolayısıyla bu şart, gerekli nedensellik bağının yalnızca aracının edinimi açısından mevcut olması şartıyla, zenginleşme zinciri durumunda iade alacaklısının zenginleşen kişiye karşı iade talebinde bulunmasını engellemez[1199].

3. Tabii Nedensellik Bağının Yeterli Olması, Uygun Nedensellik Bağının Aranmaması

Zenginleştirici olay ile zenginleşme arasında olması beklenen nedensellik bağında zorunlu şart teorisi (onsuz olmaz şart[1200]) (conditio sine qua non) geçerlidir. Yani burada doğal nedensellik bağı yeterlidir[1201]. Zenginleşmeye neden olan olay; elde edilen kazanç için önemli bir şart olarak görülüyorsa doğal nedensellik bağının varlığından bahsedilir[1202]. Ayrıca uygun nedensellik bağının varlığı aranmaz. Zira sorumluluğu sınırlandırmak suretiyle zarar vereni belirli bir oranda korumak amacıyla kabul edilen uygun nedensellik bağı, yalnızca sorumluluk hukukunda geçerlidir[1203]. Sebepsiz zenginleşmede zenginleşenin iade yükümlülüğü yalnızca başkası aleyhine elde edilen zenginleşme ile sınırlıdır[1204]. Burada zenginleşenin aleyhine, başka bir ifadeyle, onun malvarlığını azaltan bir durum söz konusu değildir[1205]. Dolayısıyla zenginleşeni korumayı hedefleyen bir uygun nedensellik bağı

[1199] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 101.

[1200] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 46.

[1201] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2694, s. 991; **Schaufelberger,** s. 178; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 690. Doğal nedensellik bağı; mantıksal açısından değerlendirilmelidir (BGE 123 III 110 E. 2.a). Buna göre, bir olayda meydana gelen sonucun ortaya çıkabilmesi için gerekli olan her şart nedenseldir. Bunun olayda tek veya doğrudan neden olması gerekmez. Başka bir deyişle, eğer ikinci olay birincisi olmadan meydana gelmeyecekse, iki olay arasında doğal bir nedensellik bağı vardır (BGE 132 III 715 E. 2.2). Dolayısıyla burada sorulması gereken soru şudur: Söz konusu olay gerçekleşmemiş olsaydı da aynı sonuç meydana gelir miydi? Yani söz konusu olay sonuç için gerekli bir şart mıdır? Burada cevabın olumlu olabilmesi için, olayın en azından yüksek bir olasılıkla veya kesinlik sınırında bir olasılıkla sonucun nedeni olması yeterlidir. (BGE 132 III 715 E. 3.2; BGE 113 Ib 420 E. 3). Olay olmasaydı da sonuç meydana gelecek idiyse nedensellik söz konusu değildir. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Fischer**/**Böhme**/**Gähwiler,** OFK OR, Art. 41, Nr. 64- 67, s. 277- 279.

[1202] Meydana gelen zenginleştirici olay olmasa, normal şartlar altında, aynı kazanç elde edilemeyecek idiyse o zaman doğal nedensellik bağının varlığından söz edilemez. Doktrinde bir görüşe göre bu anlayış, pratik akla da hitap eder. **Schaufelberger,** s. 191.

[1203] **Schaufelberger,** s. 180; **Keller/ Schaufelberger,** s. 52.

[1204] **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1516, s. 342; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 64, Nr. 1, s. 411.

[1205] **Schaufelberger,** s. 180.

gerekmez. Haksız fiillerde meydana gelen zarar ile failin davranışı arasında uygun bir nedensellik bağı aranırken, sebepsiz zenginleşmede zenginleşenin davranışının bulunması gerekli değildir. Söz gelimi, A'nın tarlasındaki buğdayların rüzgarın etkisiyle B'nin tarlasına saçılması neticesinde B'nin hayvanları bu buğdayları yemektedir. Burada hayvanlarının beslenme masrafından kurtulan B, A aleyhine kendi davranışı olmaksızın sebepsiz zenginleşmektedir[1206].

Doktrinde bir görüşe göre, söz gelimi, A, B'den çaldığı parayla gidip piyango bileti[1207] almış olsaydı ve ikramiye kazansaydı burada zenginleşmeye esas olan sebebin borçlunun şansı olduğu ifade edilmektedir. Bu görüşe göre, burada meydana gelen zenginleşme, alacaklı aleyhine bir zenginleşme olmadığı için zenginleşme ve zenginleştirici olay arasında nedensellik bağının varlığından bahsedilemez[1208]. Yine, zenginleşme, zenginleşenin kişisel yeteneğine ve gayretine dayanıyorsa buradaki fazla kazançta da nedensellik bağının varlığından bahsedilemez. Söz gelimi; A, B'nin gitarını çalmış ve bununla çok büyük konserler vermiş olsun. Bu görüşe göre, bu konserlerden yüksek miktarlarda gelir elde eden A'nın elde ettiği tüm kazancı, sebepsiz zenginleşme hükümlerince talep edebilmesi mümkün değildir. Zira A, kişisel yeteneği ile bu kazancı elde etmiştir. Burada B'nin iade alabileceği kısım, gitarının kullanımı kadar kira bedeli olabilir. Gitarın asıl sahibinin söz konusu kazancı elde edecek yeteneğe sahip olmasının durumu değiştirmeyeceği ifade edilmektedir. Buradaki temel gerekçe, sebepsiz zenginleşmede yalnızca objektif zenginleşmenin iadesinin gerektiği sübjektif zenginleşmede iade gerekmediği düşüncesidir[1209].

[1206] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 46.

[1207] Piyango bileti örneği, gerçek olmayan vekaletsiz iş görme bağlamında da ele alınmaktadır. Buna ilişkin tartışmalar nedensellik bağı çerçevesinde şekillenir. Ancak doktrinde bir görüşe göre; piyango örneği, gerçek olmayan vekaletsiz iş görme oluşturmaz. Çünkü başkasının parasını çalarak parayı kendi parasına karıştırmış olan kimse, artık paranın maliki olacağından gerçek olmayan vekaletsiz iş görmenin varlığından söz edilemez. Zaten hırsızın karışma neticesinde hangi parayla piyango bileti aldığının da ispatı mümkün değildir. **Baş Süzel,** s. 65- 66.

[1208] **Keller/ Schaufelberger,** s. 52- 53; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2696, s. 993.

[1209] **Keller/ Schaufelberger,** s. 52- 53. Burada fakirleşme şartını kabul eden görüş, gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümlerinde elde edilen tüm kazancın iadesinin talep edilebileceğini ifade etmektedir. Zira bu görüşün aradığı fakirleşme şartı burada gerçekleşmediğinden sebepsiz zenginleşmeye dayanarak iade talebi mümkün değildir. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 47.

Kanaatimizce bahsedilen örneklerde sebepsiz zenginleşmenin oluştuğunda şüphe yoktur. Çünkü sebepsiz zenginleşmede aranan nedensellik bağı, zenginleşme ile zenginleştirici olay arasındaki doğal nedensellik bağıdır. Verilen örneklerde şayet çalma şeklinde gerçekleşen müdahale fiili olmasaydı söz konusu zenginleşme meydana gelmeyecekti. Burada zenginleştirici olay, zenginleşmeye neden olmaktadır. Dolayısıyla söz konusu örneklerde sebepsiz zenginleşme ile zenginleşmeyi meydana getiren olay arasında nedensellik bağı bulunmaktadır. Zira söz gelimi, A'nın B'den çaldığı parayla almış olduğu piyango biletinden elde ettiği kazanç, A'nın çaldığı para olmasaydı elde edebileceği bir kazanç değildi. Dolayısıyla zenginleştirici olay burada paranın çalınmasıdır. Bu olay ile zenginleşme arasında nedensellik bağının varlığı da açıktır. Yine çalınan gitarla verilen konser örneğinde de aynı husus geçerlidir. Bu örneklerde sebepsiz zenginleşmenin varlığının kabulüyle birlikte iadeye ilişkin sorun öne çıkmaktadır. Sübjektif kazancın iadesinin yapılamayacağına ilişkin görüş, somut olay adaletini sağlamaktan uzak görünmektedir. Bu bağlamda daha önce de ileri sürmüş olduğumuz çözüm önerisi devreye girmektedir. Sübjektif zenginlemenin zenginleşende kalması da aleyhine zenginleşilene iadesi de adil bulunmamaktadır. Bu nedenle sübjektif zenginleşmenin devlete mal edilmesine ilişkin uygulamanın geliştirilebilmesi mümkündür. Bu durumda objektif zenginleşmeyi elde eden davacı tarafa hakkı teslim edilmekte, sübjektif zenginleşmeye de haksız bir şekilde sahip olması beklenen zenginleşenin bu bağlamda yapmış olduğu eylem yanına kâr kalmamaktadır. Elbette burada TBK m. 79'da düzenlenen iyiniyetli zenginleşenin iade borcuna ilişkin sınırlamalar saklıdır.

4. Çok Kişili İlişkilerde Durum

a) Genel Olarak

Ekonomik gelişmeler ve bunun sonucunda ortaya çıkan iş bölümü değişiklikleri, iki taraflı ilişkilerin üç veya çok kişili ilişkilere dönüşmesine neden olmaktadır[1210]. İkiden fazla kişinin dahil olduğu çok kişili ilişkilerde zenginleşmeden kaynaklanan iade taleplerinin

[1210] **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 466.

belirlenmesi, borçlar hukukunun ve hatta özel hukukun en tartışmalı ve sorunlu alanlarından biridir[1211]. Sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamındaki çok kişili ilişkiler, sebepsiz zenginleşme oluşturan ilgili bir duruma üç veya daha fazla kişinin dahil olmasıyla karakterize edilir[1212].

Çok kişili ilişkilerde sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan iade talepleri, belirli bir nedensellik ilişkisi çerçevesinde sağlanan kazandırmaların geri alınmasına hizmet eder. Bu kazandırmalar bir aracı yardımıyla el değiştirmişse, üçüncü bir kişinin menfaati için kullanılmışsa veya üçüncü kişiler dolaylı olarak bu kazandırmalardan yararlanmışsa, zenginleşme denkleştirmesinin hangi kişiler arasında yapılması gerektiği ve hangi savunmaların veya itirazların ileri sürülebileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Sebepsiz zenginleşmeden sorumlu kişinin belirlenmesi sorunu, sorumlu kişinin olası bir temerrüdü göz önünde bulundurulduğunda pratik açıdan da önem taşımaktadır[1213].

Yetki içeriği görüşünde edimden doğan zenginleşmelerde yetki içeriğinin tespiti edim ilişkisine göre yapılmaktadır. Edimden doğan zenginleşmelerde tek fark sebepsiz zenginleşmenin taraflarının tespitinin, edim dışı zenginleşmelere oranla daha kolay olmasıdır. Doktrinde çok kişili ilişkilerde sebepsiz zenginleşmenin taraflarının belirlenmesinde edim ilişkisinin tasfiye ilişkisine eşit olduğunu kabul eden formül kullanılmaktadır (edim ilişkisi= tasfiye ilişkisi). Bunun temel sebebi, edim ilişkisinde birbirini seçmiş ve güvenmiş olan kişilerin bunun sonuçlarına katlanması gerektiği düşüncesidir[1214]. Burada hangi iki kişi arasındaki hukuki ilişkide geçersizlik varsa sebepsiz zenginleşmenin taraflarının onlar olacağı ifade edilmektedir. Söz gelimi; borçlu B ile banka Ü arasında kapama ilişkisinin geçersizliği yalnızca bu tarafları bağlar. Yine borçlu B ile alacaklı A arasındaki karşılık ilişkisinin geçersizliği yalnızca bu tarafları bağlar. Ü ile A arasında doğrudan bir talep söz konusu olamamaktadır.

[1211] **Larenz/ Canaris,** s. 199.

[1212]**Wendehorst,** BeckOK, BGB § 812, Nr. 166; **Reeb,** s. 50; **Canaris,** s. 800; **Medicus,** s. 354 vd. Örnekleme suretiyle açıklama için bkz. **Kellmann,** s. 120.

[1213] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 13, s. 444.

[1214] **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 469 vd.

Ancak çok kişili ilişkilerde, edim zincirleri durumunda tarafların tespiti için edim ilişkisinin yanında diğer parametrelerin de dikkate alınması gerekir. Söz gelimi; borçlu B'nin talimatı olmaksızın banka Ü'nün A'ya havale gerçekleştirmesi durumunda yalnızca edim ilişkisi formülünün geçerli olduğunu söylemek doğru olmaz. Burada zenginleşmeyi meydana getiren olayla zenginleşme arasındaki nedensellik bağının varlığının önemi ortaya çıkmaktadır.

Temsil, üçüncü kişi lehine sözleşmeler ve havaleler gibi üç ve çok kişili ilişkilerde, zenginleşme denkleştirmesinin kimlere yapılacağını belirlemek genellikle zordur[1215]. Malvarlığı kayması kriteri yani fakirleşme düşüncesi, bu amaç için pek uygun değildir[1216]. Bu nedenle, iadeyi talep hakkına sahip olan tarafın, malvarlığı kaymasını fiilen gerçekleştiren kişi olması gerekmez. Belirli bir kişinin söz konusu malı teslim almış olması da talepte bulunmak için yeterli değildir. Başka bir ifadeyle sebepsiz zenginleşmede iade alacaklısı her zaman malvarlığı kaymasını fiili olarak gerçekleştiren kişi olmak zorunda olmadığı gibi iade borçlusu da edim konusunu kabul eden kişi olmak zorunda değildir[1217].

Edim kavramı[1218], zenginleşme denkleştirmesinin taraflarını belirlemek için uygun olmaktadır[1219]. Önemli olan, tarafların geçersiz sözleşme ilişkisine duydukları güveni korumaktır[1220]. Bir tarafın diğerine karşı sahip olduğu savunmaların ve itirazların zenginleşme denkleştirmesi ile yok edilmemesi gerekir. Buna karşılık, bir kişi yalnızca kendi sözleşme tarafıyla olan temel ilişkisinden kaynaklanan itiraz ve savunmaları ileri sürmeli, üçüncü bir kişiyle olan ilişkisinden kaynaklanan itiraz ve savunmaları ileri sürmemelidir. Son olarak, zenginleşmenin denkleştirilmesinde, temel ilişkilere göre kimin kim adına iflas riskini üstleneceği de dikkate alınmalıdır. Tüm bunların, çifte geçersizlik olarak adlandırılan

---

[1215] **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 56. 15.

[1216] **Buck- Heeb,** Erman BGB § 812, Nr. 16; **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 56. 15; **Loewenheim,** s. 59; **Voser,** s. 274.

[1217] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 514.

[1218] Kavrama ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Reuter/ Martinek,** s. 13; **Voser,** s. 205 vd.; **Wieling/ Finkenauer,** Bereicherungsrecht, Nr. 3- 5, s. 15; **Musielak**, s. 161; **Lorenz/ Cziupka,** s. 778; **Jenny,** Nr. 322, s. 177; **Beuthien/ Weber,** s. 3; **Schwab,** MüKo BGB, § 812, Nr. 47 vd.

[1219] **Voser,** s. 213; **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 56. 15.

[1220] BGE 99 II 131, 134 f.

malvarlığı değişiminin altında yatan her iki hukuki ilişkinin de geçersiz olması durumunda uygulanması gerekir[1221].

Bir edimin tahsisi için, ilgili tüm tarafların ortak iradesi büyük önem taşır. Bu durumda, zenginleşme denkleştirmesi kural olarak taraflarca amaçlanan edim ilişkilerine uygun bir şekilde gerçekleşmelidir. Ancak, ilgili tarafların fikirleri farklılaştığında zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, edim ilişkisiyle hiç ilgisi olmayan kişilerin olası bir zenginleşme denkleştirmesinin içine çekilemeyeceği kuralı geçerli olur. Söz gelimi; bir kişi yetkili olmadığı halde bir başkasının temsilcisi olarak hareket ederse ve üçüncü kişi, sözde, temsil edilene bir ödeme yaptığı inancıyla temsilciye bir katkıda bulunursa, temsil edilen daha sonra onun eylemlerini onaylamazsa, üçüncü kişi yetkisiz temsilciye başvurmak zorundadır. Eğer bir kişi temsilciye isnat edilebilir bir hukuki görüntü yaratmışsa durum farklıdır. Söz gelimi, başlangıçta bir vekaletname verilmiş ve daha sonra iptal edilmiş olsun. Bu durumda hem vekalet verenin amacına hem de iyi niyetli hak sahibinin düşüncesine göre hareket edilmektedir[1222].

b) Çok Kişili İlişkilerde Taraflar ve Aralarındaki İlişki

Çok kişili ilişkilerde kimin kime karşı sebepsiz zenginleşmeye dayanarak iade talebinde bulunabileceğini belirlemek önem arz etmektedir. Sebepsiz zenginleşmenin tarafları arasında olmayan, haksız edimden yalnızca dolaylı olarak yararlanan üçüncü kişilerin zenginleşme denkleştirmesine dahil edilmemesi gerekir[1223]. Bu durum, iade alacaklısının, dolaylı olarak kazandırmadan yararlanan üçüncü kişiye ulaşarak asıl iade borçlusunun ödemeden kaçmasını önler. Ancak bunun aksine, dolaysız yararlanıcının, kendisine yabancı olan bir hukuki ilişkiden kaynaklanan herhangi bir def'i karşısında kendisini savunmak zorunda kalmaması gerekir. Bu nedenlerle, çok kişili ilişkilerde, maddi menfaatin salt fiili olarak elde edilmiş olması dikkate alınmamalıdır. Ancak alıcıya belirli bir

[1221] **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 56. 16; BGE 116 II 689, 691.

[1222] **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 56. 17.

[1223] BGE 117 II 404 E 3; BGE 116 II 689 E 3b/aa; BGE 99 II 131 E 2; 97 II 66 E 4; BGE 42 II 467 E 4; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 14, s. 444.

nedensellik ilişkisine dayanan, amaca yönelik bir menfaatin sağlanıp sağlanmadığının ve sağlanmışsa bunun kim tarafından sağlandığının araştırılması gerekir. Bu durum, iki taraf arasında edimden doğan zenginleşmenin şartlarının gerçekleşmediği sonucunu doğuruyorsa, müdahaleden doğan zenginleşmeden söz edilmez. Aksi takdirde taraflarca kararlaştırılan risk düzeni, uygulama yoluyla aşılabilmektedir[1224].

Çok kişili ilişkilerde önemli olan husus, kazandırmada bulunan kişi ve kazandırmayı alan alıcı arasındaki ilişkiye üçüncü bir kişinin dahil olması durumudur. Söz konusu üçüncü kişinin kazandırmada bulunan ve kazanan arasındaki ilişkide hukuki etki veya edim etkisi yaratması, çok kişili ilişkilerin esasını oluşturmaktadır[1225].

Çok kişili ilişkilerde sebepsiz zenginleşmenin taraflarının belirlenmesi oldukça karmaşıktır. Doğrudan temsil veya ifa yardımcılarının edim sürecine dahil olduğu durumlarda çözüm nispeten kolay olsa da diğer çok kişili ilişkilerde çözüm zorlaşmaktadır. Bu nedenle tüm çok kişili ilişkiler bakımından temel teşkil edecek bir şablon oluşturmakta fayda bulunmaktadır.

Çok kişili ilişkilerde temelde en az üç kişi ve üç ilişki söz konusudur. Öncelikle bu ilişkideki tarafların belirlenmesi, daha sonra ise söz konusu taraflar arasındaki ilişkilerin belirlenmesi gerekir. Bu ilişkideki kişiler; edimi alan kişi olan alacaklı A, edimde bulunan kişi borçlu B ve edime aracılık eden üçüncü kişi Ü olsun. Bu kişiler arasındaki ilişkiler; A ile B arasındaki karşılık (değer) ilişkisi (Valutaverhältnis), B ile Ü arasındaki kapama ilişkisi (Deckungsverhältnis) ve A ile Ü arasındaki kazandırma ilişkisi (Zuwendungsverhältnis-Vollzugsverhältnis) olarak ifade edilmektedir[1226].

Sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talepleri bakımından, çok kişili ilişkiler son derece karmaşık bir yapı arz eder ve bu ilişkilerin farklı durumlarda doğuracağı hukuki

---

[1224] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 14, s. 444.

[1225] **Stöcklhuber,** Gregor, *"Bereicherungsrecht in Mehrpersonenverhältnissen: Die versehentlich doppelte Ausführung einer Anweisung"*, Studentische Zeitschrift für Rechtswissenschaft Heidelberg- Wissenschaft Online (StudZR), 2/2011, s. 342.

[1226] **Koller,** OR, 2009, Nr. 78 vd., s. 517 vd.; **Fikentscher**/ **Heinemann,** Allgemeiner und Besonderer Teil 2017, Nr. 1378, 1379, s. 863; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 466.

sonuçlar da değişkenlik gösterebilir. Bu bağlamda çeşitli çok kişili ilişkilerin ayrı ayrı ele alınması gerekir[1227]. Bu doğrultuda çalışmamızda; temsil, havale, üçüncü kişi lehine sözleşme ve tarafı olunmayan bir sözleşmeden dolayı zenginleşme gibi durumlar ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir.

c) Bazı Çok Kişili İlişkiler ve Bunlara İlişkin Sorunların Çözümü

aa) Tarafı Olunmayan Bir Sözleşmeden Zenginleşme

Tarafı olunmayan bir sözleşmeden zenginleşme halinde (Bereicherung aus fremdem Vertrag) bu sözleşmeden, sadece dolaylı olarak yararlanan kişilere karşı zenginleşme talebinde bulunulamaz. Söz gelimi; bir konutun kiracısı tarafından tadilat işlerini yürütmek üzere görevlendirilen bir müteahhit, kiracının ödeme aczine düşmesi durumunda, söz konusu iş sayesinde değer kazanmış olabilecek konut sahibine karşı zenginleşme talebinde bulunamaz. Aynı şekilde, gerçeğe aykırı bilgilere istinaden kredi vermiş olan bir banka, ivazlı bir sözleşmenin parçası olarak paranın aktarıldığı üçüncü kişiye karşı herhangi bir zenginleşme talebinde bulunamaz[1228].

[1227] **Kaufmann- Bütschli**, s. 249. Sebepsiz zenginleşme hukuku, başka bir kişinin aleyhine haksız yere elde edilen maddi avantajları telafi etmeyi amaçlamaktadır. Kanun, iki kişinin dahil olduğu bir hukuki ilişkideki tipik iade durumuna odaklanmaktadır. Bu nedenle, sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamında iadeyi gerektiren bir borç ilişkisine ikiden fazla kişinin dahil olması halinde ister istemez bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Doktrinde bir görüşe göre; bunlar arasında özellikle, hatalı bir havalenin gerçekleştirilmesi, mevcut ve temlik edilmiş olduğu iddia edilen bir alacağın borçlusunun yeni alacaklıya ödeme yapması, üçüncü bir şahsın mevcut olmayan bir borcu ödemesi (AMK m. 267/1) ve üçüncü bir şahıs lehine hatalı bir sözleşme yapılması (AMK m. 328/1) durumları yer almaktadır. **Neef,** Andreas, *"Die bereicherungsrechtliche Rückabwicklung bei fehlerhafter Anweisung",* JA 2006, Heft 6, s. 458.

[1228] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 15, s. 445; BGE 87 II 18 E 2. Ancak, doğrudan edim alıcısının sebepsiz olarak elde ettiği edimi bedelsiz bir şekilde elden çıkarmış olması halinde, bu kuralın uygulanıp uygulanmayacağı sorun teşkil etmektedir. Sieber'e göre; *"Aracı, zenginleşme konusunu tahsise aykırı olarak elinde bulundurmaktadır. Zira iade alacaklısından olan edinimi geçersiz bir sebebe dayanmaktadır. Bu nedenle aracı, potansiyel olarak bir iade talebi ile karşı karşıyadır. Aracı bu durumu yalnızca başkasına aktarabilir. Bu nedenle zenginleşen tarafın durumu da potansiyel olarak risk altındadır. O da tahsise aykırı olarak zenginleşme konusunu elinde bulundurmaktadır. Başka bir değerlendirme de aynı sonuca götürmektedir. Şayet aracı, zenginleşen kişiye zenginleşme konusunu herhangi bir sınırlama olmaksızın sağlayabilse, yani mal varlığı düzeninin ihlalini düzeltebilse, iade alacaklısının zenginleşen kişi ile yaptığı anlaşmaya dayanarak kesin bir hak kaybına uğramasına neden olabilir. Öyle ki zenginleşen kişinin söz konusu malı geri alması imkansız hale gelebilir. Sonuç olarak, bu durum üçüncü kişilerin aleyhine bir sözleşmeye imkân tanıyacak ve bu da borç ilişkilerinin nispiliği ilkesini ihlal edecektir. Bu ilkeye göre, borç doğurucu hukuki sonuçların etkileri esasen alacaklı ve borçlu ile sınırlıdır. Dolayısıyla, aracı ile zenginleşen kişi arasındaki geçerli bir hukuki işlem, iade alacaklısının zenginleşen kişiye karşı talepte bulunmasına engel teşkil etmez."* **Sieber,** Ausgleich bei

bb) Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme

TBK m. 129'da düzenleme alanı bulan üçüncü kişi yararına sözleşme, alacaklının borçludan ifanın kendisine değil de bir üçüncü kişiye yapılmasını istediği sözleşmedir[1229]. Edim yükümlülüğünün değişen yönü nedeniyle sözleşmenin saf iki taraflı ilişkisinin olduğu standart durumdan farklıdır[1230]. Bu sözleşme, edim yolunun kısaltılmasını sağlar ve esas olarak üçüncü kişiye fayda sağlamaya hizmet eder. Üçüncü kişi lehine bir yetki sözleşmesi söz konusu olduğunda, vaat eden ile vaat ettiren arasındaki sözleşmeyi ifade eden kapama ilişkisi hükümsüzse buna rağmen vaat eden, üçüncü kişiye ödeme yapmışsa, bu durumda vaat edenin ödediği bedeli kimden geri alabileceği sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun çözümünü edim kavramından çıkarmak pek mümkün değildir[1231]. Üçüncü kişiler lehine bir yetki sözleşmesi söz konusu olduğunda, edim aynı anda üç yönde gerçekleşir. Bunlar; vaat edenden vaat ettirene, vaat ettirenden üçüncü kişiye ve doğrudan vaat edenden üçüncü kişiye şeklinde olabilir[1232].

Bu ilişkide vaat ettiren alacaklı A ile vaat eden borçlu B arasında bir sözleşme yapılmaktadır[1233]. Alacaklı A, borçlu B'den ifayı üçüncü kişi Ü'ye yapmasını talep etmektedir. Borçlu B ile alacaklı A arasında bir karşılık ilişkisi, borçlu B ile üçüncü kişi Ü arasında bir kapama ilişkisi mevcuttur[1234]. Kapama ilişkisinde bir geçersizlik olması halinde sebepsiz zenginleşme ilişkisinin tarafları B ile Ü olmaktadır. Yine karşılık ilişkisinde bir geçersizlik varsa o zaman da sebepsiz zenginleşme ilişkisinin tarafları B ile A olmaktadır.

Leistungsketten, s. 103. Bu nedenle doktrinde, bu gibi hallerde üçüncü taraf alıcıya karşı bir talep hakkı tanınması gerektiği savunulmaktadır. **Schwenzer**/ **Fountoulakis**, Nr. 58. 16.

[1229] **Gottwald,** Peter, BGB § 328, in Münchener Kommentar zum BGB, 9. Auflage 2022, Nr. 1; **Bachmann,** Gregor, BGB § 13, in Münchener Kommentar zum BGB, 10. Auflage 2025, Nr. 257; **Kılıçoğlu Yılmaz,** Kumru, *"Tam Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme"*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 22, S. 3, Y. 2016, s. 1761; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 616, s. 225.

[1230] **Stadler,** Jauernig BGB, § 328, Nr. 1.

[1231] **Schwab,** MüKo BGB, § 812 Nr. 237.

[1232] **Lorenz,** Stephan, *"Bereicherungsrechtliche Drittbeziehungen"*, JuS 2003, Heft 9, s. 840; **Meyer,** Udo, Der Bereicherungsausgleich in Dreiecksverhältnissen unter besonderer Berücksichtigung der Anweisungsfälle, Berlin 1979, s. 152; **Schnauder,** Franz, Grundfragen zur Leistungskondiktion bei Drittbeziehungen, Duncker & Humblot, Berlin 1981, s. 229 vd.

[1233] **Fikentscher**/ **Heinemann,** Allgemeiner und Besonderer Teil 2017, Nr. 293.

[1234] **Schmidt,** Eike, *"Der Bereicherungsausgleich beim Vertrag zu Rechten Dritter Zugleich eine Auseinandersetzung mit dem gleichnamigen Werk von Walther Hadding"*, Juristenzeitung, 1. Oktober 1971, 26. Jahrg., Nr. 19, s. 601.

Hem kapama ilişkisinin hem de karşılık ilişkisinin geçersiz olduğu çifte geçersizlik durumunda da aynı sonuç doğmaktadır[1235]. Dolayısıyla Ü ile A arasında bir sebepsiz zenginleşme talebi söz konusu olmamaktadır[1236].

Ancak karşılıksız olarak destek taahhüdü sunulan sosyal amaçlı olan tam üçüncü kişi yararına sözleşmelerde istisna söz konusudur. Söz gelimi hayat sigortalarında, Ü'ye üçgen ilişkiyi dolanmak yerine doğrudan A'ya başvurma hakkı tanınmaktadır[1237]. Burada, sigorta şirketi, yararlanıcı üçüncü kişiye (lehtara) yapacağı ödemeyi açıkça kapama ilişkisinin geçerliliğine bağlı kılmaktadır. Sonradan sigorta sözleşmesinin, yani kapama ilişkisinin geçersiz olduğu ortaya çıkarsa, sigorta şirketi doğrudan lehtardan talepte bulunabilir ve sigorta ettirenin mirasçılarına karşı bir talepte bulunmasına gerek yoktur. Kural olarak bu sonuç, sigorta ettiren olarak vasiyetçinin iradesine de uygun olmalıdır[1238].

cc) Temsil

Doğrudan temsil, bir kişinin başka bir kişi ad ve hesabına hukuki işlem yapma yetkisidir[1239]. Dolayısıyla buradaki hukuki işlem, temsil olunan kimse için hüküm ve sonuç doğurmaktadır[1240]. Zenginleşme denkleştirmesinin gerçek taraflarının belirlenmesi sorunu, edimin dayandığı nedensellik ilişkisinin kurulmasına ikiden fazla kişinin katkıda bulunması halinde de ortaya çıkar. Temsil ilişkisinde doğrudan temsil ve dolaylı temsil olmak üzere iki

---

[1235] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 20.

[1236] Doktrinde alacağın temliki halinde de aynı çözümün uygulanması gerektiği ifade edilmektedir. Buna göre; borçlu B'nin Ü'ye karşı hukuki sebebi geçersiz alacağı bulunsun. B bu alacağını A'ya temlik etsin. Ü de borçlu olmadığı halde yanlışlıkla A'ya ödemede bulunsun. Bu durumda sebepsiz zenginleşmenin taraflarının kimler olacağını belirlemek gerekir. Burada çözümün üçüncü kişi yararına sözleşmedeki gibi olması gerektiği ifade edilmektedir. Buna göre; Ü'nün alacağı devralan A ile değil de alacağı devreden B ile sebepsiz zenginleşmenin tarafı olacağı ifade edilmektedir. Ancak havalede olduğu gibi eğer Ü, B'nin talimatıyla değil de kendisi yanlışlıkla ödemede bulunmuşsa A'ya doğrudan sebepsiz zenginleşme talebinde bulunabilmektedir. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 472.

[1237] **Larenz/ Canaris,** s. 241; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 21; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 472.

[1238] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 21.

[1239] **Klein,** Jean-Philippe, Stellvertretung, Art. 32- 40 OR, ZK- Zürcher Kommentar, 3. Auflage, 2020, Art. 32, Nr. 46; **Hoping,** Helmut, *"Stellvertretung: Zum Gebrauch einer theologischen Kategorie"*, Zeitschrift für katholische Theologie, 1996, Vol. 118, No. 3, s. 349; **Tercier/ Pichonnaz/ Develioğlu,** Nr. 381, s. 123; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 1310, s. 488; **von Tuhr/ Peter,** s. 347.

[1240] **Schubert,** Claudia, BGB § 164, in: Münchener Kommentar zum BGB, 10. Auflage 2025, Nr. 1; **Kılıçoğlu Yılmaz,** s. 1769.

temel grup söz konusudur[1241]. Bu yüzden temsil durumunda sebepsiz zenginleşme ilişkisinin tarafları belirlenirken doğrudan temsil ve dolaylı temsil arasındaki bu ayrımın dikkate alınması gerekmektedir.

Doğrudan temsil ilişkisinde (TBK m. 40), hukuki ilişki temsil edilen ile üçüncü kişi arasında kurulur. Burada temsilci, temsil edilen adına ve hesabına hareket eder[1242]. Bu nedenle temsil edilenin malvarlığından yapmış olduğu tasarruflardan ve temsil edilen nam ve hesabına üçüncü kişiden kabul ettiği kazandırmalardan doğan sebepsiz zenginleşme ilişkisi, temsil edilen ve üçüncü kişi arasında doğmaktadır. Başka bir ifadeyle söz konusu kazandırmaları üçüncü bir kişi adına sağlayan veya kabul eden temsilci, sebepsiz zenginleşme ilişkisine dahil değildir[1243]. Temsilci, temsil edilenin verdiği temsil yetkisi veya izni ile üçüncü kişiye karşılıksız bir ödeme yaparsa, temsilcinin değil temsil edilenin üçüncü kişiye karşı zenginleşme talebi doğmaktadır[1244]. Üçüncü kişi böyle bir temsilciye karşılıksız bir edimde bulunursa, temsil edilen tarafa karşı zenginleşme talebinde bulunabilmektedir. Burada her ne kadar üç taraflı ilişki görüntüsü olsa da esasen ilişki iki taraf arasında kalmaktadır. Söz gelimi; bir banka hesabına yapılmış olan yanlış ödeme durumunda iade talebi bankaya değil hesap sahibine karşı ileri sürülmektedir[1245]. Temsilci üçüncü kişiye yetkisiz bir şekilde ve temsil edilen tarafın izni olmaksızın bir edimde bulunursa ve ödeme temsil edilen tarafın malvarlığından yapılmışsa, temsil edilen tarafın işlemi onamaması halinde temsil edilen, TBK m. 47/ 3 gereği üçüncü kişiye karşı sebepsiz zenginleşme nedeniyle iade talebinde bulunabilir[1246].

[1241] **Zäch,** Roger/ **Künzler,** Adrian, Art. 32- 40 OR, Stellvertretung Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen, BK- Berner Kommentar, 2. Auflage, 2014, Art. 32- 40, Nr. 5.

[1242] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 245. Doğrudan temsile ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Moser**, Dominik, Die Offenkundigkeit der Stellvertretung, Eine Untersuchung zum deutschen und englischen Recht sowie zu den internationalen Regelungsmodellen, Mohr Siebeck, Tübingen 2010, s. 7 vd.

[1243] **Schwenzer**/ **Fountoulakis,** Nr. 56. 18.

[1244] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 27, s. 458; **von Tuhr/ Peter,** s. 477.

[1245] BGE 92 II 335 vd. Karar ve ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 514.

[1246] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 27, s. 458; BGE 116 II 691.

Dolaylı temsil söz konusu olduğunda hukuki durum farklıdır (TBK m. 40/3). Bu durumda temsilci kendi adına ancak başkası hesabına hareket eder[1247]. Bu nedenle, kurduğu hukuki ilişkilerin geçersiz olması halinde, zenginleşme denkleştirmesi dolaylı olarak temsil edilen tarafı değil, dolaylı temsilciyi bağlar[1248]. Dolaylı temsilci, üçüncü kişiyle kendi adına ancak temsil edilen hesabına akdettiği geçersiz bir sözleşmeye dayanarak temsil edilenin parasıyla (kendi parasına karıştırmadan) ödeme yaparsa, temsil edilen tarafından üçüncü kişiye karşı bir edim söz konusu olmaz. Dolayısıyla bu iki kişi arasında bir edimden doğan zenginleşme durumu oluşmaz. Üçüncü kişi, aldığı parayı (üçüncü kişiye teslim edilene kadar temsil edilenin mülkiyetinde olan) kendi parasıyla karıştırarak paranın tek sahibi haline gelirse bir müdahale durumu söz konusu olur. Bu durumda temsil edilenin üçüncü kişiye karşı sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebi mevcuttur[1249].

Üçüncü kişi, dolaylı temsilciye sebepsiz yere bir şey sağlamışsa ve dolaylı temsilci geçerli bir temsile dayanarak bu malı temsil edilene devretmişse, iyiniyetli olması halinde temsil edilen malın mülkiyetini kazanır (TMK m. 988). Üçüncü kişi, temsil edilene karşı zenginleşme talebinde bulunamaz. Ancak üçüncü kişi, dolaylı temsilciye karşı, bunun karşılığında temsil edilenden aldığı şey için zenginleşme talebinde bulunabilmektedir[1250]. Söz gelimi; üçüncü kişi (edimde bulunan) B, saatini dolaylı temsilci (edime aracılık eden üçüncü kişi) Ü'ye devretsin. Ü de bu saati temsil edilen (edimi alan) A'ya geçerli bir temsil ilişkisine dayanarak devretsin. Bu durumda A, iyiniyetli olması halinde saatin mülkiyetini kazanır. Bu örnekte B, temsil edilen A'ya karşı sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebinde bulunamaz. Ancak B, dolaylı temsilci Ü'nün saatin devri için A'dan bir karşılık elde etmesi halinde bu kazanımı sebepsiz zenginleşmeye dayanarak Ü'den talep edebilir. TMK m. 988 bağlamında dolaylı temsilci Ü, emin sıfatıyla zilyet; üçüncü kişi B, ilk malik ve temsil edilen A, iyiniyetli üçüncü kişi konumundadır[1251].

[1247] **Hager,** Günter, *"Die Prinzipien der Mittelbaren Stellvertretung",* Archiv für die civilistische Praxis, 1980, 180. Bd., H. 3, s. 239; **Tercier/ Pichonnaz/ Develioğlu,** Nr. 461, s. 144; **Schubert,** MüKoBGB § 164, Nr. 46; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 1332, s. 494; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 245.

[1248] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 56. 19.

[1249] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 28, s. 458.

[1250] **Wolf,** Manfred, *"Der mittelbare Stellvertreter als nichtberechtigt Verfügender"*, JuristenZeitung, 5. Juli 1968, 23. Jahrg., Nr. 13, s. 415; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 28, s. 458.

[1251] TMK m. 988 bağlamında verilen örnekte dolaylı temsilci, emin sıfatıyla zilyettir denebilmektedir. Ancak burada her emin sıfatıyla zilyedin dolaylı temsilci olacağı sorucu çıkarılmamalıdır.

Dolaylı temsil durumunda hem temsilci ile temsil olunan arasındaki sözleşme hem de temsilci ile üçüncü kişi arasındaki sözleşme geçersizse ve bu işlem mülkiyetin devrini amaçlayan bir edim içeriyorsa, mülkiyet devri gerçekleşmez. Bu durumda sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebi, mal sahibinin temsil edilene karşı istihkak talebi ile ortadan kalkmaktadır[1252]. Para edimi söz konusu ise alıcı karışma ile birlikte tek malik haline gelir. Eğer temsil edilen ya da üçüncü kişi parayı almışsa aralarında herhangi bir edimden doğan zenginleşme durumu bulunmaz. Bununla birlikte, alıcı, artık karışmış olan parayı malvarlığından elde ettiği kişiye karşı, müdahaleden doğan zenginleşme hükümlerine dayanarak iade talebinde bulunabilir[1253].

Dolaylı temsilci ile temsil edilen arasındaki sözleşme geçersizken dolaylı temsilci ile üçüncü kişi arasındaki sözleşme geçerli olabilir. Bu durumda, dolaylı temsilci, temsil edilenin malvarlığından bir malı iyi niyetle hareket eden üçüncü kişiye vermişse, temsil edilen, üçüncü kişiden aldıklarını iade etmesi için temsil edene karşı zenginleşme talebinde bulunabilir. Eğer üçüncü kişi, dolaylı temsilcinin tasarruf yetkisi konusunda iyi niyetli değilse, temsil edilen malın mülkiyetini elinde tutar ve bunu üçüncü kişiye karşı ileri sürebilir (TMK m. 683/2)[1254]. Söz gelimi; dolaylı temsilci Ü ile temsil edilen A arasındaki dolaylı temsile dayanak teşkil eden sözleşme geçersiz olmakla birlikte dolaylı temsilci Ü ile üçüncü kişi B arasındaki satım ilişkisi geçerli olsun. Bu durumda Ü, A'nın saatini iyiniyetli üçüncü kişi B'ye bin lira karşılığında satmış olsun. A, Ü'ye karşı bin liranın iadesi için sebepsiz zenginleşmeye dayanarak iade talebinde bulunabilir. Ancak üçüncü kişi B, Ü'nün tasarruf yetkisi konusunda iyiniyetli değilse A saatin mülkiyetini elinde bulundurduğu için B'ye karşı TMK m. 683 gereği istihkak ya da haksız el atmanın önlenmesi talebinde bulunabilmektedir.

Yetkisiz temsil, bir kişinin başka bir kişi adına yetkisi olmaksızın hukuki işlem ya da sözleşme yapmasıdır[1255]. Yetkisiz temsil durumlarında kanun, sebepsiz zenginleşme taleplerini açıkça saklı tutmaktadır ancak bu taleplerin kime karşı yöneltilmesi gerektiğini

[1252] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 28, s. 458.
[1253] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 28, s. 458.
[1254] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 28, s. 458.
[1255] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 1401, s. 520.

belirtmemektedir (TBK m. 47/3)[1256]. Çok kişili ilişkilerde zenginleşmenin denkleştirilmesine ilişkin genel ilkelere göre belirleyici olan, tasarrufun dış dünyada kimin edimi olarak göründüğü ve edinimin hukuki bir dayanağının bulunup bulunmadığıdır. Kazanan, edimin yetkisiz temsilci tarafından yapıldığını kabul etmek zorunda kalırsa, zenginleşme alacaklısı yalnızca yetkisiz temsilciye karşı talepte bulunabilmekte, alıcıya karşı talepte bulunamamaktadır[1257]. Bu durum söz gelimi, bir inşaat şirketinin yetkilerini aşan işler için üçüncü şahısları çağırması ve şirketten konut satın alan müşterinin söz konusu işlere ait masrafları inşaat şirketinin karşılayacağını düşünmesi halinde ortaya çıkmaktadır. Halbuki inşaat şirketi, masrafları müşteriye ait olmak üzere bu şahıslara iş yaptırmaktadır. İşi yapan kişilere müşteri tarafından ödeme yapılmazsa, işi yapan kişiler, müşteriye karşı herhangi bir zenginleşme talebinde bulunamaz[1258]. Öte yandan, edim sahibi davranışlarıyla aracının temsilci olarak malvarlığı üzerinde tasarrufta bulunabileceği yönünde yanlış bir izlenim yaratmışsa, sebepsiz zenginleşme talepleri alıcıya karşı yöneltilmeli ve bu iki taraf arasındaki ilişkiye göre değerlendirilmelidir[1259]. Örneğin; edimde bulunan üçüncü şahıs B ile yetkisiz temsilci olan inşaat şirketi Ü arasında, inşaatın bakımı ve onarımı için bir sözleşme yapılmış olsun. Edimi alan müşteri A da bu bakım onarım masraflarının Ü tarafından karşılanacağını düşünsün. Edimde bulunan B'ye Ü tarafından bir ödeme yapılmazsa B'nin A'dan sebepsiz zenginleşme talebinde bulunabilmesi mümkün değildir. Ancak A, davranışlarıyla Ü'nün yetkili temsilci olduğu yönünde bir izlenim yaratmışsa burada sebepsiz zenginleşme taleplerinin A'ya karşı yöneltilmesi gerekir.

[1256] İBK m. 39/3'e (TBK m. 47/3) göre; her durumda sebepsiz zenginleşme talebi saklı kalmaktadır. Doktrinde bir görüşe göre; buradaki sebepsiz zenginleşme taleplerinin 1. ve 2. fıkra kapsamındaki bir ihlalin gerçekleşmesine bakılmaksızın, yani yetkisiz temsilcinin kusurlu davranıp davranmadığına bakılmaksızın var olabileceği ifade edilmektedir. Yine bu görüşe göre; İBK m. 39/3 (TBK m. 47/3) hükmü, fıkra 1 ve 2 kapsamındaki taleplere ek olarak sadece sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebinde bulunulabileceği şeklinde anlaşılmamalıdır. Sözleşmenin sona ermesi ve üçüncü kişinin ediminin münferit bir şeyden ibaret olması halinde, örneğin satım konusu şeyi halihazırda devretmiş olması halinde, İsviçre'de geçerli olan sebebe bağlılık ilkesi nedeniyle, taşınır malların mülkiyetinin devri durumunda istihkak davası (İMK m. 641/ TMK m. 683) ve tapu sicilinde hukuki dayanağı olmayan kayıtlar olması halinde istihkak davasına karşılık gelen tapu sicilinin düzeltilmesi davası (İMK m. 975/ TMK m.1025) açılabilir. Her iki dava bakımından da iyi niyetin korunduğu istisnalar saklıdır. Bu talepler aynî niteliktedir ve zenginleşme talebinden farklı olarak, sadece yetkisiz temsilci ve temsil edildiği iddia edilen tarafa karşı değil, aynı zamanda diğer alıcılara karşı da ileri sürülebilir. **Klein,** ZK OR, Art. 39, Nr. 67- 68, s. 429- 430.

[1257] BGE 106 II 29 E 3.

[1258] BGE 4A_470/2020 E 5.2; BGE 97 II 66 E 4.

[1259] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 19, s. 446.

Başka bir örnek olarak A'nın Ü'yü, B'nin ifa yardımcısı sanması hali verilebilir. Edimi gerçekleştiren Ü, kendi borcunu ödediğini sanmaktadır. Ancak alacaklı A, Ü'yü B'nin ifa yardımcısı olduğunu ve onun borcunu ödediğini düşünmektedir. Bu uygulamada özellikle inşaat örneklerinde sıkça karşılaşılan bir durumdur. Arsa sahibi A ile inşaat sözleşmesi yapan müteahhit B, taşeron Ü ile yetkisiz olarak A'yı temsilen bir sözleşme yapmaktadır. Ü, A'nın arsasında inşaatı yapar. Müteahhit B iflas eder. Bunun üzerine Ü'nün, A'ya başvurup başvuramayacağı konusu karmaşıktır. Şayet A, Ü'yü edim sahibi olarak bilmiyorsa kendisine karşı Ü'nün sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi yöneltilmesine izin verilmez. Bu halde A'nın güveni üstün tutulmaktadır[1260].

dd) Havale

Sebepsiz zenginleşmeye ilişkin iade talebinin yöneltilmesinde doğru tarafların belirlenmesi sorunu, banka[1261] ve posta ödemeleriyle bağlantılı olarak meydana gelen havale[1262] gibi durumlarda sıklıkla karşımıza çıkar[1263]. TBK m. 555'e (İBK m. 466) göre havale; havale edenin, kendi hesabına para, kıymetli evrak ya da diğer bir misli eşyayı havale alıcısına vermek üzere havale ödeyicisini yetkili kıldığı hukuki işlemdir. Havale, öncelikle borçlunun alacaklıya borçlu olduğu şeyi teslim etmesi için üçüncü bir kişiye verdiği herhangi bir talimat olarak anlaşılmaktadır[1264].

[1260] İki taraflı ilişkiler bakımından edim ilişkisinin olduğu yerde edim dışı zenginleşme talebinden bahsedilemez. Zira yetki içeriğinin belirlenmesi, temel olarak edim ilişkisinden kaynaklanmaktadır ve dolayısıyla sebepsiz zenginleşme zaten edim ilişkisine göre belirlenmektedir. Çok kişili ilişkiler söz konusu olduğunda hem edimden doğan zenginleşme hem de edim dışı zenginleşme aynı anda söz konusu olabilmektedir. İşte bu durumda edim dışı zenginleşmelerin ikincilliği (Subsidiarität) hususu devreye girer. Bu bağlamda edimden doğan zenginleşme, edim dışı zenginleşmelere göre öncelikle talep edilebilmektedir. **Serozan,** Borçlar Hukuku, 474- 475; **Reeb,** s. 57.

[1261] Müdahil olmayan üçüncü bir kişinin davranışını, örneğin, bankanın fakirleşen tarafın hesabından zenginleşen tarafın hesabına aktarım yapması halini, müdahaleden doğan zenginleşme olarak ifade eden görüş için bkz. **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 6, s. 408.

[1262] **Abegg,** Mike, Das Dreiecksverhältnis im Haftpflichtversicherungsrecht, Zürich 2021, s. 194; **Voser,** s. 285; **Neef,** s. 458. Havale hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. **Kocaman,** Arif B., Türk Borçlar Hukukunda Havale, 2. Baskı, Ankara 2020; **Reuter/ Martinek,** s. 43 vd.

[1263] **Hauck,** Ronny, *"Bereicherungsausgleich bei Anweisungsfällen nach Umsetzung der Zahlungsdiensterichtlinie"*, JuS 2014, Heft 12, s. 1066 vd.; **Lorenz,** s. 730. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Voser,** s. 301 vd.

[1264] **Thielmann,** Georg, *"Gegen das Subsidiaritätsdogma im Bereicherungsrecht"*, Archiv für die civilistische Praxis, 1987, 187. Bd., H. 1, s. 40; **Musielak,** s. 164.

Havale durumlarında da edim ilişkileri sadece bir tarafta kapama ilişkisi çerçevesinde, havale eden (Anweisende) ile havale ödeyicisi banka (Angewiesener) arasında ortaya çıkarken; diğer tarafta değer ilişkisi şeklinde, havale eden ile havale alan (Anweisungsempfänger, Zuwendungsempfänger) arasında şekillenir[1265]. Başka bir ifadeyle örneğin; havale alıcısı alacaklı A, havale eden kişi borçlu B ve havale ödeyicisi üçüncü kişi olan banka Ü olsun. Bu taraflar arasındaki ilişkiler; A ile B arasındaki karşılık (değer) ilişkisi, B ile Ü arasındaki kapama ilişkisi ve Ü ile A arasındaki kazandırma ilişkisi olarak ifade edilmektedir. Kapama veya değer ilişkisinde bir sakatlığın olması halinde, sebepsiz zenginleşme hukuku uyarınca iadenin bu edim ilişkilerine göre gerçekleşmesi gerekir. Havale ile sebepsiz zenginleşme arasındaki bağlantı, havalenin havale alana bir şey sağlamaya aracı olması ve dolayısıyla sebepsiz zenginleşme hukuku anlamında nihai edimin bu ilişki içinde yer almasıdır[1266].

Havalede işleminde üçüncü kişi lehine bir sözleşmeye dayanan kazandırmalarda olduğu gibi, amaca yönelik edimlerin yalnızca kapama ilişkisi ile karşılık (değer) ilişkisi kapsamında gerçekleştiği; buna karşılık, kazandırma ilişkisi bakımından böyle bir edimin söz konusu olmadığı kabul edilmelidir[1267]. Bu nedenle, söz gelimi; hesapta yeterli para olmadan yani eksik bir havalenin gerçekleştirilmesi şeklindeki kapama ilişkisinden kaynaklanan aksaklıklar, havale alanın havale edene karşı zenginleşme talebiyle giderilirken; borcun geçersiz olması gibi karşılık (değer) ilişkisinden kaynaklanan aksaklıklar, havale edenin havale alana karşı zenginleşme talebiyle giderilmektedir[1268]. Bu kurallar hem kapama ilişkisinin hem de değer ilişkisinin geçersiz olduğu durumlarda da uygulama alanı bulur.

[1265] **Lorenz,** s. 730; **Stöcklhuber,** s. 343; **Hauck,** s. 1067; **Solomon,** Dennis, Der Bereicherungsausgleich in Anweisungsfällen Rechtsvergleichende Untersuchung zum deutschen Recht und zu den Rechtsordnungen des Common Law, Tübingen 2004, s. 8 vd. Doktrinde verilen bir örneğe göre; borçlu B, müşterisi olduğu Ü bankasına, alacaklısı A'ya borcunu ödemesi için talimat verir. Ü bankası da B'nin havalesine uyarak A'ya ödemeyi gerçekleştirir. Bu durumda Ü ile B arasındaki ilişkinin geçersizliği halinde sebepsiz zenginleşme ilişkisinin tarafları Ü ile B'dir. B ile A arasındaki ilişkinin geçersizliği halinde de sebepsiz zenginleşme ilişkisinin tarafları B ile A'dır. Dolaysız ve fiili kazandırma Ü'den A'ya olsa da Ü ile A arasında sebepsiz zenginleşmeye ilişkin iade talebinden bahsedilemez. Dolayısıyla hipotenüs kestirmesi (Durchgriff) söz konusu olmaz. Kapama ve karşılık ilişkisinin ikisinin de geçersizliği yani çifte geçersizlik olması durumunda da Ü ile A arasında sebepsiz zenginleşmeye ilişkin iade talebinden bahsedilemez. Burada da hipotenüs kestirmesi (Durchgriff) söz konusu olmaz. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 468.

[1266] **Voser,** s. 285.

[1267] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 19, s. 446.

[1268] BGE 124 III 253 E 3b; BGE 121 III 109 E 4; BGE 117 II 404 E 3a.

Böyle bir çifte geçersizlik durumunda, havale eden değer ilişkisi kapsamında havale alana karşı zenginleşmeye dayanan iade talebinde bulunma hakkına sahipken, havale alan da kapama ilişkisi kapsamında havale edene karşı iade talebinde bulunabilmektedir[1269].

Havale ilişkisinde, sebepsiz zenginleşmenin meydana geldiği farklı ve karmaşık durumlar mevcuttur[1270]. Daha anlaşılabilir bir çözüm ortaya koymak adına bu durumları ayrı ayrı ele almakta fayda bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda söz konusu durumlar; bir havalenin bulunmaması, kapama ilişkisinin geçersizliği, karşılık (değer) ilişkisinin geçersizliği ve çifte geçersizlik halleri olmak üzere farklı başlıkta ele alınmıştır.

aaa) Bir Havalenin Bulunmaması Hali

Geçerli bir havale yoksa havale ödeyicisi bankanın, havale alana karşı müdahaleden doğan zenginleşme talebinde bulunması mümkündür[1271]. Başka bir ifadeyle eğer sözde havale ödeyicisi banka, havale alana henüz düzenlenmemiş bir havaleye dayanarak bir edim sağlamışsa, havale ödeyicisi banka istisnai olarak havale alandan bu edimi doğrudan geri isteyebilir[1272]. Bu istisnai hallere; havale ödeyicisi bankanın imzasız bir çeke veya hiç imzalanmamış bir havaleye dayanarak ödeme yapması, havale ödeyicisi tarafın yanlışlıkla havaleyi iki kez gerçekleştirmesi, havale edenin verdiği havale talimatından daha fazlasını havale etmesi, havalenin havale edenin verdiği havale talimatına ilişkin yanlış bilgiye dayanması, ödemenin havale alıcısından başka bir kişi lehine yapılması, havale ödeyicisinin

---

[1269] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 19, s. 446; BGE 121 III 109 E 4.

[1270] **Schwab,** MüKo BGB, § 812 Nr. 69. Doktrinde bir görüşe göre; burada asıl sorun sadece havalenin eksik veya geçersiz olması durumunda, yani A'nın havale talimatı verdiği kişinin, B'den gelen bir havale talimatı olduğu düşüncesiyle C'ye ödeme yapması durumunda ortaya çıkar. Örnekler arasında hatalı çifte transfer, yanlış alıcıya transfer veya fazla ödeme yer alır. Bu durumda, A'nın havalenin yokluğu nedeniyle sadece B'ye karşı mı zenginleşme talebinde bulunabileceği yoksa C'ye karşı da doğrudan zenginleşme talebinde bulunma hakkına sahip olup olmadığı sorusu ortaya çıkar. Ayrıca, değer ilişkisinde yararlanıcının bir alacağının mevcut olup olmadığının ve dolayısıyla, havalenin yokluğuna rağmen, bir iadenin ortaya çıkıp çıkmayacağının tespiti de önem taşır. **Lieb,** MüKo BGB, § 812, Nr. 54.

[1271] **Köndgen,** Johannes, *"Bereicherungsansprüche im bargeldlosen Zahlungsverkehr",* Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht (SZW)1996, s. 38; **Voser,** s. 430; **Pinger,** Winfried, *"Was leistet der Leistungsbegriff im Bereicherungsrecht?"*, Archiv für die civilistische Praxis, 1979, 179. Bd., H. 4, s. 315- 316.

[1272] Bu doğrudan talep, doktrinde hipotenüs kestirmesi (Durchgriff) olarak ifade edilmektedir. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 466- 467.

gerçek kişi olduğu durumlarda ayırt etme gücünün bulunmaması gibi durumlar örnek olarak gösterilebilir[1273]. Havale eden tarafın irade sakatlığı nedeniyle havaleyi iptal etmesi halinde yine aynı husus geçerlidir. Şayet havale tahrif edilmişse ya da havalenin gönderilmesi (havale eden taraf ile havale alıcısı arasındaki) değer ilişkisinin veya (havale eden taraf ile havale ödeyicisi taraf arasındaki) kapama ilişkisinin geçerliliğine bağlı kılınmışsa ve bu ilişkilerden biri geçersizse aynı uygulama geçerli olur[1274].

Havale alan, iyi niyetle yapılan ödemeyi, (görünüşte) havale eden tarafın bir edimi olarak göremeyeceği için de korunmaya ihtiyacı yoktur. Ancak, havale eden tarafın örneğin bir çek veya ödeme emrinin iptal edilmesi gibi bir durum yaratması hali karmaşıktır[1275] ve doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre; havale eden taraf bir ödeme emrini zamanında iptal ederse ve havale ödeyicisi banka yanlışlıkla tutarı havale alana öderse bu durumda havale ödeyicisi banka, havale alanın ödeme sırasında iptalden haberi olmasa bile, istisnaen, havale alana karşı zenginleşme talebinde bulunabilir. Çünkü bu, aynı zamanda bir eksik havale durumu oluşturur[1276]. Zenginleşme hukukunda iyi niyet yalnızca zenginleşen tarafın iade yükümlülüğünün TBK m. 79 ve 80 uyarınca ne ölçüde sınırlandırılabileceği bakımından önem taşır; buna karşılık, sebepsiz zenginleşme talebinin doğup doğmayacağı konusunda belirleyici değildir[1277].

Başka bir görüşe göre, iyiniyetli havale alıcısının edinimi korunmaktadır. Bu görüşe göre; havale alan, ödemenin değer ilişkisinde havale eden tarafça yapılan bir ödeme olduğuna

---

[1273] **Lorenz,** s. 839; **Hauck,** s. 1068; **Neef,** s. 459.

[1274] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 33, s. 460; **Schwenzer/ Fountoulakis,** 56. 23; BGE 117 II 404, 408; **Larenz/ Canaris,** s. 225 vd.; **von Tuhr/ Peter,** s. 47- 478.

[1275] **Voser,** s. 383 vd.

[1276] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 33, s. 460. Bu durum üçüncü kişi Ü'nün yanlışlıkla borçlu B'nin aslında var olmayan borcunu ödemesi halinde de geçerlidir. Ü, borçlu B için (onun hesabına) ama aslında B'nin var olmayan borcunu örneğin, eskiden kapanmış olan borcunu B'yi borçlu sanarak A'ya ödemiş olsun. Ü bu durumda tıpkı talimat dışında borcun ödenmesinde olduğu gibi A'ya karşı doğrudan sebepsiz zenginleşme talebinde bulunabilmektedir. İsviçre Federal Mahkemesi, bu konuda hakimin somut olayın özelliklerine göre karar vermesi gerektiğini ifade etmektedir (BGE 70 II 121). Buna göre, Ü eğer alacaklıda edimi kendisi için yerine getirdiği görüntüsü yaratmışsa Ü'nün doğrudan A'ya karşı sebepsiz zenginleşme talebinde bulunması mümkün olmaktadır. Ancak eğer Ü, alacaklıda borçlu B için edimde bulunduğu görüntüsü yaratmışsa sadece borçlu B, A'ya karşı sebepsiz zenginleşme talebinde bulunabilmektedir. Bu ikinci durumda edimde bulunan Ü'nün sonradan B'ye karşı edim dışı zenginleşme (rücu zenginleşmesi) talebinde bulunma hakkının varlığı açıktır. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 473.

[1277] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 33, s. 460.

güveniyorsa, havale ödeyicisi bankanın değer ilişkisinden kaynaklanan savunmalarını ortadan kaldıracak bir zenginleşme talebine maruz kalmayacaktır. Bu durumda, zenginleşmenin denkleştirilmesinin bir yandan kapama ilişkisi içinde, diğer yandan da değer ilişkisi içinde gerçekleşmesi gerekir[1278].

İsviçre Federal Mahkemesi de havale ödeyicisinin parayı aldığı andaki durumuna önem atfeder[1279]. İsviçre Federal Mahkemesi, ayrıntılı bir şekilde gerekçelendirdiği ve çok sayıda referansla desteklediği bu kararında, Alman Federal Mahkemesi'nin hukuk davalarındaki içtihadına ve Alman doktrininde bazı yazarlar tarafından savunulan bir görüşe dayanmaktadır[1280]. Burada mahkeme havale alanın iyiniyetine bağlı olarak ikili bir ayrım yapmaktadır. İlk duruma göre; eğer havale alan iyiniyetli değilse, iptalden haberdarsa, havale eden zenginleşme denkleştirmesine dahil edilmeden, havale ödeyicisi banka ödemeyi doğrudan havale alandan geri alabilir.

İkinci duruma göre; eğer havale alan iyiniyetli ise[1281], iptal işleminden haberdar değilse, değer ilişkisinde bir alacağın mevcut olup olmadığına bakılması gerekir. Burada alacak mevcutsa söz konusu alacak, iptale rağmen transfer yoluyla ortadan kaldırılmıştır ve havale ödeyicisi banka TBK m. 510/1 uyarınca havale edenden ilgili tutar için tazminat talep edebilmektedir. Alacak mevcut değilse yani değer ilişkisinde ödeme ile karşılanabilecek geçerli bir alacak yoksa çifte geçersizlik söz konusudur. Bu durumda yalnızca havale eden taraf TBK m. 77 uyarınca havale alana karşı talepte bulunabilmektedir. Burada havale ödeyicisi bankanın havale edene karşı sözleşmeye dayalı bir tazminat talebinden

---

[1278] **Schwenzer/ Fountoulakis,** 56. 23.

[1279] Örneğin; borçlu B, müşterisi olduğu Ü bankasına alacaklısı A'ya borcunu ödemesi için talimat vermekte ancak sonra talimatını geri almaktadır. Ü bankası hataen A'ya ödemede bulunmaktadır. Bu durumda Ü bankası, sebepsiz zenginleşmeye dayanan talebini B'ye yöneltmelidir. Daha sonra B'nin A'ya bunu başvurup geri alması mümkündür ancak burada temel olan Ü'nün ödemesinin B ile olan ilişkiden kaynaklanıyor olmasıdır. Bkz. BGE 121 III 109 vd., karar hakkında ayrıntılı açıklama için bkz. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 469.

[1280] **Lieb,** MüKo BGB, § 812, Nr. 74; **Larenz/ Canaris,** s. 229 vd. Bir banka, kendisine verilen ve daha sonra müşteri tarafından iptal edilen bir havale talimatı işlemini yanlışlıkla yerine getirirse, havale alıcısının havalenin iptalinden haberi olmaması halinde, banka alacaklıya karşı doğrudan zenginleşme talebinde bulunamaz. BGH, urt. v. 19. Januar 1984- VII ZR 110/8.

[1281] Doktrinde bir görüşe göre; burada İsviçre Federal Mahkemesi, ödeme işlemlerinin düzgün işlemesi ve havale alanın iyi niyetinin korunması amacıyla, havale ödeyicisi bankanın havale alana karşı doğrudan sebepsiz zenginleşme talebini kabul etmemekte ve sadece havale alanın ödeme emrinin iptalinden haberdar olmaması halinde, havale ödeyicisi bankanın havale edene karşı rücu yoluyla zenginleşme talebini kabul etmektedir. **Koller,** s. 800.

bahsedilemez. Ancak, İsviçre Federal Mahkemesi'nin bu içtihadına göre havale ödeyicisi banka, havale edenin değer ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme talebini kendi üzerine alabilmekte ve bu temelde, yanlışlıkla yapılan ödemeyi havale alandan geri alabilmektedir[1282]. Başka bir ifadeyle havale ödeyicisi banka, yalnızca havale edenin (müşterisinin), havale alana karşı sahip olduğu zenginleşme talebinin devrini talep etme hakkına sahiptir. Bu durum doktrinde zenginleşmenin zenginleşmesi (Kondiktion der Kondiktion) olarak da adlandırılmaktadır[1283].

Zenginleşmenin zenginleşmesi durumundaki çözüm yolu, doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre[1284]; zenginleşmenin zenginleşmesi, havale ödeyicisi bankanın değer ilişkisinden kaynaklanan itirazları (savunmaları) kabul etmesi ve havale alanın ödeme aczine düşme (iflas) riskini üstlenmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle çözüm isabetsiz kabul edilmektedir.

Başka bir görüşe göre[1285]; havale ödeyicisi banka, kapama ilişkisi çerçevesinde bir ödeme yapmak istemiş olabilir. Ancak görünürde havale yapan kişi, değer ilişkisi çerçevesinde bir edim yerine getirilmemesi nedeniyle sebepsiz zenginleşmeye elverişli bir avantaj elde etmemektedir. Dolayısıyla, havale alan bir havale görüntüsüne güvenmiş olsa bile, havale ödeyicisi bankanın, havale alandan doğrudan (edim dışı) sebepsiz zenginleşme talebinde bulunmasına hiçbir engel bulunmamaktadır. Çünkü havale eden, böyle bir güven uyandırmak için hiçbir şey yapmamaktadır.

Bir diğer görüşe göre[1286]; bağımsız olarak kabul edilen güven sorumluluğu talebine ilişkin temelden kaynaklanan istisnalar vardır. Görünüşteki hukuki duruma dayalı sorumluluk kuralları uygulandığında, iptal edilen havale ile bağlantılı olarak havale edenin

---

[1282] BGE 121 III 109 E 4. Karar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1539d, s. 396-397; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 21, s. 447.

[1283] **Koller,** Thomas, *"Der Widerruf einer Anweisung und seine Folgen- Bemerkungen zu einem für den Zahlungsverkehr wichtigen Bundesgerichtsurteil (BGE 121 III 109 ff.)",* Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins (ZBJV), 131/1995, s. 800. *"Kondiktion der Kondiktion"* durumu hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Schwab,** MüKo BGB, § 812 Nr. 86 vd.

[1284] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 21, s. 447; **Köndgen,** s. 39. Havale ödeyicisinin daha kapsamlı bir şekilde doğrudan sebepsiz zenginleşme talebine sahip olduğuna ilişkin görüş için bkz. **Voser,** s. 430- 431.

[1285] **Köndgen,** s. 39.

[1286] **Voser,** s. 430.

sorumlu tutulacağı düşünülebilir. Bir havale iptal edildiğinde böyle bir görünüşteki hukuki durumun mevcut olup olmadığı sorusuna genel olarak cevap verilemez. Ancak bunun, somut olayın şartlarına göre değerlendirilmesi gerekir. Havale ödeyicisi bankanın görünüşteki hukuki durumdan sorumlu olduğuna ilişkin genel kabul isabetsizdir. Başka bir ifadeyle havale ödeyicisi bankanın, havale edenin ödeme beyanını iletmeye yönelik bir aracılık yetkisinin bulunduğunu kabul etmek mümkün değildir.

bbb) Kapama İlişkisinin Geçersizliği Hali

Havale eden ile havale ödeyicisi banka arasındaki geçersiz bir kapama ilişkisi durumunda havale ödeyicisi banka, havale alana bir edimde bulunursa, havale alan, geçerli bir değer ilişkisinin yerine getirilmesiyle zenginleşmez. Aksine, havale eden zenginleşmektedir. Çünkü havale ödeyicisi banka, havale alana bir edim sağlayarak havale edeni havale alana karşı olan borcundan kurtarmaktadır. Bu nedenle, havale ödeyicisi banka, havale edene karşı zenginleşme talebinde bulunma hakkına sahiptir. Ancak havale ödeyicisi bankanın havale alana karşı zenginleşme talep hakkı bulunmamaktadır[1287]. Zira bu durumda havale ödeyicisi bankanın havale alana yaptığı edim sayesinde havale eden zenginleşmiş olmaktadır[1288].

ccc) Karşılık (Değer) İlişkisinin Geçersizliği Hali

Havale eden ile havale alan arasındaki karşılık (değer) ilişkisinin geçersiz olması halinde havale ödeyicisi bankanın, havale alana ödeme yapması halinde, havale alan zenginleşmektedir. Öte yandan, havale edenin havale ödeyicisi bankaya karşı olan alacağı bu tutar kadar azaldığı veya havale ödeyicisi bankanın havale edene karşı bir alacağı olduğu için

[1287] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 30, s. 459; BGE 116 II 691; **Koppensteiner/ Kramer,** s. 25 vd. Havale eden borçlu ile havale edilen aracı arasındaki kapama ilişkisindeki eksiklikler, bu taraflar arasında bir sebepsiz zenginleşme oluşmasına yol açar. Bkz. **Buck- Heeb,** Erman BGB § 812, Nr. 16.

[1288] **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 6, s. 320.

havale eden zenginleşmiş olmaz. Bu nedenle havale eden, havale alana karşı, ona sağladığı dolaylı kazandırmadan dolayı zenginleşme talebinde bulunma hakkına sahiptir[1289].

Havale alan, havale eden tarafından havale ödeyicisi banka nezdinde kendi adına bir ödeme tahsil etmek üzere yetkilendirilmemişse, TBK m. 555 anlamında havale söz konusu değildir. Daha ziyade havale alan, havale eden tarafın ödeme temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Havale ödeyicisi banka, ödeme temsilcisine bir ödeme yapmışsa ve ödeme temsilcisinin havale edene karşı bedel üzerinde hukuki bir talep hakkı yoksa, bu durumda ödeme temsilcisi bu miktar bakımından sebepsiz zenginleşmiş olur ve buna bağlı olarak havale edenin malvarlığında bir azalma meydana gelir Sonuç olarak havale edenin, ödeme temsilcisine karşı bir zenginleşme talebi söz konusudur[1290].

ddd) Çifte Geçersizlik Hali

Çifte geçersizlik hali hem kapama ilişkisinin hem de değer ilişkisinin geçersiz olmasını ifade etmektedir[1291]. Çifte geçersizlik halinde; havale ödeyicisi banka, havale alana ödeme yaparsa; havale alan, havale eden aleyhine, havale eden de havale ödeyicisi banka aleyhine zenginleşmiş olmaktadır[1292]. Havale ödeyicisi bankanın, havale alana karşı doğrudan zenginleşme talebinin reddedilmesi gerekir. Bu, hem havale alanın havale edene karşı değer ilişkisinden kaynaklanan savunmalarını hem de havale ödeyicisi bankanın havale edene karşı kapama ilişkisinden kaynaklanan savunmalarını ortadan kaldırmaktadır. Aksi takdirde, havale alan, havale edenle olan hukuki ilişkisinden veya TBK m. 77'den kaynaklanan itirazlara, üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı hukuki ilişkilerden kaynaklanan risklere maruz kalacaktır[1293].

[1289] BGE 116 II 691; **Koppensteiner/ Kramer,** s. 26 vd.; **von Tuhr/ Peter,** s. 47 478; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 31, s. 459.

[1290] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 31a, s. 459.

[1291] **Stadler,** Jauernig BGB § 812, Nr. 29; **Schwab,** MüKo BGB, § 812 Nr. 85.

[1292] **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art 62, Nr. 6, s. 320; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 32, s. 459.

[1293] İsviçre Federal Mahkemesi'nin kararına göre; borçlu ile üçüncü kişi arasındaki sözleşme ilişkisinin sakat olduğu kanıtlanırsa, borçlunun üçüncü kişiye karşı sebepsiz zenginleşme talebinde bulunması mümkün değildir. BGE 117 II 404/406 vd. E. 3.7. Ayrıca çifte geçersizlik halinde İsviçre Federal Mahkemesi'nin yaklaşımının ayrıntılı tahlili için bkz. İkinci Bölüm, IV, C, 3, c, dd, aaa.

Çifte geçersizlik halinde, çifte zenginleşme (Doppelkondiktion) durumunun kabul edilmesi gerekir[1294]. Burada havale ödeyicisi bankanın havale edene karşı, havale edenin de havale alana karşı bir zenginleşme talebi söz konusudur olmaktadır[1295]. Örneğin; havale eden B'nin havalesi üzerine, havale ödeyicisi banka Ü tarafından, havale alan A'ya yapılan bir ödemede, B'nin A'ya ödemek istediği borç mevcut değilse, B'nin (A'ya olan dolaylı kazandırmasından dolayı) A'ya karşı bir iade talebi söz konusu olmaktadır. Öte yandan, Ü'nün, B'nin talimatını yerine getirmesinin hukuki sebebi geçersizse, Ü'nün A'ya olan kazandırmasından dolayı B'ye karşı bir zenginleşme talebi söz konusu olacaktır.

V. ZENGİNLEŞME SEBEPSİZ OLMALI, HAKLI BİR SEBEBE DAYANMAMALIDIR

A. GENEL OLARAK

TBK m. 77/1 hükmünden de açıkça anlaşılacağı üzere, sebepsiz zenginleşmenin meydana gelebilmesi için zenginleşenin haklı bir sebebinin olmaması gerekir. TBK m. 77/2' de haklı olmayan sebebe örnek olarak; geçerli olmayan, gerçekleşmemiş ya da sona ermiş sebebe dayanan zenginleşmeler verilmektedir. Bu düzenlemede *"haklı bir sebep olmaksızın"* ifadesi, bütün sebepsiz zenginleşme türlerini kapsamaktadır. Kanun koyucunun sayma metodunu kullanmadan genel bir ifade ile konuyu ele alması yerinde olmuştur[1296]. Çünkü sebepsiz zenginleşme hallerinin sayılarak kesinleştirilebilmesi mümkün değildir[1297].

Kazandırmalar başlıca üç nedenle yapılabilir. Bunlar; ifa sebebiyle (causa solvendi), alacak sebebiyle (causa credendi) ve bağış sebebiyle (causa donandi) kazandırmalar olarak sıralanabilir[1298]. Bu hukuki dayanaklardan birinin bulunmaması halinde, kazandırma hukuki

---

[1294] **Schnauder,** s. 136.

[1295] **Schwab,** MüKo BGB, § 812 Nr. 85; **Kupisch,** Drei Personen Verhältnis, s. 25; **Meyer,** Der Bereicherungsausgleich in Dreiecksverhältnissen, s. 26; **Schnauder,** s. 136; **Pinger,** s. 318 vd.; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 32, s. 460; **von Tuhr/ Peter,** s. 477- 478; **Koppensteiner/ Kramer,** s. 27 vd.; **Keller/Schaufelberger,** s. 43; **Kaufmann- Bütschli**, s. 265 vd., s. 274 vd.; **von Büren,** s. 307- 308; BGE 117 II 409.

[1296] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2697, s. 994.

[1297] **Keller/ Schaufelberger,** s. 56; **Becker,** BK OR 1945, Art. 62, Nr. 10; **Schaufelberger,** s. 194.

[1298] **Wilburg,** s. 10; **von Tuhr/ Peter,** s. 200 vd; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 512 vd., s. 191 vd.

dayanak olmaksızın yapılmış olur ve bu nedenle sebepsiz olarak gerçekleşir. Bir kişinin, üçüncü bir kişi tarafından geçerli bir hukuki temele dayanarak kendisine tanınan bir haktan elde ettiği menfaat, sebepsiz zenginleşme yoluyla talep edilemez. Aynı şekilde, sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi, zenginleşen tarafın geçerli bir hukuki sebebe dayanarak üçüncü bir kişiden iyiniyetle sağladığı edimle ilgili olamaz[1299].

Zenginleşme talebi, sadece bir başkasının aleyhine bir menfaat elde edildiği için ortaya çıkmaz. İade alacaklısının, zenginleşenin elde ettiği şeyin iadesini talep edebilmesi için, zenginleşenin bu zenginleşmeyi sebepsiz bir şekilde elde etmiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla, objektif bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, zenginleşen kişinin iade alacaklısına karşı borçlu konumunda olması gerekir. Söz gelimi; hiç kimse bağışta bulunulana karşı zenginleşme talebinde bulunmayı düşünmez. Her ne kadar bağışta bulunulan, bağış yapanın aleyhine zenginleşmiş olsa da bu, sebepsiz bir zenginleşme değildir. Çünkü zenginleşme bağış sözleşmesine dayanarak gerçekleşmiştir. Yine bir çiftçinin hasadının bir fırtına nedeniyle yok olması ve komşusunun, rekabet ortamının ortadan kalkması sonucu kendi meyvesini daha yüksek fiyata satarak kazanç elde etmesi durumunda da aynı şey geçerlidir. Kuşkusuz ikinci örnekteki zenginleşme, hasadı yok olan çiftçinin aleyhine olmuştur. Ancak, zenginleşme sebepsiz olarak gerçekleşmediği için sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebinden bahsedilemez[1300]. Dolayısıyla zenginleşmenin, aleyhine zenginleşilen kişiye iade edilip edilmeyeceğine ilişkin belirleyici kriter, malvarlığındaki bu artışın sebepsiz olmasıdır[1301]. Bu nedenle TBK m. 77/1'de yalnızca, başkasının malvarlığından sebepsiz zenginleşen kişinin zenginleşmeyi iade etmesi gerektiği belirtilmektedir.

Haksız fiil sorumluluğunun aksine, sebepsiz zenginleşme sorumluluğu için fiili gerçekleştiren kişinin eyleminin hukuka aykırı olması gerekmez. Bunun yerine, sağlanan maddi menfaatin elde tutulmasının haksızlığı aranır[1302].

[1299] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 10a, s. 451.

[1300] **Schaufelberger,** s. 192- 193.

[1301] **Schaufelberger,** s. 193.

[1302] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 3, s. 406.

Haklı bir sebep olmaksızın ifadesi her zaman sebepsizliği veya hukuki bir sebepten yoksunluğu ifade etmez. Başkası aleyhine zenginleşmenin sebebi olmasa da haklı olma ihtimali olabilir[1303]. Söz gelimi; A ve B iki rakip iş adamı olsun. Bunlardan birinin her kazancı diğerinin aleyhine olmaktadır. Ancak burada bir haksızlığın varlığından söz edilemez. Bununla birlikte sağlanan kazanç haksız rekabet ihlali sonucunda sağlanmışsa buradaki haksızlık nedeniyle bir sebepsiz zenginleşme meydana gelmektedir[1304].

Sebepsiz zenginleşmenin meydana gelebilmesi için zenginleşmenin haklı bir sebebe dayanmaması gerekir. Bu bağlamda, zenginleşme, hukuken meşru bir dayanağa sahip değildir. Ancak, zenginleşmenin sebepsiz olup olmadığına karar verirken somut olayın şartları göz önünde bulundurulmalıdır. Burada *'hukuk düzeninin değerleri'* ifadesi, belirli bir ölçüt olarak kullanılmakla birlikte, genelleme yapması nedeniyle oldukça belirsiz ve muğlak bir kavramdır[1305]. Bu nedenle, somut olayda uygulanacak ölçütlerin netleştirilmesi, hukuki değerlendirme açısından önem taşır.

Sebepsiz zenginleşmede, *'sebepsizlik/haksızlık'* niteliği başlangıçtan itibaren mevcut olabileceği gibi daha sonra da ortaya çıkabilir[1306]. Zenginleşme talebi ancak iade borçlusunun, iade alacaklısına karşı elde ettiği maddi menfaati elinde tutmak için hukuki bir dayanağı yoksa, diğer bir deyişle zenginleşme sebepsiz ise söz konusu olur. Elinde tutma hakkının hukuki dayanağı sözleşmeden veya kanundan kaynaklanabilir[1307]. Söz gelimi; satıcı satın alma bedelini alırsa ya da baba çocuğu için nafaka öderse, elinde bulundurma hakkının hukuki dayanağı alacaklının borçluya karşı mevcut alacağıdır. Yine bir kişinin ünlü bir sporcunun fotoğrafını reklam amacıyla kullanması halinde, sporcu rıza göstermişse, elde edilen maddi avantaj haksız değildir.

Doktrinde bir görüşe göre[1308] sebepsizlik, mevcut zenginleşme durumunu işaret eder. Burada belirleyici olan unsur, zenginleşen tarafın zenginleşmeyi elinde tutmak için hukuki

---

[1303] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2698, s. 994.

[1304] Benzer örnek için bkz. **Schaufelberger,** s. 196; **Keller/ Schaufelberger,** s. 55.

[1305] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1476, s. 380.

[1306] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1477, s. 381.

[1307] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 55. 09.

[1308] **Kaufmann- Bütschli**, s. 234.

bir dayanağının olup olmadığıdır. Zenginleşme hukuku nispi haklar meselesi olduğundan, alıkoyma nedeninin mevcudiyeti zenginleşen taraf ile iade alacaklısı arasındaki ilişkide aranır. Söz gelimi; zenginleşme, zenginleşen taraf ile iade alacaklısı arasındaki bir sözleşmeye dayanarak veya iyiniyetin korunması nedenleriyle haklı gösterilebilir.

Doktrinde diğer bir görüşe göre[1309]; zenginleşme talebi, borçlunun malvarlığındaki artışa değil, edinimin sebepsiz niteliğine dayanır. Bu görüşe göre; belirli bir şeyin edinilmesi, sübjektif bir hakkın devrinin içeriğiyle çelişiyorsa sebepsiz bir şekilde gerçekleşir. Şekli açıdan bakıldığında, sübjektif haklar, hak sahiplerine kendi eylemlerini şekillendirmek için bir özgürlük alanı tanır. Yine bu haklar tüm üçüncü kişileri söz konusu özgürlük alanının dışında bırakır. Bu özgürlük alanının içeriği, sübjektif hakkın maddi boyutuyla belirlenir. Bu da hak sahibinin özgürlük alanını neyin oluşturduğu hakkında bilgi verir. Böylece hak sahibi, hukuken bir şeye hakkı olduğunu ileri sürebilir[1310].

Sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi, zenginleşme konusunun malvarlığı düzenine aykırı olarak edinilmesini gerektirir. Ayrıca, hukuka aykırı tahsis ile zenginleşme konusunun edinilmesi arasında bir bağlantının bulunması gerekir. Bu kural hem edimden doğan zenginleşme hem de edim dışı zenginleşme durumlarında geçerlidir. Bu halde, zenginleşme konusu malı elinde bulundurmak için özel bir sebep veya haklı bir gerekçe yoksa yetki içeriğine aykırı edinim sebepsizdir. Haklı bir sebebe dayanmama şartı, zenginleşmeyi doğuran tüm olaylar için geçerlidir. Başka bir ifadeyle sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebinin söz konusu olabilmesi için zenginleşmenin gerek edimden doğan zenginleşme olsun gerek edim dışı bir zenginleşme olsun haklı bir sebepten yoksun olması gerekir[1311].

İsviçre Federal Mahkemesi genel olarak, zenginleşmenin '*haklı bir gerekçeden yoksun olması halinde'* sebepsiz olduğuna işaret etmektedir[1312]. İsviçre Federal Mahkemesi, başka bir kişinin malvarlığının kullanılması yoluyla elde edilen bir zenginleşmenin

---

[1309] **Holenstein,** s. 75- 76.

[1310] **Holenstein,** s. 76 vd.

[1311] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 10, 11,14, 20, s. 451 vd.; **Schaufelberger,** s. 196; **Keller/ Schaufelberger,** s. 55; **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 55. 10; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 427 vd.

[1312] BGE 117 II 404 E. 3d.

iadesinde, iade borçlusunun söz konusu fiil veya müdahaleye hakkı olup olmadığını da dikkate almaktadır[1313]. Belirtilmelidir ki Yargıtay da sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için, zenginleşmenin hukuken geçerli ve haklı bir temele dayanmaması gerektiğini vurgulamaktadır[1314].

B. HAKLI BİR SEBEP OLMAKSIZIN MEYDANA GELEN ZENGİNLEŞMELER

1. Edimden Doğan Zenginleşmenin Haksızlığı

Haklı bir sebep olmaksızın meydana gelen kazandırma, sebepsiz zenginleşme oluşturur[1315]. Edimden doğan zenginleşmelerde sebepsizlik ve haksızlık ifadeleri aynı anlama gelmektedir[1316]. Zira kazandırmaların hepsi belirli bir amaçla yapılır. Kazandırmanın yapılabilmesi için tarafların kazandırmaya ilişkin hukuki sebepte anlaşmaları ve birbirine uygun irade beyanları gerekir.

Kazandırma; ifa sebebi, alacak sebebi, bağışlama sebebi, teminat sebebi gibi çeşitli sebeplerle gerçekleşebilmektedir[1317]. Kazandırma sebebi olmadan yapılan her kazandırma, sebepsizdir[1318]. Alman ve İsviçre doktrininde hâkim görüş, hukuki sebebi olmayan kazandırmadan meydana gelen zenginleşmeleri, doğrudan sebepsiz zenginleşme olarak görmektedir[1319]. TBK m. 77' de objektif olarak haklı bir nedenin bulunmamasından bahsedilirken, borçlanılmamış edimin ifasını düzenleyen TBK m. 78/1'de sübjektif bir

---

[1313] BGE 129 III 422 E. 4.

[1314] Yargıtay HGK, E. 2020/338, K. 2022/1194, T. 29.09.2022; Yargıtay 10. HD., E. 2010/13491, K. 2012/3510, T. 28.02.2012; Yargıtay 3. HD., E. 2014/8388, K. 2014/16392, T. 11.12.2014, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/)

[1315] **von Tuhr/ Peter,** s. 476; **Schaufelberger,** s. 209; **Keller/ Schaufelberger,** s. 59.

[1316] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2700, s. 995.

[1317] **von Tuhr/ Peter,** s. 200 vd.; **Wilburg,** s. 10; **Keller/ Schaufelberger,** s. 58 vd.; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 511, s. 191.

[1318] **Schaufelberger,** s. 209; **Keller/ Schaufelberger,** s. 59.

[1319] **von Tuhr/ Peter,** s. 476; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 3, s. 406; **Schaufelberger,** s. 209; **Keller/ Schaufelberger,** s. 59.

unsurun da olması, edimi yerine getirenin kendisini borçlu sanarak ifada bulunmuş olmasından da bahsedilmektedir[1320].

Edimden doğan zenginleşmeler söz konusu olduğunda, hukuki dayanak sorunu, edimin amacına ulaşıp ulaşmadığına bağlıdır. Burada taraflar arasındaki sözleşmeye göre belirlenen, hukuka ve ahlaka aykırı olmayan herhangi bir amaç yeterlidir. İfa edilmesi gereken bir borcun gerçekten var olması halinde, üzerinde anlaşma olan amaç farklı olsa da amacın varlığı kabul edilebilir[1321]. Bu nedenle hukuki dayanak kavramı, borçlar hukuku kapsamında ifa yükümlülüğünden bağımsız sübjektif bir amaca dayanır. Amaç gerçekleştiğinde, sebebin varlığından söz edilebilirken; amaç gerçekleşmediğinde ise sebebin yokluğu ortaya çıkar ve bu durum, sebepsiz zenginleşmeye yol açar[1322]. Alıcının edim anında edim üzerinde hiçbir hakkı yoksa hukuki dayanak yoktur[1323]. Amaçlanan sonuca ulaşılamaması, sebepsizlik için bir şart değil, aksine sebepsizliğin zorunlu bir sonucudur[1324].

İsviçre Federal Mahkemesi, haklı bir gerekçenin olmaması halinde, zenginleşmenin sebepsiz olduğunu ifade etmektedir[1325]. Edimden doğan zenginleşmelerde, iade borçlusunun, iade alacaklısına karşı elde ettiği maddi menfaati elinde bulundurmak için hiçbir hukuki dayanağı yoksa, zenginleşme sebepsiz olur. Bu anlamda hukuki dayanak, özellikle taraflar arasında mevcut olan bir hukuki yükümlülüktür. Sonuç olarak, bir ifa, sözleşmeden doğan bir yükümlülüğe uygun olarak yapılmışsa, hukuki dayanağa sahip olarak yapılmış sayılır. Öte yandan, ifanın dayandığı sözleşme geçersizse ifa hukuki dayanaktan yoksundur[1326].

[1320] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 3, s. 406.

[1321] **Buck- Heeb,** Erman BGB § 812, Nr. 44; BGH NJW 1985, 2700. Doktrinde bir görüşe göre; hukuki dayanaktaki bir eksiklik sözleşmedeki bir eksiklik anlamına gelmez. Ancak kararlaştırılan ifa amacının gerçekleşmemesi veya elde edilmemesi anlamına gelir. **Kupisch,** Berthold, *"Der BGH und die Lehre vom subjektiven Rechtsgrund",* NJW 1987, Heft 40, s. 2494.

[1322] **Ehmann,** Horst, *"Zur Causa-Lehre",* JuristenZeitung (JZ) 58. Jahrg., Nr. 14 (18. Juli 2003), s. 702, 707; **Buck- Heeb,** Erman BGB § 812, Nr. 44.

[1323] Objektif hukuki dayanak için bkz. **Wendehorst,** BeckOK BGB § 812, Nr. 60; **Prütting,** Bürgerliches Gezetsbuch Kommentar, Art. 812- 822, Nr. 32, s. 1695; **Wilburg,** s. 9- 10; **Larenz,** s. 471; **Larenz/ Canaris**, s. 137.

[1324] **Prütting,** Bürgerliches Gezetsbuch Kommentar, Art. 812- 822, Nr. 32, s. 1695; **Buck- Heeb,** Erman BGB § 812, Nr. 44; **Wendehorst,** BeckOK BGB § 812, Nr. 61.

[1325] BGE 117 II 404 E. 3d.

[1326] BGE 137 III 243 E. 4.4; BGE 134 III 438 E. 2.3; BGE 133 III 356 E. 3.2.1. Ancak, İsviçre Federal Mahkemesi kararına göre; hukuki sebep, kendi başına hiçbir hukuki önemi olmayan bir durum da olabilir.

a) Var Olmayan veya Geçersiz Sebebe Dayanan Zenginleşmenin Haksızlığı

aa) Geçersiz Sebebe Dayanan Zenginleşmenin Haksızlığı

Sebepsiz zenginleşmenin varlığından bahsedebilmek için kazandırmanın hukuki bir sebebe dayanmaması gerekir. Hukuki sebebe dayanmaksızın borçlunun malvarlığında meydana gelen artış, sebepsiz zenginleşme teşkil eder. Söz gelimi, geçersiz bir bağışlama sözleşmesine dayanılarak yapılan para bağışında, paranın misli mal niteliğinden dolayı, mülkiyeti bağışlanana geçer. Ancak her ne kadar mülkiyet geçmiş olsa da geçersiz bir hukuki sebebe dayanıldığı için sebepsiz zenginleşme söz konusu olur[1327]. Bu yüzden borçlunun malvarlığında meydana gelen artışın, alacaklıya iade edilmesi gerekir.

Geçersiz hukuki sebebin geniş bir çerçevede düşünülmesi gerekmektedir[1328]. Söz gelimi; hukuki sebebin mevcut olmaması, irade beyanlarındaki uygunsuzluk, geçerlilik unsurlarındaki eksiklik gibi durumlar bu çerçevede değerlendirilmelidir. Başka bir ifadeyle, sözleşmenin kurulamaması, eksik kurulması ya da geçersiz olması durumlarının tamamı bu çerçevede ele alınmalıdır[1329]. Bu bağlamda her birinin ayrı değerlendirilmesi yerinde olur.

Hukuki işlemin kurulamaması durumu, sözleşmenin kurucu unsurlarından birinin eksikliği hâlinde ortaya çıkar; bu durumda, hukuki işlemin hiç kurulmadığından söz edilir[1330]. Bunun için ya tarafların sözleşme sebebi üzerinde anlaşamamış olmaları ya da karşılıklı uygun olmayan irade beyanları gerekir. Edimin alacaklı olmayan başka bir kişiye ödenmesi durumunda da kazandırmanın hukuki sebepten yoksun olduğu söylenebilir. Söz gelimi, A ile B arasında yapılan bağış sözleşmesinde, bağışlayan A, parayı yanlışlıkla alacaklı olmayan C'ye vermişse burada kazandırmanın hukuki sebebi yoktur.

BGE105II92E.3. Bu bağlamda, belirli bir olayın gerçekleşmesi beklentisiyle yapılan ödemeler veya kararlaştırılan ancak (henüz) bağlayıcı olmayan edimler göz önünde bulundurulmalıdır. BGE 119 II 20E.2.

[1327] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 31.

[1328] Doktrinde hukuki işlemin geçersiz olması hâlinin şekil eksikliği, fiil ehliyetsizliği, imkânsızlık, hukuka ve ahlaka aykırılık gibi nedenlerle ortaya çıkabileceği de ifade edilmektedir. **Wenner,** s. 72; **von Tuhr/ Peter,** s. 223 vd.

[1329] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2702, s. 996.

[1330] **Wenner,** s. 70.

Hukuki işlemin eksik kurulması hâli; sözleşmelerin hüküm ve sonuçlarını doğurabilmesi için birtakım şartlar aranmış olabilir. Bu, bir başkasının izin veya onayını gerektiren hâllerin varlığı şeklinde tezahür edebilmektedir. Örneğin, ayırt etme gücüne sahip on beş yaşındaki A, B'den bir eşofman takımı satın alır. Bunun karşılığında B'ye yedi yüz lira verir. Ancak A'nın yasal temsilcisi bu işleme onay vermez. Her ne kadar hukuki işlem eksik kurulmuşsa da B'nin parasına karışan yedi yüz lira, artık B'nin mülkiyetine geçmiştir. Burada geçersiz bir hukuki işleme dayanarak zenginleşen B, sebepsiz zenginleşme hükümlerince aldığını iade etmek durumundadır.

bb) Borç Olmayan Şeyin İfasından Doğan Zenginleşmenin Haksızlığı

Borçlanılmayan bir edimin ifası başlığını taşıyan TBK m. 78 hükmü, esasen sebepsiz zenginleşmenin hukuki bir sebebe dayanmamasının özel bir görünümüdür. Kanun koyucu söz konusu hükümle, bu özel görünümü ayrıntılı olarak ele almayı amaçlamakta olup m. 77'deki kuralı değiştirme gibi bir iradesi bulunmamaktadır[1331].

TBK m. 78/1'e göre; borçlanılmayan edimin ifası nedeniyle sebepsiz zenginleşmenin meydana gelebilmesi için aranan şartlar düzenlenmiştir. Bu kapsamda; ifası gereken bir borcun bulunmaması, ifa edenin ifa kastıyla hareket etmesi, ifa edenin borçlanılmamış edimi isteyerek yerine getirmesi ve ifa edenin borcun varlığına ilişkin bir yanılgıya düşmüş olması gerekmektedir.

Burada öncelikle ifa edilmesi gereken bir borcun bulunmaması üzerinde durulmalıdır. İfa edilmesi gereken bir borcun bulunmaması, borcun hiç doğmamış ya da ifa anında sona ermiş olması anlamına gelir[1332]. Söz gelimi, A, B'ye ifa etmesi gereken bir borcu alacaklısı zannettiği C'ye ifa etmişse bu durum söz konusudur[1333]. Ancak TBK m. 78/2' de de açıkça ifade edilen zamanaşımına uğramış borçlar ve ahlaki bir ödevin yerine getirilmesinden

[1331] **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 1, s. 463; **Wenner,** s. 77; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 365 vd.; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 701 vd.

[1332] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2710, s. 998.

[1333] **Keller/ Schaufelberger,** s. 60- 61.

kaynaklanan borçlar gibi eksik borçlar, borçlanılmamış edimin ifası kapsamında değerlendirilemez. Çünkü bu borçlar, eksik olsalar da mevcuttur.

Madde metninde geçen *'yerine getirme'* ifadesinden de anlaşılacağı üzere TBK m. 78'in kapsamına her türlü borç girmektedir[1334]. Borçlanılmamış bir edimin ifasında, sebepsiz zenginleşmeyi ortaya çıkaran neden, edimin dayandığı geçerli bir sebebin olmamasıdır. Bir görüşe göre; sebebin sona ermesi veya hiç gerçekleşmemesi hâllerinde, borçlanılmamış edimin ifasına ilişkin hüküm uygulama alanı bulmaz[1335].

İfa eden, ifa kastıyla hareket etmelidir. Aksi hâlde kazandırmanın, bağışlama ya da karşı alacak elde etme olarak nitelendirilme ihtimali vardır[1336]. Bu durumda önemli olan ifa sebebiyle hareket edilmiş olmasıdır.

İfa eden, borçlanılmamış olan edimi isteyerek yerine getirmelidir. Esasen burada önemli olan, ifa edenin ifasını tamamen kendi isteğiyle yerine getirmesidir. İfa eden tarafından ifanın istenmeyerek gerçekleşmesi, borçlanılmamış edimin ifası kapsamında değerlendirilemez. Söz gelimi, irade sakatlığı hâlinde, kişinin tehdit altında istemeyerek yapmış olduğu ifa, borçlanılmamış edimin ifası olarak değerlendirilemez[1337]. Yine cebri icra halindeki zorlamalar için de aynı durum söz konusudur[1338].

İfa edenin, borcun varlığı hakkında yanılmış olması gerekir. Burada ifa edenin borçlu olmadığı hâlde, kendisini borçlu zannetmesi durumu söz konusudur. Borçlanılmayan edimin ifasında, ifa edenin içerisinde bulunduğu yanılgı, esaslı yanılma olmayabilir. Başka bir ifadeyle, ifa eden saik yanılmasına hatta sadece hukuki yanılmaya bile düşmüş olabilir[1339].

[1334] **Wenner,** s. 56- 79; **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 2, s. 464; **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1530, s. 345; **Keller/ Schaufelberger,** s. 61; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 83.

[1335] **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1531, s. 345; BGE 52 II 232; BGE 115 II 28.

[1336] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2713, s. 999.

[1337] **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 56. 07; **von Tuhr/ Peter,** s. 485; **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 4, s. 465; **Keller/ Schaufelberger,** s. 63; **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1539, s. 347.

[1338] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1538, s. 396; **Eren**, Genel Hükümler, Nr. 2714, s. 999.

[1339] **Schulin,** BSK OR, Art. 63, Nr. 4, s. 465; **Keller/ Schaufelberger,** s. 61; **Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey/ Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1534, s. 346; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 704; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 370.

Yanılmada ifa edenin kusurunun etkili olup olmamasının da bir önemi yoktur[1340]. İfa edenin borcun var olmadığını bildiği ya da varlığıyla ilgili şüphe ettiği durumlarda yanılmadan bahsedilemez[1341]. Söz konusu durumda ifa kastının varlığından çok bir bağışlama kastının varlığı gündeme gelir. Dolayısıyla da sebepsiz zenginleşmenin varlığından söz edilemez[1342]. İfa eden, her ne kadar ifa sebebiyle hareket etmese de ifayı gerçekleştirirken geri isteme hakkını saklı tutuyorsa, daha sonra ifa edilen şeyin iadesini isteyebilir[1343].

b) Gerçekleşmeyen Sebebe Dayanan Zenginleşmenin Haksızlığı

Kazandırmalar, bazen gelecekteki bir olayın gerçekleşeceği düşünülerek söz konusu olabilmektedir. Bu durumda kazandırmanın yapılması ve gerçekleşmesi beklenen olayın gerçekleşmemesi hâlinde, sebepsiz zenginleşmenin varlığından bahsedilmektedir. Söz gelimi, A, B'ye sınıfını geçerse elli bin lira vereceğini söyler ve aralarında geciktirici koşula bağlı bir sözleşme yaparlar. Ancak A, dönem sonu gelmeden B'ye elli bin lirayı verir. B ise dönem sonunda sınıfını geçemez. Bu şekilde geciktirici şarta bağlansa da edimin gerçekleşmesine rağmen şartın gerçekleşmemesi durumlarında sebepsiz zenginleşme gündeme gelir[1344]. Yine faizli bir ödünç sözleşmesinde, ödünç sözleşmesinin zamanından önce sona ermesine rağmen faiz önceden ödenmişse hukuki sebebin gerçekleşmemesi durumu söz konusudur[1345].

c) Sonradan Ortadan Kalkan Sebebe Dayanan Zenginleşmenin Haksızlığı

Hukuki sebep başlangıçta var olmakla birlikte sonradan ortadan kalmış olabilmektedir. Bu nedenle de gerçekleşen kazandırma, sebepsiz zenginleşme teşkil eder. Söz gelimi, A ile B arasında yapılan bir sözleşmede A, irade sakatlığı hâli ile sözleşmeyi

---

[1340] **Keller/ Schaufelberger,** s. 61- 62; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 704.

[1341] **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 56. 07; **Gauch**/ **Schluep**/ **Schmid**/ **Rey**/ **Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1533, s. 346; **von Büren,** s. 299.

[1342] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2715, s. 1000.

[1343] **von Büren,** s. 300; **von Tuhr/ Peter,** s. 484; **Keller/ Schaufelberger**, s. 62.

[1344] **von Tuhr/ Peter,** s. 487; **Keller/ Schaufelberger**, s. 64; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 705; BGE 52 II 232.

[1345] **Keller/ Schaufelberger**, s. 64.

yapar. A'nın B'ye devrettiği taşınırını B, iyiniyetli C'ye devreder. İrade sakatlığı nedeniyle sözleşmenin iptal edilmesi hâlinde, hukuki sebep başlangıçta var olsa da sonradan ortadan kalkar. Dolaysıyla bir sebepsiz zenginleşme oluşur. İrade sakatlığı durumunda, sözleşmenin bir yıl içinde iptal edilmesi mümkündür. Bu durumda, geçmişe etkili olarak ortadan kalkan sözleşme, başlangıçtaki var olan sebebin ortadan kalkmasına neden olur[1346]. Ayrıca TBK m. 295'e göre, ifa edilen bir bağışlamanın geri alınması hâlinde de hukuki sebep ortadan kalkar. Yine bozucu şarta bağlı sözleşmelerde bozucu şartın gerçekleşmesi halinde de hukuki sebep ortadan kalkar.

2. Edim Dışı Zenginleşmenin Haksızlığı

Edimden doğan zenginleşmelerden farklı olarak edim dışı zenginleşmenin haksızlığı, edim ilişkilerine göre belirlenmez[1347]. Zira edim dışı zenginleşmelerde, taraflar arasında edim ilişkisi dışında başka bir durumun varlığı söz konusu olmaktadır. Bu durumlar ve yaratacağı haksızlıkları temel olarak; müdahaleden doğan zenginleşmenin haksızlığı, masraftan kurtulmadan doğan zenginleşmenin haksızlığı, rücudan doğan zenginleşmenin haksızlığı ve beklenmedik halden doğan zenginleşmenin haksızlığı olarak dört grupta incelemek mümkündür.

a) Müdahaleden Doğan Zenginleşmenin Haksızlığı

Müdahaleden doğan zenginleşmede fiil, genel anlamda haksız fiil şeklinde gerçekleşmektedir. Burada başkasının hakkı ya da hukuki değeri ihlal edilmektedir. Bu ihlal fiiline müdahale denir[1348]. Müdahaleden doğan zenginleşmeden bahsedebilmek için bir edim söz konusu olmamalıdır[1349]. Müdahaleden doğan zenginleşme nedeniyle söz konusu olan sorumluluk için önemli olan, başka bir kişinin malvarlığı alanına yapılan izinsiz, ancak

[1346] **Eren**, Genel Hükümler, Nr. 2707, s. 997.
[1347] **Koppensteiner/Kramer,** s. 88.
[1348] **Antalya,** Genel Hükümler, s. 708; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2650, s. 975.
[1349] **Jenny,** Nr. 322, s. 177; **Koppensteiner/Kramer,** s. 88.

mutlaka kusurlu olmayan müdahaledir[1350]. Zenginleşenin müdahalesi sonucu meydana gelen müdahaleden doğan zenginleşmenin haksızlığı, doktrinde ileri sürülen farklı görüşlere göre çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir.

İsviçre Federal Mahkemesi ve doktrindeki bazı yazarlar, müdahaleden doğan zenginleşmenin sebepsiz olup olmadığı sorusunu *'müdahale teorisi'* (Eingriffstheorie) olarak adlandırılan teoriye dayandırarak çözüme kavuşturmaktadır. Bu teoriye göre, ihlal edilen normun koruma amacı spesifik olarak dikkate alınmaksızın, maddi avantajın hukuka aykırı olarak elde edilmiş olması yeterlidir[1351]. Burada hukuka aykırı fiil ve müdahaleler yoluyla elde edilen zenginleşmeler, sebepsiz zenginleşme oluşturur. Sebepsiz zenginleşmenin bu yolla meydana gelmesi, esasen yapmama yükümlülüklerinin ihlâli şeklinde ortaya çıkar. Kimse başkasının hukuk alanına gerçekleştirdiği fiil ve müdahaleler yoluyla zenginleşemez[1352]. Dolayısıyla rızası alınmaksızın malı kullanılan, tüketilen ya da birine emanet ettiği malı iyiniyetli üçüncü bir kişiye devredilen kimse, haksız fiile dayanan sebepsiz zenginleşme dolayısıyla iade talebinde bulunabilmektedir. Burada önemli olan, zenginleşme nedeninin bir haksız fiile dayanmasıdır. Sebepsiz zenginleşmeyi, bir haksız fiilin mevcudiyetine bağlayan bu görüş, doktrinde haksız fiille karıştırıldığı gerekçesiyle eleştirilmektedir[1353].

Bizim de katıldığımız hakim görüşe göre, müdahaleden doğan zenginleşmenin gerçekleşmesi için gereken haksız bir şekilde malvarlığındaki zenginleşme, daha kısıtlayıcı olan *'yetki içeriği teorisiyle'* (Zuweisungstheorie) açıklanmaktadır[1354]. Yetki içeriği teorisinde müdahalede haksızlık durumunun meydana gelebilmesi için; belirli kişiye özgülenmiş bir hakkın veya hukuki değerin ihlal edilmiş olması gerekir[1355]. Bu teoride

---

[1350] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 22, s. 448; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 6, s. 408; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 20, s. 455. Buna karşılık gelen bir müdahale üçüncü bir kişinin eylemlerinden de kaynaklanabilir. Bkz. **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 57.01.

[1351] BGE 129 III 422 E 4; **Schaufelberger,** 125 vd.

[1352] **Keller/ Schaufelberger**, s. 68; **Schaufelberger**, s. 216.

[1353] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2717, s. 1001.

[1354] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 23, s. 448; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 518; **Holenstein,** s. 75 vd.; **Jenny,** Nr. 373, s. 204- 205; **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 57. 02.; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 709; **Stadler,** Jauernig BGB § 812, Nr. 51; **Lorenz/ Cziupka,** s. 780; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 19, 23, s. 455- 457; **Huguenin,** Allgemeiner und Besonderer Teil, Nr. 1798, s. 548; **Koppensteiner/Kramer,** s. 88.

[1355] **Musielak,** s. 165; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 709.

başkasının yetki içeriğinin genel kurallar koyularak belirlenebilmesi mümkün olmadığından, yetki içeriğinin somut olaya göre belirlenmesi gerekir[1356]. Bu görüşe göre herhangi bir hakkın sahibine vermiş olduğu yetkiler ile çelişen her zenginleşme, haksızlık oluşturur ve sebepsiz zenginleşme teşkil eder. Başka bir ifadeyle bir kişiye tanınan hak, başka bir kişi tarafından kendisine menfaat sağlamak üzere kullanılmaktaysa bir haksızlık söz konusudur. Burada kişinin hakkına müdahale söz konusudur. Bir kişiye ait bir mal ya da hukuki değer, o kişinin kullanımına, tüketimine, paraya çevirebilmesine ya da ondan yararlanmasına ayrılmaktadır. Bu kişi dışındaki kişilerin bu eylemleri gerçekleştirmesi neticesinde elde edilen menfaat de sebepsiz zenginleşme oluşturmaktadır. Bu görüş, müdahaleden doğan zenginleşmede söz konusu olan haksızlığı, haksız fiil ile açıklamaz. Görüş, doktrinde bu nedenle destekçi bulmaktadır[1357].

b) Masraftan Kurtulmadan Doğan Zenginleşmenin Haksızlığı

Masraftan kurtulmadan doğan zenginleşmenin temelinde, zenginleşme alacaklısının bir edim söz konusu olmadan, başka birinin malvarlığını bilinçli ve amaçlı olarak artırmadan, zenginleşme durumunu bizzat meydana getirmesi bulunur[1358].

Masraftan kurtulmadan doğan zenginleşmenin haksızlığı, bir kişinin karşı tarafa edimde bulunma düşüncesi olmaksızın ona bir değer eklemesi ya da onun işini görerek onu bir masraftan kurtarması durumunda ortaya çıkmaktadır[1359].

c) Rücudan Doğan Zenginleşmenin Haksızlığı

Rücudan (borçtan kurtulmadan) doğan zenginleşmenin haksızlığı da başkasının borcunun ödenmesi neticesinde zenginleşmenin meydana gelmesindedir[1360]. Başka bir

---

[1356] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 519.

[1357] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2718, s. 1001.

[1358] **Lieb,** *"de lege ferenda",* s. 2038; **Jenny,** Nr. 310, s. 172; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1491, s. 385.

[1359] **Ulusan,** s. 13; **Medicus,** Nr. 638, 716 vd., s. 311, 347 vd.; **Öz**, Sebepsiz Zenginleşme, s. 129.

[1360] **Musielak,** s. 166; **Loewenheim,** s. 102; **Jenny,** Nr. 314, s. 174.

ifadeyle burada haksızlık, üçüncü şahıslara ait borçların karşılıksız olarak ödenmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır[1361].

d) Beklenmedik Halden Doğan Zenginleşmenin Haksızlığı

Zenginleşme durumu, zenginleşme borçlusuna atfedilemeyen üçüncü bir kişinin fiilini de içeren beklenmedik bir durumdan kaynaklanıyorsa, bu durum beklenmedik halden doğan zenginleşme olarak adlandırılır[1362]. Beklenmedik halden doğan zenginleşme, üçüncü bir kişinin fiilinden ya da bir doğa olayından kaynaklanabilir. Üçüncü bir kişinin zenginleşme borçlusuna atfedilemeyecek olan fiilini içeren bir rastlantı, zenginleşmeye neden olursa beklenmedik hâlden doğan zenginleşme söz konusu olur[1363]. Sebepsiz zenginleşme bir kişinin herhangi bir davranışı olmaksızın, tamamen beklenmedik bir durumdan kaynaklanarak da gerçekleşebilir[1364]. Bu beklenmedik duruma bazen doğa olayları veya doğada yaşayan canlıların meydana getirdiği olaylar da neden olabilmektedir[1365].

Beklenmedik halden doğan zenginleşme, hukuki bir sebepten yoksundur. Hukuki sebepten yoksun olan zenginleşmeler de haksızlık teşkil eder[1366]. Umulmayan olay sonucunda borçlunun malvarlığında meydana gelen zenginleşme, hukuki sebepten de yoksun olduğu için alacaklıya iade edilmelidir. Çünkü bir umulmayan olay neticesinde, alacaklının hakkına dayanan yetkilerle çelişen bir durum ortaya çıkmaktadır[1367].

[1361] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 35, s. 452; **Gauch**/ **Schluep**/ **Schmid**/ **Rey**/ **Emmenegger,** OR, 2008, Nr. 1498a, s. 339.

[1362] **Jenny,** Nr. 315, s. 174.

[1363] **Jenny,** Nr. 316, s. 175; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1492, s. 385.

[1364] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 26, s. 457; **Musielak,** s. 166.

[1365] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2653, s. 976.

[1366] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2720, s. 1001.

[1367] **Holenstein,** s. 75 vd.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME TALEPLERİNİN TÂBİ OLDUĞU ZAMANAŞIMI SÜRESİ VE SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME KURUMUNUN BENZER KURUMLARLA İLİŞKİSİ

I. ZENGİNLEŞME TALEPLERİNİN TABİ OLDUĞU ZAMANAŞIMI SÜRESİ

A. GENEL OLARAK

Zamanaşımı, hukuk literatüründe farklı bağlamlarda kullanılan, anlamı yer yer belirsizlik taşıyan çok yönlü bir kavramdır. Bu kavram öncelikle belirli fiillerin yerine getirilmemesi ve belirli koşulların gerçekleşmemesi nedeniyle, zamanın geçmesinin bir sonucu olarak bir alacağın hukuki korumasının zayıflayıp zayıflamadığı ve ne ölçüde zayıfladığıyla ilgilenen normların bütününü ifade eder[1368]. Başka bir ifadeyle zamanaşımı kavramı, zamanaşımı süresine ilişkin hukuki kurumu ifade eder[1369]. İkinci olarak bu kavram, zamanaşımı süresinin başlangıcı ile sona erdiği an arasında uzanan süreci kapsar[1370]. Son olarak zamanaşımı kavramı, zamanaşımının tamamlandığı hususunu ifade eder[1371].

Zamanaşımı kavramı genellikle, doğurduğu hukuki sonuçlar ve zamanaşımının etkisi esas alınarak tanımlanır. Bu çerçevede zamanaşımı, belirli bir sürenin geçmesiyle birlikte bir talebin geçersiz hale gelmesi ya da hukuki koruma gücünün zayıflaması olarak ifade

---

[1368] **Gottini,** Melanie Catalina, Die Verjährung im schweizerischen Privatrecht: Grundlagen und ausgewählte Problembereiche, Zürich 2019, s. 6. Zamanaşımı, sözlük anlamı olarak kanunun belirlediği şartlarda bir zamanın geçmesiyle bir hak kazanma veya bir yükten kurtulma yolu olarak ifade edilmektedir. Zamanaşımı, kelime anlamı bakımından ayrıca *"yıllanma, müruruzaman"* olarak da ifade edilmektedir. Bkz. **Yılmaz,** Hukuk Sözlüğü, s. 1519.

[1369] **Meyer,** Sarah Annah, Parteiverfügungen über die Verjährung im schweizerischen Zivilrecht, unter Berücksichtigung der Reformbestrebungen, Zürich- Basel- Genf 2013, s. 6.

[1370] **Berti,** Stephen V., Zürcher Kommentar, Das Erlöschen der Obligationen, Zweite Lieferung, Art. 127- 142 OR, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht, Kommentar zur 1. und 2. Abteilung (Art. 1-529 OR), 3. Auflage, Zürich- Basel- Genf 2002, Vorbemerkungen zu Art. 127-142, Nr. 2; **Meyer,** über die Verjährung, s. 6.

[1371] **Berti,** ZK OR, Vorbemerkungen zu Art. 127-142, Nr. 3; **Meyer,** über die Verjährung, s. 6.

edilir[1372]. Başka bir ifadeyle zamanaşımı, bir hakkın belirli bir süre içinde kullanılmaması nedeniyle ileri sürülebilme imkânının kaybedilmesidir[1373].

Zamanaşımına uğramış bir alacak, borçlu tarafından ifa edilebilir. Ancak ifa edilmediğinde alacaklı tarafından ifa için açılan davada borçlu, mahkemede zamanaşımı def'ini ileri sürerse hakim o davayı reddeder[1374]. Zamanaşımının etkisi, alacağın varlığı ile değil, icra edilebilirliği ile ilgilidir[1375]. Bu nedenle zamanaşımına uğramış bir alacak varlığını sürdürür. TBK m. 161 gereği hâkim, zamanaşımı süresini re'sen dikkate alamaz.

Sebepsiz zenginleşmede zenginleşmeye dayanan iade talebi, zamanaşımına tabidir. Sebepsiz zenginleşmeye ilişkin iade taleplerinin tabi olduğu zamanaşımı süreleri, TBK m. 82'de düzenleme alanı bulmuştur[1376]. Hükmün birinci fıkrasında zamanaşımı süreleri belirlenmekte, ikinci fıkrasında daimi def'i hakkı düzenlenmektedir. TBK m. 82'de belirtilen süreler içinde sebepsiz zenginleşme davası açılmazsa, iade borcu eksik borç hâline dönüşür. Sürelerin bitimiyle davanın açılması hâlinde zenginleşen, zamanaşımı def'ini ileri sürebilir.

[1372] **Märki**, Raphael, Der Verjährungseinredeverzicht, Zürich 2023, Nr. 5, s. 27; **Gottini,** s. 6.

[1373] **Oswald,** Alexandra, Verjährung bereicherungsrechtlicher Rückabwicklung, Welche Verjährungsfrist gilt für die Rückabwicklung bereicherungsrechtlicher Ansprüche der Arbeitgeber aufgrund zu viel bezahlter Entgelte?, Masterarbeit, Alpen-Adria-Universität Klagenfurt, Klagenfurt 2024, s. 26. Doktrindeki başka bir tanıma göre; zamanaşımı, bir alacağın, yani alacaklının borçludan edimi talep edebilme hakkının, belirli bir zamanın geçmesi sonucunda ileri sürülmesine sürekli engel olma durumunu ifade eder. **Meier,** Thomas, Verjährung und Verwirkung öffentlich-rechtlicher Forderungen, Zürich 2013, s. 3.

[1374] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1555, s. 400; **Bergamin,** Christof, Unterbrechung der Verjährung durch Klage, Eine Untersuchung unter Mitberücksichtigung anderer Unterbrechungsgründe, Zürich 2016, s. 1. Zamanaşımına uğramış borçlar, eksik borçlar kategorisinde, *"sonradan eksik borçlar"* olarak sınıflandırılmaktadır. Bkz. **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 267, s. 96.

[1375] **Märki**, Nr. 5, s. 27; **Gottini,** s. 6. Doktrinde bir görüşe göre; özel hukukta zamanaşımı, bir kişinin hakkını kullanmakta gecikmesi durumunda ortaya çıkan sonuçları belirleyen kurumdur. **Meyer,** über die Verjährung, s. 6.

[1376] İsviçre'nin 1881 tarihli Borçlar Kanunu'nda, bugünkü İBK m. 67'deki düzenleme yer almıyordu. O dönemde sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talepleri, on yıllık genel zamanaşımı süresine tabiydi. Sebepsiz zenginleşmedeki bir yıllık (TBK'da iki yıllık, İBK revizyondan sonra üç yıllık) nispi zamanaşımı süresi hiç düzenlenmemişti. İBK m. 67/1'deki düzenleme, 1904 tarihinde; İBK m. 67/2'deki düzenleme ise 1911 yılında kanuna eklenmiştir. Bkz. **Huwiler,** Bruno, Basler Kommentar Obligationenrecht I, Art. 67, in; Herausgeber von Honsell, Heinrich/ Vogt, Nedim Peter/ Wiegand, Wolfgang, Basler Kommentar Obligationrecht I, Art. 1-529 OR, 4. Auflage, Basel 2007, Nr. 1, s. 477.

Dolayısıyla dava, zamanaşımı sebebiyle reddedilir[1377]. Ancak borçlunun zamanaşımı süresinin dolduğunu fark etmeksizin yapmış olduğu iade geri istenemez[1378].

TBK m. 82/1'de düzenleme alanı bulan sebepsiz zenginleşmeye ilişkin zamanaşımı süreleri, haksız fiile ilişkin zamanaşımı süreleri paralelinde[1379], on yıllık mutlak ve iki yıllık nisbi süreler olarak düzenlenmiştir. TBK m. 82/1, münhasıran sebepsiz zenginleşme hukuku kuralıdır ve sebepsiz zenginleşme talebinin zamanaşımı sürelerini düzenler. Ancak TBK m. 82/2, sebepsiz zenginleşme hukukunun ötesine geçmektedir[1380].

B. ZAMANAŞIMI SÜRELERİ

1. İki Yıllık (Nispî) Süre

Sebepsiz zenginleşmede iki yıllık zamanaşımı süresinin düzenlendiği TBK m. 82/1'i karşılayan mehaz İBK m. 67 hükmünün önemli bir tarihi gelişimi bulunmaktadır. Zira 1881 tarihli eski İBK, sebepsiz zenginleşme talebi için özel bir zamanaşımı süresi düzenlememişti. Sebepsiz zenginleşmede genel zamanaşımı süresi olan on yıllık süre (İBK m. 127/ TBK m. 146) uygulanmaktaydı[1381]. Ancak daha sonra yürürlüğe giren İBK 1905 ve 1909 tarihli tasarıların 1082. maddesinde sebepsiz zenginleşme bakımından bir ve on yıllık zamanaşımı süresi kabul edilmiştir. Kanun gerekçesinde sonradan eklenen bu sürelerin neden eklendiğine ilişkin açıklamalara yer verilmemiştir.

Doktrinde bu değişikliğin nedeni, sadece şekli bir amaçla, haksız fiil ve sebepsiz zenginleşme kuralları arasında bir benzerlik kurmak olarak görülmektedir[1382]. Ancak

---

[1377] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1555, s. 400; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 537. İsviçre Federal Mahkemesi tarafından sebepsiz zenginleşme zamanaşımına ilişkin olarak verilen pek çok karar vardır. Bkz. BGE 106 II 32/34 E. 3; BGE 114 II 131/141 E. 3; BGE 63 II 252/258; BGE 114 II 152/159 E. d.

[1378] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 268, s. 96; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 177.

[1379] **Bühler,** s. 138; **Buz,** *"Fazla İfa Halinde İade Talebi",* s. 143; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s.537; **Guhl /Koller /Schnyder/ Druey,** Nr. 8, s. 229.

[1380] **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 2, s. 477- 478.

[1381] Sebepsiz zenginleşmenin, bu uygulama nedeniyle eski İBK bakımından 'sözleşme benzeri' bir kurum olarak değerlendirildiğine ilişkin bkz. **Buz,** *"Fazla İfa Halinde İade Talebi",* s. 143.

[1382] **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 637. Sebepsiz zenginleşmede önceleri on yıllık zamanaşımı süresinin uygulanmasının yanında, zamanaşımı süresinin gerekçesiz bir şekilde kısaltılması (bir yıllık kısa zamanaşımı

kanunda zaten açıkça düzenleme alanı bulmayan müdahaleden doğan zenginleşme dışında diğer zenginleşme türleri ile haksız fiil arasında fazla bir benzerlik yoktur. Doktrinde bir görüşe göre; özellikle edimden doğan zenginleşme halleri, sözleşmesel sorumluluğa daha yakındır[1383]. Türk hukukunda 2005 yılında yayımlanan Türk Borçlar Kanunu Tasarısının 87. maddesinde, 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 66. maddesinde öngörülen bir yıllık kısa zamanaşımı süresi, iki yıla çıkarılmıştır[1384]. Dolayısıyla 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 82. maddesinde kısa zamanaşımı süresi iki yıl olarak düzenlenmiştir. İsviçre'de, 15 Haziran 2018 tarihli Federal Kanun'un I. Bölümüne ilişkin değişiklik, 1 Ocak 2020'de yürürlüğe girmiş ve bu değişiklikle sebepsiz zenginleşmede kısa zamanaşımı süresi 1 yıldan 3 yıla çıkarılmıştır[1385].

Alman hukukunda ise sebepsiz zenginleşme bakımından ayrı bir zamanaşımı süresi öngörülmemiştir. Sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talepleri, genel zamanaşımı süresine tabi tutulmuştur. Alman Medeni Kanunu'nda 2002 yılında yürürlüğe giren değişiklik öncesinde, sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade taleplerinde otuz yıllık genel zamanaşımı süresi uygulanmaktaydı[1386]. Alman hukukunda otuz yıllık süre geçerliyken İsviçre- Türk hukukunda o dönemlerde geçerli olan bir yıllık kısa zamanaşımı süresi, doktrinde çok kısa olduğu gerekçesiyle eleştirilmekteydi[1387]. Ancak Alman hukukunda 2002 yılında yapılan revizyon ile AMK m. 195'teki genel zamanaşımı süresi üç yıla indirilmiştir. Dolayısıyla Alman sebepsiz zenginleşme hukukunda, üç yıllık kısa zamanaşımı süresi geçerlidir[1388].

---

süresinin getirilmesini) doktrinde (Bucher tarafından) 1911 revizyonundaki en önemli ve vahim hata olarak değerlendirilmektedir. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Bühler,** s. 139. Doktrinde bir görüşe göre; sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talepleri için İBK'ya getirilen bir yıllık zamanaşımı süresinin çağdaş kanunlarda emsali yoktur. Söz konusu nispi zamanaşımı süresi doktrinde çeşitli gerekçelerle eleştirilse de bu süre, sebepsiz zenginleşme bakımından gerekli bir süredir. **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 6, s. 479.

[1383] **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 639; **Buz,** *"Fazla İfa Halinde İade Talebi",* s. 143.

[1384] Nispi zamanaşımı süresinin uzatılmasına ilişkin bu gelişme doktrinde olumlu karşılansa da sebepsiz zenginleşmeye ilişkin iade talepleri bakımından kısa zamanaşımı süresinin muhafaza ediliyor olması gerekçesiyle eleştirilmektedir. Ayrıca söz konusu değişikliğin gerekçesinde de bir açıklama olmaması nedeniyle tıpkı İsviçre kanun koyucusunun yaptığı gibi, haksız fiil benzeri bir uygulamanın getirilmeye çalışıldığı ifade edilmektedir. Bkz. **Buz,** *"Fazla İfa Halinde İade Talebi",* s. 144.

[1385] Mevcut kanun için bkz. https://www.swissrights.ch/gesetze/Artikel-67-OR-2024-DE.php.

[1386] **Grothe,** Helmut, in Münchener Kommentar zum BGB, 10. Auflage, München 2025, § 195 Nr. 2; **Mansel,** Heinz- Peter, Jauernig, Bürgerliches Gesetzbuch, 19. Auflage, Münich 2023, § 195 Nr. 1.

[1387] **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 638; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 531- 532.

[1388] **Wiese,** HK-BGB, Vorbem § 812 Nr. 8; **Schwab,** MüKo BGB, § 812, Nr. 564; **Wendehorst,** BeckOK BGB § 812, Nr. 286; **Stadler,** Jauernig BGB § 812, Nr. 19; **Buz,** *"Fazla İfa Halinde İade Talebi",* s. 144.

Sebepsiz zenginleşmede iki yıllık nispî (sübjektif)[1389] zamanaşımı süresinin başlangıcı, hak sahibinin zenginleşmenin iadesini isteme hakkı olduğunu öğrendiği andır[1390]. Tüzel kişilerde, dava açma talimatı vermeye yetkili organın öğrendiği anda nispi zamanaşımı süresi başlar[1391]. Bu andan itibaren iki yıl[1392] içinde hak sahibinin zenginleşmenin iadesini istemesi gerekir. Aksi hâlde zamanaşımı söz konusu olur.

İade alacaklısının iade hakkını öğrenmiş sayılması ve dolayısıyla iki yıllık sürenin başlaması için bazı şartlar gerekir[1393]. Bu şartlar, iade alacaklısının zenginleşenin kim

---

[1389] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1558, s. 400; **Schaller,** s. 11; **Geiser,** s. 37; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2781, s. 1024; **Koller,** OR, 2009, Nr. 10, s. 549.

[1390] **Wenner,** s. 97- 98; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 639- 640. Sebepsiz zenginleşmenin iadesi için öngörülen iki yıllık kısa zamanaşımı süresinin, sebepsiz zenginleşme kurumunun uygulamasının azalmasına, kurumun kullanımından kaçınılmasına neden olduğu ifade edilmektedir. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 418. Doktrinde bir görüş, sebepsiz zenginleşme davası için belirlenmiş olan kısa zamanaşımı süresinin, sebepsiz zenginleşme ile haksız fiil arasında bir paralellik oluşturulmak istenmesinden olduğunu ancak bu iki kurumun bambaşka kurumlar olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşe göre; kısa zamanaşımı süresinin kabulü, sebepsiz zenginleşmenin şartlarının oluşup oluşmadığını kontrol edebilmek bakımından kısa olup bu sürede tüm bunların tespiti zorlaşmaktadır. Bu durum da davacı aleyhine olmaktadır. **Bucher,** Allgemeiner Teil, s. 697.

[1391] *"Zamanaşımının başlangıç tarihi; kamu kurumlarında dava açılmasına emir vermeye yetkili makamın öğrenme gününden itibaren işlemeye başlayabilir (H.G.K. 25.06.2003 tarih ve 2003/4–422 E, 2003/439 K.).*

Somut olayda ise; davacı idarenin emir vermeye yetkili makamının dava açılması için vermiş olduğu olur ile zararı ve failini öğrenme tarihi araştırılmadan, davanın zamanaşımı nedeniyle reddine karar verilmiştir.

Hal böyle olunca, mahkeme; davacı adına dava açma konusunda emir ve talimat vermeye yetkili temsilci veya temsilcilerinin öğrendikleri tarih tam olarak tespit edilerek ve buna göre davanın zamanaşımı süresi içerisinde açılıp açılmadığının değerlendirilmesi gerekirken yanılgılı değerlendirme ile davalının kurumdaki görevinden ayrılış tarihi davacı kurumun iddia ettiği haksız zenginleşmeyi öğrenme tarihi kabul edilerek davanın zamanaşımı nedeniyle reddine karar verilmesi doğru görülmemiş, bozmayı gerektirmiştir." Y. 3. HD., 13. 09. 2018, E. 20167 20748, K. 2018/ 8503. *"Sebepsiz zenginleşme hukuksal temeline dayalı bu tür davalarda öngörülen bir yıllık zamanaşımı süresinin başlangıcı ise kamu kurum ve kuruluşları açısından, Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 16.09.1987 tarihli ve 1987/9-68 E., 1987/618 K. sayılı kararında da vurgulandığı gibi, o kurum ve kuruluşların dava açma konusunda yetkili kılınan kişi veya organlarının verdiğini geri almaya (istirdada) hakkı olduğunu öğrendiği tarihtir."* YHGK, T. 29. 09. 2020, E. 2017/1050, K. 2020/696, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

[1392] eBK'da sebepsiz zenginleşmeye ilişkin kısa zamanaşımı süresi bir yıldı. TBK'da ise kısa zamanaşımı süresi iki yıl olarak düzenlenmiştir. Söz konusu değişikliğe ilişkin karar için bkz. "*818 sayılı BK 66.maddesinde; sebepsiz zenginleşme davasının, hak sahibinin geri isteme hakkı olduğunu öğrendiği tarihten başlayarak 1 yılın geçmesi ile, 6098 sayılı TBK 82.maddesinde ise 2 yılın geçmesi ile zamanaşımına uğrayacağı düzenlenmiştir. 6098 sayılı TBK gibi 01/07/2012 tarihinde yürürlüğe giren 6101 sayılı TBK Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun 5/1.maddesinde; 'TBK yürürlüğe girmesinden önce işlemeye başlamış bulunan hak düşürücü süreler ile zamanaşımı süreleri eski kanun hükümlerine tabi olmaya devam eder' düzenlemesi yer almaktadır."* YHGK, T. 29.09.2020, E. 2017/1050, K. 2020/696, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

[1393] Doktrinde bir görüşe göre; kanun koyucu, zamanaşımı süresinin haksız fiilden doğan borçlarla benzer unsurlara sahip olduğu için aynı kurallara göre işlemesine izin verirse, bu iki durumun yorumlanması ve uygulanması da aynı kriterlere dayanmalıdır. Bu nedenle, İBK m. 60/1 (TBK m. 72/1) ile ilgili doktrin ve mahkeme içtihatlarında geliştirilen ilkeler, İBK m. 67/1 (TBK m. 82/1) için de aynı şekilde uygulanmalıdır. Her iki durumda da zamanaşımı, alacaklının alacağını ileri sürmesine sebep olacak tüm fiili koşulları fark

olduğunu, zenginleşmenin kendisine ait olduğunu ve miktarını kesin ya da en azından dava açabilecek kadar bilmesidir[1394]. Zenginleşmenin miktarını tam olarak bilmek her zaman mümkün olmasa da yaklaşık tutarın bilinmesi zamanaşımı süresinin başlaması için yeterlidir[1395].

İade alacaklısının iade talep hakkının bulunduğunu kesin olarak bilmesi şartını aramak gerekir. Böylece hükmün hak sahibi aleyhine oluşu bir nevi bertaraf edilmiş olur[1396]. Tam da bu nedenle hak sahibinin iade hakkının olduğunu, gerekli özeni göstermiş olması durumunda bilebilecek olması ihtimali yeterli görülmemiştir[1397]. Dolaysıyla sebepsiz zenginleşmede kısa zamanaşımı süresi, iade alacaklısının talep hakkının olduğunu kesin olarak öğrenmesiyle başlar. Elbirliği ile sahip olunan alacak haklarında, tüm hak sahiplerinin iade talebinde bulunabileceklerine dair kesin bir bilgiye sahip olmaları gerekir[1398].

İsviçre Federal Mahkemesi'ne göre; eğer alacaklının elinde yeterli belge ve iddiasını mahkemeye taşıyacak gerekçeler varsa, o kişinin hakkını bildiği kabul edilir[1399]. Doktrinde bir görüşe göre, iade alacaklısının dava açması artık ondan beklenebiliyorsa ve gerekli belgelere ulaşma imkânı da kalmamışsa, zamanaşımı süresi başlar[1400]. Buna göre; iade alacaklısı, zenginleşen kişiyi ve zenginleşmenin kapsamını yaklaşık olarak biliyorsa ve artık dava açması ondan beklenebiliyorsa, zamanaşımı süresi başlar[1401]. Bir kişinin belli bir

---

etmesiyle başlar. Fakirleşmenin tam olarak belirlenmesi gerekmez, yalnızca yaklaşık bir kapsamın bilinmesi yeterlidir. **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 9, s. 481.

[1394] **Becker,** BK OR, Art. 67, Nr. 3, s. 355; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 640; **Guhl /Koller /Schnyder/ Druey,** Nr. 8, s. 229; BGE 82 II 428 vd.; **Wenner,** s. 97; **Keller/ Schaufelberger,** s. 96; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2783, s. 1025; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 420, 421.

[1395] *"Zamanaşımının işlemeye başlaması için, iade alacaklısının, kararını etkilememsi gereken bir farkla yaklaşık olarak zenginleşme miktarını bilmesi yeterli görülmelidir."* şeklindeki ifade için bkz. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 177.

[1396] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2783, s. 1025.

[1397] **Wenner,** s. 97; **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 9, s. 481.

[1398] **Becker,** BK OR, Art. 67, Nr. 3, s. 355; **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art. 67, Nr. 4, s. 329; BGE 49 II 38/40 f. E. 2; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 641; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 178; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2783, s. 1025; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 421.

[1399] BGE 127 III 421 E 4b. s. 427; BGE 129 III 503 E. 3.4 S. 505.

[1400] **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art. 67, Nr. 4, s. 329.

[1401] BGE 129 III 503 E. 3.4 S. 506. Doktrinde bir görüşe göre; nispi zamanaşımı süresi, fakirleşenin, alacağını ve zenginleşen kişi hakkında gerekli bilgilere sahip olmasıyla başlar. Bu bilgiler, malvarlığındaki kaybın boyutunu, malvarlığının sebepsiz şekilde devredildiğini ve zenginleşen kişinin kimliğini içerir. **Landbrecht,** Johannes/ **Buhr,** Axel, "*Schweizer Verjährungsrecht",* Recht der Internationalen Wirtschaft (RIW) 2022 s. 649.

zamanda bir şeyi bilip bilmediğine karar vermek, hukukta maddi bir meseledir. Öte yandan, elde edilen bilginin TBK m. 82/1'e (İBK m. 67/1) göre zamanaşımını başlatacak nitelikte olup olmadığına karar vermek hukuki bir meseledir[1402]. Bununla birlikte alacağını genel hatlarıyla bilen kişi, takibi yürütmek için gerekli detayları ve kesin bilgileri araştırmak zorundadır[1403].

Eğer bir sözleşme bir şarta bağlıysa ve taraflardan biri, şartın gerçekleşeceği umuduyla şart gerçekleşmeden ödeme yaparsa, nispi zamanaşımı süresi şartın gerçekleşmediği günden itibaren başlamalıdır[1404]. Yapılması planlanan ama sonradan yapılmayan bir sözleşmeyle ilgili ödemelerde, iade için zamanaşımı süresi, görüşmelerin bittiği ya da kesin olarak başarısız olduğunun tespit edildiği an başlar[1405].

Zincirleme edimlerde, başka bir ifadeyle sebepsiz zenginleşmeye yol açan bir durumun belirli bir süreye yayılan eylem veya ihmallerden oluşması halinde zamanaşımı süresi, sebepsiz zenginleşmeye yol açan durumun ortadan kalkmasıyla işlemeye başlar. Ancak, olayın özellikleri birbirinden farklı ve açıkça ayrı fiillere dayanıyorsa, zamanaşımı süresi her bir fiil için ayrı ayrı işlemeye başlar[1406].

Taraflarca beklenen bir izne bağlı olarak yapılan bir sözleşmenin ifası için önceden yerine getirilen bir edim söz konusu olduğunda, edimi yerine getiren taraf, iznin mevcut olmadığını biliyorsa, iade hakkından haberdardır[1407].

Doktrinde bir görüşe göre; nispi zamanaşımı süresinin başlangıcı, İBK m. 26 (TBK m. 35) hükmünün aksine, iade alacaklısının, talebi ne zaman fark etmiş olabileceğine bağlı değildir. **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 537; BGE 129 III 503 E. 3.4 S. 506.

[1402] **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art. 67, Nr. 4, s. 329. Söz gelimi, iade alacaklısı fazla kesilen faturalar nedeniyle ödeme yaptığını düşünüyorsa ve bu fazlalık faturaların içeriğinden anlaşılabiliyorsa, zamanaşımı süresi faturalar ödendiği anda başlar. Bkz. BGE 127 III 421/427 E. 4b.

[1403] BGE 129 III 503/506.

[1404] **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art. 67, Nr. 4, s. 329. Bildirici bir karar söz konusu olduğunda, zamanaşımını başlatan tarih, tebliğ tarihi değil, kararın yasal olarak bağlayıcı hale geldiği tarihtir (BGE 129 III 503, E.3.3). Karar ve ayrıntılı bilgi için bkz. **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 6, s. 480.

[1405] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1559, s. 400; BGE 105 II 92 E. 3 S. 95 ff.

[1406] **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art. 67, Nr. 4, s. 329; BGE 86 II 18/26.

[1407] **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art. 67, Nr. 4, s. 330; BGE 110 II 335/338.

Zamanaşımı süresi olan iki yıllık sürenin durması veya kesilmesi mümkündür. Söz gelimi; borçlu, alacaklının sebepsiz zenginleşmeden doğan alacağını tanırsa zamanaşımı kesilir. Dolayısıyla TBK'nın zamanaşımına ilişkin genel hükümleri burada da uygulama alanı bulur[1408].

Sebepsiz zenginleşmede kısa zamanaşımı süresini düzenleyen TBK m. 82/1'in (İBK m. 67/1) genel zamanaşımı sürelerini düzenleyen TBK m. 146'ya (İBK m. 127) göre özel hüküm (lex specialis) olduğu ifade edilmektedir[1409]. Burada daha özel hüküm, daha genel olana göre önceliğe sahiptir (lex specialis derogat legi generali) ilkesi geçerlidir[1410]. Bu özellik, TBK m. 82/1'in kapsamına girecek olan tüm durumların, aynı zamanda TBK m. 146'nın uygulanma kapsamında olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bunun tersi söz konusu değildir. Zira sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanmayan borçlar hiçbir şekilde TBK m. 82 kapsamına girmez. Ayrıca, genel hükümden daha katı şartlar öngören, özel hükümler münhasıran uygulanmalıdır. Çünkü olayların genel hükme göre değerlendirilmesi, özel hükmün ve kanun koyucunun asıl amacının etkisiz kalmasına yol açabilir[1411].

Zamansal olarak hangi iade taleplerinin, sebepsiz zenginleşmeye ilişkin özel zamanaşımı kuralı (TBK m. 82/1/ İBK m. 67/1) kapsamında değerlendirileceği, hangilerinin ise genel zamanaşımı kurallarına (TBK m. 146 vd./ İBK m. 127 vd.) tabi olacağı açık şekilde belirlenmelidir. Bu ayrım, sebepsiz zenginleşme alacaklısının, genel alacaklılara göre hak kaybı yaşamaması açısından önem taşır. Daha kısa ve özel bir zamanaşımı süresi öngören TBK m. 82/1, yalnızca sebepsiz zenginleşmeden doğan iade borçlarına uygulanabilir. Bu nedenle TBK m. 82/1, edimden doğan ya da edim dışı zenginleşme fark etmeksizin sebepsiz zenginleşmeden doğan iade taleplerinin tamamında uygulanır. Sebepsiz zenginleşme oluşturmayan diğer iade talepleri, TBK m. 146 ve devamındaki (İBK m. 127 vd.) genel kurallar uyarınca zamanaşımına uğrar[1412].

[1408] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2784, s. 1025.
[1409] **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 6, s. 479.
[1410] **Kramer**/ **Arnet,** s. 125.
[1411] **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 6, s. 479.
[1412] **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 6, s. 480.

2. On Yıllık (Mutlak) Süre

Sebepsiz zenginleşmeden doğan taleplere ilişkin on yıllık mutlak[1413] zamanaşımı süresi, TBK m. 146'da öngörülen alacaklara ilişkin genel zamanaşımı süresi ile örtüşmektedir. TBK m. 146'daki (İBK m. 127) on yıllık mutlak zamanaşımı süresi, TBK m. 149 (İBK m. 130) gereği, talep doğduğunda, dolayısıyla alacak muaccel olduğunda işlemeye başlar. Zenginleşme talebi de doğduğu anda muaccel olur[1414]. Zira TBK m. 90 (İBK m. 75) gereği, *"...her borç kural olarak doğumu anında muaccel olur."* Yine borçlunun temerrüdünü düzenleyen TBK m. 117/2'ye göre; *"sebepsiz zenginleşmede ise zenginleşmenin gerçekleştiği tarihte borçlu temerrüde düşmüş olur."* Bu, mutlak zamanaşımı süresinin talep doğar doğmaz işlemeye başlayacağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşmede alacağın muaccel olduğu an, sebepsiz zenginleşmenin gerçekleştiği andır[1415]. Bu andan itibaren on yıl içerisinde hak sahibinin zenginleşmeyi istemesi gerekir. Aksi hâlde, zamanaşımı söz konusu olur.

Sebepsiz zenginleşmede on yıllık mutlak zamanaşımı süresinin başlangıcı, iki yıllık nispi zamanaşımı süresindeki gibi sübjektif bir şarta bağlanmamıştır. Dolayısıyla burada objektif bir şart olarak sebepsiz zenginleşmenin gerçekleşme anı esas alınır. Ancak zenginleştirici olayın çeşidine göre sürenin başlangıcı farklılık arz eder. Bu anlamda edimden doğan zenginleşmelerde ve edim dışı zenginleşmelerde on yıllık zamanaşımı süresinin başlangıcını ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

Edimden doğan zenginleşmelerde on yıllık mutlak zamanaşımı süresinin başlangıcı üç durumda incelenebilir. İlk durum, zenginleşmenin başından itibaren sebepsiz ya da geçerli bir sebep yokken meydana gelmiş olması hâlidir. Bu durumda on yıllık zamanaşımı süresinin başlangıcı, kazandırmanın yapıldığı andır. Başka bir ifadeyle davalının zenginleşme anıdır[1416].

[1413] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1558, s. 400; **Geiser,** s. 37.

[1414] **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 3, s. 478; **Becker,** BK OR, Art. 67, Nr. 1, s. 354.

[1415] **Guhl /Koller /Schnyder/ Druey,** Nr. 8, s. 229.

[1416] **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art. 67, Nr. 5, s. 330; **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 3, s. 478; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2785, s. 1025; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 178.

İkinci durum, gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmelerin meydana gelmiş olması hâlidir. Bu durumda da on yıllık zamanaşımı süresinin başlangıcı, sebebin gerçekleşmeyeceğinin veya gerçekleşmesinin mümkün olmayacağının kesin bir şekilde anlaşıldığı andır[1417]. Zira TBK m. 82/1'de yer alan *"...zenginleşmenin gerçekleştiği tarihten başlayarak..."* ifadesi, gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmelerde uygulanırken adaletsiz sonuçlara yol açabilecektir. Söz gelimi, kazandırmadan on yıl sonra hukuki sebebin gerçekleşmeyeceği ortaya çıkmış olabilir. Bu durumlarda iade talebinde bulunan taraf, zamanaşımı def'i ile karşılaşabilir. İşte bu gibi durumlarda adaletsizliğin önlenebilmesi bakımından, gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmelerde on yıllık mutlak zamanaşımı süresi, sebebin ortadan kalktığı ya da sebebin gerçekleşmeyeceğinin kesin bir şekilde anlaşıldığı an olmalıdır[1418].

Son durum ise, başlangıçta mevcut olan ancak sonradan ortadan kalkan zenginleşmelerin olması hâlidir. Bu son durumda da on yıllık zamanaşımı süresinin başlangıcı, sebebin ortadan kalkma anıdır[1419].

Edim dışı zenginleşmelerde on yıllık mutlak zamanaşımı süresinin başlangıcı ise yine alacağın muaccel olduğu andır. Edim dışı sebepsiz zenginleşme hallerinde alacak; müdahale, beklenmeyen hâl veya benzeri durumlar sonucu elde edilen zenginleşmenin gerçekleşmesiyle birlikte doğar ve bu andan itibaren muaccel hâle gelir[1420]. Dolayısıyla müdahaleden ya da haksız fiilden doğan zenginleşmelerde on yıllık zamanaşımı süresinin

---

[1417] **von Tuhr/ Peter,** s. 518; **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 3, s. 478; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 67, Nr. 8; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2785, s. 1025.

[1418] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 538.

[1419] **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 639; **Wenner,** s. 100; BGE 114 II 131/141 f. E. 3a.; **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 3, s. 478. Ancak TBK m. 82'nin amaca göre yorumlanması suretiyle on yıllık zamanaşımı süresinin iktisap anından itibaren başlamasını ileri süren görüş de vardır. Bu görüşe göre; iktisap anından itibaren geçersiz sayılma, bazı adaletsiz durumları önleme işlevi görür. Söz gelimi, hata, hile veya tehditle sakat olan sözleşmeler tek taraflı bağlayıcıdır ve bunların iptalinde iradesi sakat olan bakımından ortada geçersiz sebebe dayanan bir kazandırma söz konusudur. İradesi sağlam olan bakımından ise sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan bir kazandırma söz konusudur. Burada on yıllık süreyi iradesi sakat olan için karşı tarafın iktisap tarihinden başlatmak, iradesi sağlam olan için iptal tarihinden itibaren başlatmak adaletsiz bir sonuç doğurmaktadır. Dolayısıyla hem sonradan ortadan kalkan hem de gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmelerde, iktisap anından itibaren sebepsiz zenginleşmenin varlığı kabul edilmelidir. Bkz. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 178.

[1420] **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 3, s. 478.

başlangıcı, haksız fiil ya da müdahalenin gerçekleşme anıdır[1421]. Yine beklenmeyen olaydan doğan zenginleşmelerde on yıllık zamanaşımı süresinin başlangıcı, zenginleşmeye neden olan bir üçüncü kişinin fiilinin gerçekleştiği ya da bir tabiat olayının meydana geldiği andır[1422].

Sürekli bir fiilden meydana gelen sebepsiz zenginleşmelerde, on yıllık zamanaşımı süresi, zenginleşmenin sona erme anıyla başlar[1423]. Söz gelimi, A, evine kaçak elektrik bağlamıştır. A'nın B'nin evinden kendine bağlamış olduğu elektriği beş yıldır kullandığı tespit edilmiştir. Bu durumda B'nin zenginleşme alacağına ilişkin on yıllık zamanaşımı süresi, kaçak elektrik bağlantısının sona ermesiyle başlar[1424]. Ancak sebepsiz zenginleşmeyi meydana getiren olayın aralıklı olarak gerçekleşmesi durumu söz konusuysa, on yıllık zamanaşımı süresinin başlangıcı, her tekrardan itibaren bağımsız olarak işler[1425]. Zira her tekrar, bağımsız birer sebepsiz zenginleşme meydana getirir.

Sebepsiz zenginleşme zamanaşımındaki on yıllık mutlak süre, azami süredir. Bu nedenle on yıllık süre içinde sübjektif zamanaşımına ilişkin şartın gerçekleşmesi hâlinde iki yıllık sürenin geçerli olduğunu belirtmek gerekir. Buna karşın nispî zamanaşımı süresi olan iki yıllık süre, mutlak zamanaşımı süresi olan on yıllık süre ile sınırlıdır[1426]. Söz gelimi; sebepsiz zenginleşme davasını açacak olan davacı on yıllık zamanaşımı süresinin bitimine bir yıl kalmışken sübjektif şart olan iade talebinde bulunabilme hakkı olduğunu öğrenmişse, artık bu kişinin dava açabileceği süre bir yıldır. Başka bir ifade ile burada toplam zamanaşımı süresi on yılı geçemez.

On yıllık süre de tıpkı iki yıllık süre gibi zamanaşımı süresi olduğu için TBK'nın zamanaşımına ilişkin genel hükümlerine tabidir. Söz gelimi; zamanaşımını kesen nedenler, durduran nedenler, zamanaşımının hüküm ve sonuçlarına ilişkin düzenlemeler burada da uygulanır.

[1421] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 67, Nr. 8.
[1422] **Wenner,** s. 99; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2785, s. 1025- 1026.
[1423] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2785, s. 1026.
[1424] **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 639.
[1425] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2785, s. 1026.
[1426] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2787, s. 1026.

Sebepsiz zenginleşmeyi meydana getiren olay, ceza kanunlarında suç teşkil ediyorsa ve daha uzun bir ceza zamanaşımı süresi öngörülmüşse durumun ne olacağı kanunda açık değildir. Doktrinde zenginleşmenin bir suçtan kaynaklanması halinde, ceza davası zamanaşımına uğramadığı sürece, zamanaşımı süresinin dolmayacağı ifade edilmektedir[1427]. Buna göre; haksız fiile ilişkin zamanaşımını düzenleyen TBK m. 72/1 (İBK m. 60), kıyas yoluyla sebepsiz zenginleşmeye ilişkin zamanaşımında da uygulanmalıdır.

İrade sakatlıkları halinde (TBK m. 39/ İBK m. 31) kazandırma sebebinin geçmişe etkili (ex tunc) olarak iptal edilmesi durumunda zamanaşımı süresi, iptal beyanının etkili olmasıyla başlar[1428]. Zira iptal hakkı, geçmişe etkili sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle iptal beyanı, karşı tarafa ulaştığında, sözleşme geçmişe etkili olarak ortadan kalkar[1429].

Ancak İsviçre Federal Mahkemesi bir kararında, zamanaşımı süresinin edimin ifasıyla başlayacağını ifade etmektedir[1430]. Doktrinde bu karar, haklı olarak eleştirilmektedir[1431]. Çünkü bu durum, bir talebin ortaya çıktığı anda, zaten zamanaşımına uğramış olduğu çelişkisini doğurur[1432]. Ayrıca söz konusu karar, iptalin ex tunc etkisinin yanlış değerlendirilmesine dayanmaktadır[1433]. Bu geriye dönük etki, yalnızca iade talebinin içeriğiyle ilgilidir. Başka bir ifadeyle bu etki, iptal edilmiş bir sözleşmede iptale kadar gerçekleştirilmiş olan kazandırmalar bakımından geçerlidir. Söz konusu kazandırmaların iadesi, sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre talep edilir. Buna karşılık, geriye dönük etkinin iade borcunun doğduğu tarihle hiçbir ilgisi yoktur. İade talebi, iptalle birlikte yalnızca iptalin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Çünkü iptalden önce sebep, fiilen mevcuttu ve iptalden

---

[1427] **Becker,** BK OR, 1945, Art. 67, Nr. 4; **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 4, s. 478; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 641; **Wenner,** s. 101.

[1428] **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 5, s. 478- 479; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 640; **von Tuhr/ Peter,** s. 518.

[1429] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 1270, s. 474- 475.

[1430] BGE 114 II 131 S. 142.

[1431] **Hahn**, CHK- 2023, Art. 67, Nr. 6, s. 471; **Huwiler**, BSK OR, Art. 67, Nr. 5, s. 478- 479; **Gauch**, Peter, "*Der Picasso-Entscheid– Bemerkungen zu BGE 114 II 131 ff"*, Die schweizerische Aktiengesellschaft: Zeitschrift für Handels- und Wirtschaftsrecht = La société anonyme suisse: revue de droit commercial et économique. - Schulthess Polygraphischer Verlag, Zürich. - 1989, no. 3, s. 152 vd.; **Monferrini/ von der Crone**, s. 489.

[1432] **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 5, s. 478- 479.

[1433] **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 5, s. 478- 479.

feragat edilmesi halinde, kazandırma için kusursuz bir hukuki dayanağa dönüşecekti. Sonuç olarak, sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi, ancak iptalin gerçekleştiği tarihte ortaya çıkar. Dolayısıyla zamanaşımı ancak bu tarihten itibaren işlemeye başlar[1434].

B. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME DEF'İ

Sebepsiz zenginleşmede zamanaşımı sürelerini düzenleyen TBK m. 82/1'den farklı olarak TBK m. 82/2 (İBK m. 67/2), sebepsiz zenginleşme hukukunun ötesine geçmektedir[1435]. TBK m. 82/2' ye (İBK m. 67/2)[1436] göre; *"zenginleşme, zenginleşenin bir alacak hakkı kazanması suretiyle gerçekleşmişse diğer taraf, istem hakkı zamanaşımına uğramış olsa bile, her zaman bu borcunu ifadan kaçınabilir."* Hüküm, hakkı ihlal edilen kişiye, daimi bir sebepsiz zenginleşme def'i hakkı (Bereicherungseinrede)[1437] tanımaktadır. Def'i, bir özel hukuk süjesinin kendisinden talep edilen edimi yerine getirmeyi reddetme hakkıdır[1438]. Defiler hâkim tarafından re'sen dikkate alınmaz. Sebepsiz zenginleşme def'i, kendisi zamanaşımına uğramış bir talepten kaynaklanan defileri ifade eden bağımlı defiler arasında yer alır[1439].

Öncelikle TBK m. 82/2 (İBK m. 67/2) hükmü, sebepsiz kazançların iadesini düzenleyen ve sebepsiz zenginleşme hukukunun temelini oluşturan zenginleşme yasağına dayanır. Bu hüküm, alacaklının malvarlığındaki bir değerin borçlu açısından sebepsiz

---

[1434] **Hahn**, CHK- 2023, Art. 67, Nr. 6, s. 471; **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 5, s. 478- 479.

[1435] **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 2, s. 477- 478; **Koller,** OR, 2009, Nr. 3, s. 548.

[1436] Max Rümelin'in tavsiyesi üzerine Eugen Huber, 67. maddeye 2. fıkranın eklenmesini önermiştir. Buna ilişkin tasarı, 8 Eylül 1908 tarihinde Ulusal Konsey'in ön komisyon toplantısında oybirliğiyle kabul edilmiştir. Bu öneri sonrasında meclisten geçmiş ve İBK m. 67/2 olarak kanunlaşmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Bühler,** s. 139.

[1437] İBK m. 62 (TBK m. 77) ve devamında sebepsiz zenginleşme yasağı vardır. Bu yasağın amacı, başkası aleyhine sebepsiz zenginleşmelere engel olmaktır. Doktrinde bir görüşe göre; İBK m. 67/2'de (TBK m. 82/2) borçluya, alacaklının haksız kazanç elde etmesi durumunda, borcu reddetme hakkı tanır. Bu durum, borçluya hukuki bir sebep olmadan, haksız kazancı reddetme hakkı verir. Yani soyut olarak (İBK m. 17- TBK m. 18) ortaya çıkan bir borcu yerine getirmeyi reddetme hakkı verir. Borçlu, alacaklının sebepsiz zenginleşmesine karşı bir savunma yapabilir. Bu hakkı kullanma nedeni ise zenginleşmenin bir alacakla ilgili olmasıdır. **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 10, s. 481.

[1438] **Meyer**, über die Verjährung, s. 7.

[1439] **Wildhaber,** Isabelle/ **Dede,** Sevda, Berner Kommentar, Die Verjährung, Art. 127-142 OR, Obligationenerecht, Allgemeine Bestimmungen, Bern 2021, Art. 127 OR / I.- II., Nr. 41, s. 67.

zenginleşme oluşturması durumunda, borçluya sebepsiz zenginleşmeye karşı bir savunma hakkı (def'i) verir ve bunu hukuken güvence altına alır.

TBK m. 82/2, alacak hakkının sebebe bağlılığının, diğer bir ifadeyle temel borçlandırıcı işlemin geçerliliğine bağlılığının kabul edilip edilmediğine göre farklı öneme sahiptir. Zira sebepten soyutluk ve sebebe bağlılık iki farklı hukuki kavramdır. Geçerliliği sebebin varlığına ve geçerliliğine bağlı olmayan hukuki işlemler sebepten soyutken; geçerliliği sebebin varlığına ve geçerliliğine bağlı olan hukuki işlemler sebebe bağlıdır[1440].

Alacak hakkının sebepten soyutluğunu kabul eden görüşe göre; bu hükümde söz konusu olan def'i, geçersiz sebebe dayanılarak TBK m. 18 (İBK m. 17) uyarınca yapılan soyut borç ikrarından doğan alacak hakları için söz konusudur[1441]. Bu görüşe göre; soyut borç ikrarı, maddi anlamda soyut borç sözleşmesidir ve bu sözleşme maddi anlamda yeni bir borç oluşturur. Bu görüşte, soyut borç sözleşmelerinde kazandırmanın hukuki bir sebebi yoksa ya da kazandırma geçersiz bir sebebe dayanıyorsa bile borç doğar. Bu nedenle borçlu, temel ilişkiden kaynaklanan tüm savunmalardan mahrum kalır; ancak temel ilişkinin eksikliklerini sebepsiz zenginleşme başlığı altında ileri sürebilir. Çünkü bağımsız borç vaadinden bir alacak yaratılması, alacaklıyı zenginleştirir ve bu zenginleşme, temel ilişkideki eksikliklerin mevcut olması halinde temelsizdir. Bu nedenle borçlu, zamanaşımı süreleri dolmuş olsa bile sebepsiz zenginleşme def'ini ileri sürebilir. Hakimden sebepsiz olarak üstlendiği borçtan kurtarılmasını ve borç senedinin iadesini talep edebilir[1442]. Söz gelimi; Ahmet, geçersiz bir sözleşmeden doğan borcunu ifa etmek üzere Belgin'e iki yüz bin lira borçlu olduğunu, soyut borç ikrarı ile beyan etmiştir. Belgin'in söz konusu soyut işlemle elde ettiği iki yüz bin liralık alacak hakkı, sebepsiz zenginleşme meydana getirir. Ahmet'in temel ilişkisinin geçersizliğini öğrenmesinden itibaren iki yıl içinde sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebini ileri sürmesi mümkündür. Ancak Ahmet, bu süreyi kaçırmışsa,

---

[1440] **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 14, s. 485; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 496, s. 186.

[1441] **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 423. Doktrinde bir görüşe göre; borçlu, soyut borç ikrarına dayanarak alacaklıya karşı dava açabilir. Dava sebepsiz zenginleşme talebine ilişkindir. Davacı, alacaklının borç ikrarı sayesinde zenginleşmiş olduğunu ileri sürmelidir. Davacı, borç ikrarının hukuki bir dayanağı olduğunu kanıtlamak zorunda değildir. **Bühler,** s. 137.

[1442] **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 10 vd., s. 481 vd.

Ahmet'in TBK m. 82/2'deki daimi def'i hakkına dayanarak ifadan kaçınabilmesi mümkündür[1443].

Bizim de katıldığımız alacak hakkının sebebe bağlılığını kabul eden görüşte[1444], daimi def'i hakkına ilişkin düzenlenmiş olan TBK m. 82/2 hükmü, çeşitli nedenlerle eleştirilmektedir. Eleştirilerin temelinde bu istisna hükmünün anlamsız olduğu yatmaktadır[1445]. Bu görüşe göre, TBK m. 82/2 hükmünün pratik bir değeri yoktur[1446]. Çünkü alacak ya geçerlidir ya da geçersiz. Alacaklının talebi haklı ve geçerliyse, ortada haklı bir sebep vardır ve bu nedenle sebepsiz zenginleşme meydana gelmez. Alacaklının talebi geçerli değilse, karşı taraf zenginleşmiş değildir ve bu nedenle sebepsiz zenginleşme meydana gelmez[1447]. Başka bir ifadeyle iki ihtimal vardır; alacak geçerliyse sebepsiz zenginleşme yoktur. Alacak geçerli değilse karşı taraf zenginleşmiş değildir[1448].

Bu hükmün, borçlunun kendi başına veya alacaklıyla yaptığı sözleşme uyarınca bağımsız bir borç ikrarı veya bağımsız bir borç vaadi beyanında bulunabileceği yönündeki Alman hukukundaki hakim görüşten etkilendiği açıktır[1449]. Alacak hakkının sebepten soyut

---

[1443] Benzer örnek için bkz. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 180; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 423. "*Öğretide tartışmalı olmakla birlikte, (B) tarafından yapılan bin liralık borç tanımasının, (A)'ya alacak hakkı kazandırmasının sebebe bağlı olduğu (yani, temel borçlandırıcı işlemin geçerliliğine bağlı bulunduğu) kabul edilirse, (B)'nin sebepsiz zenginleşme def'i ileri sürmesine de gerek olmaksızın, hâkimin, dosyadaki bilgi ve belgelerden, (B)'nin taşınır satış sözleşmesini yaptığı sırada ehliyetsizliği sonucuna varması durumunda, ehliyetsizlik bir itiraz niteliğinde olduğu için, bunu kendiliğinden göz önünde tutarak, davanın reddine karar vermesi gerektiği ileri sürülmektedir.*" Bkz. TBK m. 82'nin gerekçesi.

[1444] **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 14, s. 485; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 67 Nr. 7, s. 415. İsviçre hukukunda, talepler genellikle zımnen veya açıkça belirli bir edim/ifa amacına- bir bedelin elde edilmesi, mevcut bir alacağın ödenmesi veya karşılıksız bir devrin gerçekleştirilmesi- bağlanarak nedensel olarak tesis edilir. Bkz. **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1561, s. 401. Dolayısıyla ifa amacının yokluğunda veya etkili olmaması halinde, talep en başta geçerli bir şekilde yaratılmamış olacağından, asılsız bir talebin yaratılması yoluyla sebepsiz zenginleşme söz konusu olmayacaktır. Bunun bir istisnası, soyut bir alacağın yaratılmasına yol açan ve genellikle temel ilişkiden kaynaklanan tüm defilerin kaybedilmesiyle sonuçlanan bir kambiyo senedinin geçerliliğinin kabul edilmesidir. Bkz. **Hahn,** CHK- 2023, Art. 67, Nr. 7.

[1445] Spiro'ya göre, İBK m. 67/2 yalnızca soyut gelenek ve yükümlülüklerin örf ve adet hukuku anlamında geçerli kabul edilmesi halinde anlamlıdır. Bkz. **Bühler,** s. 139.

[1446] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 67 Nr. 7, s. 415.

[1447] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1560, s. 401.

[1448] **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 10 vd., s. 481- 482; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1560- 1561, s. 401; **Jäggi,** Peter, in: Zürcher Kommentar, Obligationenrecht Art. 1-17, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht, Kommentar zur 1. und 2. Abteilung (Art. 1-529 OR), 3. Auflage, Zürich 1973, Art. 17, Nr. 21.

[1449] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1560, s. 401. Alman hukukunda sebepten soyutluk ilkesi geçerli olduğu için bir alacak geçersiz sayılmaz. Bunun yerine, borçluya sebepsiz zenginleşme kurallarıyla bu alacağı ortadan

olduğunu ileri süren klasik görüş reddedilmelidir. Çünkü bağımsız borç vaadleri ve borç ikrarları tamamen doktriner yapılardır. TBK m. 18, taraflara yalnızca borcun sebebini, borç senedinde göstermeme yetkisi verdiği için maddi anlamda değil şekli anlamda bir soyut borç ikrarını düzenlemektedir. Gerçekte, bir ikrarın veya bir borç vaadinin bağımsızlığına yönelik özel bir irade olgusu diye bir şey olamaz[1450]. Dolayısıyla TBK m. 82/2'deki sebepsiz zenginleşme def'i, TBK m. 18'in (İBK m. 17), maddi anlamda soyut borç tanıması olarak kabul edilebilmesini sağlamaz[1451]. Uygulamada bu tür hukuki işlemler gerçekleşmemektedir.

Bununla birlikte Federal Konsey, zamanaşımı süresine ilişkin kanunun 2018 revizyonunun bir parçası olarak, önceki taslağın aksine, yürürlükten kaldırma için yeterli bir neden bulunmadığı gerekçesiyle hükmü yürürlükten kaldırmaktan kaçınmıştır[1452]. Ayrıca İsviçre Federal Mahkemesi, TBK m. 136/2 (İBK m. 119/2) kapsamındaki iade talebinin de TBK m. 82/2 hükmüne tabi olup olmadığını veya TBK m. 146 (İBK m. 127) uyarınca zamanaşımına uğrayıp uğramadığını açıklığa kavuşturmamıştır[1453].

kaldırma hakkı tanınır. Bkz. **Huwiler,** BSK OR, Art. 67, Nr. 13, s. 484. AMK m. 780 ve devamı soyut borç sözleşmelerini düzenlemektedir. Taraflar soyut borç sözleşmesi yaparsa, geçerli bir hukuki dayanak olmasa bile sözleşme alacağa yol açar. Hukuki dayanağın bulunmaması ise sadece sebepsiz zenginleşme meydana getirir. Bkz. **Habersack,** Mathias, Münchener Kommentar zum BGB § 780, 9. Auflage 2024, Nr. 2.

[1450] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1560, s. 401.

[1451] **Eren/ Dönmez,** Cilt I m. 18, Nr. 14, s. 595.

[1452] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1562, s. 401.

[1453] BGE 114 II 159, karar için bkz. **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1563, s. 401. Ayrıca iade taleplerinde zamanaşımına ilişkin tek tip bir kuralın bulunmadığı kamu hukukundaki karmaşık durum için bkz. BGE 124 I 247 E. 5 S. 250; BGE 126 II 54 E. 7 S. 61. Doktrinde bir görüşe göre; zamanaşımı definin bir yenilik doğuran hak olarak sınıflandırılıp sınıflandırılmayacağı ve bu nedenle zamanaşımına uğrayıp uğramayacağı sorusu da ortaya çıkmaktadır. Def'i hakları, genel olarak yenilik doğuran haklar içerisinde değil, ayrı bir hak kategorisi olarak ele alınmaktadır. **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 197 vd., s. 72 vd.; **Gümüş,** s. 83 vd. Ancak doktrinde başka bir görüşe göre; borçlunun zamanaşımı defini ileri sürmesi de yenilik doğuran haktır. Zamanaşımı savunmasını ileri sürüp sürmeyeceğine yalnızca borçlunun karar verebilmesi de yenilik doğurucu bir haktır. Alacaklının bu hakka dahil olma imkanı yoktur. Dolayısıyla bu görüşe göre, zamanaşımı def'i, yenilik doğurucu hak niteliğine sahip bağımsız bir defidir. Zamanaşımı savunmasının kendisi zamanaşımı süresine tabi değildir. Başka bir deyişle, zamanaşımı savunması herhangi bir zaman sınırı olmaksızın ileri sürülebilir. **Meyer,** über die Verjährung, s. 8-9.

II. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME KURUMUNUN BENZER KURUMLARLA İLİŞKİSİ

A. GENEL OLARAK

Sebepsiz zenginleşme kurumu, yalnızca soyut bir etik kavram ya da hakkaniyete dayalı bir ölçüt olmaktan öte, sözleşme, haksız fiil, vekaletsiz iş görme gibi kurumlar kadar teknik bir yapı arz etmektedir[1454]. Sebepsiz zenginleşme hükümleri (TBK m. 77 vd./ İBK m. 62 vd.) her ne kadar hakkaniyet ve adaleti sağlama düşüncesi temelinde oluşturulsa da hakkaniyet ve adalet kavramları gibi muğlak değildir. Zira kanunda düzenleme alanı bulan bu hükümlerin muğlak olduğu yönündeki bir değerlendirme gerçekçi olmaz. Sebepsiz zenginleşme hükümleri, yalnızca basit bir hakkaniyet aracı olarak değerlendirilemez[1455]; bu hükümler doğru bir şekilde uygulandığında, somut olayda adaletin sağlanmasına doğrudan katkı sunar[1456]. Bu çerçevede, hakimin adaleti sağlamadaki rolü, söz konusu hükümler doğrultusunda şekillenmektedir. Nitekim, TBK m. 77 ve devamı (İBK m. 62 vd.) incelendiğinde, hakime tanınan takdir alanının dar bir çerçevede belirlendiği görülmekte olup, bu durum dikkat çekicidir. Sebepsiz zenginleşme kurumu, diğer hukuk normlarıyla karşılaştırıldığında ne sisteme yabancı ne de ona karşıt bir nitelik taşır. Aksine, daha geniş bir uygulama alanına sahip olmakla birlikte, sınırları ve uygulanma ölçütleri bakımından daha az belirgin özellikler gösterir[1457]. Sebepsiz zenginleşmenin kanunda açıkça düzenlenmiş temel bir borç kaynağı olması nedeniyle, ilgili diğer kurumlarla olan ilişkilerinin sistematik bir şekilde ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sebepsiz zenginleşmeden doğan taleplerin benzer diğer kurumlardan doğan talepler karşısında asliliği ya da taliliğine ilişkin nitelendirme, söz konusu kurumlar arasındaki ilişkinin açıklanmasında temel rol oynar [1458]. Sebepsiz zenginleşme davasının asli mi yoksa tali mi olduğu hususu doktrinde tartışmalıdır. Doktrinde bir görüşe göre, sebepsiz

---

[1454] **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 431.

[1455] **Wenner,** s. 151.

[1456] **Wenner,** s. 151.

[1457] **Wittmann,** s. 141.

[1458] Sebepsiz zenginleşmeden doğan iade taleplerinin nitelendirilmesine ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. Birinci Bölüm, II, E, 2.

zenginleşme davası, tali niteliktedir[1459]. Özellikle eskiden yaygın olan bu görüşte, zenginleşme taleplerinin ortaya çıkması genellikle alacaklının başka bir hukuki yola başvurma hakkına sahip olmamasına bağlı kılınmıştır. Buna göre, bir alacaklının başka bir talep hakkı varsa, sebepsiz zenginleşme söz konusu olmaz. Zenginleşme talebinin ikincilliği görüşü, günümüz Alman ve İsviçre doktrininde reddedilmektedir[1460].

Doktrinde bizim de katıldığımız hakim görüşe göre; sebepsiz zenginleşme davası, asli nitelikte bir davadır[1461]. Bu görüşe göre, sebepsiz zenginleşme davası, davaların talî nitelik tanımına uymaz. Ayrıca İsviçre- Türk hukukunda, sebepsiz zenginleşme (İBK m. 62/1/ TBK m, 77/1), bağımsız bir borç kaynağıdır. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşme davasının tali nitelikte bir dava olduğunun ifade edilmesi, söz konusu bağımsızlık özelliği ile bağdaşmaz.

[1459] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 505; **Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop,** Borçlar Hukuku, s. 735; BGE 102 II 338; BGE 102 II 329 E 5c; BGE 73 II 194, BGE 199; 45 II 533, 54. Yargıtay da kararlarında sebepsiz zenginleşme davasının tali nitelikte bir dava olduğunu ifade etmektedir. Şöyle ki *"... sebepsiz zenginleşme alacaklıya, ikinci derecede (tali nitelikte) bir dava hakkı temin eder. Malvarlığındaki azalmanın başka asli nitelikteki davalarla önlenmesi mümkün ise, sebepsiz zenginleşme davası gündeme gelemez."* YHGK T. 14. 03. 2012, E. 2011/ 748, K. 2012/ 140, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). *"...sebepsiz zenginleşme alacaklıya, ikinci derecede (tali nitelikte) bir dava hakkı temin eder. Mal varlığındaki azalmanın başka asli nitelikteki davalarla önlenmesi mümkün ise, sebepsiz zenginleşme davası gündeme gelemez."* YHGK T. 13.06.2007, E. 2007/330, K. 2007/350, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). *"...sebepsiz zenginleşme alacaklıya, ikinci derecede (tali nitelikte) bir dava hakkı temin eder. Malvarlığındaki azalmanın başka asli nitelikteki davalarla önlenmesi mümkün ise, sebepsiz zenginleşme davası gündeme gelemez."* Yargıtay 3. HD, T. 23.06.2021, E. 2021/3994, K. 2021/7145, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). "…*sebepsiz zenginleşme ikincil (talî) nitelikte olup mal varlığındaki azalmanın başka aslî nitelikteki davalarla önlenmesi mümkün ise, sebepsiz zenginleşme davası gündeme gelemez. Başka bir anlatımla aynı olayda, aynî haktan (istihkak davası), zilyetlikten, sözleşmeden, sözleşme benzeri hukukî ilişkiden veya haksız fiilden kaynaklanan bir talebin ileri sürülmesi mümkün ise, sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulama alanı bulamayacaktır*." YHGK T. 29. 09. 2022, E. 2020/ 338, K. 2022/ 1194, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). Sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebinin yalnızca sözleşmeden doğan taleplere göre ikincilliğini kabul eden görüş için bkz. **Becker,** BK OR, 1945, Vorbemerkungen zu Art. 62- 67, Nr. 7.

[1460] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1499, s. 387; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 39- 40, s. 462; **von Tuhr/ Peter**, s. 521 vd.; **Guhl/ Koller/ Schnyder/ Druey,** Nr. 11, s. 230; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 03. Doktrinde sebepsiz zenginleşmenin herhangi bir talep karşısında ikinci planda kalması gerektiğini ifade eden mutlak ikincilik görüşü ile bunu yalnızca belirli davalarda kabul eden nispi ikincilik görüşü arasında bir ayrım yapılmaktadır. Nispi ikincillik görüşüne göre; Medeni hukukta genel anlamda talepler arasında rekabet vardır. İkincillik sadece mantıksal nedenlerle gerekli olduğunda ya da kanun koyucu tarafından açıkça emredildiğinde dikkate alınır. **Honsell,** *"Drei Fragen des Bereicherungsrecht"*, s. 31- 32.

[1461] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 36, s.453; **Wittmann,** s. 139; **Schaufelberger,** s. 17; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1499, s. 387; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 39- 40, s. 462; **von Tuhr/ Peter**, s. 521 vd.; **Guhl/ Koller/ Schnyder/ Druey,** Nr. 11, s. 230; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2630, s. 963; **Ulusan,** s. 27, Nr. 50; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 61; **Demir,** s. 89- 90; **Oğuzman/ Öz**, Genel Hükümler, s. 352. Kanundan doğan borç kaynakları; sözleşme, haksız fiil ve sebepsiz zenginleşmedir. İade talepleri de bu sebeplere dayanarak yapılır. Zamanaşımı süreleri de söz konusu taleplere göre değişiklik gösterir. Bkz. BGE 133 III 356 E. 3.2.1 S. 359; BGE 130 III 504 E. 6.1; BGE 127 III 421 E. 3 s. 424; BGE 114 II 152 E. 2c/aa s. 156.

Kanunda sebepsiz zenginleşme talebinin diğer talep sebeplerine kıyasla ikincil bir nitelik taşıdığına ilişkin açık bir düzenleme veya dolaylı bir ifade yoktur[1462]. Bu nedenlerle sebepsiz zenginleşme davası, asli bir davadır ve özellikle şartların varlığı halinde haksız fiil ve vekaletsiz iş görme davalarıyla yarışabilir[1463].

Sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebi, uygulamada sıklıkla karşılaşılan diğer taleplerle yakından ilişkilidir. Nitekim sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebinin şartlarını taşıyan pek çok farklı hukuki talep türü gündeme gelebilir. Dolayısıyla bu taleplerin sebepsiz zenginleşme talebiyle yarışıp yarışmadığı sorusu ortaya çıkar. Bu sorunun çözümünde ilk aşamada, sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebinin şartları incelenmelidir. Ancak bu incelemenin ardından, söz konusu talepler arasında bir yarışmanın bulunup bulunmadığı değerlendirilebilir. Nitekim TBK ve TMK'da yer alan düzenlemelerin büyük çoğunluğunda, sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanabileceği durumlar özel hüküm olarak tasarlanmamıştır. Edimden doğan sebepsiz zenginleşme türlerinin örnekleme suretiyle sayıldığı TBK m. 77/2'de yer alan *"özellikle"* kelimesinin yanı sıra hem TBK hem de TMK'nın bu türden bir dizi tamamlayıcı hüküm içermesi nedeniyle, 77. madde genel hüküm olarak yorumlanmaktadır. Sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebinin diğer talepler karşısında ikincilliğini savunmak için geçerli bir neden bulunmamaktadır[1464]. Aksine, gerekli şartların mevcut olması halinde sebepsiz zenginleşme talebinin diğer taleplerle yarışacağını ifade etmek gerekir.

Her bir talep türünün, sebepsiz zenginleşmeden doğan talepler karşısında öncelikli olup olmadığını veya bu talepler arasında bir yarışma olup olmadığını belirlemek için talepleri ayrı ayrı incelemek gerekir[1465]. Bu nedenle çalışmamızda sebepsiz zenginleşmenin; eşya hukuku talepleriyle, miras hukuku talepleriyle ve borçlar hukuku talepleriyle ilişkisi sistematik biçimde ve ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

[1462] **Honsell,** *"Drei Fragen des Bereicherungsrecht"*, s. 32; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 36, s.453.

[1463] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1499, s. 387; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 03; **Guhl/ Koller/ Schnyder/ Druey,** Nr. 11, s. 230; **Keller/ Schaufelberger,** s. 15; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2630, s. 963; **von Tuhr/ Peter,** s. 521 vd.; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 604- 605; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 352 vd.

[1464] **Wenner,** s. 158.

[1465] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 36, s.453.

B. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN EŞYA HUKUKU TALEPLERİ İLE İLİŞKİSİ

1. İstihkak Davasıyla İlişkisi

İstihkak (mülkiyet) davası (Eigentumsklage/ Vindikationklage), dolaysız zilyet olmayan malikin, malik olmayan zilyete karşı açabileceği davadır ve bu dava, malın haksız olarak ele geçirilmiş olması veya mala haksız olarak el konulması durumlarında gündeme gelir[1466]. Malikin, mutlak hakkı dolayısıyla o şeyin iadesine yönelik ayni bir talebi söz konusudur[1467]. Malik, istihkak talebinde bulunabilecek olan kişidir[1468]. Mülkiyet davası, şeyi malikten alıkoyan her zilyede karşı yöneltilebilir[1469]. Bu durumda zilyet, zilyetliğini herhangi bir hakka dayandıramaz. Örneğin, borcun ödenmesi sonucunda veya başka bir nedenle haciz

---

[1466] **Arnet,** Ruth, CHK ZGB, Art. 641-977, Sachenrecht, in: CHK Handkommentar zum Schweizer Privatrecht ZGB (Hrsg. Arnet Ruth/Breitschmid Peter/Jungo Alexandra), 4. Aufl., Zürich- Basel- Genf 2023, Art. 641, Nr. 30, s. 14; **Graham-Siegenthaler,** Barbara, BK ZGB, Art. 641, Das Eigentum, in: Berner Kommentar (BK) (Herausgeben von Regina E. Aebi-Müller, Christoph Müller), Bern 2022, Art. 641, Nr.112, s. 546; **Wolf,** Stephan, OFK ZGB, Art. 641, in: Orell Füssli Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch (Hrsg. Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland), 4. Auflage, Zürich 2021, Art. 641, Nr. 8, s. 1450; **Eitel,** Paul, Sachenrecht/ Sachenrecht und Erbrecht, in: Hürlimann-Kaup, Bettina/Eitel, Paul/Hartmann, Stephan/Haas, Raphaël (Hrsg.), Sachenrecht, Obligationenrecht und mehr, Liber amicorum für Jörg Schmid zum 60. Geburtstag, Zürich-Basel- Genf 2019, s. 53; **Haab/ Simonius/ Scherrer/ Zobl,** ZK ZGB, Art. 641, Nr. 31, s. 49; **Tekinay,** Selahattin Sulhi/ **Akman,** Sermet/ **Burcuoğlu,** Haluk/ **Altop,** Atilla, Tekinay Eşya Hukuku, Cilt I, Zilyedlik- Tapu Sicili-Mülkiyet,5. Bası, İstanbul 1989, s. 480; **Sirmen,** A. Lale, Eşya Hukuku, 8. Baskı, Ankara 2020, s. 271; **Yılmaz,** Süleyman, Medeni Hukuk Cilt V Eşya Hukuku, Ankara 2024, s. 200; **Antalya,** Gökhan, *"İstihkak Davası"*, YÜHFD, C. 18, S. 2, Y. 2021, s. 503.

[1467] **Schmid,** Jörg/ **Hürlimann-Kaup,** Bettina, Sachenrecht, 5. Auflage, Zürich-Basel-Genf 2017, Nr. 2, s. 175. *"Mülkiyet davası için gerekli olan şartlar şunlardır: 1. Aktif hak sahipliği; doğrudan zilyetliğe sahip olmayan malik aktif hak sahibidir. Mülkiyetini kanıtlaması gerekir. 2. Pasif hak sahipliği ister doğrudan ister dolaylı zilyet olsun, zilyede bağımlı olan malikin durumudur. Malik, doğrudan veya dolaylı zilyede ya da her ikisine birlikte karşı dava açabilir. 3. İade yükümlülüğünün varlığı; iade talebi ancak ve ancak zilyedin eşyayı teslim etmekle yükümlü olması halinde söz konusu olur. Başka bir deyişle, zilyedin eşyayı elinde bulundurma hakkı olmamalıdır. 4. Ayni talep; malikin zilyede karşı iade talebi ayni niteliktedir. Malikin iade talebini engelleyen bu tür bir zilyetlik hakkı, ayni veya borç doğurucu bir temele dayanabilir. Örneğin bir hacizden, bir hapis hakkından veya bir kira sözleşmesinden kaynaklanabilir."* **Wolf,** OFK ZGB, Art. 641, Nr. 8, s. 1450- 1451.

[1468] Doktrinde bir görüşe göre; müşterek mülkiyette her paydaş, diğer paydaşlardan mülkiyetin tanınmasını isteyebilir. Ayrıca, her paydaş, üçüncü kişilerden mülkün geri verilmesini talep edebilir. Paydaş olmayan kişiler, örneğin iflas idarecisi ya da vasiyeti yerine getiren kişiler, müşterek mülkiyetle ilgili işlemleri yapabilmek için yetkilendirilebilir. **Wieling,** Hans Josef/ **Finkenauer,** Thomas, Sachenrecht, 6. Auflage, Springer-Lehrbuch, Berlin 2020, s. 201.

[1469] Doktrinde bir görüşe göre; aktif hak sahipliği, doğrudan zilyet olmayan malikin statüsüdür. Her bir paydaş, kendi payı üzerinde, üçüncü şahıslara veya diğer paydaşlara karşı bağımsız olarak dava açabilir. Pasif hak sahipliği, davanın açıldığı tarihte doğrudan veya dolaylı olarak zilyet olan herhangi bir kişinin statüsüdür. Davacı, dolaylı ya da doğrudan zilyede ya da her ikisine karşı birden dava açabilir. **Arnet,** CHK ZGB, Art. 641, Nr. 32, s. 14.

kaldırılmışsa (TMK m. 944/1/ İMK m. 889/1), malikin TMK m. 683/2 (İMK m. 641/2) uyarınca istihkak talebinde bulunma hakkı mevcuttur.

Malik, kendisine ait bir mülkü, hakkı olmadığı hâlde elinde tutan üçüncü kişiden geri almak için genellikle istihkak davası açar[1470]. İstihkak davasının temel uygulama alanı taşınır eşya hukukudur. Bu dava, taşınmaz hukukunda, kısmen tapu sicilinin düzeltilmesi davası (TMK m. 1025/ İMK m. 975) ile ikame edilmiştir. Ancak istihkak davası, taşınmazın tahliyesini sağlamak için önemini korumaktadır[1471].

Taşınmazlar bakımından tasarruf işleminin sebebe bağlılığı ilkesi söz konusu olduğu için, borçlandırıcı işlemin geçersiz olması ayni hakkın kazanılmasına da engel olur[1472]. Bu nedenle burada sebepsiz zenginleşmeye dayanan şahsi iade talebinden bahsedilemez[1473]. Burada istihkak ve tapu sicilinin düzeltilmesi talepleri gündeme gelir[1474]. Başka bir ifadeyle TMK m. 683/2 (İMK m. 641/ 2) uyarınca yapılan istihkak talebi ve TMK m. 1025/1 (İMK m. 975/1) uyarınca tapu sicilinin düzeltilmesi talebinin söz konusu olduğu durumlarda

---

[1470] **Schmid/ Hürlimann-Kaup,** Nr. 2, s. 175; **Graham-Siegenthaler,** BK ZGB, Art. 641, Nr.112, s. 546. Bununla birlikte, mülkiyetin korunması, istihkak davası ile sınırlı değildir. Çünkü medeni hukuk kapsamında, önleme davası gibi başka koruma araçları da vardır. Ayrıca, kamu hukuku da mülkiyete, özel hukukun korumasını tamamlayan ve güçlendiren yoğun bir koruma sağlamaktadır. **Haab/ Simonius/ Scherrer/ Zobl,** ZK ZGB, Art. 641, Nr. 31, s. 49.

[1471] **Arnet,** CHK ZGB, Art. 641, Nr. 31, s. 14. İMK m. 641/2'de (TMK m. 683/2) öngörülen mülkiyetin iadesi davası *"rei vindicatio"* ya karşılık gelmektedir. Ancak, modern mülkiyet hukukunun Roma hukukundan farklı yapısı ve tapu sicilinin kullanılmaya başlanması sonucunda farklı bir nitelik kazanmış ve böylece pratik önemini büyük ölçüde yitirmiştir. İstihkak davası doğası gereği, taşınmaz malikinin korunmasında belirleyici bir rol üstlenmez. Taşınır mallar söz konusu olduğunda ise, taşınır davası (Fahrnisklage) nedeniyle önemli ölçüde geri plana itilmiştir. **Haab/ Simonius/ Scherrer/ Zobl,** ZK ZGB, Art. 641, Nr. 31, s. 49.

[1472] **Furrer**/ **Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 54, s. 466; **Scmid,** Nr. 1501, s. 387; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2631, s. 964; **Tekinay**/ **Akman**/ **Burcuoğlu**/ **Altop,** Borçlar Hukuku, s. 734; **Reisoğlu,** Genel Hükümler, s. 280; **Öz**, Sebepsiz Zenginleşme, s. 62. İMK m. 641/2 uyarınca istihkak talebinin şartlarının gerçekleşmesi halinde, sebepsiz zenginleşme talebi ortadan kalkar. İsviçre'nin sebebe bağlılık ilkesi ile Alman soyutluk ilkesi arasındaki fark tam olarak budur. Zira sebepten soyutluk ilkesinin geçerli olduğu durumda sebepsiz olarak gerçekleşen mülkiyet devri geçerlidir. Mülkiyeti sebepsiz olarak devretmiş olan alıcı, AMK m. 812 vd. (sebepsiz zenginleşme hükümleri) uyarınca mülkiyetin iadesini talep etmek durumundadır. Ancak sebebe bağlılığı kabul eden İsviçre hukukunda alıcı mülkiyeti değil, sadece zilyetliği edinmiştir. **Honsell,** *"Drei Fragen des Bereicherungsrecht"*, s. 33.

[1473] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 04. Ancak taşınır mülkiyetinin sebepten soyutluğunu kabul eden görüşe göre; iade sebepsiz zenginleşmeye dayanarak talep edilir. Örneğin, bir kişi kendisine ait olmayan bir eşyayı, daha sonra geçersiz olduğu ortaya çıkan bir kira sözleşmesine dayanarak başka bir kişiye devretmişse durum böyledir. **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 37, s. 461.

[1474] **Antalya,** Genel Hükümler, s. 693; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 436.

sebepsiz zenginleşmeden doğan iade taleplerine başvurulamaz[1475]. Taşınmaz mülkiyeti hukukunda, taşınmazın iadesi büyük ölçüde TMK m. 1025 (İMK m. 975) uyarınca tapu sicilinin düzeltilmesi davası yoluyla sağlanır. Bununla birlikte söz konusu dava, istihkak davasının tamamlayıcısı niteliğindedir[1476]. Sebebe bağlılık ilkesi gereğince borçlandırıcı işlemin geçersiz olması halinde bu taşınmazı iyi niyetli edinen üçüncü kişinin kazanımı korunmaktadır. Bu tür durumlarda, artık istihkak davası ya da buna bağlı olarak tapu sicilinin düzeltilmesi davası değil, sebepsiz zenginleşme davası gündeme gelir[1477].

Taşınırlar bakımından da sebebe bağlılık görüşü kabul edildiğinde[1478], mülkiyet hakkına dayanan istihkak talepleri, sebepsiz zenginleşme taleplerini dışlar[1479]. Başka bir ifadeyle istihkak davasının açılabildiği durumlarda sebepsiz zenginleşme davasının şartları oluşmaz. Mülkiyet hakkı karşı tarafa geçmediği için, mülkiyet hakkından kaynaklanan bir zenginleşme söz konusu olmaz[1480]. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşme davası açılamaz. Ancak istihkak davasının açılmadığı iyiniyetli üçüncü kişinin kazanımı, karışma ve birleşme gibi istisnai nedenlerin varlığı halinde sebepsiz zenginleşme davası açılabilir.

Doktrinde bir görüşe göre; taşınırlar söz konusu olduğunda, istihkak davası; zilyetlik davası veya taşınır davası ile yarışma halindedir[1481]. Her iki hukuki yolun şartları sağlanırsa, bunlar kümülatif olarak ileri sürülebilir. Ancak bazı durumlarda, sadece bir dava istenen sonuca götürebilir. Yine bu görüşe göre; ayrıca, taşınır davasında delil sunmanın daha kolay

---

[1475] BGE 135 III 474, 480; BGE 110 I 228, 234; **Schwenzer/ Fontoulakis,** Nr. 59. 04; **Honsell,** *"Drei Fragen des Bereicherungsrecht"*, s. 33; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 37, s. 461; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1500, s. 387.

[1476] **Graham-Siegenthaler,** BK ZGB, Art. 641, Nr.114, s. 546.

[1477] **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 436.

[1478] Görüşün kabulüne ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. Birinci Bölüm, II, D. Doktrinde Almanya'da sebebe bağlılık ilkesi kabul edilmediği için sebepsiz zenginleşmenin uygulamasının İsviçre hukukuna oranla daha fazla olduğu ifade edilmektedir. Zira İsviçre-Türk hukukunda sebebe bağlılık ilkesinin kabulü nedeniyle istihkak davasının ve zilyetlik davalarının varlığı halinde sebepsiz zenginleşme davası söz konusu olmaz. **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 604.

[1479] **Furrer**/ **Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 54, s. 466; **von Tuhr/ Peter,** s. 475; **Keller/ Schaufelberger,** s. 18; **Wittmann,** s. 144; **Turanboy,** s. 101- 102. Mülkiyetin devredilmediği durumlarda malik, malın iadesini istihkak davasıyla talep edebilir. Taşınmaz söz konusu olduğunda, tapu sicilinin düzeltilmesini de talep edebilir. Bu durumda, sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebinde bulunulamaz. Doktrinde söz konusu durumun sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade taleplerinin uygulamasını daralttığı ifade edilmektedir. **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1501, s. 387, 388.

[1480] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2631, s. 964.

[1481] **Graham-Siegenthaler,** BK ZGB, Art. 641, Nr.115, s. 546.

olduğu ve bunun da uygulamada bu davayı açmanın daha elverişli görünmesine neden olabileceği belirtilmelidir[1482]. Söz konusu durum, istihkak talebinin bir ölçüde geri plana itilmesine yol açmaktadır.

İstihkak davası, taşınır davası yerine veya bu davaya ek olarak ayni hak sahibi kişi tarafından her zaman açılabilir. Davalının kötü niyetli olmaması, eşyanın davacının iradesi dışında kaybolmamış olması ya da davacının hiç zilyet olmaması gibi durumlarda, zilyetliğe dayalı davalar açılamaz. Bu gibi durumlarda, sonuca ulaşmanın tek yolu istihkak davasıdır[1483]. Örneğin, arazinin eklentilerine ilişkin olarak araziyi satın alan kişi veya kişiler TBK m. 376/1'den (İBK m. 302/1) farklı bir anlaşmaya varmamışlarsa, kira süresi boyunca kiralanan hayvanın bütün ürünlerinin malikidir.

İstihkak ve sebepsiz zenginleşme taleplerinin her ikisi de borçlunun hâkimiyetindeki malvarlığı unsurlarının iadesine ilişkin olduğundan, aralarında hem işlevsel hem de sistematik bir bağlantı bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu iki talep hiçbir zaman birbiriyle yarışamaz[1484]. Mülkiyetin iadesine ilişkin olan istihkak talebinin varlığı halinde, sebepsiz zenginleşmeye ilişkin iade talebi söz konusu olmaz[1485]. Başka bir ifade ile istihkak davası, sebepsiz zenginleşme davasına engel olur[1486]. Zira sebepsiz zenginleşme davasında devredilen bir mülkiyet hakkı var olmasına rağmen, istihkak davasında mülkiyet hakkının

---

[1482] **Graham-Siegenthaler,** BK ZGB, Art. 641, Nr.115, s. 546.

[1483] **Haab/ Simonius/ Scherrer/ Zobl,** ZK ZGB, Art. 641, Nr. 33, s. 50.

[1484] İstihkak talebi ile sebepsiz zenginleşme talebinin yarıştığına ilişkin görüş için bkz. **Koller**, OR, 2009, Nr. 20, s. 553. Bu iki talebin yarıştığına ilişkin başka bir görüşe göre; istihkak talebi ile sebepsiz zenginleşme talebi içerik olarak birbirine çok benzerdir. Dolayısıyla davacı, kendisine en uygun olan dava türünü seçmekte özgürdür. Bu görüşe göre; İMK m. 641 (TMK m. 683) uyarınca istihkak, eşyanın malik olmayan kişinin elinde olmasını gerektirir. Bu durumda ise bir zenginleşmenin olmadığı ileri sürülemez. Bu görüşe göre; hakim doktrin de burada kendisiyle çelişmektedir. Çünkü zilyetliğin kazanılmasının, günümüzde geçerli olan zenginleşme kavramının dışında olduğuna dair bir görüşe rastlanmamaktadır. Zilyetlik şüphesiz ekonomik açıdan değerli bir şeydir ve zenginleşme hukuku kapsamında mal varlığı kavramına dahil edilmelidir. Zilyetliğin kazanılması zenginleşme teşkil eder ve bu zenginleşmenin gerekçesiz olduğu gerçeğinin ayrıntılı olarak tartışılmasına gerek yoktur. Çünkü hiç kimse kendi malından mahrum bırakılmaya katlanmak zorunda değildir. Burada zenginleşme talebi ile istihkak talebi arasında yarışmanın varlığından söz edilir. **Wenner,** s. 157.

[1485] BGE 135 III 480 E. 3.3.1; BGE 110 II 228 E. 7.d. **Antalya,** *"İstihkak Davası"*, s. 502. *"Haksız zilyetliği tasfiye etmeyi amaç bilen "vindicatio" ve bu arada zilyetliğe üstün haklılığa dayanan "petitorium" da haksız iktisabı (zenginleşmeyi) tasfiye etmeyi amaç bilen "condictio"yu dışlar."* **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 436.

[1486] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1500, s. 387; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 04; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 37, s. 461; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 603- 604; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 538; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 62- 63; **Reisoğlu,** Genel Hükümler, s. 280; **von Tuhr/ Peter,** s. 521; **Uygur,** s. 551.

karşı tarafa devredilmesi söz konusu olmaz[1487]. Dolayısıyla mülkiyet hakkına yönelik bir zenginleşmeden bahsedilemez.

Yargıtay da kararlarında istihkak davasının söz konusu olduğu durumlarda sebepsiz zenginleşme davası açılamayacağını ifade etmektedir. Bu durumu ise sebepsiz zenginleşmenin tali niteliğine dayandırmaktadır[1488]. Ancak söz konusu iki talebin aynı anda gerçekleşmeme nedeni, sebepsiz zenginleşmenin şartlarının mevcut olmamasıdır. Zira sebepsiz zenginleşme asli (bağımsız) bir davadır[1489]. Mülkiyet hakkının varlığı hâlinde, bir sebepsiz zenginleşme durumu söz konusu olmaz. Çünkü malı alıkoyan üçüncü kişi, eşyanın mülkiyetini edinmediği ve böylece kendi başına malik haline gelmediği sürece mülkiyet hakkına dayalı bir zenginleşme meydana gelmez. Başka bir deyişle, eşya malikin malvarlığında kaldığı için, malı alıkoyan üçüncü kişi, eşyanın alınmasıyla malvarlığında bir artış elde etmemiştir ve bu nedenle sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebinin şartlarından biri olan *'zenginleşme'* unsuru gerçekleşmemiştir[1490].

Bir mal alıcıya devredildiğinde, malın mülkiyetiyle birlikte alıcının malvarlığı artar ve alıcı malın değeri kadar zenginleşmiş olur[1491]. Bir kişinin kendi eşyasının mülkiyeti, hukuki bir gerekçe olmaksızın başkası tarafından ele geçirilmişse veya var olan bir hukuki gerekçe daha sonra ortadan kalkmışsa, mal sahibi sebepsiz zenginleşme talebi yerine TMK m. 683 (İMK m. 641) gereği istihkak talebinde bulunma hakkına sahiptir. Bu durumda, kullanım ve yararlanma için ödenecek tazminat da TBK m. 77 (İBK m. 62) vd. hükümlerine değil, TMK m. 993 (İMK m. 938) vd. hükümlerine tabidir[1492]. Buna göre, üçüncü kişilere ait bir eşyanın kullanılması ya da bu eşyadan yararlanılması, haksız zilyedin iyi ya da kötü niyetine bağlıdır. Haksız zilyet, söz konusu malı zilyetliğinde bulundurma ve kullanma ya da

---

[1487] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2631, s. 964.

[1488] *"...sebepsiz zenginleşme, ikincil (talî) niteliktedir ve mal varlığındaki azalmanın başka aslî nitelikteki davalarla önlenmesi mümkün ise, sebepsiz zenginleşme davası gündeme gelemez. Başka bir anlatımla aynı olayda, aynî haktan (istihkak davası), zilyetlikten, sözleşmeden, sözleşme benzeri hukukî ilişkiden veya haksız fiilden kaynaklanan bir talebin ileri sürülmesi mümkün ise, sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulama alanı bulamayacaktır."* YHGK, T. 10.02.2022, E. 2022/80, K. 2022/107, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

[1489] Konuya ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. Birinci Bölüm, II, E, 2.

[1490] **Guhl /Koller /Schnyder/ Druey,** Nr. 11, s. 230; **Keller/ Schaufelberger,** s. 6; **Wittmann,** s. 144.

[1491] **Keller/ Schaufelberger,** s. 7.

[1492] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 39, s. 454.

yararlanma yetkisinin kendisine ait olduğunu sanmakta haklıysa, uygun bir hukuki dayanağın bulunmamasına bağlı olarak mal sahibine tazminat ödemekle yükümlü değildir (TMK m. 993/1). İyi niyetli haksız zilyet, bir kişinin malını satarsa, satıştan elde edilen geliri tazminat ödemeksizin TMK 993/1 anlamında kullanım bedeli olarak alıkoyabilir[1493]. Öte yandan, kötü niyetli bir zilyet, yalnızca fiilen gerçekleşen faydalar için değil, aynı zamanda yoksun kalınan faydalar için de tazminat ödemek zorundadır (TMK 995/1).

İyiniyetli haksız zilyetlere ayrıcalık tanınması, özellikle istihkak ve zenginleşme talepleri yoluyla geçersiz kira veya satış sözleşmeleri iptal edilirken sorun yaratmaktadır. Başka bir ifadeyle bir taraf haksız zilyetliğin iadesi hükümleri uyarınca, karşı taraf ise sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca iade yükümlüsü ise bu karşılıklı iade ilişkisi çeşitli hukuki sorunlara yol açabilmektedir. Bu durumda, iyiniyetli haksız zilyet iade edilecek malın kullanımı için herhangi bir tazminat ödemek zorunda kalmayacak; iyiniyetli sebepsiz zenginleşen ise kararlaştırılan satın alma fiyatı veya kiraya ek olarak sebepsiz bir şekilde alınan paranın zaman içindeki değeri üzerinden faiz ödemek zorunda kalacaktır (TBK m. 79). Bu sonuçtan kaçınmak için, zenginleşme ve istihkak davası ilkelerine göre karşılıklı iade işlemi gerçekleştirilmemelidir. Bu durum için doktrinde önerilen çözüm şudur: Sözleşmeye dayalı bir tasfiye ilişkisi mevcut olmasa bile, sözleşmenin fiilen uygulandığı süre boyunca fiili bir sözleşme ilişkisi varsayılmalıdır. Bu doğrultuda makul bir kira ve gerekirse üçüncü kişiye ait mülkün kullanımı için kullanım ve yıpranma tazminatı ödenmelidir[1494]. Benzer bir çözüm şekli bazen, ilk etapta kira sözleşmesinin yapılmadığı, ancak bir eşyanın mal sahibinin iradesine aykırı olarak kullanıldığı durumlarda da tercih edilmektedir. Doktrinde bir görüş, bu tür durumlarda, hak sahibinin TMK m. 993'ten (İMK m. 938) bağımsız olarak bir müdahaleden doğan zenginleşme ileri sürebilmesi gerektiğini savunmaktadır[1495]. Söz gelimi, iyi niyetle hareket eden bir alıcı, satış sözleşmesinin irade sakatlığı nedeniyle iptal edilmesi halinde elde ettiği menfaatlerden de vazgeçmek zorundadır.

[1493] BGE 71 II 90, 97.

[1494] Bu kuralın İsviçre Federal Mahkemesi içtihatlarınca oluşturulduğuna ilişkin bkz. **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 40, s. 455.

[1495] **Schwenzer/Fountoulakis**, Nr. 59.05; **Koller,** OR, 2017, Nr. 30. 04, Nr. 33. 25.

Elbette, istihkak talebinin mevcut olmaması, sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebinin ortaya çıkması için tek başına yeterli değildir. Bunun için sebepsiz zenginleşmenin şartlarının oluşması gerekir. Eşya hukukundaki şartlar ile borçlar hukukundaki şartların arasında ortaya çıkan karışıklığın giderilmesi her zaman kolay değildir[1496]. Özellikle, eşya hukuku kapsamındaki talepler ile sebepsiz zenginleşme taleplerinin aynı durumda neden farklı hukuki sonuçlar doğurduğu açık değildir[1497]. Bu konuda somut bir gerekçe yoktur. Örneğin; komşuya ait taşınmazdan odunu alıp kendi evinin inşaatında kullanan ev sahibine karşı malzeme sahibi olan komşunun sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebinde bulunma hakkı vardır. Malzeme sahibi İMK m. 672/1'e (TMK m. 723/1) dayanarak da tazminat talep edebilir. Bu iki talep arasında yarışma bulunmaktadır[1498].

2. Taşınır Davasıyla İlişkisi

Taşınır davası *(Fahrnisklage)*, bir şey üzerindeki zilyetliği iradesi dışında sona erdirilmiş olan kişinin, şimdiki zilyedin hak karinesini çürüterek kendi zilyetliğine ait hak karinesine dayanmak suretiyle o şeyi geri almasına yarayan davadır[1499]. Taşınır davası, TMK m. 989'da (İMK m. 934) düzenleme alanı bulmuştur. Taşınır davasında istihkak davasından farklı olarak, davacının eşyanın kendisine ait olduğunu kanıtlaması gerekmez. Bunun yerine, davacı, eşya üzerindeki zilyetliğinin kendi iradesi dışında sona erdiği ana ilişkin zilyetlik durumunu ileri sürebilir. Bu nedenle, taşınır davası, taşınırlarda istihkak davasının yerini almıştır[1500].

[1496] Konuya ilişkin örnekler için bkz. **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 59. 05.

[1497] **Furrer/ Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 56, s. 466.

[1498] **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 59. 08; **Furrer/ Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 56, s. 467; BGE 99 II 131, 137.

[1499] **Wolf,** OFK ZGB, Art. 641, Nr. 14, s. 1453; **Sirmen,** s. 87; **Esener**/ **Güven,** s. 104; BGE 109 II 202 E. 3. Doktrinde bir görüşe göre; *"Zilyetliği kaybeden bir kimse, halihazır zilyet olan ve kazanımı korunmayan kimse aleyhine taşınırın kendisine geri verilmesine yönelik bir istemde bulunabilir. Buna taşınır davası denir."* **Akçaal,** Eşya Hukuku, s. 132.

[1500] **Stark,** Emil W./ **Lindenmann,** Barbara, BK ZGB, Art. 919-941, Der Besitz, in: Berner Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Auflage, Bern 2016, Vorbemerkungen Besitzesschutz zu Art. 926- 929, Nr. 47, s. 275; **Wolf,** OFK ZGB, Art. 641, Nr. 14, s. 1453.

Doktrinde bir görüşe göre; taşınır davasıyla iadesi istenebilen zilyetliğin, sebepsiz zenginleşme yoluyla geri alınabilmesi mümkün değildir[1501]. Burada taşınır davasının açılması halinde, haksız zilyedin iade yükümlülüğünü düzenleyen TMK m. 993- 995 (İMK m. 938- m. 940) hükümleri devreye girer[1502]. Doktrindeki bizim de katıldığımız başka bir görüşe göre ise[1503]; zilyetliğe dayalı iade talebi ile sebepsiz zenginleşme talebi genellikle aynı sonucu hedeflemektedir. Burada amaç, şeyin aynen iadesidir. İki talepten hangisinin uygulanabilir olduğu ise davalının eşyanın maliki haline gelip gelmediğine bağlıdır. Mülkiyete dayanan iade talebi söz konusuysa, sebepsiz zenginleşme meydana gelmez. Aksi halde sebepsiz zenginleşme meydana gelir. Dolayısıyla, gerekli koşulların gerçekleşmesi hâlinde, taşınır davası ile sebepsiz zenginleşme davası arasında seçim yapılabileceği ve davacının bu iki hukukî yoldan birini tercih etme hakkına sahip olduğu kabul edilmektedir[1504]. Başka bir ifadeyle şartların varlığı halinde, sebepsiz zenginleşme davası ile taşınır davası yarışır[1505].

3. Zilyetlik Davalarıyla İlişkisi

Zilyetlik, bir hakka dayanıp dayanmadığına bakılmaksızın kişilerin eşya üzerindeki hukuki durumu olarak ifade edilir[1506]. Dolayısıyla zilyetlik, bir eşya üzerinde fiili hâkimiyeti

---

[1501] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner**, s. 538; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 63; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 695.

[1502] **Stark,** BK ZGB, Nr. 17- 19, s. 430- 431; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 695; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 63.

[1503] **Wenner,** s. 163- 164.

[1504] Sebepsiz zenginleşme davası ile taşınır davası yarışır. Çünkü zilyetliğin geçişi her türlü zenginleşme meydana getirecektir. Bkz. **Wenner,** s. 163- 164.

[1505] Doktrinde bir görüşe göre; *"Zilyet zilyetliğini iradesiyle başkasına devretmiş, fakat bu devrin sebebi geçerli değilse, özellikle malik olmayan zilyedin zilyetliğini geçerli olmayan bir sebeple devretmesi durumunda, zilyetliğin sebepsiz kazanılmasına dayanan geri verme davası (condictio possessionis) açılır."* **Sirmen,** s. 88. Burada malın, zilyedin elinden iradesi dışında çıkması söz konusu değildir. Bu nedenle sebepsiz zenginleşme davası açılabileceği öngörülmektedir. Zilyetliğin iradeyle kaybedildiği hallerde sebepsiz zenginleşme davası açılabilmesi karşısında, irade dışı kaybedilme halinde de gayet tabii olarak sebepsiz zenginleşme davası açılabilir. Söz konusu durumda edim dışı zenginleşmenin varlığından bahsedilir. Dolayısıyla burada taşınır davası ve sebepsiz zenginleşme davasının şartları gerçekleşmişse bir yarışmanın varlığından bahsetmek yanlış olmayacaktır.

[1506] **Bayata Canyaş,** Aslı/ **Özbilen,** Arif Barış, *"Zilyetliğin Korunmasında Yabancılık Unsuru, Yetkili Mahkemenin Tayini, Uygulanacak Hukukun Tespiti ile Esasa Türk Hukukunun Uygulanışı Hakkında Bir İnceleme"*, Ankara Barosu Dergisi, C. 80, S. 2, Y. 2022, s. 322.

ele geçirip bu hâkimiyeti sürdürme durumudur[1507]. Zilyetlik davaları, zilyedin sadece zilyet olmasından kaynaklanan bir koruma sağlar. Zilyetliğin korunmasının özü, hem savunma hakkını düzenleyen TMK m. 981'de (İMK m. 926) hem de zilyetliğin gaspında iadeyi düzenleyen TMK m. 982/2'de (İMK m. 927/2) belirtilen ve kanuni düzenlemeden doğan hakların bir gereğidir. Zilyetliğin korunmasının işlevi, üçüncü şahıslar tarafından yapılan izinsiz zilyetlik değişikliklerini önlemek ve düzeltmektir[1508]. Zilyetliğin korunmasıyla başka amaçlar güdülemez[1509]. Zilyetliğin korunması sadece özel çıkarlara değil, kamu çıkarlarına da hizmet eder.

Zilyetliğin korunmasına yönelik davalar, genellikle sadece zilyetlikle ilgilidir. Temelde yatan herhangi bir hakla ilgili değildir ve zilyetliğe ilişkin bir nitelik taşır. Zilyetliğin üçüncü bir kişi tarafından hukuka aykırı bir şekilde zilyedin elinden alınması halinde, zilyet, mülkiyet hakkını kanıtlamak zorunda kalmadan zilyetliğinin iadesi veya malın iadesi için dava açabilir[1510]. Söz gelimi; bir hırsızın daha önce çalmış olduğu bir mal üzerinde fiilen zilyet olması durumunda, asıl hak sahibi tarafından bu zilyetliğe yönelik gerçekleştirilen müdahaleye karşı zilyetlik davalarına başvurma hakkı bulunmaktadır[1511]. Bu talepler, zilyetliğin gaspı halinde zilyetliğin iadesi davası (TMK m. 982/ İMK m. 927) veya sadece saldırı durumunda saldırının giderilmesi davası (TMK m. 983/ İMK m. 928) şeklinde gerçekleşir[1512]. TMK m. 982/1 (İMK m. 927/1) uyarınca zilyetliğin geri alınması, eski zilyedin artık zilyetliğe sahip olmaması halinde söz konusudur[1513]. TMK m. 982 (İMK m.

[1507] **Oğuzman**, M. Kemal/ **Seliçi** Özer /**Oktay** – **Özdemir**, Saibe, Eşya Hukuku, 21. Bası, İstanbul 2018, s. 48. Doktrinde bir görüşe göre zilyetlik, "*çeşitli görünüş şekilleri olan, değişik koşullar altında değişik işlevler yerine getiren ve değişik hukuki sonuçlar doğuran bir hukuki durumdur*" **Sirmen**, s. 47.

[1508] **Stark/ Lindenmann**, BK ZGB, Vorbemerkungen Besitzesschutz zu Art. 926–929, Nr. 1, s. 183. Doktrinde bir görüşe göre; zilyetlik davası, eşya üzerindeki fiili hakimiyetin ihlali halinde, söz konusu ihlallerin mahkeme kararıyla ortadan kaldırılması için zilyedin açacağı davadır. **Tekinay**/ **Akman**/ **Burcuoğlu** /**Altop,** Eşya Hukuku, s. 111.

[1509] BGE 85 IV 224 ff, 234.

[1510] **Stark/ Lindenmann,** BK ZGB, Art. 927, Nr. 1, s. 229; **Graham- Siegenthaler,** BK ZGB, Art. 641, Nr. 243, s. 598.

[1511] **Bayata Canyaş/ Özbilen,** s. 322.

[1512] **Graham- Siegenthaler,** BK ZGB, Art. 641, Nr. 243, s. 599.

[1513] Doktrinde bir görüşe göre; taşınır mallar söz konusu olduğunda geri alma, eşyanın geri alınmasından ibarettir. Zilyetliğin temelini oluşturan hukuki ilişkinin sona ermesinden sonra malın izinsiz olarak elde tutulması durumunda İMK m. 927/1 anlamında bir el koyma yoktur. Ayrıca bir gasp da yoktur. **Arnet,** CHK ZGB, Art. 927, Nr. 2, s. 852.

927) anlamında zilyetliğin kaybedilmesi ancak önceki zilyedin eşya üzerindeki hakimiyetini tamamen kaybetmesi halinde söz konusu olur. Eşyanın kullanımının geçici olarak engellenmesi eşyanın zilyetliğinin kaybedildiği anlamına gelmez[1514].

Doktrinde bir görüşe göre; zilyetliği elinde bulunduran kişinin kazanımı geçerli bir nedene dayanmamakla birlikte istihkak davasının, taşınır davasının ve gasptan doğan davanın şartları da gerçekleşmemişse, zilyetliğin iadesinin sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre yapılması gerekir[1515]. Zira bu noktada başvurulabilecek tek imkân sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanmasıdır. Örneğin; bir konutun maliki olan B'nin konutunun zilyetliği A tarafından geçersiz bir kira sözleşmesine dayanılarak C'ye devredilmiştir. A'nın konutun iadesini C'den isteyebilmesi için; gidebileceği tek yol sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebidir. Zira A, malik olmadığı için istihkak davası açamamaktadır. Yine zilyetliğin gaspına ilişkin davayı ve taşınır davasını da açamamaktadır. Geçersiz bir sözleşmenin varlığından dolayı sözleşmesel bir talep de ileri sürememektedir. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşmeden doğan iade borcunun varlığına ilişkin bu sonuç, kaçınılmaz olmaktadır[1516].

Doktrinde başka bir görüşe göre; zilyetliğin hukuki bir gerekçe olmaksızın, söz gelimi, geçersiz bir kira sözleşmesi nedeniyle devredilmesi halinde, eşya hukuku uyarınca zilyetliği iade etme yükümlülüğü de münhasır olmalı ve zenginleşme talebinin yerini almalıdır[1517]. Ancak İsviçre Federal Mahkemesi bir kararında, kiracılığı sona ermiş olmasına rağmen bir kafe işletmesini iki buçuk yıl boyunca kullanmaya devam eden kiracının, sözleşmenin sona erdiğini kabul etmeyerek geçersizliğini ileri sürmesi durumunda, malikin bu kullanıma dayanarak ileri sürdüğü sebepsiz zenginleşme talebini haklı bulmuş ve kabul etmiştir[1518].

[1514] **Stark/Lindenmann,** BK ZGB, Art. 927, Nr. 13, s. 232. İMK m. 927 anlamında zilyetliğin iadesinin söz konusu olabilmesi için zilyedin eşya üzerindeki fiili hakimiyetini kaybetmesi gerekmektedir. Bkz. **Schmid/ Hürlimann-Kaup,** Nr. 1, s. 56.

[1515] **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 80.

[1516] Benzer örnek için bkz. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 66- 67.

[1517] BGE 102 II 329, 338; **Schwenzer/Fountoulakis**, Nr. 59. 06.

[1518] BGE 119 II 437, 442.

TMK m. 982 (İMK m. 927) uyarınca açılan bir zilyetliğin iadesi davası, malın zilyedinin elinden izinsiz bir şekilde müdahale yoluyla alınmış olmasını gerektirir. Eski zilyet, izinsiz müdahale nedeniyle mal üzerindeki kontrolünü sürekli olarak kaybetmiştir. Bunun hukuki bir sonucu olarak, TMK m. 982/1 (İMK m. 927/1), öncelikle, müdahale edenin malı iade etme (yani zilyetliği iade etme) yükümlülüğünü öngörmektedir. Bir istisna olarak, TMK m. 982/2'de (İMK m. 927/2), davalının daha üstün bir hakka sahip olduğunu derhâl ispat etmesi halinde onu geri vermekten kaçınabileceği düzenlenmiştir. Bu, usul ekonomisi ilkesine dayanmaktadır[1519]. TMK m. 982/3 (İMK m. 927/3) uyarınca, tazminat talebi dava ile aynı anda ileri sürülebilir. Kanaatimizce sebepsiz zenginleşme davası ile TMK m. 982 gereğince açılacak zilyetliğin gaspı halindeki davanın aynı amaca yönelik olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla burada tıpkı taşınır davasında olduğu gibi şartların varlığı halinde sebepsiz zenginleşme davası ile zilyetlik davasının yarışacağını ifade etmek mümkündür.

4. Yapı Nedeniyle Tazminat Talebiyle İlişkisi

TMK m. 722'ye göre; bir kişinin kendi arazisi üzerinde başkasının malzemesini kullanarak ya da başkasının arazisi üzerinde kendi malzemesini kullanarak yapı yapması halinde, kullanılan malzeme, arazinin bütünleyici parçası olur[1520]. Malzeme sahibi, rızası olmadan kullanılmış olan malzemenin sökülmesi aşırı bir zarara yol açmadıkça, gideri yapıyı yapana ait olmak üzere bunların sökülüp kendisine verilmesini isteyebilir. Yine arazi maliki de rızası dışında yapılan yapıda kullanılmış olan malzemenin, gideri yapıyı yaptırana ait olmak üzere sökülüp kaldırılmasını isteyebilir.

Zenginleşme talebi ile TMK m. 722/1 (İMK m. 671) uyarınca başka bir kişinin mülkünde yapılan yapı[1521] nedeniyle mülkiyetini kaybetmesi halinde malzeme sahibinin TMK m. 723'te düzenlenen tazminat talebi arasında belirlenmesi güç sorunlar ortaya

---

[1519] **Graham-Siegenthaler,** BK ZGB, Art. 641, Nr.243, s. 599.

[1520] Bütünleyici parça *(Bestandteil)* hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Graham- Siegenthaler,** BK ZGB, Art. 642 / I.- II. Nr. 4, s. 712 vd.; **Arnet,** CHK ZGB, Art. 642 Nr. 3, s. 20 vd.

[1521] Doktrinde bir görüşe göre; İMK 671-673'ün (TMK m. 722- 724) denkleştirme mekanizmaları sadece kalıcı binalar için geçerlidir, taşınabilir binalar için geçerli değildir. **Schmid,** Dominik/ **von Graffenried,** Caroline, in: Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), ZGB Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Aufl., Zürich 2021, Art. 671 Nr 1, s. 1549.

çıkmaktadır[1522]. Bu çerçevede kanun hükmünde yer alan üç durum arasında bir ayrım yapılması gerekmektedir[1523].

Eğer bir kişi kendi arazisi üzerinde yapı yapmak için başkasının malzemesini kullanırsa, bu durum genellikle bir müdahaleden doğan zenginleşme durumu oluşturur. Bu durumda sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi ile TMK m. 723 (İMK m. 672) gereği söz konusu olan tazminat talebi yarışır[1524].

Başkasının arazisinde kendi malzemesini kullanan kişinin durumu bir ayrım yapılarak incelenmelidir. Malzemenin sahibi, iyiniyetliyse ve kendisini yanlışlıkla arazinin sahibi olarak görüyorsa, TMK m. 723 (İMK m. 672) kapsamında olduğu gibi müdahaleden doğan zenginleşmeye dayalı bir talep de gündeme gelebilir[1525]. Arazi sahibi ile malzeme sahibi arasında bir sözleşme varsa, her iki talep de reddedilir[1526]. Eğer bir yanda arazi sahibi ile üçüncü bir kişi arasında, diğer yanda ise malzeme sahibi ile aynı üçüncü kişi arasında bir sözleşme varsa ve arazi sahibi, yapıyı üçüncü kişinin sağladığı bir hizmet olarak görüyorsa, o zaman malzeme sahibi arazi sahibine karşı zenginleşme talebinde bulunamaz. Ancak malzeme sahibi, TMK m. 723 (İMK m. 672) uyarınca tazminat talep edebilir. Bu durumda arazi sahibi, üçüncü kişiyle yapılan sözleşme uyarınca yapılan ve yapılacak olan ödemeleri, müdahaleden doğan zenginleşme talebinden farklı olarak, mahsup edebilir[1527]. Bu, TMK m.

[1522] Taraflar arasında herhangi bir sözleşme ilişkisi varsa hukuki sonuçlar sözleşmenin içeriğine ve gerekirse zenginleşme hukukuna dayanır (bkz. BGE 99 II 131 E4a). İMK m. 671-673 (TMK m. 722- 724) hükümleri burada tamamlayıcı niteliktedir. Bkz. **Göksu,** Tarkan, in: Arnet Ruth/Breitschmid Peter/Jungo Alexandra (Hrsg.), Sachenrecht Art. 641-977 ZGB- Art. 1-61 SchlT ZGB, 4. Aufl., Zürich- Basel- Genf 2023, Art. 671, Nr. 4, s. 201.

[1523] **Haab/ Simonius/ Scherrer/ Zobl,** ZK ZGB, Art. 671-673, Nr. 3, s. 333.

[1524] BGE 99 I 131, 137; **Wenner,** s. 161; **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 59. 08; **Jenny,** Nr. 321, s. 177; **Schmid/ von Graffenried,** OFK ZGB, Art. 671, Nr. 10, s. 1551. Arazi sahibi, üçüncü şahıslara ait malzemeyi kendi arazisi üzerine inşa edilen yapıda kullanırsa, malzeme sahibi, İMK m. 671- 672 (TMK m. 723) gereği tazminat talep edebileceği gibi genel kurallara göre, sebepsiz zenginleşme talebinde de bulunabilir. Ayrıca arazi sahibi kusurluysa, haksız fiil hükümleri uyarınca tazminat talebinde bulunabilir. Bkz. **Haab/ Simonius/ Scherrer/ Zobl,** ZK ZGB, Art. 671-673, Nr. 5, s. 333, 334.

[1525] **Zelger,** Ulrich, in: Fischer Willi/Luterbacher Thierry (Hrsg.), Art. 672 ZGB, Haftpflichtkommentar, Kommentar zu den schweizerischen Haftpflichtbestimmungen, Zürich/St. Gallen 2016, Art. 672 ZGB, Nr. 20, s. 1266.

[1526] BGE 99 II 131, 139.

[1527] BGE 99 I 131, 141 f.

723 (İMK m. 672) kapsamındaki talebin genellikle büyük bir ekonomik değere sahip olmaması gerektiği anlamına gelir[1528].

Başkasının arazisinde başkasının malzemesinin kullanılmasıyla yapı yapılması halinde arazi sahibi, yapıda kullanılan malzemenin mülkiyetini kazanır. Bu durumda TMK m. 723 (İMK m. 672) uygulanmaz[1529]. Zira hükümde buna ilişkin bir ibare bulunmamaktadır. Dolayısıyla burada genel hükümler devreye girer[1530]. Bu durumda, malzeme sahibi, malzemeyi kullanarak yapıyı inşa eden üçüncü kişiden bir sözleşme varsa (örneğin bir eser sözleşmesi), bu sözleşmeye uygun olarak tazminat talep edebilir. Böyle bir durum söz konusu değilse, üçüncü kişinin kusurlu olması halinde tazminat taleplerini TBK m. 49 vd. (İBK m. 41 vd.) hükümlerine, aksi takdirde TBK m. 77 vd. (İBK m. 62 vd.) hükümlerine dayandırmak durumundadır.

Malzeme sahibi arazi sahibine karşı müdahaleden doğan zenginleşme nedeniyle hak talep edebilir mi, sorusu arazi sahibinin yapıyı iyi niyetle edinip edinmediğine bağlıdır[1531]. Eğer arazi sahibi kötü niyetle hareket etmişse, şartların varlığı halinde malzeme sahibi TBK m. 49 (İBK m. 41) vd. uyarınca ya da TBK m. 77 (İBK m. 62) vd. uyarınca talepte bulunabilir. İyi niyetli arazi sahibi ise sadece TBK m. 77 vd. (İBK m. 62 vd.) uyarınca ve sadece zenginleşme olduğu ölçüde iade talebinde bulunabilir. Öte yandan, yapıyı yapan üçüncü kişi, arazi sahibine karşı TBK m. 530 (İBK m. 423) uyarınca bir talepte bulunabilir. Arazi sahibi ise, ya mülkiyet hakkına dayanarak binayı kaldırarak TMK m. 683/1 (İMK m. 641/1) ya da üçüncü şahsa karşı mülkiyetin korunması (istihkak) davası açarak TMK m. 683/2 (İMK m. 641/2) tazminat ödeme yükümlülüğünden kurtulabilir[1532].

[1528] **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 59. 09.

[1529] BGE 99 II 131, 138 f.

[1530] **Schmid/ von Graffenried,** OFK ZGB, Art. 671, Nr. 5, s. 1550; **Haab/ Simonius/ Scherrer/ Zobl,** ZK ZGB, Art. 671-673, Nr. 28, s. 340- 341.

[1531] **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 59. 10.

[1532] **Haab/ Simonius/ Scherrer/ Zobl,** ZK ZGB, Art. 671-673, Nr. 28, s. 340- 341.

5. İşleme, Karışma ve Birleşme Kapsamındaki Taleplerle İlişkisi

İşleme, kullanılan malzemede ekonomik açıdan önemli bir değişiklik yapılarak yeni bir eşyanın meydana getirilmesi için sarf edilen insan emeğidir[1533]. Örneğin; taştan bir heykel yapımı, ahşaptan bir mobilya yapımı, üzümden şarap yapımı, pamuğun iplik haline getirilmesi, sütten peynir üretimi işleme olarak ifade edilebilir.

İşlemeyi düzenleyen TMK m. 775 (İMK m. 726) uyarınca, bir kimsenin başkasına ait bir şeyi işlemesi ve başka bir şekle sokması halinde verilen emeğin değeri, ortaya çıkan şeyin değerinden fazla ise yeni şey işleyenin olur. Aksi durumda ise yeni şey malikin olur. Şayet işleyen iyi niyetli değilse emeğin değeri fazla olsa da hakim, yeni şeyi malike bırakabilir. Ancak burada tazminat ve sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümler saklıdır.

Karışma ve birleşmeyi düzenleyen TMK m. 776 (İMK m. 727) uyarınca ise, iki ya da daha fazla kişinin taşınır malları birbiriyle birleşmiş ve karışmışsa o kişiler, yeni şey üzerinde paylı mülkiyete sahip olur. Ancak burada birleşme ve karışma, taşınırların önemli bir zarara uğramadan ve aşırı bir emek harcanmadan meydana gelmiş olmalıdır. Burada bir taşınır, diğeriyle onun bütünleyici parçası olarak birleşmişse ve karışmışsa eşyanın tamamı, ana parçanın malikine ait olur. Burada da yine tazminat ve sebepsiz zenginleşmeden doğan istem hakları saklıdır.

TMK m. 775 (İMK m. 726) ve TMK m. 776'daki (İMK m. 727) hükümlerde malzeme sahibinin sebepsiz zenginleşme talebi saklı kalmaktadır[1534]. Burada TMK m. 775'in sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümlerle özel bir ilişki içinde olduğu ileri sürülmektedir[1535]. Paranın karışması durumu TMK m. 776 (İMK m. 726) hükmüne tabidir[1536]. Haksız bir şekilde bir

---

[1533] **Kähr,** Michel, in: Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), Orell Füssli Kommentar, ZGB Art. 726 Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Aufl., Zürich 2021, Art. 726 Nr. 3- 4, s. 1729.

[1534] Doktrinde bir görüşe göre; hem TMK m. 775 (İMK m. 726) hem de TMK m. 776'daki (İMK m. 727) taleplerle sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talepleri arasında yarışma bulunmaktadır. **Wenner,** s. 162- 163. Çünkü söz konusu hükümlerdeki durumların ortaya çıkmasıyla sebepsiz zenginleşmenin de şartları gerçekleşmektedir. **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 25, s. 449.

[1535] **Wenner,** s. 163.

[1536] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1503, s. 388; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 396; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2632, s. 965. Paranın karışması veya birleşmesiyle tek kişi mülkiyetinin olmayacağına, burada

başkasının parasını kendi parasına karıştıran kimse miktarına bakılmaksızın paranın sahibi olur[1537]. Bu durumda paranın sahibi olan bu kişi aleyhine açılabilecek dava, sebepsiz zenginleşme davasıdır[1538].

TMK m. 775/1 (İMK m. 726/1)[1539], yalnızca işlenen maddenin mülkiyetine kimin sahip olduğunu belirlerken, taraflar arasındaki ilişki öncelikle aralarında mevcut olan sözleşmeler çerçevesinde belirlenir. Bu tür bir sözleşmenin yokluğunda, TMK m. 775/3 (İMK m. 726/3) ikincil olarak devreye girer. Buna göre, işleyen ile malzeme sahibi arasındaki sözleşme dışı ilişki ya haksız fiil hükümlerine (TBK m. 49 vd.-/İBK m. 41 vd.) ya da sebepsiz zenginleşme hükümlerine (TBK m. 77 vd./ İBK m. 62 vd.) tabidir[1540]. İşleyen kötü niyetle hareket etmişse, nitelikli işleme durumunda hakim, yeni ürünün mülkiyetinin malzeme sahibine geçmesine de karar verebilir. İşleyen iyi niyetle hareket etmişse, sözleşme ya da haksız fiil kapsamında herhangi bir zarardan sorumlu tutulamaz. Bununla birlikte, nitelikli işleme durumunda, malzeme sahibi, TBK m. 77 vd. (İBK m. 62 vd.) uyarınca, işleyeni dava etme imkanına sahiptir[1541]. Yeni ürünün mülkiyetinin malzeme sahibinde kaldığı basit işleme durumunda, işleyen tarafından malzeme sahibine karşı bir zenginleşme talebi ileri sürülebilmesi mümkündür[1542].

paylı mülkiyet kurallarının geçerli olması gerektiğine ilişkin görüş için bkz. **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2632, s. 965, dipnot 25.

[1537] Paranın karışması ve birleşmesi halinde paranın mülkiyetinin nasıl olacağına ilişkin ayrıntılı tartışmalar ve açıklamalar için bkz. **Eren,** Fikret, Mülkiyet Hukuku, 6. Baskı, Ankara 2021, s. 519- 520.

[1538] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1503, s. 388; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 396; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2632, s. 965.

[1539] İşleme hususunda yapılan açıklamalar, karışma ve birleşme için de geçerlidir. Bkz. **Haab/ Simonius/ Scherrer/ Zobl,** ZK ZGB, Art. 727. Nr. 78, s. 1036.

[1540] **Haab/ Simonius/ Scherrer/ Zobl,** ZK ZGB, Art. 726, Nr. 2, s. 993.

[1541] **Kähr,** OFK ZGB, Art. 727, Nr. 19, s. 1733; **Haab/ Simonius/ Scherrer/ Zobl,** ZK ZGB, Art. 726, Nr. 85, s. 1013-1014.

[1542] **Hitz,** Flurina, in: Arnet Ruth/Breitschmid Peter/Jungo Alexandra (Hrsg.), CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Sachenrecht Art. 641-977 ZGB – Art. 1-61 SchlT ZGB, 4. Aufl., Zürich- Basel- Genf 2023, Art. 726, Nr. 15, s. 417.

C. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN MİRAS HUKUKU TALEPLERİ İLE İLİŞKİSİ

Tereke alacaklılarının haklarını düzenleyen TMK m. 530'a göre; mirasın açılması anında terekenin borçları karşılayamaması ve borçların da mirasçılar tarafından ödenmemesi durumunda, mirastan feragat eden mirasçılar, miras bırakanın ölümünden önceki beş yıl içinde feragat için miras bırakandan almış oldukları karşılıktan alacaklılara karşı sorumludur[1543]. Bu sorumluluk, mirasın açılması anındaki zenginleşme tutarı kadardır.

Alacaklıların talep hakkının düzenlendiği TMK m. 530 ile sebepsiz zenginleşme hükümleri arasındaki ilişki bakımından doktrinde farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bir görüşe göre; murisin ölümünden önceki son beş yıl içinde kendisinden alınan edimlerin alacaklılar tarafından geri istenme hakkı (TMK m. 530/ İMK m. 497), sebepsiz zenginleşme talebiyle pekâlâ yarışabilir[1544]. Zenginleşme ve malvarlığının tümüyle devri son beş yıl içinde gerçekleşmişse haksızdır. Zenginleşme talebi burada da ikincil değildir. Bizim de katıldığımız diğer görüşe göre; murisin ölümünden önceki beş yıl içerisinde mirasçılara yapmış olduğu karşılıksız kazandırmaların sebepsiz olduğunu ifade etmek mümkün değildir[1545]. Zira burada sebepsiz zenginleşmenin şartları gerçekleşmemektedir. Hükümde geçen *"zenginleşmen tutarı"* ifadesi, TBK m. 77 vd. (İBK m. 62 vd.) anlamında sebepsiz zenginleşmeyi ifade etmemektedir[1546]. Burada zenginleşme ifadesiyle malvarlığındaki artış kastedilmektedir. Dolayısıyla talepler arasında bir yarışma söz konusu değildir, alacaklılar taleplerini TMK m. 530'a dayanarak ileri sürebilir.

[1543] **İmre,** Zahit/ **Erman,** Hasan, Miras Hukuku, 15. Basım, İstanbul 2021, s. 202.

[1544] **Wenner,** s. 160. Taleplerin yarışmasına ilişkin bir açıklama yapmamakla birlikte sebepsiz zenginleşme oluşturacağını ifade eden görüş için bkz. **Hrubesch-Millauer**, Stephanie, in: Arnet Ruth/Breitschmid Peter/Jungo Alexandra (Hrsg.), CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Erbrecht Art. 457-640 ZGB, 4. Aufl., Zürich- Basel- Genf 2023, Art. 497 Nr. 2, s. 124.

[1545] **Weimar,** Peter, in Berner Kommentar, Die gesetzlichen Erben; Die Verfügungsfähigkeit, Die Verfügungsfreiheit, Die Verfügungsarten, Die Verfügungsformen, Art. 457-516 ZGB, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Erbrecht, Die Erben, Die gesetzlichen Erben, Die Verfügungen von Todes wegen, Bern 2009, Art. 497, Nr. 6, s. 494.

[1546] **Studhalter,** Philipp, in: Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), ZGB Orell Füssli Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Aufl., Zürich 2021, Art. 497, Nr. 3, s. 1199.

Miras sözleşmesinin ortadan kaldırılmasında miras bırakandan önce ölmeyi düzenleyen TMK m. 548'e (İMK m. 515) göre; mirasçı atanan ya da kendisine belirli mal bırakılan kişi, miras bırakanın ölümü esnasında sağ değilse miras sözleşmesi kendiliğinden sona ermektedir. Miras sözleşmesinin tarafı olan ve miras bırakandan önce ölen bu kişinin mirasçıları, aksi kararlaştırılmadığı sürece, ölüme bağlı tasarrufu yapandan ölüm tarihindeki zenginleşmenin iadesini isteyebilir. Burada miras sözleşmesi, mirastan yararlanan kişinin mirasın açıldığını görecek kadar yaşamaması halinde sona erer. Bu sözleşmeler bir bedel karşılığı yapılan miras sözleşmeleri ise, aksi kararlaştırılmadıkça, ölenin mirasçıları sebepsiz zenginleşme kapsamında ölenin edimlerinin iadesini talep edebilir[1547]. Doktrinde TMK m. 548 (İMK m. 515) hükmüne dayanarak gerçekleştirilecek olan iade talebi ile sebepsiz zenginleşme hükümlerinin yarışacağı ifade edilmektedir[1548]. Dolaysıyla sebepsiz zenginleşme talebinin ikincilliğinden bahsedilemez.

Tenkise tabi sağlar arası kazandırmalarda geri verme borcunu düzenleyen TMK m. 566'ya (İMK m. 528) göre; kendisine tenkise tabi bir kazandırma yapılmış olan kimse iyiniyetliyse mirasın geçmesi anında elinde kalanı iade etmek zorundadır. İyi niyetli değilse iyi niyetli olmayan zilyedin iadesine ilişkin hükümlere tabidir. Yine tenkis ve geri istemeye ilişkin TMK m. 604 (İMK m. 565) uyarınca, mirasçılar miras bırakanın daha önce bilmedikleri borçlarını öderlerse, vasiyet alacaklısından vasiyetin tenkisini isteyebilecekleri oranda iade isteyebilir. Vasiyet alacaklısı geri isteme anında mevcut zenginleşmesiyle sorumlu tutulabilir.

TMK m. 566 (İMK m. 528) ve TMK m. 604 (İMK m. 565) kapsamındaki indirim taleplerinden TMK m. 566 kapsamındakiler özel bir değerlendirmeyi hak etmektedir[1549].

[1547] **Hrubesch-Millauer,** CHK ZGB, Art. 515, Nr. 2, s. 161; **Weimar,** BK ZGB, Art. 515, Nr. 1, s. 599; **Badertscher,** Pia, in: Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), OFK- Orell Füssli Kommentar, ZGB Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Auflage, Zürich 2021, Art. 515, Nr. 3, s. 1226.

[1548] **Wenner,** s. 160.

[1549] İMK m. 528 (TMK m. 566) hükmüne ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Minnig,** Yannick, in: Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), OFK- Orell Füssli Kommentar, ZGB Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Aufl., Zürich 2021, Art. 528, Nr. 1vd., s. 1253 vd.; **Fankhauser,** Roland, in: Arnet Ruth/Breitschmid Peter/Jungo Alexandra (Hrsg.), CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Erbrecht Art. 457-640 ZGB, 4. Aufl., Zürich- Basel- Genf 2023, Art. 528, Nr. 1 vd., s. 213 vd. İMK m. 565 (TMK m. 604) hükmüne ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Müller,** Franz/ **Stamm**, Johannes, in: Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), OFK- Orell

Doktrinde söz konusu iade yükümlülüğünün sui generis (sui iuris) bir talep içerdiği ifade edilmektedir[1550]. Her ne olursa olsun, TMK m. 566'nın (İMK m. 528) söz konusu olduğu bir durumda, zenginleşme talebinin şartları da gerçekleşmiş olabilir[1551]. Böylece yoksun bırakılan taraf yine daha etkili olduğunu düşündüğü talebi ileri sürme seçeneğine sahip olur. Buna itiraz edilemez çünkü sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebinin kapsamı daha sınırlıdır. Zira TMK m. 566/1'de zenginleşmeyi belirleme zamanı miras zamanıdır, oysa TBK m. 77 vd. için zenginleşmeyi belirleme zamanı sadece iade zamanıdır[1552].

D. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMENİN BORÇLAR HUKUKU TALEPLERİ İLE İLİŞKİSİ

1. Alacağın Devriyle İlişkisi

Alacağın devri, TBK m. 183- 194 arasında düzenlenmiş olmakla birlikte, kanunda bu kuruma ilişkin açık bir tanıma yer verilmemiştir. Ancak doktrinde alacağın devri (Abtretung/ Zession); bir alacağın önceki alacaklıdan (devreden/ Zedent) yeni bir alacaklıya (devralan/ Zessionar) sözleşme yoluyla devredilmesi olarak tanımlanmaktadır[1553]. Başka bir ifadeyle alacağın devri; bir kimsenin alacak hakkını, bir sözleşmeye dayanarak ve borçlunun rızasını aramaksızın üçüncü kişiye devretmesi olarak ifade edilmektedir[1554]. Kısaca alacağın devri,

---

Füssli Kommentar, ZGB Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Aufl., Zürich 2021, Art. 565, Nr. 1 vd., s. 1313 vd.; **Göksu,** CHK-Handkommentar ZGB, Art. 565, Nr. 1 vd., s. 283 vd.

[1550] **Wenner,** s. 160.

[1551] Şartların varlığı halinde sebepsiz zenginleşme hükümlerinin burada aynen uygulanabileceğine ilişkin bkz. **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 606. TBK m. 566 hükmünün, sebepsiz zenginleşmeye ilişkin kuralların bir uygulaması niteliğinde olduğuna ilişkin görüş için bkz. **İmre/Erman,** s. 279.

[1552] **Wenner,** s. 160.

[1553] **Reetz,** Peter/ **Burri,** Christof, CHK OR, Art. 164, in: CHK-Handkommentar zum Schweizer Privatrecht Obligationenrecht- Allgemeine Bestimmungen- Art. 1-183 OR (Hrsg. Atamer Yesim M./Furrer Andreas), 4. Aufl., Zürich- Basel- Genf 2023, Nr. 1; **Hurni,** Christoph /**Bank,** Isabelle, OFK OR, Art. 164, in: Orell Füssli Kommentar OR Kommentar, Kommentar zum Schweizerischen Obligationenrecht (Hrsg. Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland), 4. Aufl., Zürich 2023, Art. 164, Nr. 1; **Lardelli,** Flavio, *"Die Einreden des Schuldners bei der Zession",* ZStP- Zürcher Studien zum Privatrecht, Zürich 2008, s. 7. Doktrinde bir görüşe göre; alacağın temliki, alacağı devralana (temlik alan) daha önce temlik edenin (temlik eden) sahip olduğu temlik edilen alacak üzerinde hukuki hakimiyet sağlayan bir süreç olarak da tanımlanabilir. **Becker,** BK OR, 1945, Vorbemerkungen zu Art. 164-174 (Abtretung) Nr. 1.

[1554] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 3823, s. 1384; **Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop,** Borçlar Hukuku, s. 240; **Ozanaemre Yayla,** s. 42 vd. Alacağın devrine ilişkin tanımlamalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Spirig,**

mevcut olan bir alacağın alacaklı tarafının değişmesidir. Alacağın devri, şarta bağlı olarak da akdedilebilen bir tasarruf sözleşmesidir[1555]. Alacağın temliki ilişkisinde temel olarak üç kişi vardır. Bunlar; devreden, devralan ve borçludur. Devreden; alacağı üçüncü bir kişiye devreden alacaklıdır. Devralan; bu alacağı devralan üçüncü kişidir. Devredilen alacağın borçlusu ise; söz konusu borç ilişkisindeki borçludur[1556].

Alacaklı, hakkı olan bir alacağı borçlunun rızası, bilgisi veya iradesi olmaksızın başka bir kişiye devredebilir[1557]. Buradaki en önemli kural, temlik sonucunda borçlunun hukuki durumunun kötüleşmemesidir[1558]. Dar anlamda borcun alacaklısının değişmesi dışında temlik, hukuki ilişkide herhangi bir değişikliğe yol açmaz[1559]. Devredilen alacak, devredende sahip olduğu aynı içerikle devralana geçer. Bu nedenle, örneğin sigorta sözleşmelerine konu bir alacağın devrinde, sözleşmeden doğan dava açma süresi gibi sınırlamalar devralan açısından da bağlayıcıdır.

Borçlunun durumu devir ile kötüleşmemelidir. Bununla birlikte, borçlunun alacaklısının değişmiş olması hukuki bir dezavantaj olarak değerlendirilmez. Zira alacaklı devir ile sadece bir hak kullanmaktadır. Öte yandan, devralanın anlaşma yoluyla devredenin mevcut durumundan daha kötü bir hukuki durum elde etmesi söz konusu olabilir[1560].

Alacağın devrini düzenleyen hüküm (TBK m. 183/ İBK m. 164), genel olarak sübjektif hakları değil, sadece alacakların devrini konu alır. Bu hüküm, bir alacaklının sahip olduğu tüm alacakların devredilebileceği ilkesine dayanır. Alacaklar terimi; sözleşmeden,

---

Eugen, ZK OR, Art. 164-174, Die Abtretung von Forderungen und die Schuldübernahme, in: Zürcher Kommentar, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht, Kommentar zur 1. und 2. Abteilung (Art. 1-529 OR), 3. Aufl., Zürich 1993, Vorbemerkungen zu Art. 164-174, Nr. 20.

[1555] **Reetz**/ **Burri**, CHK OR, Art. 164, Nr. 1; **Gümüş,** s. 1079; BGE 84 II 355 E 1.

[1556] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 3824, s. 1384.

[1557] BGE 95 II 109 E 4; **Hurni** /**Bank**, OFK OR, Art. 164, Nr. 1; **Ozanemre Yayla,** H. Tolunay, *"Borcun Naklinin Borca İlişkin Benzer Etkili Diğer Hukuki Kurumlar Karşısında Teorik Sınırları"*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cevdet Yavuz'a Armağan, Y. 2016, C. 22, S. 3, s. 2930.

[1558] Doktrinde bir görüşe göre; borç ilişkisi sadece temel ve yan yükümlülükleri değil, aynı zamanda düzenleme haklarını da içerir. Örneğin, kira sözleşmesinde kira alacağının devri, sözleşmeyi feshetme hakkını etkilemez. Alacak devredilse bile, devreden kişi borç ilişkisi içinde borçluya karşı bazı hak ve yükümlülükleri taşımaya devam eder. **Lardelli,** s. 7.

[1559] **Becker,** BK OR, 1945, Vorbemerkungen zu Art. 164-174 (Abtretung), Nr. 2.

[1560] **Becker,** BK OR, 1945, Vorbemerkungen zu Art. 164-174 (Abtretung), Nr. 3.

haksız fiilden, sebepsiz zenginleşmeden, mirastan ve bazı durumlarda eşya hukukundan doğan talepleri kapsar. Bu taleplerin alacak niteliği taşımaması, ancak kanun, sözleşme veya hukuki ilişkinin mahiyeti gereği açıkça aksi öngörülmüşse mümkündür[1561].

Alacağın devrini sebepten soyut kabul eden görüşe göre[1562], borçlandırıcı işlem geçersiz olsa dahi devir işlemi temelinde yatan borçlandırıcı işlemden bağımsız olduğundan geçerlidir. Devralan, kazandırıcı işlem sonucunda zenginleştiğinden, şartların varlığı hâlinde devreden sebepsiz zenginleşmeye dayanarak iade talebinde bulunabilecektir. Başka bir ifadeyle soyut bir tasarruf olarak nitelendirilen bu işlem, sebepsiz zenginleşme alanında, temelde yatan borç doğurucu işlemden bağımsız olarak geçerli olma sonucunu doğurmaktadır. Devralan bu geçerli devir ile zenginleştiğinden, devreden, diğer tüm şartların sağlanmış olması kaydıyla, sebepsiz zenginleşme esasına dayalı bir iade talebinde bulunma hakkına sahiptir[1563].

Geçersizliğin hangi ilişkide olduğuna göre bir ayrım yapmakta fayda bulunmaktadır. İlk durum, temlik eden ile borçlu arasındaki borç ilişkisinin geçersiz olması durumudur. Burada temlik edilen alacak mevcut değilse, temlik alanın temlik edene karşı zenginleşme talebinin olduğundan bahsedilemez. Bunun yerine temlik eden, TBK m. 191/1 (İBK m. 171/1) uyarınca ivazlı temlik durumunda alacağın varlığından sorumludur[1564]. İkinci durum, geçersiz bir devir taahhüdü (pactum de cedendo- Abtretungversprechen) durumudur. Geçersiz bir devir taahhüdü durumunda, temlik alan (devralan) alacağı tasarruf sözleşmesine

---

[1561] **Hurni/Bank,** OFK OR, Art. 164, Nr. 2.

[1562] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1505, s. 388; **Furrer/ Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 57, s. 467; **Honsell,** Heinrich, *"Tradition und Zession- kausal oder abstrakt?"*, Norm und Wirkung, Festschrift für Wolfgang Wiegand zum 65. Geburtstag, Hrsg. Eugen Bucher u. a., Bern/ München 2005, http://honsell.at/pdf/FS_Wiegand.pdf, Erişim: 24. 01. 2025, s. 17 vd.; **Becker,** BK OR, 1945, Art. 164, Nr. 2; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 539. Doktrinde alacağın devrinde sebepten soyutluğu kabul eden bir görüşe göre; tescilin (taşınmaz mülkiyetinin devrinin) sebebe bağlılığı kanunda açıkça ifade edilmektedir. Buna kıyasen teslimde de (taşınırların devrinde) sebebe bağlılığın kabulü söz konusu olabilir. Ancak bu görüşe göre; *"istisnai nitelik arz eden sebebe bağlılık prensibinin bir de eşya hukuku tasarruf işlemlerinin dışına çıkarılarak alacağın devri işlemine, alacağın devri kurumu bakımından temeli oluşturan alacak haklarının devir kabiliyetinin artırılması ilkesini de görmezden gelerek yaygınlaştırılması yerinde değildir."* **Ozanaemre Yayla,** s. 393- 394.

[1563] **Furrer/ Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 58, s. 467; **Ozanemre Yayla,** Alacağı Devri, s. 387- 388.

[1564] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 34, s. 461.

dayanarak elde eder. Zira temlik, soyut bir nitelik taşır. Temlik eden, temlik alana karşı, temlik edilen alacağın geri temlikine yönelik bir zenginleşme talebine sahiptir[1565].

Bizim de katıldığımız alacağın devrini sebebe bağlı işlemlerden kabul eden görüşe göre[1566], alacağın devri işlemine temel teşkil eden borçlandırıcı işlem geçersizse alacak hakkı karşı tarafa geçmez. Başka bir ifadeyle alacak hakkı, devredenden devralana geçmez, devir öncesinde olduğu gibi devreden alacaklıda kalmış olur. Alacak hakkı, devredende kaldığı ve devralan da bu yolla zenginleşmiş olmadığı için, devralanın böyle bir alacağı devredene tekrar devretmesi de söz konusu olmaz[1567].

İsviçre- Türk hukukunda genel olarak sebebe bağlılık ilkesi kabul edilmektedir[1568]. Bu nedenle sebepsiz zenginleşme uygulamasının alacak haklarında ve mülkiyet haklarında kullanımı sınırlıdır. Bu noktada sebepsiz zenginleşmenin söz konusu olabileceği bazı durumlar vardır. Söz gelimi; mülkiyet hakkının veya alacak hakkının ivazlı bir şekilde iyiniyetli üçüncü kişiye devredilmesi, malvarlığında meydana gelen zenginleşmeyi gerçekleştiren şeyin tüketilmesi ya da yok edilmesi durumlarında sebepsiz zenginleşme davası açılabilir[1569].

Eğer borçlu, alacağın kime ait olduğunu bilmeden yanlış kişiye ödeme yaparsa, örneğin alacak devredilmiş ama borçlu bunu bilmiyorsa ve eski alacaklıya ödeme yaparsa, bu durumda yine de borcundan kurtulmuş sayılır (TBK m. 186). Bu durumda, hakim görüşe göre asıl alacaklı, ödemeyi kabul eden kişiye karşı sebepsiz zenginleşme davası açabilir[1570]. Müdahale teorisine göre, alacaklının alacak üzerindeki hakkı tartışılmadan, alacak başka bir şekilde ihlal edilirse de sebepsiz zenginleşme talep edilebilir. Örneğin, kiracı ev sahibinin

---

[1565] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 35, s. 461; **von Tuhr/ Peter,** s. 501.

[1566] **Jäggi,** Peter, Zur *"Rechtsnatur"* der Zession, in: Schweizerische Juristen-Zeitung 67. Jahrgang (1971) SJZ 1971, s. 7; **Spirig,** ZK OR, Vorbemerkungen zu Art. 164- 174, Nr. 106; **von Büren,** s. 318; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 3849, s. 1392; **Tekinay**/ **Akman**/ **Burcuoğlu**/ **Altop,** Borçlar Hukuku, s. 241 vd.

[1567] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 3846, s. 1391.

[1568] **Jäggi,** *"Rechtsnatur"* s. 7; **Spirig,** ZK OR, Vorbemerkungen zu Art. 164- 174, Nr. 106; **von Büren,** s. 318; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 3849, s. 1392 vd.; **Tekinay**/ **Akman**/ **Burcuoğlu**/ **Altop,** Borçlar Hukuku, s. 241 vd.

[1569] **von Tuhr/ Peter,** s. 495; **Tekinay**/ **Akman**/ **Burcuoğlu**/ **Altop,** Borçlar Hukuku, s. 732.

[1570] **Schwenzer/Fountoulakis**, Nr. 57.08; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 31, s. 451; **Keller/ Schaufelberger,** s. 46; **von Tuhr/ Peter,** s. 495.

izni olmadan evi başkasına kiralarsa, ev sahibi TBK m. 77 veya 530'a göre kiracıya dava açabilir ve ek tazminat ya da izinsiz kiralama ile elde edilen kiranın kendisine verilmesini isteyebilir[1571].

Çifte satış durumunda yani, daha önce satılmış bir malın bir kez daha satılması ve ikinci alıcıya devredilmesi durumunda, sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talepleri gündeme gelebilir. Böyle bir durumda, ilk alıcı öncelikle satıcıya karşı sözleşmeye dayalı bir tazminat talebinde bulunma hakkına sahiptir. Doktrinde bir görüşe göre[1572]; ilk alıcı, ikinci alıcıya karşı sebepsiz zenginleşme talebinde bulunabilir. Ancak bizim de katıldığımız diğer görüşe göre[1573], ilk alıcının ikinci alıcıdan sebepsiz zenginleşmeye dayanarak iade talebinde bulunma hakkı yoktur. Çünkü satış konusu malın mülkiyetinin devrine ilişkin ilk alıcı ve satıcı arasındaki sözleşmeden doğan talebin, ikinci alıcıdan talepte bulunmak için yeterli tahsis içeriği bulunmamaktadır.

2. Sözleşmeden Doğan Taleplerle İlişkisi

Sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi ile sözleşmeden kaynaklanan talepler hukuki nitelikleri ve dayandıkları sebep yönünden birbirinden farklıdır. Zira sözleşmeye dayanan talepler, taraflar arasında geçerli bir hukuki sebebe dayanırken; sebepsiz zenginleşme hâlinde böyle bir hukuki sebep mevcut değildir[1574]. Sözleşme ilişkilerinde taraf iradelerinin uyuşması, edimlerin değişimine hukuki dayanak teşkil eder. Bu bağlamda, taraflardan birinin sebepsiz zenginleşmesinden söz edilemez; zira her iki taraf da sözleşme kapsamında bir edim elde ederken, buna karşılık bir edimde bulunma borcu altına girer[1575].

[1571] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 31, s. 451.

[1572] **Schmid,** Jörg, *"Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag"*, s. 278 vd.; **Gauch,** Peter, *"Grenzüberschreitungen im privaten Schadensrecht Bemerkungen zum Begriff des Schadens, zur vertraglichen Haftung ohne Vertragsverletzung und zur Bereicherung aus Vertragsbruch"*, Richterliche Rechtsfortbildung in Theorie und Praxis, Festschrift für Hans Peter Walter, Bern 2005, s. 311 vd.

[1573] **Jenny,** Nr. 402, s. 218; **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 57.08.

[1574] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 38, s. 461; **Keller/ Schaufelberger,** s. 8; **von Tuhr/ Peter,** s. 520; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1507, s. 388; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 604; **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 59. 11; **Honsell,** "*Drei Fragen des Bereicherungsrecht"*, s. 32; **Kramer,** Obligationenrecht, Nr. 445; BGE 127 III 424 E, 3; BGE 133 III 356 E. 3.2.1.

[1575] **Keller/ Schaufelberger,** s. 9.

Örneğin; eğer A ile B arasında geçerli bir karşılıklı borç doğuran sözleşme varsa ve A kendi borcunu yerine getirmişse, B sonradan edimini ifa etmeyi reddederse, bu durum B'nin A aleyhine sebepsiz zenginleştiği anlamına gelmez. Çünkü A, sözleşme gereği zaten borcunu yerine getirmekle yükümlüdür; dolayısıyla B, sadece sözleşmeden doğan hakkını elde etmiş olur.

Sözleşmeye dayalı talepler, bir sözleşme ilişkisinden doğabilecek her türlü hakkı kapsar. Bu sadece sözleşmeden kaynaklanan edimlerin yerine getirilmesini isteme hakkı değil, aynı zamanda ifa etmeme nedeniyle tazminat (TBK m. 112/ İBK m. 97/1) ya da borçlunun temerrüdü nedeniyle tazminat (TBK m. 118/ İBK m. 103/1) gibi talepleri de içerir. Özellikle satış sözleşmelerinde ifa dışında birçok tazminat talebi ortaya çıkabilir. Kira, ürün kirası, kullanım ve tüketim ödüncü gibi sözleşmelerde ise, sözleşme sona erdikten sonra malın geri verilmesine ilişkin talepler öne çıkar[1576].

Sebepsiz zenginleşmeden doğan taleplerin, sözleşmeden kaynaklanan talepler karşısındaki durumu hakkında doktrinde farklı görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre[1577]; sebepsiz zenginleşme talepleri, sözleşmeden doğan taleplere göre ikincil bir nitelik taşır. Bizim de katıldığımız diğer bir görüşe göre[1578]; ikincilliğe ilişkin söz konusu görüşün kabul edilmesi mümkün değildir. Hiçbir durumda sebepsiz zenginleşmenin ikincilliğinden, geri planda kalmasından veya önemsizliğinden bahsedilemez. Zira sözleşmesel taleplerin söz konusu olduğu noktada sebepsiz zenginleşmenin varlığından bahsedilemez. Başka bir ifadeyle bir sözleşmesel bir talebin olduğu noktada malvarlığı artışına neden olan haklı bir gerekçe bulunmaktadır[1579]. Dolayısıyla burada sebepsiz zenginleşmenin şartları gerçekleşmez. Bu durumda, söz konusu kurumlar arasında bir ikincillikten söz edilemez. Bu

---

[1576] **Wenner,** s. 141.

[1577] **Furrer**/ **Müller- Chen,** Nr. 52, s. 466; **Krauskopf**, Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 4, s. 319; **Furrer**/ **Müller- Chen/ Çetiner**, s. 505; BGE 73 II 194, BGE 199; 45 II 533, 54; BGE 102 II 338; YHGK T. 29. 09. 2022, E. 2020/ 338, K. 2022/ 1194, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

[1578] **Kramer,** Obligationenrecht, Nr. 445; **Schaufelberger,** s. 17; **Wenner,** s. 142- 143; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 693; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 61; **Keller/ Schaufelberger**, s. 5; **Wittmann,** s. 141- 142; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2633, s. 965.

[1579] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 38, s. 461; **Keller/ Schaufelberger,** s. 8; **von Tuhr/ Peter,** s. 520; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1507, s. 388; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 604; **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 59. 11; **Honsell,** "*Drei Fragen des Bereicherungsrecht"*, s. 32; **Kramer,** Obligationenrecht, Nr. 445; BGE 127 III 424 E, 3; BGE 133 III 356 E. 3.2.1.

bakımdan zenginleşme talebi sözleşmeden doğan ifa talebi ile yarışmaz. Çünkü ifa talebinin varlığı halinde zenginleşme talebinin şartları zaten bulunmamaktadır. Dolayısıyla sözleşmeden kaynaklanan bir talebin varlığı, sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebine engel olur[1580].

İsviçre Federal Mahkemesi kararlarına göre, sözleşmeden doğan bir talep hakkının söz konusu olduğu durumlarda, sebepsiz zenginleşme söz konusu olmaz. Mahkemenin bir kararına konu olan olayda[1581]; davacı, iade talebini hem sözleşmeye hem de sebepsiz zenginleşmeye dayandırmaktadır. Ancak, sebepsiz zenginleşme talebi ile sözleşmeye dayalı talep kavramsal olarak birbirine alternatif değildir; biri varsa diğeri olmaz. Çünkü sözleşmeye dayalı bir talebin varlığı, ortada hukuki bir sebep bulunduğunu gösterir ve bu durumda sebepsiz zenginleşme talebine başvurulamaz[1582]. Başka bir ifadeyle sözleşmeye dayalı bir talep ileri sürülebildiği sürece, sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi söz konusu olmaz. Bu nedenle, öncelikle davacının sözleşme uyarınca bir ödeme yapıp yapmadığı, eğer yapmadıysa da sözleşmeye dayanarak bir hak talep edip edemeyeceği değerlendirilmelidir. Çünkü ancak sözleşmeden kaynaklanan bir talep mümkün değilse, sebepsiz zenginleşme gündeme gelebilir. Sözleşmeden doğan talepler ile sebepsiz zenginleşmeden doğan talepler arasındaki önemli fark da zamanaşımı sürelerinde ortaya çıkar.

Yargıtay da geçerli bir sözleşmenin varlığı halinde sebepsiz zenginleşmeye dayanarak iade talebinde bulunulamayacağını ifade etmektedir[1583]. Ancak sözleşme ilişkisi

---

[1580] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2633, s. 965.

[1581] BGE 127 III 421, 425.

[1582] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 38, s. 461; **Keller/ Schaufelberger,** s. 8; **von Tuhr/ Peter,** s. 520; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1507, s. 388; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 604; **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 59. 11; **Honsell,** "*Drei Fragen des Bereicherungsrecht"*, s. 32; **Guhl /Koller /Schnyder/ Druey,** Nr. 11, s. 230; **Kramer,** Obligationenrecht, Nr. 445; BGE 127 III 424 E, 3; BGE 133 III 356 E. 3.2.1.; BGE 126 III 119 E. 3b.; BGE 114 II 152 E. 2d.; BGE 107 II 220.

[1583] *"… Yapılan kesintiler sözleşmelere dayandığından, borcun kaynağının sebepsiz zenginleşme değil sözleşme olduğu açıktır… uyuşmazlığın sebepsiz zenginleşmeye dayandığı ve haksız iktisap tarihinden itibaren faiz istenebileceği gerekçesiyle işlemiş faize hükmedilmesi doğru olmamıştır."* YHGK, T. 09.12.2021, E. 2017/868, K. 2021/1646, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). *"… Taraflar arasında imzalanan sözleşmeden sonra sözleşmeye aykırı davranıştan kaynaklanan uyuşmazlığın; sebepsiz zenginleşme kurallarına göre değil, sözleşme hukuku çerçevesinde çözümlenmesi gerektiği kuşkusuzdur."* Yargıtay 3. HD, T. 23.06.2021, E. 2021/3994, K. 2021/7145, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). *"… Taraflar arasında sözleşme ilişkisi mevcutken uyuşmazlığın; sebepsiz zenginleşme kurallarına göre değil, sözleşme hukuku çerçevesinde*

nedeniyle kurulan temaslar sırasında sebepsiz zenginleşme meydana gelebilir[1584]. Yargıtay buna ilişkin bir kararında, hukuki işlemin borç doğurma nedeninin irade açıklaması olduğunu, sebepsiz zenginleşmenin borç doğurma nedeninin ise kişinin iradesi dışında malvarlığında azalma meydana gelmesi olduğunu ifade etmektedir. Bunun sonucunda, taraflar arasında meydana gelen malvarlığı değişikliğinin, tarafların açıkça belirttiği irade doğrultusunda yapılan sözleşmeye dayandığı dikkate alındığında, bu değişimin sebepsiz olarak nitelendirilmesi mümkün değildir; dolayısıyla sebepsiz zenginleşmeden söz edilemez[1585]. Taraflar arasındaki anlaşma hukuki bir sebep teşkil ettiğinden, bu kapsamda gerçekleşen zenginleşme, sebepsiz olarak nitelendirilemez.

Geçerli bir sözleşmenin ifası, tarafların edimlerinin ekonomik değerleri birbirine denk düşmese dahi, objektif olarak bir tarafın sebepsiz zenginleşmesine yol açmaz. Bu nedenle, satıcı, malın objektif değerini aşan kısmı ile zenginleşmiş sayılmaz[1586]. Çünkü burada belirleyici unsur, tarafların karşılıklı irade beyanının uyuşmasıdır. Başka bir ifadeyle, tarafların edimlerinin sübjektif olarak birbirine uygun olması gerektiği kabul edilir[1587]. Örneğin; A ile B aralarında bir saatin satımına ilişkin geçerli bir sözleşme yapmış olsun. Saatin objektif piyasa değeri on bin lira iken; satışı on beş bin lira üzerinden

---

çözümlenmesi gerektiği kuşkusuzdur. O hâlde somut olaya, BK'nın 66. maddesinde düzenlenen sebepsiz zenginleşmeye ilişkin bir ve on senelik değil, BK'nın 125. maddesinde düzenlenen sözleşme ilişkisine dayalı on senelik zamanaşımı süresinin uygulanması gerekir." YHGK, T. 29.09.2022, E. 2020/ 338, K. 2022/1194, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

1584 *"... Her ne kadar taraflar arasında elektrik aboneliği sözleşmesi bulunsa da, davalının sözleşme ilişkisi dışına çıkarak, davacıya "Diğer-1" tarifesi üzerinden elektrik faturası tahakkuk ettirmesi gerekirken, "Ticarethane" tarifesi üzerinden fazla miktarda tahakkukta bulunduğu, davacı tarafın alacak iddiasını sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanarak davalı yandan tahsilini talep ettiği, davalıya yapılan ödemenin sözleşme dışında olduğu ve sözleşmeden doğan bir hak veya borçla ilgisinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Zira kural olarak sözleşme ilişkisi devam ettiği sürece sebepsiz zenginleşme söz konusu olmayacak ise de somut olayda olduğu gibi bazen bir sözleşme ilişkisi dolayısıyla kurulan temaslar sırasında sebepsiz zenginleşme ortaya çıkabilir ve bu tür kazandırmalar sebepsiz zenginleşmeye konu olabilir. Başka bir deyişle yapılan bu kazandırma sözleşme çerçevesi dışındadır ve sözleşmeden doğan bir hak veya borçla ilgisi yoktur. Bu nedenlerle, davacı tarafın davasını, sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanarak açmış olması yerinde olduğu gibi, sebepsiz zenginleşen daima temerrüt hâlinde bulunduğundan, zaten gerçekleşmiş olan temerrüdü sağlamak üzere davacı alacaklının ayrıca bir ihtarda bulunması beklenmemelidir."* YHGK, T. 26.02.2020, E. 2017/1015, K. 2020/222, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

1585 Yargıtay 22. HD, T. 26.02.2018, E. 2017/11074, K. 2018/4865, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

1586 Bunun istisnası; aşırı yararlanmayı düzenleyen TBK m. 28 (İBK m. 21) hükmüdür. Hüküm gereği kendiliğinden bir sebepsiz zenginleşme meydana gelmese de gabin nedeniyle mağdur olan taraf sözleşmeyi iptal ederse, iptal sonucunda taraflar arasında sebepsiz zenginleşme ilişkisi doğar.

1587 **Keller/ Schaufelberger,** s. 9.

gerçekleştirsinler. Burada tarafların üzerinde anlaştıkları bedel, sözleşmeden doğan bir talep hakkı oluşturur. Piyasa değerinin üzerinde anlaşma yapılmış olması, sebepsiz zenginleşme meydana getirmez. Önemli olan, tarafların satış fiyatı üzerinde aralarında anlaşmış olmalarıdır.

Sebepsiz zenginleşme, sözleşmeden doğan alacak hakkı mevcut olduğu sürece söz konusu olamaz[1588]. Başka bir ifadeyle, sözleşmeden doğan bir alacak hakkının varlığı hâlinde, sebepsiz zenginleşmeden bahsedilemez. Çünkü söz konusu durumda borçlu, esasen zenginleşmiş değildir. Tüm bunlar göz önüne alındığında, sözleşmeden doğan alacak haklarının talep edilmesinde, sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurulamaz[1589]. Söz gelimi; A, B ile bir kira sözleşmesi yapmış ve taşınmazını B'ye kiraya vermiştir. Bu ilişkide kiranın eksik ödenmesi veya hiç ödenmemesi durumunda A, alacağını kira sözleşmesine dayanarak isteyebilir. Burada sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanmaz[1590]. Yine yüklenicinin yaptığı iş karşılığında yapı sahibinden aldığı ödeme eksik kalmışsa, yüklenici eksik ifayı tamamlamak amacıyla, sebepsiz zenginleşme hükümlerine değil, taraflar arasındaki sözleşmeye dayanarak ifa talebinde bulunabilir[1591].

[1588] BGE 133 III 358 E. 3.2.1; BGE 127 III 421 E. 3; BGE 126 III 119 E. 3.b; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 604; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 37, s. 453; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 11; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1507, s. 388; **Guhl /Koller /Schnyder/ Druey,** Nr. 11, s. 230; **Turanboy,** s. 102; **Furrer/ Müller-Chen**, OR, 2008, Nr. 59, s. 467.; **Schaller**, s. 16; **Keller/ Schaufelberger,** s. 18; **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 59. 11; **Honsell,** "*Drei Fragen des Bereicherungsrecht"*, s. 32; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 437; **Kramer,** Obligationenrecht, Nr. 445; **von Tuhr/ Peter,** s. 520; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 38, s. 461; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 696. Sebepsiz zenginleşmede amaç, haksız yere kazanılmış veya edinilmiş maddi bir avantajı geri almaktır. Bkz. **Huguenin,** Obligationenrecht Allgemeiner und Besonderer Teil, Nr. 1771, s. 540.

[1589] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 11; **von Tuhr/ Peter,** s. 520; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 540; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 604; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 37, s. 453; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1507, s. 388; **Guhl /Koller /Schnyder/ Druey,** Nr. 11, s. 230; **Schaller**, s. 16; **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 59. 11; **Honsell,** "*Drei Fragen des Bereicherungsrecht"*, s. 32; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 437; **Kramer,** Obligationenrecht, Nr. 445; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 38, s. 461; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 696. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 70. *"…taraflar arasında sözleşme ilişkisi mevcutken uyuşmazlığın; sebepsiz zenginleşme kurallarına göre değil, sözleşme hukuku çerçevesinde çözümlenmesi gerektiği kuşkusuzdur.*" YHGK T. 29. 09. 2022, E. 2020/ 338, K. 2022/ 1194, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

[1590] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1508, s. 389. *"…taraflar arasında imzalanan sözleşmeden sonra sözleşmeye aykırı davranıştan kaynaklanan uyuşmazlığın; sebepsiz zenginleşme kurallarına göre değil, sözleşme hukuku çerçevesinde çözümlenmesi gerektiği kuşkusuzdur."* Yargıtay 3. HD, T. 23.06.2021, E. 2021/3994, K. 2021/7145, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). Sözleşmenin herhangi bir nedenle geçersiz olması halinde sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanır ve sözleşmeden doğan talepler ortadan kalkar. **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 604.

[1591] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1508, s. 389.

Buna karşılık, sözleşmede kararlaştırılandan daha fazla ifada bulunulması hâlinde, fazla ifa bakımından geçerli bir borç ilişkisi bulunmadığından, bu kısım yönünden sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanır[1592]. Örneğin, yapı sahibinin yüklenicinin hesabına sözleşmede öngörülenden fazla ödeme yapması hâlinde, yapı sahibi bu fazla kısmın iadesini sözleşmeye değil, sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanarak talep edebilir[1593]. Yine örneğin; A, 100000 TL olan borcunu B'ye yanlışlıkla 110000 TL olarak ödemiş olsun. A'nın fazladan ödemiş olduğu 10000 TL'yi sebepsiz zenginleşme hükümlerince talep etmesi gerekir. Yine bir kiracının kiraladığı eve yapmış olduğu değer kazandırıcı ilaveler de sebepsiz zenginleşme oluşturmaktadır. Çünkü bu durumda kira sözleşmesi dışında gerçekleşen bir kazandırma söz konusudur[1594].

Kullandırma sözleşmelerinde, sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra şeyi iade yükümü sözleşmeden doğan bir borçtur. İade talebinin dayanağı sebepsiz zenginleşme oluşturmaz. Örneğin; kira sözleşmesinde kiracının kiralananı iade yükümlülüğü ile eser sözleşmesinde iş sahibinin müteahhide verdiği malzemenin iadesi yükümlülüğü bu şekildedir. Bu gibi durumlarda sözleşmenin ihlali söz konusu olduğundan sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanmaz. Dolaysıyla borca aykırılık hükümlerince tazminat talep etmek gerekir. Ancak sözleşme sona ermesine rağmen iade borcunu vaktinde yerine getirmeyen kişi, örneğin, kusursuzluğunu ispat ettiği için sorumlu tutulamamaktaysa, bu arada elde ettiği yararları sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre iade etmek zorunda kalabilir[1595].

Borçlunun temerrüdünde sözleşmeden dönme halinde durum tartışmalıdır[1596]. İsviçre Federal Mahkemesi, başlangıçta sebepsiz zenginleşme yerine sözleşmeden doğan

---

[1592] **Wittmann,** s. 143.

[1593] **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, s. 358- 359; **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 72; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 703; **Demirsatan,** s. 573- 574. Aksi görüşe göre; yapı sahibinin hesaba fazladan ödeme yapması durumunda, yapı sahibi, sebepsiz zenginleşmeye dayanarak değil sözleşmeye dayanarak iade talep edebilir. Bunun nedeni, hesaba dayalı ödemelerin yapılması ve bu ödemelerin kabul edilmesiyle, yüklenicinin sözleşmeyi tamamladıktan sonra bir fatura sunması ve varsa fazla ödeme yaptığı takdirde bunu geri ödemesi gerektiği konusunda zımni bir anlaşmanın bulunmasıdır. Yani, taraflar arasında bu tür bir mutabakat, fazla ödeme yapılmasının önlenmesine yönelik bir düzenlemeyi ifade eder. **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1508, s. 389.

[1594] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 72.

[1595] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 73.

[1596] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 8, s. 408; BGE 114 II 152 E. 2.c. Doktrinde bir görüşe göre; sebepsiz zenginleşme açısından iki taraf da birbirine karşı taleplerde bulunuyorsa ve bu talepler sözleşmeye değil sebepsiz zenginleşmeye dayanıyorsa, iki farklı yaklaşım söz konusudur. Çift talep teorisine

sorumluluğun uygulanabileceği alanı genişletmiştir. Bu yaklaşım özellikle sözleşmeye dayalı taleplerin daha uzun zamanaşımı süresine (İBK m. 127/ TBK m. 146) tabi olmasını dikkate alarak benimsenmiştir[1597]. Ancak mahkeme daha sonra sözleşmeden doğan sorumluluğun kapsamını tekrar daraltmıştır[1598]. Bu durumda, zımni bir ödeme yükümlülüğü içeren ve esasen geçerli olan uzun vadeli bir sözleşme kapsamında, sonradan haksız olduğu anlaşılan dönemsel fazla ödemeler veya ek hizmetler yapılmışsa[1599], bunlar sözleşmeye dayandığı için sebepsiz zenginleşme sayılmaz. Dolayısıyla, bu tür talepler sözleşmeden doğar ve zenginleşme hükümleri uygulanmaz. Ancak eğer ortada geçerli bir ödeme yükümlülüğü yoksa, yani yapılan ödeme sözleşmeye dayanmıyorsa, bu durumda sözleşme ilişkisinden bağımsız olarak yapılmış hatalı ödemeler söz konusudur. Bu tür ödemeler, TBK m. 77 (İBK m. 62) uyarınca sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre geri alınmalıdır[1600].

Dolayısıyla bir sözleşme ilişkisi kapsamında yapılan ve sonradan hatalı ya da geçersiz olduğu anlaşılan ödemeler, her zaman sözleşmeye dayalı sayılmaz. Bu tür ödemeler her ne kadar sözleşme çerçevesinde gerçekleşmiş gibi görünse de ortaya çıkan iade talebi mutlaka sözleşmeden kaynaklanmak zorunda değildir. Söz konusu talepler, kanundaki diğer borç kaynaklarından yani, sebepsiz zenginleşmeden ya da haksız fiilden de doğabilir. Bu talep, kaynağına bağlı olarak farklı zamanaşımı sürelerine tabidir. Buradaki belirleyici unsur, iade talebinin kaynağıdır. Söz gelimi; bir sözleşme ilişkisi içinde yapılmış olsa bile, sözleşmeden kaynaklanmayan ve yanlışlıkla yapılan bir kazandırma, sebepsiz zenginleşme hukuku

(Zweikondiktionentheorie) göre, her iki tarafın talepleri birbirinden bağımsız olarak değerlendirilir; her bir taraf, verdiğini ayrı ayrı geri isteyebilir. Denge (hesap bakiyesi) teorisine (Saldotheorie) göre ise, iki tarafın edimleri birlikte ele alınır, sadece net olarak zenginleşen taraf (yani aldığı, verdiğinden fazla olan) iade yükümlülüğü altına girer. Bu iki teori arasında hangisinin uygulanacağı konusunda kesin bir kural yoktur; durumun özelliğine göre tercihte bulunulabilir. Ancak, taraflardan birinin verdiği edim istihkak davasıyla (yani mal üzerindeki mülkiyet hakkına dayanarak) geri alınabiliyorsa, artık bu edim sebepsiz zenginleşme kapsamında değerlendirilmediği için denge teorisi uygulanamaz. **Krauskopf,** Präjudizienbuch OR, Art. 62, Nr. 4, s. 319. Denge teorisine ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Flume,** Werner, *"Die Rückabwicklung nichtiger Kaufverträge nach Bereicherungsrecht- Zur Saldotheorie und ihren 'Ausnahmen"*, JuristenZeitung, 5. April 2002, 57. Jahrg., Nr. 7 (5. April 2002), s. 321- 325.

[1597] BGE 126 III 119 E 3b.

[1598] BGE 137 III 243 E 4; BGE 133 III 356 E 3.3.

[1599] BGE 127 III 421 E 3; BGE 126 III 119 E 3b.

[1600] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 38, s. 453. Örnek bir durum olarak, bir kredi kartı şirketi tarafından ödenmemiş bir tutarın hatalı geri ödemesine ilişkin karar için bkz. BGE 133 III 356 E 3.2.1.

kapsamında geri talep edilebilir[1601]. Çünkü bu tür bir edimin sözleşmeye dayalı hukuki bir gerekçesi bulunmadığından, zenginleşme hükümleri devreye girer[1602].

Bir talebin hangi hukuki temele dayandığını belirlemek için, öncelikle geri istenen edimin sözleşmeye dayalı bir temeli olup olmadığı ve eğer varsa, bu edimin sözleşme hükümleri çerçevesinde geri talep edilip edilemeyeceği mutlaka incelenmelidir. Sözleşmenin ifası sırasında, herhangi bir çekince ileri sürmeden, sözleşmede kararlaştırılandan daha fazla ödeme yapan kişi, kural olarak bu fazla kısmı sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanarak geri alabilir[1603]. İfa edilen edim aslında sözleşmeden doğan bir borca dayanıyorsa, ancak taraflar daha sonra aralarında bir hesaplaşma yapma hakkını saklı tutmuşlarsa, durum farklıdır[1604]. Bu durumda yapılan ödeme kesin bir ifa olarak değil, ilerideki hesaplaşma sonucuna göre netleştirilecek geçici bir ödeme olarak değerlendirilir. Dolayısıyla, fazla ya da eksik ödeme olup olmadığı sözleşme çerçevesinde belirleneceğinden, geri alma talebi sebepsiz zenginleşmeye değil, sözleşmeye dayanabilir. Bununla birlikte, ödeme sözleşmeye dayansa bile, örneğin yanlış hesaplama sonucu fazla ödeme yapılmışsa, bu fark sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri istenebilir[1605]. Bu durum özellikle fazla ödenen yan kira giderleri (örneğin aidat, bakım masrafları gibi) açısından geçerlidir; çünkü bu tür fazla ödemelerin sözleşmeye dayalı bir temeli bulunmaz[1606].

Kısmen ifa edilmiş bir sözleşmeden borçlunun temerrüdü nedeniyle dönülmesi durumunda, ortaya çıkan hukuki ilişki sebepsiz zenginleşme olarak değil, sözleşmeye dayalı bir tasfiye ilişkisi olarak değerlendirilir. Yani taraflar arasında doğan iade ve denkleştirme

---

[1601] BGE 133 III 356, 359.

[1602] Doktrinde bir görüşe göre; müdahaleden doğan zenginleşme durumunda durum farklılık göstermektedir. Ödünç alan, ödünç aldığı malı iyi niyetle hareket eden üçüncü bir kişiye satıp teslim ederse ödünç veren hem sözleşmeye dayalı bir tazminat talebinde bulunma hem de malına müdahalede bulunulması nedeniyle zenginleşme talebinde bulunma hakkına sahiptir. **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 11.

[1603] BGE 137 III 243/248 E. 4.4.1; BGE 133 III 356/358 f. E. 3.2.1.

[1604] BGE 126 III 119/123 E. 3e.

[1605] BGE 133 III 356/359 E. 3.2.2.

[1606] İsviçre Federal Mahkemesi'nin bazı kararları bu konuda örnek olarak gösterilebilir. Örneğin; haksız yere alınan sigorta ödeneklerinin, fazla ödenen kredi veya kira faizlerinin, fazla ödenen ücretlerin iadesi konusunda bkz. BGE 107 II 220/221 f. E. a, b. Fazla ödenen tedavi masraflarının iadesi konusunda bkz. BGE 127 III 421/426 f. E.

talepleri, sözleşmenin sona ermesine rağmen hâlâ sözleşme temeline bağlı olarak ele alınır[1607].

İsviçre Federal Mahkemesi, önüne gelen bir davada, kısmen ifa edilmiş sürekli edimli sözleşmelerin iptali durumunda, iptalin sonuçlarının geçmişe değil geleceğe dönük olması gerektiğine karar vermiştir[1608]. Bu doğrultuda, sözleşme geçmişteki edimleri etkilemeden, yalnızca ileriye dönük olarak sona ermiş sayılır. Bu durum, şarta bağlı bir sözleşme temelinde yapılan ödemelerin iadesi için de geçerlidir[1609]. Aynı durum, bir sözleşmenin TBK m. 136/2 (İBK m. 119/2) uyarınca ifa imkansızlığı nedeniyle sona ermesi veya kapıdan satış işleminde geri alma hakkının kullanılması nedeniyle sona ermesi halinde de geçerlidir[1610].

Borçlunun temerrüdü halinde alacaklının seçimlik haklarından biri de sözleşmeden dönmedir. Nitekim TBK m. 125'e göre; sözleşmeden dönüldüğünde taraflar, ifa yükümlülüklerinden karşılıklı olarak kurtulur, daha önceden ifa etmiş oldukları edimleri ise geri isteyebilir. Hükümde her ne kadar tarafların ifa ettikleri edimleri geri isteyebilecekleri ifade edilse de söz konusu edimlerin hangi dava ile talep edebilecekleri açık değildir. Bu konuda doktrinde farklı görüşler ileri sürülmektedir.

Klasik dönmeye dayanan sebepsiz zenginleşme görüşüne göre[1611]; sözleşmeden dönme neticesinde sözleşmenin içerdiği borçlar da alacaklar da tamamıyla ortadan kalkar.

[1607] BGE 114 II 152 E 2c; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1508, s. 389. Aksi görüşe göre; geçerli bir sözleşmede bir tarafın edimini ifa etmesi, diğer tarafın ifa etmemesi halinde sebepsiz zenginleşme söz konusu olmaz. Çünkü edimi ifa eden tarafın ifasının hukuki nedeni; karşı edim beklentisi değil, yükümlülüğünü yerine getirmesidir. Ancak edimi ifa eden taraf, İBK m. 107 (TBK m. 125) vd. uyarınca sözleşmeden dönerse ve böylece ediminin hukuki sebebini ortadan kaldırırsa, elinden çıkardığı menfaatleri sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre geri alabilir. **von Tuhr/ Peter,** s. 489. Doktrinde bir görüşe göre; TBK m. 27 (İBK m. 20) uyarınca kesin hükümsüzlük veya TBK m. 39 (İBK m. 31) uyarınca iptal genellikle TBK m. 77 (İBK m. 62) veya TMK m. 683/2'nin (İMK m. 641) uygulanmasına yol açar. **Schmidlin,** BK OR, Art. 31 / I.-III., Nr. 14, s. 295; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 39.27; BGE 133 III 356 E 3; BGE 137 III 243 E 4.4.3.

[1608] BGE 129 III 320 E 7. Eleştiri için bkz. **Hartmann,** Stephan, *"Rückabwicklung und 'faktisches Vertragsverhältnis' bei ungültigen Arbeitsverträgen- Bemerkungen zu BGE 132 III 242 ff."*, Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins, ZBJV 143/2007, s. 279 vd.

[1609] **Koller,** Alfred, *"Die Verjährung bei der Rückabwicklung von Verträgen"*, Baurecht (BR) 2006, s. 4.

[1610] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 38a, s. 454; **Koller,** *"Rückabwicklung"*, s. 7.

[1611] **von Büren,** s. 380; **von Tuhr/ Peter,** s. 493; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler / Cilt 1, Nr. 1699, s. 558. *"...sözleşmeden dönme halinde taraflar karşılıklı olarak ifa yükümlülüğünden kurtulur ve daha önce ifa ettikleri edimleri geri isteyebilirler. Sözleşmenin fesih ya da dönme suretiyle sona ermesi halinde geriye etkili sonuç doğuracağı yani, sözleşme hiç yapılmamış gibi başa dönüleceğinden, taraflar sözleşme ile üstlendikleri borçlarını ifa etme yükümlülüğünden kurtulacakları gibi, daha önce ifa ettikleri edimleri, sebepsiz zenginleşme*

Dolayısıyla söz konusu ilişki artık bir sözleşme ilişkisi değildir. Burada sadece sebepsiz zenginleşmenin varlığından bahsedilebilir[1612]. Başka bir ifadeyle sebepsiz zenginleşme, sözleşmenin geçersiz olduğu, iptal edilmiş olduğu ya da sözleşmeden geçmişe etkili olarak dönüldüğü durumlarda söz konusu olur. Bu nedenle söz konusu durumlarda sözleşmeden doğan borçtan bahsedilemez.

Ancak bu görüşte bazı istisnai hallerde borca aykırılıktan doğan tazminat talebi ile sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebinin yarışabileceği ifade edilmektedir[1613]. Söz gelimi; müteahhit A ile iş sahibi B arasında bir inşaat sözleşmesi yapılmış olsun. A, B'ye ait arsa üzerindeki binayı yıkarak onun malzemesiyle yeni bir bina yapacak olsun. A, binayı yıkmış ve malzemeyi satmıştır. Yeni binayı ise yapmamıştır. B ise borçlu temerrüdü hükümlerince sözleşmeden dönmüştür. Bu durumda B, A'ya karşı; ya TBK m. 125 gereği olumsuz zararın (güven zararının) tazminini talep ederek malzeme değerini isteyebilir ya da TBK m. 77 gereği sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebinde bulunabilir. Çünkü B'nin geçmişe etkili dönmesi ile birlikte A, malzemeyi sattığı anda hukuki bir sebebe dayanmayan bir duruma düşmektedir.

Başka bir istisnai durum ise sebepsiz zenginleşmeden doğan alacağa ilişkin yapılan yeni bir sözleşmenin varlığıdır. Sebepsiz zenginleşme alacaklısı ile borçlu arasında ifanın nerede nasıl yapılacağına ilişkin bir sözleşme yapılmış olabilir. Bu sözleşme bir yenileme sayılamadığı sürece alacaklının hem (sebepsiz zenginleşme alacağına ilişkin) yeni yapılan sözleşmeden doğan alacak hakkının hem de mevcut sebepsiz zenginleşmeden doğan alacak hakkının varlığından bahsedilebilir. Dolayısıyla bu taleplerin yarıştığı ifade edilmektedir[1614].

Başka bir görüşe göre; sözleşmeden dönme ile sözleşme ilişkisi özel bir kanuni geri verme ilişkisine dönüşür. Bu görüşe göre, sözleşmeden dönme, sözleşmeyi ortadan

---

hükümlerine göre isteyebileceklerdir." Yargıtay 6. HD., T. 23.05.2022, E. 2021/1312, K. 2022/2748, (Erişim: https://www.lexpera.com.tr/). *"…davacının sözleşmeden haklı olarak döndüğü ve buna bağlı olarak tarafların verdiğini sebepsiz zenginleşme hükümleri gereğince yek diğerinden talep edebileceği gerekçesiyle davanın kısmen kabulüne karar verilmiştir."* Yargıtay 11. HD., T. 4.3.2020, E. 2019/4546, K. 2020/2384, (Erişim: https://www.lexpera.com.tr/).

[1612] **von Tuhr/ Peter,** s. 493.

[1613] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 71.

[1614] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 72.

kaldırmaktadır. Tarafların iade talepleri TBK m. 125'e dayanmaktadır. Ayrıca, iade davası, kanundan doğan dava olduğu için genel zamanaşımı süresi olan TBK m. 146 gereği on yıllık zamanaşımı süresine tabidir. Durum böyle olmakla birlikte ifa edilen edimlerin geri verilmesinin kapsamı belirlenirken sebepsiz zenginleşme hükümleri kıyas yoluyla uygulanır[1615].

Diğer bir görüşe göre; dönme, sözleşmenin geçmişe etkili olarak ortadan kalkmasına neden olur[1616]. Geçmişe yönelik olarak ortadan kalkan sözleşme ise hiç yapılmamış gibi sonuç doğurur. Aynî geri verme (istihkak) görüşü olarak ifade edilen bu görüşte, tasarruf işlemlerinin sebebe bağlılığı ilkesinin sonucu olarak, ifa yoluyla mülkiyet ve alacak hakkı devredilmişse dönme sonucunda söz konusu devrin hukuki sebebini oluşturan sözleşme ortadan kalkar[1617]. Bunun sonucunda tasarruf işlemi sakatlanır. Dolayısıyla davalı taraf mülkiyeti ve alacak hakkını kazanamamış olur. Davacı taraf ise mülkiyet ve alacak hakkının sahibi olmaya devam eder[1618]. Bu görüş, diğer görüşlerden, dönmeye ayni bir etki tanıması bakımından ayrılır. Bu görüşe göre; önceden yerine getirilen edimler, taşınırlar bakımından istihkak davası ile talep edilebilir. Dönme öncesinde, mülkiyeti karşı tarafa geçirilmiş taşınmazlar bakımından ise iade, tapu sicilinin düzeltilmesi davası yoluyla sağlanır. İyiniyetli üçüncü kişilerin kazanımları saklıdır. Bu durumda sebepsiz zenginleşme hükümleri ile karşı

[1615] **Becker,** BK OR, 1945, Art. 109, Nr. 4; **Tekinay**/ **Akman**/ **Burcuoğlu**/ **Altop,** Borçlar Hukuku, s. 968.

[1616] **Keller/ Schaufelberger,** s. 9 vd.; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 540; **Buz,** Sözleşmeden Dönme, s. 139. "*Eser sözleşmelerinde sona erme üzerine, her iki tarafın da talep edebileceği tasfiyenin dayanağı, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 125/III. maddesidir. Bu maddeye göre sözleşmeden dönme halinde taraflar karşılıklı olarak ifa yükümlülüğünden kurtulur ve daha önce ifa ettikleri edimleri geri isteyebilirler. Sözleşmenin fesih ya da dönme suretiyle sona ermesi halinde geriye etkili sonuç doğuracağı yani, sözleşme hiç yapılmamış gibi başa dönüleceğinden, taraflar sözleşme ile üstlendikleri borçlarını ifa etme yükümlülüğünden kurtulacakları gibi, daha önce ifa ettikleri edimleri, sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre isteyebileceklerdir. Davacı iş sahibi, sözleşme uyarınca üstlendiği edimlerini sözleşmeye uygun şekilde yerine getirmediğinden sözleşmeden dönmede kusurlu olup, sözleşmenin sona ermesi sebebiyle uğradığı zararının tazmini talep edemez ise de fazla ödemesi varsa, sözleşmeden dönmede haksız olsa dahi, fazla ödenen iş bedelinin iadesini yükleniciden isteyebilir.*

Bu durumda, mahkemece konusunda uzman teknik bilirkişiden sözleşmeden dönme anına kadar davalı yüklenicinin gerçekleştirdiği ve davacıya teslim ettiği imalatlarla ilgili hak ettiği iş bedeli konusunda gerekçeli ve denetime elverişli rapor alınıp, davacının kanıtladığı ödeme miktarı araştırılarak varsa fazla ödemenin istirdadına karar verilmesi gerekirken…" Yargıtay, 15. HD., T. 15. 06. 2020, E. 2019/ 3463, K. 2020/ 1571, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

[1617] İBK m. 109/1 uyarınca iade talebi, İBK m. 67'deki zamanaşımı süresine değil, İBK m. 127 uyarınca on yıllık zamanaşımı süresine tabidir (BGE 60 II 27 vd.). Ayrıntılı bilgi için bkz. **Keller/ Schaufelberger,** s. 10-12.

[1618] **Keller/ Schaufelberger,** s. 10.

taraftan iade istenir. İstihkak davası ve tapu sicilinin düzeltilmesi davası zamanaşımına tabi değildir ancak sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan iade talepleri için iki yıllık zamanaşımı süresi söz konusudur. Eşyadan elde edilen yararlar ve eşyaya yapılan masraflar için ise haksız zilyedin iade borcuna ilişkin hükümler (TMK m. 993 vd.) uygulanır.

Bizim de katıldığımız bir diğer görüşe göre[1619]; dönme ile yalnızca sözleşme içeriği değişir. Başka bir ifadeyle, dönme ile sözleşmenin ortadan kalkma durumu söz konusu olmaz. Esasen yeni dönme görüşü (dönüşüm teorisi- Umwandlungstheorie) olarak da ifade edilen bu görüşe göre, dönmede tarafların sözleşme ilişkisi devam eder. Ancak buradaki devamlılık tasfiye ilişkisinden ibarettir. Geri verme borcu ise sözleşmeye dayalı bir borçtur[1620]. Burada kendisine bir şeyin mülkiyeti veya alacak hakkı devredilen kişi, bu mülkiyet veya alacak hakkını karşı tarafa geri devretmek durumundadır. Bunun gerçekleşmesi ise devrin aksi yönde yenilenmesine bağlıdır[1621]. Sözleşmeden dönen kimsenin esasen sözleşmeden kurtulma amacı yoktur. Burada alacaklının amacı, sözleşme kurulmadan önceki duruma gelmektir. Başka bir ifadeyle alacaklı, ifa ettiği edimleri geri almayı ve ifa etmediklerini de ifadan kurtulmayı amaçlar[1622]. İsviçre Federal Mahkemesi de son dönemdeki kararlarında dönüşüm teorisini savunmaktadır[1623].

[1619] **Gauch,** *Anerkennung der Umwandlungstheorie,* s. 124; **Dazio,** Giovanni, *"Die Rückabwicklung eines entgeltlichen Erbvertrages nach Art. 515 ZGB"*, Aktuelle Juristische Praxis, AJP 2022, s. 195 vd.; **Schwenzer/Fountoulakis,** Nr. 59. 11; **Huguenin,** Allgemeiner und Besonderer Teil, Nr. 960, s. 302; **Glatthard,** Nr. 601, s. 171; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 454; **Serozan,** Rona, Sözleşmeden Dönme, İstanbul 1975, s. 73 vd.; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 3506, s. 1269; **Şenocak,** Zarife, Eser Sözleşmesinde Ayıbın Giderilmesini İsteme Hakkı, Ankara 2002, s. 48; **Kurt,** Temerrüt, s. 294; **Kurt,** L. Müjde, *"İsviçre Federal Mahkemesi'nin Sözleşmeden Dönme Sonucunda Ortaya Çıkan İade Taleplerinin Hukukî Niteliğine ve Tâbi Olduğu Zamanaşımı Süresine İlişkin 16.5.1988 Tarihli Kararı"*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 24, S. 94, Mayıs 2011, s. 435. Görüşe ilişkin eleştiriler için bkz. **Buz,** Vedat, *"Rückabwicklung gescheiterter Verträge"*, Schweizerische Juristen-Zeitung (SJZ) 111/2015, s. 568 vd.; **Buz,** Vedat, *"Rückforderung von Zuvielleistungen"*, Aktuelle Juristische Praxis, AJP 2016, s. 905.

[1620] **Gauch,** *"Anerkennung der Umwandlungstheorie"*, s. 124.

[1621] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 11.

[1622] **Kurt,** Temerrüt, s. 301.

[1623] BGE 114 II 152 E; BGE 126 I 119, 122.

3. Haksız Fiilden Doğan Taleplerle İlişkisi

Kanundan doğan borç ilişkilerinin en önemli türlerinden biri, haksız fiilden doğan borç ilişkileridir. Bu konuda TBK m. 49 (İBK m. 41), özellikle kusura dayalı sorumluluk açısından temel hüküm niteliğindedir. Bu madde, bir kimsenin hukuka aykırı ve kusurlu bir davranışıyla başkasına zarar vermesi durumunda, doğrudan doğruya kanun gereği tazminat sorumluluğunu düzenler.

Sözleşme dışı sorumluluk, zarar veren olaydan önce taraflar arasında herhangi bir hukuki ilişki bulunmadığı hâllerde, zararın tazmini yükümlülüğünü ifade eder[1624]. Bu durumda, arada bir sözleşme olmasa da kanunda öngörülen şartlar gerçekleşmişse (örneğin; hukuka aykırılık, kusur, zarar ve illiyet bağı), ortaya çıkan haksız fiil, borç doğuran bir sebep haline gelir ve zarar veren kişi tazminatla sorumlu olur[1625].

Sorumluluk hukukunun temel işlevi, zarar gören tarafın uğradığı zararı belirli koşullar altında sorumlu kişiye aktararak zararı denkleştirmektir. Bu nedenle sorumluluk hukukunda, uğranılan zararın sorumlu kişi tarafından tazmin edilmesine ilişkin şartlar belirlenmelidir. Ancak bu tarihsel ilke, yani zarar görenin zararını bizzat tazmin etmesi gerektiği anlayışı, günümüzde özel ve sosyal sigortalar gibi toplu tazminat sistemlerinin yaygınlaşmasıyla büyük ölçüde geçerliliğini yitirmiştir. Artık zarar gören kişi, zararını çoğu

---

[1624] **Müller,** Christoph, in: Atamer Yesim M./Furrer Andreas (Hrsg.), CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Obligationenrecht- Allgemeine Bestimmungen- OR Art. 1-183, 4. Auflage, Zürich- Basel- Genf 2023, Art. 41, Nr. 1, s. 280.

[1625] Sözleşme dışı sorumluluk hukuku, tazminat sorumluluğunu düzenleyen genel hukuki kurallar bütünüdür. Bu tür sorumluluk, herkesin uyması gereken genel davranış kurallarının ihlaline dayanır. Buna karşılık, sözleşmeye dayalı sorumluluk yalnızca taraflar arasında var olan sözleşmeden kaynaklanan özel yükümlülüklerin ihlali durumunda doğar. Ancak, bir eylem hem sözleşmeye dayalı bir yükümlülüğü hem de hukuk düzeninin herkese yüklediği genel bir yükümlülüğü aynı anda ihlal edebilir; bu durumda iki tür sorumluluk birlikte gündeme gelebilir. Örneğin, bir hekimin hatalı uygulama yapması nedeniyle bir hastanın kolunun kesilmesi gerekiyorsa, hasta tazminat taleplerini sözleşmenin ihlaline veya haksız fiil olarak fiziksel bütünlüğüne yapılan hukuka aykırı müdahaleye dayandırabilir. Böyle bir durumda, zarar gören hasta sözleşmeden doğan ve sözleşme dışı tazminat talepleri arasında seçim yapabilir. Bkz. BGE 130 III 193 E 2. Doktrinde bir görüşe göre; kusur şartının aranmaması nedeniyle TBK m. 49 (İBK m. 41) karşısında TBK m. 112'nin (İBK m. 97) uygulanmasının tercih edilmesi daha olasıdır. Ayrıca bu görüşe göre; zamanaşımı süreleri bakımından da haksız fiil sorumluluğu (TBK m. 72/ İBK m. 60) karşısında sözleşmeden doğan sorumluluğa TBK m. 146/ İBK m. 127 gitmek daha avantajlıdır. **Müller**, CHK OR, Art. 41, Nr. 2- 3, s. 280- 281. Hasta ve hekim arasında bir sözleşme ilişkisinin olmadığı durumlarda haksız fiil sorumluluğuna gidilebileceğine ilişkin görüş için bkz. **Özdemir,** Hayrunnisa, *"Hekimin Hukuki Sorumluluğu"*, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 1, Y. 2016, s. 39.

zaman tek başına üstlenmemekte; sigorta kurumları ya da sosyal güvenlik sistemleri bu yükü paylaşmakta ya da tamamen üstlenmektedir. Buna karşılık, sorumluluk hukukunun temel amacı zararı önlemek ya da failin cezalandırılması değildir. Sorumluluk hukukunun dolaylı olarak zararı önleyici etkisi vardır. Ancak asıl işlevi, kişinin uğradığı zararı gidermektir. TBK m. 51/1 (İBK m. 43/1), mahkemeye tazminatın kapsamını belirlerken failin kusur derecesini dikkate alma yetkisi tanır. Bununla birlikte, bu düzenlemenin amacı sorumlu kişiyi cezalandırmak değil, zarar görenin menfaatlerini koruyarak adil bir denge kurmaktır; bu bağlamda, sorumluluk hukukunun cezalandırıcı değil, tazmini esas alan bir işlevi bulunmaktadır[1626].

TBK m. 49'da düzenleme alanı bulan haksız fiil sorumluluğu; kişinin kusurlu ve hukuka aykırı bir davranışla başka bir kişiye verdiği zararın giderilmesini amaçlayan sorumluluktur. Bu anlamda haksız fiil sorumluluğu, kusur sorumluluğu (dar anlamda haksız fiil sorumluluğu) olarak da ifade edilmektedir[1627]. TBK m. 49 uyarınca haksız fiil sorumluluğu kural olarak kusur şartına dayanmakla birlikte, bazı istisnai hâllerde kusur bulunmasa da sorumluluk doğabilmektedir[1628]. Haksız fiil sorumluluğu beş temel unsurdan oluşur[1629]. Bunlar; fiil, hukuka aykırılık, kusur, zarar ve uygun illiyet bağıdır[1630].

[1626] Doktrinde bir görüşe göre; sorumluluk hukukunun cezalandırma işlevinin olmaması nedeniyle, Anglo-Amerikan hukukunda sıklıkla hükmedilen *"cezai tazminatlar"* İsviçre hukukunda bulunmamaktadır. **Müller**, CHK OR, Art. 41, Nr. 4, s. 281.

[1627] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 1610, s. 592; **Özsoy,** Rabia, Destekten Yoksun Kalma Tazminatı, Ankara 2025, s. 108.

[1628] **Fischer/ Böhme/ Gähwiler,** OFK OR, Art. 41, Nr. 1- 2, s. 259; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, Nr. 3, s. 1. Kusur sorumluluğu ve kusursuz sorumluluk hallerine ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Müller**, CHK OR, Art. 41, Nr. 16- 18, s. 285- 286. Haksız fiillerde kusur sorumluluğu asıldır. Ancak kusursuz olarak meydana gelen zararların da zarar gören üzerine bırakılmaması gerekir. Aksi halde bu, hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurur. Bkz. **Yılmaz,** Süleyman, *"Türk Borçlar Kanunu Tasarısında Sebep Sorumluluklarına İlişkin Yeni Hükümler"*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 59, S. 3, Y. 2010, s. 553.

[1629] **Fischer,** Willi, in: Fischer Willi/Luterbacher Thierry (Hrsg.), Haftpflichtkommentar, Kommentar zu den schweizerischen Haftpflichtbestimmungen, Zürich/St. Gallen 2016, OR Art. 41, Nr. 14, s. 88; **Becker,** BK OR, 1945, Nr. 1, s. 202; **Fischer/Böhme/Gähwiler,** OFK OR, Art. 41, Nr. 14, s. 262; **Müller**, CHK OR, Art. 41, Nr. 5, s. 281- 282.

[1630] Nedensellik bağı genel olarak sebep ve sonuç arasındaki ilişki olarak anlaşılmaktadır. Uygun nedensellik bağında uygunluk değerlendirmesi, sorumluluğun hukuki açıdan makul bir şekilde sınırlandırılmasıyla ilgilidir. Ancak, uygun nedensellik bağının bu açıdan ikili bir işlevi de vardır. İlk olarak sorumluluk için genel bir şarttır. İkinci olarak da zararın isnat edilebilir boyutunun belirlenmesine hizmet eder. Haksız fiil failinin itham edildiği yükümlülük ihlali, olayların normal seyrine ve genel hayat tecrübesine göre, meydana gelen türden bir sonucu doğurabilecek nitelikte ise ve bu sonucun meydana gelmesi genellikle mevcut olay sebebiyle mümkün görünüyorsa, yeterlilik söz konusudur (BGE 135 IV 56 E. 2.1). Tüm şartlar ve ilgili sorumluluk normunun amacı dikkate alınarak, zararın meydana gelmesinin sorumlu tarafa makul bir şekilde yüklenip

Kusur sorumluluğunda zararın sorumlu kişiye yüklenmesi, bu kişinin kusurlu davranışına dayandırılır. Bu çerçevede sorumlu kişi zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Zira hukuk sistemi zarar doğuran kişinin, zararı önlemeye yönelik hukuki bir yükümlülüğü ihlal etmiş olmasını sorumluluğun dayanağı olarak kabul eder. TBK m. 49/1 (İBK m. 41/1), kusura dayalı sorumluluk için genel düzenlemedir ve kusurun her türünü (ister kasıtlı ister ihmalden kaynaklansın) içermektedir. Kanunda yer alan çok sayıdaki özel hüküm, açık veya zımni olarak bu genel ilkeye, yani kusura dayalı sorumluluk esasına atıfta bulunmaktadır[1631].

TBK m. 49 (İBK m. 41), TBK m. 77 (İBK m. 62)'ye benzer şekilde somutlaştırılması gereken genel bir hüküm olarak formüle edilmiştir[1632]. Ancak bundan, TBK m. 77'nin (İBK m. 62) uygulanmasının diğer talep dayanaklarından daha geniş ölçüde kişisel hakkaniyet değerlendirmelerine bağlı olduğu sonucu çıkmaz[1633]. TBK m. 77 vd. (İBK m. 62), sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümler, örneğin zamanaşımına uğramış[1634] veya kesin hükümle sonuçlanmış[1635] durumlar gibi, diğer hukuk kuralları uyarınca artık kesinleşmiş ve geçerli sayılması gereken malvarlığı değişikliklerini ortadan kaldırmak ya da düzeltmek amacıyla kullanılamaz[1636]. Bu tür durumlarda, malvarlığı kayması haksız veya adaletsiz görünse bile, sebepsiz zenginleşme hükümleri devreye girmez. Burada esas olan, diğer genel hükümlerde olduğu gibi, TBK m. 77 vd. hükümlerinin de yorum yoluyla uygulanmasıdır. Bu çerçevede, hukuki kuralların uygulanması, yargı kararlarıyla geliştirilecek ve her bir somut olaya uygun şekilde esnek olarak yorumlanabilecek genel ilkeler ve soyut kriterler üzerinden yapılmalıdır[1637]. Böylece, sebepsiz zenginleşme hükümleri keyfi değil, belirli ilkeler doğrultusunda ve öngörülebilir biçimde uygulanabilir hâle gelir.

---

yüklenemeyeceği önem arz eder. Dolayısıyla uygunluk doktrinde, zararın haksız fiil failine atfedilmesine ilişkin bir değer yargısı olarak ifade edilmektedir. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Fischer/Böhme/Gähwiler,** OFK OR, Art. 41, Nr. 64- 67, s. 277- 279.

[1631] Örneğin; İMK m. 726/3 (TMK m. 775/3); İMK m. 752 (TMK m. 800) vd. Bkz. **Müller**, CHK OR, Art. 41, Nr. 6, s. 282.

[1632] **Voser,** s. 119 vd.; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 2, s. 440.

[1633] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 2, s. 440; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 10c, s. 452; **Honsell,** *"Drei Fragen des Bereicherungsrecht",* s. 25 vd.; BGE 117 II 404 E 3d. Aksi görüş için bkz. **Kaufmann- Bütschli,** s. 9, 59 vd.; BGE 73 II 108.

[1634] BGE 117 II 404 E 3d.

[1635] BGE 124 II 570 E 4c.

[1636] **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1476, s. 380- 381; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 10c, s. 452.

[1637] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 2, s. 440.

Haksız fiil ve sebepsiz zenginleşme kurumları hem kanundan doğan borç kaynağı olmaları yönünden hem de taleplerinin nispiliği yönünden örtüşür. Ancak haksız fiil ile sebepsiz zenginleşme kurumlarının amaçları birbirinden farklıdır[1638]. Haksız fiilden doğan taleplerde amaç, zarar görenin malvarlığında hukuka aykırı olarak meydana gelen kaybı, eksiği kapatmak; telafi etmektir[1639]. Sebepsiz zenginleşmeden doğan taleplerde amaç ise sebepsiz olarak zenginleşmiş olanın söz konusu zenginleşmeyi iadesini sağlamaktır[1640]. Başka bir ifadeyle tazminat talebinden farklı olarak zenginleşme talebi, alacaklının malvarlığında bir azalmaya değil, borçlunun malvarlığında bir artışa yöneliktir[1641]. Sorumluluk hukukunun aksine, sebepsiz zenginleşme hukuku zararla değil, bir hukuk süjesinin geçerli tahsis düzenine aykırı olarak elde ettiği bir avantajla ilgilidir[1642]. Dolayısıyla haksız fiil hukukundan farklı olarak sebepsiz zenginleşme hukuku, hukuka aykırı davranışların sonuçlarını gidermekle ilgili değil; belirli bir malvarlığı dağıtımının geçerli bir sebebe dayanıp dayanmadığıyla ilgilidir[1643].

Haksız fiilde aranan şartlardan olan hukuka aykırılık[1644] ve kusur[1645], sebepsiz zenginleşmede aranmaz[1646]. Haksız fiil sorumluluğu, failin haksız bir fiilini gerektirir; sebepsiz zenginleşme sorumluluğu için, en azından edimden doğan zenginleşmeler söz konusu olduğunda, böyle bir fiil gerekli değildir. Bunun yerini, elde edilen maddi menfaatin

---

[1638] **Fraefel,** Christian, Die Betreibung einer Nichtschuld, Zürich 2011, s. 25; **Fikentscher/ Heinemann,** Allgemeiner und Besonderer Teil 2022, Nr. 1393, s. 871; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1465, s. 377; **Bucher,** Allgemeiner Teil, s. 652; **von Büren,** s. 295; **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 42.

[1639] **Fikentscher/ Heinemann,** Allgemeiner und Besonderer Teil 2022, Nr. 1393, s. 871.

[1640] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 4, s. 449; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 422- 423.

[1641] **Schaufelberger,** s. 11.

[1642] **Sieber,** Ausgleich bei Leistungsketten, s. 80.

[1643] **Loewenheim,** s. 74 vd.

[1644] Doktrinde bir görüşe göre; hukuka aykırılık, mutlak bir hukuki menfaatin ihlalinden doğar. **Furrer,** Andreas/ **Müller- Chen,** Markus, Obligationenrecht- Allgemeiner Teil, Zürich 2018, Nr. 31, s. 339. Hukuka aykırılık, zarar verici davranışla bir hukuk normunun ihlal edilmesidir (BGE 120 II 331 E). Hukuka aykırılığa ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Müller**, CHK OR, Art. 41, Nr. 42- 43, s. 296.

[1645] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 57. 10; **Keller/ Schaufelberger,** s. 13; BGE 129 IlI 646; BGE 129 IlI 422, 425. Kusur, hukuk sistemi tarafından belirlenen bir yükümlülüğü ihlal ettiği için yanlış olarak nitelendirilen (yapma veya yapmama şeklindeki) bir insan davranışı anlamına gelir. **Müller**, CHK OR, Art. 41, Nr. 7- 12, s. 282- 284.

[1646] **Schmid**, Allgemeiner Teil, Nr. 1510, s. 389; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 3, s. 407. Haksız fiilin şartları olan kusur, zarar, hukuka aykırılık ve hatta nedensellik bağının hiçbirinin sebepsiz zenginleşmede olmadığını, sebepsiz zenginleşme kavramının '*haksız zenginleşme*' olarak ifade edilmesi gerektiğini belirten görüş ve ayrıntılı bilgi için bkz. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 428.

elde tutulmasının haksızlığı almaktadır[1647]. Örneğin; bir kişi başka bir kişiden para çaldığında, bir yandan çaldığı kişiye karşı hukuka aykırı bir eylemde bulunurken, diğer yandan çaldığı parayla parası çalınan kişinin aleyhine zenginleşmektedir. Yine, bir kişinin kendisine emanet edilen bir malı izinsiz olarak iyi niyetli üçüncü bir kişiye satması ya da başkalarına ait malları izinsiz olarak kullanması ya da tüketmesi de bu duruma örnek olarak verilebilir. Son olarak, haksız rekabet yoluyla ve üçüncü kişilere ait fikri mülkiyet haklarının izinsiz olarak kullanılması yoluyla da kazanç elde edilebilir.

Bir olayda hem sebepsiz zenginleşmenin şartları hem de haksız filin şartları birlikte gerçekleşebilir[1648]. Başkasına ait malı yetkisi olmaksızın devreden ya da kullanan kişinin durumunda olduğu gibi kişinin mutlak hakkının ihlâli halinde hem haksız fiilin şartları hem de sebepsiz zenginleşmenin şartları aynı anda gerçekleşebilir[1649]. Haksız fiil sorumluluğunun aksine, sebepsiz zenginleşme sorumluluğu için müdahaleyi gerçekleştiren kişinin eyleminin hukuka aykırı olması şartı aranmaz[1650]. Bunun yerine, sağlanan maddi menfaatin elde tutulmasının haksızlığı aranır[1651].

Sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebinin haksız fiilden doğan tazminat talebine göre durumu tartışmalıdır. Başka bir ifadeyle bir olayda hem haksız fiilin şartları hem de sebepsiz zenginleşmenin şartları gerçekleşmişse nasıl bir yol izleneceği doktrinde tartışmalıdır[1652]. Bir görüşe göre[1653]; sebepsiz zenginleşmeden doğan alacak, haksız fiilden doğan alacağı aşmıyorsa burada sebepsiz zenginleşme hükümlerine gidilemez. Bu durumda haksız fiil sebebiyle doğan alacak hakkı, sebepsiz zenginleşmeye ilişkin talebi önler.

[1647] **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 4, s. 449.

[1648] Yargıtay 3. HD., T. 8.3.2021, E. 2020/8482, K. 2021/2408, (Erişim: https://www.lexpera.com.tr/).

[1649] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 12. Doktrinde bir görüşe göre; bu durumda da haksız fiilin zararı telafi etme, sebepsiz zenginleşmenin tasfiye etme işlevi görmezden gelinemez. **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 428.

[1650] Hukuka aykırılığa ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Fischer/Böhme/Gähwiler,** OFK OR, Art. 41, Nr. 34 vd., s. 267 vd.

[1651] **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 3, s. 406.

[1652] Ayrıntılı açıklamalar için bkz. Birinci Bölüm/ II/ E/ 2.

[1653] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 67; **Oğuzman/ Öz,** Genel Hükümler, Nr. 978, s. 357.

Doktrinde bizim de katıldığımız hâkim görüşe göre[1654]; haksız fiile ilişkin talep ile sebepsiz zenginleşmeye ilişkin talep arasında bir yarışma söz konusudur[1655]. Bir kişinin gerçekleştirdiği hukuka aykırı bir fiil sonucunda hem sebepsiz zenginleşmenin hem de haksız fiilin şartları gerçekleşmiş olabilir. Bu durumda sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebi ile haksız fiile dayanan tazminat talebi yarışır. İki talep arasındaki yarışma ilişkisi, taleplerin kapsamının aynı olmasından değil nedenlerinin aynı olmasından kaynaklanır. Söz gelimi; A, B'nin malını çalmış ve kullanmıştır. Bu durumda B, A'ya karşı isterse haksız fiile dayanarak isterse de sebepsiz zenginleşmeye dayanarak talepte bulunabilir. Haksız fiil ve sebepsiz zenginleşme talepleri yarışır. Zira haksız fiil neticesinde meydana gelen zenginleşme, haklı bir sebebe dayanmamaktadır[1656].

Bir haksız fiil sonucunda zenginleşmenin gerçekleştiği tespit edilmişse, her hukuk süjesinin erişebileceği bir yolla bunun iadesi mümkün olmalıdır. Hukuk sistemimizde, talep sahiplerine çeşitli talepler arasından en uygun olanını seçme şansı verilmektedir. İki talep

---

[1654] **Guhl /Koller /Schnyder/ Druey,** Nr. 11, s. 230; **Wenner,** s. 147 vd.; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 39, s. 462**; Keller/ Schaufelberger,** s. 14; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1499, s. 387; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 8, s. 409; BGE 117 IV 139 E. 3; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 12- 13; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 541; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2630, s. 963; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 604; **von Tuhr/ Peter,** s. 519 vd.; **Reisoğlu,** Sebepsiz İktisap, s. 42 vd.; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 428. *"Uyuşmazlık, sigortalının vefatından sonra banka kartı vasıtasıyla çekilen aylığının tahsili istemine ilişkindir. Söz konusu fiil, ceza hukukunda ... Ceza Kanununun158. maddesinde müeyyideye bağlanmış olup, özel hukuk alanında ise; davanın, somut olayın özelliğine göre, sebepsiz zenginleşme ya da haksız fiilden kaynaklandığı kabul edilebilir. Bu hukuki sebeplerden herhangi birine dayanılması imkan dahilinde olup, bu durumda hakların yarışmasından (telahukundan) bahsedilir."* Yargıtay 10. HD., T. 22. 01. 2018, E. 2015/ 17391, K. 2018/ 270, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/). Sebepsiz zenginleşmeden doğan iade taleplerinin ikincilliği görüşünü savunmasına rağmen haksız fiil ile sebepsiz zenginleşme talepleri arasında yarışma olacağını, bunun ikincil niteliğe bir istisna oluşturduğunu ileri süren görüş için bkz. **Furrer/ Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 60, s. 468.

[1655] İsviçre-Türk hukukunda, sebepsiz zenginleşme davasının özellikle vekaletsiz iş görme ve haksız fiil davalarıyla yarışacağı kabul edilmektedir. Bkz. **Guhl /Koller /Schnyder/ Druey,** Nr. 11, s. 230; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 39, s. 462**; Keller/ Schaufelberger,** s. 14, 18; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1499, s. 387; **Gelbhaus,** OFK OR, Art. 62, Nr. 8, s. 409; BGE 117 IV 139 E. 3; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 12- 13; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 541; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2630, s. 963; **von Tuhr/ Peter,** s. 519 vd.; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 697; **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 428. Haksız fiil ile sebepsiz zenginleşmeye ilişkin davaların yarışan dava teşkil edip etmediğine ilişkin açıklamalar için bkz. **Kaynak,** s. 200 vd. Haksız fiil ve sebepsiz zenginleşme taleplerinin şartların varlığı halinde, bu taleplerin alıcının zapttan doğan talepleriyle de yarışabileceğine ilişkin görüş için bkz. **Sar,** Hamdi Taha, Satış Sözleşmesinde Satıcının Zapttan Sorumluluğu, Ankara 2023, s. 189.

[1656] Bu bakımdan sözleşmesel taleplerden ayrılan haksız fiil, sebepsiz zenginleşmeden doğan taleplerle yarışmaktadır. Sözleşmesel taleplerde zenginleşmenin haklı bir nedeni bulunduğu için sebepsiz zenginleşmeden doğan talepler hiç gündeme gelmez. Ancak haksız fiilin şartları ile sebepsiz zenginleşmenin şartları birlikte meydana gelebilir. Bu nedenle sözleşmesel taleplerin aksine haksız fiilden doğan tazminat talepleri ile sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talepleri arasında bir yarışmanın varlığından bahsedilir. Bkz. **Wenner,** s. 148 vd.

arasındaki yarışmanın reddedilmek istenmesi, sebepsiz zenginleşme kurumunun arka plana atılması anlamına gelir. Bu da sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebini sadece son çare olarak görmek demektir. Bununla birlikte, sebepsiz zenginleşme kuralları yalnızca diğer hukuki yollar sonuç vermediğinde devreye giren bir son çare mekanizması değildir. Başka bir ifadeyle sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi, bir son çare değil; tam teşekküllü bir başvuru yoludur[1657].

Sebepsiz zenginleşme kuralları, tüm eksik ya da yetersiz hukuki durumları kapsayan genel bir çözüm yolu olarak görülmemelidir. Çünkü bu kurallar, her sorunu çözecek kadar geniş ve esnek değildir. Bu yüzden, sebepsiz zenginleşme sadece şartlarının varlığı halinde uygulama alanı bulabilir. TBK m. 77-82 (İBK m. 62-67) hükümleri, sebepsiz zenginleşmeye dayalı taleplerin her türlü duruma uygulanabilecek, kapsamlı ve genel nitelikte bir başvuru yolu olarak değerlendirilmesine elverişli hükümler değildir. Aksi halde sebepsiz zenginleşmenin ikincilliğinden bahsetmek gerekirdi.

Haksız fiil ile sebepsiz zenginleşmenin şartlarının aynı anda gerçekleştiği durumlarda genel olarak zenginleşme hukukuna başvurmak daha elverişli olmaktadır[1658]. Çünkü sebepsiz zenginleşme söz konusu olduğunda her ne kadar zenginleşmenin ispatı gerekse de kusuru ispatlamaya gerek yoktur. Bu durum, sebepsiz zenginleşme hükümlerinin, haksız fiil sorumluluğuna nazaran daha avantajlı bir başvuru yolu olmasına neden olur. Ayrıca sebepsiz zenginleşme hukuku, başkasının malvarlığına müdahale eden kişinin haksız fiil ehliyetine sahip olmaması (ehliyetsizlik, TMK m. 15/ İMK m. 18) durumunda da avantaj sağlar[1659]. Zira sebepsiz zenginleşmede ehliyete ilişkin bir şart bulunmaz. Söz gelimi; haksız fiil ehliyetine sahip olmayan hırsız, çaldığı parayı karıştırma yoluyla kendi malvarlığına katmışsa, haksız fiil hükümleri uyarınca tazminat sorumluluğu doğmayabilir. Bu tür durumlarda, failin kusurunun, zararın ve hukuka aykırılığın ispatı gibi yükümlülüklerden kaçınmak isteyen alacaklı, sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurarak daha kolay bir

[1657] **Wenner,** s. 150.

[1658] Haksız fiil talebinin zenginleşme talebine göre daha fazla tercih ediliyor olması, bu taleplerin yarışmadığı, sebepsiz zenginleşme talebinin ikincil olduğu anlamına gelmez. Bkz. **Wenner,** s. 147.

[1659] **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 604- 605.

hukuki çözüm elde edebilir[1660]. Alacaklı, haksız fiil veya sebepsiz zenginleşmeden doğan taleplerden birini ileri sürmeyi tercih edebilir; bu taleplerden birinin ifası, diğerinin kapsamını aşmadığı sürece, alternatif talep hakkını ortadan kaldırır[1661].

Bu tür taleplerden hangisinin öncelikli olduğu ne açıkça kanunda belirtilmiştir ne de mantıksal ya da hukuki olarak kesin bir şekilde gerekçelendirilebilir. Yani, talepler arasında mutlak bir öncelik sıralaması yapmak mümkün değildir. Bununla birlikte, ikincilliği savunanlar temelde iki talebin farklı işlevlerini göz ardı etmektedir[1662]. Şöyle ki zenginleşme talebi borçlunun haksız ve sebepsiz bir avantajının ortadan kaldırılmasını amaçlarken; tazminat talebi alacaklının malvarlığındaki bir azalmayı telafi etmeyi amaçlamaktadır. Sonuç olarak, iki talep farklı içeriklere sahiptir ve kapsam bakımından örtüşmeleri gerekmez. Söz gelimi; B, A'ya ait bir eşyayı izinsiz olarak kullanırsa, A eşyanın kullanımla eskime değeri kadar bir zarara uğrar. Bu zararı, diğer şartların gerçekleşmesi halinde, tazminat talebinde bulunarak ileri sürebilir. Ancak, B'nin zenginleşmesi, başkasına ait eşyayı izinsiz kullanmak suretiyle tasarruf ettiği miktara tekabül eder. Ancak, bu miktarların mutlaka birbirine denk olması gerekmez. Dolayısıyla, tek bir olayın (hukuka aykırı fiilin) sonucu olarak, farklı amaçlar güden, farklı içeriklere sahip ve kapsamları da farklı olabilen iki talep, zenginleşme talebi ve tazminat talebi, ortaya çıkabilir. Bununla birlikte, birinin diğerini ortadan kaldıramayacağı ve bu nedenle zenginleşme talebinin tazminat talebiyle yarıştığı kabul edilmelidir[1663].

Özellikle müdahaleden doğan zenginleşme talepleri ile haksız fiil kaynaklı talepler arasında bir yarışma söz konusudur[1664]. Eğer söz konusu taleplere ilişkin şartlar gerçekleşirse, alacaklı temel olarak ya tazminat talep edebilir ya da sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamında bir iade talebinde bulunabilir[1665]. Bu durumda her iki talebe de

---

[1660] **Serozan,** Borçlar Hukuku, s. 440.

[1661] **Furrer/ Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 61, s. 468; **Keller/ Schaufelberger,** s. 15.

[1662] **Keller/ Schaufelberger,** s. 14.

[1663] **Keller/ Schaufelberger,** s. 14.

[1664] **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 604. Doktrinde bir görüşe göre; zenginleşme, zenginleşen tarafın hukuka aykırı bir eylemine dayanıyorsa bu talepler yarışır. **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1510, s. 389. Ayrıca İsviçre Federal Mahkemesi'ne göre yarışma, sebepsiz zenginleşmeden ve culpa in contrahendo'dan kaynaklanan talepler arasındaki ilişkide de geçerlidir. BGer 4A- 59/2009 E. 5. 2. und 5. 3. 3. 2.

[1665] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 42, s. 455; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1510, s. 389.

başvurabilmek mümkündür. Ancak her iki talep aynı anda ileri sürülemez[1666]. Söz gelimi; B, A'dan 1000 TL çalmışsa, A elbette hem tazminat yoluyla hem de zenginleşme davası yoluyla 1000 TL almamalıdır. A, bir alacağının yerine getirilmesiyle 1000 TL'sini geri almışsa, diğer alacağı da bu şekilde ortadan kalkmış olur[1667]. Başka bir ifadeyle söz konusu hırsızlık olayında hem haksız fiil hem de sebepsiz zenginleşme durumu mevcuttur. Bu durumda A, çalınan parasını ya sebepsiz zenginleşme hükümlerince ya da haksız fiil hükümlerince talep edebilecektir.

Haksız fiil ile sebepsiz zenginleşmeye ilişkin taleplerin yarışacağı görüşünün önemli bir pratik yararı, sorumluların farklı olması durumunda ortaya çıkar[1668]. Söz gelimi, H, A'nın parasını çalmış ve B'nin hesabına yatırmış olsun. Bu durumda A, H'ye karşı haksız fiil hükümlerine dayanarak tazminat talebinde bulunabilirken; C'ye karşı sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanarak iade talebinde bulunabilecektir. Burada talepler arasında bir yarışma söz konusu olduğundan, bu taleplerden birinin kısmen veya tamamen ifası, diğer talebin aynı oranda azalmasına ya da tamamen sona ermesine neden olur[1669].

Sebepsiz zenginlemeye veya haksız fiile ilişkin taleplerin söz konusu olduğu yarışma hâlinde, şayet davalının zenginleşmesi, davacının zararından fazlaysa ya da davalının zenginleşmede kusuru yoksa sebepsiz zenginleşmeye ilişkin talep hakkının kullanılması daha elverişli olacaktır[1670]. Zira haksız fiilin aksine sebepsiz zenginleşmede kusur ve zarar şartı aranmaz[1671]. Söz gelimi; ayırt etme gücü olmayan A, B'nin bir miktar parasını çalmış olsun.

[1666] **Furrer/ Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 61, s. 468.

[1667] Benzer örnek için bkz. **Keller/ Schaufelberger,** s. 15.

[1668] **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 69.

[1669] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 541.

[1670] **Keller/ Schaufelberger,** s. 15; "*Davacı, davalının kusurunu ispat etmedikçe ortada bir haksız fiil bulunmadığı sonucuna varılacağından, yarışma sorunu ortaya çıkmaksızın sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurulabilir. Eğer kusur koşulunun gerçekleştiği kanıtlanmışsa, esasen kusuru ispat külfetinden artık söz edilemez.*" Şeklinde ifade edilen görüş için bkz. **Öz,** Sebepsiz Zenginleşme, s. 69.

[1671] **Honsell,** *"Drei Fragen des Bereicherungsrecht",* s. 32; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 12; **von Büren,** s. 309; **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 604- 605; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2639, s. 969. Sorumluluk hukuku kapsamında tazminat talebinde bulunabilmenin birincil şartı maddi zararın varlığıdır. Bu, sorumluluğun olmazsa olmaz koşuludur. Maddi zarar olmadan sorumluluk da olmaz. Bu hayati öneme rağmen, kanun koyucu tazmin edilebilir zararı tanımlamaktan kaçınmıştır. Kanunda zarar kavramı kabul edilmekte ve sadece hangi unsurların zarar olarak değerlendirilebileceğine dair münferit işaretler verilmektedir. Doktrinde hukuki anlamda zarar, malvarlığında istem dışı meydana gelen eksilme olarak ifade edilmektedir. **Fischer,** Haftpflichtkommentar, OR Art. 41, Nr. 16- 18, s. 89 vd.

A, B'den haksız fiil hükümlerince parasını talep ettiğinde kusur şartı gerçekleşmez. Çünkü ayırt etme gücüne sahip olmayan kişilerin kusur ehliyeti yoktur. Yine A'dan çaldığı boya ile bahçesini boyayan B, boyanın değerinden daha fazla zenginleşmişse haksız fiil hükümleri yerine sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurmak daha elverişlidir[1672]. Özellikle, ilgili kişinin uğradığı zarar bir kazanç kaybından ibaretse, zenginleşmeyi kanıtlamak çok daha kolay olabilir. Zira kazanç kaybı bir varsayıma dayanırken, elde edilen zenginleşme somut rakamlarla ifade edilebilir ve örneğin bilirkişi aracılığıyla hesaplanabilir. Son olarak, zenginleşme talebi, özellikle borçlunun elde ettiği zenginleşmenin alacaklının uğradığı zararı aşması hâlinde, davacı bakımından daha avantajlı bir başvuru yolu teşkil eder[1673].

Müdahale eden kötü niyetle hareket ediyorsa, aleyhine zenginleşilen kişi müdahaleden doğan zenginleşmeye dayalı bir talep yerine TBK m. 530 uyarınca hukuka aykırı olarak elde edilen kazancın iadesini de talep edebilir[1674]. Ancak, kazancın iadesi talebi, TBK m. 77'ye dayalı sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebini de içerdiğinden TBK m. 77 (İBK m. 62) ve TBK m. 530 (İBK m. 423) kapsamındaki talepler birleştirilemez[1675].

[1672] Fakirleşme şartını aramayan görüşün böyle bir çözümü benimsemesi karşısında fakirleşme şartı arayan görüş; gerçek olmayan vekâletsiz iş görme hükümlerine başvurulması gerektiğini savunmaktadır. Vekâletsiz iş görme hükümlerine istisna olarak sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurmayı gerektiren durumların da varlığını ifade eden bu görüş için bkz. **Öz**, Sebepsiz Zenginleşme, s. 69- 70.

[1673] **Keller/ Schaufelberger,** s. 15.

[1674] Patent ihlallerine ilişkin örnek için bkz. BGE 134 III 306.

[1675] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 42, s. 455.

4. Vekâletsiz İş Görmeye Dayanan Taleplerle İlişkisi

a) Genel Olarak

Vekaletsiz iş görme, Batı Avrupa'nın çeşitli kanunlarında ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu çeşitli ulusal düzenlemelerin ortak kökeni Roma hukukundaki *"negotiorum gestio"* dur[1676]. Tarihsel açıdan bakıldığında, ilgili düzenlemelerin temelinde başkası için iş görme olgusu yer alır.

Vekaletsiz iş görmeden doğan kanuni borç ilişkisi, esas olarak bir kişinin başkasına ait bir alana, onun bilgisi veya izni olmadan, yaptığı müdahalenin hukuken nasıl değerlendirileceği sorusunu gündeme getirir. Almanya ve İsviçre-Türk hukuklarında şahsi bağımsızlığa önem verilir. Dolayısıyla böyle hukuk sistemlerinde, kural olarak herkes kendi eylemlerinin sonuçlarına kendisi katlanmalı ve mümkün olduğunca başkalarının işlemlerine karışmamalıdır[1677].

Vekaletsiz iş görmeyle ilgili temel mesele, bir kişinin tek taraflı olarak gerçekleştirdiği bir eylemin, nasıl olup da başka bir kişi adına hak ve borç doğurabileceğini hukuken gerekçelendirmektir. Bu çerçevede vekaletsiz iş görme kurumu, çoğu zaman iki meşru menfaat arasındaki çatışmayı dengelemeye çalışan bir kural olarak değerlendirilir. Söz konusu iki meşru menfaat; bir yanda, iş görenin müdahalesinin iyi niyetli bir girişim olması halinde sorumluluktan korunma hakkı; diğer yanda ise iş sahibinin kendi işleri üzerinde

---

[1676] 1881 tarihli eski İsviçre Borçlar Kanunu (eİBK- aOR), Zürih Özel Hukuk Kanunu'nun 1206-1215. maddeleri ve Dresden Tasarısı'nın 754-768. maddelerini takip ederek, Roma örf ve adet hukuku geleneği anlamında negotiorum gestio'yu 469-474. maddelerinde düzenlemişti. İBK'nın 419- 424. maddelerindeki mevcut düzenlemesi de bununla tamamen uyumludur. Diğer ülkelerin kodifikasyonları arasında, AMK m. 677-687'deki vekaletsiz iş görme düzenlemesi İsviçre hukuku ile en çok benzerlik gösteren düzenlemedir. **Schmid**, *"Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag",* Nr. 1, s. 261. Doktrinde bir görüşe göre; conditio sine qua non hukuku ile negotiorum gestio hukuku yakın bir ilişki içerisinde gelişmiştir. **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 605.

[1677] **Philipp**, Klaus, *"Die massgebliche Beurteilungsperspektive in der Geschäftsführung ohne Auftrag (GoA)"*, Aktuelle Juristische Praxis (AJP), 2022, s. 93. Doktrindeki bir görüşe göre, vekaletsiz iş görmeden doğan talepler (TBK m. 526 vd. / İBK m. 419 vd.) ancak, taraflar arasındaki ilişkinin ne bir vekalet sözleşmesi ne de salt bir iyilik (lütuf) olarak değerlendirilemeyeceği durumlarda gündeme gelir. Burada belirleyici ölçüt, tarafların hukuki bir bağ kurma niyetidir. Eğer bu niyet mevcutsa, o zaman ilişki sözleşme hukukuna tabi olur. Ancak böyle bir hukuki bağ kurma amacı yoksa, yapılan eylemin bir iyilik mi yoksa vekaletsiz iş görme mi olduğunun ayrıca değerlendirilmesi gerekir. Bu görüşe göre; lütuf eylemleri, sağlanan fayda, üstlenilen sorumluluk ve kişinin işi kendi isteğiyle mi yoksa karşılıklı anlaşmayla mı yaptığı gibi unsurlarla vekaletsiz iş görmeden ayrılır. **Schaller,** s. 9.

denetim hakkı ve istenmeyen müdahalelere karşı korunma hakkıdır. Vekaletsiz iş görme, bu iki çıkar arasında adil bir denge kurmayı amaçlar. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde, vekaletsiz iş görme kurumu, tazmin etme işlevi (iş görenin emeğinin karşılığını alma hakkı) ile savunma işlevi (iş sahibinin izinsiz müdahalelere karşı korunma hakkı) arasında bir çıkar çatışması olarak tanımlanır[1678].

Vekaletsiz iş görme, İBK'nın 419 ile 424. maddeleri arasında, AMK'nın 677 ile 687. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Vekaletsiz iş görmeye ilişkin Alman ve İsviçre hukukundaki düzenlemeler oldukça benzerdir. Bir iş görenin yaptığı masrafları iş sahibinden talep edebilmesi için hem İsviçre hem de Alman hukuk sistemlerinde; iş görmenin vekalet olmaksızın gerçekleştirilmesi gerekir[1679]. TBK'nın da 526 ile 531. maddeleri arasında düzenleme alanı bulan vekâletsiz iş görme, kanun koyucu tarafından tanımlanmamıştır. Ancak doktrinde bazı tanımlar yapılmıştır. Vekâletsiz iş görme en basit hâliyle, bir kişinin yetkisi veya yükümlülüğü olmadan bir başkasının işini görmesi olarak tanımlanabilir[1680].

Vekaletsiz iş görmenin de tıpkı sebepsiz zenginleşme gibi bir borç kaynağı olduğu ve iş sahibi ile iş gören arasında bir kanuni borç ilişkisi meydana getirdiği ifade edilmektedir[1681]. Hatta doktrinde, vekaletsiz iş görmenin diğer kanundan doğan borç kaynakları gibi Borçlar Kanunu'nun özel hükümler bölümünde değil de genel hükümler bölümünde yer alması gerektiği ifade edilmektedir[1682]. Buna göre, TBK m. 530 (İBK m. 423), talepler için kanuni ve sözleşmeye dayanmayan bir temel sağlar. Bu nedenle, hükmün taşıdığı anlam ve işlev

---

[1678] **Philipp**, *"Die massgebliche Beurteilungsperspektive",* s. 93.

[1679] **Philipp**, *"Die massgebliche Beurteilungsperspektive",* s. 93.

[1680] **Eren,** Fikret, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 7. Baskı, Ankara 2019, s. 909; **Eren/ Dönmez,** Cilt V m. 526, Nr. 2, s. 1664; **Zevkliler,** Aydın/ **Gökyayla,** K. Emre, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 20. Bası, İstanbul 2020, s. 678.

[1681] **Eren/ Dönmez,** Cilt V m. 526, Nr. 3, s. 1664. Sebepsiz zenginleşme ile vekaletsiz iş görme kurumları birbiriyle son derece benzerdir. Bu iki kurum arasında ayrım yapmak oldukça zordur. Hatta bir görüşe göre; vekaletsiz iş görme, bir tür sebepsiz zenginleşme olarak da ifade edilebilir. Bu iki dava arasında da yarışma söz konusudur. **Wittmann,** s. 148 vd.

[1682] Doktrinde, İBK 2020 Taslağı'nda yapılan yeniliklerin yalnızca yeni hükümler getirmekle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda kanunun sistematiğini daha doğru ve tutarlı bir yapıya kavuşturmayı da hedeflediği belirtilmektedir. Bu çerçevede, vekaletsiz iş görme hükümlerinin (İBK m. 419 vd.), tıpkı haksız fiil ve sebepsiz zenginleşme gibi, özel bölümde değil, genel bölümde yer alması gerektiği görüşü doktrinde savunulmaktadır. Ancak bu sistematik yer değişikliği taslakta yapılmamış ve bu durum, doktrinde eleştirilmiştir. **Huguenin/ Meise,** s. 289. Doktrinde bir görüşe göre; vekaletsiz iş görme, İBK'nın özel hükümler bölümündeki sözleşme ilişkilerine değil, İBK'nın genel hükümler bölümündeki kanundan doğan borçlara ait olmasına rağmen, hatalı bir şekilde İBK'nın 419-424. maddelerinde düzenlenmiştir. **Lachat,** David, *"Geschäftsführung ohne Auftrag im Mietrecht 1"*, mietrechtspraxis/mp, 2024, Heft 3, Nr. 1, s. 186.

gereği genel bir hukuk kuralı niteliği taşıdığı kabul edilmekte, bu sebeple de ileride yapılacak bir kanun değişikliğinde, Borçlar Kanunu'nun genel hükümler kısmına alınması gerektiği savunulmaktadır[1683].

Sebepsiz zenginleşme ve vekaletsiz iş görme kurumlarının şartlarının aynı anda gerçekleşmesi halinde nasıl bir yol izleneceği tartışmalıdır. Bu nedenle, zenginleşme hukuku kapsamındaki çözümün mü yoksa vekaletsiz iş görme hukuku kapsamındaki çözümün mü uygulanacağına karar verilmelidir[1684]. Sebepsiz zenginleşme ile vekaletsiz iş görmeye ilişkin talepler arasındaki ilişkinin incelenebilmesi için öncelikle vekâletsiz iş görmenin türünün belirlenmesi gerekir[1685]. Vekâletsiz iş görme, gerçek vekâletsiz iş görme ve gerçek olmayan vekâletsiz iş görme olarak ikiye ayrılır[1686].

b) Gerçek Vekaletsiz İş Görme

Geleneksel terminolojide, başkasının işini görme (Fremdgeschäftsführung) veya gerçek vekaletsiz iş görme (echte Geschäftsführung ohne Auftrag), iş görenin başkasının yararına ve menfaatini gözeterek bir işi üstlenmesi durumunu ifade eder. Gerçek vekaletsiz

---

[1683] **Fritschi,** Oliver/ **Jungo,** Dominique, Haftpflichtkommentar, OR Art. 423, Kommentar zu den schweizerischen Haftpflichtbestimmungen (Herausgeber von Willi Fischer, Thierry Luterbacher), 2016, Nr. 6, s. 712.

[1684] **Schmid,** Jörg, ZK OR, Art. 419- 424, Die Geschäftsführung ohne Auftrag, in: Zürcher Kommentar, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht, Kommentar zur 1. und 2. Abteilung (Art. 1-529 OR) (Herausgeber: Peter Gauch), 3. Auflage, 1993, ZK OR, Art. 419, Nr. 72, s. 45. Doktrinde bir görüşe göre; sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan taleplerin vekaletsiz iş görmeden kaynaklanan taleplere göre her zaman ikincil olduğu söylenemez. **Müller-Chen,** Markus**/ Girsberger**, Daniel**/ Droese,** Lorenz, Obligationenrecht- Besonderer Teil, 2. Auflage, Zürich 2017, s. 308; BGE 133 III 153, E. 2.4; **Huguenin,** Besonderer Teil, Nr. 911- 912, s. 141.

[1685] **Keller/ Schaufelberger,** s. 16; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 542; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2640, s. 969- 970. Sebepsiz zenginleşme ile vekaletsiz iş görmeden doğan talepler arasındaki hukuki sonuçlar ve bu iki talep türünün yarışması, vekaletsiz iş görmenin gerçek mi yoksa gerçek olmayan türde mi olduğuna göre değişir. Bkz. **Huguenin,** Allgemeiner und Besonderer Teil, Nr. 1772, s. 541.

[1686] **Philipp,** Klaus, Aufdrängungsschutz in der Geschäftsführung ohne Auftrag, Zürich- Basel- Genf 2020, Nr. 32, s. 22- 23; **Huguenin,** Besonderer Teil, Nr. 844, s. 131. Doktrinde bir görüşe göre; İBK m. 419- 424 kapsam bakımından basit bir tasnife elverişli değildir. Başlangıç hükmü olan 419. madde, on dört başlıkta düzenlenen tüm iş görme durumlarını kapsayan hukuki bir tanım teşkil etmemektedir. Bu görüşe göre; ortak bir temel unsur öngören kenar başlıkları sistemi kafa karıştırıcıdır. Nitekim burada *"iş görenin hak ve borçları"* (İBK m. 419- 421; TBK m. 526- m. 528) ile *"iş sahibinin hak ve borçları"* (İBK m. 422- 424; TBK m. 529- m. 531) olarak başlıklandırılan hükümlerdeki ortak unsur, aslında yalnızca *"vekaletsiz"* hareket etmekle ilgilidir. **Schmid,** Jörg, ZK OR, Vorbemerkungen zu Art. 419- 424, Nr. 13, s. 9.

iş görme kurallarının temelini, iş görmenin gerekli olduğu durumlarda, iş görene sözleşmeye benzer şekilde tazminat hakkı tanıyan TBK m. 529 (İBK m. 422) oluşturmaktadır[1687].

Gerçek vekaletsiz iş görme; iş görenin, iş sahibi lehine, onun menfaatlerini korumak adına ve onun açık bir yasağına aykırı olmayacak şekilde işini görmesi hâlidir[1688]. Gerçek vekâletsiz iş görmede iş gören, başkası adına ve başkası menfaatine iş görmektedir. Ancak burada iş görenin, başkası menfaatine iş yapma iradesinin de olması gerekir. Örneğin; kiracı, kiralanan mülkte acil bir onarım çalışması yapılmasını ister, bu çalışma hukuken ev sahibinin sorumluluğundadır. Ancak ev sahibine de yönetime de ulaşılamaz. Kiracı bu yüzden çalışmayı yaptırır. Bunun amacı ev sahibinin daha fazla zarara uğramasını önlemektir[1689].

Bir iş görenin yaptığı masrafları iş sahibinden talep edebilmesi için hem İsviçre hem Alman hem de Türk hukuk sistemlerinde; iş görme zorunluluğu (zorunlu bir işin görülmesi) ve bunun vekalet olmaksızın gerçekleştirilmesi gerekir. İş görenin ayrıca bir başkası adına hareket etmesi, yani objektif olarak iş sahibinin hukuki alanına girmesi ve sübjektif olarak bir başkasının işini yürütme iradesine sahip olması gerekmektedir. Bunlar, gerçek vekaletsiz iş görmenin temel unsurlarıdır ve doğrudan İBK m. 419, AMK m. 677 ve TBK m. 526'dan kaynaklanmaktadır. Eğer işin üstlenilmesi aynı zamanda İBK m. 422/1, AMK m. 683 veya TBK m. 529 anlamında iş sahibi için faydalı ise, bu durum iş görene iş sahibine karşı masraflarının iadesi talebinde bulunma hakkı veren gerçek vekaletsiz iş görme teşkil eder. Bu son ölçüt, yani iş görenin gerçekten iş sahibinin yararına mı yoksa kendi çıkarı için mi

---

[1687] **Schmid**, *"Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag",* Nr. 2, s. 261.

[1688] **Forrer,** Fiona/ **Hiestand,** Thomas, Repetitorium Obligationenrecht Besonderer Teil, 2. Auflage, Zürich 2012, s. 305; **Huguenin,** Allgemeiner und Besonderer Teil, Nr. 1604, s. 495; **Philipp,** Geschäftsführung ohne Auftrag, Nr. 38, s. 27; **Eren,** Özel Hükümler, s. 911.

[1689] Benzer örnek için bkz. **Lachat,** Nr. 4, s. 187. Wengen kayak oteli davası olarak ifade edilen bir olayda A, 1946 yılbaşında Wengen'deki bir otele kayak tatiline gitmiştir. A, 1 Ocak 1946 günü öğleden sonra kayak kıyafetleriyle otelden ayrılmıştır. Ancak akşama kadar geri dönmemiş ve otele haber vermemiştir. Endişelenen otel sekreteri saat 11'den itibaren Wengen ve çevresindeki diğer pansiyonları arayarak A'nın kendilerinde kalıp kalmadığını sormaya başlamıştır. Ancak hiç kimse A'nın nerede olduğu hakkında bilgi verememiştir. Saat 2.30'da bu sırada çağrılmış olan İsviçre Alpler Kulübü (SAC) kayıp A'yı bulmak için bir arama operasyonu başlatmışsa da A bulunamamıştır. A bir sonraki gün tekrar ortaya çıkmıştır. Geceyi Kleine Scheidegg'de bir otelde geçirmiştir. Çünkü Wengen'e giden son treni kaçırmış ve artık karanlıkta kayak yapacak kadar kendine güvenememiştir. SAC daha sonra arama operasyonunun masraflarını kendisine fatura etmiş ancak A ödemek istememiştir. Sonraki yargılamada Biel mahkemesi, A'nın İBK m. 422/1 (TBK m. 529/1) uyarınca arama operasyonunun masraflarını SAC'a ödemesine hükmetmiştir. Bkz. Biel, SJZ 1950, 208 ff. Doktrinde Wengen kayak oteli davası, vekaletsiz iş görme için ders kitabı niteliğinde bir örnek olarak ifade edilmektedir. **Philipp**, *"Die massgebliche Beurteilungsperspektive",* s. 91- 92.

hareket ettiği, vekaletsiz iş görmenin esasını ve hukuki niteliğini belirleyen temel unsurdur[1690].

Gerçek vekaletsiz iş görmenin hukuki niteliği doktrinde, *"sözleşme benzeri ilişki"* veya *"fiili sözleşme ilişkisi"* olarak ifade edilmektedir[1691]. Gerçek vekâletsiz iş görmede temel olarak üç grup talep söz konusudur.

İş görenin, işi görürken yapmış olduğu zorunlu ve faydalı masrafları vekâletsiz iş görme hükümlerince talep hakkı vardır. Bu durum TBK m. 529/1' de (İBK m. 422/1) düzenleme alanı bulmuştur. Hükme göre; işin kendi menfaatine yapılması halinde iş sahibi, zorunlu ve yararlı olan tüm masrafları faiziyle ödemek zorundadır. Ayrıca iş sahibinin, iş görenin gördüğü iş nedeniyle üstlenmiş olduğu edimleri ifa etmesi gerekir. İş sahibi yine bu nedenle hakimin takdir edeceği zararı da gidermekle yükümlüdür. Hükmün uygulanması, beklenen sonuç gerçekleşmese bile, işi yaparken gereken özeni göstermiş olan iş göreni de kapsar.

TBK m. 529 hükmünden de anlaşılacağı üzere, vekâletsiz iş görme hükümlerine dayanan bu sorumlulukta iş gören alacaklı, iş sahibi ise borçlu konumdadır. Vekâletsiz iş görmeden doğan bir alacak hakkının mevcudiyeti ise sebepsiz zenginleşmeye ilişkin talebin ortadan kalkmasına neden olur[1692]. Burada iş gören zenginleşme talebinde bulunma hakkına sahip değildir. Çünkü iş sahibinin, vekaletsiz iş görme yoluyla elde ettiği her türlü zenginleşme, iş sahibine aittir, dolayısıyla sebepsiz değildir. Çünkü iş gören tam olarak iş sahibine işlemin faydalarını sağlama niyetiyle hareket etmiştir. Örneğin; hastanede yatan H, evine uzun bir süredir gidememektedir. Eski bir evi olan H'nin evinin duvarı yıkılmak üzeredir. Komşu K da hastanede olduğunu bildiği komşusunun yıkılmak üzere olan duvarını vekâletsiz bir şekilde tamir ettirmiştir. K, malzeme ve işçilik ücretlerini karşılamıştır. Bu durumda H ile K arasında gerçek vekâletsiz iş görme ilişkisi meydana gelmiştir. TBK m. 529/1 gereği H, komşusu K'nın evin tamiri için üstlendiği tüm zorunlu ve faydalı masrafları faiziyle birlikte K'ya ödemek durumundadır. Burada bir sebepsiz zenginleşmeden bahsetmek mümkün değildir.

[1690] **Philipp**, *"Die massgebliche Beurteilungsperspektive",* s. 93.

[1691] **Furrer/ Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 63, s. 468; **Eren/ Dönmez,** Cilt V m. 526, Nr. 4, s. 1666.

[1692] **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 59. 14; **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 542; **Keller/ Schaufelberger,** s. 16; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2640, s. 970.

Ancak gerçek bir vekaletsiz iş görmenin şartları yoksa, örneğin iş görenin başkası adına hareket etme iradesi yoksa veya iş görme aciliyet arz etmiyorsa, durum farklıdır[1693]. Bu durumda, iş görenin TBK m. 529 (İBK m. 422) uyarınca bir talep hakkı yoktur ve bu nedenle sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebine dayanmak durumundadır. Başka bir ifadeyle doktrinde sadece TBK m. 529/2 hükmü nedeniyle sebepsiz zenginleşmenin tamamlayıcı bir işlevi haiz olduğu ifade edilmektedir[1694]. Söz konusu hüküm; iş görenin yapmış olduğu giderleri alamaması halinde, sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre iade hakkı tanımaktadır. Söz gelimi; bir kimse üçüncü bir kişinin borcunu öderse, ödeyen ile borçlu arasındaki ilişki, ödemenin borçlunun menfaatleri için gerekli olması ve ödeyenin borçlu yerine ödeme yapma niyetiyle hareket etmesi koşuluyla, bir vekaletsiz iş görme ilişkisidir. Bu durumda, TBK m. 529 (İBK m. 422) uyarınca iş gören yaptığı masrafların ödenmesini borçludan talep edebilir[1695]. Bununla birlikte, ödeyen hataen kendi borcunu ödediğini düşünürse veya ödeme borçlunun menfaatleri için gerekli görünmüyorsa, vekaletsiz iş görme şartları gerçekleşmemiş olur ve ödeyen, TBK m. 529 (İBK m. 422) uyarınca masrafların iadesini talep etme hakkına sahip olmaz. İş gören borçluya karşı zenginleşme talebinde bulunma hakkına sahiptir. Borçlu malvarlığında bir yükümlülük, yani borç ortadan kalktığı için zenginleşmiştir. Bu iki talep arasındaki ayrım, taleplerin kapsamı ve zamanaşımı süresi bakımından farklılık göstermesi bakımından önemlidir. Zira TBK m. 82 gereği zenginleşme talebi iki yıllık zamanaşımı süresine tabiyken TBK m. 529 gereği talep TBK m. 146 gereği on yıllık zamanaşımı süresine tabidir. Ancak doktrinde bazı yazarlar bu durumda vekâletsiz iş görme talebi ile sebepsiz zenginleşme talebinin yarışabileceğini ileri sürmektedir[1696].

[1693] BGE 95 I 103.

[1694] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 542; **Keller/ Schaufelberger,** s. 16. Doktrinde bir görüşe göre; gerçek vekaletsiz iş görme durumunda da sebepsiz zenginleşmenin şartlarının gerçekleşmesi halinde taleplerin yarışacağı ifade edilmektedir. Buna göre, İBK m. 422 (TBK m. 529), sebepsiz zenginleşmeyle yarışma halini ortadan kaldıran bir hüküm değildir. Hükme göre; iş gören, vekaletin bir sonucu olarak herhangi bir nedenle elde ettiği her şeyi iş sahibine geri ödemek zorundadır. Bu yükümlülük kanunda ifade edilmemiş olsa da vekaletsiz iş görmenin doğasından ve vekalete benzerliğinden kaynaklanmaktadır. Bu iade, iş sahibinin kazancı kendisinin elde edip edemeyeceğine bakılmaksızın yapılmak zorundadır. Bununla birlikte aynı durumda sebepsiz zenginleşmenin de şartlarının gerçekleşmemesi için bir engel yoktur. Buradaki zenginleşme sözleşmesel bir temele dayanmadığından ve zenginleşmeyi haklı gösterecek diğer tüm dayanaklar yetersiz olduğundan, zenginleşme burada da haksızdır ve vekaletsiz iş görmeden kaynaklanan taleple yarışma halinde iade talep edilebilir. **Wenner,** s. 164- 165.

[1695] **Keller/ Schaufelberger,** s. 16.

[1696] **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 605; **Wenner,** s. 164- 165.

Gerçek vekâletsiz iş görme hükümlerince sorumluluğun doğabilmesi için iş görenin, iş sahibinin menfaatine hareket etme iradesine sahip olması gerekir. Böyle bir iradenin olmadığı durumlarda sebepsiz zenginleşme hükümlerine gidilmesi gerekir[1697]. Söz gelimi, kendisine ait borcu ödediğini sanan bir kimsenin esasen başkasına ait bir borcu ödemesi hâlinde artık sebepsiz zenginleşme talebinin doğduğunu söylemek gerekir.

Gerçek vekâletsiz iş görme sonucunda iş gören, bazı menfaatler elde etmiş olabilir. Böyle bir durumda da iş sahibinin, TBK m. 508 (İBK m. 400) gereği iş görene başvurabileceği ifade edilmektedir. Hükme göre; vekilin, vekalet verenin istemiyle yürüttüğü işin hesabını vermesi ve vekâletle ilgili olarak aldıklarını vekalet verene iade etmesi gerekir[1698]. Açık bir kanun hükmü olmasa da vekâletsiz iş görme ile vekâlet sözleşmesinin yakın ilişkisi dikkate alınarak burada bir kıyas yoluyla uygulamanın mümkün olduğu söylenmektedir[1699]. Bu durum iş görmenin doğasından ve vekâletle olan bağlantısından kaynaklanmaktadır[1700]. Ancak bu bir zenginleşme talebi değil, sözleşme benzeri bir ifa talebidir[1701].

Gerçek vekaletsiz iş görme ve sebepsiz zenginleşme hukuku tanımları gereği birbirinden ayrılır. Gerçek vekaletsiz iş görme, sözleşmeye benzer etkileri olan hukuki bir yükümlülüğe yol açar. TBK m. 529 uyarınca vekalet verenin menfaatleri doğrultusunda hareket eden kişi, gerekli veya faydalı masraflar için tazminat alma ve üstlendiği yükümlülüklerden kurtulma hakkına sahiptir. Buna karşılık, vekalet veren, TBK m. 508/1'e benzer şekilde, bu kişiden vekaletsiz iş görmeden elde ettiği kazancı talep edebilir[1702].

Kanaatimizce gerçek vekaletsiz iş görme ile sebepsiz zenginleşmeden doğan talepler arasında bir yarışma söz konusu değildir[1703]. Gerçek vekaletsiz iş görmede, iş sahibinin yararına iş görme durumu söz konusudur. Ancak sebepsiz zenginleşmede işgörenin malvarlığından veya emeğinden zenginleşme durumu söz konusudur. İş sahibinin menfaatine

---

[1697] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2640, s. 970.

[1698] **Keller/ Schaufelberger,** s. 17.

[1699] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2641, s. 970.

[1700] **Keller/ Schaufelberger,** s. 17.

[1701] **Furrer/ Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 63, s. 468; **Keller/ Schaufelberger,** s. 17.

[1702] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 14.

[1703] Doktrinde bir görüşe göre; gerçek vekaletsiz iş görmeden doğan talepler, sebepsiz zenginleşmeden doğan taleplere göre önceliklidir. **Schaller**, s. 16; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 14; **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1509, s. 389; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 698.

işin görülmesi durumunda, iş gören bakımından bu anlamda bir zenginleşmenin varlığından bahsedilemez. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşmenin şartları oluşmadığından burada bir yarışmanın varlığından bahsedilemez.

c) Gerçek Olmayan Vekaletsiz İş Görme

Gerçek olmayan vekaletsiz iş görme ise; iş görenin, başkasının işini görme iradesi olmaksızın işi kendi lehine ve haksız olarak görmesi hâlidir[1704]. İş görenin iş sahibinin varsayılan çıkarları doğrultusunda fedakarca mı yoksa kendi çıkarları doğrultusunda bencilce mi hareket ettiğini belirlemek her zaman kolay değildir. Eğer iş gören kendi menfaatlerinin yanı sıra başkalarının menfaatlerini de gözetiyorsa, öncelikli niyeti belirlenmelidir[1705]. Gerçek olmayan vekaletsiz iş görme aslında bir iş görme durumu değildir. Çünkü iş gören başkasına ait bir işi idare etme iradesinden yoksundur; daha ziyade, objektif olarak başkasına ait bir işi kendi işi gibi idare etmektedir. Bu gibi durumlarda, iş sahibinin işi kendisinin yapabilecek durumda olması veya bunu istemesi gerekmez. Aksi takdirde, mutlak haklara yapılan müdahaleler çoğu zaman herhangi bir hukuki sonuç doğurmadan, yani yaptırımsız kalacaktır[1706].

Gerçek olmayan vekaletsiz iş görme, kişinin başkasına ait bir işe, başkasına ait bir hakkın devrine müdahale ederek kendi işi gibi yönetmesi bakımından müdahaleden doğan zenginleşme ile örtüşür. Bu nedenle müdahaleden doğan zenginleşme ile gerçek olmayan vekaletsiz iş görme arasındaki ayrım pratik açıdan büyük önem taşır[1707]. Bu ayrımın

---

[1704] **Huguenin,** Besonderer Teil, Nr. 893, s. 138; **Philipp,** Geschäftsführung ohne Auftrag, Nr. 35, s. 25; **Keller/ Schaufelberger,** s. 17; **Eren,** Özel Hükümler, s. 921; **Yavuz,** Cevdet/ **Acar,** Faruk/ **Özen,** Burak, Borçlar Hukuku Dersleri, Özel Hükümler, 12. Baskı, İstanbul 2013, s. 726. Gerçek olmayan vekaletsiz iş görme durumlarında, vekaletsiz iş görme kurallarının uygulanabilirliği Roma hukukunda tartışmalıydı. Doktrinde bir görüşe göre; İsviçre hukukunda ise hâlen, hukuki menfaatleri ihlal edilen bir kişinin elde edilen kazancın iadesini talep edip edemeyeceği konusunda bir fikir birliği yoktur. Yani, bu tür durumlar için genel ve kabul görmüş bir hukuki talep dayanağının bulunup bulunmadığı netleşmiş değildir. Ancak, İBK m. 423/1 (TBK m. 530/1) bu tür durumlarda kazancın iadesini öngörmektedir. **Schmid**, *"Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag",* Nr. 1, s. 263. Gerçek olmayan vekaletsiz iş görme; doktrinde 'kendi hesabına kişisel çıkar amaçlı iş görme'; 'işi kötüye kullanma' olarak da ifade edilmektedir. Bu durumda, iş gören kendi çıkarları doğrultusunda ve kötü niyetle hareket eder. Örneğin; kiracının, ev sahibinin rızasını almadan evi üçüncü bir kişiye daha yüksek bir kira bedeliyle kiraya vermesi durumunda kendi hesabına kişisel çıkar amaçlı iş görme söz konusudur. **Lachat,** Nr. 5, s. 187.

[1705] **Lachat,** Nr. 6, s. 187.

[1706] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 15.

[1707] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 15.

yapılabilmesi için esasen vekaletsiz iş görmede kötüniyet şartının aranıp aranmayacağı hususu önem arz etmektedir. TBK m. 530'da buna ilişkin bir açıklık bulunmadığından bu husus doktrinde tartışmalıdır.

Doktrinde klasik görüş olarak bilinen, sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesinde fakirleşme şartını arayan görüş, ihlal edilen hukuki durumun sonucunda meydana gelen kazancın iadesinin sağlanmasında sürekli olarak gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükmüne (İBK m. 423/ TBK m. 530) dayanmaktaydı. Bu görüşe göre, TBK m. 530/1 (İBK m. 423), müdahalede bulunan kişinin iyi niyetle, bilmeden ve dolayısıyla kusuru olmaksızın, başka bir kişinin hukuki alanına müdahale etmesi halinde de uygulanmaktaydı[1708]. Bu görüşe göre; sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi, gerçek olmayan vekaletsiz iş görmeden doğan iade talebinin kapsamı bakımından farklılık göstermektedir[1709].

Günümüzde hakim olan ve bizim de katıldığımız görüşe ve İsviçre Federal Mahkemesi içtihadına göre[1710]; TBK m. 530/1'in (İBK m. 423) uygulama alanı sınırlandırılmıştır. Gerçek olmayan vekâletsiz iş görmede; iş görenin başkasına ait bir işi, haksız ve kötüniyetli olarak, kendi menfaatine görmesi söz konusudur[1711]. Ancak doktrinde

---

[1708] BGE 97 II 169, 177 f. Doktrinde bir görüşe göre; bu durum, ikincillik nedeniyle, sebepsiz zenginleşme için neredeyse hiç uygulama alanı bırakmamaktadır. **Furrer**/ **Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 65, s. 469.

[1709] Doktrinde bir görüşe göre; sebepsiz zenginleşme hukuku, TBK m. 530'un aksine, kazancın iadesine izin vermemekte, yalnızca denkleştirme talebini kabul etmektedir. **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 451, s. 33; BGE 133 III 153 E 2.4.

[1710] BGE 129 III 422, 425. İsviçre-Türk hukukunda, sebepsiz zenginleşme davasının özellikle gerçek olmayan vekaletsiz iş görme ve haksız fiil davalarıyla yarışacağı kabul edilmektedir. Bkz. **Schmid,** Allgemeiner Teil, Nr. 1499, s. 387; **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 12- 13; **Guhl /Koller /Schnyder/ Druey,** Nr. 11, s. 230; **Keller/ Schaufelberger,** s. 14 vd.; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 39, s. 462; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2630, s. 963; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 698; **von Tuhr/ Peter,** s. 521 vd.

[1711] **Jungo,** Dominique/ **Rupf,** Isabelle, OR Art. 420, Haftpflichtkommentar, Kommentar zu den schweizerischen Haftpflichtbestimmungen (Herausgeber von Willi Fischer, Thierry Luterbacher), 2016, Nr. 3, s. 687; **Werder**, Daniel/ **Rudolph**, Roger OFK OR Art. 419-424, in OFK- Orell Füssli Kommentar, Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), Kommentar zum Schweizerischen Obligationenrecht, 4. Aufl., Zürich 2023, OFK OR Art. 423, Nr. 1, s. 1395; **Jenny**, Reto M./ **Maissen** Eva/ **Huguenin** Claire, CHK OR, Art. 184-529, in CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Hochstrasser Michael/Huber-Purtschert Tina/Maissen Eva (Hrsg.), Obligationenrecht- Einzelne Vertragsverhältnisse- Art 184- 529 OR und Innominatverträge, 4. Auflage, Zürich- Basel- Genf 2023, CHK OR Art. 419, Nr. 2; **Schmid**, ZK OR Art. 423, Nr. 4, s. 112; **Eren,** Özel Hükümler, s. 921; **Yavuz**/ **Acar** /**Özen,** s. 726. *"Dosya içeriği itibariyle taraflar arasında davaya konu aracın trafik ekiplerince trafikten men edildiği ve dosyada mevcut tutanaklara göre trafik ekiplerince toplanan araçlara özgü olarak işletilen davacıya ait otoparka teslim edildiği hususunda bir ihtilaf bulunmamaktadır. Ancak, davalı aracı birkaç yıl önce satarak zilyetliğini devrettiğini, aracın otoparka çekildiğinden haberi olmadığını ileri sürmektedir… trafik görevlilerince davalıya ait aracın otoparka bırakılması, davacıyla davalı arasında bir sözleşme bağı kurmaz. Taraflar arasında bir sözleşme bağı kurulmadığı sürece davacı otopark tarife ücreti talep edemez. Somut olayda, tarafların iddia ve savunmaları birlikte gözetildiğinde, taraflar arasındaki hukuki ilişkinin TBK 526 ve*

"kendi menfaatine" ifadesinden kaçınılması gerektiği ifade edilmektedir[1712]. Çünkü doktrin ve yargı içtihatlarında zaman zaman kullanılan *"kendi adına iş görme"* terimi açık değildir. TBK m. 530/1'in (İBK m. 423/1) lafzı, iş görenin kendi menfaatleri doğrultusunda değil de üçüncü bir şahsın menfaatleri doğrultusunda hareket ettiği durumları da kapsamaktadır.

Burada kötüniyet, kişinin kendine ya da üçüncü kişiye yarar sağlamak maksadıyla başka bir kişinin hukuk alanına müdahale ettiğini bilmesi ya da bilmesinin gerekmesi hali olarak ifade edilmektedir[1713]. İş görenin kötüniyetli olması, TBK m. 530 hükmünde açıkça yer almasa da doktrinde gerçek olmayan vekaletsiz iş görmenin bir şartı olarak kabul edilmektedir[1714]. Burada vekaletsiz iş görme, kötüniyetli gerçek olmayan vekaletsiz iş görme olarak ifade edilmektedir[1715]. İş gören, iş sahibinin menfaatlerine ya da iradesine aykırı olarak hareket etmektedir. Gerçek olmayan vekaletsiz iş görmede iş gören kişi, kasten ya da ihmali olarak bu işi görmüş olabilir[1716].

Gerçek olmayan vekaletsiz iş görme, bir kişinin kendi menfaati için başka bir kişinin hukuki alanına müdahale etmesi anlamına gelir. Sebepsiz zenginleşme hukukunda müdahaleden doğan zenginleşme de bu şekilde tanımlanmaktadır[1717]. Burada sebepsiz

---

sonraki maddelerinde düzenlenen vekâletsiz iş görme hükümlerine göre çözülmesi gerekir. Davacının talep hakkı ancak vekâletsiz iş görme hükümlerine dayandırılabilir. Yapılan iş, iş yapanın menfaatine yapılmış olması itibarıyla davalı TBK 530. maddesi uyarınca talepte bulunabilir…" Yargıtay, 13. HD., T. 01. 02. 2016, E. 2015/ 29013, K. 2016/ 2281, (Erişim: https://karararama.yargitay.gov.tr/).

[1712] **Fritschi/ Jungo,** Haftpflichtkommentar, OR Art. 423, Nr. 2, s. 711.

[1713] **Schmid**, ZK OR Art. 423, Nr. 23; **Jenny/ Maissen/ Huguenin,** CHK OR, Art. 423 Nr. 11; **Hofer**, Sibylle, BK ZGB Art 1-9, in: Berner Kommentar, Einleitung, Art. 1-9 ZGB, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Einleitung und Personenrecht, Bern 2012, BK ZGB Art. 3, Nr. 2; **Baumann** Max, ZK ZGB Art. 1-7, in: Zürcher Kommentar, Einleitung, Art. 1-7 ZGB, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Einleitung, Das Personenrecht, 3. Aufl., Zürich 1998, ZK ZGB Art. 3-A, Nr. 2. Burada bilme ve bilmek zorunda olma durumları aynı kabul edilmektedir. Kötüniyet esasen haksızlık ve hukuka aykırılık bilincini ifade etmektedir. Bkz. **Eren/ Dönmez,** Cilt V m. 530, Nr. 6, s. 1688. Kazancın iadesi talebi, (gerçek olmayan) vekaletsiz iş görenin kötü niyetli olması şartına bağlanmıştır. Buna dayanak olarak gösterilen görüşlerde, 'kötü niyet' kavramı medeni hukuktaki kusur kavramından net bir şekilde ayırt edilmemekte ve hatta bazen eş anlamlı olarak kullanılmaktadır ki bu da temel yanlış anlamalara yol açabilmektedir. Bkz. **Hilti**, Christian, *"Die 'ungeschriebene Tatbestandsvoraussetzung' der Bösgläubigkeit- der Anfang vom Ende des Gewinnherausgabeanspruchs?"*, Aktuelle Juristische Praxis, AJP 2006, Heft 6, s. 696.

[1714] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 543; **Eren,** Özel Hükümler, s. 921. Sadece kötü niyetli gerçek olmayan vekaletsiz iş görme (işe müdahale) İBK m. 423 kapsamına girmekte, ancak iyi niyetli gerçek olmayan vekaletsiz iş görme (işe karışma) kapsamına girmemektedir. Bkz. **Fritschi/ Jungo,** Haftpflichtkommentar, OR Art. 423, Nr. 3, s. 711.

[1715] **Fritschi/ Jungo,** Haftpflichtkommentar, OR Art. 423, Nr. 1, s. 711; **Jungo/ Rupf**, Haftpflichtkommentar, OR Art. 420, Nr. 3, s. 687.

[1716] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2641, s. 971.

[1717] **Schmid**, *"Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag",* Nr. 1, s. 272. Doktrinde bir görüşe göre; vekaletsiz iş görme hukuku, sebepsiz zenginleşme hukukunun sağlayamadığı sözleşme benzeri özen,

zenginleşmenin oluşması için fakirleşme şartı aranmaz. Bu doğrultuda, TBK m. 77'nin (İBK m. 62) şartları uyarınca, iyi niyetle hareket eden müdahaleciye TBK m. 77 vd. (İBK m. 62) uygulanabilirken, kötü niyetle hareket eden müdahaleciye TBK m. 77 vd. (İBK m. 62) dışında TBK m. 530 (İBK m. 423) da uygulanabilir. Bu durumda taleplerin yarışması söz konusu olur ve talep sahibi her iki talep dayanağından birine başvurabilir. Ancak kazancın iadesi talebi için müdahalede bulunanın kötü niyetinin kanıtlanması gerekir. Zira zenginleşme talebi bağımsız (asli) bir öneme sahiptir[1718].

Kötüniyetin varlığı durumunda, sebepsiz zenginleşmenin şartları da gerçekleşmişse, sebepsiz zenginleşme ve gerçek olmayan vekaletsiz iş görme davalarının yarıştığı kabul edilmektedir[1719]. Her iki durum da müdahalede bulunan kişinin malvarlığının artmasına yol açan bir müdahale eylemine dayanır. Gerçek vekaletsiz iş görme ile sebepsiz zenginleşme talepleri birbirini dışlasa da müdahalede bulunan kişinin kötü niyetle hareket etmesi halinde, gerçek olmayan vekaletsiz iş görme ile müdahaleden doğan sebepsiz zenginleşme arasında her zaman bir yarışma vardır[1720].

Sebepsiz zenginleşmeyi düzenleyen TBK m. 77 (İBK m. 62) kusurdan bağımsız olarak sorumluluk tesis ederken, gerçek olmayan vekaletsiz iş görmeyi düzenleyen TBK m. 530 (İBK m. 423) uygulamaya ve doktrindeki hakim görüşe göre yalnızca müdahale edenin en azından ihmalinin olduğu kanıtlanabilirse uygulanır[1721]. Vekaletsiz iş görme hukuku hak

---

bilgilendirme ve hesap verme yükümlülüklerinin uygulanmasına olanak tanır. **Schmid,** ZK OR, Art. 419, Nr. 72, s. 45. Doktrinde bir görüşe göre; gerçek olmayan vekaletsiz iş görme nedeniyle İBK m. 423'e (TBK m. 530) dayanan taleplerin, sebepsiz zenginleşme veya haksız fiile dayanan taleplere kıyasla, hak sahibi için şu iki avantajı olduğu söylenebilir: Sebepsiz zenginleşmeye kıyasla, İBK m. 423 uyarınca talepte bulunmak için iş sahibinin malvarlığından *"fakirleşmesi"* gerekmez. Haksız fiile kıyasla, İBK m. 423 *"kusurlu"* olmayı gerektirmez. **Hilti**, s. 695.

[1718] **Schmid***, "Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag",* Nr. 1, s. 273.

[1719] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 17; **Jenny,** Nr. 493, s. 261; **Schulin,** BSK OR, Art. 62, Nr. 40, s. 462; **Wenner,** s. 166; **Schaller**, s. 16; **von Tuhr/ Peter,** s. 519 vd.; **Keller/ Schaufelberger,** s. 17; **Koller,** OR, 2009, Nr. 22, s. 553; **Holenstein**, s. 188; **Huguenin,** Besonderer Teil, Nr. 914, s. 142; **Baş Süzel,** s. 255- 256. Doktrinde bir görüşe göre; İBK m. 423/2 (TBK m. 530) iş sahibinin iş görene sadece zenginleştiği ölçüde tazminat ödemekle yükümlü olduğunu belirtmekte ve böylece dolaylı olarak İBK m. 62 ve devamında (TBK m. 77 vd.) düzenlenen sebepsiz zenginleşme hükümlerine atıfta bulunmaktadır. **Fritschi**/ **Jungo,** Haftpflichtkommentar, OR Art. 423, Nr. 5, s. 712.

[1720] **Fritschi/ Jungo,** Haftpflichtkommentar, OR Art. 423, Nr. 10, s. 713.

[1721] BGE 129 III 422, 425; BGE 126 III 382 E 4b/ee; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 33, s. 451; **Schmid,** ZK OR, Art. 423, Nr. 34-37 s. 120.

sahibi tarafa daha kapsamlı taleplerde bulunma yetkisi vermekle birlikte, daha sıkı koşullara (kusur şartı) tabidir[1722].

Kötüniyetin varlığı halinde gerçek olmayan vekaletsiz iş görme ile sebepsiz zenginleşmenin şartları aynı anda oluşmuş olmakla birlikte ortada bir sübjektif kazanç söz konusu olabilir. Bu durumda doktrinde bir görüşe göre; sebepsiz zenginleşmeye dayanarak talep edilebilecek bedel yalnızca objektif değerdir, burada söz konusu olan subjektif kazanç ise sadece gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümlerince talep edilebilir[1723]. Örneğin; fikri mülkiyet haklarına yapılan müdahalelerde, sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamında sadece makul bir lisans ücretinin ödenmesi talep edilebilir. Ancak gerçek olmayan vekaletsiz iş görme kapsamında ihlal edenin kazancı da talep edilebilir[1724].

Vekaletsiz iş görme kurallarına uygun olarak kazancın iadesi talebi, hukuki işlem benzeri bir eylem sebebiyle borç doğuran sebeplerin başında gelmektedir. Kazancın iadesinde bugüne kadar özellikle pratik öneme sahip olan husus, işi iş sahibinin menfaatleri doğrultusunda değil de kendi menfaatleri doğrultusunda yürüten iş görene karşı iade talebinde bulunulması olmuştur[1725]. Başka bir ifadeyle kazancın iadesi, TBK m. 530 (İBK m. 423) anlamında gerçek olmayan vekaletsiz iş görme durumlarında pratik öneme sahiptir. Söz gelimi[1726]; hırsız, değeri sahibi tarafından bilinmeyen bir tabloyu özellikle uygun bir fiyata satarsa gelirin tamamını teslim etmesi gerekir. Yine hırsızın çalınan arabayı kiraya vermesi halinde kira gelirinin tamamının teslim edilmesi gerekir. Diğer bir örnek ise birisinin bir

---

[1722] **Schmid**, *"Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag",* Nr. 1, s. 274.

[1723] **Voser,** s. 164; **Schmid**, *"Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag",* Nr. 1, s. 274; **Furrer/ Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 64, s. 468; **Koller,** OR, 2009, Nr. 23, s. 553. İstikrarlı içtihatlar, rekabet hukukunun ihlali durumunda kazancın iadesi talebini reddetmektedir (BGE 83 II 165; BGE 79 I 327; BGE 73 I 194). Buna karşılık, zenginleşme talebi davacının uğradığı malvarlığı kaybıyla sınırlı olmalıdır (BGE 99 II 146; BGE 73 I 199). Ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Keller/ Schaufelberger,** s. 17. Gerçek olmayan vekaletsiz iş görmenin temel (ve geniş kapsamlı) hukuki sonucu, İBK m. 423/1'de öngörülen kazancın geri alınmasıdır. Bu, nihayetinde haksızlığın ödüllendirilmemesi gerektiği ilkesinden türetilmiştir. Buna karşılık, sebepsiz zenginleşme kurallarının uygulandığı iyi niyetli gerçek olmayan vekaletsiz iş görme durumunda herhangi bir kazanç iadesi öngörülmemiştir. Bkz. **Fritschi/ Jungo,** Haftpflichtkommentar, OR Art. 423, Nr. 4, s. 711.

[1724] İsviçre Federal Mahkemesi bir kararında yine bu yönde hareket etmiştir. Karara göre; A, kendi sağladığı model ve çizimlere göre imalatçı B'ye bir makine imal ettirmiştir. A, B'ye bu model ve çizimlere dayanarak üçüncü şahıslar için başka makine üretmeme yükümlülüğü getirmiştir. Ancak B bu talimata uymamış ve üçüncü şahıslar için toplam 17 makine üretmiştir. İsviçre Federal Mahkemesi, satıştan elde edilen kazancın A'ya iadesini kabul etmiştir. Bu, ancak İBK m. 423/1 (gerçek olmayan vekaletsiz iş görme) temelinde mümkün olmuştur. Zira sebepsiz zenginleşme hukuku uyarınca, yalnızca çok daha düşük bir lisans ücreti kadar tazminat ödenmesi gerekmekteydi. Bkz. BGE 45 II 202.

[1725] **Hilti**, s. 695.

[1726] Benzer örnekler için bkz. **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 606.

başkasının sahip olduğu fikri mülkiyet haklarını kullanması halinde fikri mülkiyet hakkı sahibi, tüm kâra hak kazanır.

Sübjektif kazancın iadesi noktasında sebepsiz zenginleme ve gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümleri arasındaki durum doktrinde tartışmalıdır. Doktrinde bir görüşe göre; vekaletsiz iş görmenin aksine, müdahaleden doğan zenginleşme sadece önceki durumun geri getirilmesini amaçlamakta ve elde edilen kazancın geri verilmesini amaçlamamaktadır[1727]. Başka bir ifadeyle zenginleşme hukuku (müdahaleden doğan zenginleşme) hak sahibi tarafa sadece objektif değerin iadesini sağlayabilir. Söz gelimi, bir telif hakkı ihlalinde kusurun olmaması durumunda, ihlali gerçekleştiren kişi kusursuz ihlalden kaynaklanan net kazancın tamamını değil, yalnızca (ancak yine de) uygun bir lisans ücreti (kullanım ücreti) ödemekle yükümlüdür. Buna karşılık, kazancın iadesi sadece TBK m. 530 (İBK m. 423) temelinde mümkündür[1728]. Bu görüşe göre; kişilik haklarının saldırıya uğraması hâlinde, saldırıdan elde edilen kazançların iadesinde gerçek olmayan vekâletsiz iş görme hükümleri devreye girer[1729]. TMK m. 25/3' e göre; davacı, hukuka aykırı meydana gelen saldırı nedeniyle elde edilen kazancın iadesini, vekaletsiz iş görme hükümlerine göre isteyebilir. Hükümde vekaletsiz iş görmeye ilişkin hükümlerin uygulanacağı açıkça belirtilmektedir. Dolayısıyla burada sebepsiz zenginleşmeye ilişkin iade talebi ancak başka bir hukuki dayanak yoksa söz konusu olabilir[1730].

Doktrinde bizim de katıldığımız diğer görüşe göre; sübjektif kazancın (kârın) iadesi noktasında, sebepsiz zenginleşme ve gerçek olmayan vekaletsiz iş görme talepleri yarışma

---

[1727] Hukuki sonuçlardaki bu ayrım tamamen yerindedir. Çünkü müdahaleden doğan zenginleşmeden farklı olarak, iş gören daima kötü niyetle hareket etmektedir ve kusuru olmaksızın hareket eden üçüncü taraf işi görene, müdahaleden doğan zenginleşmeden dolayı kusurlu hareket eden işi sahibine aynı muameleyi yapmanın sisteme aykırı olduğu haklı olarak düşünülmektedir. Bkz. **Fritschi/ Jungo,** Haftpflichtkommentar, OR Art. 423, Nr. 10, s. 713.

[1728] **Schmid**, *"Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag",* Nr. 2, s. 273.

[1729] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 521.

[1730] Söz gelimi, *"Paparazzi, bir ünlünün fotoğrafını rızası olmadan satıyor (örneğin, mülkünün üzerinde uçan bir drone ile çekilmiş fotoğrafı). Bu bir kişilik hakkı ihlalidir. Satıştan elde edilen gelir vekaletsiz iş görme hükümlerine göre istenir. (TMK m. 25, TBK m. 526)"* **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 521. Temsil (İBK m. 38/1- TBK m. 46/1) kapsamında bir yetkilendirme söz konusu olduğunda bu yetkilendirmenin özellikle üçüncü kişilere bildirilmesi gerekmediği için gerçek olmayan vekaletsiz iş görme (İBK m. 424- TBK m. 531) kapsamındaki yetkilendirme ile paralel olduğu ifade edilmektedir. İş sahibi, temsil hukuku kapsamındaki yetkilendirmeyi açık bir şekilde ortadan kaldırmadıkça veya herhangi bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde bu hakkı saklı tutmadıkça, durumun böyle olduğu kabul edilmektedir. **Jungo/ Rupf**, Haftpflichtkommentar, OR Art. 420, Nr. 4- 5, s. 688.

halindedir[1731]. Kanaatimizce burada hem objektif değerin hem de subjektif kazancın (kârın) iadesi sebepsiz zenginleşme hükümlerince de talep edilebilir[1732]. Zira sübjektif zenginleşmenin sebepsiz zenginleşme kapsamında iade edilemeyeceğine ilişkin bir düzenleme yoktur. Sebepsiz zenginleşme, bir kişinin başkasının malından ve emeğinden elde ettiği zenginleşmeyi iadesini amaçlar. Söz konusu durumda sübjektif zenginleşme, başkasının malvarlığından ya da emeğinden kaynaklandığı için sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi ortaya çıkar. Bu durum çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Söz gelimi, fikri ve sınai hakların haksız kullanımından, kişilik haklarının ihlâlinden, kendisine taşınır mal tevdi edilen kişinin, mal sahibinin yetkisi dışında bu malı daha yüksek bir bedelle satması suretiyle elde ettiği kazançlar, sebepsiz zenginleşme kapsamında değerlendirilebilir. Ayrıca iş görenin yapmış olduğu masraflar neticesinde iş sahibi, kendisinin yapması gereken masraflardan kurtulmuş olabilir. Söz konusu durumda da iş sahibinin malvarlığında artış meydana gelmiş olacaktır ve bu da sebepsiz zenginleşme talebinin ortaya çıkmasına neden olacaktır[1733].

Öte yandan, iyi niyet durumunda, yalnızca sebepsiz zenginleşme hukuku uyarınca denkleştirme bedeli ödenmesi gerekir[1734]. İyi niyet, burada başkasının hakkını ihlal ettiğini bilmeme veya bilmek zorunda olmamayı ifade eder[1735]. İyiniyetli olarak gerçek olmayan vekaletsiz iş görmeye neden olmanın sonucunda kazançların geri verilmesi sert yaptırım olarak değerlendirilmektedir[1736]. Dolayısıyla bu durumda kazancın iadesi gibi sert bir yaptırım uygun değildir. Bu talep, TBK m. 530'un (İBK m. 423/1) uygulama alanının amaçsal olarak yalnızca kötüniyetli gerçek olmayan vekâletsiz iş görmeye indirgenmesiyle, yani alanın daraltılmasıyla elde edilecektir. Tam olarak bu çözümü sağlayan sebepsiz

---

[1731] Kişilik hakkı ihlallerinin gerçekleşmesi halinde elde edilen kazançların iadesinin somut olaydaki menfaat durumu göz önünde bulundurularak gerçek olmayan vekaletsiz iş görme ya da sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca istenebileceği yönündeki görüş için bkz. **Koyuncu Sinanoğlu,** Ebru/ **Hatemi,** Hüseyin, *"Sosyal Medya Üzerinden Gerçekleşen Kişilik Hakkı İhlallerinde Gerçek Olmayan Vekâletsiz İş Görmenin Diğer Hukuki Sebeplerle Karşılaştırılması"*, Working Paper Series, C. 2, S. 3, Y. 2021, s. 5.

[1732] Sebepsiz zenginleşmede subjektif kazancın iadesine ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. İkinci Bölüm, III, C, 5, c.

[1733] **Bucher**, OR, ohne Deliktsrecht, s. 605; **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2645, s. 973.

[1734] **Schwenzer/ Fountoulakis,** Nr. 59. 17; **Antalya,** Genel Hükümler, s. 698.

[1735] **Eren/ Dönmez,** Cilt V m. 530, Nr. 9, s. 1688.

[1736] **Furrer**/ **Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 64, s. 469; **Schwenzer,** Allgemeiner Teil, Nr. 59.17; **Schmid,** "*Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag",* s. 272.

zenginleşmenin uygulanması yerinde görünmektedir[1737]. Bir kişinin, üçüncü kişilerin işlerini iyi niyetli olarak kendi işiymiş gibi yürütmesi ve vekalet olmaksızın işlerin hukuka aykırı şekilde iyi niyetle yürütülmesi durumlarında, zenginleşme talepleri söz konusu olur. Başkalarının kişilik ve fikri mülkiyet haklarına iyi niyetli olarak müdahale edildiğinde ortaya çıkan durumlar da sebepsiz zenginleşme olarak nitelendirilir[1738].

Ancak doktrinde bu hususta vekaletsiz iş görme hükümlerinin de uygulanabileceği hatta daha kolay uygulanacağı da ifade edilmektedir[1739]. Bu görüşe göre, özellikle başkasına ait fikri mülkiyet haklarının ihlali durumlarında, kötü niyetin ispatı görece daha kolaydır. Bu nedenle TBK m. 530, müdahaleden doğan sebepsiz zenginleşmeye dayalı sorumluluğa göre genellikle daha büyük bir öneme sahiptir.

Kanaatimizce kişilik haklarının ihlali halinde sebepsiz zenginleşme hükümlerine gidilmesinin önünde bir engel bulunmamaktadır. Özellikle sebepsiz zenginleşme kapsamında fakirleşme şartını kabul etmediğimiz ve sübjektif zenginleşmenin[1740] de iade edilebilir olduğunu benimsediğimiz için, bu tür taleplerin ileri sürülmesine engel teşkil edecek bir durumdan söz edilemez[1741]. Kişilik haklarının ihlali halinde yalnızca vekaletsiz iş görme hükümleri değil, şartların varlığı halinde sebepsiz zenginleşme hükümleri de uygulanabilir. Dolayısıyla söz konusu taleplerin yarıştığını ifade etmek gerekir[1742]. Sebepsiz

---

[1737] **Jungo**/ **Rupf**, Haftpflichtkommentar, OR Art. 420, Nr. 3, s. 687; **Furrer**/ **Müller- Chen,** OR, 2008, Nr. 64, s. 469. Doktrinde bir görüşe göre; sebepsiz zenginleşmede fakirleşme şartını arayan klasik görüş, fakirleşmesiz zenginleşme olgusunun üstesinden gerçek olmayan vekâletsiz iş görme hükümleriyle gelmeye çalışmaktadır. Ancak bu görüşe göre; klasik görüşte olanlar, burada sorumluluk hukukunun en geniş yaptırımlarından olan tüm kazançların devrinin iyi niyetli zenginleşene yaptırılmaması gerektiğini göz önünde bulundurmamaktadır. Yine bu görüşe göre; elde edilen menfaatlerin tamamını ifade eden sübjektif zenginleşmenin devri, iyiniyetli zenginleşene hatta sırf hukuki eksikliği bilmemesi nedeniyle kötüniyetli zenginleşene bile yüklenemeyecek kadar ağır bir yaptırımdır. Dolaysıyla burada yalnızca objektif piyasa değeri dikkate alınmalıdır. **Serozan**, Borçlar Hukuku, s. 426.

[1738] **Voser,** s. 164.

[1739] BGE 129 III 422, 425; BGE 126 III 382 E 4b/ee; **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 33, s. 451; **Schmid,** ZK OR, Art. 423, Nr. 34-37 s. 120.

[1740] Başkalarının haklarına müdahale durumunda sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebinin yalnızca objektif zenginleşmeyle sınırlı olduğu görüşü artık kabul görmemektedir. Bir kişinin hukuka aykırı davranışının karşılığı yalnızca objektif zenginleşmeyle sınırlanamaz. Burada isabetli olan, sübjektif zenginleşmenin de sebepsiz zenginleşme kapsamında iade edilmesidir. Bkz. **Inderkum,** Nr. 440, s. 190.

[1741] Doktrinde bir görüşe göre; kişilik haklarının ihlalinden sonra bir sebepsiz zenginleşmenin meydana geldiğinin kabul edilmesi için fakirleşme görüşünün reddedilmesi gerekir. Çünkü kişilik hakkı ihlali neticesinde bir fakirleşmenin meydana geldiği durum neredeyse yoktur. Çoğu durumda kişilik hakkı ihlal edildiğinde meydana gelen zenginleşme, iade alacaklısının malvarlığından kaynaklanmaz. **Inderkum,** Nr. 449, s. 194.

[1742] Fakirleşme görüşünü savunanlar arasında da kişilik hakkı ihlalinde, sebepsiz zenginleşmeden doğan talepler ile gerçek olmayan vekaletsiz iş görmeden doğan taleplerin yarışacağını ifade edenler vardır. Bu görüşe göre;

zenginleşme hukuku kapsamındaki iade talebinin amacı, vekaletsiz iş görmeden elde edilen kazancın iadesi talebinde olduğu gibi, kişilik haklarının hukuka aykırı ihlali yoluyla ihlalcinin elde ettiği maddi avantajların ortadan kaldırılmasıdır. Ayrıca, iade tehdidi, kişilik haklarının hukuka aykırı ihlallerini önlemek için uygun olabilecek önleyici bir etkiye sahip olabilir[1743].

TMK m. 25 ve özel kanunlardaki bazı hükümler sadece vekaletsiz iş görmeye ilişkin kurallara atıfta bulunmakta, sebepsiz zenginleşmeye ilişkin kurallara atıfta bulunmamaktadır. TMK m. 25 (İMK m. 28a) gibi bazı kanuni düzenlemelerin[1744] sadece TBK m. 530'a atıfta bulunması ve TBK m. 77'ye atıfta bulunmaması, sebepsiz zenginleşmeden doğan iade taleplerinin ileri sürülmesini engellemez[1745]. Çünkü bunlar, borçlar hukukundaki diğer talep türlerinin şartlarını değiştirmeyen, sadece mevcut hukuki dayanaklara yapılan atıflardır[1746]. Yani, bu atıflar yeni haklar yaratmaz; yalnızca var olan taleplerin hangi kurallara dayandığını belirtir.

Fikri ve sınai hakların haksız olarak kullanılması neticesinde birtakım kazançlar elde edilmiş olabilir. FSEK m. 70/3'e göre; hakkına tecavüz edilen kişi, tazminatla birlikte elde edilen kazancın iadesini isteyebilir. Bu kazançların iadesinin, vekâletsiz iş görme hükümlerince yapılabilmesi için fikri ve sınai hakları kullanan kişinin fiilinin hukuka aykırı olması gerekir[1747]. Ancak söz konusu durumda iade için; zararın ortaya çıkması, malvarlığında azalma meydana gelmesi, kusur gibi şartların olması gerekmez. Şartların varlığı hâlinde, burada haksız fiil ya da sebepsiz zenginleşme hükümlerine gitmek mümkün olsa da doktrinde gerçek olmayan vekâletsiz iş görme hükümlerinin uygulanmasının[1748] iş

---

kişilik hakkının ihlal edilmesiyle, yoksun kalınan kazanç kaybı şeklinde meydana gelen bir fakirleşme söz konusudur. **Helvacı,** Serap/ **Aydın,** Gülşah Sinem, *"Kişilik Hakkı İhlalinden Doğan Vekâletsiz İşgörmede Kusurun Bir Şart Olarak Aranıp Aranamayacağı Sorunu"*, MÜHFHAD, Y. 2017, C. 23, S. 1, s. 292- 293.

[1743] **Inderkum,** Nr. 453, s. 195.

[1744] İsviçre Haksız Rekabet Kanunu (UWG) m. 9/3.

[1745] **Inderkum,** Nr. 437, s. 189.

[1746] **Hahn,** CHK- 2023, Art. 62, Nr. 33, s. 452. Doktrinde bir görüşe göre; kişilik haklarının ihlali durumunda, sebepsiz zenginleşme talebi, ihlal eden kişinin bu ihlalden sağladığı maddi kazancın iadesini amaçlar. Bu iadenin ne kadar olacağı ise duruma göre değişir. Eğer sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesinde fakirleşme şartı aranıyorsa, mağdurun talep edebileceği miktar, en fazla kendi fakirleşmesi kadar olabilir. Fakirleşme şartı aranmıyorsa, o zaman mağdur, ihlali yapan kişinin bu eylemle elde ettiği tüm kazancı talep edebilir. **Inderkum,** Nr. 454, 456, s. 195- 196.

[1747] **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2642, s. 971.

[1748]**Oğuz,** Arzu/ **Özden Merhacı,** Selin, *"Fikri ve Sınai Hakların İhlal Edilmesinden Doğan Tazminat Talepleri"*, Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan, Y. 2013, C. 1, S. 1, s.959.

sahibi için daha lehe olduğu ifade edilmektedir[1749]. Ancak burada değinilmesi gereken bir husus da gerçek olmayan vekâletsiz iş görme hükümlerinin uygulanabilmesi için, kötüniyet şartının varlığıdır. Her ne kadar doktrinde tartışmalı olsa da bizim de katıldığımız genel kabule göre, gerçek olmayan vekaletsiz iş görmenin söz konusu olabilmesi için, hakkı ihlal edenin kötüniyetli olması gerekir[1750]. Şayet bir fikri hakkı ihlal eden kişi iyiniyetliyse, burada gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümlerinin değil sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulama alanı bulacağını belirtmek gerekir[1751]. Sebepsiz zenginleşme ve gerçek olmayan vekaletsiz iş görmeye ilişkin şartların aynı anda gerçekleşmesi halinde, bir yarışmanın varlığından bahsedilir[1752].

[1749] **Bucher,** OR, ohne Deliktsrecht, s. 605. Doktrinde bir görüşe göre; gerçek olmayan vekâletsiz iş görme, sebepsiz zenginleşmeyi tamamlayan bir kurumdur. **Eren,** Genel Hükümler, Nr. 2642, s. 971; **von Tuhr/ Peter,** s. 524.

[1750] **Jenny,** Nr. 493, s. 261; **Schmid,** ZK OR, Art. 423, Nr. 36; **Eren,** Özel Hükümler, s. 922; BGE 129 III 425; **Huguenin,** Allgemeiner und Besonderer Teil, Nr. 2154, s. 651.

[1751] **Furrer/ Müller- Chen/ Çetiner,** s. 521; **Jenny,** Nr. 701, s. 354.

[1752] **Jenny,** Nr. 702, s. 354; **Inderkum,** Nr. 459, s. 198. Fikri ve sınai haklara müdahale neticesinde elde edilen kazancın yalnızca sebepsiz zenginleşme oluşturduğu ve bunun sebepsiz zenginleşme davası ile istenebileceğini ifade eden görüş için bkz. **von Büren,** s. 309.

SONUÇ

Sebepsiz zenginleşme, borçlar hukukunda kanundan doğan borç ilişkileri arasında yer alan ve tarihsel kökeni Roma hukukuna uzanan önemli bir kurumdur. Sebepsiz zenginleşme kurumu, TBK m. 77/1 ve devamında yer alan hükümlerde düzenlenmiştir. Bu hükümlerde, sebepsiz zenginleşmenin açık bir tanımına yer verilmemiştir; bu durum ise, kavramın kurumu doğru bir şekilde ifade edip etmediği konusunda tartışmalara yol açmıştır.

Sebepsiz zenginleşme, bir kişinin geçerli bir hukuki gerekçe bulunmaksızın, başkasının malvarlığı ya da emeği üzerinden menfaat elde etmesi durumunda ortaya çıkan ve bu kişinin elde ettiği haksız kazancı iade yoluyla gidermeyi amaçlayan bir kurumdur. Ancak, sebepsiz zenginleşme kavramın kapsamı ve sınırları, her bir zenginleşme türü açısından farklılık gösterdiğinden, genel ve tek tip bir sebepsizlik anlayışının belirlenmesi oldukça güçtür. Örneğin, edimden doğan zenginleşmelerde sebepsizlik genellikle kazandırmanın karşılıksız olmasından kaynaklanır. Buna karşın, edim dışı zenginleşmelerin önemli bir türü olan müdahaleden doğan zenginleşmelerde sebepsizlik, ihlal edilen hakkın belirli malları ve bunların sağladığı yararları hak sahibine tahsis etme yönündeki saf nesnel amaçtan kaynaklanır. Diğer bir edim dışı zenginleşme türü olan beklenmedik halden doğan zenginleşmelerde ise sebepsizlik, rastlantısal bir durumdan kaynaklanır. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşmeye neden olan durumlar ayrıntılı olarak ele alındığında, "*sebepsizlik*" ifadesinin anlamı derinleşmektedir. *"Sebepsizlik"* ifadesi, kelime anlamı itibarıyla çeşitli eleştirilere konu olsa da sanıldığı gibi kavramsal bir sorun teşkil etmemektedir. Bu nedenle kurumu ifade etmek için tercih edilen, hukuk dilinde de yerleşmiş olan *"sebepsiz zenginleşme"* kavramının kullanılması isabetlidir.

TBK m. 77/1, genel hüküm niteliği taşımaktadır. Bu nitelik, söz konusu hükmün ortaya çıkan sorunlara esnek bir şekilde uygulanmasına olanak tanır ve böylece değişen şartlara ve değerlere uyum sağlamasını mümkün kılar. Hakim, somut olayın özelliklerine göre TBK m. 77/1'i yorumlayarak adil bir sonuca ulaşmaya çalışır. Bu süreçte hakim, genel hükmün somutlaştırılmasında hukukun temel ilkelerine bağlı kalır. Hukukun ilkelerine olan bu bağlılık, verilen kararların tutarlılığı açısından büyük önem arz eder.

Sebepsiz zenginleşme davası, asli nitelikte bir dava olarak değerlendirilmelidir. Bu dava, davaların talîlik niteliğine uymaz. Talîlik, mevcut bir talep hakkının, öncelik sırasına göre başka bir talepten sonra gelmesini ve bu nedenle sadece birincil talebin neticesiz kalması halinde uygulama alanı bulmasını ifade eder. Esasen bir davanın talî nitelikte olması, aynı olay için davacıya birden fazla dava hakkı tanınmış olmasına bağlıdır ve bu dava hakları sıralı bir şekilde ilerler. Başka bir ifadeyle, dava, davacıya tanınan davalar arasındaki öncelik sonralık ilişkisine göre açılabilir. Bu durumda birincil nitelikteki dava bir nedenle açılamıyorsa veya açılmış fakat başarısızlığa uğramışsa talî (ikincil) nitelikteki davanın açılabilmesi söz konusu olur. Sebepsiz zenginleşme davası için böyle bir durumun varlığından bahsedilemez. Çünkü TBK ya da diğer kanunlarda sebepsiz zenginleşmenin talî nitelikte olduğuna ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Sebepsiz zenginleşme davasının açılabilmesi için yalnızca belirli şartların gerçekleşmiş olması yeterlidir; başka bir davanın açılabilir olup olmaması ise bu durumu etkilemez. Bu nedenle, sebepsiz zenginleşme, başka bir davanın sonucuna bağlı olarak ileri sürülen bir talep değildir.

Sebepsiz zenginleşme oluşturmayan bazı özel durumlar mevcuttur. Bu tür durumlarda, bir sebepsiz zenginleşme meydana gelmiş gibi görünse de aslında hukuki anlamda sebepsiz zenginleşme oluşmaz. Söz konusu durumlar arasında; zamanaşımına uğramış bir borcun ifası, ahlaki bir ödevin yerine getirilmesi, eksik borçların ifası, borçlanılmamış edimlerin bilerek ifa edilmesi, hukuka ve ahlaka aykırı amaçlarla yapılan kazandırmalar ile fiili bir sözleşme durumunda edim yer almaktadır.

Sebepsiz zenginleşme oluşmamakla birlikte, kanun bazı özel durumları sebepsiz zenginleşme hükümlerine tabi tutmuştur. Bu durumlar, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkansızlık nedeniyle doğan iade borcu ve nişan hediyelerinin elden çıkması durumunda ortaya çıkan iade borcu olarak ifade edilebilir. Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkansızlık durumuna ilişkin TBK m. 136/2' de ifade edilen iade borcunun hukuki dayanağı, sözleşmedir. Sözleşmedeki edim değişimi ilişkisi, imkansızlık durumunun ortaya çıkmasıyla tasfiye ilişkisine dönüşür. Burada sözleşme ilişkisi devam etmektedir. Dolayısıyla bir sebepsiz zenginleşme ilişkisi söz konusu değildir. Borçlunun temerrüdü halinde alacaklının sözleşmeden dönme hakkını kullanması da sözleşme ilişkisini sonlandırmaz; yine tasfiye ilişkisine dönüşüm gerçekleşir. TBK m. 136/2'deki sebepsiz zenginleşmeye ilişkin

gönderme, yalnızca iade borcunun kapsamını belirlemeye yöneliktir ve bu kapsam belirlenirken sebepsiz zenginleşme hükümleri kıyasen uygulanmalıdır. Nişanın bozulması halinde, tıpkı borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkansızlık halinde (TBK m. 136) ve sözleşmeden dönme halinde (TBK m. 125) olduğu gibi, nişan sözleşmesi de bir tasfiye ilişkisine dönüşür. Nişan sözleşmesi, aile hukukuna özgü bir sözleşme olup, sona erdiğinde tarafların bu sözleşmeden doğan hak ve yükümlülükleri sona erer. Nişanın bozulmasında hediyelerin iadesi, TMK m. 122/1'e göre yapılır. Ancak TMK m. 122/2'deki sebepsiz zenginleşme hükümlerine yapılan gönderme, iadenin kapsamını belirlemektedir. Bu bağlamda, sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümler kıyasen uygulanır ve nişanın bozulmasında iadenin kapsamı, sebepsiz zenginleşme hükümleri doğrultusunda belirlenir.

Sebepsiz zenginleşme hukukunda TBK m. 77/1, tüm zenginleşme türleri için yeknesak bir temel teşkil etmektedir. Bu temel doğrultusunda zenginleşmeyi doğuran olayların sınıflandırılması hem teorik açıdan hem de uygulama açısından bir gereklilik arz etmektedir. Bu noktada ayırma teorisi kritik bir rol oynamaktadır. Ayırma teorisi, edimden doğan zenginleşme ile edim dışı zenginleşme arasında bir ayrım yapmaktadır. Edimden doğan zenginleşme, bir edim ilişkisi sonucunda ortaya çıkan sebepsiz zenginleşmeyi ifade ederken; edim dışı zenginleşme, bir edimin söz konusu olmadığı durumlardaki sebepsiz zenginleşmeyi ifade etmektedir. Edimden doğan zenginleşme ve edim dışı zenginleşme birbiriyle özel bir ilişki içindedir.

Edimden doğan sebepsiz zenginleşmeler, genel itibariyle dört ana kategoride ele alınabilir. Bunlar; var olmayan veya geçersiz sebebe dayanan zenginleşmeler, gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmeler, sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan zenginleşmeler ve çok kişili ilişkilerde edimden doğan zenginleşmelerdir.

Edimden doğan zenginleşmelerden ilki; var olmayan veya geçersiz sebebe dayanan zenginleşmelerdir. Bu iki durum, hukuki nitelikleri itibarıyla birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmelidir. Geçersiz sebebe dayanan zenginleşme, kazandırmada bulunan ile zenginleşen kişinin, kazandırmanın temelini oluşturan hukuki sebep konusunda farklı anlayışlara sahip olması veya aralarında bu konuda bir uzlaşmanın bulunmaması durumunu ifade eder. Buna karşılık, var olmayan sebebe dayanan zenginleşme, borçlanılmamış bir

edimin ifası sonucu ortaya çıkar. TBK m. 78'de düzenlenen borçlanılmamış edimin ifası, edimden doğan sebepsiz zenginleşme halleri arasında yer alır. Borçlanılmamış edimin ifası kapsamında sebepsiz zenginleşmeden doğan iade davasında, bir borcun ortadan kaldırılması amacıyla bir ödeme yapıldığını, bu borcun mevcut olmadığını ve borcun varlığının yanılarak kabul edildiğinin kanıtlanması gerekir. Örneğin; bir sözleşmede gereğinden fazla ifanın gerçekleşmesi halinde TBK m. 78 uyarınca iade talep edilir. Başka bir ifadeyle ifayı aşan kısmın iadesi, sebepsiz zenginleşme kapsamında talep edilmelidir.

Edimden doğan zenginleşmelerin ikincisi; gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmedir. Bunun söz konusu olabilmesi için kazandırma anında bir hukuki sebep olmamasına rağmen ileride gerçekleşmesi beklenen bir sebebin varlığı ve bu sebebin gerçekleşmemesi gerekir. Beklenen sebebin gerçekleşmemesi hâlinde kazandırma, dayanılması amaçlanan hukuki temelini kaybeder. İleride gerçekleşmesi beklenen sebebin gerçekleşmediğinin veya artık gerçekleşemeyeceğinin objektif olarak tespit edildiği an, sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebinin doğması bakımından belirleyicidir.

Edimden doğan zenginleşmelerin üçüncüsü; sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan zenginleşmedir. Bu tür zenginleşme, kazandırmanın yapıldığı anda geçerli bir hukuki sebep bulunmasına rağmen, söz konusu sebebin sonradan ortadan kalkması hâlinde ortaya çıkar. Örneğin, bozucu şarta bağlı bir sözleşmede ifa gerçekleştikten sonra bozucu şartın gerçekleşmesi durumunda, kazandırma artık hukuki temelini yitirir. Bu durumda sonradan ortadan kalkan sebebe dayanan zenginleşmenin varlığından söz edilir. Zira bozucu şartın gerçekleşmesi, bozucu şarta bağlı olarak gerçekleştirilen tasarruf işlemini etkisiz hale getirir. Bu etkisizlik, tasarruf işlemine konu olan hakkı, örneğin mülkiyet hakkını, kendiliğinden tasarruf edene geri döndürmez. Bu nedenle hakkın iadesi, sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca talep edilir. Benzer şekilde, iptal edilebilir bir sözleşme ilk anda geçerli olarak kurulmuştur; ancak iptal hakkının kullanılmasıyla birlikte bu geçerlilik ortadan kalkar. İptal hakkının kullanımına kadar yerine getirilmiş olan edimler bakımından mülkiyetin devri gerçekleşmiştir. Ancak bu geçiş sebepsizdir. Dolayısıyla burada devreden, yalnızca sebepsiz zenginleşme hükümlerince iade talebinde bulunabilir. Bu tür durumlarda ortaya çıkan sebepsiz zenginleşme, sonradan ortadan kalkan sebebe dayalı bir zenginleşme niteliği taşır.

Edimden doğan zenginleşmelerin dördüncüsü; çok kişili ilişkilerde edimden doğan zenginleşmelerdir. Sebepsiz zenginleşme hukuku kapsamındaki çok kişili ilişkiler, sebepsiz zenginleşme hukukuyla ilgili bir duruma üç veya daha fazla kişinin dahil olmasıyla karakterize edilir. Edim ilişkisinin tarafları dışında başka kişilerin dahil olduğu ilişkide de sebepsiz zenginleşme meydana gelebilir. Böyle bir durumda sebepsiz zenginleşmenin taraflarının belirlenmesi önem taşır.

Edim dışı sebepsiz zenginleşmelere ilişkin yapılan sınıflandırmalar, esasen şekli nitelikte olup doğrudan hukuki sonuca etkili değildir. Bununla birlikte, konunun sistematik biçimde ortaya konulmasını ve kolay anlaşılmasını sağlama açısından bu alt sınıflandırmalar önem arz eder. Edim dışı zenginleşmeler; müdahaleden doğan zenginleşmeler, masraftan kurtulmadan doğan zenginleşmeler, rücudan (borçtan kurtulmadan) doğan zenginleşmeler ve beklenmedik hâlden doğan zenginleşmeler olmak üzere dört gruba ayrılabilir.

Edim dışı zenginleşmelerin ilki, müdahaleden doğan zenginleşmedir. Zenginleşmenin, zenginleşen kişinin doğrudan gerçekleştirdiği bir fiil veya müdahale sonucu ortaya çıkması hâlinde bu türden bir zenginleşmeden söz edilir. Edim dışı sebepsiz zenginleşme halleri arasında en geniş ve en önemli grubu müdahaleden doğan zenginleşmeler oluşturur. Edim dışı zenginleşmelerin ikincisi, masraftan kurtulmadan doğan zenginleşmedir. Bir kişinin, edimde bulunma iradesi olmaksızın, başkasına ait bir şeye değer katması ya da başkasının işini üstlenerek onu bir masraftan kurtarması durumunda bu tür zenginleşme meydana gelir. Özellikle, iade alacaklısının başka birine ait olduğunu bilmeden bir mal üzerinde değer artırıcı işlem yapması, bu tür zenginleşmenin tipik görünümüdür. Edim dışı zenginleşmelerin üçüncüsü, rücudan doğan zenginleşmelerdir. Rücudan doğan zenginleşmeler, borçtan kurtulmadan doğan zenginleşme olarak da adlandırılır ve esas olarak bir kişinin, başkasına ait bir borcu ödemesiyle ortaya çıkar. Başka bir ifadeyle üçüncü şahıslara ait borçların karşılıksız olarak ödenmesi sonucunda rücudan doğan zenginleşme oluşur. Edim dışı zenginleşmelerin dördüncüsü, beklenmedik halden doğan zenginleşmelerdir. Bu tür zenginleşmelerde, zenginleşme durumu, iade borçlusuna atfedilemeyen üçüncü bir kişinin fiilini ya da bir doğa olayını içeren beklenmedik bir halden kaynaklanır.

TBK m. 77/1 hükmü doğrultusunda sebepsiz zenginleşmenin oluşabilmesi için belirli şartların gerçekleşmesi gerekir. Bu kapsamda, öncelikle borçlunun malvarlığında bir zenginleşmenin meydana gelmiş olması gerekir. Söz konusu zenginleşmenin, başkasının malvarlığından ya da emeğinden sağlanmış olması bir diğer şarttır. Ayrıca, zenginleşme ile zenginleştirici olay arasında bir nedensellik bağının bulunması ve nihayetinde bu zenginleşmenin haklı bir sebebe dayanmaması gerekmektedir.

Sebepsiz zenginleşmenin oluştuğundan bahsedebilmek için öncelikle başkasının malvarlığından bir zenginleşmenin meydana gelmiş olması gerekir. Zenginleşme, bir kişinin malvarlığında ekonomik değer bakımından bir artışın meydana gelmesi; başka bir ifadeyle, kişiye maddi bir avantaj sağlanması durumunu ifade eder. Sebepsiz zenginleşme halinde kural olarak zenginleşmenin aynen iadesi gerekir. Ancak, aynen iadenin mümkün olmaması durumunda, başka bir ifadeyle zenginleşen tarafın zenginleşme konusunu geri vermesi sübjektif olarak imkânsız hale gelmesi halinde, bu malın yerine geçen değerin iadesi, yani değer ikamesi söz konusu olur. Bu noktada, TBK m. 79'daki iyiniyetli zenginleşenin iade borcuna ilişkin sınırlamalar göz önünde bulundurularak, iade borcunun kapsamı belirlenir. Bu durumda zenginleşme; objektif zenginleşme ve sübjektif zenginleşme (kazanç- kâr) olmak üzere iki şekilde ortaya çıkabilir. Objektif zenginleşme, zenginleşmeyi meydana getiren şeyin piyasa değerinden oluşur. Sübjektif zenginleşme; zenginleşenin objektif zenginleşmeden yararlanmak suretiyle, bireysel yeteneği, fiziki veya ekonomik faaliyeti sonucunda malvarlığında meydana gelen artışı ifade eder. Sebepsiz zenginleşme hukukunda kural olarak, zenginleşenin elde ettiği objektif değerin iadesi esastır. Ancak sübjektif nitelikte bir zenginleşmenin söz konusu olduğu durumlarda, kanaatimizce, bu sübjektif zenginleşmenin de (kazancın da) iadesi gerekir.

Sübjektif kazancın iadesi bakımından gerekli şartların oluştuğu hâllerde, sebepsiz zenginleşme hükümlerine ya da gerçek olmayan vekaletsiz iş görme hükümlerine başvurulabilir. Zira her iki durumda da elde edilen kazanç, haklı bir menfaat olarak değerlendirilemez. Sebepsiz zenginleşmede sübjektif kazancın iadesine engel bir durum bulunmazken; gerçek olmayan vekaletsiz iş görme için, iş görme fiilinin varlığı ve iş görenin kast veya ağır ihmal derecesinde kusurlu olması gerekir. Sebepsiz zenginleşmede ise sadece malvarlığında bir artış yeterlidir. Bu nedenle sübjektif kazancın iadesi, sebepsiz zenginleşme

hükümleri çerçevesinde de mümkündür. Ancak özellikle zenginleşen kişi, objektif değeri aşan bir kazanç elde etmişse, bu değerin alacaklıya iadesi kadar zenginleşende kalması da adaletsiz sonuçlar doğurabilir. Bu durumda somut olayın adaletini sağlamak amacıyla, objektif zenginleşmeyi aşan kısmın, TBK m. 81'de olduğu gibi, devlete mal edilmesi yönünde bir çözüm önerisi getirilebilir. Zira sebepsiz zenginleşme ne alacaklıya fazladan bir menfaat sağlamak ne de zenginleşenin haksız kazancını muhafaza etmek amacını taşır. Her iki durumun da önlenebilmesi bakımından devlete mal edilme, adil bir seçenek olarak değerlendirilebilir.

Sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesi için aranan şartlardan ikincisi, zenginleşmenin başkasının malvarlığından veya emeğinden kaynaklanmış olmasıdır. Bu şartın yorumlanmasında özellikle *"fakirleşme"* unsurunun gerekliliği, doktrinde temel bir tartışma konusu olmuş ve çeşitli görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu bağlamda doktrinde iki temel görüş benimsenmektedir. Bunlardan ilki, klasik görüş olarak adlandırılan ve fakirleşmeyi sebepsiz zenginleşmenin zorunlu unsurlarından biri olarak kabul eden görüştür. İkincisi ise fakirleşme şartının aranmasını gerekli görmeyen görüşlerdir. Fakirleşme şartını reddeden bu görüşler; hukuka aykırılık görüşü, hukuk alanının ihlali görüşü, hakkaniyet görüşü ve yetki içeriği görüşü olmak üzere dört alt gruba ayrılmaktadır.

Fakirleşme şartını arayan *klasik görüş*, Roma hukukundan devralınan geleneksel yapısıyla uzun yıllar uygulamada baskın olmuştur. Ancak günümüzün karmaşık toplumsal ve ekonomik ilişkileri karşısında bu görüşün katı yapısı, birçok durumda sebepsiz zenginleşmenin işlevselliğini zayıflatmakta, uygulanabilirliğini sınırlandırmakta ve adalet duygusunu zedelemektedir. Sebepsiz zenginleşme hukukunda, doktrin ve uygulamada zarar odaklı klasik yaklaşımdan, hukuki menfaatlerin korunmasına dayanan daha kapsamlı bir anlayışa geçiş gözlemlenmektedir. Bu değişim, Almanya ve İsviçre gibi hukuk sistemlerindeki uygulamada benimsenmişken; Türk hukukunda Yargıtay hâlâ fakirleşme şartını esas alan klasik görüşte ısrar etmektedir.

Fakirleşme şartını aramayan görüşler ortak bir temelde buluşsalar da çözüm önerileri bakımından birbirinden ayrılır. *Hukuka aykırılık görüşü*, fakirleşme şartını ilk sorgulayan görüş olarak tarihsel önem taşımakta; ancak sınırlarının belirsizliği ve haksız fiil hukukuna

yakınlığı nedeniyle yeterli açıklık ve öngörülebilirlik sağlayamamaktadır. *Hukuk alanının ihlali görüşü,* hukuka aykırılık görüşüne çok yakın bir görüştür. Hatta hukuk alanının ihlali görüşü doktrinde, Alman hukuka aykırılık görüşünün İsviçre doktrinindeki görünümü olarak da değerlendirilmektedir. Ayrıca bu görüşte ihlal ve hukuk alanı kavramlarının soyut doğası, görüşün pratikte uygulanabilirliğini sınırlamaktadır. *Hakkaniyet (genel hüküm) görüşü*, somut olay adaletine vurgu yaparak önemli bir açılım sunsa da sebepsiz zenginleşmeye ilişkin temel hükmün genel nitelikte olduğunu ve bu hükmün TMK m. 4'e dayalı olarak hakimin takdir yetkisiyle doldurulması gerektiğini savunması bakımından uygulanabilirlik açısından ciddi sorunlar taşımaktadır. *Yetki içeriği görüşü* ise, bir hakkın hukuk düzeni tarafından belirlenen sınırlarının ihlal edilip edilmediğini esas alarak, sebepsiz zenginleşmenin normatif çerçevesini sağlam bir zemine oturtmakta ve hem doktrinde hem uygulamada en tutarlı çözüm önerisini sunmaktadır.

Kanaatimizce, *yetki içeriği görüşü* gerek normatif dayanağı gerekse sistematik tutarlılığı bakımından sebepsiz zenginleşme hukukunun amacına en uygun yaklaşımı sunmaktadır. Yetki içeriği görüşü, bir hakkın sadece hak sahibine tanınan kullanım, tasarruf ve koruma yetkileri çerçevesinde değerlendirilmesini esas alır ve bu yetkiler bütünü *"yetki içeriği"* kavramıyla ifade edilir. Bu bağlamda, yetki içeriği kavramı, bir hakkın hukuk düzeni tarafından kime ait olduğunun ve bu kişi tarafından hangi çerçevede kullanılabileceğinin belirlenmesini sağlar. Bu görüşe göre, sebepsiz zenginleşmenin varlığı, zenginleşmenin hak sahibinin bu münhasır yetkilerine aykırı şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğiyle belirlenir. Kavramın kapsamına yönelik belirsizlik eleştirileri bulunsa da bu belirsizlik doğrudan görüşten değil, hakların kapsamı ve sınırlarına ilişkin genel belirsizlikten kaynaklanmaktadır. Özellikle kişilik hakları gibi bazı haklarda yetki içeriğinin tespiti daha karmaşık olmakla birlikte, bu zorluk hakların niteliğinden ileri gelmektedir. Yetki içeriği görüşü hem edimden doğan hem de edim dışı sebepsiz zenginleşme hallerinde uygulanabilir niteliktedir. Edimden doğan zenginleşmelerde yetki içeriği, edim ilişkisine göre belirlenirken; edim dışı zenginleşmelerde özellikle müdahaleden doğan zenginleşmelerde, ihlal edilen ve münhasıran hak sahibine tanınan hakkın yetki içeriğinin kapsamı dikkate alınarak değerlendirme yapılır.

Sebepsiz zenginleşme durumunda kural, aynen iadedir. Ancak aynen iadenin mümkün olmadığı durumlarda nakden iade gerekir. Nakden iade gerektiren durumlarda

objektif değer alacaklıya iade edilirken, bu değeri aşan sübjektif kazancın nasıl değerlendirileceği ise ayrı bir önem taşır. Bu noktada, sübjektif zenginleşmenin iadesine ilişkin dengeli bir çözüm arayışı gündeme gelmektedir. Sebepsiz zenginleşme kapsamında sübjektif zenginleşmenin de iade edilmesi gerektiği kabul edilmekle birlikte, somut olayın koşulları göz önüne alındığında, daha adil bir çözüm olarak objektif değeri aşan sübjektif kazancın (kârın), TBK m. 81'deki düzenlemede olduğu gibi, devlete mal edilmesi önerilebilir. Böylece hem alacaklının hak ettiğinden fazlasını elde etmesi hem de zenginleşenin haksız kazancı elinde tutması önlenmiş olur.

Sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesi için aranan şartlardan üçüncüsü; zenginleşme ile zenginleştirici olay arasında nedensellik bağının olmasıdır. Buna göre sebepsiz zenginleşmenin gerçekleşmesi için aranan nedensellik bağı, klasik görüşün aksine, zenginleşme ile fakirleşme arasında değil; zenginleşme ile zenginleşmeyi doğuran olay arasında olmalıdır. Başka bir ifade ile zenginleştirici bir olayın meydana gelmesi neticesinde zenginleşme ortaya çıkmalıdır ki bu ikisi arasında illiyet bağının varlığından bahsedilsin. Zenginleşmeyi doğuran olay, edimden veya edim dışı bir durumdan kaynaklanabilir. Zenginleştirici olay ile zenginleşme arasında olması gereken nedensellik bağında zorunlu şart (onsuz olmaz şart) teorisi geçerlidir. Bu kapsamda, doğal nedensellik bağı yeterli kabul edilmekte olup ayrıca uygun illiyet bağının varlığı aranmaz. Zenginleşmeye sebep olan olay, elde edilen kazanç bakımından önemli bir unsur olarak değerlendiriliyorsa doğal nedensellik bağının varlığından söz edilebilir.

Çok kişili ilişkilerde, kimin kime karşı sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanarak iade talebinde bulunabileceğinin tespiti, nedensellik bağı çerçevesinde özel bir önem taşımaktadır. Zira sebepsiz zenginleşmenin tarafları arasında olmayan, haksız edimden yalnızca dolaylı olarak yararlanan üçüncü kişilerin zenginleşme denkleştirmesine dahil edilmemesi gerekir. Çok kişili ilişkilerde önemli olan husus, kazandırmada bulunan kişi ile kazandırmayı alan alıcı arasındaki ilişkiye üçüncü bir kişinin dahil olması durumudur. Bu üçüncü kişinin, kazandırmada bulunan ile zenginleşen arasındaki ilişki üzerinde hukuki ya da edimsel bir etki yaratması, çok kişili ilişkilerin yapısal temelini oluşturmaktadır.

Sebepsiz zenginleşmenin meydana gelmesi için aranan şartlardan dördüncüsü; zenginleşmenin sebepsiz olması, haklı bir nedene dayanmamasıdır. Haklı bir sebebe dayanmama gerekliliği, zenginleşmeye yol açan tüm durumlar için geçerlidir. Başka bir ifadeyle, ister edimden doğan bir zenginleşme olsun ister edim dışı bir zenginleşme olsun, zenginleşmenin bir talebe konu olabilmesi için haklı bir sebepten yoksun olması gerekir. Edimden doğan zenginleşmeler söz konusu olduğunda, zenginleşmenin hukuki bir temele dayanıp dayanmadığı, edimin amacına ulaşıp ulaşmadığına göre değerlendirilir. Bu bağlamda, taraflar arasındaki sözleşmeye göre belirlenen, hukuka ve ahlaka aykırı olmayan herhangi bir amaç, hukuki dayanak olarak kabul edilir. Alıcının edim anında edim üzerinde hiçbir hakkı yoksa hukuki dayanak bulunmamaktadır. Edim dışı zenginleşmeler söz konusu olduğunda, hukuki dayanak edim ilişkilerine göre belirlenmez. Zira edim dışı zenginleşmelerde, taraflar arasında edim ilişkisi dışında başka bir durumun varlığı söz konusu olmaktadır. Burada herhangi bir hakkın sahibine vermiş olduğu yetkiler ile çelişen her zenginleşme, haksızlık oluşturur ve sebepsiz zenginleşme teşkil eder. Başka bir ifadeyle bir kişiye tanınan hak, başka bir kişi tarafından kendisine menfaat sağlamak üzere kullanılmaktaysa bir haksızlık söz konusudur. Bir kişiye ait bir mal ya da hukuki değer, o kişinin kullanımına, tüketimine, paraya çevirebilmesine ya da ondan yararlanmasına özgülenmiştir. Bu kişi dışında bir başkasının bu değerler üzerinden menfaat elde etmesi durumunda, haklı bir nedene dayanmayan bu menfaat de sebepsiz zenginleşme oluşturmaktadır.

Sebepsiz zenginleşme davasının tabi olduğu zamanaşımı süresi TBK m. 82'de düzenleme alanı bulmuştur. TBK m. 82/1, münhasıran sebepsiz zenginleşme hukuku kuralıdır ve sebepsiz zenginleşme talebinin zamanaşımı sürelerini düzenler. Ancak TBK m. 82/2, sebepsiz zenginleşme hukukunun ötesine geçmektedir. Sebepsiz zenginleşmede iki yıllık nispî ve on yıllık mutlak zamanaşımı süresi vardır.

İki yıllık nispî (sübjektif) zamanaşımı süresinin başlangıcı, hak sahibinin zenginleşenden zenginleşmeyi talep hakkı olduğunu öğrendiği andır. Tüzel kişilerde bu süre, dava açma emri vermeye yetkili organın öğrendiği anda başlar. Bu andan itibaren iki yıl içinde hak sahibinin zenginleşmenin iadesini istemesi gerekir. Aksi hâlde zamanaşımı söz konusu olur. Zenginleşmeyi iade talebi hakkı olan kişinin bu hakkını öğrenmiş sayılması

dolayısıyla iki yıllık sürenin başlaması için bazı şartlar gerekir. Bu şartlar; zenginleşenin kimliğini, zenginleşmenin kendisine ait olduğunu ve zenginleşmenin miktarını kesin ya da en azından davanın açılmasını sağlayacak derecede bilmesidir. Zenginleşmenin iade edilecek kısmının tutarının her zaman tam anlamıyla bilinmesi mümkün olmadığı için, yaklaşık zenginleşme tutarının bilinmesi, zamanaşımı süresinin başlaması bakımından yeterlidir.

On yıllık mutlak zamanaşımı süresi; TBK m. 146'daki alacak zamanaşımına ilişkin genel süreye uygundur. TBK m. 146'daki on yıllık mutlak zamanaşımı süresi, TBK m. 149 gereği, talep doğduğunda, dolayısıyla alacak muaccel olduğunda işlemeye başlar. Sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebi doğduğu anda muaccel olur. Sebepsiz zenginleşmede on yıllık mutlak sürenin başlangıcı, iki yıllık zamanaşımı süresindeki gibi sübjektif bir şarta bağlanmamıştır. Dolayısıyla burada objektif bir şart olarak sebepsiz zenginleşmenin gerçekleşme anı esas alınır. Ancak zenginleştirici olayın çeşidine göre sürenin başlangıcı farklılık arz eder. Bu anlamda edimden doğan zenginleşmelerde ve edim dışı zenginleşmelerde on yıllık zamanaşımı süresinin başlangıcını ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

TBK m. 82/2 hükmü, sebepsiz bir zenginleşmeyi temsil eden herhangi bir alacağa karşı zenginleşme def'i tanıyarak yaptırıma bağlar. Alacak hakkının sebebe bağlılığının kabulünde, sebepsiz zenginleşme def'ini düzenleyen bu istisna hükmü anlamsızdır ve pratik bir değeri yoktur. Çünkü alacak ya geçerlidir ya da geçersiz. Alacaklının talebi haklı ve geçerliyse, ortada haklı bir sebep vardır ve bu nedenle sebepsiz zenginleşme meydana gelmez. Alacaklının talebi geçerli değilse, karşı taraf zenginleşmiş değildir ve bu nedenle sebepsiz zenginleşme meydana gelmez. TBK m. 82/2'deki sebepsiz zenginleşme def'i, TBK m. 18'in, maddi anlamda soyut borç tanıması olarak kabul edilebilmesini sağlamaz.

Sebepsiz zenginleşme kurumu, yalnızca soyut bir etik kavram ya da hakkaniyet ölçeği değil; sözleşme, haksız fiil, vekaletsiz iş görme gibi kurumlar kadar teknik bir kurumdur. Sebepsiz zenginleşme hükümleri, hakkaniyet ve adaleti sağlama düşüncesi temelinde oluşturulsa da hakkaniyet ve adalet kavramları gibi muğlak değildir. Sebepsiz zenginleşmeden doğan taleplerin benzer diğer kurumlardan doğan talepler karşısında asliliğine ilişkin nitelendirme, söz konusu kurumlarla ilişkisinin açıklanmasına temel

oluşturur. Sebepsiz zenginleşmenin bazı kurumlarla ilişkisi, kurumun daha iyi anlaşılması bakımından önem arz eder. Bu bağlamda sebepsiz zenginleşmenin; istihkak davasıyla, taşınır davasıyla, zilyetlik davalarıyla, yapı nedeniyle tazminat talepleriyle, işleme, karışma ve birleşme durumlarıyla, alacağın devriyle, sözleşme ilişkisiyle, haksız fiilden doğan taleplerle ve vekaletsiz iş görmeden doğan taleplerle ilişkisi önem taşır.

Sebepsiz zenginleşmenin istihkak talepleriyle ilişkisi; tasarruf işlemlerinde sebebe bağlılık ilkesinin kabulüne göre şekillenir. Taşınmazlar bakımından sebebe bağlılık ilkesi kanunda açıkça düzenlenmektedir. Taşınırlar bakımından da sebebe bağlılık ilkesi kabul edilmelidir. Sebebe bağlılık ilkesinin kabulüyle birlikte istihkak davasının şartları gerçekleşmişse artık sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade taleplerinin ileri sürülemeyeceğini kabul etmek gerekir. Çünkü geçerli bir borçlandırıcı işlemin ve dolayısıyla tasarruf işleminin varlığı halinde mülkiyet karşı tarafa geçeceğinden zenginleşme sebepsiz değildir. Dolayısıyla sebepsiz zenginleşmenin şartları oluşmaz. Bu durumda istihkak davasının şartlarının gerçekleşmediği durumlarda istisnai olarak sebepsiz zenginleşme söz konusu olur. Örneğin; paranın karışması halinde istihkak davasının şartları değil sebepsiz zenginleşmenin şartları gerçekleşir. Çünkü bu durumda paranın mülkiyeti karşı tarafa geçer. Bu halde sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi söz konusu olur. İstihkak davasının açılabildiği durumlarda mülkiyet karşı tarafa geçmemiştir. Mülkiyet hakkı karşı tarafa geçmediği için mülkiyet hakkından kaynaklanan bir zenginleşme oluşmaz. Başka bir ifadeyle mülkiyet hakkının geçmemiş olması durumunda bu hakka bağlı olarak, karşı tarafın malvarlığı artmaz. Bu nedenle istihkak davasının açılabildiği durumlarda sebepsiz zenginleşme davası açılamaz.

Zilyetliğe dayalı iade talebi ile sebepsiz zenginleşme talebi genellikle aynı sonucu hedeflemektedir. Burada amaç, şeyin aynen iadesidir. İki talepten hangisinin uygulanabilir olduğu ise davalının eşyanın maliki haline gelip gelmediğine bağlıdır. Davalı, eşyanın maliki haline gelmemişse, başka bir ifadeyle mülkiyete dayanan iade talebi söz konusuysa, sebepsiz zenginleşme meydana gelmez. Aksi halde, şartların varlığı halinde sebepsiz zenginleşme meydana gelebilir. Çünkü zilyetliğin haksız olarak değişmesinden bir zenginleşme meydana gelebilir. Dolayısıyla burada, sebepsiz zenginleşme davası ile taşınır davası arasında serbest

seçim hakkının varlığından söz etmek mümkündür. Başka bir ifadeyle sebepsiz zenginleşme davası ile taşınır davası yarışır.

TMK m. 982 (İMK m. 927) uyarınca açılan bir zilyetliğin iadesi davası, malın zilyedinin elinden izinsiz bir şekilde müdahale yoluyla alınmış olmasını gerektirir. Eski zilyet, izinsiz müdahale nedeniyle mal üzerindeki kontrolünü sürekli olarak kaybetmiştir. Bunun hukuki bir sonucu olarak, TMK m. 982/1 (İMK m. 927/1), öncelikle, müdahale edenin malı iade etme (yani zilyetliği iade etme) yükümlülüğünü öngörmektedir. Bir istisna olarak, TMK m. 982/2'de (İMK m. 927/2), davalının daha üstün bir hakka sahip olduğunu derhâl ispat etmesi halinde onu geri vermekten kaçınabileceği düzenlenmiştir. Bu, usul ekonomisi ilkesine dayanmaktadır. TMK m. 982/3 (İMK m. 927/3) uyarınca, tazminat talebi dava ile aynı anda ileri sürülebilir. Kanaatimizce sebepsiz zenginleşme davası ile TMK m. 982 gereğince açılacak zilyetliğin gaspı halindeki davanın aynı amaca yönelik olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla burada tıpkı taşınır davasında olduğu gibi şartların varlığı halinde sebepsiz zenginleşme davası ile zilyetlik davasının yarışacağını ifade etmek mümkündür.

Sebepsiz zenginleşmenin yapı nedeniyle tazminat talepleriyle ilişkisinde durum üç farklı şekilde ele alınmalıdır. Birincisi; eğer bir kişi kendi arazisi üzerinde yapı yapmak için başkasının malzemesini kullanırsa, bu durum genellikle bir müdahaleden doğan zenginleşme durumu oluşturur. Bu durumda sebepsiz zenginleşmeden doğan iade talebi ile TMK m. 723 gereği söz konusu olan tazminat talebi yarışır. İkincisi; başkasının arazisinde kendi malzemesini kullanan kişinin durumu bir ayrım yapılarak incelenmelidir. Malzemenin sahibi kendisini yanlışlıkla arazinin sahibi olarak görüyorsa, malzeme sahibi iyi niyetliyse, TMK m. 723 kapsamında olduğu gibi müdahaleden doğan zenginleşmeye dayalı bir talep de gündeme gelebilir. Arazi sahibi ile malzeme sahibi arasında bir sözleşme varsa, her iki talep de reddedilir. Bir yanda arazi sahibi ile üçüncü bir şahıs, diğer yanda malzeme sahibi ile bu üçüncü şahıs arasında sözleşmeye dayalı bir ilişki varsa ve arazi sahibi yapıyı üçüncü şahıs tarafından sağlanan bir edim olarak görüyorsa, malzeme sahibinin de arazi sahibine karşı zenginleşme talebinde bulunma hakkı yoktur. Ancak malzeme sahibi, TMK m. 723 uyarınca tazminat talep edebilir. Bu durumda arazi sahibi, üçüncü kişiyle yapılan sözleşme uyarınca yapılan ve yapılacak olan ödemeleri- müdahaleden doğan zenginleşme talebinden farklı olarak- mahsup edebilir. Üçüncüsü; başkasının arazisinde başkasının malzemesinin

kullanılmasıyla yapı yapılması halinde arazi sahibi, yapıda kullanılan malzemenin mülkiyetini kazanır. Bu durumda TMK m. 723 (İMK m. 672) uygulanmaz. Zira hükümde buna ilişkin bir ibare bulunmamaktadır. Dolayısıyla burada genel hükümler devreye girer. Bu durumda, malzeme sahibi, malzemeyi kullanarak yapıyı inşa eden üçüncü kişiden bir sözleşme varsa (örneğin bir eser sözleşmesi), bu sözleşmeye uygun olarak tazminat talep edebilir. Böyle bir durum söz konusu değilse, üçüncü kişinin kusurlu olması halinde tazminat taleplerini TBK m. 49 vd. (İBK m. 41 vd.) hükümlerine, aksi takdirde TBK m. 77 vd. (İBK m. 62 vd.) hükümlerine dayandırmak durumundadır. Malzeme sahibi arazi sahibine karşı müdahaleden doğan zenginleşme nedeniyle hak talep edip edemeyeceği, arazi sahibinin yapıyı iyi niyetle edinip edinmediğine bağlıdır. Eğer arazi sahibi kötü niyetle hareket etmişse, şartların varlığı halinde malzeme sahibi TBK m. 49 (İBK m. 41) vd. uyarınca ya da TBK m. 77 (İBK m. 62) vd. uyarınca talepte bulunabilir. İyi niyetli arazi sahibi ise sadece TBK m. 77 vd. (İBK m. 62 vd.) uyarınca ve sadece zenginleşme olduğu ölçüde iade talebinde bulunabilir. Öte yandan, yapıyı yapan üçüncü kişi, arazi sahibine karşı TBK m. 530 (İBK m. 423) uyarınca bir talepte bulunabilir. Arazi sahibi ise, ya mülkiyet hakkına dayanarak binayı kaldırarak TMK m. 683/1 (İMK m. 641/1) ya da üçüncü şahsa karşı mülkiyetin korunması (istihkak) davası açarak TMK m. 683/2 (İMK m. 641/2) tazminat ödeme yükümlülüğünden kurtulabilir.

Sebepsiz zenginleşme talepleri ile işleme, karışma ve birleşme arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde, bu hususlara ilişkin yasal düzenlemeler büyük önem taşır. Çünkü işleme, karışma ve birleşme hükümlerinde, sebepsiz zenginleşme talebi saklı tutulmuştur. İşlemede, sadece işlenen maddenin mülkiyetinin kime ait olduğu değil, aynı zamanda taraflar arasındaki hukuki ilişkinin niteliği de öncelikle aralarında mevcut olan sözleşmesel düzenlemelere göre belirlenir. Bu tür bir sözleşmenin yokluğunda, diğer hükümler devreye girer. Buna göre, işleyen ile malzeme sahibi arasındaki sözleşme dışı ilişki ya haksız fiil hükümlerine ya da sebepsiz zenginleşme hükümlerine tabidir. İşleyen kötü niyetle hareket etmişse, nitelikli işleme durumunda hakim, yeni ürünün mülkiyetinin malzeme sahibine geçmesine de karar verebilir. İşleyen iyi niyetle hareket etmişse, sözleşme ya da haksız fiil kapsamında herhangi bir zarardan sorumlu tutulamaz. Bununla birlikte, nitelikli işleme durumunda, malzeme sahibi, sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca, işleyenden talepte

bulunma imkanına sahiptir. Yeni ürünün mülkiyetinin malzeme sahibinde kaldığı basit işleme durumunda, işleyen tarafından malzeme sahibine karşı bir zenginleşme talebi mümkündür. Paranın karışması durumunda; haksız bir şekilde bir başkasının parasını kendi parasına karıştıran kişi, miktarına bakılmaksızın paranın sahibi olur. Bu durumda paranın sahibi olan bu kişi aleyhine açılabilecek dava, sebepsiz zenginleşme davasıdır.

Sebepsiz zenginleşme talepleri ile alacağın temliki arasındaki ilişkide sebebe bağlılık ilkesi önem taşır. Alacağın devrinde sebebe bağlılık ilkesinin kabulüyle sebepsiz zenginleşmenin uygulama alanı sınırlanmaktadır. Çünkü sebebe bağlılık ilkesi gereği, geçersiz sebebe dayanan devirlerde mülkiyet karşı tarafa geçmez ve dolayısıyla zenginleşme meydana gelmez. Bu noktada sebepsiz zenginleşmenin söz konusu olabileceği bazı durumlar vardır. Söz gelimi; alacak hakkının ivazlı bir şekilde iyiniyetli üçüncü kişiye devredilmesi, malvarlığında meydana gelen zenginleşmeyi gerçekleştiren şeyin tüketilmesi ya da yok edilmesi durumlarında sebepsiz zenginleşme davası açılabilir.

Sebepsiz zenginleşme talepleri ile sözleşmesel talepler arasındaki ilişkide bir yarışmanın varlığından söz edilemez. Sebepsiz zenginleşme, sözleşmeden doğan alacak haklarının varlığı hâlinde doğamaz. Çünkü söz konusu durumda borçlu, esasen zenginleşmiş değildir. Zira borcun kaynakları arasında sebepsiz zenginleşme gibi sözleşmeler de yer almaktadır. Tüm bunlar göz önüne alındığında, sözleşmeden doğan alacak haklarının talep edilmesinde, sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurulamaz. Sözleşmeden dönme halinde ayrı bir değerlendirme yapmak gerekir. Buna göre; dönme ile yalnızca sözleşme içeriği değişir. Başka bir ifadeyle, dönme ile sözleşmenin ortadan kalkma durumu söz konusu olmaz. Dolayısıyla dönmede tarafların sözleşme ilişkisi devam eder. Ancak buradaki devamlılık tasfiye ilişkisinden ibarettir. Geri verme borcu ise sözleşmeye dayalı bir borçtur. Sadece geri vermenin kapsamının belirlenmesinde sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanır.

Sebepsiz zenginleşme talepleri ile haksız fiilden doğan talepler arasındaki ilişkide bir yarışmanın varlığından bahsedilir. Haksız bir fiil sonucunda hem sebepsiz zenginleşmenin hem de haksız fiilin şartları gerçekleşmiş olabilir. Bu durumda sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade talebi ile haksız fiile dayanan tazminat talebi yarışır. Burada iki talep arasındaki

yarışma ilişkisi taleplerin kapsamının aynı olmasından değil nedenlerinin aynı olmasından kaynaklanır. Haksız fiil neticesinde meydana gelen zenginleşme, haklı bir sebebe dayanmamaktadır.

Sebepsiz zenginleşme talepleri ile gerçek olmayan vekaletsiz iş görmeden doğan talepler arasındaki ilişkide bir yarışmanın varlığından bahsedilir. Kötüniyetin varlığı durumunda, sebepsiz zenginleşmenin şartları da gerçekleşmişse, sebepsiz zenginleşme ve gerçek olmayan vekaletsiz iş görme davalarının yarıştığı kabul edilir. Her iki hukuki kavram da müdahalede bulunan kişinin malvarlığında bir artışa neden olan bir müdahale eylemine dayanır. Gerçek vekaletsiz iş görme ile sebepsiz zenginleşme talepleri birbirini dışlasa da müdahalede bulunan kişinin kötü niyetle hareket etmesi halinde, gerçek olmayan vekaletsiz iş görme ile müdahaleden doğan sebepsiz zenginleşme arasında her zaman bir yarışma vardır. Bu yarışmanın varlığı iadenin kapsamı bakımından akıllarda soru işareti yaratsa da hem objektif değerin hem de subjektif kazancın (kârın) iadesi sebepsiz zenginleşme hükümlerince talep edilebileceğini ifade etmek gerekir. Ayrıca kişilik haklarının ihlali halinde ya da fikri mülkiyet haklarının ihlali halinde sebepsiz zenginleşme hükümlerine gidilmesine engel bir durum da yoktur. Bu bakımından sebepsiz zenginleşmeye dayanan iade, gerçek olmayan vekaletsiz iş görme kadar etkilidir.

KAYNAKÇA*

Abegg, Mike, Das Dreiecksverhältnis im Haftpflichtversicherungsrecht, Zürich 2021.

Abik, Yıldız, *"Nişanlanma ve Nişanlılık",* AÜHFD, Y. 2005, C. 54, S. 2, s. 65- 152.

Aebli, Leo, Die ungerechtfertigte Bereicherung nach schweizerischem Obligationenrecht, Zürich 1912.

Amrein Max Peter, Die Gewinnherausgabe als Rechtsfortwirkung, Ein Beitrag zur Lehre von der unechten (eigennützigen) Geschäftsführung ohne Auftrag, Dissertation Zürich 1965.

Akçaal, Mehmet, Eşya Hukuku, 4. Bası, Ankara 2024, (Kısaltılmışı: Eşya Hukuku).

Akçaal, Mehmet, *"Evlilik Birliği İçinde Doğan Çocuklar İçin Koca Tarafından Yapılan Giderlerin Biyolojik Babadan Talebinin Hukuki Dayanağı"*, ABÜHFD, C. 7, S. 14, Y. 2019, s. 433- 457, (Kısaltılmışı: *"Evlilik Birliği"*).

Akçura Karaman, Tuba, *"Sona Ermiş veya Geçersiz Sözleşmelerde Tarafların İfa Etmiş Oldukları Edimlerin İadesi"*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 1, Haziran 2018, s. 285- 334.

Alexy, Robert, *"Zum Begriff des Rechtsprinzips"*, Recht, Vernunft, Diskurs, Studien zur Rechtsphilosophie, Frankfurt, 1995, s. 177- 212.

Altaş, Hüseyin, Medeni Hukuk Başlangıç Hükümleri (TMK m. 1-7), Ankara 2018.

Altınok Ormancı, Pınar, *"Kira Sözleşmesinin Kurulmasından Sonra Kiralananın El Değiştirmesi: "Satım Kirayı Bozmaz" İlkesinin Sonuçları"*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 12, S. 24, Güz 2013/2, s. 125-141.

Antalya, O. Gökhan, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt V/ 1, 2, Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri, 2. Baskı, Ankara 2019, (Kısaltılmışı: Genel Hükümler).

* Aynı yazarın birden fazla eserine, aynı soyadı taşıyan farklı yazarlara ve kommentarlara yapılan atıfları ayırmak için belirlenen kısaltmalar, eserin sonunda parantez içinde verilmiştir.

Antalya, O. Gökhan, Hukuk Teorisi, Cilt 1, 2. Baskı, Ankara 2020, (Kısaltılmışı: Hukuk Teorisi).

Antalya, Gökhan, *"İstihkak Davası"*, YÜHFD, C. 18, S. 2, Y. 2021, s. 499- 514, (Kısaltılmışı: *"İstihkak Davası"*).

Apathy, Peter/ **Klingenberg,** Georg/ **Pennitz**, Martin, Einführung in das römische Recht, 6. Auflage, Wien 2016.

Apathy, Peter/ **Riedler,** Andreas, Bürgerliches Recht, Band III, Schuldrecht Besonderer Teil, 4. Auflage, Wien 2010.

Aral, Fahrettin/ **Ayrancı,** Hasan, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 17. Baskı, Ankara 2024.

Arıkan, Mustafa, *"Taşınır Mülkiyetinin Devrinde Sebebe Bağlılık Sorunu"*, SÜHFD, C. 16, S. 1, Y. 2008, s. 71- 90.

Arnet, Ruth, CHK ZGB, Art. 641-977, Sachenrecht, in: CHK Handkommentar zum Schweizer Privatrecht ZGB (Hrsg. Arnet Ruth/Breitschmid Peter/Jungo Alexandra), 4. Aufl., Zürich- Basel- Genf 2023, (Kısaltılmışı: CHK ZGB).

Arsebük, Esat, Borçlar Hukuku, Birinci Cilt ve İkinci Cilt, 3. Basım, Ankara 1950.

Ataay, Aytekin, Borçlar Hukukunun Genel Teorisi, Birinci Yarım, 2. Bası, İstanbul 1975.

Ayan, Mehmet, Eşya Hukuku I (Zilyetlik ve Tapu Sicili), 13. Baskı, Ankara 2016.

Bachmann, Gregor, BGB § 13, in Münchener Kommentar zum BGB, 10. Auflage 2025, (Kısaltılmışı: MüKoBGB BGB § 13).

Badertscher, Pia, in: Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), OFK- Orell Füssli Kommentar, ZGB Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Auflage, Zürich 2021, (Kısaltılmışı: OFK ZGB).

Bakkal, Ali, *"Borçlar Hukukunda Sebepsiz Zenginleşme Kurumunun Genel Şartlarından 'Fakirleşme' Üzerine Mukayeseli Bir Tetkik"*, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 2, Y. 2001, s. 7- 46.

Balaster, Gian Felix, Die ungerechtfertigte Bereicherung im internationalen Privatrecht, Winterthur 1955.

Baş Süzel, Ece, Gerçek Olmayan Vekaletsiz İş Görme -Menfaat Devri Yaptırımı-, 2. Baskı, İstanbul 2023.

Baumann Max, ZK ZGB Art. 1-7, in: Zürcher Kommentar, Einleitung, Art. 1-7 ZGB, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Einleitung, Das Personenrecht, 3. Aufl., Zürich 1998, (Kısaltılmışı: ZK ZGB).

Bayata Canyaş, Aslı/ **Özbilen,** Arif Barış, *"Zilyetliğin Korunmasında Yabancılık Unsuru, Yetkili Mahkemenin Tayini, Uygulanacak Hukukun Tespiti ile Esasa Türk Hukukunun Uygulanışı Hakkında Bir İnceleme"*, Ankara Barosu Dergisi, C. 80, S. 2, Y. 2022, s. 317- 349.

Baygın, Cem, *"Edim Dışı Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan İade Talebinin Haksız Fiil ve Vekaletsiz İş Görmeden Doğan Talepler Karşısındaki Durumu"*, Prof. Dr. Fahiman Tekil'in Anısına Armağan, İstanbul 2003, s. 571- 602.

Becker, Hermann, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht Band VI, I. Abteilung, Allgemeine Bestimmungen, Art. 1-183 OR, Bern 1941, (Kısaltılmışı: BK OR).

Becker, Hermann, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht Band VI, I. Abteilung, Allgemeine Bestimmungen, Art. 1-183 OR, Bern 1945, (Kısaltılmışı: BK OR, 1945).

Bergamin, Christof, Unterbrechung der Verjährung durch Klage, Eine Untersuchung unter Mitberücksichtigung anderer Unterbrechungsgründe, Zürich 2016.

Berger, Bernhard, Allgemeines Schuldrecht, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil mit Einbezug des Deliktsrecht und Einführung in das Personen- und Sachenrecht, 3. Auflage, Bern 2018, (Kısaltılmışı: Allgemeines Schuldrecht).

Berger, Bernhard, Allgemeines Schuldrecht, 2. Auflage, Bern 2012, (Kısaltılmışı: Schuldrecht).

Berti, Stephen V., Zürcher Kommentar, Das Erlöschen der Obligationen, Zweite Lieferung, Art. 127- 142 OR, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht, Kommentar zur 1. und 2. Abteilung (Art. 1-529 OR), 3. Auflage, Zürich- Basel- Genf 2002, Vorbemerkungen zu Art. 127-142, (Kısaltılmışı: ZK OR).

Beuter, Claudia, Die Kommerzialisierung des Persönlichkeitsrechts (Dissertation), Konstanz: University of Konstanzs, 2000.

Beuthien, Volker/ **Weber,** Hansjörg, Schuldrecht II Ungerechtfertigte Bereicherung und Geschäftsführung ohne Auftrag, 2. Auflage, München 1987.

Bodenbenner, Hans- Joachim, Bereicherungsrechtliche Rückabwicklung nach Belastung des rechtsgrundlos erlangten Gegenstandes mit einem Kreditsicherungsrecht, Berlin 2002.

Böcking, Eduard, Römisches Privatrecht; Institutionen des römischen Civilrechts, Bonn 1862.

Bucher, Eugen, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht, Zürich 1979, (Kısaltılmışı: OR, ohne Deliktsrecht).

Bucher, Eugen**,** Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, 2. Auflage, Bern 1988, (Kısaltılmışı: Allgemeiner Teil).

Bucher, Eugen, "*Hundert Jahre schweizerisches Obligationenrecht: Wo stehen wir heute im Vertragsrecht?*", Referat für den Schweizerischen Juristenverein (1983), in: Zeitschrift für Schweizerisches Recht (ZSR) N.F. 102 II (1983), s. 251-383, (Kısaltılmışı: *"Wo stehen wir heute im Vertragsrecht?"*).

Buck- Heeb, Petra, BGB § 812, in: Erman Bürgerliches Gesetzbuch, 16. Auflage, 2020, (Kısaltılmışı: Erman BGB § 812).

Burcuoğlu, Haluk, *"Taşınır Mülkiyetinin Devrinde Sebebe Bağlılık ve Soyutluk Kavramları ve Bu Kavramlar Kapsamında Sebepsiz Zenginleşme"*, İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 2018, C. 4, S. 1, s. 57- 82.

Burri, Christof, Tendenzen zur Stabilisierung des Schuldvertrags, Regeln und Entwicklungen, die das Zustandekommen, die Gültigkeit und die Fortdauer des Vertrags begünstigen, Zürich 2010.

Bussy, Andre, "*İsviçre Hukukunda Sebepsiz Zenginleşmenin (Haksız İktisap) Umumî Şartları Üzerinde Bir İnceleme"*, (Çeviren: Kemal Tahir Gürsoy), AÜHFD, C. 3, S. 2, Mayıs 1948, s. 581-632, (Kısaltılmışı: "*İnceleme 1*").

Bussy, Andre, "*İsviçre Hukukunda Sebepsiz Zenginleşmenin (Haksız İktisap) Umumî Şartları Üzerinde Bir İnceleme"*, (Çeviren: Kemal Tahir Gürsoy), AÜHFD, C. 5, S. 1, Mayıs 1948, s. 193- 249. (Kısaltılmışı: İnceleme 2).

Buz, Vedat, Borçlunun Temerrüdünde Sözleşmeden Dönme, Ankara 1998, (Kısaltılmışı: Sözleşmeden Dönme).

Buz, Vedat, *"Sözleşmede Kararlaştırılandan Fazla İfa Hâlinde İade Talebinin Hukuki Dayanağı"*, XXI. Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu 9- 10 Aralık 2005, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü, Ankara 2006, (Kısaltılmışı: *"Fazla İfa Halinde İade Talebi"*).

Buz, Vedat, *"Rückabwicklung gescheiterter Verträge"*, Schweizerische Juristen-Zeitung (SJZ) 111/2015, s. 565- 576, (Kısaltılmışı: *"Verträge"*).

Buz, Vedat, *"Rückforderung von Zuvielleistungen"*, Aktuelle Juristische Praxis, AJP 2016, s. 899-909, (Kısaltılmışı: *"Rückforderung"*).

Bühler, Theodor, Geschichte des schweizerischen Obligationenrechts Allgemeiner Teil, Zürich 2023.

Bürgi- Wyss, Alexander Christoph, Der unrechtmässig erworbene Vorteil im schweizerischen Privatrecht, Zugleich ein Beitrag zur Dogmatik der ungerechtfertigten Bereicherung und der Geschäftsführung ohne Auftrag, Diss., Zürich 2005.

Calabresi, Guido/ **Melamed,** Douglas A., *"Property Rules, Liability Rules, and Inalienability: One View of the Cathedral"*, Harvard Law Review, Vol. 85, No. 6 (Apr., 1972), s. 1089-1128.

Canaris, Claus-Wilhelm, *"Der Bereicherungsausgleich im Dreipersonenverhältnis"*, in: Paulus /Dıederıchsen/Canarıs (Hrsg.), Festschrift Für Karl Larenz Zum 70. Geburtstag, 1973, s. 799–865, (Kısaltılmışı: *"Dreipersonenverhältnis"*).

Canaris, Claus- Wilhelm, Systemdenken und Systembegriff in der Jurisprudenz, 2. Auflage, Berlin 1983, (Kısaltılmışı: Systemdenken).

Canaris, Claus- Wilhelm, Die Feststellung von Lücken im Gesetz, 2. Auflage, Berlin 1983, (Kısaltılmışı: Lücken).

Çağlayan Aksoy, Pınar, *"Sebepsiz Zenginleşme Hukukunda İade Talebinde Bulunulmasını Engelleyen TBK Madde 81 Hükmü Üzerine Bir İnceleme"*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. 31, S. 4, Aralık 2015, s. 131- 178.

David, Lachat, *"Geschäftsführung ohne Auftrag im Mietrecht1",* mietrechtspraxis (mp), 2024, s.183-215.

Dazio, Giovanni, *"Die Rückabwicklung eines entgeltlichen Erbvertrages nach Art. 515 ZGB"*, Aktuelle Juristische Praxis, AJP 2022, s.195-206, (Kısaltılmışı: *"Art. 515 ZGB"*).

Dazio, Giovanni, *"Zur condictio ob causam futuram nach schweizerischem Recht- Teil 1"*, Aktuelle Juristische Praxis, AJP 2024, Heft 12, s. 1314-1329, (Kasıltılmışı: *"Teil 1"*).

Dazio, Giovanni, *"Zur condictio ob causam futuram nach schweizerischem Recht- Teil 2"*, Aktuelle Juristische Praxis, AJP 2024, Heft 12, s. 1330- 1347, (Kasıltılmışı: *"Teil 2"*).

Demir, Ömer Faruk, İstirdat Davası, Ankara 2020.

Demirsatan, Barış, "*Türk Borçlar Kanunu'nun 78. Maddesinin Uygulama Alanına İlişkin Olarak Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 14. 3. 2012 Tarih ve E. 2011/ 13- 748 K. 2012/ 140 Sayılı Kararının Değerlendirilmesi*", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 71, S. 2, Y. 2013, s. 563- 576.

Domenico, Acocella, *"Die Verjährung in der neueren Rechtsprechung des Bundesgerichts"*, Schweizerische Juristen-Zeitung, SJZ 86/1990, Jahr 1990, s. 333- 337.

Dural, Mustafa/ **Sarı,** Suat, Türk Özel Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve Medeni Kanun Başlangıç Hükümleri, 15. Baskı, İstanbul 2020.

Dürr, David, Kommentar zu Art. 1 und 4 ZGB, in: Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Bd. I/ 1: Einleitung, Art. 1-7 ZGB, 3. Auflage, Zürich 1998.

Ebert, Bertram, Bereicherungsausgleich im Wettbewerbs- und Immaterialgüterrecht, Diss. Mainz, Berlin 2001.

Ehmann, Horst, *"Zur Causa-Lehre",* JuristenZeitung (JZ) 58. Jahrg., Nr. 14 (18. Juli 2003), s. 702-714.

Eitel, Paul, Sachenrecht/ Sachenrecht und Erbrecht, in: Hürlimann-Kaup, Bettina/Eitel, Paul/Hartmann, Stephan/Haas, Raphaël (Hrsg.), Sachenrecht, Obligationenrecht und mehr, Liber amicorum für Jörg Schmid zum 60. Geburtstag, Zürich-Basel- Genf 2019.

Ellger, Nhard, Bereicherung durch Eingriff Das Konzept des Zuweisungsgehalts im Spannungsfeld von Ausschließlichkeitsrecht und Wettbewerbsfreiheit, Tübingen 2002.

Enzinger, Michael, *"Die Eingriffskondiktion als Rechtsbehelf im gewerblichen Rechtsschutz",* GRUR, 1997, Heft 2, s. 96-101.

Erbek, Özge, *"Taşınır Mülkiyetinin Devrinde Sebebe Bağlılık (İllîlik)- Soyutluk (Mücerretlik) Meselesi",* Yaşar Üniversitesi E- Dergisi, C. 8, S. Özel, Y. 2013, s. 937- 985.

Erdoğan, İhsan/ **Keskin,** A. Dilşad, Türk Medeni Hukuku, Ankara 2018.

Eren, Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 28. Baskı, Ankara 2023, (Kısaltılmışı: Genel Hükümler).

Eren, Fikret, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 7. Baskı, Ankara 2019, (Kısaltılmışı: Özel Hükümler).

Eren, Fikret, Mülkiyet Hukuku, 6. Baskı, Ankara 2021, (Kısaltılmışı: Mülkiyet Hukuku).

Eren, Fikret/ **Dönmez,** Ünsal, Eren Borçlar Hukuku Şerhi, (Cilt I m. 1- 48; Cilt II m. 49- 82; Cilt III m. 83- 206; Cilt IV m. 207- 392; Cilt V m. 393- 646), 2. Baskı, Ankara 2023.

Ertaş, Şeref, Eşya Hukuku, İzmir 1986.

Esener, Turhan/ **Güven,** Kudret, Eşya Hukuku, 7. Baskı, Ankara 2017.

Esser, Josef, Schuldrecht allgemeiner und besonderer Teil ein Lehrbuch 2. Auflage, Karlsruhe 1960.

Fankhauser, Roland, in: Arnet Ruth/Breitschmid Peter/Jungo Alexandra (Hrsg.), CHK-Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Erbrecht Art. 457-640 ZGB, 4. Aufl., Zürich- Basel- Genf 2023, (Kısaltılmışı: CHK ZGB).

Feenstra, Leyden, *"Hukuk Tarihi Açısından Sebepsiz Zenginleşme Dogmatiği"*, (Çeviren: Özcan Karadeniz), AÜHFD, C. 29, S. 1, Y. 1972, s. 307- 324.

Fezer, Karl-Heinz /**Tochtermann,** Lea, MarkenG § 14 Nr. 1048- 1054, in Beck'sche Kurz Kommentare Markenrecht, Herausgegeben von: Karl-Heinz Fezer, 5. Auflage 2023.

Fikentscher, Wolfgang/ **Heinemann,** Andreas, Schuldrecht Allgemeiner und Besonderer Teil, 11. Auflage, Berlin/ Boston 2017, (Kısaltılmışı: Allgemeiner und Besonderer Teil 2017).

Fikentscher, Wolfgang **/ Heinemann,** Andreas, Schuldrecht Allgemeiner und Besonderer Teil, 12. Auflage, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 2022, (Kısaltılmışı: Allgemeiner und Besonderer Teil 2022).

Fischer, Willi, in: Fischer Willi/Luterbacher Thierry (Hrsg.), Haftpflichtkommentar, Kommentar zu den schweizerischen Haftpflichtbestimmungen, Zürich/St. Gallen 2016, OR Art. 41, (Kısaltılmışı: Haftpflichtkommentar, OR Art. 41).

Fischer, Willi/ **Böhme,** Anna/ **Gähwiler,** Fabian, in: Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), Orell Füssli Kommentar (OFK), Kommentar zum Schweizerischen Obligationenrecht, 4. Aufl., Zürich 2023, OR Art. 41, (Kısaltılmışı: OFK OR, Art. 41).

Flume, Werner, *"Die Rückabwicklung nichtiger Kaufverträge nach Bereicherungsrecht- Zur Saldotheorie und ihren 'Ausnahmen'"*, JuristenZeitung, 5. April 2002, 57. Jahrg., Nr. 7 (5. April 2002), s. 321- 325.

Forrer, Fiona/ **Hiestand,** Thomas, Repetitorium Obligationenrecht Besonderer Teil, 2. Auflage, Zürich 2012.

Fraefel, Christian, Die Betreibung einer Nichtschuld, Zürich 2011.

Fritschi, Oliver/ **Jungo,** Dominique, Haftpflichtkommentar, OR Art. 423, Kommentar zu den schweizerischen Haftpflichtbestimmungen (Herausgeber von Willi Fischer, Thierry Luterbacher), 2016, (Kısaltılmışı: Haftpflichtkommentar, OR Art. 423).

Fu, Guangyu, Das Causaproblem im deutschen Bereicherungsrecht, Frankfurt 2010.

Furrer, Andreas/ **Müller- Chen,** Markus, Obligationenrecht- Allgemeiner Teil, Zürich 2008, (Kısaltılmışı: OR, 2008).

Furrer, Andreas/ **Müller- Chen,** Markus, Obligationenrecht- Allgemeiner Teil, Zürich 2018, (Kısaltılmışı: OR, 2018).

Furrer, Andreas/ **Müller- Chen,** Markus/ **Çetiner**, Bilgehan, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 1. Baskı, İstanbul 2021.

Gauch, Peter, "*Der Picasso-Entscheid- Bemerkungen zu BGE 114 II 131 ff"*, Die schweizerische Aktiengesellschaft: Zeitschrift für Handels- und Wirtschaftsrecht = La société anonyme suisse: revue de droit commercial et économique. - Schulthess Polygraphischer Verlag, Zürich. - 1989, no. 3, s. 152- 160, (Kısaltılmışı: "*Der Picasso-Entscheid"*).

Gauch, Peter, *"Grenzüberschreitungen im privaten Schadensrecht Bemerkungen zum Begriff des Schadens, zur vertraglichen Haftung ohne Vertragsverletzung und zur Bereicherung aus Vertragsbruch"*, Richterliche Rechtsfortbildung in Theorie und Praxis, Festschrift für Hans Peter Walter, Bern 2005, s. 293-319, (Kısaltılmışı: *"Grenzüberschreitungen im privaten Schadensrecht"*).

Gauch, Peter, *"Wirkung des Rücktritts und Verjährung des Rückforderungsanspruchs bei Schuldnerverzug (Anerkennung der Umwandlungstheorie), Bemerkungen zu BGE 114 II 152 ff.",* recht 1989, s. 122- 128, (Kısaltılmışı: "*Anerkennung der Umwandlungstheorie"*).

Gauch, Peter/ **Schluep,** Walter R./ **Jäggi,** Peter, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil ohne ausservertragliches Haftpflichtrecht, Band I, 3. Auflage, Zürich 1983, (Kısaltılmışı: OR, 1983).

Gauch, Peter/ **Schluep,** Walter R./ **Jäggi,** Peter, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil ohne ausservertragliches Haftpflichtrecht, Band I, 5. Auflage, Zürich 1991, (Kısaltılmışı: OR, 1991).

Gauch, Peter/ **Schluep,** Walter R./ **Schmid,** Jörg/ **Rey,** Heinz, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil ohne ausservertragliches Haftpflichtrecht, Band I, 7. Auflage, Zürich 1998, (Kısaltılmışı: OR, 1998).

Gauch, Peter/ **Schluep,** Walter R./ **Schmid,** Jörg/ **Rey,** Heinz/ **Emmenegger,** Susan, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil ohne ausservertragliches Haftpflichtrecht, Band I, 9. Auflage, Zürich 2008, (Kısaltılmışı: OR, 2008).

Geiser, Thomas, *"Zur Rückforderung von Unterhaltsbeiträgen"*, Zeitschrift für Vormundschaftswesen (ZVW) 2001, s. 29- 39.

Gelbhaus, Tea, OR Kommentar, Kommentar zum Schweizerischen Obligationenrecht, Art. 62-67, OFK- Orell Füssli Kommentar, 4. Auflage, Zürich 2023, (Kısaltılmışı: OFK OR).

Glatthard, Melchior, in Das Rücktrittsrecht, Art. 97 Abs. 1 OR und die analoge Anwendung des Rücktrittsrechts nach Art. 107 Abs. 2 OR und Art. 109 OR, Bern 2020.

Gottwald, Peter, BGB § 328, in Münchener Kommentar zum BGB 9. Auflage 2022 (Kısaltılmışı: MüKo BGB § 328).

Gottini, Melanie Catalina, Die Verjährung im schweizerischen Privatrecht: Grundlagen und ausgewählte Problembereiche, Zürich 2019.

Göka, M. Emir, Taleplerin Yarışması, 1. Baskı, İstanbul 2024.

Göksu, Tarkan, in: Arnet Ruth/Breitschmid Peter/Jungo Alexandra (Hrsg.), Sachenrecht Art. 641-977 ZGB- Art. 1-61 SchlT ZGB, 4. Aufl., Zürich- Basel- Genf 2023, (Kısaltılmışı: CHK Handkommentar ZGB).

Graham- Siegenthaler, Barbara, BK ZGB, Art. 641, Das Eigentum, in: Berner Kommentar (BK) (Herausgeben von Regina E. Aebi-Müller, Christoph Müller), Bern 2022, (Kısaltılmışı: BK ZGB).

Grauer, Fritz, Die ungerechtfertigte Bereicherung im französischen Privatrecht, Heidelberg 1930.

Grawehr, Patrick A., Die ungerechfertigte Bereicherung im internationalen Privatrecht der Schweiz unter rechtsvergleichender Berücksichtigung des deutschen, österreichischen, französischen, englischen und US- amerikanischen Recht, Gallen 1991.

Grothe, Helmut, § 195, Münchener Kommentar zum BGB, 10. Auflage, München 2025, (Kısaltılmışı: MüKoBGB).

Guhl, Theo/ **Koller,** Alfred/ **Schnyder,** Anton K./ **Druey,** Jean Nicolas, Das Schweizerische Obligationenrecht mit Einschluss des Handels- und Wertpapierrechts, 9. Auflage, Zürich 2000.

Gursky, Karl- Heinz, 20 Probleme aus dem BGB Bereicherungsrecht, 5. Auflage, 2004.

Gülen Erdoğan, İsmahan, *"Kanuni Babanın Evlilik Birliği İçinde Doğan Çocuk İçin Yaptığı Masrafları Biyolojik Babadan İsteme Hakkı ve Kapsamı"*, AHBVÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 28, S. 4, Y. 2024, s. 239- 270.

Gümüş, Mustafa Alper, Borçlar Hukukunun Genel Hükümleri, Ankara 2021.

Günal, Nadi, Roma Hukukunda Var Olmayan Bir Borcun İfası Nedeniyle Sebepsiz Zenginleşme (Condictio Indebiti), Ankara 1996.

Güven, Kudret, *"Taşınır Mülkiyetinin Devren Kazanılmasında Sebebe Bağlılık (İllilik) Sorunu"*, BÜHFD, C. 7, S. 1, Ocak 2021, s. 11- 36.

Haab, Robert/ **Simonius,** August/ **Scherrer,** Werner/ **Zobl,** Dieter, ZK ZGB, Art. 641-729, Das Eigentum, in; Zürcher Kommentar, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, 2. Auflage, 1977, (Kısaltılmışı: ZK ZGB).

Habersack, Mathias, Münchener Kommentar zum BGB § 780, 9. Auflage 2024, (Kısaltılmışı: MüKoBGB).

Hager, Günter, *"Die Prinzipien der Mittelbaren Stellvertretung",* Archiv für die civilistische Praxis, 1980, 180. Bd., H. 3, s. 239-262.

Hahn, Anne-Catherine, OR Art. 62- 67, Obligationenrecht- Allgemeine Bestimmungen- Art. 1-183 OR, CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Zürich- Genf 2007, s. 1369- 1384, (Kısaltılmışı: CHK- 2007).

Hahn, Anne-Catherine, Obligationenrecht- Allgemeine Bestimmungen- Art. 1-183 OR, CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, 4. Auflage, Zürich- Genf 2023, s. 438- 455. (Kısaltılmışı: CHK- 2023).

Halfmeier, Axel, *"Inhalt des Kondiktionsanspruchs und Wegfall der Bereicherung"*, JA 2007, Heft 7, s. 492-497.

Han, Işık Aslı, *"Condictio Indebiti: Borç Olmayan Şeyin İfasına Dayanan Sebepsiz Zenginleşme Talebinin Şartları ve İade Talebine Yönelik Diğer Hukuki Dayanaklarla Sınırlarının Çizilmesi"*, MÜHFHAD, C. 30, S. 1, Y. 2024, s. 435- 461.

Hartmann, Stephan, *"Rückabwicklung und 'faktisches Vertragsverhältnis' bei ungültigen Arbeitsverträgen- Bemerkungen zu BGE 132 III 242 ff."*, Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins, ZBJV 143/2007 s. 277- 289.

Hatemi, Hüseyin, Hukuka ve Ahlaka Aykırılık Kavramı ve Sonuçları, İstanbul 1976.

Hauck, Ronny, *"Bereicherungsausgleich bei Anweisungsfällen nach Umsetzung der Zahlungsdiensterichtlinie"*, JuS 2014, Heft 12, s. 1066-1070.

Heck, Philipp, Grundriß des Schuldrechts, Tübingen 1929.

Hedemann, Justus Wilhelm, Die Flucht in die Generalklauseln: Eine Gefahr für Recht und Staat, Tübingen 1933.

Heermann, Peter W., *"Schadensersatz und Bereicherungsausgleich bei Patentrechtsverletzungen"*, Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht (GRUR), 1999, Heft 8-9, s. 625-637.

Helvacı, Serap/ **Aydın**, Gülşah Sinem, "*Kişilik Hakkı İhlalinden Doğan Vekâletsiz İşgörmede Kusurun Bir Şart Olarak Aranıp Aranamayacağı Sorunu*", MÜHFHAD, Y. 2017, C. 23, S. 1, s. 265- 302.

Hensel, Carl Heinz, Die Verweisungen auf die Vorschriften der ungerechtfertigten Bereicherung im B. G. B., Berlin 1937.

Hilti, Christian, *"Die 'ungeschriebene Tatbestandsvoraussetzung' der Bösgläubigkeit- der Anfang vom Ende des Gewinnherausgabeanspruchs?"*, Aktuelle Juristische Praxis, AJP 2006, Heft 6, s. 695-701.

Hitz, Flurina, in: Arnet Ruth/Breitschmid Peter/Jungo Alexandra (Hrsg.), CHK-Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Sachenrecht Art. 641-977 ZGB – Art. 1-61 SchlT ZGB, 4. Aufl., Zürich- Basel- Genf 2023, (Kısaltılmışı: CHK ZGB).

Hofer, Sibylle, BK ZGB Art 1-9, in: Berner Kommentar, Einleitung, Art. 1-9 ZGB, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Einleitung und Personenrecht, Bern 2012, (Kısaltılmışı: BK ZGB).

Holler, Tim Philipp, *"Die Kodifikation des bereicherungsrechtlichen Grundtatbestandes"*, Juristische Arbeitsblätter (JA) 2020, Heft 11, s. 808-813.

Holenstein, Patrizia, Wertersatz oder Gewinnherausgabe? Unter den Gesichtspunkten der ungerechtfertigten Bereicherung und der unechten Geschäftsführung ohne Auftrag, Zürich 1983.

Honsell, Heinrich, *"İsviçre Borçlar Kanunu/Or 2020'ye İlişkin Eleştirel Düşünceler"*, (Çeviren: Ümmühan Kaya), YBHD, C. 2, S. 2, 2017, s. 189- 197, (Kısaltılmışı: *"Eleştirel Düşünceler"*).

Honsell, Heinrich, *"Tradition und Zession- kausal oder abstrakt?"*, Norm und Wirkung, Festschrift für Wolfgang Wiegand zum 65. Geburtstag, Hrsg. Eugen Bucher u. a., Bern/München 2005, http://honsell.at/pdf/FS_Wiegand.pdf, Erişim: 24. 01. 2025, s. 1-22, (Kısaltılmışı: *"Tradition und Zession"*).

Honsell, Heinrich, *"Drei Fragen des Bereicherungsrecht"*, in: Vogt, Nedim Peter (Hrsg.), Der Allgemeine Teil und das Ganze, Liber Amicorum für Hermann Schulin, Basel 2002, s. 25- 33, (Kısaltılmışı: *"Drei Fragen des Bereicherungsrecht"*).

Hoping, Helmut, *"Stellvertretung: Zum Gebrauch einer theologischen Kategorie"*, Zeitschrift für katholische Theologie, 1996, Vol. 118, No. 3, s. 345-360.

Hrubesch-Millauer, Stephanie, *"Der Billigkeitsentscheid nach Art. 4 ZGB"*, Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins (ZBJV), 149/2013, s. 469-491, (Kısaltılmışı: *"Der Billigkeitsentscheid"*).

Hrubesch-Millauer, Stephanie, in: Arnet Ruth/Breitschmid Peter/Jungo Alexandra (Hrsg.), CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Erbrecht Art. 457-640 ZGB, 4. Aufl., Zürich- Basel- Genf 2023, (Kısaltılmışı: CHK ZGB).

Huguenin, Claire, Obligationenrecht Besonderer Teil, 3. Auflage, Zürich 2008, (Kısaltılmışı: Besonderer Teil).

Huguenin, Claire, Obligationenrecht Allgemeiner Teil, 3. Auflage, Zürich 2008, (Kısaltılmışı: Allgemeiner Teil).

Huguenin, Claire, Obligationenrecht Allgemeiner und Besonderer Teil, 3. Auflage, Zürich 2019, (Kısaltılmışı: Allgemeiner und Besonderer Teil).

Huguenin Claire/ **Meise** Barbara, *"OR 2020: Braucht die Schweiz ein neues Vertragsrecht? – Eine Einführung"*, Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht (SZW) 2015, s. 280- 300.

Hurni, Christoph /**Bank,** Isabelle, OFK OR, Art 164, in: Orell Füssli Kommentar OR Kommentar, Kommentar zum Schweizerischen Obligationenrecht (Hrsg. Kren

Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland), 4. Aufl., Zürich 2023 (Kısaltılmışı: OFK OR).

Huwiler, Bruno, Basler Kommentar Obligationenrecht I, Art. 67, in; Herausgeber von Honsell, Heinrich/ Vogt, Nedim Peter/ Wiegand, Wolfgang, Basler Kommentar Obligationrecht I, Art. 1- 529 OR, 4. Auflage, Basel 2007, (Kısaltılmışı: BSK OR, Art. 67).

Inderkum, Matthias, Schadenersatz, Genugtuung und Gewinnherausgabe aus Persönlichkeitsverletzung, Zürich 2008.

İmre, Zahit/ **Erman,** Hasan, Miras Hukuku, 15. Basım, İstanbul 2021.

İstemi, Mehmet, Sebepsiz Zenginleşme Davasının Şartları, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1993.

Jakobs, Horst H., Eingriffserwerb und Vermögensverschiebung in der Lehre von der ungerechtfertigten Bereicherung, Bonn 1964.

Jahn, Christian Hendrik, Der Bereicherungsausgleich im Mehrpersonenverhältnis, Tübingen, Mohr Siebeck 2014.

Janner, Antonino, Wandlungen der Bereicherungslehre im schweizerischen Recht, Basel 1943.

Jäggi, Peter, in: Zürcher Kommentar, Obligationenrecht Art. 1-17, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht, Kommentar zur 1. und 2. Abteilung (Art. 1-529 OR), 3. Auflage, Zürich 1973, (Kısaltılmışı: ZK OR).

Jäggi, Peter, Zur *"Rechtsnatur"* der Zession, in: Schweizerische Juristen-Zeitung 67. Jahrgang (1971) SJZ 1971, s. 6- 8, (Kısaltılmışı: *"Rechtsnatur"*).

Jenny, Reto M., Die Eingriffskondiktion bei Immaterialgüterrechtsverletzungen, Unter Berücksichtigung der Ansprüche aus unerlaubter Handlung und unechter Geschätsführung ohne Auftrag, Diss., Zürich 2004.

Jenny, Reto M./ **Maissen** Eva/ **Huguenin** Claire, CHK OR, Art. 184-529, in CHK-Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Hochstrasser Michael/Huber-Purtschert Tina/Maissen Eva (Hrsg.), Obligationenrecht- Einzelne Vertragsverhältnisse- Art 184-

529 OR und Innominatverträge, 4. Auflage, Zürich- Basel- Genf 2023, (Kısaltılmışı: CHK OR).

Johnston, David/ **Zimmermann,** Reinhard, *"Unjustified Enrichment: surveying the landscape"* Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective, Cambridge 2002, s. 3- 36.

Jungo, Dominique/ **Rupf,** Isabelle, OR Art. 420, Haftpflichtkommentar, Kommentar zu den schweizerischen Haftpflichtbestimmungen (Herausgeber von Willi Fischer, Thierry Luterbacher), 2016, (Kısaltılmışı: Haftpflichtkommentar, OR Art. 420).

Kaehler, Christian-Michael, Bereicherungsrecht und Vindikation: allgemeine Prinzipien der Restitution, dargestellt am deutschen und englischen Recht, Schriften zum deutschen und europäischen Zivil-, Handels- und Prozeßrecht; Bd. 70, E. und W. Gieseking, 1972.

Kandemir, Süleyman, *"Sebepsiz Zenginleşme Davasının Açılamayacağı Haller"*, Terazi Hukuk Dergisi, C. 13, S. 139, Mart 2018, s. 84- 97.

Kandıralıoğlu, P. Çağla, *"Kambiyo Senedi Olma Niteliğini Kaybetmiş Olan Çeklerde Hamilin Sahip Olduğu Hukuki İmkanlardan Sebepsiz Zenginleşme"*, Fasikül Aylık Hukuk Dergisi, C. 3, S. 18, Mayıs 2011, s. 41- 47.

Kara Kılıçarslan, Seda, Akreditif Özelinde Üç Köşeli İlişkilerde Sebepsiz Zenginleşme, Ankara 2025.

Kaser, Max, Das römische Privatrecht, Erster Abschnitt: Das altrömische, das vorklassische und das klassische Recht, München 1955, (Kısaltılmışı: Erster Abschnitt).

Kaser, Max, Das römische Privatrecht, Zweiter Abschnitt: Die nachklassischen Entwicklungen, München 1959, (Kısaltılmışı: Zweiter Abschnitt).

Kaşak, Fahri Erdem, *"Roma Hukukuyla Karşılaştırmalı Olarak Türk Hukukunda Şart (Koşul, Condicio)"*, İnÜHFD, C. 10, S. 2, Y. 2019, s. 548- 562.

Kaufmann- Bütschli, Lea Rosemarie, Grundlagenstudien zur ungerechtfertigten Bereicherung in ihrer Ausgestaltung durch das schweizerische Recht, Bern 1983.

Kayaalp, Abdullah Emre, Türk Hukukunda Soybağı ve Soybağının Reddi, Ankara 2023.

Kaynak, Seda, Medeni Usul Hukukunda Mütelâhik Dava, 1. Baskı, Ankara 2024.

Kähr, Michel, in: Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), Orell Füssli Kommentar, ZGB Art. 726 Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Aufl., Zürich 2021, (Kısaltılmışı: OFK ZGB).

Keller, Max/ **Schaufelberger,** Peter, Das Schweizerische Schuldrecht, Band III, Ungerechtfertigte Bereicherung, Basel und Frankfurt 1982.

Kellmann, Christof, Grundsätze der Gewinnhaftung Rechtsvergleichender Beitrag zum Recht der ungerechtfertigten Bereicherung, Duncker & Humblot, Berlin 1969.

Kılıçoğlu Yılmaz, Kumru, *"Tam Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme"*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 22, S. 3, Y. 2016, s. 1759- 1771.

Killias, Laurent/ **Wiget,** Matthias, Obligationenrecht- Allgemeine Bestimmungen- Art. 1-183 OR, CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, 4. Auflage, Zürich 2023.

Klein, Jean-Philippe, Stellvertretung, Art. 32- 40 OR, ZK- Zürcher Kommentar, 3. Auflage, 2020, (Kısaltılmışı: ZK OR).

Kleinheyer, Gerd, *"Rechtsgutsverwendung und Bereicherungsausgleich"*, JuristenZeitung, 14. August 1970, 25. Jahrg., Nr. 15/16, s. 471-477, (Kısaltılmışı: *"Rechtsgutsverwendung"*).

Kleinheyer, Gerd, *"Eingriffsbereicherung durch unbefugte Nutzung und Wertersatz"*, JuristenZeitung, 16. Jahrg., Nr. 15/16 (11. August 1961), s. 473-478, (Kısaltılmışı: *"Eingriffsbereicherung"*).

Kocaman, Arif B., Türk Borçlar Hukukunda Havale, 2. Baskı, Ankara 2020.

Kocayusufpaşaoğlu, Necip, Borçlar Hukukuna Giriş- Hukuki İşlem- Sözleşme, Birinci Cilt, 7. Bası, İstanbul 2017.

Kohler, Patrick, *"Gewinnherausgabe bei Patentrechtsverletzungen Bemerkungen zur Entscheidung "Rohrschelle"- Bundesgericht vom 12. April 2006"*, Zeitschrift für Immaterialgüter-, Informations- und Wettbewerbsrecht, 2006, s. 815-320.

Koller, Thomas, *"Der Widerruf einer Anweisung und seine Folgen- Bemerkungen zu einem für den Zahlungsverkehr wichtigen Bundesgerichtsurteil (BGE 121 III 109 ff.)",* Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins (ZBJV), 131/1995, s. 797-802, (Kısaltılmışı: *"Bundesgerichtsurteil"*).

Koller, Alfred, *"Die Verjährung bei der Rückabwicklung von Verträgen"*, Baurecht (BR) 2006, s. 4- 7, (Kısaltılımışı: *"Rückabwicklung"*).

Koller, Alfred, *"Die Kondiktionssperre von Art. 63 Abs. 1 OR"*, Aktuelle Juristische Praxis, AJP 2006, s. 468- 470, (Kısaltılmışı: *"Die Kondiktionssperre von Art. 63 Abs. 1 OR"*).

Koller, Alfred, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Handbuch des allgemeinen Schuldrechts ohne Deliktsrecht, 3. Auflage, Bern 2009 (Kısaltılmışı: OR, 2009).

Koller, Alfred, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Handbuch des allgemeinen Schuldrechts ohne Deliktsrecht, 4. Auflage, Bern 2017, (Kısaltılmışı: OR, 2017).

Koppensteiner, Hans- Georg**/ Kramer,** Ernst A., Ungerechtfertigte Bereicherung, 2. Auflage, Berlin/New York 1988.

Korkmaz, Ekin, "*Bir Kanunî Rücu Aracı Olarak Halefiyetin Türk Borçlar Hukuku ve İsviçre Borçlar Hukukunda Geçerli Olan Rücu Sistemlerindeki Yeri*", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 11, S. 1, (Haziran 2021), s. 441- 515.

Koschaker, Paul/ **Ayiter,** Kudret, Roma Hususi Hukukunun Ana Hatları, Ankara 1975.

Koyuncu Sinanoğlu, Ebru/ **Hatemi,** Hüseyin, *"Sosyal Medya Üzerinden Gerçekleşen Kişilik Hakkı İhlallerinde Gerçek Olmayan Vekâletsiz İş Görmenin Diğer Hukuki Sebeplerle Karşılaştırılması"*, Working Paper Series, C. 2, S. 3, Y. 2021, s. 1- 7.

Koziol, Helmut/ **Welser,** Rudolf, Grundriß des bürgerlichen Rechts, Band I Allgemeiner Teil und Schuldrecht, 9. Auflage, Wien 1992.

Köndgen, Johannes, *"Bereicherungsansprüche im bargeldlosen Zahlungsverkehr",* Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht (SZW)1996, s. 30-40.

Kramer, Ernst A., Juristische Methodenlehre, 6. Auflage, Bern 2019, (Kısaltılmışı: Methodenlehre).

Kramer, Ernst A., Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Grundkurs, Basel 2009, (Kısaltılmışı: Obligationenrecht).

Kramer Ernst A./ **Arnet** Ruth, Juristische Methodenlehre, 7. Auflage, Bern 2024.

Kramer, Ernst A./ **Schmidlin,** Bruno, Allgemeine Einleitung in das schweizerische Obligationenrecht und Kommentar zu Art. 1-18 OR Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen, BK- Berner Kommentar Band/Nr. VI/1/1, 1986, (Kısaltılmışı: BK OR).

Kramer, Ernst A**./ Probst**, Thomas, Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, 2. Auflage, Basel 2013.

Krauskopf, Frédéric, Präjudizienbuch OR, Die Rechtsprechung des Bundesgerichts (1875-2020), Art. 62- 67, Herausgeber: Peter Gauch, Hubert Stöckli, 10. Auflage, Zürich 2021, (Kısaltılmışı: Präjudizienbuch OR).

Kupisch, Berthold, Gesetzespositivismus im Bereicherungsrecht Zur Leistungskondiktion im Drei Personen Verhältnis, Duncker & Humblot, Berlin 1978, (Kısaltılmışı: Drei Personen Verhältnis).

Kupisch, Berthold, *"Der BGH und die Lehre vom subjektiven Rechtsgrund",* NJW 1987, Heft 40, s. 2494-2496, (Kısaltılmışı: "*subjektiven Rechtsgrund"*).

Kurt, L. Müjde, Yüklenicinin Eseri Teslim Borcunda Temerrüdü, Ankara 2012, (Kısaltılmışı: Temerrüt).

Kurt, L. Müjde, Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkansızlık (TBK m. 136), Ankara 2016, (Kısaltılmışı: İmkansızlık).

Kurt, L. Müjde, *"İsviçre Federal Mahkemesi'nin Sözleşmeden Dönme Sonucunda Ortaya Çıkan İade Taleplerinin Hukukî Niteliğine ve Tâbi Olduğu Zamanaşımı Süresine İlişkin 16.5.1988 Tarihli Kararı"*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 24, S. 94, Mayıs 2011, s. 429-436, (Kısaltılmışı: *Sözleşmeden Dönme*).

Kuru, Baki/**Aydın**, Burak, İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı, 6. Baskı, Ankara 2021.

Kut, Ahmet/ **Bauer,** Christoph, in: Atamer Yesim M./Furrer Andreas (Hrsg.), CHK-Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Obligationenrecht- Allgemeine Bestimmungen- Art. 1-183 OR, 4. Aufl., Zürich- Basel- Genf 2023, (Kısaltılmışı: CHK OR).

Kuzgun, Şerife/ **Kuzgun,** Ersan, *"İyi Niyetli Sebepsiz Zenginleşenin Geri Verme Borcunun Sınırlandırılması Sorununun Yargıtay Kararları Işığında Değerlendirilmesi"*, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 17, S. 1, Ocak 2018, s. 151- 193.

Küçükgüngör, Erkan, Roma Hukukunda İntifa Hakkı, Ankara 1998.

Lachat, David, *"Geschäftsführung ohne Auftrag im Mietrecht 1"*, mietrechtspraxis/mp, 2024, Heft 3, s. 183-215.

Landbrecht, Johannes/ **Buhr,** Axel, "*Schweizer Verjährungsrecht",* Recht der Internationalen Wirtschaft (RIW) 2022 s. 641-655.

Lardelli, Flavio, *"Die Einreden des Schuldners bei der Zession",* ZStP- Zürcher Studien zum Privatrecht, Zürich 2008, s. 3- 19.

Larenz, Karl, Lehrbuch des Schuldrecht, Band II, Besonderer Teil, 11. Auflage, München 1977.

Larenz, Karl/ **Canaris,** Claus-Wilhelm, Lehrbuch des Schuldrechts Besonderer Teil, 2. Band, 13. Auflage, München 1994.

Layr, Angelika K., Funktionale Äquivalenz digitaler Rechtsgeschäfte, Zürich- Genf 2024.

Lehmann, Heinrich, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches, 6. Auflage, Berlin 1949, (Kısaltılmışı: Allgemeiner Teil 1949).

Lehmann, Heinrich, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches, 11. Auflage, Berlin 1958, (Kısaltılmışı: Allgemeiner Teil 1958).

Lieb, Manfred, *"Das Bereicherungsrecht de lege ferenda"*, Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 1982, Heft 7, s. 2034- 2040, (Kısaltılmışı: *"de lege ferenda"*).

Lieb, Manfred, Kommentar zu § 812- 822 BGB, in: Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Bd. 5: Schuldrecht- Besonderer Teil III, § 705- 853, Red. P. Ulmer, 4. Auflage, Müchen 2004, (Kısaltılmışı: MüKo BGB § 812).

Lobinger, Thomas, BGB § 812, in beck-online Grosskommentar GesamtHrsg: Gsell/Krüger/Lorenz/Reymann, München 2025, (Kısaltılmışı: BeckOGK BGB).

Lorenz, Stephan, *"Bereicherungsrechtliche Drittbeziehungen"*, JuS 2003, Heft 9, s. 839-845.

Lorenz, Stephan/ **Cziupka,** Johannes, *"Grundwissen– Zivilrecht: Bereicherungsrecht– Grundtypen der Kondiktionen"*, Juristische Schulung (JuS) 2012, Heft 9, s. 776-781.

Loewenheim, Ulrich, Bereicherungsrecht, Schriftenreihe der juristischen Schulung, Heft 38, München 1989.

Machlup, Fritz, *"Die wirtschaftlichen Grundlagen des Patentrechts"*, 2. Teil, Heft 10, Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht (GRUR Ausl 1961), s. 473- 482.

Mansel, Heinz- Peter, § 195, Jauernig, Bürgerliches Gesetzbuch, 19. Auflage, Münich 2023.

Märki, Raphael, Der Verjährungseinredeverzicht, Zürich 2023.

Medicus, Dieter, Schuldrecht II Besonderer Teil, 9. Auflage, München 1999.

Meier, Thomas, Verjährung und Verwirkung öffentlich-rechtlicher Forderungen, Zürich 2013.

Mestmäcker, Ernst-Joachim, *"Eingriffserwerb und Rechtsverletzung in der ungerechtfertigten Bereicherung"*, JuristenZeitung (JZ), 13. Jahrg., Nr. 17 (5. September 1958), s. 521-526.

Meyer, Udo, Der Bereicherungsausgleich in Dreiecksverhältnissen unter besonderer Berücksichtigung der Anweisungsfälle, Berlin 1979, (Kısaltılmışı: Der Bereicherungsausgleich in Dreiecksverhältnissen).

Meyer, Sarah Annah, Parteiverfügungen über die Verjährung im schweizerischen Zivilrecht, unter Berücksichtigung der Reformbestrebungen, Zürich- Basel- Genf 2013, (Kısaltılmışı: über die Verjährung).

Meyer, Stephan D./ **Schuppli,** Benedikt, *"Smart Contracts» und deren Einordnung in das schweizerische Vertragsrecht"*, in: Zeitschrift für juristische Weiterbildung und Praxis, 2017, s. 204-224.

Min, Beak-Gyu, Der Ausschluß des Bereicherungsanspruchs durch Kenntnis des Leistenden von dem fehlenden Rechtsgrund, Marburg 2002.

Minnig, Yannick, in: Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), OFK- Orell Füssli Kommentar, ZGB Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Aufl., Zürich 2021, (Kısaltılmışı: OFK ZGB).

Moser, Dominik, Die Offenkundigkeit der Stellvertretung, Eine Untersuchung zum deutschen und englischen Recht sowie zu den internationalen Regelungsmodellen, Mohr Siebeck, Tübingen 2010.

Mossler, Patrick, Bereicherung aus Leistung und Gegenleistung, Hamburg 2006.

Musielak, Hans-Joachim, "*Einführung in das Bereicherungsrecht",* in: Juristische Arbeitsbletter (JA) 2020, Heft 3, s.161-167.

Müller, Christoph, in: Atamer Yesim M./Furrer Andreas (Hrsg.), CHK- Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Obligationenrecht- Allgemeine Bestimmungen- OR Art. 1-183, 4. Auflage, Zürich- Basel- Genf 2023, (Kısaltılmışı: CHK OR, Art. 41).

Müller, Christoph, in Berner Kommentar, Art. 1- 18 OR mit allgemeiner Einleitung in das Schweizerische Obligationenrecht, Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen, Bern 2018, (Kısaltılmışı: BK OR).

Müller, Franz/ **Stamm**, Johannes, in: Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), OFK- Orell Füssli Kommentar, ZGB Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Aufl., Zürich 2021, (Kısaltılmışı: OFK ZGB).

Müller-Chen, Markus/ **Girsberger**, Daniel/ **Droese,** Lorenz, Obligationenrecht- Besonderer Teil, 2. Auflage, Zürich 2017.

Neef, Andreas, *"Die bereicherungsrechtliche Rückabwicklung bei fehlerhafter Anweisung"*, JA 2006, Heft 6, s. 458-463.

Nietlispach, Markus, Zur Gewinnherausgabe im schweizerischen Privatrecht- Zugleich ein Beitrag zur Lehre von der ungerechtfertigten Bereicherung, Diss. Zürich 1994, ASR H. 559, Bern 1994.

Nomer, Halûk N., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 18. Bası, İstanbul 2021.

Oğuz, Arzu, *"Roma Hukuku'nda Mülkiyetin Devir İşlemlerinden Biri Olan Traditio'nun Sebebe Bağlılığı (Iusta Causa Traditionis)",* AÜHFD, C. 47, S. 1, Y. 1998, s. 49- 83.

Oğuz, Arzu/ **Özden Merhacı,** Selin, *"Fikri ve Sınai Hakların İhlal Edilmesinden Doğan Tazminat Talepleri"*, Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan, Y. 2013, C. 1, S. 1, s.951-974.

Oğuzman, M. Kemal/ **Barlas**, Nami, Medenî Hukuk, Giriş- Kaynaklar- Temel Kavramlar, 25. Bası, İstanbul 2019.

Oğuzman, M. Kemal/ **Öz,** Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt- 2, 16. Bası, İstanbul 2021, (Kısaltılmışı: Genel Hükümler).

Oğuzman, M. Kemal/ **Öz,** Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 1, 19. Bası, İstanbul 2021, (Kısaltılmışı: Genel Hükümler / Cilt 1).

Oğuzman, M. Kemal/ **Seliçi** Özer /**Oktay** – **Özdemir**, Saibe, Eşya Hukuku, 21. Bası, İstanbul 2018 (Kısaltılmışı: Eşya 2018)

Oğuzman, M. Kemal/ **Seliçi,** Özer/ **Oktay- Özdemir**, Sabie, Eşya Hukuku, 26. Bası, İstanbul 2024.

Oswald, Alexandra, Verjährung bereicherungsrechtlicher Rückabwicklung, Welche Verjährungsfrist gilt für die Rückabwicklung bereicherungsrechtlicher Ansprüche der Arbeitgeber aufgrund zu viel bezahlter Entgelte?, Masterarbeit, Alpen-Adria-Universität Klagenfurt, Klagenfurt 2024.

Ozanemre Yayla, H. Tolunay, Alacağın Devri İşleminin Geçerliliği ve Sebeple Olan İlişkisi (İlliliği), 1. Baskı, Ankara 2019, (Kısaltılmışı: Alacağı Devri).

Ozanemre Yayla, H. Tolunay, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2023, (Kısaltılmışı: Genel Hükümler).

Ozanemre Yayla, H. Tolunay, "*Borcun Naklinin Borca İlişkin Benzer Etkili Diğer Hukuki Kurumlar Karşısında Teorik Sınırları",* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cevdet Yavuz'a Armağan, Y. 2016, C. 22, S. 3, s. 2927- 2948.

Öz, Turgut, Öğreti ve Uygulamada Sebepsiz Zenginleşme Borçlar Kanunu 61- 66. Maddelerine İlişkin İçtihatlar İle, İstanbul 1990, (Kısaltılmışı: Sebepsiz Zenginleşme).

Öz, Turgut, *"Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri"*, Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan, Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları III, Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri- Borç İlişkilerinde **Öz**el Durumlar- Taraf Değişiklikleri TBK Değerlendirmeleri ve İrdelemeleri, 26- 27 Mayıs 2012, İstanbul, s. 16- 36, (Kısaltılmışı: *"Borç İlişkileri"*).

Özay, Osman Levent, *"Emin Sıfatıyla Zilyedin Taşınırı Bağışlamasının Hükmü",* Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AkdHFD), C. 12, S. 2, Aralık 2022, s. 1177- 1192.

Özbilen, Arif Barış, İnsan Kökenli Biyolojik Maddelere İlişkin Hukuki İşlemler, İstanbul 2011, (Kısaltılmışı: Hukuki İşlemler).

Özbilen, Arif Barış, *"Kan Bağışı Sözleşmesinin Hukukî Niteliği",* 10. Yıl'a Armağan, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 11, S. 22, Güz 2012/2, s. 337- 364, (Kısaltılmışı: *"Kan Bağışı Sözleşmesi"*).

Özdemir, Hayrunnisa, *"Hekimin Hukuki Sorumluluğu"*, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 1, Y. 2016, s. 33- 81.

Özel, Sibel, *"Sebepsiz Zenginleşme Davalarında Kanunlar İhtilafı Meselesi"*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C. 19, S. 1- 2, Y. 2011, s. 733- 768.

Özkan, Faruk, Sebepsiz Zenginleşmeye Uygulanacak Hukuk, İstanbul 2023.

Özsoy, Rabia, Destekten Yoksun Kalma Tazminatı, Ankara 2025.

Öztan, Bilge, Aile Hukuku, 6. Bası, Ankara 2015.

Peczenik, Aleksander, On Law and Reason, 2. Auflage, Milton Keynes UK 2009.

Peukert, Alexander, Güterzuordnung als Rechtsprinzip, München 2008.

Philipp, Klaus, *"Die massgebliche Beurteilungsperspektive in der Geschäftsführung ohne Auftrag (GoA)"*, Aktuelle Juristische Praxis (AJP), 2022 s. 91-99, (Kısaltılmışı: *"Die massgebliche Beurteilungsperspektive"*).

Philipp, Klaus, Aufdrängungsschutz in der Geschäftsführung ohne Auftrag, Zürich- Basel-Genf 2020, (Kısaltılmışı: Geschäftsführung ohne Auftrag).

Picker, Eduard, Der negatorische Beseitigungsanspruch, Ludwig Röhrscheid Bonn, 1972.

Pinger, Winfried, *"Was leistet der Leistungsbegriff im Bereicherungsrecht?",* Archiv für die civilistische Praxis, 1979, 179. Bd., H. 4, s. 301-336.

Pirim, Ceren Zeynep, *"Uluslararası Hukukta Sebepsiz Zenginleşme İlkesi",* GSÜHFD, S. 2, Aralık 2020, s. 601- 627.

Plate, Jürgen/ **Geier**, Anton, Das gesamte examensrelevante Zivilrecht, 7. Auflage, Berlin 2021.

Prinz, Matthias, Nr. 249-281, in Lauterkeitsrecht Kommentar zum Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (UWG), Band I, Herausgegeben von: Karl-Heinz Fezer, Wolfgang Büscher, Eva Inés Obergfell, 3. Auflage 2016.

Prütting, Hanns, Bürgerliches Gezetsbuch Kommentar, Art. 812- 822, in; Herausgegeben von Prütting, Hanns/ Wegen, Gerhard/ Weinreich**,** Gerd, Bürgerliches Gezetsbuch Kommentar, 15. Auflage, Gerd 2020, (Kısaltılmışı: Bürgerliches Gezetsbuch Kommentar, Art. 812- 822.)

Rado, Türkân, Roma Hukuku Dersleri Borçlar Hukuku, İstanbul 2024.

Raiser, Ludwig, *"Der Stand der Lehre vom subjektiven Recht im Deutschen Zivilrecht"*, JuristenZeitung (JZ), 11. August 1961, 16. Jahrg., Nr. 15/16, s. 465-473.

Reeb, Hartmut, Grundprobleme des Bereicherungsrecht, München 1975.

Reetz, Peter/ **Burri,** Christof, CHK OR, Art. 164, in: CHK-Handkommentar zum Schweizer Privatrecht Obligationenrecht- Allgemeine Bestimmungen- Art. 1-183 OR (Hrsg. Atamer Yesim M./Furrer Andreas), 4. Aufl., Zürich- Basel- Genf 2023 (Kısaltılmışı: CHK OR).

Rein, Wilhelm, Das römische Privatrecht und der Civilprozess bis in das erste Jahrhundert der Kaiserherrschaft, Leipzig 1836.

Reisoğlu, Seza, Sebepsiz İktisap Davasının Genel Şartları, Ankara 1961, (Kısaltılmışı: Sebepsiz İktisap).

Reisoğlu, Safa, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 24. Bası, İstanbul 2013, (Kısaltılmışı: Genel Hükümler).

Reuter, Dieter **/ Martinek**, Michael, Ungerechtfertigte Bereicherung, (Handbuch des Schuldrecht in Einzeldarstellungen, Band4/ Teilband2), 2. Auflage, Tübingen 2016.

Riemer, Hans Michael, *"Bereicherungsansprüche gegenüber Dritten"*, Zeitschrift für juristische Weiterbildung und Praxis ,2005, s. 35-36.

Röthel, Anne, *"Die Lehre vom Zuweisungsgehalt"*, Juristische Ausbildung (JURA), 40(10), 2018, s. 1004-1012.

Rusch, Arnold F., *"Der entreicherte Bereicherte",* ZSR 2013, s. 563- 579.

Rüedi, Yves, Ausschluss der Rückforderungen, Art. 66 OR Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen, Die Entstehung aus ungerechtfertigter Bereicherung, Art. 62-67 OR, BK- Berner Kommentar, 2011.

Sakowski, Klaus, Grundlagen des Bürgerlichen Rechts, 4. Auflage, Berlin 2018.

Sar, Hamdi Taha, Satış Sözleşmesinde Satıcının Zapttan Sorumluluğu, Ankara 2023.

Savigny, Friedrich Carl von, Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, Heidelberg, 1814, (Kısaltılmışı: Gesetzgebung und Rechtswissenschaft).

Savigny, Friedrich Carl von, System des heutigen Römischen Rechts, Bd. 1, Berlin, 1840, (Kısaltılmışı: System Bd. 1).

Savigny, Friedrich Carl von, System des heutigen Römischen Rechts, Bd. 5, Berlin, 1841, (Kısaltılmışı: System Bd. 5).

Saymen, Ferit H. **/ Elbir,** Halid K., Türk Borçlar Hukuku I, Umumi Hükümler Birinci Cilt, İstanbul 1958.

Schall, Alexander, Leistungskondiktion und 'Sonstige Kondiktion' auf der Grundlage des einheitlichen gesetzlichen Kondiktionsprinzips, München 2003.

Schaller, Jean-Marc, *"Die Anspruchsmethode"*, Zeitschrift für die Allgemeine Juristische Praxis (AJP/PJA) 01/2011, s. 3-17.

Schartl, Reinhard (Bad Nauheim), *"Ungerechtfertigte Bereicherung nach Deutschen Rechtsquellen des Mittelalters"*, 60 Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis 109 (1992), s. 109- 126.

Schaufelberger, Peter C., Bereicherung durch unerlaubte Handlung, Zürich 1981.

Schäfer, Frank L., Das Bereicherungsrecht in Europa: Einheits- und Trennungslehren im gemeinen, deutschen und englischen Recht, Diss. Heidelberg 2000, UEP Bd. 10, Berlin 2001.

Schäfer, Frank L**./ Rückert,** Joachim, Band III, Schuldrecht: Besonderer Teil, 2. Teilband: §§ 657–853, in Hrsg. von Schmoeckel, Mathias/ Rückert, Joachim/ Zimmermann, Reinhard, Historisch-kritischer Kommentar zum BGB, Tübingen: Mohr Siebeck, 2013, (Kısaltılmışı: Schuldrecht, §§ 812- 822).

Schister, Roman, Eigentümer-Besitzer-Verhältnis im schweizerischen Recht, Baden 2021.

Schmid, Dominik/ **von Graffenried,** Caroline, in: Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), ZGB Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Aufl., Zürich 2021, (Kısaltılmışı: OFK ZGB).

Schmid, Jörg, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Band I, 11. Auflage, Zürich 2020, (Kısaltılmışı: Allgemeiner Teil).

Schmid, Jörg, *"Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag"*, in: Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins (ZBJV), 131/1995, s. 261- 280, (Kısaltılmışı: *"Fragen zur eigennützigen Geschäftsführung ohne Auftrag"*).

Schmid, Jörg, ZK OR Art. 419- 424, Die Geschäftsführung ohne Auftrag, in: Zürcher Kommentar, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht, Kommentar zur 1. und 2. Abteilung (Art. 1-529 OR) (Herausgeber: Peter Gauch), 3. Auflage, 1993, (Kısaltılmışı: ZK OR, Art. 419- 424).

Schmid, Jörg/ **Hürlimann-Kaup,** Bettina, Sachenrecht, 5. Auflage, Zürich-Basel-Genf 2017.

Schmidlin, Bruno, *"Das Schweizer Obligationenrecht 2020"*, Schweizerische Juristen Zeitung (SJZ), 111/2015, s. 25-34, (Kısaltılmışı: *"Obligationenrecht 2020"*).

Schmidlin, Bruno, Der Vertrag im europäischen Zivilrecht= Le contrat en droit civil européen. Genève 2011, (Kısaltılmışı: europäischen Zivilrecht).

Schmidlin, Bruno, in Berner Kommentar, Mängel des Vertragsabschlusses, Art. 23- 31 OR, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen, 2. Auflage, Bern 2013, (Kısaltılmışı: BK OR).

Schmidt, Eike, *"Der Bereicherungsausgleich beim Vertrag zu Rechten Dritter Zugleich eine Auseinandersetzung mit dem gleichnamigen Werk von Walther Hadding"*, Juristenzeitung, 1. Oktober 1971, 26. Jahrg., Nr. 19, s. 601-608.

Schnauder, Franz, Grundfragen zur Leistungskondiktion bei Drittbeziehungen, Duncker & Humblot, Berlin 1981.

Schubert, Claudia, BGB § 164, in: Münchener Kommentar zum BGB, 10. Auflage 2025, (Kısaltılmışı: MüKoBGB § 164).

Schulin, Hermann, Basler Kommentar Obligationenrecht I, Art. 62-66, in; Herausgeber von Honsell, Heinrich/ Vogt, Nedim Peter/ Wiegand, Wolfgang, Basler Kommentar Obligationrecht I, Art. 1- 529 OR, 4. Auflage, Basel 2007, (Kısaltılmışı: BSK OR).

Schulz, Fritz, System der Rechte auf den Eingriffserwerb, Archiv für die civilistische Praxis, 1909, 105. Bd., H. 1 (1909), s. 1- 488.

Schuster, Peter Felix, Bereicherungsrecht end neues Rücktrittsrecht, (Studien zum Zivilrecht, Band 105), Hamburg 2015.

Schwab, Martin, BGB § 812 Nr. 1- 576, in Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch (MüKo BGB) Herausgegeben von: Säcker, Franz Jürgen / Rixecker, Roland / Oetker, Hartmut / Limperg Bettina, 9. Auflage, 2024, (Kısaltılmışı: MüKo BGB § 812).

Schwenzer, Ingeborg, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, 5. Auflage, Bern 2009, (Kısaltılmışı: Allgemeiner Teil).

Schwenzer, Ingeborg, Rezeption deutschen Rechtsdenkens im schweizerischen Obligationenrecht, in: I. Schwenzer (Hrsg.) Schuldrecht, Rechtsvergleichung und der Rechtsvereinheitlichung an der Schwelle zum 21. Jahrhundert; Symposium aus Anlass des 65. Geburtstages von Peter Schlechtriem, Tübingen 1999, 59- 81, (Kısaltılmışı: Rezeption).

Schwenzer, Ingeborg/ **Fountoulakis,** Christiana, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, 8. Auflage, Bern 2020.

Seiz, Sarah, Bereicherungsrecht, Vorteilsausgleichung und Schadensweiterwälzung, 1. Auflage, Baden 2019.

Serozan, Rona, Sözleşmeden Dönme, İstanbul 1975, (Kısaltılmışı: Dönme).

Serozan, Rona, Medeni Hukuk, Genel Bölüm/ Kişiler Hukuku, 8. Bası, İstanbul 2018, (Kısaltılmışı: Medeni Hukuk).

Serozan, Rona, *"Geçersiz Satım Sözleşmesinin Karşılıklı İfa Sonrası Çözülmesi"*, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 3, S. 4, s. 187- 213, Haziran 2011, (Kısaltılmışı: *"Karşılıklı İfa"*).

Serozan, Rona, *"Edim Sürecine İkiden Çok Kişinin Katıldığı Durumlarda Haksız Zenginleşme Kökenli Tasfiyenin Kimler Arasında Gerçekleşeceği Sorunu"*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C. 19, S. 1-2, Y. 2011, s. 875- 901, (Kısaltılmışı: *"Haksız Zenginleşme Kökenli Tasfiye"*).

Serozan, Rona, Borçlar Hukuku Genel Bölüm, (Yayına Hazırlayanlar: Baysal, Başak/ Sanlı, Kerem Cem), 8. Bası, İstanbul 2022, (Kısaltılmışı: Borçlar Hukuku).

Serozan, Rona, *"Sebepsiz İktisap"ta Yoksullaşma Öğesine Yer Var Mıdır?"*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 22, S. 3, İstanbul 2016, s. 2497-2504, (Kısaltılmışı: Yoksullaşma).

Serozan, Rona, TBK m. 77- 82, İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu Yürürlük Kanunu Cilt I, (Editörler; Turgut Öz, Faruk Acar, Emre Gökyayla, H. Murat Develioğlu), m. 1- 82, İstanbul 2019, (Kısaltılmışı: İstanbul Şerhi, TBK).

Sieber, Lorenz, Der bereicherungsrechtliche Ausgleich bei Leistungsketten (Abhandlungen zum schweizerischen Recht ASR), 1. Auflage, Bern 2015, (Kısaltılmışı: Ausgleich bei Leistungsketten).

Sieber, Lorenz, *"Gedanken zur Rückerstattung von urteilsmässig festgelegten ehelichen und nachehelichen Unterhaltsleistungen"*, Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins (ZBJV) 157/2021, s. 143-158, (Kısaltılmışı: "*Unterhaltsleistungen").*

Sippel, Harald, Geschäftsführung ohne Auftrag und die Abwicklung fehlgeschlagener Vertragsbeziehungen mit Geschäftsbesorgungscharakter, Berlin 2005.

Sirmen, A. Lale, Eşya Hukuku, 8. Baskı, Ankara 2020.

Solomon, Dennis, Der Bereicherungsausgleich in Anweisungsfällen Rechtsvergleichende Untersuchung zum deutschen Recht und zu den Rechtsordnungen des Common Law, Tübingen 2004.

Söğüt, İpek Sevda, *"Özel Hukuk Sorunlarının Çözümünde Roma Hukukuna Dayanan Temellerden Uzaklaşılmasının Sonuçları"*, AÜHFD, C. 69, S. 2, Y. 2020, s. 759- 791.

Specht, Louisa, *"Datenverwertungsverträge zwischen Datenschutz und Vertragsfreiheit– Eckpfeiler eines neuen Datenschuldrechts",* in: Im Auftrag der Deutschen Gesellschaft für Recht und Informatik (DGRI) Jahrbuch 2017, s. 35-65.

Spirig, Eugen, ZK OR, Art Art. 164-174, Die Abtretung von Forderungen und die Schuldübernahme, in: Zürcher Kommentar, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht, Kommentar zur 1. und 2. Abteilung (Art. 1- 529 OR), 3. Aufl., Zürich 1993, (Kısaltılmışı: ZK OR).

Spycher, Annette, *"Solange das Kind minderjährig ist -Oder: Wie gelangt der Betreuungsunterhalt zum wirtschaftlich Berechtigten?"*, in (Hrsg.) Schwander Ivo/ Reusser Ruth / Fankhauser Roland, Brennpunkt Familienrecht, Festschrift für Thomas Geiser zum 65. Geburtstag, s. 521-541.

Stadler, Astrid, BGB § 812 Nr. 1- 86, in: Jauernig Bürgerliches Gesetzbuch Kommentar, 19. Auflage 2023, (Kısaltılmışı: Jauernig BGB § 812).

Stark, Emil W., Berner Kommentar, Der Besitz, Art. 919- 941 ZGB, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Sachenrecht, Besitz und Grundbuch, 3. Auflage, Bern 2001, (Kısaltılmışı: BK ZGB).

Stark, Emil W./ **Lindenmann,** Barbara, BK ZGB, Art. 919- 941, Der Besitz, in: Berner Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Auflage, Bern 2016, (Kısaltılmışı: BK ZGB).

Stöcklhuber, Gregor, *"Bereicherungsrecht in Mehrpersonenverhältnissen: Die versehentlich doppelte Ausführung einer Anweisung"*, Studentische Zeitschrift für Rechtswissenschaft Heidelberg – Wissenschaft Online (StudZR), 2/2011, s. 341- 353.

Studhalter, Philipp, in: Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), ZGB Orell Füssli Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 4. Aufl., Zürich 2021, (Kısaltılmışı: OFK ZGB).

Şahan, Gökhan, *"Eksik Borçların İleri Sürülmesinin Hukuki Niteliği"*, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Y. 8, S. 15, Haziran 2020, s. 401- 421.

Şenocak, Zarife, Eser Sözleşmesinde Ayıbın Giderilmesini İsteme Hakkı, Ankara 2002, (Kısaltılmışı: Eser Sözleşmesi).

Şenocak, Zarife, Özel Hukukta Hekimin Sorumluluğu, Ankara 1998, (Kısaltılmışı: Hekimin Sorumluluğu).

Tahiroğlu, Bülent, Roma Borçlar Hukuku, İstanbul 2023.

Tandoğan, Haluk, Mukayeseli Hukuk ve Hususiyle Türk–İsviçre Hukuku Bakımından Vekâletsiz İs Görme, İstanbul 1957.

Tekinay, Selahattin Sulhi/ **Akman,** Sermet/ **Burcuoğlu,** Haluk/ **Altop,** Atilla, Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Bası, İstanbul 1993, (Kısaltılmışı: Borçlar Hukuku).

Tekinay, Selahattin Sulhi/ **Akman,** Sermet/ **Burcuoğlu,** Haluk/ **Altop,** Atilla, Tekinay Eşya Hukuku, Cilt I, Zilyedlik- Tapu Sicili-Mülkiyet,5. Bası, İstanbul 1989, (Kısaltılmışı: Eşya Hukuku).

Tercier, Pierre/ **Pichonnaz,** Pascal/ **Develioğlu,** Murat, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 1. Baskı, İstanbul 2016.

Thielmann, Georg, *"Gegen das Subsidiaritätsdogma im Bereicherungsrecht"*, Archiv für die civilistische Praxis, 1987, 187. Bd., H. 1, s. 23-59.

Thöne, Meik, *"Die Grundprinzipien des Bereicherungsrechts"*, Juristische Schulung (JuS) 2019, Heft 3, s. 193- 200.

Tunçomağ, Kenan, Türk Borçlar Hukuku, Cilt I, Genel Hükümler, 6. Bası, İstanbul 1976.

Turanboy, Kürşad Nuri, *"Sebepsiz Zenginleşme Davasının Asli- Tali Niteliği"*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 2, Y. 1997, s. 94- 104.

Türel, Ege, *"Roma Hukukundan Günümüze Hukuki Sebep ve Sinallagma İlişkisi"*, MÜHF-HAD, (Prof. Dr. Bülent TAHİROĞLU'na Armağan), Özel Sayı, C. 23, S. 3, Aralık 2017, s. 365- 394.

Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük (K- Z), 12. Baskı, Ankara 2023.

Uğur, Aynaz, *"Milletlerarası Özel Hukukta Sebepsiz Zenginleşmeler"*, Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 9, S. 56, Şubat 2022, s. 286- 300.

Ullmann, Eike, *"Die Verschuldenshaftung und die Bereicherungshaftung des Verletzers im gewerblichen Rechtsschutz und Urheberrecht"*, GRUR 1978, Heft 11, s. 615- 623.

Ulusan, İlhan, İyiniyetli Sebepsiz Zenginleşenin İade Borcunun Sınırlanması Sorunu (BK. md. 63/1), İstanbul 1984.

Ünal, Hasan, Yargıtay Kararları Işığında Sebepsiz Zenginleşme, Ankara 2024.

Vetter, Meinrad/ **Hunziker**, Sandra, *"Reservationsvereinbarungen und Anzahlungen beim Grundstückkauf"*, Aktuelle Juristische Praxis (AJP), 2024, s. 393-397.

von Büren, Bruno, Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, Zürich 1964.

von Caemmerer, Ernst, Bereicherung und unerlaubte Handlung, Tübingen 1954.

von der Crone, Hans Caspar/ **Monferrini**, Isabelle, *"Die Rückabwicklung mangelhafter Verträge, Urteil des Schweizerischen Bundesgerichts 4A_562/2010 vom 3. Mai 2011 i.S. X. Corp. (Beschwerdeführerin) gegen A. (Beschwerdegegnerin)"*, Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht, SZW 2011, s. 485- 496.

von Graffenried, Christoph, *"Vermögensrechtliche Ansprüche bei Urheberrechtsverletzungen"*, Aktuelle Juristische Praxis (AJP) 1993, s. 599-603.

von Tuhr, Andreas/ **Peter,** Hans, Allgemeiner Teil des Schweizerisches Obligationenrecht, Band. I, 3. Auflage, Zürich 1984.

von Tuhr, Andreas/ **Escher**, Arnold, Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts, Band II (mit Supplement), 3. Auflage, Zürich 1984.

von Tuhr, Andreas, Zur Lehre von der ungerechtfertigten Bereicherung, (Kısaltılmışı: ungerechtfertigten Bereicherung).

von Tuhr, Andreas, *"Die eigentumsübertragung nach Schweizerischem Recht"*, ZSR NF. 4047 (Çeviren: Kudret Ayiter, *"İsviçre Hukukuna Göre Mülkiyetin Nakli"*, AÜHFD, C. 5, S. 1, Y. 1948, s. 154- 166), (Kısaltılmışı: "*Mülkiyetin Nakli*").

von Tuhr, Andreas, *"Eigentumsübertragung nach schweizerischem Rechte",* Zeitschrift für schweizerisches Recht (ZSR), 40/1921, s. 40- 74, (Kısaltılmışı: *"Eigentumsübertragung").*

Voser, Nathalie, Bereicherungsansprüche in Dreiecksverhältnissen erläutert am Beispiel der Anweisung, Zürich 2006.

Wagner, Gerhard, *"Gesetzliche Schuldverhältnisse",* in: Dietmar Willoweit (Hrsg.), Rechtswissenschaft und Rechtsliteratur im 20. Jahrhundert (2007), s. 181 – 252.

Weber, Rolf H., *"Geldentschädigung als Rechtsfolge von Persönlichkeitsverletzungen?"*, Medialex 2000 S. 75, Zeitschrift für Kommunikationsrecht, s. 75- 87, (Kısaltılmışı: *"Geldentschädigung").*

Weber, Rolf H., *"Vertragsaufhebung bei Leıstungsstörungen- Rechtsnatur und Rechtsfolgen"*, Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins, ZBJV 127/1991, s. 634- 647, (Kısaltılmışı: *"Vertragsaufhebung"*).

Weber, Rolf H./ **Emmenegger,** Susan, BK Art. 109, in Berner Kommentar, Die Folgen der Nichterfüllung, Art. 97-109 OR, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen, 2. Aufl., Bern 2020, (Kısaltılmışı: BK OR).

Weber, Rolf H./ **Volz,** Stephanie, Wettbewerbsrecht- Fachandbuch, 2. Auflage, Zürich 2023.

Weimar, Peter, Berner Kommentar, Die gesetzlichen Erben; Die Verfügungsfähigkeit, Die Verfügungsfreiheit, Die Verfügungsarten, Die Verfügungsformen, Art. 457-516 ZGB, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Erbrecht, Die Erben, Die gesetzlichen Erben, Die Verfügungen von Todes wegen, Bern 2009, (Kısaltılmışı: BK ZGB).

Weiss, Kinga M./ **Hofstetter**, Domino M., *"Die Qualifikation von Betreuungs- und Pflegeleistungen durch Angehörige und ihre Bedeutung im Erbrecht"*, Aktuelle Juristische Praxis (AJP) 2014 s. 342-360.

Wendehorst, Christiane, Beck'scher Online- Kommentar, Bürgerliches Gesetzbuch (BeckOK BGB), § 812 Nr. 1-294, Herausgegeben von: Hau, Wolfgang/ Poseck, Roman, 71. Ed. 1.8.2024, (Kısaltılmışı: BeckOK BGB § 812).

Wenner, Martin A., Die Voraussetzungen des Anspruches aus ungerechtfertigter Bereicherung unter besonderer Berücksichtigung des Problems der Subsidiarität, Erkenntnis- kritische Würdigung im Rahmen der schweizerischen Lehre und Rechtprechung, Zürich 1977.

Werder, Daniel/ **Rudolph**, Roger OFK OR Art. 419-424, in OFK- Orell Füssli Kommentar, Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland (Hrsg.), Kommentar zum Schweizerischen Obligationenrecht, 4. Aufl., Zürich 2023.

Wieling, Hans Josef/ **Finkenauer,** Thomas, Bereicherungsrecht, 5. Auflage, Berlin 2020, (Kısaltılmışı: Bereicherungsrecht).

Wieling, Hans Josef/ **Finkenauer,** Thomas, Sachenrecht, 6. Auflage, Springer-Lehrbuch, Berlin 2020, (Kısaltılmışı: Sachenrecht).

Wiese, Volker, § 812 Nr. 1-29, in Nomos Handkommentar, Bürgerliches Gesetzbuch (HK-BGB), Schriftleitung: Schulze, Reiner, 12. Auflage, 2024, (Kısaltılmışı: HK BGB § 812).

Wilburg, Walter, Die Lehre von der ungerechtfertigten Bereicherung nach österreichischem und deutschem Rech Kritik und Aufbau, Graz 1934.

Wildhaber, Isabelle/ **Dede,** Sevda, Berner Kommentar, Die Verjährung, Art. 127-142 OR, Obligationenerecht, Allgemeine Bestimmungen, Bern 2021, (Kısaltılmışı: BK OR).

Wilhelm, Jan, Rechtsverletzung und Vermögensentscheidung als Grundlagen und Grenzen des Anspruchs aus ungerechtfertigter Bereicherung, Bonn 1973.

Wittmann, Johnny G., Grundbedingungen der ungerechtfertigten Bereicherung im Schweizerischen und französischen Recht, Zürich 1943.

Wolf, Stephan, OFK ZGB, Art. 641, in: Orell Füssli Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch (Hrsg. Kren Kostkiewicz Jolanta/Wolf Stephan/Amstutz Marc/Fankhauser Roland), 4. Auflage, Zürich 2021, (Kısaltılmışı: OFK ZGB).

Wolf, Maximilian, Bereicherungsausgleich bei Eingriffen in höchstpersönliche Rechtsgüter, Zugleich ein Beitrag zur Simulation von Verträgen durch die Eingriffskondiktion, Baden 2017, (Kısaltılmışı: Bereicherungsausgleich bei Eingriffen).

Wolf, Manfred, *"Der mittelbare Stellvertreter als nichtberechtigt Verfügender"*, JuristenZeitung, 5. Juli 1968, 23. Jahrg., Nr. 13, s. 414-417, (Kısaltılmışı: *"Der mittelbare Stellvertreter"*).

Wyss, Eveline/ **Caspar,** Hans, *"Bestechung bei Vertragsschluss"*, Urteil des Obergerichts des Kantons Zürich vom 17. September 2002 i.S. ABZ Recycling AG (Klägerin und Appellantin) gegen Stadt Zürich (Beklagte und Appellantin), SZW/RSDA, 1/2003, s. 34- 44.

Yağcıoğlu, Ali Haydar, Model Bir Kanun Tasarısı Niteliğindeki "İsviçre Borçlar Kanununun Genel Hükümleri Hakkındaki 2020 Tasarısı (OR 2020)" Hükümlerine İlişkin Açıklamalar, 1. Baskı, Ankara 2021.

Yasan, Mustafa, Yeni Ticaret Kanunu Tasarısı Hükümleri ile de Karşılaştırmalı Olarak Kambiyo Senetlerinde Sebepsiz Zenginleşme, Ankara 2008.

Yavuz, Cevdet/ **Acar,** Faruk/ **Özen,** Burak, Borçlar Hukuku Dersleri, Özel Hükümler, 12. Baskı, İstanbul 2013.

Yılmaz, Ejder, Hukuk Sözlüğü, 10. Baskı, Ankara 2011, (Kısaltılmışı: Hukuk Sözlüğü).

Yılmaz, Süleyman, *"Türk Borçlar Kanunu Tasarısında Sebep Sorumluluklarına İlişkin Yeni Hükümler"*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 59, S. 3, Y. 2010, s. 551-578, (Kısaltılmışı: *"Sebep Sorumlulukları"*).

Yılmaz, Süleyman, Medeni Hukuk Cilt I Başlangıç Hükümleri, Ankara 2022, (Kısaltılmışı: Başlangıç Hükümleri).

Yılmaz, Süleyman, Medeni Hukuk Cilt III Aile Hukuku, Ankara 2023, (Kısaltılmışı: Aile Hukuku).

Yılmaz, Süleyman, Medeni Hukuk Cilt V Eşya Hukuku, Ankara 2024, (Kısaltılmışı: Eşya Hukuku).

Zäch, Roger/ **Künzler,** Adrian, Art. 32- 40 OR, Stellvertretung Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen, BK- Berner Kommentar, 2. Auflage, 2014, (Kısaltılmışı: BK OR).

Zelger, Ulrich, in: Fischer Willi/Luterbacher Thierry (Hrsg.), Art. 672 ZGB, Haftpflichtkommentar, Kommentar zu den schweizerischen Haftpflichtbestimmungen, Zürich/St. Gallen 2016, (Kısaltılmışı: Haftpflichtkommentar).

Zevkliler, Aydın/ **Gökyayla,** K. Emre, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 20. Bası, İstanbul 2020.

Zimmermann, Reinhard, The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition, Juta & Co, Ltd., Cape Town 1992.

Zogg, Samuel, "*Bitcoin als Rechtsobjekt- eine zivilrechtliche Einordnun*g", Zeitschrift für juristische Weiterbildung und Praxis, recht 2019, Heft 2, s. 95-120.

ÖZET

"Sebepsiz Zenginleşmenin Şartları" başlıklı doktora tez çalışmamızda TBK m. 77 ve devamında düzenleme alanı bulan sebepsiz zenginleşme kurumu ele alınmıştır. Sebepsiz zenginleşme kurumu, başkasının malvarlığından veya emeğinden sebepsiz olarak zenginleşen kişinin bu zenginleşmeyi iade etmesini sağlar.

Sebepsiz zenginleşmenin oluşabilmesi için belirli şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu şartlar arasında, borçlunun malvarlığında bir zenginleşmenin meydana gelmesi, bu zenginleşmenin başkasının malvarlığından veya emeğinden kaynaklanması, zenginleşme ile zenginleşmeyi meydana getiren olay arasında nedensellik bağının bulunması ve zenginleşmenin haklı bir nedene dayanmaması yer almaktadır.

Hukuk düzeni, kişilere çeşitli haklar tanımaktadır ve bu haklar, belirli yetkiler içermektedir. Söz konusu yetkilerin hak sahibi olmayan başka kişiler tarafından ihlal edilmesi halinde meydana gelen zenginleşme, sebepsiz zenginleşme teşkil eder. Sebepsiz zenginleşmenin oluşabilmesi için iade alacaklısının malvarlığında azalma olması gerekmez.

Anahtar Kelimeler: Sebepsiz Zenginleşme, Objektif Zenginleşme, Sübjektif Zenginleşme, Yetki İçeriği (Tahsis) Teorisi.

ABSTRACT

This doctoral thesis, titled *The Conditions of Unjust Enrichment*, examines the legal framework of unjust enrichment as set out in Articles 77 and following of the Turkish Code of Obligations (TCO). Unjust enrichment refers to a situation where an individual benefits at the expense of another's assets or labor and is thereby obligated to restore the undue enrichment.

For unjust enrichment to be established, several conditions must be satisfied. These include: the enrichment of the debtor's assets; the enrichment arising from the assets or labor of another person; a causal connection between the enrichment and the event that triggered it; and the absence of a valid legal justification for the enrichment.

The legal system recognizes various rights held by individuals, which are accompanied by certain powers. Unjust enrichment occurs when these rights are infringed upon by individuals who are not the rightful holders, leading to an enrichment that must be rectified. Notably, for unjust enrichment to be established, it is not necessary for there to be a corresponding depletion of the assets of the restitution creditor.

Keywords: Unjust Enrichment, Objective Enrichment, Subjective Enrichment, The Attribution (Allocation) Theory, Multi-Person Relations.